

1972

დავით აღმაშენებელი

8

1972

ენათობი

სოციალ-დემოკრატიული ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შუროალი

წელიწადი 48-ე

№ 8

აგვისტო, 1972 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ ს ი

11846

ალექს შანგიანი — ლექსები	3
კუთარ ჩიჯავაძე — თვითმკვლელობი. რომანი. ნაწილი მეორე. გაგრძელება	6
შალვა ამისულაშვილი — ფრონტული რაფსოდია	39
ვანო ურჯუშელაშვილი — ფრიცვალი. რომანი. ნაწილი მეორე. გაგრძელება	43
ხუბა ბაგვა — ლექსები	57
გიორგი ბელაშვილი — ადრეული სიზმარი. მოთხრობა	58

კრიტიკა და კვლევები

ოზარ ძაჯანია — ეპიკური ლიტერატურის განვითარების უზრუნველყოფის შესახებ	67
გურამ ბათიაშვილი — ნაზიმ ჰიკმეთი საბჭოეთში	80
გიორგი ზიგაშვილი — ირანის მართლმადიდებელი მოსახლეობა	86
მურმან ქიქვაძე — ზრუნვა-ფორმისა და აბსტრაქტულობის დიალექტიკა კოეზიუსი	92
ეთერ ავსაჯანაშვილი — ალ. ჟაგაძის „მომღვაკის“ ხალხური წყაროები	104

შ ე მ ნ ი ე რ ე ბ ა

აკაკი შანიძე — გზამკვლევი ცვლილება ენის ისტორიული განვითარების პროცესში და ორთოგრაფია	112
გიორგი გოჭალაშვილი — კომუნისტური დინამიკის ეთნიკური წარმოშობის საკითხისათვის	116
თეიმურაზ ბერიძე — თაგორის ციხე	140
რამაზ კატარაძე — მართლმადიდებელი ანთროპოლოგი. გაგრძელება	145

მიხეილ კვეციანი — ას ერგასის დღი. დასასრული

წიგნები, მიგონებანი

ალექსანდრე დუმანი — კართული ლექსი რუსულ ენაში

190

მოვარი რედაქტორი ელგუჯა მალრაძე

სარედაქციო კოლეგია:

ი. აბაშიძე, დ. ბანაშვილი, დ. გავაზარდუშვილი, ა. ლეხანიძე, ბ. ქლავანი, ა. სულაია, რ. ა. ქუთათელი, ე. ყიფიანი, (პ/მგ. შლიენი), ხ. ზანდუაშვილი, დ. შინგელია, ვ. წულუკიძე, მ. შილაძე, რ. ჯაფარიძე, ვ. ჯიბლაძე.

ტიპოგრაფიული რ. ნაპოვაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11.
პ/მგ. შლიენის — 98-55-12, ვანუფილდებ-
ის — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწეობად 4/VII-72 წ. ხელმოწერი-
ლია დანაბეჭდად 21/VIII-72 წ. ანაწეობის ზომა
71/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108/16
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 16,8. სააღ-სავამომცემლო
თბილისი 12.

№ 01997. ტირაჟი 13.150. შვეკ. 2344.
საქ. კ. ც-ის გამომცემლობის სტამბა.
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

1924 იანვარი

იყო თოვლუკყაპი,
თუ თოვდა იქნებ,
ეზოში იდგა
მაღალი კაცი,
ჩუმად ვტოვებდით
კლასებში წიგნებს,
და ეზო იყო
ცივი და მკაცრი.

ცრემლი მოადგა
მასწრომის მდივანს,
ჩვენ არ გვენახა
ჯერ მისი ცრემლი,
ტკივილი იგი
მე დღესაც მტკივა,
ის ცრემლი დღესაც
ცრემლია ჩემი.

ის გვაუწყებდა
ლენინის სიკვდილს,
დარდით, წუხილით
და გლოვით სავსე,

და, რადგან ასე
ტიროდა იგი,
ცრემლი გვახრჩობდა ჩვენც,
დამფრთხალ ბავშვებს.

წავიდა დრო და,
არ ვიცი ახლაც,
ან სად იბრძოლა,
ან სად დაიწვა,
მაგრამ ვიცი რომ
ლენინს თან ახლავს,
ვიცი ლენინი
კველგან დაიცვა.

იყო თოვლუკყაპი,
თუ თოვდა იქნებ,
ეზოში იდგა
მაღალი კაცი...
მე, ბავშვობისკენ
მიყვებები ღიქრებს,
და, ელოცავ იმ კაცს; —
ლენინის ნაწილს.

ქ რ უ ა ნ ზ ე რ ი

მე საშენოდ გაეხსენ კარი,
და შენც მოხვალ ალბად,
გზას მინათებს შენი კვალი,
ანთებული ლამპრად.

მინდვრად გავალ, ათას ყვავილს
დაგიქარგავ კაზად.

ყველა ერთხმად საფიცარი;
შენთვის თვალებს ნაბავს!..

...და, დამზურავს
გზაში ჭარი,
ერუანტელის საბანს:
„ერუანტელი — ტანში ზარი ს
დავლას ნიშნავს“ (საბა).

ქარლში პარის იასამანი

ამ ჩემს ოთახში

ეს იასამანი

რომელმაც დატოვეთ ნეტავ?

იქნებ, შენ მარსულა,

იქნებ, შენ იანა,

იქნებ, შენ იხუმრე გედა?

მე თქვენი ქალობის მელექსეს,

მეგობარს,

ეს კარგი ხუმრობაც მეყოფა

და, მადლობის თქმას ვბედავ.

ოთახში ჩემად რომ

თავისთვის დადის,

და, რომ არ მაკლებს

ზრუნვას და პატივს, —

მიღიმის კარლა...

— იქნებ, თქვენ, დედავ?

მოსუცი დაბნეულს მხედავს,

და, თვალში უკრთება სევდა:

— დიას, თქვენ, ბატონო,
ბასნიკი ბრძანდებით,

მეც მყავდა

ბასნიკი ვაჟი.

წავიდა, დაიწვა

ჩეხეთის დარდების,

ჩეხეთის შავი დღის წვაში,

და, ახლა აქ ცხოვრობს,

კარლოვი ვარში,

აქ ცოცხლობს ქვაში.

და, მიყვარს ლექსი,

და, როგორც ჩეხური,

ქართულიც მესმის,

რუსულიც მესმის, —

ოღონდაც იყოს ლექსი!...

ჩემს ვაჟს, ბატონო იანი პქვია,

იასამანი უყვარდა იანს.

• • •

დავით აღმაშენებელს

არა ლომი და

არა არწივი

შენ იყავ

შენი ქვეყნის მხედარი,

კაცთაგან

თვითონ ღმერთის ნაწილი,

სიკვდილ-სიცოცხლით

დაუღეგარი.

შენ,

დავითიან-სოლომონიანს,

გწავდა სამშობლო

აღმოდებული.

და შენი სული,

ასე მგონია,

თვით ფსალმუნშია

ამოვლებული.

შენ რაც ახარე და

რაიც თესე,

სამარადისოდ

ვერვინ ვერ მოშლის,

შენი სახება

სკვდავი ესე,

შუქივით დადის

საქართველოში.

ქებად ვერ გაადრე

სოტყვა ვერცერთი, —

შენ ზარდე

ნიწა თავისუფალი,

შენ დაუპყარი

ქართველს მეჩეთიც,

იქაც შეგყავდა

ჩვენი უფალი.

ქართლის პატრონად
რომ დაგვენახე,
შენი სიცოცხლის
ვართ მადლობელი.

შენი დემეტრეს
„შენ ხარ ვენახი“
სულს გვინთებს,
როგორც საგალობელი.

კვად მოზიოზა

ჩემი ნავი,
მაგ წამწამზე მისაბმელი,
მე უჩუმრად
ავუშვი და წინ დავძარი.
და შენს ირგვლივ
ჩამოეშვა
ციხარტყელის
ყველა ფერი
და, ტაძარი
გაჩირალდნდა,
ელდა ეცათ მალალ ზარებს
და, დიდი ხმა
ჩამოეშვა
ძირს ტრიალით.
ნე უშენოდ
აწ ვერავინ გამახარებს,
უშენობით გაგტიალდი!

ციხარტყელად ჩაეიხატაე
შენს ნაწნავებს,
ჩემთა თვალთა
სუფთა ცაზე,
რა მაწვალებს?
საწუთროის
ცოდვით სავსეს.
ვერ გაგიტყდი.
ვერ გითხარი მე სათქმელი,
ერთადერთი ცოდვა მინდა
აღვასრულო, —
ჩემი ნავი,
შენს წამწამზე
მისაბმელი,
სამუდამოდ
მაგ თვალეზში შევაცურო!

თვითმკვლელები

რომანი

ნაწილი მეორე

— ტოვო რომ მათემატიკოსია და ოცის თავის ჯიბეში ფულის თვლა, ამაში ეჭვი არ მეპარება... — დაეწყე მე გზაზე. — მაგრამ აი, სტეპკო საიდან ვახლა ასტრონომი, ვერ გამიგია! — ამ საცოდავს საზღვარზე გადმოსვლისასაც კი არ შეუხედავს ცაზე ვარსკვლავებისათვის.

— მაშინ სტეპკო მხოლოდ ტოვოს უკანაღს უყურებდა და მაინც ვერ მოგვლევდა. — გაეცინა ომარს.

— ერთი ამ ტეტისა დამიხედე, — იწყინა სტეპკომ. — შენ რა, ბებიაშენის ჯარაზე, თუ ძროხის კუდებზე ვაქვს ნასწავლი ინიცინრობა?

— ვინ არი შენი ტეტია? — იღმუფოთდა ომარი.

— ჰო, მე ვიცი ფულის თვლა... და, საერთოდ, ჩემი პრინციპია: არც მე მიწა შენი, ნურც შენ გინდა ჩემი! — მოგვიანებით, მაგრამ მაინც გამოთქვა თავისი კრედო რაციონალისტმა ტოვომ.

— ეგლა მაკლია, რომ ლოთი ვაპრუკანას ბიჭმა ტეტია დამიძახოს! ჩვენ ქალაქელი ლუმბენები კი არა, აზნაურები ვართ! — ომარს ბრაზით აუთამაშდა თვალები და ცხვირის წვერი გაუწითლდა.

ვაგრძელება იხ. „მნათობი“, № 7.

ლუმბენებისა და აზნაურების დაპირისპირებამ გამაცინა, რამაც მხოლოდ ცეცხლზე ნავთი დაასხა.

— ლოთი ათასჯერ ჯობია გადარეულ თვითმკვლულს! — სტეპკო უკვე საჩხუბრად იწევდა.

რადგან ომარმაც დაიწყო მუშტების ქნევა იძულებული გავხდი ორივესათვის ხელი შეტაცა და ერთმანეთისგან გამეშველებინა. როგორც მოსალოდნელი იყო, ვილაცის მუშტი ყურზე მომხვდა და გაბრაზებულმა ორივე ისე შეეაჩვლრიე, რომ წამსვე გაუქრათ ფიზიკური ახსნა-განმარტების სურვილი.

— მთელ სოფელს გინდათ აჩვენოთ, როგორ ამტვრევთ ერთმანეთს ცხვირპირს? — ეუთხარი და ყური მოვისრისე.

— ნუ მასწავლი, თუ ღმერთი გწამს!... — ომარს გაფითრებულ სახეზე ცხვირი წითელ ლაქად ულაპლაპებდა. — სარგებლობ შენი ღონით... თორემ სხვა რითი ხარ ჩემზე მეტი?

— ან ჩემზე?! — დაკარგა საკუთარი თავის კონტროლი სტეპკომ.

— ყველაფერი შენი დაწყებულია! — განზე მდგომი ადამიანის მთელი ობიექტურობით მითხრა ტოვომ.

ეს ის მომენტი იყო, როდესაც აუცი-

ლებლად უნდა დამემტკიცებინა ჩემი ინტელექტუალური უპირატესობა. ამ მიზეზს მდგომარეობიდან გამოვედი იმით, რომ თითოეულ მათგანს ცხვირპირის ამონაყვას შევპირდი.

მეორე დღეს დაერწმუნდი, რომ ჩვენი პიროვნებებით გამოწვეული აღტაცება მასწავლებელს ვერ დაეფარა. მთელ სოფელს გაეგო, რომ ომარი ინჟინერ-მექანიკოსი, მე კი — ექიმი, ასტრონომები და მათემატიკოსები, სოფლის უაღრესად მიწიერი საჭიროებისათვის სრულიად გამოუსადეგარნი იყვნენ.

ყველაზე სასაცილო კი ის იყო, რომ ჩემი და ომარის პირველი ნაბიჯები ორივემ ჩინებულად დავაგვირგვინეთ.

ჯერ ყავახანის მეპატრონემ მოხოვა თვალები მიმკურნალეო. მე ერთობ ჭკვიანური გამომეტყველებით გავუსინჯე თვალები და ვუთხარი, რომ უსათურდ ექიმ-სპეციალისტთან წასულ იყო. მას ქუთუთოები დაწითლებული და ალაგ-ალაგ ჩაჩირქებული ჰქონდა. ცხვირსახოცი კი, რომლითაც თვალებს განუწყვეტლივ იწმენდა ხოლმე, არაფრით განსხვავდებოდა იატაკის გასაწმენდი ჩვარისგან.

— საიდან? — როგორ? — გაიკვირვა მეპატრონემ. — აქედან რამდენიმე დღის სავალზე ვერ შეხვდები ვერც ერთ ექიმსა და ვერც ფერშალს. თვალისთვის კი რომელია უკეთესი, ექიმი თუ ფერშალი?

მაშინ მე წავედი წამლების საშოვნელად დუქნებში, მაგრამ ვერსად ვერაფერი ვიშოვე. მერე და მივხვდი წავსულიყავი მასწავლებელთან და მისი სკოლის პატარა აფთიაქში აღმოვაჩინე ერთი პარკი ბორის სიმეავე. მანგანუმის კალიუმი და ბამბა.

ყავახანის მეპატრონეს დაჩირქებული ქუთუთოები ბორის სიმეავის სუსტი ხსნარით მოვუბანე და კატეგორიულად ავუკრძალე თვალებზე ხელის ხლება.

ერთი საათის შემდეგ გამოცოცხლებული მეპატრონე მხიარულად უმას-

პინძლდებოდა მუშტრებს და უკვე საკუთარი ინიციატივით ~~მეტრებში~~ პატეფონის სახელურს.

შემდეგ რა დაემართებოდა მის თვალებს, რა თქმა უნდა, არ ვიცოდი, მაგრამ შეება რომ მოვგვარე, ამაში ეჭვი არ იყო.

იმავე საღამოს ყავახანის ერთერთმა მუშტარმა ჭრელი ვილეთის ჯიბიდან ამოიღო სახურავიანი „ოქროს“ საათი, მოხსნა სქელ, ასევე ყალბი ოქროს ბეწვეს და ომარს გაუწოდა.

ომარი ისეთივე ჭკვიანი გამომეტყველებით, როგორც მე ექიმობისას მქონდა, დიდხანს ათვალეირებდა საათს... სანამ მიხვდებოდა, როგორ უნდა გაეხსნა ქვედა სახურავი.

საათის მექანიზმი სრულიად უბრალო ნატეფრი აღმოჩნდა, სამაგიეროდ მთელი ყურადღება მხატვრული გაფორმებისკენ იყო მიმართული. სახურავზე გაწაფული ხელით ამოკვეთილი იყო სირაქლემას მსგავსი რამდენიმე ბულბული, რომლებიც ხის ტოტებზე შემომსხდარიყვნენ და გალობით ატკობდნენ მხართქოზე წამოწოლილ მიბნედილ ტიტველ ქალს.

არ ვიცი რომელ „იზმების“ მიმდევარი შეიძლება ყოფილიყო მხატვარი, მაგრამ ქალის თქოები იმ ხეზე უფრო მაღალი იყო, რომელზედაც ბულბულები ისხდნენ.

ომარს ბედმა გაუღიმა, ქანქარის ზამბარის ბეწვები ერთმანეთზე შემეტარიყო, რაც მე იმ მომენტში ვუთხარი ომარს, როდესაც ამ საათის ბედნიერი მფლობელი სხვა რამით იყო გართული.

ომარი არც ისე მიაპიტი აღმოჩნდა. როგორც კი მიხვდა, რომ საათი ამუშავდებოდა, მან დაიწყო რაღაც რთული. ყურადღების გამფანტავი ოპერაციები — საჩვენებელი თითით საათს ოდნავ უკაქუნებდა, უბერავდა ცალთვალმოხუჭული ყურთან ატრიალებდა და მხოლოდ მერე, ქინძისთავის დახმარებით ზამბარის ბეწვი თავის ადგილას ჩაავადო.

საათი ამუშავდა და ჩვენმა პრესტიჟ-

მა ზედ ყავახანის ჭერის მორგებამდე აიწია.

სამწუხაროდ, მომდევნო დღეებში ომარმა ველარ შეძლო ვერც ერთი საათის შეკეთება, რამდენიც არ უბერა, ატრიალა და თითოეტი უკაუნა.

თუმცა ომარი მექანიკაში იმაზე მეტად ვერ ერკვეოდა, რამდენსაც „უცხოეთის რომანებში“, მაგრამ ამ შემთხვევაში ეს მისი ბრალი არ იყო. იგი ხელს ჰკიდებდა შეუძლებელს — ნატიფი მგქანიზმის ამუშავება ისევე ძნელია, როგორც მკვდარი ვირის გაქენება.

თურმე, ერთი წლის წინ აქ ერთი კომიოვიაციორი ჩამოსულა და ყველა აქაური მდიდრისათვის მიუყიდა ასეთი საათები.

საოცარი ის იყო, რომ უცხოეთის ყველაზე ნატიფი საქონლის ვაჭრები ასეთ პრიმიტიულ ანეკსზე წამოეგნენ.

ომარის ცალკეული მარცხის მიუხედავად მუშტრები თანდათან გვემატებოდა და ჩვენ, არცთუ უსაფუძვლოდ ვწუხდით, რატომ გვაჩერებდნენ ამდენ ხანს ამ სოფელში.

ყავახანის მეპატრონე ცალი ხელით მარჯვედ ახვევდა სიგარეტს (ჯერჯერობით ეს იყო ერთადერთი, რითაც ალტაცებამი მოყვავდი თურქებს), და გვიხსნიდა: ყველაფრის მიზეზი ყაიმაყამსა და მაიორს შორის ფარული ომია და თქვენ აქ ყაიმაყაში გააკვებთ, როგორც თქვენდამი ნახმარი ძალადობის მოწმეებს.

ჯერჯერობით კი აქედან გასტუმრების მოლოდინში, განვაგრძობთ ჩვენი „სპეციალობით“ მუშაობას.

როგორც ყველა ეჭიმი, მეც ვილაპარაკებ მხოლოდ ჩემს წარმატებებზე, მარცხზე კი... მაგრამ მარცხზე, ეჭიმები კი არა, საერთოდ არავინ ლაპარაკობს. თუმცა, გარდა ძალიან ჰკვიანიან ძალიან სულელი ადამიანისა... და კიდევ დაპატიმრებული ქურდისა, რომელიც უმტიციებს პროკურორს, რომ ვერ შეეძელი სეიფის გახსნა და ქურდობა სხვისი ჩადენილიაო.

ზოგჯერ ქურდზე უკეთ ვერა ვგრძ-

ნობ თავს იმის მიმართ, რომ რომელიმე ჩემმა კლიენტმა ფეხებზე დაგდოს, თუნდაც არა ჩემამ მიზეზით.

მივდევ რა ჩემი დიდი წინამორბედების კვალს ესკულაპიდან დაწყებული წვეროსანი მუხრანელი ექიმით დამთავრებული — ღარიბებს ვმკურნალობ უსასყიდლოდ, მდიდრები კი ჯერ არა მყოლია, უფრო სწორად, მყავდნენ, მაგრამ მე უარი ვუთხარი.

ჩემი მთავარი პატივისმცემელი და პროპაგანდისტი ყავახანის მეპატრონე, ზეცისკენ აღაპრობს ხოლმე სრულიად უწამლო, საოცრად მეტყველ თვლებს და იფიცებს ალაჰს, რომ მე უდიდესი „დობტური“ ვარ, მერე კი მე და ჩემს „ასისტენტ“ სტეპკოს, პაწაწინა ფინჯნებით მაგარი ყავით გვიმასპინძლებდა.

სტეპკო მოჩვენებითი დარბაისლობით მიირთმევს სურნელოვან სასმელს და განუზომელ სიამოვნებას ღებულობს... ომარისა და ტოგოს შურიანი გამოხედვისგან. საცოდავებს წუთიერი სიამოვნებისათვის ვერაფრით ვერ გადაუწყვეტიათ გადაიხადონ ერთი ქათმის საფასური. რასაკვირველია, ქათამი ასე იაფი რომ არ იყოს, ისინი ყავაზე არ იძუნწებდნენ.

მე და სტეპკო ძალიან მეგობრულად ვმუშაობთ და მისი ავტორიტეტის შესანარჩუნებლად პროფესიული ხასიათის ყველა შენიშვნას მოწმეების გარეშე ვაძლევ.

ამასწინათ, ჩვენი ოთახის მყუდრო ვითარებაში ორჯერ მომიხდა მისი გატყუება, პირველად იმისთვის, რომ გამომეტეხა ჩემი ერთერთი „პაციენტი“. მშობლებისგან ფულის გამორთმევას, მეორედ კი იმის გამო, რომ გაბედა იმ ფულის გამორთმევა.

პედაგოგიურ აზარტში შესული მე, შესამედაც ვაპირებდი მის მიზეთქვას იმის გამო, რომ მან ვერ დინახა რა იმედიათი თვალებით გვიყურებდნენ ავადმყოფი ბავშვის მშობლები... მაგრამ სტეპკომ მითხრა ოდნავ ხრინწიანი ხმით, რადგან ყელში ხელწაქერილი მე-

ვირა, რომ მათ თვალეში ვედრება ამოვიკითხე, და ფული მხოლოდ იმართომ გამოვართვი, რომ დარწმუნებულ იყვნენ შენს ნამდვილ ექიმობაშიო. ჩემზე იმოქმედა მისი ფსიქოლოგიის ასეთმა გამჭრიახობამ და სამედიცინო ეთიკის მესამე გაკვეთილი გადავდე.

ჩემს შესახებ მინდა ვთქვა, რომ მე არავის ვატყუებ. აი, მე რომ „დობტურის“ ნაცვლად ფერშალს მექანდნენ, ანდა საერთოდ არაფერს, სარგებლობა მაინც მომაქვს. რაც არ უნდა იყოს, რალაც-რალაცებში მაინც ხომ ვერკვევი...

ყვიანახველისაგან დასუსტებული ბავშვი, სიკვდილის პირას იყო მისული. მე შშობლებს ვუთხარი დილა-საღამოს ბავშვი მთებში აიყვანათ და უსათუოდ ნაღებით ეკვებათ. მართალია ძროხა ჰყავდათ მაგრამ მთელ რძეს იყენებდნენ კარაქისათვის, რომელსაც ჰყიდდნენ.

მერე, როდესაც დავინახეთ მთიდან მომავალი ჩადრიანი ქალი, რომელსაც აყვანილი მიჰყავდა უკვე გამოკეთებული ბავშვი, ისეთი სიამაყით ამევსო გული, რომ მე თვითონვე გამიკვირდა. სტეპკოსაც გული აუჩუყდა და მითხრა, ამოდ მივმე, ხომ ხედავ, ბავშვს ეტყობა, რომ ფული ტყუილად არ ამიღიაო.

ჩემი მკურნალობის მეთოდი, შეზღუდული ფარმაკოლოგიური საშუალებების მიუხედავად, ერთობ ნაირფეროვანია. მაგალითად — ფადრაოს ვმკურნალობ ბრინჯის ნახარშით, ან სიმინდის ფაფით, სირსველას — ნიკოტინის მსგავსი ყვითელი მასით, ქალაღის დაწვის შემდეგ რომ რჩება, ჰობს — გოგრის თესლითა და ჭამაყით, სხვადასხვა მუწუქს კი ებან მანგანუმის კალიუმის ხსნარით, ან ბორის სიმკვებით.

ერთი მსუნავი კაცი გაზებისაგან ვავნათავისუფლე მუხის ხის დაფუჭული ნახშირით. ნახშირი მას მზის ჩასვლამდე უნდა მიეღო და მზის ამოსვლამდე პირში ლუქმა არ უნდა ჩაეღო. ერთი

ვიდაც ფეხის ოფლისაგან ვიხსენი — ჩემს მიერ დამზადებული ჰომეოპათიური ფხვნილით მარილისა და ყვინს ნალექის ნარევით. მთავარი კი, რა თქმა უნდა, ის იყო, რომ ფხვნილის მოყრამდე, დილა-საღამოს ფეხები უნდა დაეზანა.

ცხადია, ყოველთვის ყველაფერი ასე უბრალოდ არ ხდება... ხანდახან ისეთი შემთხვევას გადავეყრები ხოლმე, რომ არ ვიცი რა ვიღონო.

იმ დღეს ერთ ძალიან ხელმოკლე ოჯახში დამიძახეს. როდესაც მივედი, ყველაფერი დამთავრებული იყო. ტახტზე ესვენა ტუბერკულოზისაგან უკვე გარდაცვლილი ყმაწვილი. მიცვალბულს საკმაოდ რიგიანი ტანსაცმელი ეცვა და, ეტყობოდა, ამ ტანისამოსში ჰქონდა გატარებული თავისი უკანასკნელი დღეები.

მე თავი ვალდებულად ჩავთვალე დამწუხრებული მამა და ძმა გვერდით გამეხმო და ამეხსნა, რომ აუცილებელი იყო საჩქაროდ ღებინფექციის ჩატარება.

ვიდრე მე მათსავით ღატაკ მეზობლებში დავრბოდი კირისა და დიდი ქვაბის საშოფენლად, რომ წყალი ამედუღებინა, ვიდაც დედაბერს მიცვალბული უკვე ტანთ გაეხადა და ბანდა... მიცვალბულის ძმა კი, უკვე მის ტანსაცმელში გამოწყობილიყო.

ყველა ჩემი პროტესტი ამით აღმოჩნდა.

— რა შუაშია ტანისამოსი... თუ ეს ასე ინება ალაჰმა! — აღაყრო ზეცისკენ ხელები მამამ, თან ცდილობდა ცრემლების შეკავებას.

ყავახანაში დაბრუნებისას ყველაფერი მოუყევი მეპატრონეს.

— ჰო, ჩვენთან ასეა. — მითხრა მან და არც თუ სიამაყის გარეშე დაუმატა: — ჩვენ, თურქები, ჯანმრთელი ხალხი ვართ და ასეთი რამეების არ გვემინია.

მგონია ეს ერთადერთი შემთხვევა იყო, როდესაც მე, როგორც „დობტურს“ არ დამიჭერეს. საერთოდ ჩემი ძალიან სჯერათ, ეს კი გამბედაობას მშა-

ტებს... თუმცა ცოტა კიდევ მაშინებს ის, რომ მეც ვიწყებ საკუთარ თავში დაჭერებას და ვემსგავსები ადამიანს, რომელიც შემთხვევამ მისთვის მიუწვდომელ სიმაღლეზე აიყვანა და სულელურად დაიჭრა, რომ იგი ამას იმსახურებს.

თუმცა, დასწყევლოს ღმერთმა, ეს რა მიუწვდომელი სიმაღლეა, მე ხომ ისედაც სულ მალე ნამდვილი ექიმი უნდა გავმხდარიყავი?!

მაგრამ, სჯობია ამაზე არ ვიფიქრო, თორემ შეიძლება ჰკუდიდან შევიშალო.

დღეს ყავახანის მეპატრონემ მიიხრა, რომ გავსულიყავი პატარა ოთახში, სადაც ვილაკები მელოდებოდნენ. საკუთარი ღირსებით აღვსილი შევედი. პატარა მაგიდას ირგვლივ უჭდა ის ოთხი თვალბამღვრეული და სახეგათქვირებული ჩვენი ყავახანის მუდმივი სტუმარი, რომლებიც მე ყველაზე ნაკლებ მომწონდა.

მაგიდაზე იდგა ნახევარზე მეტად გამოცლილი ბოთლი, და, ჩანდა იქ მყოფთ უკვე ცოტა გადაეკრათ. მე ძალიან მინდოდა გამესინჯა რასაც ისინი სემდნენ, მაგრამ ჭიქა, რომლითაც სასმელი შემომთავაზეს იმდენად გაზინთული იყო, რომ უარი ვთქვი.

— თქვენ უნდა მოგვარჩინოთ!.. ფულისა არ შეგეშინდეთ, კარგად გადაგიხდით. — მიიხრა ერთერთმა მათგანმა.

— თუ კი რაიმე შემიძლია, სიამოვნებით. რას უჩივით?

— დღე და ღამე არ მასვენებს თავის ტკივილი, ღამის გამისკდეს.

— მე კი, აი აქ... — მიიღო გაფუებული ხელი გვერდზე, მათში ყველაზე სქელმა.

— მე კი ყელი და თვალები...

— მოიცადეთ, ეს ხომ სხვადასხვა რამაა. — ვუთხარი მე.

— არა, ერთია ერთი! — დაიქნია ყველამ თავი.

მე ვერაფერი გავიგე. და მხოლოდ იმიტომ, რომ რაღაცა მეთქვა, ვკითხე:

— დიდი ხანია ასე ხართ?

— უპ, ვინ იცის, რამდენი წელია!..

— ჩაიცინა და ეშმაკურად ჩამიკრა თვალი იმან, რომელმაც შემომთავაზა მათთვის მემკურნალა. — ჩვენ სტამბოლიდან სულ ერთთავად ვიწერთ წამლებს, მაგრამ არა გეშველის.

— ამას ცოლი ჰყავს ძალზე ავად. —

— დაუმატა სქელმა, — სულ ახლახანს შეირთო, ახალგაზრდაა... ადრე ჯანსაღი იყო... ახლა კი...

— რის წამლებს იწერთ? — შევეკითხე მე.

— ათაშანგის. განცხადება წაიკითხეთ... ცულაპეთ ის აბები...

— თითოს მაგიერ ორორი... სამსამიც კი... მაგრამ ნამდვილი ჯიბჯირობა გამოდგა.

— აქ მე არაფერი შემიძლია! თქვენ ქალაქში უნდა წახვიდეთ, სადაც სპეცილისტი ექიმია. — ვუთხარი მე. — აბებით კი არაფერი გამოგივათ.

— როგორ წავიდე? ჩემს სავაჭროს რა ვუყო?

— ოჯახიც თან წაიყვანოთ? არა ეს შეუძლებელია! — ისე გააქნია თავი მსუქანმა, რომ ფომფლე ლოყები აუთამაშდა. — მოდი, ისევ შენ იყისრე, ჩვენ კი ფულს გადაგიხდით.

— გადაგიხდით, რამდენსაც იტყვი. — დაუდასტურეს დანარჩენებმა.

მთელი საათი ეუხსნიდი, რომ ეს შეუძლებელია-მეთქი, და როცა დავაჭერე, უხალისოდ ზურგი შემაქციეს.

ოთახიდან უკვე ისეთი ღირსებით აღარ გამოვსულვარ.

ომარსაც საქმეები ძალიან ცუდად წაუვიდა, ჩვენ რომ არ ვეხმარებოდით. ამისათვისაა, რომ შესაკეთებელი ნივთები მხოლოდ შინ მოაქვს, ესე იგი, ჩვენს ოთახში. მას აგრეთვე ზოგიერთი იარაღის შოვნა დასჭირდა.

როგორც ყოფილი ტრაქტორისტი და მექანიკოსი, ამ სამუშაოებს ვხელმძღვანელობ მე, ომარი კი მერე თავისად ასალებს და აღებულ გროშებს არავის უწილადებს.

— ჩემი წყალობით თქვენ ათასები

დაბრუნეთ! — გვისაბუთებს იგი. — რაში გკირდებათ ჩემი კაპიკები?

მართლაც, რად გვიინდა ან მე, ან ტოგოს, მაგრამ სტეპკო სულ სხვა აზრისაა:

— ჩემთვის არაერთი ფული არ დაუბრუნებიათ! — მორიდებულად გადაგვიყრავს ხოლმე სიტყვას სტეპკო.

— შენც ნუ დამეხმარები! — მართებულად მოუჭრის ხოლმე ომარი, რადგან სტეპკო მექანიკაში მასზე უკეთ ვერ ერკვევა.

ამასწინათ ჩვენ დავშალეთ და ავაწყეთ მადლიძარა საათი, რომელიც ამუშავდა, თუმცა ზოგიერთი დეტალი ზედმეტი აღმოგვაჩნდა.

— ჩემის აზრით, — მითხრა ტოგომ, რომელიც მეხმარებოდა, — ცხოვრებაში მთავარი ინიციატივაა... — თუნდაც არ გესმოდეს, საქმე, თუ არ გეშინია, ბოლოს და ბოლოს მიადრწევ შენსას. — და დარჩენილი ზედმეტი დეტალები ჯიბეში ჩაიყარა, რითაც ერთხელ კიდევ დაამტკიცა თავისი [ტენდენციები „პლუშკინიანობისაკენ“.

— ეგ სრული სიმაართეა — მოიწონა მისი ფილოსოფია სტეპკომ. — მე როდესაც გაკეთილი არ ვიციდი, ყველაზე ჭკვიანურ გამომეტყველებას ვღებულობდი ხოლმე.

— მაშ ყოველთვის ჭკვიანური გამომეტყველება გქონია! — უთხრა ომარმა.

— ყოველთვის! — ღირსებით უპასუხა სტეპკომ.

ყველაზე ძნელია პატეფონის მოტეხილი შპინდელის ზამბარის ბოლოში მოქლონვა და მერე ზამბარის უკანვე, კალატოში ჩასმა. იმ დღეს ამოვარდნილმა ზამბარამ სტეპკოს ნიკაბი დაუსერა და ომარმა, როგორც სამუშაოს მიმცემმა ხუთ ყურუშად ქათამი უყიდა.

სტეპკო ერთპიროვნულად სანსლავედა ვეება ქათამს და თან დაწვრილებით ლაპარაკობდა ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაციაზე, რადგან ომარმა

ამ სამუშაოებში ორმოცდაათი ყურუში აიღო.

არქონული
ნივლითობა

ნავთის ლამპამ ჭერ ბეუტვა დაიწყო, მერე კი მთლად ჩაქრობას აპირებდა. მე პატრუქს ავეწიე, მაგრამ ახლა აბოლდა. ან უნდა ჩამესხა ნავთი, რომელსაც აქ ოქროს ფასი აქვს ან ჩამეჭრო და დავწოლილიყავი დასაძინებლად.

ლამპა სიბნელეში გავმართე, კვლავ ავანთე და თითქოს პირველად დავათვალიერე ყვითელი შუქით მოფენილი ოთახი, ცარიელი ყუთები, მაგიდისა და სკამების მაგივრობას რომ გვიწვედნენ და კუთხეში ნამჯაზე მძინარე ბიკები, რომლებსაც საბნებზე თავიანთი პალტოები ეხურათ.

— დედა... დედიკო... — ძილში საცოდავად წარმოთქვა ტოგომ.

ომარმა თავი წამოსწია და ხილვადაკარგული თვალები მიაპყრო ტოგოს. — დედა... — ამოხვნეშით გაიმეორა მან და თვალებდახუჭულს თავი ნამჯაზე დაუყარდა.

ორივეს ისეთი ბავშვური და უმწეო გამომეტყველება ჰქონდა, რომ ძალისაგან მიტოვებულ ქლეკებს მაგონებდნენ და ძალიან შემებრაღნენ.

ანდა, იქნებ მე საკუთარი თავი მებრალებოდა... ცოტა ხნის შემდეგ მეც რომ დავწვეები მათ გვერდით ნამჯაზე, დავიხურავ ტილიან საბანს და მათავით ძილში საშინელ ფხანას დავიწყებ.

მასხოვს „ზარატუსტრაში“ მე ყველაზე მეტად ის ადგილი მომიწონა, სადაც ნათქვამია: „ადამიანს ყველაზე უფრო შეურაცხყოფს ის, როდესაც მას იცოდებენ“. გამოდის, რომ ყველაზე დიდ შეურაცხყოფას მე ვაყენებ ჩემს თავს.. მერე რა, ახლა ამას აღარა აქვს მნიშვნელობა ისევე, როგორც მატარებლის ქვეშ ჩავარდნილი თვითპველელისათვის არა აქვს მნიშვნელობა, რომ ბორბლები მის სხეულს დამტყვევებელი ძვლების, დაწყვეტილი ძარღვებისა და დაკეპილი ხორცის ფაფად აქცევენ.

გამოქცევის წინ მე შეგონა, რომ ყველაფერი გავიფარავს — ხიფათი, არაჩვეულებრივი ფიზიკური სიმძლევები და შეიძლება ტრაგიკული შემთხვევითობაც კი, მაგრამ თურმე ეს ყველაფერი როდი ყოფილა... მე ვერ გავიფარავსწინე ის ჭეჭყი, რომელსაც აქ წაეწყდი. ჭეჭყი ყოვლად პრიმიტიული, რომელიც მოსდევს საუკუნეთა სიღრმიდან მომდინარე ჩამორჩენილობას, და რომელიც ცივილიზაციის მოსვლისთანავე, ალბათ, მხოლოდ უფრო რთული და რაფინირებული ხდება.

რა თქმა უნდა, ამ ყრუ სოფელში ვერ განვსჯი ახალ სამყაროს, რომელშიც მოვხვდი. მე ვერ არაფერი მინახავს, მაგრამ აქედანვე ვპერეტ, რომ ბევრის ნახვა მომიწევს.

რაღა მაინცა და მაინც დღეს, როდესაც გამოვეცხადებს, რომ ხვალ გაგამგზავრებთო, მოხდა ეს საზიზღრობა.

და, საერთოდ ამ უკანასკნელ დღეებში ბევრი რამ მოხდა.

ჯერ თითქოს ყველაფერი ნორმალურად მიდიოდა და ჩვენ მხოლოდ მკენარი გვეწუხებდა, რადგან მასთან ბრძოლა „კუსტარული“ მეთოდით, ყველგან არ იყო შესაძლებელი, ამიტომ ბიჭებს შეეთავაზე თავები გადაგვეპარსა.

პასუხი მოკლე და კატეგორიული იყო: — „არა, არავითარ შემთხვევაში!“

სიცივეები დაიჭირა და ბიჭები მართლები იქნებოდნენ, რომ არ მიგველო მხედველობაში ამ საოცრად თავხედი და სისხლის მსმელი არსებების გაუთავებელი სეირნობა მთელ თავის ქალაზე.

თუმცა მივხვდი, რომ ისინი ფუტკრები არ იყვნენ და მე კი ცოტნე დანიანი, და რომ ჩემი თავგანწირვა ისტორიაში არ ჩაიწერებოდა, მაინც, გადავწყვიტე განზრახულისათვის მიმეღწია.

საღამოს, ნამჯაზე წოლისას დავიწყებულვის ცნობილ მეკობრეებზე — კორსარებზე ამბების მოყოლა. ძირითადად

ვიყენებდი სტივენსონსა და... სიკეთარ ფანტაზიას:

გარკინენული

ყვებოდი ძალიან ბევრს დავატყობით, ვცდილობდი შევწყობოდი თითოეული მსმენელის გემოვნებას.

სტეპკოსთვის ეს იყო გარგანტიუანგური ლზინი მუქთად, ტოგოსათვის — ოქროსა და ძვირფასი ქვების უთვალავი სიმდიდრე, ომარისათვის კი ხომალდების აბორდაჟზე აყვანისას ეკიპაჟების განუწყვეტელი ზოცვა-ქლელა.

დავასრულე იმით, რომ მეკობრეებს თავზე წითელი თავსაფრები ჰქონდათ წაქრული და გაკვრით დაეუმატე, რომ თავები, რაღა თქმა უნდა, გადაპარსული ჰქონდათ-მეთქი.

ბიჭები მეგვეწებოდნენ კიდევ მეამბნა, მაგრამ მე კრინტი აღარ დამიძრავს თავი მოვიმძინარე.

მეორე დღით დუქანში წავედი და ვიყიდე სამართებელი „ორი ბიჭი“, რომელზედაც სხვათა შორის, დიდი ხანია, ვოცნებობდი, და ორი დიდი წითელი ბაღდადი. მეორე ბაღდადი ავიღე სტეპკოსთვის, რომელიც მთლად ჩემზე იყო დამოკიდებული და თავის გადაპარსვაზე უარს ვერ მეტყოდა იმის შიშით, რომ შიმშილით სიკვდილი არ ასცდებოდა.

მერე ფარულად ვაცნობე ჩემი განზრახვა სტეპკოს, მიუხედავად მისი ტრაგიკული გამომეტყველებისა, წავათრიე ოთახში, სადაც ომარი და ტოგო უხმოდ გვითვალთვალდნენ და საქმეს შევედევით.

საერთოდ, ყოველგვარი შრომითი კონფლიქტები და მათი მომდევნო შეთანხმებები მხოლოდ საწარმოო პროცესის საფუძველზე შეიძლება დაიბადოს.

რადგან ჩვენ ერთმანეთს თავებს რიგრიგობით ვპარსავდით და ყოველგაქრავზე ჩვენს შორის მძაფრი კონფლიქტი წარმოიშობოდა ხოლმე, ჩემი წინადადებების საფუძველზე შემდეგნაირად შეეთანხმდით: თითოეულმა პარსოს გაქრის მომენტამდე.

არ დავფარავ, მე ძალიან კმაყოფი-

ლი ვიყავი, რომ მივაგენი შრომის ასეთ დემოკრატიულ განაწილებას.

„თუ კი გაქვს ორგანიზებული ტვინი, ყველაფრის გადაწყვეტა შეიძლება, შენთვის საკმაოდ უცნობი საკითხებისაც კი“. სიამაყით გავიფიქრე და როგორც კაბინეტის ყველა თეორეტიკოსი, უწყალოდ შევცდი.

მართალია, ჭრილობის რაოდენობა ჩვენ თანაბარზე გვექონდა, მაგრამ როდესაც სტეპკო მთლად იყო გადაპარსული, მე გადაპარსული ვიყავი მხოლოდ სამ მეოთხედზე.

— ხომ უნდა მივიღოთ მხედველობაში დასამუშავებელი ფართობის განსხვავება!.. მაგისი გოგრა ჩემსაზე ორჯერ დიდია! — თავს იმართლებდა სტეპკო.

— არაფერიც!.. ჭრილობიდან ჭრილობამდე მე უფრო დიდი ფართობის დამუშავება მოვასწარი. — ვამტყიცებდი მე.

ომარსა და ტოგოს ხელები ექავებოდათ. მთელი გულითა და სულით მარწმუნებდნენ, რომ სამართებელს შესანიშნავად ეხმარობოთ. რადგან მე სტეპკოთი უკმაყოფილო ვიყავი, შევისმინე მათი თხოვნა, რამაც შემდეგ მხოლოდ გაზარდა ჩემი ორივესადმი კრიტიკული დამოკიდებულება და შესაბამისად ჩემს თავზე ჭრილობათა რაოდენობაც.

მე და სტეპკომ ჭრილობები მოვიბანეთ მანგანუმის კალიუმის ხსნარით, თავზე წითელი ბაღდადეგი წაეკარით და თითქოს არც ისე ცუდად გამოვიყურებოდით. ამას საუკეთესოდ ამტყიცებდა ის, რომ ომარი და ტოგო აგრეთვე წავიდნენ წითელი ბაღდადეგის საყიდლად.

პარადოქსი, რომ ბლაგვი სამართებელი ბასრზე ცუდად პარსავენ, მაგრამ უკეთ ჭრის, ვირწმუნეთ მას შემდეგ, რაც ომარისა და ტოგოს თავებს შეუხედეთ. საცოდავები, თუმცა საშინლად იღრიჭებოდნენ, მაინც ბოლომდე მედგრად აიტანეს „კორსარებად ვადაქცევის ეს ოპერაცია“.

მერე, ბაღდადეგარულ თავებზე ჩამოვიცივით კეპები და სოფელში უსასწრაოდ წავედი. შესახვედროს, ყმაველგვარი ეჭვის გარეშე ძალიან ვაქაცური გვექონდა და მხოლოდ ძველი ჩვეულებისამებრ, ხანდახან ხელებს წავიღებდით ხოლმე თავისკენ მოსაფხანად.

მომდევნო დღეები, ვიდრე თავზე ჭრილობები შეგვიხორცდებოდა, განვაგრძობდით პატიოსან შრომას, მიუხედავად ყველა უკუღმართობისა, რომელიც ხანდახან მოსდევს ხოლმე კერძო ინიციატივას.

უკვე რამდენჯერმე მოუტანეს ომარს ერთი და იგივე პატეფონი, რომელსაც არაფრის დიდებით არ უნდოდა ამუშავებულყო... მე კი მომგვარეს ისევ ის ბავშვი, რომლის მკურნალობაზე კატეგორიულ უარს ვაცხადებდი.

ეს იყო ერთი ციციქნა არსება ბებრული სახით, გაბერილი მუცლითა და წერილი, დაღუული ხელ-ფეხით.

შესახედავად ბავშვი ეჭვისოდე თვისას ჰგავდა, ნამდვილად კი მეხუთე წელში იყო, ლაპარაკი არ იცოდა და სრული იდიოტი იყო.

ამ უკანასკნელ „ვიზიტზე“ შობლებმა ველარ გამიბედეს მორჩენის თხოვნა, იცოდნენ, რომ უარს ვეტყოდი, იმასლა მევედრებოდნენ: ბავშვი ჭიებისაგან გამენთავისუფლებინა. ისინი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ბავშვს ძალ-ღონეს ართმევდნენ ჭიები, რომლებითაც იგი თითქმის მთლად გატენილი იყო. ხოლო, რაც შეეხება მათი ამ ერთადერთი ნაშიერის ჰყუა-გონებას, ამაში არავითარი ეჭვი არ ეპარებოდათ.

— არჩვეულებრივად გონიერი ბავშვია. — მითხრა მისმა მეფისტოფელის მსგავსმა ახმახმა მამამ. — როცა აქმევენ, კოვხს შესცქერის ხოლმე.

დედაც საესებით იმავე აზრისა იყო, ზედ დამატებით მისაყვედურა, რომ მე მოვარჩინე შეილი იმ უნიჭო მამედისა, რომელიც იმ ტვირთის ნახევარსაც ვერ აიკიდებს, რასაც ჩემი ქმარი ზურგიით

ატარებს... და თანაც, მესაზღვრეების ძალიან ეშინიათ.

აქ უკვე უარი ვეღარ ვუთხარი და ვურჩიე ეძლიათ ბიჭისთვის გოგონის თესლი და ცოტაოდენი ქაშაყი.

დაიმედებულმა მშობლებმა წასვლისას ფულის მოცემა მოინდომეს, რომელიც, რასაკვირველია, არ გამოვართვი, და ალერსიანი ღირსებით მომღიძვარი კარებამდე გავეყვი მიმავალთ, თან ცალი ხელით ვიჭერდი სტეპკოს, რომელიც სულგრძელად ემზადებოდა ისინი ქუჩამდე გაეცილებინა.

ძირითადი მოვლენები განვითარდა წუხელის, როდესაც ძილის წინ ჩვენ ერთმანეთში ჩხუბი მოგვივიდა.

ჩხუბის მიზეზი თავის ქალის სილამაზის ესთეტიკური შეფასების სხვადასხვაობა იყო... მაგალითებად კი ჩვენი საკუთარი გადახორტილი თავის ქალები მოგვეყავდა.

ცხოველი დისკუსიის მსვლელობისას, თითოეული გამოსული ორატორი ბოროტად დასცინოდა თავისი ოპონენტის სამივე ქალს და მხოლოდ შემდეგ ალტაცებულ ხობტას ასხამდა მეოთხეს — საკუთარს.

თავის ქალის საუკეთესო, კლასიკურ ფორმად ომარი კვადრატულსა და პატარას თვლიდა, ტოგო — მაღალსა და ნესვისებურს, სტეპკო — ვიწროსა და მოგრძოს.

მე მთელი ლექციის წაკითხვა მომიხდა ოსტეოლოგიაზე, მერე დარვინიზმზე და შემდეგი სიტყვებით დავასრულე:

— თანამედროვე ადამიანს მოაზროვნის მაღალი შუბლი უნდა ჰქონდეს! რატომღაც სამივემ თავი განაწყენებულად იგრძნო, ომარმა კი განაცხადა, რომ ჩვენს სოფელში ერთი იდიოტი იყო, რომელსაც შენზე უფრო დიდი შუბლი ჰქონდაო.

ეს, ჩემს გარდა, ყველას მოეწონა და ბევრიც იცინეს.

რალა თქმა უნდა, რომ მე ვალში არ დავრჩი და თითოეულს ცალ-ცალკე გავაძრე ტყავი, უკვე მოურიდებელი ეპითეტებით.

ნაწყენი ბიჭები დიდხანს დუმდნენ, მერე ერთიმეორის მიყოლებით ხერხინვა ამოუშვეს. მე კი ვერაფერი ვერ დავიძინე, ვუყურებდი შავ კედელზე გამოსახული ფანჯრის ნათელ კვადრატს და ათას რამეზე ვფიქრობდი.

ეზოში, ფანჯრის ქვევით რალაცა ამოძრავდა და ახმაურდა. ეს, ალბათ, დიდი ცხოველი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ არა ჰგავდა ცხენს, რომლის ფეხის ხმა ყოველთვის იცნობა.

ცხოველი მოძრაობდა სწორედ ჩვენს ფანჯარასთან და გამოედო კიდეც აქვე მდგარ ცარიელ ყუთებს, რომლებიც გადმოცვივდა.

მე ვერ მინდოდა ავმდგარიყავი და ფანჯარაში გამეხედა, მაგრამ გადავწყვიტე, რომ მაინც ვერაფერს დავინახავდი, რადგან ღამე ბნელი იყო... და უეცრად ფანჯრის თვალი მთლიანად ამოავსო უზარმაზარმა დათვამა.

ასე მეგონა, სიზმარში ვიყავი და თვალების სრესა დავიწყე. ამ დროს ძლიერმა მოწოლამ ზრიალით გაალო ფანჯარა.

ხმაურისაგან გამოღვიძებული ბიჭები წამოხტნენ და ყველა ერთად ნამჩაზე წამომსხდარი ცახცახით ვუყურებდით, როგორ მოძვრებოდა დათვი ფანჯარაში.

უეცრად ელექტროფარანის სხივმა თვალთ დაგვიბნელა, მერე კი სხივმა ჩვენს ხელეზე დაიწყო სრიალი. კაცი ფრთხილობდა, რომ ჩვენ იარაღი არ გვებმარა... ამასობაში ოთახში კიდევ ორი კაცი ამოძვრა.

ვიღაცის ხელში გაკრულმა ასანთმა გაანათა სამი კაცი, რომლებსაც მოკლულ და აბურჭვენილბაღნიანი ნაბდეზებურათ ვიდრე ერთი მათგანი ლამპას უტრიალებდა და აანთებდა, პირველი ფარანის შუქს არ გვაშორებდა და თანაც, გადაღვლილი ნაბდის ქვეშ მარჯვენა ხელი მაუზერის ბუდეზე ეკავა.

როდესაც ანთებულმა ლამპამ ოთახი გაანათა, მოსულები კარგად დავათვალიერე. პირველი დანარჩენ ორზე ბევრად უფროსიც იყო და ზორბაც ნაბ-

დის ქვეშ ქამარმოჭერილი ცხვრის ტყუპუჭი ეცვა, წინ მძიმე ხანჯალი ეკიდა მარცხენა გვერდზე კი მაუზერი, ფეხებზე ქალამნები და თათრული ხეშეში შარვალი ეცვა, თავზე კი წოპწოპა, გრქელბანჯგვლიანი ფაფახი ეხურა, სწორედ ისეთი როგორიც ჩვენს გამყოლს ჰქონდა. დანარჩენი ორიც ასევე იყო ჩაცმული, ოღონდ მაუზერის მაგიერ მარჯვენა გვერდზე ნაგანები ეკიდათ.

დაუპატრებელმა სტუმრებმა ისე უხმოდ შეამოწმეს კარის ურდული და დახურეს ფანჯარა, თითქოს თავის სახლში ყოფილიყვნენ.

მე დავაპირე მეკითხა რა უნდოდათ, მაგრამ ყელში რაღაც მომაწვა და ისეთი გაურკვეველი ბურტყუნი გამომივიდა, რომელსაც მშობელი დედაც კი ვერ გაიგებდა.

ბიჭებს ცალი თვალით გადავხედდე და მივხვდი, რომ ალბათ მეც ისეთივე იდიოტური შესახედაობა მქონდა, როგორც მათ და გავბრაზდი.

— თქვენ რა გნებავთ? — რაც შეიძლება მშვიდად შევეკითხე მე.

— ჩვენ ფული არა გვაქვს! — ძალიან უადგილოდ და თან ფალცეტით თქვა ტოგომ.

— მთელი ჩვენი ფული... ყაიმაყამს აქვს.. — საცოდავად სცადა ტოგოს შეცდომის გამოსწორება ომარმა.

ზორბა, რომელიც ყველაფრით ჩანდა, რომ მეთაური იყო, ეტყობოდა ფულით არ იყო დანტერესებული, რადგან ჩვენს ლაპარაკს არავითარ მნიშვნელობას არ აძლევდა, შეუპოვრად გვიყურებდა და ნარევი რუსული და ქართულით გვეკითხა:

— რატომ გინდოდათ ჩვენი კაცის მოკვლა?

— ვინ კაცისა?

— ჩვენ არავის მოკვლა არ გვინდოდა!

— ეგ ტყუილია!

— იქ საზღვარზე! — თქვა ზორბამ.

— ამის გამო ახლა თქვენ რომ დაგხოცოთ!

ჩვენ დიდხანს და საცოდავად ვდუ-

მდით. ჩემი საიქიოს გამგზავრება რომ უნდოდათ, ეს ჩემთვის სპირიტუალში არ იყო. მაგრამ, დასწყველის დღემდე, ამას ვერა და ვერ ეჩვენევი.

აღშფოთებისაგან ერთიმეორეს სიტყვას ვაწყვეტივდით და სხადასხვა პით ვუხსნიდით რა არამზადა აღმოჩნდა გამყოლი, მაგრამ ზორბას ჩვენი არა სჯეროდა. და როდესაც ვუთხარით, რომ გამყოლმა საზღვარზე გადმოყვანაზე უარი გვითხრა და ჩვენ თვითონ ვადმოვედითო, ამისთანა ტყუილით გაბრაზებულმა ზორბამ უშვერად შეგვაგინა:

დღემდა მხოლოდ ჯიბეგაფხვცილი სტეპკო, რომელიც თვლიდა, რომ ყველა საკითხი, სადაც ფულზეა ლაპარაკი, მას არ ეხებოდა და ისეთი გამომეტყველებაც კი მიიღო, თითქოს ამბობდა: „თუ გინდათ მაგათი მოკვლა, მოკალით, მე კი აქ, არაფერ შუაში ვარო“.

ჩვენ მაინც ჩვენსას ვამბობდით. ჩვენმა ერთი და იგივე ვერსიის გამოჩენის სიჭიუტემ, ბოლოს და ბოლოს მოახდინა შთაბეჭდილება და ტოგომ კი საბოლოოდ განამტკიცა იგი, როდესაც შეეკითხა, გამყოლი ცოცხალი თუაო.

— ჰო, ცოცხალია, მაგრამ ძალიან ცუდად არის. — თქვა ზორბამ.

— მაშ, ცოცხალია! — ტოგომ ბედნიერად გაიღიმა და სიხარულის ცრემლები ჩამოუგორდა სახეზე.

ამან თურქებზე შთაბეჭდილება მოახდინა, ზორბა ერთბაშად შეიცვალა და უკვე დეტალურად დაგვიწყო გამოკითხვა სადა და რა ადგილას მოხდა ეგ ყველაფერიო.

გამზნევებულები იმით, რომ ჩვენი უკვე სჯეროდათ, დაეწყეთ თითოეული ბილიკის, ქვისა და კლდის აღწერა. ის ადგილი, სადაც ჩვენ გამყოლი დავტოვეთ, მთლად წვრილმანი დეტალებითაც კი აღწერეთ.

— ჰო, ეგ საზღვრიდან შორსაა. —

უკმაყოფილოდ გააჭნია თავი ზორბამ.

— თქვენ მესაზღვრებებს ხელში ვერ

ჩაუვარდით მხოლოდ იმიტომ, რომ იმ ღამეს იქ დიდი მეწყერი ჩამოწვა.

მერე მან თურქულად აღესნა ორ დანარჩენს მომხდარი ამბავი, და ისინიც თავის მხრივ გამყოლის მისამართით უკმაყოფილოდ აქნევდნენ თავებს.

მგონი ახლა ყველაფერი რიგზე იყო, ყოველ შემთხვევაში, მე ასე ვფიქრობდი. ზორბა კი ამ დროს თავით ფეხებამდე გვათვალეირებდა და მის შავ, ბაღნით მოღებულ წითელ სახეს დამცინავი ღიმილი გადაეფარა.

— ჩვენ კი იქიდან ვადმოგვეცეს, რომ ტერორისტები ხართ... და საზღვარი ჩვენს დასახოცად ვადმოლაზეთ. ხა, ხა, ხა! — ზორბა ისე ხარხარებდა, რომ ფანჯრის მინები აზანზარდა. ხარხარებდა მისი ორივე დამქაშიც, რომლებიც სულის მოთქმისას დამცინავად გადმოგვხედავდნენ ხოლმე და მერე უფრო, უმატებდნენ ხარხარს.

ეს აგდებული სიცილი იმდენად საწყენი იყო, რომ მე გულით ენანობდი, რატომ ნამდვილად არ ვიყავი ტერორისტი.

ბიჭებიდან მხოლოდ სტეპკო იცინოდა, ლაქუციით შეკუყრებდა თურქებს თვალეში და ჩერდებოდა მაშინ, როდესაც ისინი ჩუმდებოდნენ.

ომარი გულისყურით მისჩერებოდა ერთ წერტილს და რაღაცაზე დამაბული ფიქრობდა.

— ბოლშევიკებმა მამა დამიხვრიტეს. — მოულოდნელად თქვა მან. როდესაც სიცილი ცოტა შენელდა.

მე ვიცოდი, რომ მამამისმა თავი მოიკლა და გაკვირვებით შევხედე ომარს.

— მაგრამ შურს ვიძიებ! — ბოროტი გადაწყვეტილებით დაუმატა მან.

— აჰა!.. — თქვა ზორბამ და კითხვის თვლით შემოგვხედა ტოგოს, სტეპკოსა და მე.

მე მხრები ავიჩეჩე, არ მინდოდა ამ კომპანიაში მამაჩემზე ლაპარაკი.

— ამის მამა ცნობილი ინჟინერი იყო. მაგრამ მოკვდა. — თქვა ტოგომ.

— მამაშენი? — შეეკითხა ზორბა.

— ის რკინიგზაზე მუშაობს... და არ

იციოდა, რომ გამოქცევას ვაპირებდი.

— გულწრფელად გამბრწყინებოდა.

ამის შემდეგ ჩამოვარდნილმა სტეპკო, განაწყენებული, რომ მას არაფერს ეკითხებოდნენ.

— მამაჩემიც დახვრიტეს... — სხაპასხუბით დაიწყო სტეპკომ. — მდიდარი კამერსანტი იყო, საზღვარგარეთთან ვაჭრობდა. მე კი ვეღარ შევძელი ბოლშევიკებთან ცხოვრება... და გამოვიქციე. — უკვე ტრაგიკული ტონით დაასრულა მან.

მე იმდენად საზიზღრად მომეჩვენა მოსმენილი, რომ ჯერ დავიბნეი, მაგრამ შემდეგ გავეფიქრე, ესენი, ჩემზე უფრო ეშმაკები ყოფილან-მეთქი. ამას ამტკიცებდა ისიც, რომ ჩვენ ახლა უკვე აშკარად მოვწონდით ზორბას, რომელიც მეგობრული ფამილარობით გვიყურებდა და ერთ-ერთი თავისი დამქაში რაღაცაზე გაგზავნა.

ვიდრე ის ფანჯარაში გადაძვრა და რამდენიმე წუთის შემდეგ იმავე გზით დაბრუნდა ზორბამ გვამცნო, რომ ის მთელ საზღვარზე ცნობილი ყაჩაღი ყოფილა.

გულახდილად რომ ვთქვა, ვერ გავიგე, რა შუაში იყო აქ საზღვარი, მაგრამ შეკითხვა ვერ გავუბედე.

ხურჯინში, რომელიც ახალგაზრდამ მოიტანა, ეწყო ცხვრის მოხარშული ბარკალი, მშრალი ყაურმა, ძალიან გემრიელი თაღი პური და არაყი.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ჩვენ უკვე ვჭეფობდით იმ ხალხთან, რომელიც ჩვენს ამოსაწყვეტად მოვიდა.

არაყი ძალიან მაგარი იყო, ყველა დათვევრით, ყველაზე მეტს კი ლაპარაკობდა, უფრო სწორად, ტრაბახობდა ზორბა. მისი თქმით, იგი გადადიოდა საზღვარს და საბჭოთა ტერიტორიაზე ხოცავდა ყველას, ვისაც კი ქულზე წითელი ვარსკვლავი ჰქონდა... მოსწავლეებსაც კი...

ნუთუ ეს მართალი იყო?

თუმცა მისი ვეებერთელა დინგი ხანდახან ორად მეჩვენებოდა ხოლმე, მაგ-

რამ მე მინც ვცდილობდი უფრო ყუ-
რადღებით შემესწავლა.

არა, ეს არ იყო არც მადლიანი ტა-
რასკონელი ტარტარენი და არც სიმპა-
თიური ფანტაზიორი სვიატოსლავ ინო-
კენტოვიჩი.

ეს იყო რევენი და გაბოროტებული
პრიმიტივი, რომელიც ვილაციის ნაქარ-
ნახევ როლს თამაშობდა. ერთადერთ
როლს, რომლის თამაშიც კი მას შეეძ-
ლო.

აღბათ იმითომ, რომ ამდენჯერ უნ-
დოდან ჩემი მოკვლა, ახლა მე თვითონ
გამიჩნდა ადამიანის მოკვლის საოცარი
სურვილი... და ჩემი მსხვერპლი აუცი-
ლებლად ეს კრეტინი უნდა ყოფილიყო.
გულადობისათვის გამოვცალე ჩემი
არყის ჭიქა, მერე ტოგოსი და ზედ სტე-
პკოსიც მივაყოლე. ახლა ზორბა არა მა-
რტო ორად მეჩვენებოდა. არამედ ქა-
ნაობდა კიდევც.

რასაკვირველია, ზორბასთვის უნდა
გამერტყა... მაგრამ ამისთვის გამბუდა-
ობა არ მეყო. ის იქვე, ადგილზევე მი-
მაკლავდა.

— თფუ, რა საზიზრობაა ყველაფე-
რი! — ვთქვი და ნაშაზე გადაწოლილ-
მა თვალები დავხუჭე.

— რა თქვა? — გავიგონე ზორბას
ხმა.

— ძალიან ბევრი ძალია, — უპასუ-
ხა ტოგომ. — ჩვენი ყველა ჭიქა ამან
გამოწრუბა.

— მანამდეც ყოველ ჭიქას ცლიდა.
— დაუმტა სტეპკომ.

კვლავ აგუგუნდა ზორბას ბოხი ხმა...
მე კი საღდაც უფსკრულში ვიძირებო-
დი.

როგორ გადაძვრნენ ისინი ფანჯარა-
ში, მე უკვე აღარ მახსოვს.

დილით საშინელი თავისტიკივლით
გამელეიმა. ბიჭები შინ არ იყვნენ, ოთა-
ხი კი უპატრონო ბოსელს ჰგავდა.

ყავახანაში ბიჭები ცარიელ ფინჯნებს
უსხდნენ, მეპატრონე კი დაბლის იჭი-
დან ზელების დახმარებით ამათ ელაპა-
რაკებოდა.

— თორმეტ საათზე ყაზარმაში

უნდა ვიყოთ. — მითხრა ტოგომ. —
აღბათ სასამართლო იქნება.

— მადლობა ღმერთს, ეს ხალხი მტვერ
რომელი საათია?

— თერთმეტი.

მეპატრონე დახლიდან გამოვიდა, ფა-
ნჯრიდან გახედა კიბეს და ქურჩას და
მერე ჩემთან მოვიდა.

— ზვალ თქვენ ყარსში გაგამგზავ-
რებენ, შენ კი, ჭერჯერობით ფრანკი-
ლად უნდა იყო. — მითხრა მან.

— რატომ?

— დილას, როცა თქვენ ყველას გე-
ძინათ, მოვიდა ის სულელი დურდუ.
მისი ბავშვი, რომელსაც შენ მკურნა-
ლობდი, მოკვდარა... გოგრის თესლი
ვერ მოუნელებია.

თავბრუ დამეხვა და იძულებული
გავხდი დაემჯდარიყავი.

ბიჭები უკვე საქმის კურსში იყვნენ
და მღუმარედ შემომცქეროდნენ.

— ამბობდა, რომ შვილი შენ მოუ-
კალი. ბიჭი განუწყვეტლივ გოგრის თე-
სლის ჩენჩოს ალებინებდაო.

— ღმერთო ჩემო, აკი ავუხსენი,
ბავშვისთვის თესლი მოუხალავი ეჭმიათ,
ჩენჩოიანი კი არ მითქვამს.

— არაუშავს, ასე ჯობია ბავშვისთვი-
საც და მშობლებისთვისაც... — დამი-
წყო დამშვიდება მეპატრონემ. — იმ
სულელმა ხანჭალი იძრო, მაგრამ მე...

— მეპატრონემ დაამრგვალა თვალები,
რომლებიც ახლა ძალზე სიმპათიური
მეჩვენა და დამანახვა შარვლის ჭიბიდან
ამოჩრილი რევოლვერის ტარი. — მე
ვუთხარი, იმათ კართან ახლოსაც რომ
მიხვიდე, ძალივით მიგაკლავ-მეთქი.

— ძალიან კარგი ადამიანი ყოფი-
ლა. — ხმამალლა თქვა სტეპკომ და
მეპატრონისკენ მიმიითთა.

— თქვენი დიდი მადლობელი ვარ. —
ვუთხარი მეპატრონეს.

— მადლობელი მე ვარ შენი! — მი-
პასუხა მან, დაახამხამა თვალები და
მიტრიალდა, მერე მაყალს მიუახლოვ-
და, იჭიდან პატარა ქვაბი გადმოდგა და
ფინჯანში ყავა დამისხა.

— თქვენ მე სიკვდილს ვედამარჩი-

ნეთ! — ცოტა მაღალფარდოვნად ვუთხარი მე, თან საკუთარ თავს ფრიად მნიშვნელოვან პერსონად ვგაჩნობდი.

— შენ მე აღამიანად მაქციე... ვისაც არ განუცდია, რა იცის რას ნიშნავს თვალების გამუდმებული ტკივილი. — და გულაჩუყებული ხელზე კოცნას მიპირებდა.

მე ერთბაშად ვერ მივხვდი რა უნდოდა, მერე ხელი გავითავისუფლე და თვითონ ვაკოცე.

არ ვიცი, როგორ ავხსნა, მაგრამ მეპატრონე ჩემთვის ძალიან ახლობელი და ძვირფასი გახდა. ალბათ, ექიმებსაც ასე უყვართ თავიანთი გადარჩენილი აღამიანები.

თორმეტ საათზე ჩვენს წასაყვანად ასკერი მოვიდა და ყაზარმაში წაყვდიოთ. მართალია, არავითარი ხიფათი არ გველოდა, მაგრამ მაინც ვღელავდით. გზაში გადავწყვიტეთ, რომ თავი ღირსებით დაგვეპირა.

სოფელში გასვლისას აქეთ-იქით შიშით ვიყურებოდით, მაგრამ ჩემდა საბედნიეროდ, ის მეფისტოფელის მსგავსი დურღუ არსად შემინიშნავს.

ამაყად ჩავუარეთ საყარაულოს ჯიხურს, მერე მწყობრში მდგარ ფორმაში გამოწყობილ ასკერებს და გავჩერდით სამოქალაქო ხელისუფლების წარმომადგენლების ჯგუფიდან რამდენიმე ნაბიჯის დაშორებით.

ჯგუფის ცენტრში ყაიმყაიმი იდვა და ზურგზე ხელზე შემოწყობილი მღუმარედ ელოდა.

ჩვენ რომ დაგვინახა, თავი ოდნავ დაგვიქნია, რითაც გაგვაგებინა, რომ იქ ვმდგარიყავით.

მწყობრში მდგარ ასკერებს შევხედეთ. ისინი გაშეშებულნი იდგნენ, ერთმანეთს ჩურჩულით ელაპარაკებოდნენ და როცა კაპრალი ჩაუვლიდა ხოლმე, ჩუმდებოდნენ.

ბოლოს, ყაზარმის კარებში გამოჩნდა მაიორი, ახლა უკვე თავისი განუყრელი სტეკის გარეშე და გაისმა კაპრალის ხმადაღალი წამოყვირება — სმენა!

მაიორი ცერემონიალურად მივიდა

ყაიმყაიმთან, ხელი ჩამოართვა, ხოლო დანარჩენებს სამხედრო კალომეტი მიცა. მაიორმა აღმაცურე და ხანჯალს მივი მზერით გადმოგვხედა, მერე მედიდურად მივიდა მწყობრში გაქმულ ასკერებთან და რაღაცა ბრძანება გასცა.

თორმეტი ასკერი მწყობრიდან სამი ნაბიჯით წინ გამოვიდა, მარჯვნივ შეტრიალდა და კაპრალის წინამძღოლობით გასწვია საპატიმროს მიმართულებით, რომელიც შორს, ქვევით, ეზოს შორეულ კუთხეში იყო.

მაიორი შუა ეზოში კეისრის პოზაში დადგა და პატიმრების მოყვანას ელოდა.

ჩვენ კი რარიგ არ ვცდილობდით შეგვენარჩუნებინა ღირსება, მაინც ერთობ შებოქილი ვიყავით და საცოდავი შესახედაობა გვქონდა.

ეტყობა, საპატიმროში ჰასანსა და მისი დამჭაშების გარდა არავინ იყო რადგან საპატიმროს კარი ისევ ღია დეტოვს.

ჰასანი თავის ტანდაბალ დამჭაშებს შუა გამომწვევად მოდიოდა, ერთ ზოლად ჰქონდა ცხვირი, ნიკაპი და ხეანი.

სამივე ქამარმოხსნილი, ფეხშიშველი, გაუპარსავი და ჭუჭყიანი იყო!

ალბათ როგორ იწყევლიდნენ თავს, რომ მაშინ იქ, მთებში არ მოგვიღეს ბოლო.

ერთ პოზაში გაყინული მაიორი ჯერ ელოდა ვიდრე პატიმრებს მთლად ახლოს მიუყვანდნენ, მერე შემზარავი ყვირილითა და ხელების ქნევით ამცნო ყველას თავისი აღშფოთება... და თვითვე ასკერს ალიყურიც კი გააწნა.

ორივე ასკერი ძალღური მორჩილებით შეჰყურებდა მაიორს, და მხოლოდ ჰასანმა ააუღვარა გუბები, რომ თვალი აერიდებინა თავისი უფროსისა და თანამონაწილისათვის.

საოცარი შესახედაობისანი იყვნენ მწყობრში მდგარი ასკერები, სახეები ისეთი მკაცრი და დამბული ჰქონდათ, თითქოს თავიანთ მებრძოლ ამხანაგებს ასაფლავედნენ.

მაიორმა რაღაცა ახალი განკარგულება გასცა და მიწვეულებისკენ ზურგმუქცეულმა ხელთათმნების ჩაცმა დაიწყო.

პასანი და მისი ორი მეგობარი მიწაზე ზურგით დააწვივნეს, შიშველი ფეხები შეუწყეს შაშხანებზე, რომელთა ლულეები და კონდახები ორივე მხარეს ორ-ორ ასკერს ეკირა. ასკერებმა შაშხანებს მწვადებაცმულ შამფურებივით ტრიალი დაუწყეს და შემოხვეულმა თასმამ თანდათან მჭიდროდ მიაკრა დამნაშავეთა ფეხები ზედ შაშხანის შუაზე.

შემდეგ ჯარისკაცები გასწორდნენ, შაშხანები მკერდის სიმაღლეზე აიტანეს და ჩვენი სამი მძარცველი მხოლოდ ბეჭებითა და კეფითა ეხებოდა მიწას.

სასაცილოდ აშვერილიყო ჰაერში სამი წყვილი შიშველი, ყვითელი და გაუხეშებული ფეხის ტერფი... და უეცრად გამახსენდა ჩემი სტუდენტობა, პროზექტურა... და მკვდრების მოიხსნო-მოხვითალო ტერფები...

— რა გემართება, ოთარ? — ჩურჩულით მკითხა ტოგომ.

— არაფერი, იქნებ გგონია, რომ შენ ჩემზე უკეთ გამოიყურები?

— ჰო, უსიამოვნოა... — თქვა ტიგომ.

მე სტეპკოსა და ომარს შევხედე. სტეპკო ტუჩებს იკნეტდა, წარბები ზედ შუბლზე ასვლოდა, ომარი კი ძალზე გაფითრებულიყო და ცხვირის წვერი ჩვეულებრივზე უფრო მეტად გასწითლებოდა.

ახლა, თითოეული წყვილი შიშველი ფეხის წინ იდგა ორ-ორი ჯარისკაცი როზგებით ხელში და ელოდა ბრძანებას.

— ა.ა.ათ! — წამოიყვირა კაპრალმა, როგორც კი დაინახა მაიორის ოდნავ შესამჩნევი თავის დაქნევა და როზგების ზუილია ჰაერი გააპო.

ძლიერი მოქნევით რიგრიგობით და მეტად მარჯვედ ურტყამდნენ ჯარისკაცები შიშველ ტერფებზე... და ტიკილისისაგან იკლავებოდნენ ჰაერში ნახევრად ჩამოკიდებული დასჯილები.

— ა.ა.ათ!.. ა.ა.ათ!.. ა.ა.ათ!.. — უფრო

და უფრო ხმამაღლა, თითქოს აზარტში შესული იმეორებდა კაპრალმა:

თუმცა მაზიდებდა, მგერამ-მგერამ ვერ ვაშორებდი თვალს ტიკილები-საგან დაღრეჯილ პასანის სახეს, და განსაკუთრებით მის დიდ პირს, ხან ძაბრით წინ წამოწყულს, ხან ყურებადღე დაღებულს, და ხან კი მჭიდროდ მოკუმულს, როდესაც იგი კენისის შეკავებას ცდილობდა.

დარტყმათა რაოდენობა ალბათ წინასწარ იყო განსაზღვრული, რადგან ექვსივე როზგებიანი ასკერი ერთდროულად შეჩერდა, მეორე ექვსმა კი შაშხანების ტრიალა დაიწყო, რომ დამნაშავეთა ფეხები გაეთავისუფლებინათ.

მაიორი ღიმილით მიუახლოვდა ყაიმ-აყამს და გამოეღლაპარაკა.

მე კი თვალყურს ვადევნებდი პასანსა და მის დამქაშებს. ისინი დიდი გაკირვებით წამოდგნენ, ვაივავალახით გადაჰქონდათ სხეულის სიმძიმე ერთი დაშავებული ფეხიდან მეორეზე და უშნოდ მზრებბარქილები ყაზარმისკენ გაემართნენ.

ეგზეკუცია ჩატარებული „მართმსაჯულების“ უკანასკნელი საფეხური გახლდათ და ისინი თავისუფლები იყვნენ. ყაიმ-აყამმა თითის დაქნევით მიგვიხმო.

— ხვალ, დილის რვა საათზე ყარსში გამგზავრებით. — გვითხრა მან. — მაიორი დაცვას გამოგიყოფთ ეანდარმერის პირველ პუნქტამდე.

დასტურის ნიშნად მაიორმა უსიტყვოდ დააქნია თავი.

ჩვენთან ყველაფერი მოთავებული იყო. წასვლაზე ერთი ხანობა შევყოყმანდით იმის მოლოდინში, რომ კიდევ რაღაცას გვეტყოდნენ, მერე კი გასასვლელისაკენ გავწიეთ.

როდესაც ალაყადის კარში გავედით, ეკლისმავთულიანი ღობის იქით გავიხედე. მაიორი და ყაიმ-აყამი პლაცის შუაში იდგნენ და როგორც ძველი, გულითადი მეგობრები, რაღაცაზე ძალიან მზიარულად მუსაიფობდნენ.

— არა, მინც რომელია მოიგო, ყაიმ-აყამმა თუ მაიორმა? — მკითხა

ტოგონ, როცა შეამჩნია საით ვიყურებოდი.

ბასუბი რომ არ მიიღო, ნაბიჯს უმატა და ომარსა და სტეპკოს წამოეწია.

ყავახანაში დავბრუნდით რაღაც გაუჩვეველი განწყობილებით. არც ერთ ჩვენთაგანს სიტყვა არ დაუძრავს ჩვენს თვალწინ მომხდარ მართლმსაჯულებასზე. მეპატრონემ უკვე ყველაფერი იცოდა და ალბათ ჩვენთვის, რადგან კლიენტები ჯერ არ იყვნენ, პატეფონი მომართა.

ცოტა ხნის შემდეგ იგი საზეიმო გამომეტყველებით მომიახლოვდა, უბიდან ამოიღო ორი წყვილი მატყლის წინდა და მაგიდაზე დამიდო.

მე შეუხერხულა, მინდოდა საფასური გადამეხადა, მაგრამ ძალიან იწყინა.

— გზაში ძალიან გამოვადგება. — ცდილობდა წყენა დაეფარა, ისე მითხრა მან, — და კიდევ იცი რა... გზაში, შიმშილით რომ კვდებოდეთ კიდევ, არავის არ დაანახოთ, რომ ფული გაქვთ!

— რატომ? — აღშფოთდა ქამრის მაგრად მოჭერით მოპებრებული სტეპკო.

— იმიტომ, რომ მაგ ფულით შეიძლება იყიდოთ ძროხა, ცხენი... სახლიც კი... ხალხი კი, რომ იცოდეთ, ძალიან...

ყველაფერი გასაგებზე გასაგები იყო. ჩვენ ოთახში შევედით, რომ უფრო ეშმაკურად მიგვეკერებინა ფარული ჯიბეები.

შემდეგ ომარი და ტოგო წავიდნენ თავისთვის მატყლის წინდების საყიდლად, როდესაც ნახეს, რომ მეპატრონის ნაჩუქარი წინდებიდან ერთი წყვილი სტეპკოს მივეცა.

სალამოთი კი ეს საზიზღარი ამბავი მოხდა.

უკვე რამდენჯერმე დავებმარეთ ჩვენ ყავახანის ზოგიერთ მუშტარს ოფიციალური ქაღალდების შედგენაში.

მუსტაფა ქემალ ფაშას მიერ შემოღებულ მრავალ რეფორმათა შორის, თურქული ანბანის ლათინურზე გადასვლაც იყო. ლათინური ანბანის სწავლება ყველაზე მეტად უყვარდა ტოგოს. ეს მას საკუთარ თვალში ერთგვარად მაღლა

სწევდა და ალბათ პედაგოგიური მიდრეკილებაც ჰქონდა.

და აი, სალამოთი ივერტაქჩაქი ყოფილხარ იქდა, იმ ოთხ მუდმივ სტუმართან ერთად, რომელთა მკურნალობაზე მე უარი განეაცხადე, და რაღაცა ქაღალდის შედგენაში ეხმარებოდა.

ჩვენ სამივე კი ყავახანაში ადგილს ვერ ვპოულობდით, აქეთ-იქით დავდიოდით, ვუყურებდით რა აზარტით არტყამდნენ მოთამაშენი გაბოხილ კარტებს მაგიდაზე და ხვალინდელ დღეზე ვფიქრობდით.

ვეროპაში გამგზავრებამდე რაღაცა საათებილა გექონდა დარჩენილი... და, თუმცა ვეროპა თითოეულ ჩვენგანს თავისებურად ჰქონდა წარმოდგენილი, იგი მაინც მთელი ჩვენი სურვილების კულმინაცია იყო.

როდესაც პატარა ოთახიდან აღშფოთების ხმა შემოგვესმა, მე ჯერ კიდევ ვერაფერს მივხვდი და ირგვლივ მყოფთ გადავხედე. კარტის მოთამაშენი რატომღაც ორაზროვნად ილიმებოდნენ, მეპატრონე კი დახლის იქიდან მოძვრებოდა და თავს უქამყოფილოდ აქნევდა.

მაგრამ როდესაც მოგვესმა ჩხუბში ჩართული ტოგოს ბრახმორეული ყვირილი, ჩვენ ყველა პატარა ოთახს ვეცით.

იმ ოთახიდან ყველაზე სქელი შუა ოთახში იდგა და გასისხლიანებულ ცხვირზე ხელის გული მიეფარებინა, კუთხეში კი გააფთრებით ტოგო ხტოდა და ხელებს აქნევდა, რომ მისწვდომოდა და ნარჩენ სამს, რომლებიც მაგიდას ამოფარებოდნენ.

იატაკზე ცარიელი ბოთლი და დამტვრეული ჭიქები ეყარა.

ტოგოს ხელი ვტაცეთ და ოთახიდან გამოვიყვანეთ. გაცოფებას მისთვის ღონე გაეთყეცებინა და ჩვენ დიდი გაჭირვებით გავათრიეთ იგი მთელი ყავახანის ფართობზე. მე ის მაინც შევნიშნე, რომ ყავახანის კლიენტები ახლა ორაზროვნად უკვე აღარ ილიმებოდნენ.

ოთახში შეყვანისას ტოგოს ხელი გავუშვით მაგრამ მაინც კარებში მოგვიხ-

და ჩადგომა, რადგან იგი კვლავ უკან, საჩხუბრად მიიწევდა.

— რა მოხდა, ტოგო?

— უპ, ეგ საზოზრები... უპ, ეგ გათახსირებულები!...

— პა, თქვი, რა მოხდა, ბიჭო, რა?

— ისინი... მე მათ ლათინურ ანბანს ვასწავლიდი, იმათ კი... — წყენისაგან ტოგოს ცრემლები წამოუვიდა, — იმათ უნდოდათ მე... ნუთუ მე იმნაირს ვგავარ, იმნაირს?... — და პატარა ბავშვივით ხმამაღლა ატირდა.

თვალეში წითელი წრეები ამითამაშდა. კარს ვეცი და ყავახანაში შევევარდი. ომარი და სტეპო უკან გამოყენენ.

კლიენტები ხელისკვრით გზიდან ჩამოვიცილე და პატარა ოთახს ვეცი. იქ აღარავინ იყო.

— უკვე წავიდნენ. — მითხრა მეპატრონემ, რომელიც ბოთლის ნამტვრევებს კრფდა.

დაძაბულებმა და მრისხანედ თვალბგადმოკარკულულებმა ჩამოვარდნილ სიჩუმეში გავიარეთ ყავახანა და ჩვენს ოთახში დავბრუნდით.

ერთი კი შეეხედეთ ყუთზე მჭადარ ტოგოს... და ხმამაღლებლივ ძილისათვის მზადება დაეიწყეთ.

— ეპ!.. — კვენსასავით აღმოხდა ტოგოს. — რა იდიოტი ვარ!

— იმიტომ, რომ გაკვეთილებს აძლევდი? — რაც შეიძლება უფრო დასამშვიდებლად ვკითხე მე.

— არა... საერთოდ...

უკვე ოთხი დღეა გზაში ვართ. შარაგზებს, და ხანდახან ბილიკებს, საღამოხანს მივყავართ ხოლმე რომელიმე უმწიო სოფელში, რომელიც ტყეში ძმასავით ჰგავს იმას, საიდანაც დილას წამოვედით.

მიუხედავად აღმამფოთებელი სიღატაკისა, გლეხები, როგორც კი გაიგებენ ხოლმე ჩვენი თანმზლები ჯარისკაცისაგან, რომ ქართველები ვართ, საოცარი გულითადობით გვხვდებიან.

თითქმის ყველა, უკლებლივ, გვთავაზობს თავის ქერსა და საჭმელს. ეს მეტ-

წილად ქერის სალაფავი და ჭვავის ბურია

გარკინული

ხანდახან კარაქიც არის ზოლმე, კაცილებლად შეზავებული მუმიადქცეული რწყილებით, რომლებიც შავ წერტილებად გამოირჩევიან კარაქის ყვითელ მასაში. ახლა კი ჩემთვის საესეებით გასაგებია, ბუნებამ რატომ მიანიჭა მათ ასეთი მეტი ფერი.

გვძინავს ხოლმე პირდაპირ მიწაზე, იქვე, შუაეცხლთან. აქ ყველას შეუძლია გახდეს ხელოსანი — მეღუმელე, ამისათვის საკმარისია მხოლოდ ჭერში კვადრატული ხერელის ამოჭრის ცოდნა. კვამლი იმ ხერელში გადის, მაგრამ მანამდე კი მთელი მიწური იესება ხოლმე სქელი, თვალისმწველ და მადრჩობელა ბოლით.

ჩვენ ვისწავლეთ მიწურში შესვლისთანავე ჩაცუცქება — ჭვედა ფენებში ატმოსფერო უფრო ასატანია. ალბათ ზოგიერთ თევზს რომ აღამიანის გონება ჰქონოდა, და ჩვენი სტრატოგემა გამოეყენებინა, მაშინ ჭვეყანაზე აღარ იქნებოდა არც შებოლილი ჭამაყი და არც ზურგიელი.

მთელი დღე ყინვაში სიარულის შემდეგ სითბო ჩვენზე ისე დამასუსტებლად მოქმედებს, რომ ხელ-ფეხი გვერთმევა. საუბედუროდ, სითბო სრულიად საწინააღმდეგოდ მოქმედებს მკბენარებზე. ისინი გაორკეცებული ენერგიით გადმოდიან იერიშზე და სრულებით ავიწყდებათ იმ უმადურებს ჩვენი ამაგი, რომ მთელი დღე თან ვათრევთ. მერე მათ დასახმარებლად ადგილობრივი ტომის მოდგამათა მთელი ურდოები მოდიან ხოლმე. მეტადრე მაშინ, როდესაც ქვეშ გასაშლელად ცხერის ტყავებს გვაძლევენ... მაგრამ ჩვენ ისეთი დალილები ვართ ხოლმე...

როგორც ქანცამოლეულ ფოსტის ცხენებს უნაცვლებენ, ისე გვინაცვლებენ ჩვენს თანხლებ ჯარისკაცებს.

ზოგიერთ სოფელს ჰყავს უფლებებით მოსილი და შამხანით მომარაგებული

თავისი კაცი, რომელიც ერთი ან ორი დღით ჩვენი მცველი ხდება.

ჭერჭერობით მხოლოდ პირველი მცველი გამოგვადგა ტლანქი და ავი. ალბათ, მაიორმა ჩვენთვის სპეციალურად ამოარჩია ყველაზე ბოროტი.

თავიდანვე, როგორც კი სოფლიდან გამოვედით, მცველმა დაგვიწყო ყვირილი, ხელების ქნევა და შაშხანითაც გვემუქრებოდა, როდესაც რომელიმე ჩვენგანი შეჩერდებოდა ხოლმე სულ უბრალო საჭიროებისათვისაც კი.

ასე, სასიკვდილოდ განწირულებივით მივდიოდით მთელი ნახევარი დღე. დღის მეორე ნახევარში ჩვენი მცველი ძალიან ჩამოგვჩა, ვაი-ვაგლახით ადგამდა მძიმე ფეხსაცმელიან ფეხებს.

შემდეგ იგი შეჩერდა და სცადა ჩვენთან გამოლაპარაკება, მაგრამ არც ტოგომ და არც მე პასუხის ღირსი არ გავხადეთ. მაშინ ომარს მიმართა, მაგრამ ასევე უშედეგოდ. თურქული ენის ყველაზე ცუდად მცოდნე ომარს მისი არაფერი ესმოდა. ბოლოს სტეპკომ, როგორც იქნა, დაუკმაყოფილა ადამიანური ურთიერთობის სურვილი.

სალამო ხანს მცველი დამბლადაცემულივით მოლაცლაცებდა, მაშინ, როდესაც ჩვენ ჯერ კიდევ მხნედ მივაბიჯებდით ჩვენი მსუბუქი ქალამნებით.

— ახია ამ საზოლარზე!... — თქვა ბოროტად ომარმა, როდესაც მცველი უკვე რამდენჯერმე შეჩერდა და ჩამოღებულ შაშხანას დაეყრდნო.

— ამათი ყაზარმული კვებით მეტს ვერაფერს მოსთხოვ. — ეთქვი მე.

— ცხოვრებაში ყველაფერი ერთიმეორეზეა დამოკიდებული, — ჰკვიანურად აღნიშნა ტოგომ.

მარტო სტეპკო იყო მცველის გავლენის ქვეშ მოქცეული და მასთან ერთად უკან გვრჩებოდა.

როდესაც დაუსრულებელი აღმართი დაიწყო, ტოგომ მითხრა, რომ მოვტრიალებულიყავი.

მცველი და სტეპკო ძალიან შორს

ჩამოგვრჩნენ და სტეპკოს მხარზე შაშხანა ეკიდა.

კიდევ რამდენიმე წინს შეიღებ სტეპკო მთლად ჩამოგვშორდა და მცველმა მოგვაძახა შეეჩერებულებო.

— რა მძიმეა ეს წყველი თოფი! — სულის მოთქმით წარმოთქვა მოახლოებულმა სტეპკომ.

— შენ რას უძერები ამ ღორს! — თავით ეანიშნე ორი ნაბიჯით დაცილებელ ასკერზე.

— ჩაძალდეს, მაგისი!.. — ზიზლით შეხედა ტოგომ მცველს. — მაგის გულისათვის, დილას... კინაღამ შარვალი დავისველე... კიდევ კარგი, რომ მოვი საზრე, სიარულის დრას...

მცველი ქვეშევშე გვიყურებდა და, რაღა თქმა უნდა, ხვდებოდა, რომ მას ელანძღავდით.

მან უკვე დააპირა თავისი დილანდელი ნომრების გამეორება, მრისხანედ შექმუნა წარბები და პირი მობრიცა... მაგრამ თავი შეიკავა — სტეპკოს მხარზე გადაკიდებული შაშხანა ჩვენთან უფრო ახლოს იყო, ვიდრე მასთან და, თანაც ფეხზეც ძლივს იდგა.

ჩვენ კვლავ გზას შეეუღლებით, თავში კი სხვადანსხვა აზრი მიტრიალებდა.

მართლაც რა შეუსაბამობაა. ყველაზე უვარგისს, მხოლოდ იმიტომ, რომ მას ხელში იარაღი უჭირავს, შეუძლია დანარჩენებს მოექცეს ისე, როგორც მოეპრიალებო... და ასე მოდის დასაბამიდანვე... ასევე დასაბამიდანვე თავისი ეპოქის მოწინავე ადამიანები ამოდ აღგენდნენ განუზოროცილებელ გეგმებს. ასეთ მოვლენებთან შესაბამისობადად... მე კი ვიპოვე, ვიპოვე ყველაზე სწორი საშუალება: პლანეტის თითოეული მცხოვრები თავით-ფეხებამდე უნდა შეაიარაღო... და მაშინ ეელარაგინ გაბედავს ახლობლის წყენას! ადამიანებს ხომ აბუნჩად მხოლოდ მაშინ იგდებენ, როდესაც თავს მათზე ძლიერად გრძნობენ...

— დაცადეთ!.. — სტეპკო და მცვე-

ლი ძალდატანებული მოწადინებით გვიხლოვდებოდნენ.

— ოთარ, მე მეტი აღარ შემიძლია, ცოტა ხანს შენ ატარე ეს თოფი. — შემევედრა სტეპკო.

— ასე მოგიხდება, შე ლაქიავ, შენა! — ვუთხარი მე. — მე კი მაგ საზიზღარს არ მივეხმარები!

— მომეცი — მოულოდნელად თქვა ომარმა, გამართვა სტეპკოს შაშხანა, მხარზე გადაიკიდა და ისე წავიდა ამაყად თავაწეული თავისი მოკლე ფეხის მიწაზე მხოლოდ ცერის შეხებით, რომ სასიამოვნო სანახავი იყო.

ამ ჩვეულებრივმა შაშხანამ მის ფიქიკაზე ისევე ამგზნებდალ იმოქმედა, როგორც მათრახის დარტყმამ დაქანცულ ცხენზე.

ამაყად აწეულმა ომარის თავმა გამახსენა, როგორც ეს ყოველთვის ხდება ხოლმე, სხვები... განა ასევე არ იბრძიებოდნენ მენშევიკების საშხედრო კომისარია ფასანაურში, და ინგლისელი; ფრანგი და გერმანელი ოფიცრები საქართველოს თავიანთი მორიგი ოქუპაციის დროს... და თუ გინდ ახლანდელი მილიციის უფროსი, ამაყად რომ მოლაჭებდა გრძელი, ვერცხლის ზარნიშით მორთული ხმლით, ვეებერთელა რევოლვერითა და მონურად დაუზარელი ადიუტანტით.

ალბათ ძალიან მოქმედებს შეზღუდულ ადამიანებზე ის უპირატესობის გრძნობა, რომელსაც მათი აზრით იარაღი ანიჭებთ... ასევე მახსოვს, როგორ არ მოსწონდა კომისარის ეს პრანკვაგრება „ახალს“ და ყველა პატიოსან ადამიანს.

თურმე მართალია, რომ ზოგიერთი ადამიანი რაღაცაში სულელ ბავშვად რჩება. სამწუხაროა მხოლოდ ის, რომ ამისთანა ადამიანები ხანდახან ახერხებენ დიდი თანამდებობის დაკავებას და ხალხის ტრაგეირებას.

სოფელში შესვლისას მცველმა ომარს შაშხანა გამოართვა და საოცარი ქედ-

მალღობით დაუწყო ლაპარაკი შემხვედრ გლეხებს.

ლაპარაკი შემხვედრ გლეხებს.
თავითკაცი
გლეხებს

— ერთი მითხარი, ოთარ, ნუთუ მე სომეხს ვგავარ?

— არა, რას ამბობ!.. ეს არის, რომ ცოტა შევეგერმანი ხარ. შენ უფრო ესპანელს გავხარ...

— კი მაგრამ, ესენი ხომ არ იცნობენ ესპანელებს... ქართველს განა არ ვგავარ?

— რა თქმა უნდა! მაგას არ უნდა ლაპარაკი!

გამხნეებულმა ომარმა ნაბიჯს უმატა და კოლონის თავში მოექცა.

უკვე ორჯერ, როდესაც სოფელში შევედით და მცველმა იჭაურებს აუხსნა, რომ ჩვენ ქართველები ვართ, გლეხებმა, როგორც ყოველთვის, სულგრძელად შემოგვთავაზეს საშემელი და ბინა ჩვენ სამს, გარდა ომარისა.

— ეგ სომეხია! — ამბობდნენ ისინი და ამით ყველაფერს ხსნიდნენ. დიდხანს და დამამცირებლად გვიხდებოდა გლეხების დარწმუნება, რომ ომარი წმინდა წყლის ქართველი იყო.

ასეთი კამათის დროს, პირდაპირ საცოდავი სანახავი იყო ოდნავ განზე მდგარი, ყველა თავის გრძნობებში გულნაკლული ომარი.

უკანასკნელი დღეები ჩვენ გავდივართ იმ ადგილებს, სადაც ადრე სომეხებიც ცხოვრობდნენ და სადაც მათსა და თურქებს შორის „სამხედრო შეტაკებები“ მოხდა, უბრალოდ რომ ეთქვათ — შუასაუკუნეობრივი ზოცვა-ქმობა...

თუმცა უქარო დღეა და ჩვენც სულ მოძრაობაში ვართ, მაინც ძალიან გვეცოვა გვეგონება ვიღაცას ისე მაგრად გაეებროს ეს დედამიწა, რომ ყოველ ფეხის დადგმაზე ზრიალს იწყებს.

ჰაერი საოცრად გამჭვირვალეა და ირგვლივ დიდ მანძილზე ყველაფერი ჩანს. ჩვენს წინ გაშლილა

შორს მიმავალი ღელე, ორივე მხარეს მოხსული მინდვრებით. სოფლის შარაგზა დახეული ბაფთის მსგავსად გაქიმულა მის ქვედა მარცხენა მხარეს და საბოლოოდ იყარგება დიდი ბორცვის უკან, რომლის გადაღმობიდანაც ცისკენ აზიდულან კვამლის ვიწრო სვეტები.

— აი, იქ, ჩემი სოფელია. — კვამლზე მითითებით გვეუბნება მცველი, და რატომღაც კმაყოფილებით იცინის.

ჩენი ღღევანდელი მცველი არა ჰგავს თავის წინამორბედებს. ეს გრძელფეხება, თქობებანიერი და მხრებვიწროა. აცვია მას ისე, როგორც თავისი სოფლის რაიმე სოციალური მდგომარეობის მქონე ყველა გლეხს, და თუ არა მხარზე გადაკიდებული ძველი ყაიდის რატომღაც ხიშტწამოცმული შაშხანა, არაფრით არა ჰგავს სამხედროს.

რაც მთავარია, ჩენი გამცილებელი ნამეტანი ყბედია.

— შაშხანაზე ხიშტი რატომ გაქვს წამოცმული? — ვკითხე მას.

— თუ მოხსენი, მერე ძალიან ჭირს გაკეთება.

მე გამეცინა და ალბათ სიჩუმისა და სუსხიანი ჰაერის გამო, ძალიან ხმაშაღლა გამომვიდა.

— ეს ხიშტი მთელს ამ ოლქშია ცნობილი!... — წყენით მიბასუხა მცველმა, რაღაც უცნაურად შემოატრიალა თავი და ცალი თვალით შეხედა მის ზურგს უკან ამოჩრილ ხიშტს.

მე ტუჩზე ვიკბინე, რომ კვლავ აღარ გამომსვლოდა ასეთი გამაყრუებელი სიცილი, მაგრამ მცველმა შემნიშნა.

— რას იცინი? — წყენით მკითხა მან.

რა საჭირო იყო ახსნა. მე მომავლანდა რაღაცა ძალიან შორეული და ხელი რომ არ შეეშალათ ჩემთვის, მცველსა და ბიჭებს ჩამოვრჩი.

ფასანაური... გრძელფეხება, ლამაზი მამლის მეთვალყურეობით ეზოში ფუსფუსებდნენ ნაირფერი, კოხტა ქათმები. ერთმანეთს ეჩხუბებოდნენ ან სასაცილოდ მისდევდნენ მოუხელთებელ პელებს ყვინჩილები და ამაოდ ცდილობ-

და კრუხი თავის ირგვლივ შემოგვრია დაფანტული ყვითელი წიწილები.

უეცრივ მზის სხივებით ჩაივლილ ეზოს ჯერის მსგავსი ჩრდილი გადაუვლის... ეს ქორია, ის მაღლიდანვე ირჩევს მსხვერპლს, რომ ჭვასავით დაეცეს რომელიმე ვარიას ან ყვინჩილას. ყველა ეზოდან ისმის მამლების გამაფრთხილებელი კიკვივი. შეშინებული ქათმების ისტერიული კრიახი და თავგადაკლული კუტკუტი კრუხისა, რომელიც თავის ფრთების ქვეშ აქუჩებს წიწილებს.

ახლა მამალი ნამეტანი გრძელი და სასაცილო ნაბიჯებით დადის ეზოში, უცნაურად ატრიალებს გაშეშებულ თავს და ცალი თვალით ცაში იყურება.

ისევე, როგორც აი ახლა შემოატრიალა თავი და შეხედა ხიშტს ჩვენმა მცველმა.

მახსოვს, მაშინ მამალი ძალიან სასაცილო იყო, მაგრამ, ახლა სრულებით არ მეცინება... მე მთელი სულით ჩემს ფასანაურში ვარ, რომელიც შეიძლება ვერასოდეს ვეღარ ვნახო...

— ეი, „ოლან“, — მითხრა მცველმა, რომელიც მიცდიდა, — შენ რა მთერლივით მოდობარ, თითქოს თვალწინ ვერაფერსა ხედავ!

— მე იქ ვიყავი, ფასანაურში...

— სადა?

— იქ, სადაც დავიბადე...

მცველმა მხრები აიჩეჩა და მე კვლავ ჩამოვრჩი მას.

ჰო... მაშინ, ბავშვობაში, ყველაზე ავი არსება დედამიწის ზურგზე ქორი მეგონა, რადგან ყველა ნადირი გალიაში იჯდა, ქორები კი თავისუფლად დაფრინავდნენ.

მახსოვს, რიყის ქვით ნაშენ დაბალ ღობეზე ვიჭექი, მამაჩემს ჩემს მხარზე ედო ხელი და ღობის იქით მდგარ მეზობელს, პაპა — დუშა გუდიაშვილს ელაპარაკებოდა.

სულ რაღაც ნახევარი საათის წინ, ქორს ვილაყის ეზოდან მაგრად ჩასუქებული ვარია მოეტაცა. ქორს მაღლა აფრენის თავი არა ჰქონდა და დიდხანს

დაბლა, არაგვსა და ბოსტნებს შუა, თითქმის ზედ მიწის პირზე მიფრინავდა. მე, ჩემი მეგობარი კოლა მელიქიშვილი და სხვა ბიჭები ყოყინით მოვდევდით ქორს იმის იმედით, რომ გავაგდებინებდით მსხვერპლს, მერე ქორმა აღიდებულ ი არაგვი გადასერა, ფრთებით თითქმის წყალსაც კი შეეხო და გაუჩინარდა შესუნა მინერალური წყაროს მახლობლად გაბარდნილ ნორჩ თხილნარში.

ქორისადმი სიძულვილით ყველაფერი გვითრთოდა და როგორც კი ნათელი გახდა, რომ ვარიას ველარაფრით ვუშველიდით, ჩვენ ერთმანეთს წავეჩხუბეთ.

— აი, წელან თქვენი თოფი რომ თან გქონოდათ... — უთხრა მამაჩემს დემა პაპამ.

— ჰო,ო... — რალაც უცნაურად წარმოთქვა მამამ. — იმიტომ, რომ თვითონ იცოცხლოს, ადამიანმა სხვას უნდა მოუსპოს სიცოცხლე...

— მაგრამ ქორმა რომ ქათამი შესაქმელად მოიტაცა! — ვუთხარი მე.

— განა შენ არ უამ ქათმის ხორცს? — ღიმილით შემეკითხა მამა.

— ჰო, მაგრამ მე...

— შენ რა? ჰა, რა? — ლამაზი კლარით შემოსილ დემა პაპას სახე მეტად სერიოზული ჰქონდა, და მხოლოდ შემდეგ, წვრილი ნაოჭები აუთამაშდა თვალების გარშემო, თავი ველარ შეიკავა და გაეცინა.

რა უცნაური მეჩვენებოდნენ მაშინ უფროსი ადამიანები!..

მერე დემა პაპამ გვიამბო, ერთხელ, თავის ახალგაზრდა ცოლთან უსიამოვნების შემდეგ როგორ გავიდა სახლიდან ქვის ვიწრო ორღობეში და ერთმანეთში მოჩხუბარი ქორი და მამალი დაინახა.

ორივე ზორბა იყო, მთლად სისხლში ამოგანგლულები და ისე იყვნენ ქანც-გამოლუღუნნი, რომ ფეხზე ძლივს იდგნენ... ჩხუბს კი მაინც განაგრძობდნენ... თითოეული მათგანი მოწინააღ-

მდეგზე იერიშის მიტანის შემდეგ ფრთებგაშლილი მიწაზე ეცემოდნენ!

— მერე ქორი ვერ დაიჭირეთ? — შევეკითხე მე.

— არა, მე ჩემი დარდი მანუხებდა... ქორს ფეხი ვკარი და გზა განვაგრძე... — თქვა დემა პაპამ.

მე გამტერებულმა შევხედე მამაჩემს, მან კი თვალით მანიშნა, რომ მერე ყველაფერს აგხსნიო.

— ჰო, მაგრამ მამალს ხომ მიხმარება სკირდებოდა! — მაინც ვერ მოვითმინე.

— სკირდებოდა და როგორ!... — სევდიანად წარმოთქვა დემა პაპამ. — მერე ბიჭებმა იქ მკედარი მამალი და ქორი იპოვეს... და მთელი დღე თოკგამომშულები ათრიეს ფასანაურში...

მოგონებაში წასული თითქმის ზედ წავაწყდი მცველსა და ბიჭებს, რომლებიც მელოდებოდნენ. ისინი გზაჯვარედინზე იდგნენ.

ის გზა, რომელიც მთავარი გზიდან მარცხნივ უხვევდა, დატკეპნილი და ნავალი იყო, მარჯვენა კი, ეტყობოდა, დიდი ხნის უვალი.

— ერთი ჰკითხე, იმ სოფელში რატომ არაიენ ცხოვრობს? — მითხრეს ბიჭებმა.

— რომელში? — მე ჯერ კიდევ ფასანაურში ვიყავი.

— აი, იმაში, მარჯვნივ.

მართლაც, მე დიდი ხანია შევნიშნე, რომელიდაც სოფელი, რომელიც დანარჩენებისაგან რალაციით განსხვავდებოდა, მაგრამ ისე შორს ვიყავი იქაურობიდან...

დავაკვირდი. ხვეის მარჯვენა ფერდობზე გაშლილი სოფელი განსხვავდებოდა ყველა აქამდე ნახული სოფლისაგან. ქვიტკირის კარგი სახლები ფანჯრებით, კარებით, დაქანებული სახურავებით და, რაც მთავარია, საქვამლე მიღებით.

მაგრამ რატომდაც მთელ სოფელში ყველა კარ-ფანჯარა აფიკრული იყო.

— იქ რატომ არაიენ არ ცხოვრობს?

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ორგულივ ხომ მიწები დამუშავებულა? — კვითხე მცველს.

— ეს მიწები, აი, იმ სოფლისაა, ჩვენია. — მცველმა მახვილი უკანასკნელ სიტყვას დაუსვა და ხევის მარცხენა ფერდობზე მიმითითა, სადაც თუ არა ამომავალი კვამლი, ვერც კი შეიმჩნეოდა უღიმღამო მიწურები.

— აი, ეს მხარე ჩვენი იყო... — მცველმა გრძელი ხელის წრიული მოძრაობით მიგვიითითა გზის მარცხენა მხარეს გაშლილ მინდვრებზე. — მარჯვენა კი, იმათი... სომხებისა. ჩვენსა და სომხებს შორის როცა ის ამბავი დაიწყო, მაშინ მთელ ჩვენს სოფელში ერთადერთი თოფი იყო. აი, ეს, ჩემი... ჩვენ ჩვენთვის ვიყავით... სომხების სოფლებიდან კი ყველა მამაკაცი გაკრეფილი იყო.

მერე ჩვენთან თოფიანი კაცი მოვიდა... შემედი ვრქვა სახელად და გვიამბო, თუ როგორ ელუტდნენ სომხები ჩვენებს. ადელდა ჩვენი სოფელი, და შემედის წინამძღოლობით წავედით სომხების იმ სოფელში... შეეკრიბეთ ყველა, ვინც კი იყო დარჩენილი და გავრეკეთ იქითკენ, სადაც ჩვენი ჯარები გვეგულებოდა... ერთი თოფიანი წინ მიუძღოდა, მეორე კი მათ უკან მისდევდა... პოდა, დანარჩენები კი, ხანჯლებით, ორთითებითა და ცულებით გვერდით მისდევდნენ.

მერე კი, გზაზე ჩვენების შეიარაღებული რაზმი შემოგვხვდა, ასე, ორმოცდაათ კაცამდე იქნებოდნენ... მათ შორის დაპირილებიც იყვნენ... და რომ ისეთი აღარაფერი მომხდარიყო, ამოვხოცეთ ყველანი, იქვე: გზაზე... მე, აი ამ ხიშტზე წამოცმული ორი ტუქთა ბავშვი მთელი დღე ვატარე...

ჩაყვითლებული, ქოსა სახე მცველს რაღაცა უცნაურად დაემანჭა, გამომეტყველება კი ვიყისა ჰქონდა.

— ახლა შემედი ჩვენს სოფელშია დასახლებული, სომხების მიწებიდან ყველაზე უკეთესი ნაწილი მას ერგო. — წყენით გაიქნია თავი კაცთმოდგმის

უსამართლობით აშკარად უკმაყოფილო მცველმა.

ჩვენს მორიგ მცველს რამდენჯერმე აებნა გზა და სამ დღეში ერთი დღის სავალიც კი ვერ გავიარეთ.

მივაბიჯებთ სრულიად უმწიკვლო, მუხლებამდე მომდგარ თოვლზე, რიზმელსაც წინმსვლელი კვალავს. ხშირად ვენაცვლებით ერთმანეთს. ომარი და ტოგო პირდაპირ ვაყვაცები არიან, ძალიონეს არ ზოგავენ.

ძალიან უპირს სტეპკოს, და ჩვენ მას წინ არ ვაყენებთ... თუმცა ზოგჯერ მგონია, რომ თვალთმაქცობს ამბავების ანგარიშზე.

სუსხი სულ მატულობს და მატულობს. ფურთხი ჰაერშივე იყინება და კენჭოვით ეცემა თოვლზე.

მცველი ამბობს, ასეთი ყინვები ჯერ არა ყოფილაო. თუ არა ჩემი გამოგონებული წითელი „კორსიკული“ ზაღდადები, დიდი ხანია, ყურები მოგვეყინებოდა.

ახლა მხოლოდ მცველი და ომარი გვიკვლევენ გზას, მე და ტოგო კი ხელმცლავით სტეპკოს მივათრევთ.

სულერთთავად მშობა, რადგან ერთი საღამოს ვახშამი და ისიც ძალიან მწერი, ასეთი დაძაბულობისათვის საკმარისი არ არის.

დღეს უსიამოვნო ამბავს ვემსხვერპლე და რამდენი არ ვეცადე დამეფარა ამხანაგებისათვის ჩემი შიში, ამან უფრო მეტად შემაშინა.

შუა გზაზე, გადღმა, ერთი სოფელი დავინახეთ და გადავწყვიტეთ გასათბობად შევსულიყავით. ჩვენ იქ პური და კველიც კი გვაჭამეს.

მიუხედავად იმისა, რომ ორ-ორი წაველი სქელი წინდა გვაცვია და განუწყვეტლივ ვმოძრაობთ, ფეხები მაინც გვეყინება.

მიწურში გაჩაღებული შუაცეცხლის პირას ჯდომისას მე თითქმის შიგ ცეცხლში შევყავი ჩემი გაყინული ქალამნები და სიამოვნებით ვიგრძენი როგორ

ანობრავდა სისხლი გათოშილ თითებში.

ეს არა მხოლოდ მორიგი სისულელე იყო, არამედ საშინელი შეცდომაც. მარცხენა ქალამანს, როგორც ჩანდა, საკმაოდ არ ჩამოვებერტყე თოვლი და ერთ ადგილას სისველემ წინდას გაატანა. მერე კვლავ ყინვაში გავედით და ძალიან მალე ვიგრძენი, როგორ მიშემდებოდა თითები იმ ფეხზე, რომელზედაც წინდა სველი მქონდა.

ძალიან გამიჭირდა სიარული, თანაც სტეპკოს თრევა, რომელიც უნდა ითქვას, როდესაც სოფელში დასაძინებლად შევდივართ, თავს ყოველთვის სხვებზე უკეთ გრძნობს.

საბედნიეროდ, ამ საღამოს დიდსა და ჩვენი სოფლის მსგავს სოფელში მოვჩვედით.

სახლში შესვლისთანავე მე გამაოცა ოთახის სიდიდემ, ჩვენებურმა ბუხარმა და განსაკუთრებით კი ქერის რამდენიმე ვეებერთელა კოკებმა. მხოლოდ შემდეგ შევნიშნე ტლანქად შეკრული, მასობრივი მავიდა და სკამები.

ორმა კაცმა, ეტყობა მამა-შვილმა, მოგვიტანა ვეება პური, ყველი და დიდი ჯამით ლერძის ფაფა, რომლის შუაგულში დატურავდა ერბოს მონადირე ნაჭერი.

მოპირდაპირე კედელთან მდებარე იჯდა რამდენიმე ჩადროსანი ქალი და გვიყურებდა, როგორ შევეცქეროდით ამ ღვთაებრივ საჭმელს.

თუმცა ფეხი მტკიოდა, მაგრამ ჯერ უნდა მეჭამა. მე თან სხვა რამეზე ფიქრსაც კი ვასწრებდი... და შევნიშნე, რა უცნაურად დაიჭირეს თავი მამაკაცებმა იმის შემდეგ, რაც მიველმა უთხრო, რომ ჩვენ საქართველოდან გამოქცეულები ვიყავით.

მერე ვეღარ მოვიტონინე და მარცხენა ფეხზე ქალამანი და წინდა გავიძირე. ღმერთო ჩემო... ცერი თითქმის მთლიანად გამშავებოდა და მტკიოდა უკვე იქ, სადაც სიშავე მთავრდებოდა.

— ჰო, ო... — თქვა სტეპკომ და თან ხელის ზურგით გაქონილი ტუჩები მოიწმინდა. — ზორბად მოგყინვია.

— უნდა მოიჭრა. — დარწმუნებით თქვა ომარმა. — ვიდრე მოვლენ ფეხი არ მოგალპება...
გეზულირთქვა

— აბა, აქ ვინ არის მომჭრელი? — საქმიანად ჰკითხა სტეპკომ.

მე რალაციის იმედით შევხედე ტოგოს. მან თვალები სწრაფად დაახამხამა და გაწითლდა.

— დავილუბე!... სიარულს ვეღარ შევძლებ... მერე კი განგრენა დამეწყება!.. მე ხომ ვიცი!.. — ამას ალბათ იმიტომ ვამბობდი, რომ ბიჭებს საწინააღმდეგოში დავერწმუნებინე, მაგრამ ისინი ღუმილით თვალს მარიდებდნენ.

მოხუცი სახლის პატრონი მომიახლოვდა, თითი გამისინჯა, შემდეგ კედელთან მჯდომ ქალებთან მივიდა და რალაცა უთხრა.

ო, რა იმედით შევეცქეროდი ჩემსკენ მომავალ შევებში ჩაცმულ პატარა ტანის ღედაკაცს!

ქალი ახლოს მოვიდა, ჩაცუცქდა და თითს სინჯვა დაუწყო. შავი მანდილი, რომლითაც მას სახის ქვედა ნაწილი ჰქონდა დაფარული, გადაეწია მაგრამ ამას ყურადღება არ მიაქცია.

ეს იყო ხნიერი ქალი, რომელიც ძალიან წააგავდა ჩემს მამიდა ელენეს. ისეთივე არწივისებური ცხვირი, მსხვილი კეთილი თვალები და ისევე ზვეით აწეული წარბები ჰქონდა, როდესაც იგი ყურადღებას იკრებდა. ოღონდ ტანით ეს ქალი მამიდაზე ორჯერ უფრო პატარა იყო.

— ეჰ, თქვე სულელო... ბავშვებო! — თქვა მან.

მე დამნაშავესავით გავიღიმე, მზად ვიყავი მომეთინა ყველაფერი, რასაც მეტყობდნენ, ოღონდ ფეხი გადამერჩინა.

— აბა, როგორ შეიძლება სამშობლოს დატოვება?!... — ქალი სწრაფად წამოდგა და წავიდა. მე კი ვცდილობდი გამეგო არა ის, რაც მან გვითხრა, არამედ, რომელ ენაზე იყო ნათქვამი. ეს იყო რალაც უცნაური, მაგრამ მაინც ქართული ენა.

— გაიგონეთ, ქართულად დამელა-

პარაკა! — დაფუყვირე მე ბიჭებს, თუმცა ისინი იქვე იყვნენ.

— ჰო, ჩვენ ქართველები ვართ... ლაზეზი! — ისეთივე ქართულითა, ენის უცნაური მახვილებით აგვიხსნა ჩვენთან მოახლოებულმა ხნიერმა სახლის პატრონმა.

ნეტავი რას გამოიხატავს?! — შორიდან ყრუ ხმით, ბრძანებასავით გადმოგვძახა ახალგაზრდამ.

— გვაქვს ალბათ მიზეზი! — ცივად მიუგო ომარმა.

— აი, ამას.. და მეც ბოლშევიკებმა მამები დაგვიბოცეს! — სხაპასხუბით, თავისი საქონლის მაქებარი ვაჭარით დაიწყა სტეპკომ.

მე სტეპკოზე და ომარზე ძალიან გაბრაზებული ვიყავი, ისე გულცივად რომ შეხედნენ ჩემი ფეხის უბედურებას.

— ტყუიან ეს საზიზღრები! — დავიყვირე მე. — ამისი მამა ახლაც ლოთობს, იმისმა კი, თვითონ... მოიკლა თავი...

— შენ თვითონ ტყუი, — დაუოკებელი აღშფოთებით წამოიყვირა ომარმა. — ეს იმათ, ბოლშევიკებმა აიძულეს.

მე წამოვხტი, რომ ორივესთან გამესწორებინა ანგარიში, მაგრამ ჩვენს შუა მოხუცი ჩადგა.

— აბა, რატომ.. რატომ ატყუებთ ჩვენებს!.. ტოვო ოდნავ ენას უკიდებდა. — ჩვენ გამოვიჩქვით იმიტომ, რომ იქ არ გვედგომებოდა!

— ქართველს მართო საქართველოში ედგომება! — დამარცვლით თქვა მოხუცმა.

— ოჰ, ჩვენ რომ შეგვეძლოს... დაიწყა ახალგაზრდამ და ერთბაშად შეჩერდა.

დაბრუნდა მოხუცი ქალი, მას ხელში თოვლით სავსე პატარა გობი და რალაცა შეხვეულები ეჭირა.

ერთხანობას ყველა იდგა და უყურებდა ქალი თოვლით როგორ მიხელდა მოყინულ თითს, მერე მამაკაცები წავიდნენ. მე მომჩვენა, რომ ისინი

წავიდნენ ჩვენდამი რალაცა ზიზღის გრძობით, რადგან არც მერსს ჩვენსკენ აღარ მოუხედია.

ქალი ძალიან დიდხანს და დავიძინებოთ მიხელდა თითს.

— მტკიავ! — ბოლოს ველარ მოვიტმინე და ვუთხარი მე.

— ეს კარგია, შეილო, — აღერსით მიპასუხა მან და გაორკეცებული ენერგიით განაგრძო თითის ზელა.

მერე ქალმა ჩითის პატარა პარკიდან წაბლისფერი ფხვნილი ამოიღო, ფიალაში რალაცით გააზავა და დამიწყა შეზელვა კვლავ ძალიან დიდხანს და ენერგიულად. მერე უკვე სხვა ფხვნილის კომპრესი დამადო.

— ეს ინაა და ბასმა... ოფლიანი სახე მანდილის ბოლოთი მოიწმინდა მან. — ახლა კი ყველაფერი უფალი ღმერთის ნებაა...

მე დადხანს ვერ დავიძინე, სულ ვცდილობდი უკუმეგდო ჩემი თითის მორჩენაში უფლისათვის ხელის შემშლელი ათეიზმი.

ღილით ჩემს სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა. ინითა და ბასმით მიხაკისფრად შეღებილი თითი გათეთრებულყო, თუმცა ჩქმეტას მაინც ვერა ვკრძნობდი.

წასვლისას ქალს ხელზე ვეამბორე, მან კი შუბლზე მაკოცა.

— იცოდე, შეილო, ნურასოდეს ნუ დაკარგავ სამშობლოს სიყვარულს! — რალაცა სევდიანი საყვედურით შემომხედა თვალებში და ისე მითხრა მან.

მამა-შვილი მაინც ველარ ვნახეთ, თუმცა გვესმოდა მათი ხმები მეორე ოთახიდან, როდესაც ქალები წასვლისას გვიმასპინძლებოდნენ.

რატომ არ გამოვიდნენ ჩვენს სანახავად? მამასადამე, ჩემი გუშინდელი შთაბეჭდილება, რომ ჩვენ მათ მაინცა და მაინც არ მოვეწონეთ, მცდარი არ ყოფილა...

რა პარადოქსია.. საქართველოს სიყვარულით ვეზიზღებოდით ჩვენ, თავისი თანამემამულენი... თუმცა, მათ

თვალში, ჩვენ არავითარი ქართველები არა ვართ... აბა, მამ, ვინდა ვართ ჩვენ?!..

როდესაც მუდამ ჩამორჩენილი სტეპკო გაჩერდა და გამოგვიცხადა რომ მეტი სიარული აღარ შემიძლიაო, მე ისეთივე გულცივობით, როგორითაც ის ლაზების სოფელში ჩემს მოყინულ თითზე ლაპარაკობდა, ვუთხარა:

— ასეთ სუსხში თუ არ იმოძრავებ, ათ წუთში გაიყინები!

მობუზული სტეპკო მიყურებდა და საცოდავად ახამხამებდა დამძიმებულ მოყინულ წამწამებს. პირსაწმენდზე, რომლითაც სახის ქვედა ნაწილი ჰქონდა შეხვეული, ზედ ცხვირის ძირში დიდი ყინული ეყიდა, რომლის მოცილებას არც აპირებდა.

— დაიცა, თქვენ... აქ ხომ არ დამტოვებთ!..

— დაგტოვებთ!.. ყველა რომ არ გავიყინოთ, ერთი მსხვერპლის გაღება მოგვიხდება. ეს იქნება როგორც აუცილებელი „ჭირურგიული“ ოპერაცია.

— სიტყვა „ჭირურგიული“ მე მახვილით გამოვთქვი.

დაბრუნდა მამის ნიფხვის ტოტით თვალბამდე გახვეული. ყინულის ლოლუას დამსგავსებული ტოგო.

სტეპკო მიხვდა, რომ მე გულს ვეღარ ამიჩუყებდა და ტოგოს მიუტრიალდა.

— დღეს რატომ აღარ მეხმარებით და მტოვებთ... ვერა ხედავთ, რომ მეტი სიარული აღარ შემიძლია! — პირსახოცი, რომელიც სახეს უფარავდა, სიგანეში ოდნავ შეიჩხა, ალბათ სტეპკო საცოდავად იღრიჭებოდა.

— ვითომ რატომ არ შეგიძლია სიარული?! — გაბრაზდა ტოგო. — წუხელის და ამ დილითაც ყველაზე მეტი ხომ შენ ჩახეთქე!

მცველი, რომელიც ომართან ერთად შორიახლო გველოდებოდა, მოგვიახლოვდა. ომარი კი ტოგოს მამის ნიფხვის მეორე ტოტით სახეშემოხვეული არც მოტრიალებულა და მთელი თავისი

მშვიდი პოზით სტეპკოს ბედისადმი სრულ გულგრილობას მუქმობდა. თუ ან ვინმე ათვალდა...

— რა მოხდა? — იკითხა მცველმა.

— ამას აღარ ნებავს მეტი სიარული. — ვუთხარა მე.

ამ ორი დღის განმავლობაში მცველმა არც თუ ისე ცუდად შეგვისწავლა და თვლიდა, რომ ჩვენ ამოდ ვეხმარებოდით სტეპკოს.

— საცაა „კირკ ფინლარი“ იქნება. — ნრავალმნიშვნელოვნად თქვა მცველმა.

გუშინ მცველმა გვიამბო, რომ „კირკ ფინლართან“ — ორმოც წყაროსთან, ამ რამდენიმე დღის წინ მგლებმა შექამეს ჯარისკაცი და ერთი პატიმარი, რომელიც მას არდაგანის ციხეში მიჰყავდაო. ჯარისკაცი ალბათ დიდხანს იგერიებდა მგლებს, რადგან იმ ადგილას იპოვნეს შაშხანა, ჩვიდმეტი ნასროლი მასრა, ბლუჯა ბალანი და ტანისამოსის ნაფლეთები, როგორც ჩანს, მგლების ზროვა ძალიან დიდი უნდა ყოფილიყო, რომ ყველა დახოცილი მგელიც კი ასე პირწმინდად გადაესანსათ.

— შენ ხომ იცი, მგლებს აქ ორი კაცი შეუქამია! — დაუწყო დაშინება ქვეშ-ქვეშ მოშხირალ სტეპკოს ტოგომ. მაგრამ, რადგან ამის უშუალო საშიშროება ჯერ არ იყო, სტეპკო, თუნდაც შეშინებოდა, ისეთი მიაიბიტი არ იყო, რომ ეს გამოემყლანებინა.

ყოველ შემთხვევაში, სტეპკო ადგილიდან დაიძრა ჯერ ნელა, კვნესითა და ოხვრით, მერე კი არავისზე ნაკლებად არ მოდიოდა.

დაბინდებამდე ორიოდ საათით ადრე, მცველს ლელვა დაეტყო ხშირად ჩერდებოდა და აქეთ-იქით იყურებოდა.

— მგონი, გზას ავცდით. — თქვა მან.

ეს სიკვდილს უდრიდა... და ალბათ ამიტომ იყო, რომ არ დავიჯერე.

იოგვლივ რასაც კი თვალი სწვდებოდა, გადაშლილიყო თეთრად მოქათვით ველი, ყოველგვარი ნიშნის გარეშე, რომლითაც კი შესაძლებელი იქნებოდა ორიენტირება.

— იი, ჩვენ იქიდან მოვდივართ. — უკან მიგვივითთა ომარმა.

— არა, იქიდან! — სხედასხვა მხარეზე ვანიშნეთ მე და ტოგომ.

ჩვენს ჩჩევას არავითარი აზრი არა ჰქონდა და ამას მიხვედრილები, უკვე უსიტყვოდ შევცქეროდით მცველს.

არა, შეუძლებელია, რომ ეს ახალგაზრდა, მხარბეჭიანი, გონიერი და გაშლილი სახის ბიჭი ცდებოდეს. ესეც ხომ ჩვენთან ერთად დაიღუპება... — ვიშვიდებდი თავს.

— უკან რომ გავბრუნდეთ, მთელი ღამე სიარულში... გაეციენებით... — მცველი ამას ჩუმაღ, თავისთვის ამბობდა.

მე დავიწყე რაიმე ნიშნის ძებნა, რომ დავხმარებოდი მას ორიენტირებაში, მაგრამ ირგვლივ არაფერი იყო... თუმცა, აი, იქ შორს, მთლად დედამიწის კიდებზე, ცის ფონზე გამოირჩეოდა რაღაცა მრგვალი, ადამიანის თავის მსგავსი... შემდეგ მხრები და ჰორიზონტის ორივე მხარეს გადაშლილი მკლავები... და იქიდან ჩვენამდე ბრტყელი, გაფიჩხებული მკერდი...

ჩვენს ფეხქვეშ იწვა თეთრ სუღარაგადაფარებული, უსიცოცხლო დედამიწა... ჩვენ კი, შექუჩებულები, ვიდებოთ ზედ... პატარა ცოცხალი კაცუნები, რომელთაც ასე გვეშინოდა სიკვდილის..

ოთხივენი მღუმარე იმედით შევცქეროდით მცველს, რომელიც დაძაბულად რაღაცას ფიქრობდა...

— მოიცადეთ — მოგვმართა მცველმა და უკან, ჩვენს გატყუებულ კვალს გაჰყვა. მე მხოლოდ ახლა შევნიშნე, რომ ეს კვალი დიდ ნახევარწრეს აკეთებდა.

სტეპკო დაბმულივით ერთ ადგილს უშნოდ ცმუტავდა, თითქოს აწყვეტას ცდილობსო, მერე მოსწყდა და მცველს დაედევნა. ჩვენ იმდენად აღელვებულნი ვიყავით, რომ სტეპკოში გაჩენილმა ასეთმა მოულოდნელმა ენერგიამ არც კი გაგვაოცა.

სტეპკო დაწვია სწრაფად მიმავალ მცველს და ნაბიჯი ააყოლა. როგორც

ეტყობა, დაავიწყდა, რომ სულ ახლახანს სიარულის თავი არა ჰქონდა.

ჩვენ, სხეულზე ხელების ტყუილქმედებით და ერთ ადგილზე ცეკვით გავცქეროდით როგორ გვეშორდებოდა და თანდათან პატარავდებოდა ორი შავი, რძეში ჩავარდნილი ბუზების მსგავსი არსება.

ბოლოს, დაუსრულებელი ლოდინის შემდეგ ისინი დაბრუნდნენ.

— „ქორხმა“, — ნუ გეშინიათ. — მხიარულად თქვა მცველმა და ხელის ენერგიული ქესტით გვანიშნა ის მხარე, საითაც უნდა წავსულიყავით.

სტეპკომ თავის დაქნევით დაადასტურა, რომ გეზი სწორი იყო და ჩვენ მხნედ გავეწიეთ. ერთმანეთს ბუზუნით ველაპარაკებოდით, რადგან პირი ყველას ჩრებით გვექონდა აკრული.

— მცველს რატომ გაჰყევით, სტეპკო?

— მართლა, ბიჭო, რად გაჰყევით?

— იმიტომ, რომ თოფი ჰქონდა.

— მერე რა?

— როგორ თუ რა.. მგლები რომ გამოჩენილიყვნენ. ესროდა!... თქვენ კი... უიარაღონი ხართ, რას გახდებოდით, თქვე ჩერჩებო!...

— მაშ, ჩვენ აქ მგლების შესაქმელად დავგებოვ?

— რა ჩემი ბრალია რომ, როცა ჰქვას არიგებდნენ. თქვენ იქ არ იყავით!

სტეპკო ძალიან კმაყოფილი იყო თავის თავისა, მე კი მეცინებოდა და ცოტა მწყინდა კიდევ.

— შენ რაღაც გამომწვევად დაიწყეთ თავის დაქერა... საინტერესოა, რა ამბავია შენს თავს? — ვუთხარი მე.

— ჰო, ველარ მიცენიხარ. ეს რაო, მგლებმა იმოქმედეს ასე შენზე? — ქირდვით ჰკითხა ომარმა.

— ჩემთვის თქვენ მგლებზე უარესები ხართ.

— მეცა? — ძალზე დაიმედებულმა ვკითხე მე.

— თქვენ ყველა!.. დაიცადეთ, ერთხელ მეც გამოთენდება კარგი დღე.

— შენც შეიძლება გაგითენდეს, მაგრამ არა ჩვენს ანგარიშზე! — ტოგო

არც კი აპირებდა მახვილსიტყვაობას და ამიტომ გამოუვიდა ასე სასაცილო.

მე და ომარმა თავი ვერ შევიკავეთ და ავხარხარდით, შემდეგ ტოგოც შემოგვიერთდა.

— რას აჭიზინდით!.. რომ იცოდეთ ფეხებზეც არა მკიდხართ, თქვე წუბაკებო!..

— ეს იმის სამადლობელოდ, ამდენი რომ გათრიე? — თავის მხრივ იწყინა ტოგომ.

— დღეს კი მშვენიერად მოდიოდი სხვის დაუნხარებლად. — დავუმატე მე. — ტყუილუბრალოდ ვიდგამდით წილებზე ფეხს.

— რასაკვირველია, ტყუილუბრალოდ... — სიბრაზით გაიციინა სტეპკომ.

მაგრამ სტეპკოს დიდხანს არ უცინია. მე თვითონ არ ვიცი ეს როგორ მოხდა, როდესაც ჩემმა მუშტმა მას პირსაწმენდზე წამოშვერილი ცხვირი მიუჭყლიტა, რაღაც გატკაცუნდა... და მხოლოდ მაშინ მივხვდი, რომ მგონი დაემახინჯე.

— ახია მაგაზე! — ჯავრით აღმოხდა ტოგოს.

ომარი ბოროტი მხიარულებით აქნევდა თავს, მცველი კი სადაც ქვევით იცქირებოდა, სადაც თოვლში ამოჩრჩილი მხოლოდ სტეპკოს ქალამნები მოჩანდა.

მერე მცველმა სტეპკოს წამოყენება დაუწყაო, მაგრამ იგი კვლავ თოვლში ეცემოდა.

— მომეხმარეთ, — რაღა! — დაიყვირა მცველმა.

მე და ომარი გავტრიალდით და წავედით. ტოგო წამოგვეწია, მკლავში ხელი წამავლო და უკან გამწია.

— ოთარ, წამოდი, ცოლოა...

— ვინ, ის არაშხადა! ჯანდაბამდისაც გზა ჰქონია!.. — მაგრამ მაინც დავბრუნდით. მე და ტოგომ მცველს სტეპკო გამოვართვით და წავათრიეთ. ახლა, რასაკვირველია, უფრო გავიჭირდა, სტეპკო სავსე ტომარასავით გვეკიდა მკლავებზე და მისი წითელი ბაღდადით გაქრული კეპჩამოფხატული თავი კი ქანქარასავით აქეთ-იქით მოქანაობდა.

ცოტა ხნის შემდეგ სტეპკო მსულთწერდა, გოაცებით შეგვათვლიერდა... და შეეცადა ჩვენგან გათავისუფლებულიყო. ამ ჭიდილში შევამჩნიე, რომ სახეზე აკრული პირსაწმენდი სისხლიანი არ იყო და გამიხარდა. მაშ ნეტავი წელან ის რა გატკაცუნდა?... ჰო, ეს ალბათ ის ყინული იყო, ცხვირქვეშ რომ ეკიდა... მადლობა ღმერთს! მე კი მეგონა, რომ ყბა ჩავუმტვრიე. გულზე მომეშვა.

ნახევარი საათის შემდეგ კი, კარგამოშორებით პატარა სახლი დავინახეთ. სახლს დაქანებული სახურავი და აგურის საკვამლე მილი ჰქონდა, რომლის გვერდით მალა ამგერილ ჭოკზე რაღაცა ეკიდა.

ამ უსახდრო, დათოვლილ ველზე, პაწაწინა განმარტოებული სახლი... ასე მეგონა, რომ ის რომელიღაც კეთილფერიის ბრძანებით გაჩნდა. თანაც მიახლოებისას დავინახეთ, რომ ჭოკზე ჩამოკიდებული ორი გაბღღენილი ბატყი იყო.

— მე მგონია, რომ ეს შირაყია, — ვუთხარი ჩემს გვერდით მომავალ ომარს.

— არა, ასეთი დიდები და მსუქნები მხოლოდ ბატები უნდა იყოს. — მიპასუხა მან.

თოვლი სახლის ირგვლივ გადახვეტილი იყო. მცველმა საკმაოდ დიდხანს არახუნა, ვიდრე კარი ოდნავ გაიღო და ღრიჭოში გამოჩენილმა ხელმა გვანიშნა, რომ სასწრაფოდ შევსულიყავით.

თვალისმომჭრელი სითეთრის შემდეგ, საიდანაც მოვედით, მოჰჩვენა, რომ ოთახში უკუნეთი მეფობდა. მერე კარის მოპირდაპირე კედელზე აციმციმდა სქელფარდაჩამოკიდებული პატარა თანჯარა და თანდათან გამონათდა იჭაურობა — ოთხკუთხა მაგიდა, რკინის საწოლი, ტახტი და წიგნების პატარა თარო.

სახლის პატრონმა სანადირო თოფი ტახტის ზემოთ ლურსმანზე ჩამოკიდა. შემოგვთავაზა ტანთ გაგვეხადა და ჩვენც დავიწყეთ მოცილება ყველაფრისა, რაც კი ზედ გვეცა, გვეხვია და გვეხურა.

უკვე გახდილებმა შევნიშნეთ ოთახის

ბნელ კუთხეში ხნიერი ქალი, რომელიც იდგა და იატაკზე ბორცვივით ამართულ ქონების გროვას დასცქეროდა.

— დასხედით, დასხედით... — სახლის პატრონმა მაგიდის ქვეშედან ტაბურეტები გამოსწია. — ახლავე ღუმელს გავიხურებთ...

ჩვენ მოწაფეებით ტაბურეტებზე ჩაშვსხედით, სახლის პატრონმა კი ჩაიჩოქა რკინის პატარა ღუმელთან და გამალებით დაუწყო ბერვა ღუმელის კარის ჩაშვებულ ნაპრალს, ვიდრე წითელმა ანარეკლმა არ გაუნათა მესურნესავით გაბერილი ღოყები.

სტეპკო ჩემს გვერდით იჭდა და თითქოს ჯიბრზე, ფანჯრის ფონზე იხატებოდა მისი პროფილი, თითქმის ცხვირზე მიბჯენილი, გასიებული ზედა ტუჩით.

ცეცხლის გაღვივების შემდეგ სახლის პატრონმა გაიხმო მცველი ოთახის კუთხეში, სწორედ ჩემს ზურგს უკან და მე უნებლიეთ გავიგონე მათი ლაპარაკი.

— ესენი არდაგანში მიგყავს? — ჰკითხა მან მცველს.

— ჰო, არდაგანში.

— მე ამით, რასაკვირველია, ვაჭმევ... ყველაფრის მიუხედავად, ესენი ხომ აღამიანები არიან, მაგრამ..

უკანასკნელი სიტყვები გულზე მომხედა და ახლა უკვე ნამდვილად დაეუწყე ყურის გდება.

— გამაღობ, ალაპი იყოს შენი შემწე!

— ალაპი, ალაპი!... — საკმაო ავდებით მოიხსენია ალაპი სახლის პატრონმა. — ალაპმა კი არა, თქვენი ციხის აღმინისტრაციამ უნდა იფიქროს, რომ ამით გზაში ჰამა უნდათ!

— ვინა? — ჰკითხა მცველმა.

— როგორ თუ ვინა?! არა, შენ არ გეგონოს, რომ ერთი ღუკმა პური მენანება, მაგრამ ამ ყინვაში როგორ შეიძლება ამათი გზაში გამოყრა... რაც არ უნდა ბოროტმოქმედნი იყვნენ!

— ესენი? ესენი პატიმრები კი არ არიან, მე ამათი გამყოლი ვარ გზაში... ზანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა.

— მაშ, აბა, ვინ არიან? — უკვე ხსენებით იკითხა სახლის პატრონმა.

— ქართველები არიან, ამოვიყვამო-ქცეულები.

— ჩვენები?!... ჩემები!.. მე ხომ... მეც ხომ.. — შემდეგ უკვე ველარაფერი გავარკვიე.

ბიკებმა, რომლებმაც არ იცოდნენ რაში იყო საქმე, ალბათ იფიქრეს, რომ სახლის პატრონს რაღაც ნერვული დავადება სჭირდა, თორემ ხსენება ვერაფრით აიხსნებოდა მისი შემდგომი საქციელი.

იგი რაღაც უცნაური ნაბიჯებით მოგვიახლოვდა, დაიხარა და უსიტყვოდ თითოეულ ჩვენგანს თვალებში გვაცქერდებოდა, ხან იღიმებოდა და ხან ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, თითქოს ეს-ესაა ატირებოდა.

მე ვიცოდი რაშიც იყო საქმე და გავუღიმიე. ომარი კი პირიქით, მოღუშულ მზერას არ აცილებდა, ხოლო როდესაც ტოგოს რიგი დადგა, მან ვეღარ მოითმინა და ჩემსკენ მობრუნებულმა, ნახევრად ჩურჩულით ქართულად მკითხა:

— ეს კაცი გიგი ხომ არ არის?

— არა!.. — მთელი ჩვენი ერისადმი სიამაყით ხმამაღლა ვუპასუხე — ქართველია.

სახლის პატრონმა თვალები დახუჭა, ღრმად შეისუნთქა... და აქ, ამ ჩამოვარდნილ სიჩუმეში გაისმა სტეპკოს ხმა:

— მაშ, გვიქამია ბატი და ეგ არის!

უ, როგორ ვინანე, რომ წელან ყბა არ ჩაეუმტვრიე.

— ჰო, ჰო, ჰო!.. რა თქმა უნდა, გავმევეთ!.. — სახლის პატრონი გვეხვეოდა და თან სულ იმეორებდა: — რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა...

ყველას რომ გადაგვეხვია, მერე კარს ეცა, გააღო და მაშინვე დახურა, რადგან მიხვდა, რომ ყინვაში ჩაუცმელი გალიოდა.

ვიდრე ქალი მას ტყაბუქს აცმევდა და თავზე ფაფახს ახურავდა, კაცი სულ ხელებით გვანიშნებდა, რომ დაიცადეთო, თითქოს ჩვენ წასვლას ეპირებდით.

როდესაც ქალმა კაცის გასვლისას კა-

რი დახურა, ტოვო სტეპკოს მიუბრუნდა და გარკვევით დაპარცვლა:

— შენ კი მაინც ღორი ყოფილხარ!

— პო... ღორი ვარ... — დაეთანხმა სტეპკო, — მაგრამ რა ვქნა, წამომცდა...

— არა უშავს, — უცებ შემრიგებლის როლში გამოვიდა თმარი. — თვითონაც უხარია, რომ გაუმასპინძლებდა თავის ქართველებს.

— რა თქმა უნდა! — კვლავ დაეთანხმა სტეპკო და პატარა დაფიქრების შემდეგ დაუმატა: — აბა, მამ რაღა თანამემამულაა?!

— ეს მართალია... — ალაღმართლად დაუდასტურა ტოვო.

ბიჭებს ზეშთაგონებული სახეები ჰქონდათ. საოცრად ამაძღვებელია ეს პატროტოზმის გრძობა, მით უფრო მაშინ, როდესაც ყველა პირობა იქმნება იმისათვის, რომ ბატის ხორცი იგემო.

სახლის პატრონს თავიდანვე ვილაყას ვამსგავსებდი, ახლა გამახსენდა, რომ იგი ჩემი სკოლის მათემატიკის მასწავლებელს წააგავდა. ისეთივე ტანდაბალი. ისეთივე ვიწრო სახისა და ისეთივე ზავსუერი კითხვის გამომეტყველების მქონე შეუსაბამოდ მსხვილ თვალბში. უღვაშებიც კი ისეთივე ჩამოშვებული ჰქონდა... თუმცაღა, ახლა მე ყველას ვილაყ-ვილაყებს ვამსგავსებ... ალბათ იმიტომ, რომ მხოლოდ, მოგონებებით ვცხოვრობ.

მცველი ქალს რაღაცას ელაპარაკებოდა, სითბოსაგან მოთენთილი ბიჭები კი თვლემდნენ.

მე სტეპკოს ეუთვალთვალეზბდი, იგი უნებლიეთ ხელს გასიებულ ტუჩზე იკიდებდა. ტკივილებისაგან იღრიჯებოდა და თვალბს აბლატუნებდა.

კიდეც ვარგი, რომ არ ჩაეუღუნე. ანდა არ ჩაეუმტვრიე კბილები, ეს, შეიძლებოდა მომხდარიყო, მაგრამ იგი ერთბაშად ვადაფირავდა და სწორედ ავან გადაარჩინა...

სახლის პატრონს ჯერ ბოროტმოქმედი ევგონეთ. ნათქვამია, პირველი შთაბეჭდილება ყველაზე სწორია... ბორო-

ტმოქმედად გახდომა კონსეკრაციულია, როგორც მატარებელზე დაგვიანება... ზოგის საათი ცუდად მოშობს, ზოგის კი თავშეკავების საწყისებში...

„ბოროტმოქმედად კი არ იბადებიან, ხდებიან!“ — ასე მეუბნებოდა ხოლმე „ახალი“, თავისი „პატიოსანი“ პოზიციებიდან... იმ მიაპიტმა არ იცოდა, რომ თუ უკვე ხარ ბოროტმოქმედი, რა მნიშვნელობა აქვს შენთვის, დაიბადე ასეთად, თუ მერე გახდი!

საინტერესოა, ნეტავი რა ლაპარაკი ექნებოდა მას დედაჩემთან. რა თქმა უნდა, დედაჩემი ეტყოდა, რომ არაფერი ვიცო... და ატირდებოდა. ის კი, ასეთი შეუღრეკელი თავის პრინციპებში, ილაპარაკებდა იმ ზნეობრივ მოტივებზე, რომლებმაც მე ეს ჩამადენინა... დამშვიდებული ბრძანდებოდეს, მე მათ არ უარეყოფ... ოღონდ ისეთი მღგომარეობაც არის ხოლმე, როდესაც ეს მოტივები შემდეგისთვის უნდა გადაიდოს... და არა მხოლოდ იმიტომ, რომ როგორმე გაკეთილშობილდე საკუთარ თვალში... არამედ იმიტომ, რომ ამჟამად სხვანაირად არ შეიძლება.

ნეტავი ახლა მალაპარაკა მასთან ცხოვრებაზე... კეთილშობილებისა და ფლიდობის, მაღალი მისწრაფებისა და ყველაზე დაბალი ინსტიქტების ნარევი.

ვიცო, იგი მიპასუხებდა, რომ „ადამიანი ყოველთვის ადამიანად უნდა დარჩეს!“ ადვილია ტყვიანური გამოთქმების გამოყენება, მაგრამ როგორ „უნდა დარჩე ადამიანად“, დასწყევლოს ღმერთმა, როდესაც სხეები...

რა წარმოუდგენელი გაჭირებებით. ქანცამოლუქულები მივათრევდით ჩვენ სტეპკოს... და როცა კი ნახა, რომ მისი ფანდი აღარ გადიოდა, მაღლობის ნაცვლად ყველაზე სულმდაბლური დაკინვა მოგვიზღო...

რაღას ვანვიციდი, მამ მართალი ვიყავი როდესაც გაეარტყი.

რაც თავი მახსოვს, ყოველთვის მართალი ვარ ჩემი თავის წინაშე... ოღონდ აი, შედეგებს, რატომღაც, ყოველთვის საეაღალოს ვეღებულობ ხოლმე...

ცივი ჰაერი შოლტივით მოგვხვდა. ყინვის ბურუსში გახვეული სახლის პატრონი ორივე ხელით, რომლებშიც ბატები ეჭირა, კარს აწევებოდა დასახურად.

— ახლავე, ახლავე ივახშებენ ჩემი... ქართველები... ბატები... რამდენი წელია ჩემს ენაზე არ მილაპარაკია... — სახლის პატრონი და დედაკაცი გაუჩინარდნენ ბნელ კუთხეში, სადაც სამზარეულოში გასასვლელი იყო.

— ორივე ბატი შემოიტანა. — ჩურჩულით, სასაცილოდ ამოძრავა გასიებული ტუჩი სტეპკომ.

— ჰო... — ბედნიერად გაიღიმა ტოგომ.

— მე რომ არ მეტყვა... — სტეპკოს არ უნდოდა, რომ მისი დამსახურება შეუძინეველი დარჩენილიყო და როდესაც ომარის გულითადი შეხედვა შეამჩნია, ახლა იმავეს ჩემგან ელოდა.

— ეჰ, თქვე... ბატების პატრიოტებო! — ხიზლით ვთქვი მე და შეენიშნე როგორ მოიღუშა ომარი, რომელიც მხოლოდ თავის თავს თვლიდა ნამდვილ პატრიოტად.

— შერე რა... მე თუ, როგორც ჭართველმა...

— ხმა ჩაიწყვიტე. შე მპოროს!... — კბილებში გამოსცა ომარმა. — ნეტავი რატომ არ მოგკალით მაშინ!...

— როდის? — სტეპკო დაიბნა და ირიბად გადმოიხვდა.

მე ვიცოდი, რომ ომარი მე აღარ შემომხედავდა, რადგან პატიოსანი პატრიოტის სახელი აღიდგინა, სტეპკოს ჭკუის სწავლებას კი არაუიფარა აზრი არ ჰქონდა.

მოყინულმა თითმა ძალზე შემაწვხა და მოვლა დავუწყე.

— გინდა თითი დაგიზილო? — ლაქუციით შემომცქეროდა სტეპკო თვალუბნში.

— მოაწყვდი თავიდან!

მან უფრო მოსწია თავისი ტაბურეტო.

— შენც გინდოდა მოგკალი? — შიშისგან ჩახლენილი ხმით მკითხა მან.

— არა.

— მაშ... როდის უნდოდათ ამათ... ჩემი მოკლა?

— იყო დრო. მარკინაშვილი
ნიკოლოზი
— რისთვის?! ღმერთო ჩემო!.. რა დავუშავე ისეთი?

იგი მგონი პირველად რაღაცას ნამდვილად განიცდიდა.

— იმისათვის, რომ შენ გათხსირებული ეგოისტი და ვიგინდარა ხარ!

— მაგრამ, თქვენც ხომ ასეთები ხართ.

— კიდევ გინდა ვთხლიშო სიფათში?! — ეს ვუთხარი მხოლოდ იმიტომ, რომ არ ვიცოდი რა მეპასუხა.

მე აღრეც შევხვედრივარ ზნედაცემულ ადამიანს პატიოსნებას რომ ჩემულობდა და აკვირებულად ამტყიცებდა, არაეისზე ნაკლები არა ვარო... მაგრამ არაეინ ეპასუხებოდა... სისულელეა უმტყიკო ადამიანს, რომ შენ სხვა ცომისაგან ხარ გამომცხვარი.

ჭიქების ბოთლზე ეღრიალით სამზარეულოს კარიდან სახლის პატრონი გამოვიდა.

— ვიღრე ვახშამი მზად იქნება, ჩვენ ცოტა შევთბეთ. — პატარა, მუცლიან ჭიქებში არყის დასხმას შეუდგა და თან განაგრძო: — რამდენი წელია ენატრობ, გავიჯონო ჩემი ენა... მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი სამშობლო აქვეა... და არაეინ, სრულიად არაეინ... დალიე, დალიე!.. უკვე თურქულად მიმართა მან მკველს, რომელსაც არაფერი ესმოდა.

— მეც ამათსავით „გურჯი“ ვარ! მაგრამ არაყმა შეგნეულობა ამოგვეთუთქა, დაგვიარა ძველ-რბილში და ძველი ძალ-ღონე დაგვიბრუნა.

— დალიეთ, დალიეთ!.. — კვლავ გვისხამდა სახლის პატრონი. — რას მოვიფიქრებდი, რომ ამ არაყით ჩემს ჭართველებს გაუუმასპინძლდებოდი!

ოთხივე ბედნიერად ვიღიმებოდით და მხოლოდ მკველი არ იზიარებდა ჩვენს პატრიოტულ ენთუზიაზმს, თუმცა კი უთხრა სახლის პატრონს:

— შენზე ამბობენ, რომ კარგი ხელსაწილია.

მართლაც, სახლის პატრონი გზის ის-

ტატი ყოფილა. ჟერ კიდევ მენშევიკების დროს უმუშავია აქ მერე კი უკან ველარ დაბრუნებულა.

ამ მივარდნილ ადგილზე ის იმითმ დასახლებულა, რომ „იარკ ფინლარში“ ბევრი კალმახი სცოდნია...

— ნეტავი თუ გადაურჩა კალმახი ასეთ ზამთარს, — სევდიანად წარმოთქვა მან და ერთბაშად სხვა თემაზე გადავიდა: — მაშ, თქვენ საქართველოდან გამოიქცით?

— ჰო, — მრავალწინეულგონად უპასუხა ომარმა.

— რაო.. რა მოხდა.. რატომ?

— როგორ თუ რატომ? — იწვინა ომარმა.

— მე ბოლშევიკებმა... — წამოიწყო სტეკომ, მაგრამ ალბათ გაახსენდა რით დამთავრდა ეს ყველაფერი ლაზეზის სოფელში და გაჩუმდა.

— თითოეულ ჩვენგანს გქონდა რაღაცა... პირადი მიზეზი. — საკმაოდ მშრალად ვთქვი მე, და ვაგრძნობინე, რომ მთელი მსოფლიოს ბატებიც კი არ მისცემდნენ მას უფლებას სხვის სულში შემძვრალიყო.

— გასაგებია... მაპატიეთ!.. — მორცხვად გაიღიმა სახლის პატრონმა და ჭიქტად დაუწყო თვალყურება თავის ჭიქაზე მემჩანურად მოხატულ ყვავილებს.

უხერხული სიჩუმე დიდხანს არ გაგრძელდებულა. სახლის პატრონმა ველარ მოითმინა და საქართველოზე დაგვიწყო გამოკითხვა. მას ანტერესებდა ამსოლუბურად ყველაფერი, ისეთი უმნიშვნელო რამეებიც კი, რომლებიც ადრე თავში აზრადაც არ მომივიდოდა.

და აქ ყველამ ერთად სხაპასხუბით დავიწყეთ საქართველოს სილამაზის აღწერა. უხვად მოსჩქედდა ფერთა, საღებავების ნაკადულები, რომელთა არსებობა ამ მოქენტამდე ჩვენ თვითონაც ვერ წარმოგვედგინა.

მერე კი ჩვენს შორის სრული თანამობა და მეგობრობა დამყარდა. არც ერთმა ჩვენგანმა არ შეაწყვეტინა მახრო-

ბელს, რომელიც გატაცებული თავის აღწერით ისე აკარბებდა, რომ სხვა ვითარებაში მას პირდაპირ უკრძმუნტელს დაუძახებდით. ამის კი „წმინდა ტყუილსაც“ ვერ დავარქმევდით, რადგან ალაღად გვეჩროდა ის, რასაც ვამბობდით.

ჩვენ დაგვაიწყდა სიმულელიამდე მისული ურთიერთქმედობა და გავხდით თანამოაზრენი, მტკიცედ გადაჭკვეულნი ერთადერთი უდიდესი სიყვარულით... და ბედნიერები ვიყავით.

მაგრამ ეს ჩვენი ბედნიერება დიდხანს არ გაგრძელდებულა... როგორც კი ქალმა შემოგვიტანა სპილენძის დიდი სონით ბრინჯში მოხარშული სურნელოვანი ბატები საშობლო კვლავ შორეული და დაკარგული გაგვიჩნდა. ჩვენ კი, ისევ ჩვენ ვიყავით — საცოდავი, ჩამოშხმარი არსებანი, რომელთაც ერთადერთი მიზანი გქონდა — ჩქარა ვცემოდით საქმელს.

და ვეძგერეთ კიდევ. სახლის პატრონი გულანუყვებული შემოგვეტყროდა, როგორც ველამდელი ვეება, ქონიან ლუქებს და ზედ კოვზით ბრინჯს ვაყოლებდით ერთთავად მოღუშულ ქალსაც კი რამდენჯერმე თანაგრძნობით გაეღიმა და რაღაცა თქვა ბატების შექმნელ ალაზე და მის წინასწარმეტყველ მაჰმადზე, რომელიც ბატებს ანაწილებს ამ ცოდვილ დედამიწაზე.

შემოთავაზებულის მთლიანად შექმნიდან ვერ შევძელით, თუმცა ყველა ჩვენგანს მსუნაგების კონკურსზე თავისუფლად შეგვეძლო პირველი პრემიის მიღება.

სახლის პატრონი მოუთმენლად ელოდა როდის დაეამთავრებდით ჭამას და გაორკეცებული ენერგიით დაგვაყარა შეკითხვები.

ჩვენ კი ძილი გვერეოდა. თავს ძლიერ-მლიეობით ვიკავებდით, რომ მასპინძლისათვის პირში არ მიგვემოქნარებინა. მის ურიცხვ შეკითხვებს მოკლედ ვპასუხობდით და გუნებაში ეწყველიდით მის დაუცხრომელი ცნობისმოყვარეობის ამგზნებ მოტივეებს.

— და აქ, მე საოცარი რამ აღმოვაჩინე — აღამიანის სულის ყველა დიდი მოძრაობა, ყველა ამალღებული გრძნობა, მხოლოდ ცარიელი კუჭის მქონე აღამიანებს აქვთ ზოლმე.

რა თქმა უნდა, ფილოსოფიურ ფიქრებსა და განზოგადებებს საოცრად ეხმარება არაყი... მაგრამ, ამაზე მაინც სხვა დროსაც უნდა ვიფიქრო.

როდესაც ლაპარაკი ხელოვნებას შეეხო, მე დავიწყე მოყოლა ჩვენს პოეტებზე და პოეზიის ყველა იმ მიმართულევაზე, რომლებიც ერთმანეთს ებრძოდნენ.

— ისინი ხეებზე აღიან და იქიდან კი-ხოლობენ თავიანთ ლექსებს! — ჩაერია სტეპკო და მობოღიშებით გამიღიმა, რომ სიტყვა შემაწყვეტინა, მე, ერთადერთ აღამიანს, რომელსაც მისი მცდარი აზრით, არ უნდოდა მისი მოკლეა.

— რატომ ხეებზე? — გაიოცა მასპინძელმა.

— თბილისი რომ ფუტურისტები არიან. — აუხსნა ომარმა.

— ფუტურისტი რაღაა?

— როგორ თუ რაღაა ფუტურისტი... — ჩავარდა მძიმე მდგომარეობაში ომარი და გადამოხედა, რომ დავხმარებოდი. მაგრამ მე განგებ ვლუმდი და მას ზეტი რა გზა ჰქონდა, უნდა განეგრძო.

— ფუტურისტები, ეს.. აი, მაგალითად... მოაპირიან აღამიანს საჭდოვს და მიაწებებენ იქ, სადაც თავი უნდა იყოს... მოაპირიან ძუძუს და მიაწებებენ იქ, სადაც... — ომარი შეეყოყმანდა, რადგან არ იცოდა. ახლა სად მიეწებებინა ძუძუ, მაგრამ მაინც საბოლოოდ მიაგნო, — ძუძუს კი აწებებენ ცხვირზე...

— რას ამბობთ?! აღმფოთდა ლოგიკურად მოაზროვნე მასპინძელი. — ცხვირი საიდანაა ექნება აღამიანს, თავი თუ არა აქვს?

— თავსაც სადმე მიაწებებენ... — უკვე საბოლოოდ დაიბნა ომარი.

— საოცარია, რომელი მოქანდაკე... ვინ კადრულობს ამას? — განაწყენებულად იკითხა მასპინძელმა.

— მე!.. — უთხრა ომარმა. — მე თვითონ უნდა გამოვსულიყავი, მოქანდაკე.

— აბა, რა საქირია ეს *გამოვსულიყავი* — გაიციხა მასპინძელმა.

აქ მე მომიბდა ჩარევა და ვუამბე ფუტურისტ მარინეტიზე და მისი ქართული მიმდევრების შესახებ. ვიცოდი, ახლა აღარავინ შემაწყვეტინებდა და ისე ფართოდ მოვყვედი ფუტურისტებზე, რომ მგონი, ომარიც კი მიხვდა, ვინ უნდოდა რომ გამოსულიყო.

— თეატრები. იქ რაღა ამბებია? — გადავიდა სხვა თემაზე მასპინძელი.

ამ საქმის დიდი მცოდნე ტოგო აღმოჩნდა. უკანასკნელ ხანს ჩვენი ფეხბურთის გუნდს „დურუქს“ რუსთაველის თეატრი შეფობდა და ჩვენც თეატრში უფასოდ შევდიოდით.

ვიდრე საბილიარდოში სიარულს დაიწყებდა, ტოგო მთელ საღამოებს თეატრში ატარებდა და ყველა სპექტაკლი ზეპირად იცოდა.

მგონი ტოგო უკვე მეზუთე თუ მეექვსე სპექტაკლის უკანასკნელ აქტს ყვებოდა, როდესაც მასპინძელმა, როგორც იქნა შენიშნა ჩვენი დაქანცულობა და მიმართა ქალს, რომ ჩვენთვის ლოგინი გაეშალა.

მასპინძელი ცოლს ეხმარებოდა და თან ბოღიშებსაც კი იხდიდა, რომ ადგილის უქონლობის გამო იატაკზე გიშლითო.

რალაც ერთი წამით ჩვენი თავი ადამიანებად ვიგრძენით და გადავედით მასპინძლის დარწმუნებაზე, რომ ამას არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა.

როდესაც მასპინძელი ლეიბის მოსატანად გავიდა, ტოგომ თავისი საოცარი მოფიქრებულობით გაგვაკვირვა.

— გავთბით, გამოვქეხით, გამოვტყვევით.. ახლა გამოვიძინებთ და მადლობის ნაცვლად ჩვენ ამით ტილებს დავუტოვებთ!

— ხომ არაფერს ვართმევთ, პირიქით, ვუტოვებთ! — წაიხიზუნჯა გაღიმებულმა სტეპკომ და გაბერილ მუცელზე ხელები წაიტყაუნა, მაგრამ დაინახა, რომ ეს

არც ერთ ჩვენგანს არ მოეწონა, მოიღუშა და გაიწმინდა.

— უნდა ვუთხრათ სახლის პატრონს... — არც ისე დარწმუნებით ვთქვი მე და თან ვუქცროდი, როგორ აგებდა ქალი გამწილ ფარდაგზე მასპინძლის მოტანილ ფუმფულა ლეიბს.

— ჰოდა, შენ უთხარი. — ცდილობდა ლეიბისათვის თვალი აერიდებინა, ისე მიუხრა ომარმა.

— რატომ მაინცდამაინც მე?

— მაშინ, ტოგომ — თქვა ომარმა.

— არა, — მკაცრად გამოთქვა ტოგომ. — რაკი ოთარი ამდენხანს ფუტურისტებზე ელაპარაკებოდა და, ახლა ტილებზე ელაპარაკოს.

— ეს რა ლოგიკაა?... — აღვშფოთდი მე.

— რაკი თქვენ არ გყოფნით ამდენი ვაქცაობა, მაშინ მე ვეტყვი. — მოულოდნელად წამოდგა სკამიდან სტეპკო.

— ჰო, ჰო... მიდი, უთხარი! — ეს იყო ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც სამივე დავეთანხმეთ სტეპკოს.

სახლის პატრონმა ტახტიდან ლეიბი გადმოიღო და პირველის გვერდით შლიდა.

— ძია... — მიუახლოვდა მას სტეპკო. — არ არის საჭირო... ლეიბები.

— რატომ? — წელში გასწორდა და ალერსით შეხედა მასპინძელმა სტეპკოს.

— ჩვენ.. ჩვენ არ გვინდა... ჩვენ შეჩვეულები ვართ... პირდაპირ ფარდაგზე... ანდა...

— რას ამბობთ?! როგორ ვიკარებ, რომ ჩემი სტუმრები ულეიბოვ დაწვენენ!

— არა.. ჩვენ.. ჩვენ არ დავწევებით...

— რატომ?

— იცით რა, ძია... — სტეპკო ჩვენსკენ შემოტრიალდა, რომ მივშველებოდით, მაგრამ ჩვენ პირი ავიარიდეთ — ჩვენ ტილიანები ვართ!... — ჰო, ჰო, ძალიან ბევრი გვყავს!..

— მერე რა, თქვენ გგონიათ, არ ვიცი! — სახლის პატრონმა სტეპკოს ალერსით მიუთითა ხელი ლოყაზე. — კარგია,

რომ შენ ასეთი პატროსანი და კეთილშობილი ბიჭი ყოფილხარ!

— არა, რას ბრძანებთ!

— ჩვენ ეს არ შეგვიძლია.

— ჩვენ ამას ვერ ვიზამთ!

ერთბაშად ალაპარაკდნენ ომარი და ტოგო, რომლებსაც არ უნდოდათ ერთხელ მაინც დაეთმოთ სტეპკოსათვის პატროსნებისა და კეთილშობილების პირველობა.

— არაფერია არაფერი!.. დილაზე ლეიბებს გარეთ გავიტან და ორმოც გრადუს ყინვას ისინი ვერ გაუძლებენ. ნუ ღელავთ და დაწეკით!

ალბათ, საცოდავზე საცოდავი შესახედაობა გვექონდა, რადგან გულკეთილი მასპინძელი მორიდებულად გავიდა სამზარეულოში.

— რა კარგი აღამიანიას!.. — თქვა გულჩუყებულმა ტოგომ და თან ქალამნის თასმა შეიხსნა.

— ჰო! — დაუდასტურა კეთილი გრძნობების გამოსატყვამი ძუნწმა ომარმა.

სტეპკო რაღაცაზე დაძაბულად ფიქრობდა.

— იცით, რა კარგია, როცა გეუბნებიან რა პატროსანი და კეთილშობილი ხარო... — წამჩურჩულა სტეპკომ და თან სახეზე ბედნიერი ღიმილი აუთამამდა.

— სტეპკო... ასევე ჩურჩულით ვუთხარი მე. — ყველა აღამიანში კარგი სჭარბობს... ოღონდ უნდა შესძლო აიძულო შენი თავი...

— ეჰ!.. — სიმწარით წარმოთქვა მან. — ვანა მე თვითონ არ ვიცი, რომ ზოგჯერ.. მაგრამ მეც ხომ აღამიანი ვარ... და გავხდები კიდევ...

— რა თქმა უნდა, როდესაც შეეჩვევი, ეს ადვილია.

განწყობილება ორივეს ძალზე ამაღლებული გვექონდა, მაგრამ საუბედუროდ, ომარი უფროს გვიგდებდა.

— მცოცავად შობილს, არ ძალუხს ფრენა! — ხმამალა თქვა მან, თან გამხდარ კანკებზე შარვალს იძრობდა...

მთელს ჩვენი განწყობილება ქარმა წაიღო.

— მაგას უნდოდა ჩემი... მაგრამ მე თვითონ მოვკლავ!.. — ჩამესმა ყურში ბტკეოს გააგებული ჩურჩული, როდესაც თვით ჩემს გვერდით წვებოდა.

ღილით, ვიდრე ჩვენ კეთილსინდისიერად ვამთავრებდით წუხანდელი ვახშმის ნარჩენებს, სახლის პატრონი ისევ და ისევ საჭარბოვანად შესახებ გვეკითხებოდა.

გვრძნობდით, რომ ეს იყო ერთადერთი, რითაც შევეძლებდით მადლობის გადახდას, ამიტომ ყოველნაირად ვცდილობდით. და ამით მის სახეს სულ უფრო და უფრო ეფინებოდა ნაღველი.

რაც იცოდა, რომ ჩვენ დრო არა გვქონდა, სახლის პატრონი ჩქარობდა, სხამსებუთი გველაპარაკებოდა, ენა ვებმოდი და თვალებს საცოდავად ახამხამებდა, გამოხედვა კი უფავდა მათხოვარს. რომელიც ან მოწყალეობას, ან პანაშურს ელის.

მე ნამდვილად შემეცოდა იგი, და უფროდ მივხვდი, რომ მეც ისეთივე მათხოვარი ვიყავი, როგორც ის.

თვალეებში ნისლი ჩამიყენა მომღვარება ცრემლებმა, მერე კი წამსკდა, ესოდენ უბედი... და მწარე. იძულებული გავხდი მივბრუნებულყავი, მაგრამ სახლის პატრონმა მაინც შეშინა, ნიკაბი აუქანა-კალდა და რაღაცა უცნაური სლუქუნით მოგვიახლოვდა, მერე გვეცა, დაგვფეხობევდა, კოცნა და თან გვისურვებდა მამუდამო ბედნიერებას და ჭანჭრთვლობას.

თი, ასე, არცთუ ისეთი დაფფისთან მილოდრამის ვათამაშებით შევუღვქით ვხას, და რას წარმოვიდგენდით, რა გველოდა ამივე დღის ბოლომდე.

არსებითად ეს მაინც ასატანი უსიამოვნება იქნებოდა, რომ არ ყოფილიყო ახალი ყინვა, ბატის ქონის ღიდი რაოდენ-

ნობით ქამამ ჩვენ ყველას, გარდა მცველისა, კუქი აგვიშალა.

მცველის სიტყვებით, უსახლოესი ნოღელი ძალიან შორს იყო და შეუჩერებლო უნდა გვეყოლო, რომ შებინდებამდე მიგვეგნო მისთვის. ჩვენ კი, გამუდმებით ვჩერდებოდით, რომ სხეულით დაგვეფარა ჩაცუქებული რომელიმე ჩვენთაგანი, რომელსაც სიცივე უფრო აქარგინებდა გრძნობას, ვიდრე კუქის ტკივილი.

არ ვიცი, იქნებ შორიდან ჩვენ ძალიან სასაცილონიც ვიყავით, მაგრამ იმ მომენტში მე სრულებით არ ვიყავი იუმორის ხასიათზე. ექვი აღარ მეპარებოდა, რომ დაგვიდგა აღსასრულის დღე... და ცხოვრების ასე პროზაულად დამთავრება, შარვალიახდილი გაყინვა — თანაც, როდესაც შენ უკვე საზღვარგარეთ ხარ, ბედის უმკაცრესი ირონია იქნებოდა!

მაგრამ არა აქვს საზღვარი მოწყალეობას უფლისას, და მოგვფინა კიდევ მან თავისი სიკეთე — დედამიწაზე წარმოგზავნა დაისი, რომ არა გვექონოდა საშუალება გვეშინრა ერთმანეთის ერთობ არა ესთეტიკური წველებისათვის.

ჩამოწოლილ სიბნელეში მსურდა როგორმე გამეკეთილშობილებინა ისეთი უღამაზო დასასრული, ბრმა ლეკვებივით რომ აქეთ-იქით ვაწყვდებოდით. და ჩემთვის გადავასხვაფერე ნერონის მიერ სიკვდილის წინ ნათქვამი სიტყვები: „რადიდი მოაზროვნე კვდება!“... „აქტიორის“ ნაცვლად „მოაზროვნე...“ არ იყო ურიგო მიგნება ასეთი ტრაგიკული მომენტისათვის, მაგრამ რატომღაც განუწყვეტლივ, უკვე ჩემი ნების გარეშე, ვიღაცა ჩემს შიგნით მიკარნახებდა, რომ სიტყვა „მოაზროვნე“ შემეცვალა უფრო შესაფერი სიტყვით — „სულელი...“

უკვე გვიან ღამით, წყვდიადში, ვიღაცის მიერ ეზოში მიტოვებული ძაღლის საცოდავი ღმუილის წყალობით, ჩვენ მივაგენით სოფელს.

უჩონგული ჩაუსმონია

1.

...გაყინულ ტბაზე ვიდექით, ყინულის ბექთარს ვხეთქავდით,
წყლის წვეთი გვენატრებოდა, ვით ფუტკარს ყვავილთ ნექტარი.

ის იყო,

წყალმა იელვა,

როგორც ლაგუარდის ნაჭერმა,

შტაბიდან კაცი მოვიდა, ღიმილით შემომამჩერდა.

შტაბში გთხოვენო. გაგყვი, გენერალს გამოეცხადე.

სერპუხოვს წახვალ, იცოდე, გაემზადეო ეხლავე!..

რა გამზადება მინდოდა, დროზე ვესტუმრე სერპუხოვს.

მითხრეს:

არწივად გაქცევთო,

არწივებს ვნატრობთ დღეს უფრო!..

მეგრამ ჩამოდგა იენისი, ცეცხლი აცურდა გველებად,

სამშობლოს წმინდა საზღვარი გადმოსტერეს გერმანელებმა.

ნაცადი მესაჭეები ღრუბლიან ცაში ავარდნენ,

ჯიქურად ეჯახებოდნენ შავ სვასტიკიან არმადებს ..

საჩვენოდ

ვიღას ვცალა,

ზესკენელიც ჰგავდა დამეხილს,

ძირს პროპელერი ცვიოდა ჯიხვის რქასავით ნაგრეხი...

უცხად ბრძანება მოვიდა, საით წავალთო ელელავდით,

ჩავსხედით ეშელონებში, ყაზახეთს გაგზნდით ყველანი...

საჭის მაგიერ

დღედაღამ

ხელში შამხანა გვეჭირა..

ჩექმებში გეიგუბდებოდა ოფლი დამსკლარი ბექიდან...

სამი ხალათი გაეცვიოთ ქეიშაზე ცურვით მარტო მე,

ფრონტს როდის ველირსებიოთ, ყველანი ამას ნატრობდნენ.

უდაბნოს ქარი ხვიოდა, გლეჯდა პალოებს კარავისას,

ყელამდე ვიმარსებოდი წყველ ქვიშაში ხანდისხან...

ყველი

გავიდა სწავლესა,

დაღვა ნანატრი წამება,

უღაბნოს ზურგი ვაქციეთ, წინ სიმღერებით წავედით.

იმ სიმღერებში ქართულად ჩემი ნუქარაც ისმოდა:

— ცაში ვერ დაგხედი?

ნაწაზე

მინც დაგხედები, მტრის მოდგმავ!..

2.

...ტყვეს ნაპირ-ნაპირ მისდევდა ღარტაფიანი შარაგზა.

ტყვის თავეში მტრის ნაღმმტყორცნები იყეფებოდნენ საზარლად...

გზადაგზა ხშირად ვხედებოდი დაჭრილ, დაფრდომილ მფომრებს.

სიმწარის ცუცხლით დამწვარნი შევლოდნენ ვრთიმეთარეს...

ვქარობდით?

უფრო ავქარადით,

აღვა ღრუბელი მტვერისა,

მზე რაღას ვერჭეა. კინაღამ გადაგვეკარგა მთელი ცა...

გაგვიგეს მტრის ურდოებმა. აფრინეს თვითმფრინავები,

სისხლის ღვარებსა ნატრობდნენ ისედაც სისხლით მთვრალები.

ცა ისე ჩამოიდაბლეს, ტოტებს ლაწუნი გაჰქონდათ,

ტყვეს ოთხჯერ

დაჰყვნენ ბოლომდე,

არ აგვედენოდა ჩაქოლვა...

დაბომბვა როდი გვაკმარეს, ტყვიამფრქვევითაც დავხეტყავს,

სიკვდილის სუნმა დამზნა, სისხლი მომაწვა საფეთქლებს.

ხედვით ყველაფერს ვხედავდი, სმენა რა ქირმა წამართვა?!

დაჭრილი კიდეც დაჭრილა, ფუ ამისთანა სამართალს!..

მეგონა,

ტყვეს შევეფარე,

ზედ შუა გზაზე აღმოვჩნდი.

ადგილზე როგორ გაგვიყავდი. ყველა შეძახდა ტანმორმილს.

ან ჩემ ცხენს რა დაემართა, რამ დააფესვა ხესავით?

სხვა დროს

მთლად გამგიგებია.

ქვეულა ცეცხლის მკვესავად...

დაბურულ ტყიდან ნელ-ნელა გამოიკრიფნენ ყველანი.

უბრალო გადაკაწრულიც ვერ მომიძებნა ვერავინ.

გაოცდნენ,

აოულვებისგან

ხელეებს მირტყამდნენ ზეჭებზე.

ჩემს დასანახად, მცირეხანს დაჭრილებიც კი შეჩერდნენ...

არ ვიცი, სიხარულისგან, არ ვიცი, თავისთავადა,

სმენას ყვდირსე სანატრელს, კვლავ გული გამითამამდა...

ისევ გაისმა ბრძანება, დაიძრა ჩვენი კოლონა,

მხოვრის კვამლი

აქა-იქ

აუშვა თითო-ორილამ.

მხოორეკა რა სათქმელია, არ მინატრია „ყაზბეგიც“.

მაგრამ იმ წამში არ მწამდა, რომ უმაზორკოდ გავტლებდი.

კაპიტანს ბეშვი ვურევენე, გაიგო ჩენი წადილი,

ოითზე სათვლელი წამები გავრძელდა წულიწადივით...

3.

დონის მახლობლად გაფრდით, ვთხარეთ და ვთხარეთ სანგრები.

ურყევ სიმაგრედ ვაქციეთ მხარე მტრის ხელით ნანგრევი...

ჩათვლენაც ვერ მოუხანწართ, ბრძანება გასცეს მენავეს:

— წყალგაღმა დასაზვერავად გადაიყვანო მხვერავებს...

ცხენებთან

საყარაულოდ

ერთ თურქმენს ვთხოვეთ დარჩენა.

იწყინა, ცეცხლი მოიღო, მკერდზე დაირტყა მარჯვენა...

ისევ კენჭის ყრა ვარჩიეთ, რაღა მე შემხვდა ტიალი?!

წავიდნენ, დონი გასცურეს, მე უკან შემოვტრიალდი.

სამი დღის შენდევ

ნაწილში

ტყვე მოიყვანეს ბიჭებმა,

ოფიცრის ჩინი უჩანდა, თავს ქედმაღლურად იჭრდა...

მალე ოფიცრის გარშემო წრე გაიმართა პატარა.

წყალი მოგვთხოვა... ერთ-ერთმა უბოძა კიდეც მათარა.

წყლით გული ისე იაურა, მადლობა არც კი გვადირსა,

ამ დროს ჩენს გვერდით ხმამაღლა წყევლა გაისმა ქალისა.

სწრაფად შეებრუნდი,

შეგხედე,

ცეცხლს ყრიდა ჩვენი ექთანნი,

ოფიცრს ფერი ეცვალა, კედელს აეკრა შემერთალი...

ტყვედ ჩავარდნილი ტყვის ცემა ვის გაუხდია უფლებად?

მაგრამ ექთანის საწადელს დავეთანხმენით უთქმელად:

სილა გააწნა ისეთი, ამოუღამდა თვალები,

გვერდულად წაპარბაცებულს დააჩნდა ნათითარები...

სერჟანტმა ხელი ჩასჭიდა ქალს მრისხანებით აღეწილს,

განზე გაიხმო,

ქმასავეით ჩახვდა ცისფერ თვალებში...

ჩაჰხედა,

და რა იხილა

ტანჯულ დედათა სახენი,

ამოიგმინა ჭიბუკმა: — ვიცი, რისთვისაც გახელდი!

ვიცი, დობილო, რაც გტანჯავს, ვიცი, რითაც ხარ დამწვარი.

მტერს არ შეარჩენს არაფერს სამშობლოს დიდი ლაშქარი!..

...აიყარა დივიზია, — დადგა წამი გამგზავრების.
 უზარმაზარ პონტონებზე შეაყენეს სარბაზნები...
 — გზა მიეცით
 მუხისმფრტვევლებს,
 ახლა თქვენთვის ვერ მოეცდებით,
 თქვენ ისედაც
 კარგად გახვალთ! — გაგვაფრთხილეს ცხენოსნები...
 ალაზნის ფონს კი არ ჰგავდა მოდუდუნე დონის ფონი.
 ვერხვთან ვიდექ ვერხვისფერი, და ვერხვივით ვერთოდი მგონი.
 ერთი ცხენი არ მაკმარეს, მომცეს კიდევ სამი ცხენი,
 ერთმანეთზე გადამიბეს ძუითა და საბლის წვერით...
 გაჯიუტდნენ,
 აუტეხეს
 ყვირილი და შმაგი სტვენა:
 გაღმა გადიო! გამოღმისკენ გეყოთ უკვე ღამის თევა!..
 ძლივს მოვწყვიტე ნაპირს რემა მწვავე ფიქრით დადაღულმა,
 თავზე ტალღა გადამევლო, თითქოს ფსკური გადაბრუნდა...
 ბოლოს, ცხენმა ამიტაცა, თუ მე ცხენი ავიტაცე,
 დონს შალლიდან მოვექვიერ ჯარისკაცი ჯავრით სახე.
 მოვიხედე,
 სხვაც მომდევდა,
 იმ სხვას კიდევ სხვა რამდენი?!
 ყველა ერთ ბედს
 მიედევთ-მეთქი, მოდი და ნუ გამაგრდები!
 მივცურავდით... ცხენებს ცაში ნესტოები აეშვირათ,
 თითქოს რაღაც სახიფათო ტრიალებდა ჰაერშიაც...
 უცბად წყალმა დაიშხივლა, აიშალა ფაფარი და
 შვიდგან შვიდი შადრევანი ყალყზე შედგა ჩქაფანითა.
 მაშინ
 ჩვენმა ქვემეხებმაც
 ცას შეჰხედეს არილიანს,
 მიწისა და ზეცის გრგვინვა ერთმანეთში აირია.
 ქარავნულად გაბმულ ცხენებს მუხლში ძალა დავლიათ,
 თასმებივით დაიგრინხნენ, ღველფი ყარეს თვალებიდან...
 გაველ.
 სხვებიც გამოვიდნენ.
 ძლივს დავადგით მიწას ტერფი,
 ჩრგვლივ ცეცხლი ბრიალებდა, და თოვლივით თრთოდა ფერფლი.
 ნაღმის თითო დაწილება სულს გვიწეწდა როგორც ვლდა,
 მაგრამ მაინც გვიხაროდა, მიწაზე რომ ფეხი გვედგა..

ფერიხვალა

არაბანი

ნაწილი მეორე

იმ ღამით დიმიტრისა და ვერიკოს უარესი ამბავი დაატყდათ თავს.

სანატორიუმში მისვლისთანავე ვერიკომ ფერდზე იტაცა ხელი: მიწველეთ, ველებიო.

დიმიტრემ მოჩივებულად ექიმს გამოუძახა.

ახალგაზრდა მეტრნაღმა ყურადღებით გასინჯა ავადმყოფი, გამოაკითხა როგორ დაეწყო შეტევა და ახლა რა აწუხებდა. ბოლოს ტიპოვლების გასაყურებელი წამალი დააღვეინა და ქაფური გაუყეთა. წასვლის წინ დერეფანში დიმიტრი გააფრთხილა: მგონი თირკმელში კენჭმა გაუარა, თუ გაუშეოროს, დამიძახეთო.

შეტევა აღარ გამოერებია, მაგრამ გვიანობამდე ვერიკო ოხრავდა, შეშინებული ქმარს ევეროდა, აცრამლებული ვიწვივებდა.

დიმიტრი ცოლს ეფერებოდა. კულულებს უსწორებდა, აწითლებულ ლოცებზე ჰკოცნიდა, თან ეჩერჩულებოდა: გამაგრდო, გენაკეალე. ტიპოვლები გაგვიღის, დილით უკეთ იქნები, ხვალ თბილისში წაგიყვან, ბროფესორებს დაგაბევე; მერე მოსკოვში, გინდა ლუნივრადში გადავფრინდეთ; თუ ექიმები გვირბევენ, ჩეხო-სლოვაკიაშიც გაგზავნი სამეტრნაღლოდ.

კულქმარს მხოლოდ შუადამისას ჩაეძინათ. თუმცა ეს ვერიკოზე იოქმის, დიმიტრი კი თავს იმპინარებდა, სანახევროდ მოხუცული თვალუბით სიბუნეღში ცოლის მაღალ, მბზინავ მკერდს მისჩერებოდა, მის მშვილ სუნთქვას აცურადებდა, თან გულში მძიმე, მტანწყველი ფიქრები უტრიალებდა.

ეს რა შავი ღლე დაუდგა ვინ იცის, ვერიკოს რა უწერია? ღმერთმა დაიფაროს, ღმერთმა კარგად ამყოფოს! უძიისოდ რა ფასი ექნება სიცოცხლეს! უნაკლო ვინაა ქვეყანაზე! ვერიკოსაც აქვს ზოგი რამ ზადი, მაგრამ ამაზე არც

ღირს ლაპარაკი, რადგან ბევრი კარგი თვისებითაცაა შემკული. რა ვუყოთ, რომ თამაშია, მამაკაცებთან მოურიდებელი. ღამაზე ქალს უხედება კიდევ კორპორაციონი წაეშაყვება. ეპ, როგორც გინდა გაუთამამდეს, ოღონდ ვერიკო მანკუთენოდეს, ვერაღით უწვევს, მისი მშვიდი სუნთქვა გულზე ეფინებოდეს!

დილით ვერიკო თავს უკეთ გრძნობდა, პირი დაიბანა. შვილს დიდხანს ეფერა, ვალერსა, შერე ნატო გააფრთხილა: მე და დიმიტრი თბილისში მივდივართ და შენ იცო, ბავშვს როგორ მოუვლიო.

— დიდხანს დარჩებით? — შეეცოხა ნატო.
— ენახათ, რას მიჩრევენ ექიმები. თუ შემავეიანდა, თქვენს წამოსაყვანად დიმიტრი წამოვა.

ნატოს ერთბაშად სახე გაუნათდა:

— დარდი ნუ გაქვს, ბავშვს ცოცხლად ატოვებ.

დიმიტრის უნდოდა ნომერში ესაუბნათ, მაგრამ ვერიკომ იტარა: ავღვები, ჩემი ავადმყოფობა ხალხს რად გაეაგებინო!

ნასაუზმევს ცოლმა ქმარს შესწივლა: როგორ მღლის ლოდინი, დრო ზღვაზე ისედაც საშინლად ქიანურდება და დღევანდელი დღე, აღბათ, აღარ დღეაღდება. თან მთელი ღამე მატარებლით უნდა ვიფანქროთ, იქნებ სჯობდეს თვითმფრინავით გადავფრინდეთო.

— შემოგველე, ვაითუ, ბაღეთები ვერ ვიშოვით! — მიუგო დიმიტრემ.

— ახლა ზღვის სეზონია. აქეთ მოემგზავრება ხალხი, თორემ თბილისისაყენ თვითმფრინავები თურმე ცარიელები მიფრინავენ!

— ახლავე, შემოგველე! აეროპორტში დაეკრევე, თუ კი ასეა, გადავფრინდეთ.

ათიოღე წუთის შემდეგ დიმიტრი ქმნით შეეარდა ოთახში:

— შემოგველვ, მართალი უფლისარი, ასე მისახულებს, ბოლუთები რამდენიც გინდათ, ამდენია, მოხარბანდითო.

— აბა, მამ, მიეფრინათო! — ტაში შემოპირა ვერცემ და უნებლოდ თითის წვერებზე შეტრიალდა, შავრამ უნაღ, თითქოს რაღაც გააბნენდაო, ფერდზე იტყა ხელი: ვაიმე, დედა, რა საშინლად გამოვლეთო.

— ფრთხილად, შემოგველ! — დიმიტრამ ცოლი მეკრდზე მიიყრა და თავზე ხელი გათავსეა.

დამსვენებლების კითხვებზე, ასე უცებ რამ გადაგაწვევტინათ თბილისში წასვლათ, ვერცეა პასუხობდა: წუხელ დამირეყეს, დედარემი უფილა უყანასენელ დღეშიო. დიმიტრი კი თავის ისაუყუბდა, შეგობებებს ცრემლნარევი ხმით საიდუმლოდ უმხელდა, ვერცეოს წუხელ კენჭის გავლა პქონდა თიკმელში, მენინია, არ ვაუბეროსო.

— ცოლ-ქმარი მათ გასაცრლებლად თავმოყრილ დამსვენებლებს გამოეშვიდობნენ. ნახის ხან დედა იყრავდა მეკრდში, ხან მამა, აცრემლებული გოგონა მშობლებს ეკითხებოდა, როდის ჩამოხვალთო. შვილო, ნუ მოიწყენ, თუ შემივყვინდა, მამაშენს ორ დღეში გამოვგზავნიო. პასუხობდა ვერცეო.

მამქანა რომ დაამარა, ნატომ გოგონას რაღაც წასწერჩნდა, ბავშვმა მამინეე შესასახა:

— მამიკო, მალე ჩამოდი რა, შენ მაინც მალე ჩამოდი!

— ჩამოვალ, შვილო, უსათუოდ ჩამოვალ!

ეს რა ქეთაზეა ირმა! უცებ განდებდა ლაღის: რაქილა შენ ვერ იცილო, მამ, მე წავალ თბილისში, ბავშვის უნახაობა მეტი აღარ შემოქალიაო.

— მერე, მარტო როგორ უნდა წახვიდე! ცოტაც მოიყადე, დღეს-ხვალ დროს გამოვინახე და მეც წამოვალ! — უთხრა სანებლიძემ.

— ხვალ, გვიე მიფრინავს თბილისში, ერთად წავალთ!

ეს სიტყვები ლაღისათვის მოწმენდილ ცახე დაქვებებს ჰგავდა. „ღაღატი, ღაღატი, ღაღატი!“ — გულში ეღუასათომ გაერბინა. გონება ისე აფურთაქდა, სხვა რომ ეღაღაფერი მოახერხა, ესღა იკითხა:

— ვინ გვიე?

— მზიარულიძე! — მშვიდად მიეგო ირმამ.

— სანებლიძეს ისედაც ყველაფერი გაზეაღებულად ეჩვენებოდა და რაღა ეს უნდოდა, თავი ვერ შეიკავა და შეპყვირა:

— უნემოდ ფეხს ვერ გაადგამ!

— ეთომ, რატომ?! იქნებ არ შენდობი!

— ზედმეტ ლაპარაკს თავი დაანებე! მოიტყე ისე, როგორც მე მსურს, შორხა და გათავდა!

— ნურას უკაცრავად, მე შენა მონა როდი ვარ!

— მონა რა სათქმელია? მშკრამ ქემქმამხარ ზემი!

— უღმობელი, შეუბრალებელი ხარ! ერთს არ შეითხავ, რა მივირის, რას ვწუხვარ! მე დედა ვარ, მეტი აღარ შემიძლია შეილის უნახაობა!

— „ახლა ვავასენდა დედობა“ — კინაღამ მიახალა სანებლიძემ, მაგრამ თავი შეიკავა და ისეც დაეყავება ამჯობინა:

— ცოტა დამაცადე და მეც წამოვალ!

— რაში მინდობარ, მარტო წავალ!

— ვერა, მარტო ვერ გაგიშვებ!

— გამოდის, რომ არ შენდობი!

— რას ამბობ, ასეთი რამ ფიქრადაც არ მომსვლია!

— არა ხარ მართალი!

— გეფიცები! ან რა საჭიროა ამდენი ლაპარაკი! რაქილა ასე გინდა, რა ვქნა, საქმეებს ვადავებ და წამოვალ!

სანებლიძეს უფრო აფუფრფუტდა აქვის კია!

ნეტავი როდის შეძლო მზიარულიძემ ირმას დამარტობელება! მოსკოვში ერთად გატარებულ უოველ წელს იგონებს, ყველა წერილმანს აფთიჟის სასწორზე ავდებს. ცოტაოდენ საეჭვოს კი ნახულობს, მაგრამ გასამართლებულ გარემოებასაც უნაღ პოულობს.

ერთ მტანჯველ ფიქრს კი თავიდან ვერ იცილებს:

ირმა მგრძნობიარე ქალია. ის თითქოს სიყვარულისთვის, აღერსისთვისაა გაიწვინილი. უაშისოდ, აღბათ, სიციყმელე არ შეუძლია. ასეც ქალებს თაყვანისმეყმელება, მორტყფალენი არ ელუეიან. რა გასაკვირეია, რომ ირმას ვინმე შეუწინდეს, გადაიპიროს, თავი შეაყვაროს. ქალი კი, თუ ნამდვილად სწავებს სიყვარული, არაფერს შეუწინდებდა. ადვილი შესაძლებელია, რომ ისევე, როგორც ელიზბარს, ირმამ მასაც უმუხთლოს, ზურგი შეაქციოს!

მამ, რატომ არ შეიძლება, მზიარულიძემ, ქალების მამშებლის სახელი რომ აქვს დეკარდნილო, ქათინარებთო, ზეუნა-მედარით, დამარტებთო, ყალბი აღერსით ირმას თავებრუ დახვიოს! განა თვითონ ასევე არ ჩაივდო ეს ქალი ზელში?

ფალიაშვილის ქენახზე მიშავალი ვერიკო თავის ფიქრებს უღმობდა.

ახლა ელიზბარს აღარაიენ ჰყავს ხელის შემშლელი. ვინ იცის, იქნებ ვეის მისი ნახეა ენატრება. კაცო ხომ მარტობისი ეამს მეგობარი ქალს გაიხსენებს ზოგოდ, ელიზბარს კი ვერიკოზე ახლომელი ქვეყნად, აღბათ, არაყინა ჰყავს. მშოლოდ ეს აფიქრებს, ვათუთ, აქ აღარ ცხოვრობს, ან იქნებ უკვე სოფელში გადასახდა!

ლხა. მაღლობა ღმერთს, რომ ახლა ამის გავე-
ბა არ ვაძინებდებო. ვისთან რაღა აქვს მოსა-
რდი? პირდაპირ, თამამად შევა ბინაში, სას-
ლის პატრონს თავს ელღობის ნათესავად გა-
აცნობ, მისი შეშვებით ყველაფერს გაიგებს.

სანებლობეც ხომ პირველ ხანებში ყველას
არწმუნებდა, რომ ირმა ჩემი ნათესავიო. ნე-
ტაეი დიმიტრა მაინც არ იცნობდეს ელღობარს.
თუმცა, რა საფიროა სტუბორე? ქმარი მან და-
იტრაპაბას! დიმიტრის უყვარს ვერაყო, ენდო-
ბა, ღმერთებს. წუხელ არ იყო, რომ ვუბნებო-
და: ოღონდ მე მგეტყვნოდე, ჩემს მკლავზე
თავი გედოს, სხვას არაფერს ვინაღვლიო!

ნაცნობი სახლს წინ სასწრაფო დახმარებონ
მაქნაო იდგა.

ვერაყო მძლოლს შევეკობა, ხომ არ იყო,
ვინ არის ავადო.

— არ ვიცი, ვიღაც ახალგაზრდა კაცია! —
მიუგო მძლოლმა.

— რომელ სართულზე?!

— დანაშაულებით ვერ გეტყვი, მგონი პირ-
ველზე.

„ეთით ის არის!“ — გუნებაში შესძახა ვე-
რაყო და კიბე აირბინა.

პირველ სართულზე იმ ბანის ვარი, ერთხელ
ელღობარს საკუმელში თეაღა რომ შეასწრო,
ოღნავ შედებელი იყო. ყური მიუგდო. ოთახ-
ში მყოფნი ისე ხმადაბლა ლაპარაკობდნენ, სი-
ტყვები ვერ გაარჩია.

რას იტყვიან, კარებთან გახერხებული რომ
დამინახონო, ვაიფიქრა, და ელექტროზარის ლა-
ლას თითო დააჭირა.

კარებში მარგალიტა გამოჩნდა, თეაღერე-
ლიანი შეხვდა უცნობს:

— ვინ გნებათ, ქალბატონო?

— ელღობარ საბაშვილი აქ ცხოვრობს? —
კითხითავე მიუგო ვერაყო!

— დიახ, ქალბატონო.

— შინ არის?

— ავადა, მოზრძანდიო!

ღერეფანში რომ შევიდნენ, ვერაყო მო-
ხუცს წასწრებულა:

— რა დავიშართა?

— რა ვიცი! ექიმებს რომ ჰკითხო, საშიში
არაფერია, გავედოსო. საწყალი ბივი კი ღამე-
ებს თეთრად ათენებს! — ზერზულთავე მიუგო
მარგალიტამ.

— მაინც რას იტყვებს?

— გული აწუხებს, პულსი აქვს აჩქარებული,
უხასიათოდაა, ცოტა მიშებიც აქვს! რა ვუთხრა,
თქვენ ვინ ბრძანდებით?

— გაღაეცო, ვერაყო მოვიდათო.

ღერეფანში ექიმი გამოვიდა. ტანდაბალი კა-
ცი იყო, ვორიზი, წარბშეკრული.

ვერაყო მიესალმა, თან შეეცადა წინ გადას-
დგომოდა, გამოლაპარაკებოდა, შავრამ მერ-

ნაღმა ოღნავ თავი დაუტრა, რატომღაც თვალ-
აარბდა და გარეთ გაევაღა.

ვერაყო უკან გააკეცა: **მარგალიტა**

— ექიმო, ერთი წუთით დატყუდებენქნა?
— რას მიზრძანებთ?! — მიუგო გულცივად
ექიმმა, ისე, რომ კიბეზე არ შეჩერებულა.

— თქვენნი ახრი მაინტერესებს, რას ფიქ-
რობთ?!

— საშიში არაფერია, ნევრათუნია აქვს...
გირჩევთ სპეციალისტს აჩვენოთ. ჩვენი ტუქო-
ღობაროდ გვეძახით.

— გზადლობთ! — მიუგო ვერაყო.

თითქოს უკან ვიღაც მისდევსო, ექიმმა ფა-
ციფციით ჩაიბრინა კიბე და გარეთ გავიდა.
ელღობარის საბანაშავარებელი იწვა. პირი კვლ-
ისისკენ ექნა, ფეხები მოვლდნა.

ოთახში შშორისა და ოფლის სუნი იდგა.

— ელღობარ, ნათესავი გეყვია! — უთხრა
კარებში გაჩერებულმა მარგალიტამ.

— ავადმყოფმა არაფერი უნახებო.

— ღმერთო ჩემო, ასე უცებ როგორ ჩაეძი-
ნა? — ჩაღლაპარაკა ხმადაბლა მარგალიტამ და
ფეხაკრეფით ოთახში შევიდა.

ვაითე, ჩემი მოსვლა არ ენაშოვნა და თავს
იმძინარებსო, გააფიქრა ვერაყო და აღარ იყო-
და როგორ მოქცეულიყო.

მოხუცი ახლო მივიდა საწოლთან და ვაეს
ხმადაბლა უთხრა, ნათესავი გესტუმრაო.

— ეინ ნათესავი?! — იკითხა ელღობარმა მი-
სუსტებული ხმით.

მარგალიტამ პასუხი შეავგინა, რადგან აღარც
სტუმრის სახელი ახსოვდა, არც მათი ნათესა-
ური კავშირი იყოდა.

სტუმარმა მიაშველა სიტყვა:

— ვერაყო ვარ!
ელღობარი დღემდა.

ვერაყო გუნანით მიხვდა, როგორ შეაქრთო
ავადმყოფი მისმა ხმამ. თითქოს ისიც შენიშნა,
როგორ დიძახდა.

— გამარჯობა ელღობარ! — თქვა ვერაყო. —
ხომ არ გეყვანა ჩემი მოსვლა?! სკამი საწოლ-
თან მოსწია და ჩამოვიდა. ოპ, როგორ უნდოდა
ზელი ოფლიან თმაზე გადაესვა, შავრამ უძძი-
და უცხო ქალის წინაშე ვაყისადმი თავისი
გრძნობის გამხვალა.

მარგალიტას დანახვისთანავე მოეწონა სტე-
მარი. მისა ღამაში ვარეგნობა. მდიდრული ჩაც-
მულობა, აღერსიანი ღამაჩაყი შეტყვევებდა,
რომ მას ავადმყოფისთვის დიდი ნუგეშის მი-
ცემა შეეძლო.

ვინ იცის, იქნებ ეს კეთილი ქალი განგებამაც
გამოგზავნა! ელღობარს ხომ არაინა ჰყავს პატ-
რონი. ორი დღის წინ სოფლიდან წერლი მი-
იღეს, დედა სწერდა შეილს, ავადა ვარ, ამიტომ
ველარ განახლებეთ. თქვენ რაღა ვეტყვებთათ?
თუ შენ არა გყავია, ირმა და ვია მაინც ჩა-
მოვიდნენ სოფელში, ყურისმგებელი არაინა

მეავსო. საყოფადი! ეტუობა ჭერ არც გაუგია რძლის საქციელი!

და აი, ასეთ დროს ელიზბარს გაიხსენა ამ აღმაშენებელი. არც მისი ვინაობა იცის, არც ის იცის, რა აკეთებდა ელიზბართან. ახლა ამას რა მნიშვნელობა აქვს. მთავარი ისაა, რომ გაქრებვის ვაშს სწულს დაეხმაროს, ანუ გეოს, ტყვილები შეეშუბუქოს.

მარგალიტამ მოიმიზეზა, ბავშვმა არ გადაიხადოს, ვაცოვდებოდა, და ოთახიდან გავიდა.

ვერსიკომ თმაზე ხელი გადაუსვა და წასტერჩულა:

— რა გტოვებ, ვენაცოვლე, რა დაგეშარათა? ელიზბარმა ქალის დანადგლიანებულ თვალღებში სითბო, სიბრალული, თანაგრძნობა ამოიკითხა.

ქალმა ვაჟის წყლიან, ოღნავ გაფართოებულ თვალღებში ღრმადგამჭადარი სევდა იგრძნო. მისი ფერმკრთალი სახე კი ისეთ დაბნეულობასა და შიშს გამოხატავდა, თითქოს რაღაც დიდი დანაშაული აქვს ჩადენილი და განკითხვისა ეძინაო.

„როგორ გამხდარა, ვაფერმკრთალეხელა, თან რა საბრალო თვალღები აქვს!“ — გაიფურჩა ვერსიკომ. ვაჟს ცოვი ოფლიანი თოთები მოტსრისა და წასტერჩულა:

— ხომ არ მიბრახდები, დაეცითხავად რომ მოვლდე:

— არა! — მიფეო ვაჟმა სუსტი, უნაითო ხმით.

— აქვე, ბარნოვის ქუჩაზე, პროფესორი ცხოვრობს, მინდა ამ საღამოსვე ვაგასინჩო. ელიზბარი ქალს საბრალო თვალღებით მასჩერებოდა.

ქალმა მტყიცედ გაფეორა: წუ დაიხარე, ადექო, მშვენიერი ამინდია, შენთვის ადუკუნებელია ექიმს ეჩვენო.

ელიზბარს ეჭვი არ ებარებოდა ვერსიკის გულწრფელობაში, მაგრამ მაინც არ თანხმდებოდა, რადგან გარეთ ვასვლა ეხაშუშებოდა, ენოთორებოდა. ისეთი წარმოდგენა ჰქონდა, თითქოს ყველამ იცოდა მისი ავადმყოფობა.

სიტყვით კი დათანხმდა, ადეგებოდა, მაგრამ ლოგიკიდან ფეხს არ სდგამდა, ყოყმანობდა, ბოლოს განაცხადა: დღეს რაღა იქნება, ხვალ წავიდეთო.

ვერსიკო კი არ მოეშა, ექიმს ადუკუნებლად დღეს უნდა ეჩვენო, გადადებდა არ შეიძლებაო.

რაყლა შეატყო, რომ ვაჟს ეუბნებოდებოდა მისი თანდასწრებით ადეგომა, ვერსიკო შეორი ოთახში გავიდა. ბავშვს ენახა, შენ კი მინამ ჩაკეტი და წასასვლელად გაეშაღეო.

ვინა ლოგიკში წამოიჭდარჩეო და მარგალიტას ეკითხებოდა:

— ბებიეო, კიდევ ექიმები მოვიდნენ? — არა, შეალო, ნათესავი გვესტერმარა. ამ დროს ვერსიკომ ოთახის კარი შეაღო.

— მობრძანდით, მობრძანდით, ქალწულო, — შეეგება მარგალიტა.

ბავშვი რაღაც მოღუშული უმჭერდა უნებრს.

— გამარჯობა, ვენაცოვლე, შენსაქმა სტუმარი, მაგრამ ვინ თავი ჩალუნა და არაფერი უხასუხა.

— შეილო, რატომ არ ესალმები დეიდას? — უთხრა ბავშვს მარგალიტამ.

— მოდი, ხელი ჩამოშართე, ერთმანეთი გავიცნოთ. — და ვერსიკომ ძალად ჩამოშართვა ხელი. — მე ვერსიკო მჭეია, შენ?

— გია... — მიფეო ბავშვმა.

— გია, ის ხომ არ გეწყინა, საჩუქარი რომ არ მოგიტანე? ამ ერთხელ ასე იცოს... ხვალ ველოსიბედს მოგართმევ.

— ელოსიბედი მაქვს, მარგალიტა ბებეკომ მიყლია.

— მაშ, ცხენს გაყიდი! — მატყუებ, არ მიყიდი.

— რა უნდობი ყოფილხარ! — ვაცინა ვერსიკომ. ხელჩანთა გახსნა და ორი ათმანეთიანი ამოილო, — რადგან ჩემი არ გყერა, აა ფული, ხვალ შენ და ბებიეომ იყიდეთ.

ვერსიკოს ხელგამოღობამ მარგალიტას მწველად აგრძნობინა თავისი და ელიზბარის ხელმოყლიობა. ფულს არ ართმევდა, მაგრამ სტუმარმა საფერფლოს ქვეშ ამოლო, ეს ვაჟია, რაც ვითხრას ის უყიდეო.

ამასობაში ელიზბარმა ტანთ ჩააცვა და ისიც მარგალიტას ოთახში შევიდა.

— მამიკო, სად მიდიხარ? — შეეკითხა ვინა.

— ექიმთან, შეილო, ბებეკოსთან ხომ დარჩები?

— დავრჩები.

საღამო ხანი იყო. ვარილო, სიცოცხლის მომგერელი ნავე ჰქროდა. ვანტიკუნტად ჩანდნენ აღმაშენები. გზაზე მანქანები მიმოქროდნენ.

ვერსიკომ თქვა: ტაქსი ჩავსდეთ, ჭერ კოჭრის ვზით მოაქმინდაზე ვაცივირნოთ, იქიდან განახნახებულ თბილისს ვადმოვხედოთ. პროფესორთან მისვლას მერტეე მოვასწრებოთ.

ელიზბარს ირგვლე ყველაფერი მოღუშულად, დღვერეშოლად ეჩვენებოდა, სულაც არ ებატნავებოდა ამ სიშორეზე წასვლა. მაგრამ რაყლა ვერსიკოს სტრდა, უსიტყუოდ დათანხმდა.

რეი აზვიადებდა თავის ავადმყოფობას. სულ იმის შიში ჰქონდა, ვათუ ისევე ცუდად შევიქნეო, და ერთთავად ექიმებისაყენ მოაწუდა. უნდოდა ცნობილ პროფესორებს სჩვენებოდა. მარგალიტას ვარდა არავინ ეუბლებოდა გულშემატყვიარი, ექიმებთან მიმყოლი-მომყოლი, და აი, ერთმანედ დამხმარე, მანუგეშებელი აღმაშენი მოველინა.

ვერსიკომ ქუჩის მეორე მხარეს ვაჩერებულ ტაქსს ხელი დაუქნია, აქეთ მობრუნდით.

მოტრიალების მაგიერ ტაქსი უცებ წინ გაიქრა.

ელნათერის ბოძთან მანქანაში შექი შეიჭრა და ვერტიკალურ უკანა სკამზე მსხდომ ქალ-ვაჟს შეასწრო თვალი, თავს რომ დახლა ხრიდნეშ და იმალბოდნენ.

— ნეტავი ვინ არიან? — იკითხა ელიზბარმა, თან მანქანას თვალს არ აცოლებდა.

— რას გივებ, ათასი მიწვეულ-მოწვეულელი! — ვითომ არაფრად ჩათვალა ვერტიკალმა, გულში კი გაიფიქრა: დიმიტრი ხომ არ იყო? ესლა მაკლა, უკან მდიოს და მოთვალთვალსო.

რაკი ტაქსი ვერ დაიჭირავეს, თანაც მანქანაში მსხდომთა ვინაობა ვერ დაადგინეს, ვერტიკალმა კოჩრის გზაზე გასეირნება გადაიფიქრა, ამან კი ელიზბარს შეება მოჰგვარა, რადგან ასეთ შორ გზაზე წასვლა შიშს ჰგვრიდა, ვინაშე, გული უფლად გამოხდეს, იქ ვერც სასწრაფო დახმარებას გამოვეძახებთ, ახლო-მახლო არც საავადმყოფოა და დახმარებას ვინ აღმოაჩინებსო, ტაქსიში მსხდომ უცნობთა საქციელმაკ ჩააფიქრა: ვინ იცის, იქნება სანებლიძემ და ირმამ ხალხი მოსციოდეს, ვინა გატაცება სწავლიათო, იცოდა, რომ უკვი უსაფუძვლო იყო, ამ ასრის თავიდან მოცილებას ცდილობდა, მაგრამ ვერ იცილებდა.

პროფესორი დერგთანში შეეგება მათ. შეუხანს გადაცოლებულ, ტანდაბალი კაცი იყო, ვერცხლსწყალივით მოძრაობდა, დაუდევარი, ორივეს ხელი ჩამოართვა, მეტი იკითხა: ჩემთან ხართ, თუ ჩემს მუელესთან, მე ნევროპათოლოგა ვარ, ცოლი კი განეკოლოგა, როცა ვერტიკალმა განუცხადა, თქვენი პაციენტები ვართო, პროფესორი უფრო წახალისდა, მომბრძანდით, მომბრძანდით, მზად ვარ გვემპატიროთო, და ორივე კაბინეტში შეიწვია.

ფართო ოთახში პატარა მაგიდა, დივანი და ორი კარადა იდგა. მაგიდაზე თეთრყდანი ბროშეტრის მეტი არაფერი იდო. ერთი კარადა წიგნებით გამოკვედილი, მეორე კი სხვადასხვა მარკის კონიაკებით გავსული.

ვერტიკალ და ელიზბარი დივანზე ჩამოსხდნენ. — ავადმყოფი რომელი ბრძანდებით? — იკითხა პროფესორმა.

ვერტიკალმა ელიზბარზე მიუთითა.

— ჰმ, თქვენ რა, მეუღლე ხართ?

— არა, ნათესავი გახლავართ! — ესე მიუგო ვერტიკალმა. ვითომ არაფრად ჩაავდო პროფესორის ნათქვამი, სინამდვილეში კი სახარულით ცას ეწია, ხელმეორედ დაიბადა.

განა ქვეყნად რაიმეს შეეძლო ამაზე მეტად მისი გულის გაჰარება? ელიზბარზე ათი წლით უფროსია, მაგრამ ეტყობა, არ ემჩნევა, რა ბუდენაა წლები, როცა გული ისე ქალიშვილურად უფერესს! ხელახლად დაუდგა ძვირფასი, განუფიქრებელი ვამაწილქალიბა. თითქოს ქვეყანა განახლდა, საზე იცვალა, მზე უფრო

ბრწყინვალედ ანათებს, პაერა მსუბუქი, გვიკვირვალე გახდა, თითქოს მარტო მისი გული კი არა, ქვეყანა ზეიმობს გამარჯვებაში.

პროფესორმა ვერტიკალს ფართო მხედრობისა ხში გააცოცლა, მინდა ავადმყოფს მარტო გავე-საუბროო, მეტე ისევე მაგიდასთან დაქდა და პაციენტს რამდენიმე კითხვა მისცა.

ელიზბარი რომ პასუხობდა, პროფესორი თანხმობის ნიშნად თავს უქნევდა, თან ერთთავად პატარა ბროშეტრის შლიდა და კვებდა.

ბოლოს ავადმყოფს პულსი დაეთვალა, თვალეში ჩახედა, გულს მოეხშინა.

— გული, ძმაო, შენ დატრიალბა! — თქვა პროფესორმა და ისევე მაგიდასთან დაქდა.

— მეტრდში სიმძიმესა ვგრძნობ, ჩხელებება მქვს! — გამოცოცხლდა ელიზბარი, საერთოდ, ავადმყოფობაზე ჩამოვარდებოდა თუ არა სიტყვა, ხალისიანად აღაპარაკებებოდა ხოლმე.

— მე გულის სპეციალისტიცა ვარ! როცა მოსკოვის სამედიცინო ინსტიტუტში ვსწავლობდი, პროფესორებს ინსტიტუტში მოჰყავდათ ქანლინით საეგ სალ-სალამათი ჰაბუეკები, რომ სტუდენტებისათვის ენევენებინათ, თუ როგორ მუშაობს ქანმრთელი გული. ახლა კი, თავად გახლავართ პროფესორი, ორ ინსტიტუტში კეთებულბ ლექციებს. ამასთან დიდი გამოცდილებაც, პრაქტიკაც დამიჭრეოდა. ჰოდა, აი, დღეს რომ სტუდენტებისათვის სალი გულის ჩვენება დამჭრედეს, უყოყმანოდ შენ ავარჩევდე.

ელიზბარი უნდობლად შესცქეროდა პროფესორს, თითქოს სეგროდა მისი და არც სეგროდა.

— რა დავეკვებით შემომცქერო, არა გვერა ჩემი? — შეეკითხა მეტრნალი.

— როგორ დავეჭვრო, ბატონო პროფესორო, როცა აი, ამ წუთში გული მჩხელებს.

პროფესორმა ჩაიკინა:

— ჩემო მეგობარო, იქ გული არაფერ შე-
აშია!

„შამ რა უბედურებაა ჩემს თავს!“ — გაიფიქრა ელიზბარმა და თვალეში ოღნავ დახე-
ქა, რომ გონების ლაბირინთებში შეეღწია და საკეთარა აზროვნებისათვის ყური მიეგდო.

— დიხ, გულა ქანმრთელი გაქვს! — ვანავ-
რძობდა პროფესორი, — ეს ნეუროზული აზ-
ბებია. არ დგინალე, ცოტა უსამოყრო ავად-
მყოფობაა, მომამბეზრებელი, თუმიც კეთილ-
საიმედოა, ადვილად განსაუტრნებელი. მეტრნა-
ლობას არ მოგაკლებთ, ოღონდ შენც უნდა
დაგვიქვართ: დღეიდან დღე-ასღამის ტანი ცა-
ვი წულით დიხილე, სუფთა პაერზე ისეირნე,
ივარჩიშე, მწვანილეულობა და რბის პროლექ-
ტები მიილე.

პროფესორი უცებ წამოიფცა, კარი გააღო და
ვერტიკალს სთხოვა, მომბრძანდით, ქალბატონო,
ჩვენ უკვე დავამთავრეთ საუბარიო.

ვერიკო რომ ოთხშაბი შევიდა, მკერნალმა მასაც სიტყვა-სიტყვით გაუშვია, რაც ელიზბარს ელაპარაკა, ბოლოს თქვა:

— კარგია, რომ ჩემთან მოხვედით. ამ დღეში ჩემი პადალა ექიმი არ არის საქართველოში. — ბროშურა აიღო ხელში და ელიზბარს უღაღუნა. — აბა, წაიკითხე, რა აწერია. ჩემი სახელი და გვარია ხომ? ახლა წიგნის სათაური წაიკითხე. ნევროზებია, ხომ? დიახ, ეს ჩემი ნაშრომია. ისეთი დიდი მოთხოვნილებაა წიგნზე, რომ აკადემიის გამოცემლობა წელს ხელშეორედ ბეჭდავს.

— ბატონო პროფესორო, სწორედ ამიტომ გვახელით. ოღონდ დაგვეხმარეთ, ავადმყოფი განკურნეთ და არაფერზე უკან არ დაიხვედეთ, — თქვა ვერიკომ.

პროფესორმა რეცეპტი გამოწერა, მერე ელიზბარი დააჩივრა, როდის რომელი წამალი დაეღლია, და ბოლოს უთხრა: ხეალ თორმეტ საათზე დისპანსერში მობრძანდით, თვალის ფსკერს გაგისინჯავთ. ეს აუცილებელია დიაგნოზის დასტურებისთვისო. მერე ერთხმად წამოდგა. დერეფანში სტუმრებს წინ გაუძღვა, ვითომდა კარის გასაღებად და მათ გასაცილებლად.

ვერიკომ ბროშურას ქვეშ ორი ამონაწერი აშოღო. მაგრამ რაკ პროფესორი მათგან არ იხულებოდა, ფული გამოიღო და წიგნის გვერდით დაღო.

ვერიკო შინ მოგვიანებით დაბრუნდა. დიმიტრი დერეფანში შეეგება: შემოგველე, საღ ხარ აქამდე, შენს ლოდინში გული გაღამელია, ხომ არაფერი შეგემთხვა, რატომ დაიგვიანეო.

ვერიკომ ხელნაწი დაიწია და თქვა:

- პროფესორთან ვიყავი!
- რა გითხრა?
- დამაცა, ცოტა ამომასუნთქე! — და ვადღელი აღმინივით დივანზე დაეშვა.
- დიმიტრი ცოლის წინ სკამზე დაჯდა, თვალწარბში შეაკვეთდა.
- რაკი ქმარი ველარ უბედავდა სიტყვის თქმას, ვერიკომ თავისით წამოიწყა:
- პროფესორმა მითხრა, ნაღლის ბუნტი გაქვს ვალიზანებულა, სამიში არაფერიაო.
- მადლობა ღმერთს! მე კი როგორ შემეშინდა!

- მკერნალმა მაინც მჭირდება.
- მერე, იმკერნალე, შემოგველე. ეინ გიშლის.
- ეპ, კაცებს ვეუღღერი გვაძვილებათ! — და ერთი ისეთი ამოიოხრა, კინაღამ გულ-ღვიძლი თან ამოატანა.
- რის თქმა გინდა?
- ბავშვის დარდი მაქვს.

— დამწვიდდი, შემოგველე, ნატო არაფერს მოაკლებს.

— ბავშვს ნატო კი არა, დედას ჩემს დედას!
— მაგაზე რას დარდობ, შეწერა წიგნი მამაზე გადაეფრინდები.

— მერე, ავადმყოფ ქალს მართო მტოკებ?! კაცო დიბნა, სათქმელი ვერ იპოვა.
ვერიკოს კი გაიფიქრა: „რამაა საქმე, მეკონა გავრამი წასვლაზე ვერ დავითანხმებდი, ეს კი როგორ მიიწვეს იქით!“ და გულამოსკენით წაილაპარაკა:

— რა გქნია, წადი! მართო ყოფნა გამიძინებდა, მაგრამ ამას როდი ვნივი, ოღონდ ბავშვი იყოს კარგად, არ იღარდოს, არ მოიწყონოს!

— ეგრა, მართო ვერ მიგატოვებს! ქალმა გაიფიქრა, ვითურ მართლა აღარ წავიდესო, და უცებ ატირდა:

— დიმიტრი, თუ ჩემი კარგად ყოფნა გინდა, გასწი, ბავშვს მიხედე!

— როგორც შენ გესიამოვნება, შემოგველე! ანტევი, ასე ძალიან რატომ უნდა წასელო? ეკითხებოდა ვერიკო თავის თავს. თუმცა ამაზე ფიქრით რა თავს იტებს?! გტყობა დიმიტრიმ ვინმე დამსვენებელი ქალი გაიციო და გულში მისცენ მიუწვეს. ღმერთმა მეტი სადარდებელი არ მისცეს!

— აუცილებლად უნდა წახვიდე. ბავშვი უცნოდ ვერ გააძღვს. — თქვა მტოკედი ვერიკომ.

— კარგი, შემოგველე! — და უცებ ტანში შემოჰკრა: — ერია, თელი დაუღვა სიბერეს, როგორ დამეიწყდა, გუშინ სანებლომ გირტავდაო.

- რა შინდო? — გაიოცა ვერიკომ.
- არ ეცი, შემოგველე, ტელეფონის ნომერი ჩამაწერინა, დამირტყოსო.
- მამა უცხოუნდა, მეტი არაფერი უნდა ეცისო საქმე აქვს, იმან დარტყოს.

დიდი დიმიტრი უთენია ადგა, ფაცი-ფუციო ჩააცვა ტანსაცმელი, ცოლი გადაეკონა და გარეთ გაიარა. სახლის წინ გამოძახებულ ტაქსი ელოდებოდა. თითქოს იმოსი ეშინია, ვერიკომ უკან არ მიმამბრუნოს სწრაფად ჩაქა მანქანაში და მძღოლს უთხრა. თუ ძმა ხარ, აერობორტში წამოყვანე, რვა საათზე აღდგები უნდა გადაეფრინდე. ბოლო კი ჯერ არ შემოიქნიაო.

დილის ცხრა საათზე ტელეფონმა დაიწყო.

ვერიკოს ქმრის წახანდელი სიტყვება გაახსენდა. სანებლომ გირტავდაო, და ყურმილი არ აიღო.

გუშინით ხედებოდა, ამ კაცს მასთან რა საქმე უნდა ჰქონოდა.

რად სანებლიძესაც ახლა მოუხდა თბილისში ჩამოსვლა? ალბათ, ირმაც თან ახლავს. გუშინ ტაქსში ნამდვილად ისინი ისხდნენ. ირმას ბავშვი მოენატრებოდა. შეიღს რომელი დედა შეეღევა. მერცხა რა ბავშვია: ჰუკა-გონებით საესტა ნამდვილი ანგელოზია! ეტყობა ირმამ ელიზბარის ავადმყოფობა გაიგო და შეიღის წყევანა გადამწყვიტა. მერც ელიზბარი დაწყებებს?! ირმა შეიღის ღირსი როლია! ემ, რა იოლია სხვისი განსჯა! სიყვარული ხომ ქარი-შხალავითაა, გონებას ავიფორიაქებს, ცოდვებს ჩაგადენინებს. ბუნებამ ქალებს სუსტ, მგრანობიარე, შიშნობი არსებად გააჩინა. მაშაყავები იოლად ახვევენ თავბრუს, აცდენენ, სისულელეს ჩაადენინებენ. მერც ეს მისდგებთან და კიცხვენ, კოლავენ, სიკაცსებს უსამბან. ის კი ავიწყლებათ, რომ ქალთა ცოდვები, თუ შოლანად არა, სანახევროდ მათ ეისერზეა.

შესაძლოა, სჯობდეს კიდევ, ბავშვი სანებლიძესთან გაიზარდოს. დედა, რაც არ უნდა იყოს, მაინც დედაა. ჩაკმა-დახურვას არ მოაყლებს. ღიტის რძეს გაუჩენს, ციე წიავს არ მიაყარებს.

ტელეფონი კი ისევ და ისევ წერიალებდა. „იქნებ მარგალიტა რეკავს?!“ — გაოფიქრა ვერაიკომ და მაშინვე ყურმილს სწედა. სანებლიძე იყო. მე და ირმას შენი ნახვა გეინდა, ვადაუდებელი საქმე გეაქვს, თუ ნებას დაგვრათა, თქვენთან შემოვივლით.

— მოზრბანდილი! — მიუფო ვერაიკომ. მიოდუნენი იმით სულაც არ ერიდება ეტყვის, რომ ელიზბარს დიდი ხანია იცნობს, აღარე დიპოტისთან შეშობდა, მათთან მილი-მოდოლია. მორჩა და გათავდა. დაიჭერებენ ხომ კარგი, არ დაიჭერებენ, წყიდნენ და სი-მარბოლე დაადგინონ.

სახლის წინ მანქანა რომ გაჩერდა, ვერაიკომ ყველა ოთახის კარები გააღო: დე, ჩვენი ქონებების ხილვით შერით აივსონ, თეალები დაებ-არცოთო.

ეროში ჩიეგება სტუმრებს. ხელა რომ ჩამო-ართვა, ვაოცებულმა იყოთა, ნეტავი ჩემი თავი რამ გავახსენათო?!

— ერთ საციოხზე გეინდა მოვასაბრითო. — მიუფო სანებლიძემ.

— შინ მოზრბანდილი! — და სტუმრებს კიბე-ზე ატდღეა.

მისალებ ოთახში მრგვალ მავიდას რომ მიე-სხდნენ, ვერაიკომ თქვა:

— რა ცუდ ღროს შეწყვიეთ. არ ეიცო, რა მო-გართეთა, რითი გავიმასპინძლდეთ.

— გმადლობთ, ამის ღრო არ გეაქვს, ტაქსი გველოლებსა ასე რომ, სჯობია პირდაპირ საქ-მეზე გადავიდეთ.

— გისმენთ, თუ კი რამე შემძებლება, მზად ვარ ვემსახუროთ.

4. „მწილობი“, № 8.

— ვერაიკო, საიდან იცნობთ ელიზბარ სება-შვილს?

— ნათესაია, რატომ მეიღინებოდა? ასე თამამად მიუფო ვერაიკომ, წარხე-...
სანებლიძე ერთ ხანს დუმდა, თან ირმას უმ-ზერდა, თითქოს რაღაც ჰქონდა სათქმელი და მისგან უნდოდა ნებართვის აღება.

მერც შობიღებით წაიღაპარავა:

— ელიზბარი ირმას უოფილი ქმარია.

— ვეიო... ელიზბარი შეუძლოდა. მისი ავა-დმყოფობა ერთი ჭემი წაცნობისაგან შეეღეტე-გულმა ვერ მოშითმინა, გუშინ საღამოს ეინა-ხულე.

— ბავშვი როგორაა? — შეეკითხა ირმა.

— როგორ იქნება, კარგად! — მიუფო ვერაიკომ.

— დედას არ კითხულობს?

— არა! — მისი თვალეები კი ამბობდნენ. ნე-ტავ რა ღირსი ხარ, შეიღმა გეკითხოსო.

ირმას გელო აქრეუდა, თეალები ცრემლით აევსო.

სანებლიძე მიხვდა, ვერაიკო ასე უქმხად იმი-ტომ მისუბობდა, რომ უქმყოფილო იყო ირ-მას საქციელით. იმის შიშით, ცუდი არაფერი უთხრასო, უოველეგვარი ახსნა-განმარტების გა-რეშე მოსვლის მიზეზი განუცხადა: ირმას შეი-ღის ნახვა უნდა, იქნებ დაგვეხმაროთო.

— დიდი ხათრი მაქვს თქვენი, მაგრამ მაგ საქმეში ვერ გავერევაო.

ვერაიკომ ისე დაბეჭითებით თქვა ეს, თან ისე კივად უშზერდა ორიგეს, რომ ნათელი იყო, ვერ დაითანხმებდნენ.

— კარგად ბრბანდებოდეთ! — ფეხზე აღ-ვმოით თქვა სანებლიძემ.

ირმას არაფერი უთქვამს, კივად წამოდა და თეარბლუნული კარებიცენ გაეშართა.

— მიდიხართ? — იკითხა ვერაიკომ. — რა ექნა? ნუ დამემღერებოთ, არ შემიძლია და-გეხმაროთ.

— მო, წაივალთ, აღარ შეგაწყებებო! — მიუ-ფო სანებლიძემ.

ერბანმით დანადგლიანებული ირმა, თეა-ლებში რომ ცრემლი მოხდგომოდა, თაის დაე-ერთი გამოეშევიღობა ვერაიკოს და გასანელებ-ლისაიენ თავბრუნული გაეშართა.

„ეტყვობა ჩემი იმიდი ჰქონდა! ღმერთო ჩე-მო, რამ ამირევა ასე გელო!“ — გაოფიქრა ვერაიკომ, უცებ მოღბა და, აივანზე რომ გაეიღ-ნენ, უთხრა:

— გელო მწყობია, რომ იარ ვახმარებით, თემცო, იციო, რას ვირევეთ, ხელ თურბმეტ საათზე ელიზბარი შინ არ იქნება, ექიმთანაა მისასვლელი. მიდიოთ, მარგალიტას გაანდით თქვენი განზრახვა, დაგეხმარებოთ. ბავშვს განა-ხებთო.

— ნათეო, ელიზბარი უკიებ უკან მოზრბენ-დეს? — გამოცოცხლდა ირმა.

— ეს ჩემზე იყოს, ყველაფერს ისე გაეაყეთებ, რომ არ მობრუნდება!

— მოხვედრ, შე საცოდავო! — შესძახა მარგალიტამ და, თითქოს რაღაც საშინელი ჩამდინახაო, უკან დაიხია.

იჩმა შესვლას აყოვნებდა, გაფართოებული თვალები ბნელი დერფენისკენ გაეძევა, გაფაციცებით შეიღვინა ეჭვება.

— შე მხოლოდ ბავშვის სანახავად მოვედრ, — თითქოს ეშინია, მისა ხმა არაიენ გაიგონოსო, კრძალვით მიუგო იჩმამ.

— მაშ, ღროს ნუ ჰქარგავ, შეშოლი.

— ვაა-თუ ელიზბარამა მოგისწროს, ისე დეცნერეგებაშლილია!

— ბუბიკო, ვინ მოვიდა? — იკითხა დერფენში გამოსულმა ვიამ.

— შეილო, გენაცვალე! — ცრემლნარკვე ხმით შესძახა იჩმამ.

ბავშვი აღრინდელივით დედისკენ არ გაქცეულა, გაბუტულივით იდგა და საყვედურით სიკვლე თვალებით შორეულად უზრუნდარ.

იჩმა შეილასკენ გაექანა, ხელში იტაცა, მკერდში ჩაიკრა და ლოყები დაუცოცნა.

გვიც შემოგზვია დედას, იმანაც რამდენჭერმე გულთანად აყოცა. მეჩუ კი, თითქოს რაღაც გაახსენდაო, სახე აარღია, ვასპლტომას შეეცადა.

— დედა გენაცვალოს, შეილო! — მოფერებით უთხრა იჩმამ და ბავშვი უფრო მჭიდროდ მიიკრა მკერდზე.

— რატომ გაგვექცეო? — მიუგო ბავშვმა.

— მაშამ დაგარბია?!

— არა! ერთმა ქალმა მითხრა: ასეთი კარგი ბიჭი ხარ და დედიკო რატომ გაგვექცეო?!

— არა, შეილო, შე შენ არ გაგვექცეოვარ.

— მაშ, რატომ ჩვენთან არა ხარ?

— აი, ხომ მოვედი?! გინდა, შეილო, შენ წამოდი ჩემთან?!

ბავშვი შეფიქრებდა, არც „პოს“ ამბობდა, არც „არას“. ბოლოს მორიდებით იკითხა:

— მამაკოც წამოვა?

— არა!

— მაშ, არ მიწდა!

— რატომ, შეილო?

— ცოდოა მამაკოც!

— შე კი არ გეცოდები?! — და იჩმამ ერთბაშად ბირი იბრუნა. არ უნდოდა შეილისათვის დაუნახებინა ცრემლები, წითლად ლაქებგაფარულ ლოყებზე რომ ჩამოუვარდა.

ბავშვმაც იბრუნა ბირი, აცრემლულთუ დედის დანახვამ ისიც აატრია.

ცხოვრებაში ბევრი შეურაცხყოფა, დამცირება განიცადა, მაგრამ შეილის სიტყვებზე უფრო იჩმას არაფერი მოჰქედობია გული. ლმეროო, ჩავაგონე, რა ჰქენას, როგორ მოიქცეს, რა გზას დაადგეს?! თავის დამწმინდედ თვლის! იქ-

ნებ დიდი სისულელეც ჩადინა, მაგრამ შეილო რომ უყვარს, უმისოდ სიტყვებს რომ არ შეუძლია?!

ეგონა, ვეც დინახავდა მუცელს, მკერდს, ხელებს, ეკროდა, გვარდიდან აღარ მოსცილდებოდა.

ეტყობა, ბავშვს შესწევს უნარი შეუცნობლად გამოიცილოს მშობლის უღირსი საქცელო. თუმცა ვიას ამხუე არაფერი უთქვამს, მაგრამ იჩმამ კარგად იგრძნო, რომ იგი დედის იღუმალ მტრად ქცეულა. მამას კი თანაუგრძნობს, ებრალება. ცოცხა გაამტყუნებს, ელიზბარს ბევრი ნაკლი აქვს, მაგრამ მაინც გულისხმიერი, კეთილშობილი აღამიანია.

მარგალიტას ბინიდან ფეხს არ მოიცივლის, ავადმყოფს თავს დაადგება, მოვლა-პატრონობას არ მოაკლებს, მაგრამ გული ეუბნება, რომ ელიზბარს ასეთ რამეს არ მოსურვებს. თუმცა რა ივის, საიდან ავეთებს ამ დამკვენას?! მოსიყვარულე ქმრები ცოლებს რაღას არ უთმობენ, რაღას არ აპატიებენ ხოლმე.

ვანა იმით ერთმანეთი სხვებზე ნაკლებ უყვარდათ?! ბევრი ჩამ აყლდათ, ბევრი ჩამ ქორნიდათ საზრუნავი, სადარდებულა, მაგრამ მაინც ელიზბართან გატარებულ დღეებს დღევიწყარი, ტყბილმოსაგონარია.

4

იჩმა შეილის სანახავად რომ შევიდა, სანებლიძე გაერთ დანეირნობდა. ეშინოდა ელიზბარს უოფელი ცოლისთვის სახლში არ შეესწრო და რაიმე უბედურება არ აეტხვა.

ვინც კი რივის ქუჩიდან გამოუხვევდა, ყველა ელიზბარი ეგონა. ნერვიულობდა, მალი-მალ მარგალიტას სახლთან ჩერდებოდა, დერფენში იხედებოდა: ნეტავი იჩმა ღროზე მაინც გამოვიღოს და მშვიდობიანად გაეციოდეთ აქაურობას.

იჩმა კი იგვიანებდა.

„რამია საქმე, ვაითუ, ვიაც ავადა?“ — გაფიქრა სანებლიძემ და უცებ შეილები წარმოუდგა თვალწინ, თან გულში ამ იჩმამ გაურბინა, ვაითუ, იმათაც რაიმე უჭირათ.

რა დევიართა, რა ქუეზავა? ცხრა მთას იქით რომ ყოფილიყო, სხვაგან ერთი ღამეც რომ გაეთია, სანამ შინ არ დარეკავდა, ბავშვებს არ მოიკითხავდა, ვერ მოისვენებდა. ახლა კი სხვის ნაშვიარზე ფიქრობს, საყუთარი სისხლი და ხორცი კი ავიწყდება, თავს ვეღარა სცნობს თითქოს ისაა — სანებლიძეა და არც ისაა! მაშ, სსწაული არაა? სად გაქრა შეილების სიყვარული? ასე რომ დააბრმავა, რამ გახადა უგრძნობი და შეუბრალებელი? ცოლს თავი დაანება, მაგრამ შეილები როგორღა დაამო, როგორ ვაიმეტა? რა ხანია ბავშვები არ უნახავს, იმით შესაბუბ არაფერი სმენია თბილისშია და იმის გაგებასაც არ აპირებს, როგორ არიან, რა

უძიართ და რა უღზინთ. ვინ იცის, როგორ გა-
ნიციდიან უმამობას?!

რუსთაველს უფთვამს, სიყვარული ავგამაღ-
ლებსო, ის კი ამ გრძნობამ დაამდაბლა, ოჯახი
დაუტრიაო, თავს ღვინო დაასხა, ღირსება, პა-
ტიოსნება შეუღალა, ქვეყნის მასხარა და აბუ-
ჩად ასავლები გახადა.

ის, რაც ამ ქალში ყველაზე მეტად მოსწონ-
და, მოგვიგონებ ენების ალი, თითქოს ჩაჭრა, ჩა-
იფერტლა. მისი ღამაში სხეული ძველებურად
როდღა აღიანთებს, გონებას აღარ უფორია-
ქებს. ერთბაშად აღმართლმა ექმნაც კი ვერ გა-
აცხოველა ქალისადმი ტრფიალი.

ამ ბოლო დროს ირმას გამომხედვაში რაღაც
ფარულ ექმნოფილებასა და ზიზღს გრძნობს.
ახიყაა! საყუთარ ფიქრებთან მანაც იყოს გუ-
ლახილი, ვის უმალავს სიმართლეს?! მის-
ში ზომ უმარველიაკობისდროინდელია ჩვე-
ვამ იმძლავრა, როგორც არ უნდა მოსწონე-
ბოდა ქალი, დაეუფლებოდა თუ არა, მაშინვე
გულს აიყრიადა, ხოლმე, იქნებ იმანაც აუტრია
ვული, რომ ირმა სულთხობრცამდე არ გუჟთე-
ნის მას?

რა საქირთა ამდენი მსყლეობა, ვანა არ ურ-
ჩენია იმხანა იფიქროს, როგორ ინახულოს
შეილები?! ვინ აუტრიალა ეს?! თამირი არც
კარს გადაურახავს, არც ბავშვებს ვადაუმი-
ლავს. მერე იმათ თვალეში როგორ შეხედოს,
რა უტხრას, თავი რითი გაიმართლოს?! ისიც
აფიქრებს, ავად თუ კარვად ბავშვები, აღმათ,
უავე შეიგვიან ბედკრულ ხვედრს, თავისი მის-
ვლით კი ვაითუ დარდი ისევ განუახლოს, თან,
აღმათ, ირმაც არ მოუწონებს, უთუოდ გაუ-
ნაწყენდება, თამართან მის მისვლას რომ გაი-
გებს.

სანებლიძე წინ მიეგება საბეალეწილ ირმას.

— ნახე ბავშვი? როგორ არის, როგორ შე-
გბდა?

ქალმა ზედ არ შეხედა, ისე დაწინაურდა. სა-
ნებლიძე აედღენა:

— ეპ, რას იზამ, ირმა, დედა ხარ!... კაცი
ვარ და მეც მიჭირს, მეც მომენატრა შეი-
ლები!...

— მერე, რაღას ელოდები? მიბჩინდი და
ნახე! — მთუგო ირმა. მის ხმაში აშკარა წყე-
ნი და აღუღლება გაისმა.

— თუ არ გვირამოვნება, არ მივალ?

— რა ჩემი საქმეა, როგორც ვინდა ისე მო-
იქცეო. თუვიანდ თანაც წამოიყვანე!

სანებლიძე მშვენიერად მიხედა, რომ ირმას
მისი განზრახვა არ მოეწონა. თუმცა რას დაე-
ტებს, ვინდა მოეწონოს, ვინდა არა. იქნებ ლა-
ღისკი ბევრი ჯამ არ მოსწონს, მაგრამ თვალს
ხუშვას, არაფერს ეუბნება. მაშ, ირმამაც აშ-
თილი იწებოს და ცოტა რამ მოითმინოს!
ერთი სიტყვით, შეილებს აუცილებლად ნა-

სავს, მაგრამ ის აფიქრებს, ვაითუ ჯამა გაე-
რამე წაყუთა მოისურვოს. იქნებ, ირმა, ავღე-
ბით, დამცინავად უტხრა, უნებნდ, ბავშვებიც
წამოიყვანე? ეს მართლაც უნებნდენია. თბი-
ლისში ვაის შესაყვანად ჩამოვიდნენ, იმან კი
თავისი შეილები ირმას თავს როგორ მოახ-
ვიოს! თან ისიც საკითხავია, თამარი თუნდაც
რამდენიმე დღით დაანებებს ბავშვებს?! სჯო-
ბია ერთ ხანს თავი შეიკავოს. ოპ, ღმერთო,
რატომ ვახდა ასეთი შერყევი?! იტყვის, ასე და-
სევ უნდა მოვიქცეო, და იმისი შიშით, ვაითუ,
ეს ირმას არ ესაიმოვნოსო, შეფიქრიაღდება,
ყოყმანობს, გადაწყვეტილებას ვერ ღებულობს.

კედელდამსკლარი სახლის პირველი სართუ-
ლი ზორცის მალაზიას ეკავა, მეორეზე მობინა-
დრეები ცხოვრობდნენ, მესამეზე პოლიკლინი-
კა იყო.

ვერიკომ და ელიზბარამ ვერცა დაკიდული
კიბე ძლივს აათავეს. პოლიკლინიკის დერეფან-
ში ერთ ხანს კარებთან შეჩერდნენ, რომ სიბ-
ნელისთვის თვალი შეეჩვიათ და გვერდი არაფ-
რისთვის წაეკარათ.

ორივე მხარეს განლაგებული კაბინეტების
თითქმის ყველა კართან ოთხი-ხუთი კაცი იყე-
დიდა.

დერეფნის ბოლოში, პატარა ფანჯარასთან,
ოცამდე აღამიანი შეგუფეხებულიყო.

დამლაგებელმა ქალმა ვერიკოს სწორედ ამ
ფანჯარაზე მიუთითა, იქ ახდენენ ავადმყოფე-
ბის რეგისტრაციასო.

ვერიკომ რიგი დაიჭირა.

ვერიკო დერეფანში ერთი სკამიც არ იდგა,
ამიტომ ელიზბარა ეუთხეში მიდგმულ ძველ
მაგიდას იდაყვებით დაეყრდნო. დაღლილობას
გრძნობდა და უნდოდა ასე მანაც დაესვენა.

რალე ხუთიოდე წუთში რამდენიმე აღამი-
ანი მიემატა სარეგისტრაციოსთან მდგარ რიგს,
გამოყლებით კი არცერთა არ გამოჰყლებო.

თავმადლუნული ავადმყოფები ექმნოფილებას
როდი გამოითქვამდნენ, ამდენს რომ ალოდინებ-
დნენ. მათთვის ეს ჩვეულებრივი ამბავი იყო,
მორჩილად იდგნენ და ელოდნენ.

ვერიკო კი ელოდდა, დერეფანში მიდი-მოდი-
ოდა, რამდენჯერმე ფანჯარაშიც შეიხედა, ბო-
ლოს მოთმინებდაეარეულმა რეგისტრატორსაც
შესაბა: რა ვახდა, თითო ავადმყოფის აღრ-
ცხეას ორი საათი უნდებოთ, როდემდის უნდა
გვალოდინოთო.

— რა კენა, ანკეტას ვერ ვბოულობ, — გა-
მოსძება რეგისტრატორმა.

— მერე, ვინ არის დამნაშავე, ანკეტა თავის
აღვიღზე უნდა გელო!

— გმადლობთ ქვეის სწავლებისათვის. საღ-
რა დაედოთ და როგორ მოვიქცეთ, თქვენზე
უკეთ ვიციო.

—საქმით გეტყობათ!

— წესრიგი... წესრიგი დაიცავით! — მოუწოდებდა ვერციოს დამლაგებელმა ქალმა.

— ვერ თქვენ უნდა გქონდეთ წესრიგი დამლაგებელი და მერე სხვას მოეთითოთ! — წაილაპარაკა რომელიღაც ავადმყოფმა.

დამლაგებელმა ქალმა ისევ გაიმეორა:

— წესრიგი... წესრიგი დაიცავით!

— რას გუბნებთ, ვერ გაიგე? — მიმართა დამლაგებელს იგივე ქალმა.

დამლაგებელი მაინც თავისას გაიძახოდა:

— წესრიგი... წესრიგი დაიცავით!

რამდენიმე ავადმყოფმა სიცილი ვერ შეიკავა. ვერციოც გულაინად იცინოდა. ქალი კი ისევ თავისას იმეორებდა, წესრიგი... წესრიგი დაიცავით.

ხარვეჭიტრაციოს გვერდით კაბინეტის კარი გაიღო, ქალბატონი კაცმა გამოიხატა და განაცხადა:

— მოქალაქენო, ზელს ნუ გვიშლით, ჩვენ აქ ვმუშაობთ.

იგი კარის მიხედვას აპირებდა, მაგრამ ვერციოს შეასწრო თვალი და მაშინვე შესძახა:

— ამას ვის ეხება, აქ რამ მოვიყვანა?

— გაჭირვებამ. ავადმყოფი მყავს. — მიუცო ვერციომ.

— დიმიტრის ხომ არაფერი უქირს?!

— ღმერთმა დაგვიფაროს! — დედის მხრივ ნათესავია, შენ არ იცნობ! თვალის ფსკერის გადაღება ესაქირებება.

— ჩემთან ყოფილხარ, შემოდი!

— მერე, ურეგისტრაციოდ შეიძლება!

— ანკეტას აქვე შევსებთ, შემოდი.

ვერციო და ელიზბარს ექიმმა დიდი ამბიაც მიიღო. ორივე ზელი ჩამოართვა, სკამები შესთავაზა. მერე ექიმმა ანკეტა მოატანინა, როგორც წესი და რიგია ავადმყოფს შეეძგეო, თეთონ კი ვერციოს გაუბა ლაპარაკი, როგორ ხართ. დიმიტრი საღ მოღვაწეობსო.

ვერციოს სულაც არ სიაზოვნებდა ექიმის გაუთვალეობა ქათვები, მაგრამ რა ექნა, პასუხობდა, თუმცა თეთონ არაფერს ეკითხებოდა.

ლაპარაკის ექსტაზში შესული ექიმი კი ვერციოს რაღას არ ეკითხებოდა.

როგორც იყო, ექიმმა ანკეტა შეავსო.

ექიმმა ანკეტას თვალი გადაავლო, მერე ელიზბარი ტიბრის იქით გაიყვანა და თვალის ფსკერის სურათი გადაუღო.

თვალის ფსკერზე საეჭვო არაფერიც, განაცხადა ექიმმა. მერე ელიზბარი და ვერციო წინ გაიმძღვარა და პროფესორთან ისიც შექუვა.

პროფესორმა ერთი კი დახედა სურათს და ელიზბარს მიუბრუნდა: ახლა თავს როგორა გრძნობ.

ელიზბარი უკმაყოფილო იყო, პროფესორს უფლაფერი დაწერილობით ვერ ეუთხარა, ზოგი რამ გამოჰჩინაო. ამიტომ წინასწარ ბატონა ქალაღზე ჩამოწერა, რასაც გრძნობდა, რასაც

განიცდიდა. ზელში მომარჩევებელი ეს ქალაღი გაშალა და ხმადაბლა დაიწყო:

— მოთხროთი ვარ, საფუძველზე და კვლამი სიმძიმესა ვგრძნობ. გულში ჩივილებში მაქვს. უხალსოდ ვარ, არაფერი არ მახარებ. შეილს ისევ ძველებურად ვმეორებ, ვალურსებ, მაგრამ გული მიკედება, რადგან ვგრძნობ, რომ ამას ნაძალადევაღ ვაყუებ. ხან რა მტანჯველი ფიქრი ამეკვირბება, ხან რა, მინდა მათი თავიდან მოცილება, მაგრამ ვერ ვახერხებ.

პროფესორი უფრადლებით უსმენდა, ბოლოს წამოდგა, ელიზბარს მხარზე ხელი დაჰკრა და უთხრა:

— გუშინ, შეგხედე თუ არა, ხომ გათხარი, ავადმყოფი არა ხარ-მეთქი. საშინო არაფერია! სულ ადვილად ვანიერნები. ერთი-ორი თვისა იტვილებოდ ზღვაზე უნდა წახვიდე, მთის პერიოდ ვარგებს. მზუზე დიღხანს ნუ გაჩერდები, ზღვაში დიდიდილობით იბანავე, ივარჯიშე, ძილის წინ ორ-სამი კილომეტრი ფეხით გაიარე ხოლმე. ჩემი გამოწერილი წაშლები ორჯერ გაიმეორე! იცოდ, შენი თავის მთავარი მეტრონოლი შენზე ხარ, რაც უფრო ზუსტად შეასრულებ ჩემს რჩევას, მით უფრო ჩქარა გათავისუფლდები მაგ არასასიამოვნო შეგრძნებებისაგან.

შინ მანქანით ბრუნდებოდნენ.

ვერციო გაცრამი წასვლას ურჩევდა, მაგრამ ელიზბარი უარობდა.

ასე უცებ საჯურის საღ ვიშოვო, რაჭაში დეიდა მყავს, ყოველ ზაფხულს მემატყევა და იმასთან წაეაღო.

ვერციო მაინც თავისაზე იდგა. საჯურზეც ნურც იფიქრებ, ვეღლაფერს ადგოლზევე მოეგვარებ! უცებ რომ ვერ ვიშოვოთ, რა უქირს, დროებით კერძო ბინას დაიჭირავეთ.

ქალი მანქანიდან გადმოსვლას არ აპირებდა, წაღო, გამგზავრების თადარიგს დაიჭერო, მაგრამ ანაზღად გადაწყვეტილება შეეცალა და ელიზბარს შინ შექუვა. მიზეზი ის იყო, რომ ირმას განზრახვა გაასმენდა. გულთთ ვწადა და და-შვილის შეხვედრის ამბავი გაეგო.

გაის ექინა, მარგალიტა კი საშხარეულოში მუშაობს რეცხავდა.

მოხუცმა რომ გაიგო, ელიზბარს ექიმები ზღვაზე დასვენებას ურჩევნო, თქვა: წაიდე. გაცრამი დისწული მყავს, საყუთარი ბინა აქვს. სიაზოვნებით მივევილებს.

რაცღა ვერციო დაბეჭდებით მოითხოვდა ზღვაზე წასვლას და მარგალიტაც მას შეუერთდა. ელიზბარი დათანხმდა.

დათქვეს. ელიზბარი, მარგალიტა და გია ორი დღის შემდეგ გამგზავრებოდნენ გაცრამი, ვერციომ მარგალიტას დისწულის მანამართი ჩამწერა და ელიზბარს გამოემშვიდობა.

დერეფანში სტუმრმა მოხუცს წასწერა: — იყო!

— ვინ?
— ირმა!

მარგალიტამ თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია, თუმცა თვალბრუსი გაყვირება აღბეჭდა: ნეტავი ამან საიდანა იცის ირმის მოსვლაო.

— ბავშვი როგორ შეხვდა? ხომ არ სთხოვა, თან წამოიყვანო?

— არა!

— წასვლისას ხომ არ გაეტირა?

— არა! — და მარგალიტამ, თითქოს არ სურს ამ თემაზე ლაპარაკო, კითხვის მიცემა აღარ აცადა:

— ელიზბარს რა უთხრა ექიმმა?

— სამიში არაფერია, ადვილად განიკურსებითო.

დიღის რვა საათზე მთის ძირას, ორსაათულიანი სახლის წინ ტაქსი შეჩერდა. მანქანაში ელიზბარი, მარგალიტა და ვია ისხდნენ. საათის წინ, ეზოში, ფერადი ყვავილები და უტარის სუბტროპიკული მცენარე ხანახანებდა კარ-მიღამოს მზრუნველი პატრონის ხელი აწნდა.

თმაგაწეწილმა შეახსენ კაცმა, ევკალიპტის ქვეშ გახუთს რომ კითხულობდა, შესძახა:

— ემა, ამას ვის ვხედავ, თვალი ხომ არ მიატუებენ?! — და მამინევე ქუჩაში გაეარდა, მარგალიტას გადაეხვია და გადაყოცა.

— ეს ჩემი დეიდაშვილია! — უთხრა ელიზბარს მარგალიტამ.

— ეგ ვიღა? — ხმადაბლა ჰკითხა მასპინძელმა.

— ჩემი აბღობელია.

მარგალიტას დეიდაშვილმა ელიზბარს მეგობრულად ჩამოართვა ხელი, დომენტი მარტანი: გაბლავარო, ვიას კი ლოყაზე თითი წაუწყაცუნა: ეს რა ჩასხმული, მხარბეჭიანი ბიჭია, შეილიშვილი რომ აქ შეუადვს, დაგვიღებდიო.

— სად არიან? — იკითხა მარგალიტამ.

— ბაზმარობე გავვარე! — ხაფხულში თბილისელს რომ გული ზღვისკენ მოგიწევთ, ჩვენ მოგებს ვეტანებით!

— რა ბედი მაქვს, როგორ მომიხაროდა, ბავშვებს ენახავ-მეთქი!

— ამაზე ნურც ფიქრობ, იმით ჩამოსვლამდე აქედან ფეხს არ მოგაკეცვლიან!

— იცო, ვიყვარებარ, პატრის მცემ, გულწრფელად შეპატრები და ამან ვამბუდვინა შენთან მოსვლა!

— ჩემი თავი თქვენ გენაცვალეთ, მობრძანდით, სულითა და გულით გღებულობთ!

ბარგი იმდენი არაფერი ჰქონდათ, დომენტიმ ყველაფერი მოხვეტა და თვითონ აიტანა აივანზე, თქვენ უკვე დამსვენებლები ხართ, ჩვენ უნდა გეშახტროთო.

მერე სტუმრები ევკალიპტის ქვეშ მიიწვია,

სამფეხა სკამები შესთავაზა, ცოტა დასვენება, უცებ ყველაფერი მოეწესრიგებო.

— რაშია საქმე, ოთახებში შეგვიტყვი, ხომ არ გვიწვია? — შეეკითხა მარგალიტამ.

— პო, გავაქირავე! შე კაი ქალო, დებეშით ვერ შემატყობინე, ჩამოსვლას ვაპირებო?!

— ნუ დამემღერები, დომენტი, უცებ გადავწყვიტეთ წამოსვლა. თუ ადგილი არა ვაქვთ, მეზობლად ევიტარებთ ბინას.

— რას ამბობ! მამინ მოკვედვ, სხეგან რომ გავიშე! ოთახებს აივანი სკობია, შეტა პაერთოცაა, თანაც ერთ რამედა ღირს ღამით გარეც წოლა!

გამოჩნდა დიასახლისიც, ტანდაბალი, გამხდარი ქალი. მოხუცივით მიღწეულია მხრები, სხე დაღაროდა, თუმცა ემჩნეოდა, რომ ორმოცი წლისაც არ იქნებოდა. იმანაც გულთბილად გადაყოცა მარგალიტა, ელიზბარსაც მოესალმა ვიას ხელი ჩამოართვა და მამინევე საშარეულოდან ნაძებვარი გამოუტანა.

ცოლქმარმა აივანს ერთ მხარეს ორი სკამსაწოლი გაშალეს, ქვეშავები დააგეს და ფარდა ჩამოაფარეს. დომენტიმ იხუმრა: აქ მთავარი ძაღლები დამანავდებიან, ესე იგი, მამა-შვილი დაიძინებენო.

აივანს მეორე მხარესაც გაშალეს სკამსაწოლი, ფარდაც ჩამოაფარეს. დომენტიმ ისევ იხუმრა: აქ კი, მეგობრებო, მთავარსარდლობის ბანაკი იქნებოთ.

ელიზბარი აივანზე იდგა. დაბლა ქალაქი-პარკი და ზღვა გამოილიყო.

მართლაც რა კარგი უოფილა გაერა! რა უსაზღვროა ზღვა, რა ღამაზია მთები, რა ილია სულქვა!

— მოგწონთ აქაურობა, არა? — ამოსძახა ეზოდან დომენტიმ.

— ნულარ იტყვიო!

ვიამ ეზოში გასართობი ვერაფერი იპოვა. მოიწვინა და ისევ აივანზე ავიდა.

— შოდი, ვია, ნამწავარი ხარ, დასვენე! — უთხრა ბავშვის მარგალიტამ.

— არ მინდა დასვენება. ზღვაზე წამოვიყენე!

— ზღვაზე საღამოს წავალთ. სანაპირო ახლს თონისავითაა გახტრებულ, ფეხები დაგვეწვინს.

მარგალიტამ ვია დააწვინა, თვითონაც წამოწვა, ცოტა თვალი მოატრუვა და უშალ ადგა. დიასახლისის ქვაბი გამოართვა და თბილისიდან ჩამოტანილი ახალი კარტოფილით, პამიდორითა და ბადრიჯნით აჭაფსანდალი გააკეთა.

ელიზბარს ვაკონში ცუდად ეძინა, თან მგზავრობაშიც მოთენია. საწოლზე ვაფხდელი წამოწვა, ცოტას დაეისვენებო. და მამინევე ხურონა ამოუწვია.

ყველასათვის მოულოდნელი იყო ვერციოს უციარი დაბრუნება ვაკრაში.

რა ვენა, სახლში ვერა არ გამოიჭრა, ბავშვსაც ვერ შევედი, ვუბნებოდა ვერცო დამსვენებლებს, რომლებაც ვერს უწყალებდნენ: დამიტრი ამბობდა, ორ-სამ კვირას შეავიანდება, შენ კი ეს რა მალე ჩამოხვედი.

ვერცოვმ ქმარსაც ასევე უთხრა, ოღონდ ესეც დაუმტაცა: ისეთი ხალხით წამოხვედი თბილისიდან, ექვი დამებადა, ჩემს თავს სხვა ხომ არავინ ამჯობნა-შეიქვი, და ამიტომ უფრო გამოვიქვი.

— უბ, შემოგვედ, ეს რა გეფიქრია! უშენოდ ძალიან გამოიჭრა! აქაურთა შეშავებდა, დღეები საშინლად ვაკიანდრდნენ. კიდევ კარგი, ჩამოხვედი, თორემ ნამდვილად კვლავ შევიშლებოდი.

ნახისაც უხაროდა დედის ჩამოსვლა, გვერდთან არ სცილდებოდა, ჰკოცნიდა, ეწერჩიულდებოდა: ნატო ადრე მიწვევდა, ის და მამიკო კი კინოში მიდიოდნენო. მანქანითაც წავიდნენ სადღაც, მე კი არ წამიყუანესო.

ნატოც ვახარებულე იყო: კარგია, რომ ჩამოხვედი, თორემ ნახი აღარადგვრს მიყვრებდა, მთელი დღე ბავშვებში თამაშობდა, პლავზეც იპარებოდა, ერთხელ უჩემოდ ზღვაშიც ჩავიდა, კიდევ კარგი მივესწარიო.

ნასადილეს ვერცოვმ ქმარი ვააფრთხილა. უნივერსალში წავალ, თბილისიდან ვერაფერი ჩამოვტანე, ბავშვი ვეღვაწვეტილია და მინდა სათამაშოები ვუყიდოო.

ვერცოც ავტობუსიდან მერავე ვაჩერებავ ვადმოვიდა, მარცხნივ ვაუხვია, მთების მხარეს ვიჭრო ქუჩას აპყვა.

სრულ თორმეტ საათზე ახალ დამსვენებლებს ეწვია.

რაკილა მამა-შვილს ეძინა, მარგალიტა და სტუმარი ეზოში ჩავიდნენ და ევალიტის ჩრდილში მოიკალათეს.

ვერცოვმ დამწერლებით გამოკითხა, როგორ იმგზავრეთ, მოგწონთ თუ არა აქაურთაო, და უცებ წასვლა გადაწყვიტა — დრო არ მაქვს, ალბათ, უკვე მულოდებიან, დღეს რიწაზე მივდივართო.

მარგალიტამ ქუჩაში ვაკილა სტუმარი და შეეკითხა, კიდევ როდის მობრძანდებითო.

— ვერ გეტყვი, ალბათ, ზეალ ან ზეგ ვინახულვებო.

— მობრძანდით, ქალბატონო, თქვენი სტუმრობა მეც და ელიზბარსაც ყოველთვის ვაგვახარებს.

— ჰო, მართლა, იცი, რომ ირმა ვაგრაშია?

— რას ამბობ, იმას რაღა უნდა აქ?

— სანებლივე ავერ იმ სანატორიუმის მთავარი ექიმი — და ზღვისპირას მდგარი სამსართულიანი თეთრი შენობა დანახა.

— ეს რაიმე ელიზბარმა ვაივოს, აქ აღარ ვაჭერდება!

— არ უნდა ვაევაგებინოთ! ელიზბარს ჩემი

თხოვნა ვადევი, ქალაქის ცენტრალურ პარკში ისეირნოს, პლავიც იქვეაქვემეშვენიეული და ვნახავთ ხოლმე. **ბიზუნიონიქა**

მარგალიტას რჩევით ელიზბარი და ვია სანაპირო პარკში წავიდნენ სასეირნოდ.

სალამო ხანი იყო. ვვაილებს სურნელს ვაველინთა ჰაერი. ქუჩა, ბეიენები, სკვერები, მოედნები დამსვენებლებს ვერ იტევდა.

შევიდნენ თუ არა პარკში, ვიამ საგუბრისკენ მოაქურცლა. საგუბარში თეთრი და შავი გულები დაეურადდნენ. იქვე, ლამეშვილებულ მოღზე ვარყატები, ყანჩები, ფარშავანგები დასეირნობდნენ.

გია უცნაურ ფრინველებს თვალს ვერ აცურებდა, მგერამ თან ვული ზღვისკენ მიუწევდა.

სანაპიროზე ვავიდნენ.

მით წინ უკოლეგანო ლუჩკი სივრცე ვადიშალა. ნამგალივით მორკალული სანაპირო, თვალს რომ ვერ უწვიდდნენ, კანდამწვარი, ვაშაიებული, სხვაქერულილი დამსვენებლებით იყო სავსე. ვვლას ფერადი საბანაო კოსტუმოცეცა, ეენ ბანაობდა, ეენ მზის აბაზანებს იღებდა.

ზღვის პირად დასდნენ.

ავორებულე ტალღა ნაპირზე რომ ვაიშლებოდა, ვია მამას ეკვროდა, ეშინოდა, უკუცეულ წყალს, ეენკებს ხრილოთ ზღვისკენ რომ მიავორებდა, ისიც არ ვავტაცა.

— გინდა ბანაობა? — შეეკითხა შეილს ელიზბარი.

— არა! — მიუვო ვიამ.

— გეშინია?

— რატომ შენ არ ბანაობ?

— ხეალ ვიბანავებ, შეილო!

სალამოს ვია ადრე დააწვინეს. უარობდა ჭერ არ მეჩინებო, მგერამ თავი დადო თუ არა ბალიშზე, ჩაეძინა.

ევალიტის ქვეშ მდგომრებმა მოიყარეს თათვი კაცები ნარდს თამაშობდნენ, ქალები მუსიკობდნენ.

შელამდა თუ არა, დომენტი ლოქითა და ურითო სახლის უკან აღმართული კლდის წვრევას შეუდგა. ნამტერეები ვედროებით ჩამოქონინდა დამლა და ღობის იქით ხრამში ყრიდა. ელიზბარი მარგალიტას შეეკითხა, ვერაფერა ვამიგია, შენი დეიდაშვილი რას საქმიანობსო.

— რა ჰქნას! — მიუვო მან. — დენამიტი რომ ააფეთქოს, ქვეყანა შეიძრება, დაუშლიან.

ურითო და ლოქით კი უხმაუროდ ანგრავს კლდეს და ეზის აფართოებს! ადრე თურმე მთელი ეს კარ-მიდამო ტინის გორა ყოფილან!

დღლით ელიზბარი ზღვაზე წავიდა საბანაოდ. ვიაც უკან აედევნა.

ზღვა იყო წმინდა, დამწველებელი, თითქოს დილის ძილი გასტყობიაო.

ელზაბარმა ტანსაცმელი გაიძრო.

გია ვაზე იღვა.

გაიხიბდა, ერთად ვიბანაოთო, უთხრა მამამ. მაგრამ ბავშვი უარობდა: აბა, ჯერ შენ შედი ზღვაში, თუ არ ჩაიძირები, მეც შემოვალო.

ელზაბარმა ზღვაში შეტომა, ნელ-ნელა მიიბიჯებდა, რადგან წყალი ცივი იყო. წელამდე რომ შევიდა, უცებ ჩაუტრყვიალავდა და უშალ უკანვე ამოტია. მერე გასცურა-გამოსცურა და გაას დაუწყო სვეწნა, შენც ჩამოდიო, მაგრამ ვერ დაითანხმა.

მამამ რომ ჩაიცივა, ახლა გიამ გახედა ზღვის ნაპირთან მისვლა. ჯერ ფერად კენჭებს აგროვებდა, წყალშივე ჩაყო ხელები, რაც ეტყობა, ძალიან ესიამოვნა. მერე ფეხსაცმელი გაიხადა, ნაპირზე ისე დაქდა, რომ წყლის წებულება ფეხის გულელებზე შესხმოდა.

ამასობაში საათზე მეტი დრო გავიდა, ელზაბარმა შეიღს უთხრა, ჩაიცივა, საბღში წაუვლდნ ღროაო, მაგრამ ბავშვის ზღვა გაუტკბა, მამას შინ აღარ მიყვებოდა.

მეორე დღეს ელზაბარი ცოტა უფრო დიდხანს იყო ზღვაში, ვიამაც მამინევი გაიხადა ფეხზე და კოჭებამდე წყალში შეტომა. მერე ტანსაცმელი გაიძრო და შეუცლზე წაწვა. ტალღა რომ გადუღრბენდა, წამოტებოდა და ფაციფციოთ ნაპირზე გაბოძდა.

ხუთ-ექვს დღეში გია ტანსაცმლის გახდაში მამას უკანადა, უმისოდ ბედავდა შეხლამდე ზღვაში შესვლას და ბუფშალაობას.

ბანაობით რომ გულს იჭრებდნენ, ელზაბარი ნაპირზე წვებოდა. გია კი ერთ წუთს არ ისვენებდა, ფერად კენჭებს აგროვებდა.

ელზაბარი ზღვას უშაღლოდა ბავშვის წახალისებას. გასცქეროდა მის უსაზღვრო ღერქ სიერცეს და, როგორც ცოცხალ არსებას, გულში გლამარაკებოდა: „რა სააშო, ტყვიულების დამაუწუნებელი რამ ხარ, ზღვაო. დიდი თუ პატარა შენცენ მოისწრაფის, მოიღტვის, მაგრამ ამასთან ვერავიცა ხარ, სეავეით პირდაღებულო...“

ერთხელ, მოხალმოვებისას, ელზაბარი გულამა იწვა ნაპირზე. აუწერელ სიამოვნებას განიცდიდა აქონარილი ტალღების მხერით. ხარბად ისუნთქავდა ზღვის სურნელით გაფენითილ ბავრს.

გია ნაპირზე კენჭებს აგროვებდა, მალი-მალ მამასთან მიიბრუნდა: აო, რა ღამაში პატარა ქვენი ვიპოვეო.

ელზაბარი შეიღს აქეზებდა, ყოჩად, ღირს ასეთი ძვირფასი ნადვლის თბილისში წადებო, და ვერციოს შეკერილ პარკში ყრიდა კენჭებს.

კანტი-კენტად ბანაობდნენ დამსვენებლები, ქალ-ვაჭნი ნავებით დასერილობდნენ, ხანდახან

ყალყზე შემდგარი ძარუადნი ნავები აბეოლ-ჩამოქროლებდნენ და გრიალით სინაპირის აკრებდნენ. მათი ხმაურით რამდენიმე წამს, ცოტა ხნის შემდეგ ნაპირის ძლიერი ტალღები ხოთით ეხეტოქობოდნენ.

ღობა, ნერვების დამაწუნარებელი, ტყვიულების გამაუწუნებელი, გულის დამაწველებელი უოფილა ზღვა, ისე აღტაცებულია აქაურობით, ხელეხს შლის, რომ გულში ჩაიყრას უსასრულო ღერქი სიერცე, მწვანე მთები, მცენარეები, ყვავილები. ასე პეტონია, ხელობადი დიხადა, მკლავში ძალა იგრანო, თვალში სინათლე მოემატა. ზაღისი დაუბრუნდა, აღამაინება მიწშიღველები გახდნენ, აღარავის ერიღება, აღარავის გაუტრბის.

გიაც მოღად შეიცივლა, წახალისდა, აღტაცებულია, ეფერება, ეაღტრსება, წარამარა ბეჭებზე ახტება, წყალში ღრმად შემაყვანო. რაც აქ არიან, ერთხელაც არ მოუწყვინია, ერთხელაც არ დაუჩიღილა, დღვა მინდაო.

ყოველივე ამას ერთი ფრიად სასიხარულო ამბავიც დაერთო. თბილისიდან მესობელმა მარგალიტას ელზაბარის სახელზე მისული შეტყობინება გამოუგზავნა. მშენებლობის სამინისტროს კადრების განყოფილება, სადაც განცხადება ქეონდა დატოვებული ელზაბარს, საყოფაცხოვრებო მომსახურების კომბინატის მშენებლობაზე სამუშაოთა მწარმოებლის თანამდებობას სთავაზობდა.

როგორც სცდებოდა! ტყუილად ფიქრობდა, სამინისტროს კიბებზე სიარულით ვერაფერს გაეხდებო. არც ისე ყოფილა საქმე! თურმე არიან ამხანავები, რომლებიც ზრუნავენ, განიყოთავენ აღამაინებს.

სამინისტროს დღებში აცნობა, თუ დღეზე აღერ ვერ გამოეცხადებო, ვისვენებო, მაგრამ გული აღარ უჩრღებდა, რაც შეიძლება მალე უნდა წავიღვს თბილისში, რომ შეავგვიანოს, ვაითუ სხვა ვინმე დანიშნონ. საყმაოდ დაისვენა, თავს კარგად გრძობს, თოქმის აღარაფერი სტყავა. დიდი ამავი დასო ვერციკო. მარგალიტასაც ეშაღლიერება. მამა-შეღს შრომელ დედასავით დასტრიალებს. ეპ, ერთი ნატურა აქვს ცხოვრებაში იმას მიაღწიოს, რომ ამ დღის-ნიერ აღამაინებს სამავიერო ვადუხადოს.

ელზაბარი თავის მომავალ სამუშაოზე ბევრს იცნებობდა.

აო, შენდგმა უზარმაზარი შენობა. ირავლივ ხარაჩოები. ღრუბლებს სწვდება გოლიათი აწვე. კალატრებო, დურგლები, მუშები, ერთი სიტყვიო, ყველა უსიტყვიოდ ასრულებს მის მითითებებს, განაკარგულებებს.

თურმე ცხოვრება არასოდეს მოეწყობა თაფისთავად, საჭიროა მასთან ბრძოლა, კიდილი. სასწრაფოდ უნდა გაემგზავროს თბილისში, სასსახური დაწყოს. მერე აღარაფერი გაუქობღება, თავისი შრომით იშვიოს საჩრო-საბადე-

ბელს, სხვისი შემყურე აღარ იქნება. აღბათ, ბინასაც მისცემენ. როდემდე უნდა იყოს მარგალიტასთან შეხიზნული? ეტყობა, ცოლის შეართვაც მოუწევს. ვიასაც ესაჭიროება აღმზრდელი. ეპ, ნეტავი თუ შეხედება ისეთ ქალს, ვინც ირმას დაავიწყებს?!

— ამ ფიქრებიდან ვიას უფირილმა გამოიყვანა:

— დედოცო, დედოცო!

— საღ ზედავ, ბიჭო?! — შეეკითხა ელიზბარი ბავშვს, ნაპირ-ნაპირ რომ გარბოდა.

— ნავეო ზის, ნავეო! — მიუგო ბავშვმა და ხელი ძრავიანი ნაეისავე გაიშვირა.

ნაპირიდან ორმოციოდე მეტრზე სწრაფად მიამობდა ნავე ტალღებს, უკან აქაფებულ წყალს და შვე კვამლს სტოვებდა.

ნავეო ქალი და კაცი ისხდნენ.

საქე ქალს ეჭირა, ფართოარეიანი ქედი რომ ეხურა და წითელი საბანაო კოსტუმში ეცვა. მამაკაცსაც ასეთივე ქედი ეხურა, წელზევიო ტიტევეა იყო. ზელში კინოაპარატი ეჭირა და მოზანავეებით მოქედელ სანაპიროს იღებდა.

ცეროდენა ბიჭი კი ნაპირ-ნაპირ გარბოდა უფირილით:

— დედოცო, დედოცო!

ნავე სწრაფად მიქროდა წინ, სულ უფრო პატარაედებოდა და მალე მთლად გაუჩინარდა.

ელიზბარმა დანახვისთანავე იცნო ირმა. იცნო მის გვერდით მჭდომი სანებლოძვე. მათი დანახვა ისე მოულოდნელი იყო, ისიც კი ვერ

მოახერხა, რომ აცრემლებული ბავშვი წაერწმენებინა, არა, შეილო, დეფექტურ ტიტევეო.

მერე კი, როცა ნავე ტალღებში წყვეტულად დაიღიქრა, შესაძლოა, ნავე უკან შემობრუნდეს და ბავშვმა დედას ზმა მიაწვდინოსო. უკუდაფერს სკობია, წაიყვას და ბავშვი აქაურობას ვაიცოლოს.

ელიზბარმა ტანზე წყალიც არ გაუაივლო, ისე ზაიცვა ფაცი-ფუციო ტანსაცმელი.

აცრემლებული ვია ზღვას ვასცქეროდა, თან ვავეირებულე მალიმალ მამას უმზერდა, თიიქოს ეკითხებოდა, დედოცო რიგორ ვერ იყანიო.

— აბა, წაეიდეთ, შეილო, პარკში ბუერი გედი მოუყვანიათ! — უთხრა ელიზბარმა ვიას და წინ გაუძღვა.

ბავშვი აღვილიდან არ იძროდა.

ელიზბარმა კიბე რომ აათავა, შეაღს დაეძახა:

— წამო, გენაცელოს მამა, ჩაღას უღგებარ?

— არ წამოვალ! — მიუგო ბავშვმა უტარად.

— რატომ?

— დედოცო მინდა!

— მერე, საღ არის დედაშენი?

— იქ! — და ატრებულმა ბავშვმა თითი იმ მზარეს გაიშვირა, საცა ნავე მიიშალა.

— არა, შეილო, მოგერგენა, ის დედაშენი არ იყო!

ელიზბარი უკან მიბრუნდა. შეიღს მკლავში ხელი ჩაავლო და პარკისავე წაყვანა.

□ ბარძიშვილი იმედა □

ლექსები

* * *

ზამთარი, თეთრი და იდუმალი,
პატარძალივით მოკრძალებული,
დადის ქუჩებში, როგორც სტუმარი,
უცხო ქვეყნიდან მობრძანებული.

პგავს მოგონების ნაწყვეტს ქალაქი,
ნაზად თენდება დილა თებერვლის.
სულს შერჩენია სითბოს მარაგი
და თითებს ვითბობ სულის შებერვით.

გამგლეღებს შორის ვსვედები უცებ:
ვიტრინებიდან, როგორც გერები,
უკმაყოფილოდ გასცქერენ ქუჩებს
გაშიშვლებული მანკეენები.

და როგორ მინდა გულწრფელი ზრუნვით
ეს იანვარიც ვიდრე გაივლის,
ვინმესთან სითბო მსურვალე სულის
მიმქონლეს, როგორც თეთრი ყვავილი.

* * *

რა დღე გათენდა, რა საოცარი —
განათდა ბაღის ყველა კუნძული:
მღერის ბუღბული, როგორც მგოსანი,
ნეტარებისგან თვალდახუჭული.

ტყისა და ბაღის ლალი დობილი
მღერის და ტოტზე იმგვარად ტოკავს,
მგონია, პანგი პირველყოფილი
ყველა მტაცებლის განზრახვას თოკავს.

ჩასაფრებულა იქვე მიმინო,
რომელიც შემერთალ ბელურას ჯერაც
არ ემუქრება მხოლოდ იმიტომ,
რომ განირიდოს მებაღის მსურა...

და წიწვას ჩემს სულს ბრჭყალები ქორის,
და აკრთობს, როგორც ფრთოსანის გალობას
მიმინოსა და ბელურას შორის
უთანსმოების გარდუვალობა.

* * *

ისევ გამოჩნდა ბაღში — დაღლილი,
ჩაფიქრებული, როგორც ყოველთვის;
თავაუწვევლად მიხვდა პოეტს,
რომ შიშვლდებოდა ისიც ბაღივით:

ბაღს არ ემოსა ფარჩა მდიდრული,
ყველა კუთხიდან შუქი ატანდა, —

და მტლავნდებოდა იგი თანდათან,
როგორც სურათზე, თავჩაქინდრული.

ყველაფრის მცოდნე დროსავით ბრძენი,
ის ყველამ იცნო და აღიარა...
და ჩაეღიმა მას ნაღვლიანად,
და იყო ჟამი ფოთოლთა ცვენის.

ბიოგრაფიული

ალექსანდრე სიბირსკი

მოთხრობა

ბრმა, უგუნურმა შემთხვევამ იმსხვერპლა ოც-
დაორი წლის რაინდული სულის გულშია ვაჟ-
კაცი. მარტო დარჩა ერთადერთი შვილის შშო-
ბელი, სიწყალი შაქრო. თუმცა, რაღა სიცოცხ-
ლე იყო ეს! ოთხთვეულ წელს ახალგადაცოცხ-
ბული, მუდამ ჰაბტყერად შემართული და
ყველასთან შეზღავანული წარმოსადგევი ვა-
რეგნობის დარბაისელი კაცი საშინელმა თავ-
ზარმა უცებ გაანახევრა.

ვაჟის მამიკეზე ამაზნავის დასაფლავებამა
და საფლავის მდიდრულად მოწყობამე გამოი-
დეს თავი, ხოლო მამის ქველმა ნაცემმა მე-
გობრებმა ანაზღად დაბერებული შაქროს დიდი
ვარამი თავის გულშიც დაიტრიალეს.

შაქრო ისე მიამიტად ალალო, მეგობრებზე
თავდაუზოგავად გადაგებული და უოველივეს
კეთილი თვალთ დამნახავი კაცი იყო, რომ მას
ამ თვისებებისთვის იგივე მეგობრები ლმობი-
რად ცოტა დასციროდნენ კიდევ ხოლმე.
შაქროს ასეთი დაცინვა არ სწყინდა. იგი ერთი
შებენით დარდიმანიდი კაცის შთაბეჭდილ-
ბას ტოვებდა, სინამდვილეში კი ყველა მოკა-
ლეობისადმი სანიმუშო ერთგულებით გამოირ-
ჩეოდა. შაქრო სიცოცხლეს შეხაროდა და უო-
ველ ახალ დღეს ვისუფარულეობდა. ისე ვისუ-
ფარულეობდა, როგორც თავის დროს პირვე-
ლად მიესიყვარულა ახალდაბადებულ სანატ-
რულ ვაჟს და როგორც შვილის უუცარ და-
ღუპვამდე გონებაში ეხატებოდა, რომ მიესიყვარ-
ულეობდა შვილიშვილისაც.

შაქრო გვიის სიყვდილის შემდეგ შაქროს
თვის ყველა დღე გაშვდა. ერთ ასეთ შუა
დღეს დაითხოვა შაქრომ სახლიდან ერთგული
სიყვარულის მეგობრები, რომელთა გარეშე თვი-
თონვე ყოფნა არ შეეძლო.

— მე, თქვენთვის მოკვდი, ძმებო. ისევე,
როგორც მოკვდა ჩემი გივი ჩემთვის. მე, ჩემი
ჩამომტარალი სახით ჩვენებურ გულთაღ

შეხედვრებში აღარ გამოგადგებიო. ოღონდ,
თქვენ იმ ტყბილ შეხედვრებს ნუ მოიშლით.
მხოლოდ დრო ისე გაატარეთ, თითქოს მე ამ
ქვეყნად არცა ვყოფილყარ. კაცმა რომ თქვას,
ცოცხალი აღარც უნდა ვიყო! ასე უთხარიო
სხვებსაც: ალექსის, ლევანს, ბერდიას...

მეგობრების რაოდენობრიობაზე სხვადასხვა
აზრია. აზრი და არა კანონი, აჩაფის არ განუ-
საზღვრავს და ვერც განისაზღვრება რამდენი
მეგობარი უნდა ჰყავდეს კაცს, მით უმეტეს,
რომ მეგობრები ხარისხდებიან უბრალოდ მე-
გობრებად და განუყრელ მეგობრებად.

შაქროს ჭირისა და ლხინის ორი მეგობარი
ჰყავდა და ჯერ თვითონაც არ იცოდა მისი
როგორი ერთგულები იყვნენ ისინი. შაქროს
მიერ სახლიდან დათხოვილი ტანხელი და
ფაქიზი, წიგნის მალაზიის გამვე მიხაკო და
აღრე გამელოტებული პირმრგვალი გეონომის-
ტი ნესტორი რომ ყალბი მეგობრები ყოფი-
ლიყვნენ, მას მართლაც აღარ გაეყარებოდნენ
და თავს შეურაცხყოფილად იგრძნობდნენ. მაგ-
რამ მიხაკომ და ნესტორმა გულშიც არაფერი
გაატარეს და შაქროს სახლიდან ფეხი არ
აიკეფეს.

შაქრო ერთ მოკლე და წყნარ, ჭადრების
ხევიან ლამაზ ქუჩაზე ცხოვრობდა. ორსარ-
თულიანი, შემშანდებანი სახლი გონიოს
მოყვანილობისა იყო, ასევე კეთხედს ქმნიდა
აფერის ორი დაბალი კედელი. შემშანდებნი და
აფერის კედლები იყაროდა სწორკუთხევიან
ჩარჩოლ, რომელშიც სურათად კოპწია ბაღარი
ეზო იყო ჩამხული. ეზოს ზის ჩუქურთმიანი
ალაყაფის კარი ჰქონდა. სახლის სწორედ ალა-
ყაფის მოპირდაპირე ნაწილში ეკავა შაქროს
ოროთახიანი ბინა პირველ სართულზე. შემშ-
ანდი მხოლოდ წინა, პატარა ოთახს ჰქონდა.
ბინის მფლობელსაც მეტად იგი უყვარდა, რად-
გან შემშანდიდან მცირეოდენი ბუნება ჩანდა.

ბუნება პატარა მშვიდი ეზოს მორჩილი ნარგავი და ყვავილნარი იყო. შაქროს კი, როგორც მეგობრების მოყვარულ კაცს, უყვარდა ბუნება.

სად უტყვი ბუნება და სად მოქმედი კაცი? მაგრამ, ვინც ბუნებას მთელი არსებით შეიცნობს, მისგან ბევრს ვაიგებს. ხოლო სხვა, ვინც ამ კაცს მიუხედავად, რომ ბუნება რაღაცას შთაგონებს, მისი შთამაგონებლის პატივისცემული იხდება. ასე იყო ბუნების პატივისცემული შაქროს ორივე განუყვარელი მეგობარიც.

მეგობრები შეშაბანდში ისხდნენ. მღვთაროდ ვასტყვროდნენ ამყვანებულ ეზოს და განუწყვეტლივ ეწვიოდნენ. შეშაბანდი კვამლით იუსებოდა. კვამლს კი თითქოს სევდის სუნის ახლდა.

აღრე კი შაქროს ძველი ბინა ჰგავდა მუდრო სულთა სასტუმროს და მის კარს ყველა სიამოვნებით აღებდა.

მამს და ბოლომან უყვე კვლამი ჩაიარდნილ ვასადა, ერთადერთი შევლს, სირცხვილი სტანჯავდა, რომ ქალი, რომელიც მათი ოჯახიდან ქარაფშეტრულად წაიქცა, ოჯახის წინაშე ტყუოდა, მაგრამ, რაკი თვითონ უღანაშულო იყენენ, თავს ისე იჭირდნენ, თითქოს არაფერს ვანიციდოდნენ.

შაქრო და გვიე მეგობრულად შეხმატებოდებელი ცხოვრობდნენ და არა თუ სხვებთან, როცა პირისპირ მარტო იყენენ, მაშინაც სიტყვას არ ჰრავდნენ ოჯახის ყოფილ დიასახლისზე. ისე უღდა ვეფიქრათ, რომ ამჩატებელი ქალი ქმარმაც და შეიღძაც გულიდან ამოაწერა. სამაგირად მის ჯიბრზე თუ გულის მოსამუშევრად მათ სახლში სტუმრები შემოიხვიეს.

სტუმრები ბევრი არ იყენენ ბოლმე და არც ყველა ერთად მოდიოდა. მაგრამ ვინც თავს იურიდა, ცალკე მამისა და ცალკეც შეილის მხრინდა, ისევე ყველაფერს უგებდნენ ერთმანეთს, როგორც თვითონ მასპინძლები იყენენ ყოველთვის ერთ პირზე. სტუმრები საკმაოდ განათლებული და კარგი მოსაუბრე ხალხი იყო. როგორც ნამდიელ სასტუმროში, ისინი ჯერ თავს იქცევდნენ ნარდით და მუადრაკით, ვახუშობით და წიგნებით, თამაშსა და კითხვაში ნართლი შენიშვნებით, ახალი ამბების მოყოლით. ხანდახან გამოერეოდა ხოლმე კამათიც უფროსთა და ახალგაზრდათა ბანაკებს შორის, თუმცა თავაზიანობას არცერთი მხარე არ აღევდა.

ამსიაში დგებოდა ვახშმის დრო და სუტრას ყველა ერთად აწყობდა. უყვე ვრძელი პაგიდის ვარშემო კი ენაწვლანობა მატულობდა, ხოლო ნადიმის სული და გული გვიე ხდებოდა. მამსავით თვალტანადი გვიე მოსწრებულ სიტყვასაც ფლობდა და მოძრავი და მქტფარე ვაქციათ იყო. ვველას გულიანად აცინებდა და თვითონაც ბჭირდებოდა, სიცოცხლე ლამაზ თვის კბილებს უსულბლივ აჩენდა. მხოლოდ

ცოტა ხანს ცხრებოდა, მამას სადღეგაქელის, სხვებს კი საბასუბო სურვილებს გამოქვშას აცლდა და ისევე თავის ყაღღამეში შეიჭრდა. პირველ სიმღერასაც ის თათმდა, მშენიხი ახლიან ვერ დაიკვანშიდა, მაგრამ რიხი შევლოდა და მომღერლად ჩანდა. უყეთესად რამდენიმე მისი მეგობარი მღეროდა. მათ სულთა და ტყბილად უღერადი მდიდარი ხმა ჰქონდათ და შეეწლოთ უმაღვე დაეჯანათ გვიე, მაგრამ მინე უყებ არ აცლიდნენ ზელიდან პირველობას, ისე შერებოდნენ, რომ დამწყებს თავისით ავღებინებდნენ ხმას და წინ შერედა გადიოდნენ, თან ყველას მიიყოლებდნენ. მათ დარბაისლურად აწედა თავის დაბვეწილ ბანს ოჯახის უფროსიც და სიმღერებს ნამდიელი ეშხი ეპლეოდა.

ახლა ყველაფერი ეს სახლში მარტოდ დარჩენილი შეიღმვედარი მამის ზემმა გოდებამ და ურე ვინჩამ შეეცალა. თუმცა, მამამ იყოდა, რომ არც თვითონ, არც გვიე თავის დროსაც მთელი გულით არ მხარაულობდნენ. ისინი ნამდილად მეგობრობისთვის იყენენ დახადებულა, მაგრამ მეგობრებში იმიტომაც ტრიალებდნენ, რომ რა სირცხვილიც აწუხებდათ, იმაზე ბევრი ფიქრის დრო არცერთს აღარ ჰქონდა. განსაკუთრებით გვიე კოთქოთებდა. თავნიყვარე და საზოგადოებამი მიღებულ ახალგაზრდას, ბრწყინვალე სტუდენტსა და საორტკსმენს ვერ მოეწებებინა, რომ შეილი იყო სხვა კაცთან ვაქცეული დედისა. სხვა კაცი კი ვინ იყო მამისის ტოლიდისი? მით უფრო ვაგვი მოდიოდა მას მამაზეც, ამ მთელი არსებით დიდებულ აღამანზე, რომ მან უღირს ცოლს უმსგავსე საქციელი ამატიო. ასე მქენჩნავი ბრახისგან აღერდელი თავმომწონე კბანეკი თავჯვას ყოველთვის ვერ განავებდა და ხშირად სიყუდილს ეთამშემებოდა, თუმცა შინაგან დღუდილს სახეზე არ იჩინებდა. მისი ბოლო თავხეხილებელი უმიზნო ვამოსლომა აკი მართლაც საბედისწერიო გამოდგა.

გავბედურებულ შაქროს სიცოცხლეს აზრი დაეკარგა, მაგრამ მკაცრმა განვებამ არსებობა მიუსჯა და ისიც ათრევედა ძალღუშადურ ცხოვრებას. დინჯსა და წინასწორ კაცს უცხო თრთოლვა და თვალების ხამხამი დასწმდა. შაქრო იხინინერი იყო და ერთადერთ სამშენებლო სამმართველოში ვანყოფილებას ზელმქლვანელობდა. მუყათით და მალაღ, პასუხისმგებლობის გრძნობით აღტურელი, იგი სამსახურებრივ და საზოგადოებრივ მოვალეობას უხედურებით ასრულობს შევფევათ კვლავ გულმოდგინედ დატრუბებდა, მაგრამ ძველებური გატაცებით ეელარ მუშაობდა. მას ერთი სეულის ლიტინილა ჰქონდა, ყველას და ყველაფერს ვასტლიყო და თავის ნაქუქში შეუყუთულს დარღდან მარტობაში სული ზემად ვასძრომოდ. უწინარეს კი ფიქრი, სველი ჩარსავის ყულღში თავის ვაყოფისყენ ეხრებოდა, რითაც ყველა

ფერი უცებ გათავდებოდა. მაგრამ მას მწუხარებას ნელ ცეცხლზე წვა არგენა ბუნებამ, რათა შეიღობა ხანმოკლე სიცოცხლისათვის თავი ხანგრძლივი ტანჯვით დაეთრევა.

ხდებოდა კი ისე, რომ შაქრო თითქმის აღარ იყო ხოლმე შარტო. საშახტროში სულერთად თანამშრომლები ესტუავენობდნენ, სახლში მუხობლები მასთან აღრინდელზე მეტ საქმეს იმენდნენ, ხოლო მეგობრებმა გვიან ლამზმედ დარაჯებოთ გვერდით ეჯდნენ. თუმცა, ასეთ დროსაც კი შაქრო ზნაჩად უოველოვებან ითაშებოდა და, როგორც სერდა, თითქოს შართლაც შარტო რჩებოდა. ზოგჯერაც მას უცნაური პირადული ფიქრები იპყრობოდა. თავი ცოცხალი აღარ უნდოდა, ამეუ დროს კი უფაბრად უფრადება ეუენებოდა დრძილებისა და თვალების საშინელ ანთებად ტყვიულბზბრაც უცაბედად დაერია. ტყვილა ტყვილად. მაგრამ ის გულში აღარებდა, რომ ამით მწუხარებოდა გამოთიშვა საიმოვნებდა, ხოლო როცა თავს ასეთ სულმდებლობაში იჭერდა, თავის პირიუენება ყალბი მეგობარით ზიზღებოდა. და მაინც, რასაც ებრძოდა, ვერაფერს აკლებდა. გადიოდა წუთი ან ცოტა მეტი და ის შეუშინველად იმასეუ უბრუნებოდა, რაზედაც ფიქრი სირცხვილით მოიკვეთა. აღარც მხოლოდ დრძილებზე და თვალბზე ფიქრობდა. ზოგჯერ მთელი დაზინდული გულსუერი თითქმის უხილავ და ძალად აქვილებულ ღუღუღზეც კი უჩერებოდა. შემდეგ ყურადღება ვადადიოდა სათვალზე, რომელიც მისმა უცებ დაქვეითებულმა მზედველობამ ერთ დღეში ვადაიჩინე წამალითი მოითხოვა. შეიძლება თვალბი და თვალბის მამველი საფარი ასე იმიტომ ვაუცხოვლდა, რომ დლიდან მზედველობის მკვეთრი დაქვეითებისა, მხოლოდ საშიოდვე თვე იყო ვასული, მას კი „პირველდაწყებითი“ სათვალე უყვე აღარ უოფინდა. სამაგიეროდ ის არ ფიქრობდა გულზე, რადგან გული იარებდა მთელ სულერ ტანჯვას და მას სხეულბზე დადლიობას აღარ აბრალბდა. არადა, ეტყობოდა, რომ მას განსაუთებოთ სწორედ ვული აღარ უვარგოდა.

უყვალზე უფრო ვასაკვირი კი ის იყო, რომ შაქრო ისე ზნაჩად არ დადიოდა შეილის საფლავზე, როგორც სხვა გულდაკოდილი ჭირისუფლები. თუმცა, ეს შეიძლება ვაუვებარი იყო მხოლოდ ისეთი ნაცნობებისათვის, რომლებმაც შაქროს მთელი ვარამი არ იცოდნენ. ხოლო თუ ეცოდინებოდათ, მაშინ მიხვდებოდნენ, რომ შაქრო იქ უოფილ მეუღლესთან ამაზრხენ შეხვედრას ერიდებოდა. მამას ეჭვი არ ევარებოდა, რომ შეილი მასზე ნაყლებ არ უყვარდა დედას. იქნებ უყვარდა მეტადაც! ერთი? ყოველ შემთხვევაში შაქროს დანახვა, არ უნდოდა ქალისა, რომელიც ცოცხალ

შეილს დედად არ გამოადგა და გვიან მანვე მკვლარს დასტიროდა.

მეგობრებს კი შარტო ვაუმეორებდა, რომ მისი მოდათ შაქროს ეს მწარე ფიქრბი, ყველაფერს არაფერს უშლიდნენ, არც უჩაუვლდნენ. მათ ისიც შესმენილი ჰქონდათ, რომ ზნაჩად, როდესაც მოკეთებია ცდილობდა აღამასან თავს დამატუდარი უბედურბა ნუგვეით შეუბსებქონ, მეტი შეკადინებოთ მას უნებლიეთ თავის დუბქირში უფრო ღრმად ახედებენ.

მაგრამ შაქროს მეგობრებმა ერთი მიიზინულივანი საიდუმლო იცოდნენ, რასაც ვივის სიცოცხლეში მამას ველოდვინედ უშადადენენ. რომ იგი შეილს შეცდომისთვის თუ აქვარბისთვის არ შემოსწერობოდა. ახლა კი მათი აზრით იგივე საიდუმლოს ვასნა უყვე კეთილგონიერბა იქნებოდა, თუმცა მისაყო და ნუსტიკი ცოტას მამაც უოყვანობდნენ.

პატარა შემადანი სევდასა და კვამლს ვეღარ იტყვია. დაღერებლობა სუფუვა ვარბითა, ვადუღებულ ვინდავდა და მთელი ეზო დატბორილი იყო. მღვრიე ვებებში კი უზარდი ყვირული ფოთლები ნანახობდნენ. არ ცოცხდა ატალბებულ ეზოში ვაოსვლა მაინც აღბათ არავის ეხალისებოდა და არც არავინ ჩინდავებს თითქოს ემანა კადეც. უყვე მუქი ზინდბუნდი იყო, სინათლე კი ჭერ არაეის აენიო.

სინათლემ უცებ ვაკეშვაშა ეზოს ერთ კუთხეში და იქიდან საფრთხოდ ჩასატრებულს რაზმით ქალადის ნირადდნების ქნევათა და უციინთ ვამოგრა თითქმის დედამობილა თითსტილა ბავშვების ვუნდო, რომელთა ვესქვეშ ისე ცოფმორბული აღგაუფნდა აქამდე ვინაბული ვებებეი, თითქოს პატარა ფრთობზე ერთამად რამუნენიმე ბუნებრაქმა მადრევაწმა ამოხტემაო. მაგრამ თავზეხედადებულს რანერბის ღლა თარში სულ რაღაც ითი წუთე ვაგრამელდა. მათი ღამქრული ვამობლობა უცებ აღვეითეს უღმობელმა ავარწახებულმა მშობლებმა თუ პაპაბებებმა, რომლებმაც ვეზანჩრეთა სისწრაფით დაიპყრეს მთელი ეზო და ვალუბებული ბავშვები წინ კონწისყვრით დაიკრეს.

ბავშვების მოელოდნელი ვრამულიანი ნავარდით უცებ ვაკოცლებული ეზო უცებვე ჩაყდა. ოღონდ დიმილის მომგერელი მობარტული სურათი, რომელიც შაქროსა და მისი ვეგობრების თვალწინ დაიბატა და ვაქრა, თითქოს კიდევ ჩინდა, ისე აღედვებული ვასტეროდნენ ისინი ზეხალბა მოწყენილ ვროს.

სურათის შთაბეჭდილებამ ვასხნევიმა მეგობრებს საიდუმლოც. ის, რასაც საიდუმლო შეიკავდა, მათ მთლად ნათლად არ იცოდნენ. და მაინც ამბავმა უჩვეულოდ აღაზნო და აფრორაქა შაქრო.

— ეს რა მოთხარით! ჩემს ვივის ვინმე ახალგაზრდა ქალთან შეილა დარბა? ისიც ბიჭი? მამ მე შეილაშვილი მყავს! ვივის სისხლი და

ხორცი დამრჩენია? მერცხა, აქამდე ხმის რატომ არ იღებდით? ახლა კი ან მომკალით ან ის ქალი მპოვნინათ!

მეგობრებმაკ რამდენიმე დღე გაფაციცებით ეძიეს უცნობის ასავალ-დასავალი და კვირის სწორს შაქროს ქალის მისამართი ჩააბარეს. შაქრო გააბარეს და თვითონაც შვებით ამოისუნთქეს. მათ გულზე ამიტომაც მოეშვათ, რომ შაქროსთვის საიდუმლოს გამხელის შემდეგ რითაც დარღსდებოდა შებოქოლ შაქროს თითქოსდა ახალი სიცოცხლე შთაბერეს, უცერად შიში შეეპარათ. ვინიციხა მათი შეუმორწყებელი ბუნდოვანი ცნობა ქორი გამოშვარიყო, ასეთი გაწიბლება შაქროს საბოლოოდ დაანელებდა.

საბედნიეროდ ასე არ გამოვიდა. მისამართის მიღებიდან ერთი საათის შემდეგ წმინდად გაპარსული და უზადოდ ჩაცმული შაქრო, უცნობი ახალგაზრდა ქალის წინ იდგა მისი ერთოთახიანი, ძალზე სადად მოწყობილი ბინის ფანჯარასთან.

ქალი გარეგნობით შეუდარებელი იყო. მისი მკვეთრად უპირატესი სილამაზის წინაშე სხვა ქალები გულში შურის გაუღებასაც ეერ გაბედავდნენ. აღნაგსა და მედიდურს მოგროძო მოყვანილობის სათუთნავეთიან სხეს უწყვეტად აღსწორად დეკორაციული გრძელი თმა, რომელიც ელმხრზე ყურთან ქონდა აყეცილი, მეორე მხარეს კი თაღი კაბის გულსიპირამდე მყვრად ფოჩად ჩაშვებულა.

ქალმა პირველად დანახული დარბაისელი მამაკაცის სტუმრობის მიზეზი არ შეიცხადა, თვითონ სტუმარი კი ყოვლად მოულოდნელი პასუხით ვახვედა.

— შეილი მართლაც გამიჩნდა, მაგრამ არ დავიტოვე.

— ეს როგორ უნდა გავიგო?

— ეს ასე უნდა გავიგო. მარტოხელა ახალგაზრდა ქალს შეილი მძიმე ტვირთად დამაწვებოდა და გეაჩუქე.

— როგორ თუ გააჩუქეთ? თქვენ მაგას არ იზამდით...

— მე სწორედ ასე მოვიქეცი. თქვენ კი სინდისზე რე მყვენებთ. კი არ გავიღე, გეაჩუქე!

— ეის, ვის აჩუქეთ?

— დავთმე უშვილო ცოლ-ქმარს, რომლებიც შეილს სიცოცხლეზე მეტად ნატრობდნენ.

— აი, ის კეთილშობილი ცოლ-ქმარი ვინდა არიან?

— თვითონაც არ ვიცი ვინ არიან.

— მიხალა? ნუ დამიხალავ, საყვარელო! უფლება არა მაქვს იმ თუახს ბავშვი მოვტაცო. კანონი რომ ჩემს მხარეზე იყოს, მაშინაც კი არ წავართმევ კეთილ აღმანიებს ნანატრ ბედნიერებას. მხოლოდ ცოტა მეც გულს გავიომბო. ბავს რომ დროდადრო თვალს დაეკრავდებოდა აფდებდა და დოსტალიონი ვახვებდი იმ ფხანს მოვემსახურება, სადაც მშვილებული

ცოლ-ქმარი ცხოვრობს და განუთესს ბავს საყვარებ ზოლზე ფენიულა თათებში. შენ კოლონდ მისამართი მითხარი. აი, მათხრობიან მამე-ღარბი.

— რაც არ ვიცი როგორ ვითხრათ? არც ვიზიარებ ვიცი იმ აღმანიებისა და არც მისამართი. საესებით ვასაგები მოსაზრებით ყველადერი ისე გავეთდა, რომ ევალიც კი არ დარბა იმისა, თუ ვისი იყო ბავშვი და ვისია ახლა.

— ვაი ჩემს უბედურ თაქს! ეს რა გავგონარი უსულგულობა გავიგე! რატომ ქქენით ასე? მშობელ დედას შეილი მამამისის სიყვარულით მაინც დავეტოვებინა შენ კალთასთან. შენ ხომ, შემიძლია ვთვქვრო, ვიყვარდა ჩემი ვიცი. ისე მისგან ბავშვს არ გავიწენდი.

— ის მე არ მიყვარდა. თქმეცა, სიყვარულის ღირსი იყო და უყვარდა კადეც ბევრ ჩემზე უკეთეს ქალიშვილს. მე მხოლოდ იმ ქალიშვილების ჟიბრზე მოვახელთებინე თუკა თქვენს ვაქს. შეილის ყოლას კი არც ვაპირებდი. ისევე თქვენმა ვაქმა დამიყოლია, რომ შეილი შეემხარუნებინა. ახლა კი, როცა ანე მოხდა, როცა ის აღარ არის, სხვა გზა არ მქონდა.

— წუთუ სიზმართლეს ამბობ! მე რატომღაც არ მქრია... აი, თუ არ ვიყვარდა, თაღი კაბა რატომ გავციო?

— ჩემი თაღი კაბა გლოვის არ არის. მეუბნებიან ასე ვიხდებო და მეც ამიტომ საერთოდ მექი ფერის კაბებს ვატარებ.

— ღმერთო, ეს რა პასუხები მესმის! შენისთანა ანგელოზის ბავე ასეთი მკაცრი სიტყვების ამოსაჩთხვად უნდა იხსენობდეს!

უკანასკნელ შენიშვნაზე ქალს უტეხს სახე ატყარიკა და ტრუნები ბრაზით მოეკემა. შემდეგ მან ერთხელაც, უკვე დამციწავად გახსნა ბავე.

— რას ვიზამო, არიან ლამაზი გამგნობის ავი სულეობე. მეც ერთი იმათვანი ვარ.

სხვა დროს რაინდულა სულის შაქროს ქალის გამკიდავი სიტუეცა არ დასცდებოდა. ზოლო თუ ასეთი შეკლომა მაინც მოუვიდოდა, ბოდიშის მოხვას არ ითაკულებდა. თავისი ვარამის მიუხედავად, ამ შეგნებლად ის არც ახლა გადასულა. მზად იყო ქალის წინაშე თავი დაეხარა, რითაც დანაშაულს აღიარებდა, და სინანულის ღმილით ვასულოდა, რითაც თავის გულნაკულოობას აგრძობინებდა. მაგრამ შაქრო ახლა თავის არსობის უკანასკნელ იმედს ებღაუქებოდა. ის თავს ამ ქვეყნისად აღარ თვლიდა. როცა მეგობრებმა წარმოუდგინოდა მოულოდნელი ამბით ვაკოცუნდა. შეილი აღარ ჰყავდა, მაგრამ თურმე დარჩენოდა შეილიშვილი და მის უვინობოდ დაკარგვას ეერ ურიგებოდა.

თავისი ნაშვირი და საერთოდ სისხლბორცეული მოღვმა გაუმეტებოთ უთელსაჩინოე პირიყებებსაც, რომელთათვისაც ეს ზეშთა-

გონებრივ მოქალაქეობრივ მოვალეობას უყარნახია. შაქრო ისეთი საკაცობრიო მოვლენების განმგებელი ადამიანივით ყოველგვარი მსხვერპლის ვალდებას დაიკისრებდა, მაგრამ შაქროს ერთი უბრალო სამსახური ჰქონდა და ვარკობემა არავითარ შეწირვებს არ ავალდებდა. თუმცა, თურმედა არსებული შევილიშვილის უყარლოდ ვაქრობა მისთვის სწორედ მსხვერპლის ვალდებას უდრიდა.

შაქრომ სიმწრით გაიღიმა და გორობ ქალს სხვა ვხით შემოუარა.

— ტყუილით მაინც მანუგეშე, შე კაი ქალი. თუ ადამიანის ვული ვაქვს. ვინმე სხვისი ხარტყი მაქვუნე და ჩემ შევილიშვილად გამაქან! შე დაგივარებ. ყველა იმედშემოცლილი ადამიანები ხომ თავს სწირად შეგებულად იტყუებენ. ღაე, მუც ასე ვაბრძოლებული გამოვინდე ხალხის თვალში, ოღონდ ვინმეზე ზრუნვა მე-ვალებოდეს. ბოლოსდაბოლოს, თუ გინდა ტყუილს ნურც მეტყვი, მართლაც ვარეშე ბე-შვი მომგვარე და შე მასაც თავს შემოვივლებო. ქალმა შაქროს აღტყინებამუ წარბეც არ შეგაზა.

— შეილს იმდენი ხნით არავინ მათხოვებს, რომ თქვენ მისი შეთვისება მოასწროთ. ეს მე ვარ ასეთი უსულგულო, რომელმაც შეილი არა თუ გვანათხოვერ, მეტირდიდან მოვედრე და ვეკარეძე. მით უმეტეს ვერ ვიშვილებ სხვის შეილს. შე დედად არ დავბადებულვარ. შეილა ჩემში თქვენი ვაჟი და არ მიწდა, რომ ცუდბო-დეო თქვენც. თქვენი ვეფისაღმი ჩემი ვრძინობის შესახებ მე უყვე ვითხარით. მაგრამ ჩემთვის ძალზე საველისმთა იმის ვარკვევა თუ-ითონ თქვენ თუ ვივეარდათ თქვენი ვაჟი... რა-ტომლაც მკონია, რომ არ ვივეარდათ.

შაქროს ყველა იმედის მიმართ მკაცრი განა-ჩენი იყო გამოტანილი და გულქვა ქალთან აღარაფერი ესაქმებოდა. ქალის ბოლო, ეკვიტ გამოთქმული მისსარებაზე კი მას ბრახისთვა-ცხატახი აუვარდა და ენა თითქოს წაერთვა. იგი განწირული კაცის ნაწამება ღმილით და-ემშვიდობა შეილის უღირს სატრფოს და ოთა-ხიდან ბარბაქოთ ვაევიდა არტული ნაბოქოთ ი-ბრა მან მთელი ვზა თავის სახლამდეც, სადაც მას მოუხვეწრად ვლოდნენ მხაყო და ნესტო-რი. რომ არა მათთვის ანგარიშის ჩაბარების მოვალეობა, შაქრო სახლში იქნებ აღარ დაბ-რუნებულყო. საით წაევიდოდა და თავს რას აღტყებდა, თეთონაც არ იცოდა, მხოლოდ სახ-ლისიკენ გული აღარ მოუწევდა. მაგრამ ეკთლი ადამიანი ძალზე სასოწარკვეთილიც რომაა, მა-შინცა კიდევ იმავტ ვეწირობს, რომ სხვისი სა-ხათაბლო არ ვაბდეს. ამას კი წინ უსწრებმ მცდელობა თავის ისე დაქერისა, რომ მისმა ვა-ნდეშმა სხვეც არ დალონოს. თუმცა ამიღაბ თითქმის არაფერი გამოდის. სახეზე დარღი-წინულა და მას ამაძალდევი ღმილი ვერ აღლარა. ხოლო ახლომლები, ვიდრე ისედაც

დარღიანი მოკეთის ახალ ჯარს გაიქვეც, მა-ნამდე მას იერში კანგატეხილობის დამატებითს საბუთის მოულოდენ. მეგობრებმა შექვეცა შებ-ლზე ახალი ნაოქები, სადგამებმა მკო-ჭარბებული ქალარა დაუნახეს. ეს მთლად რამ-დენიმე საათის განცდის აღმონაცენი არ იყო. ნაწილობრივ ასაყისდა ვალად ცხოვრების ბე-ნებრივი ნაკვალევიც იყო. აი, მწარე ცრემლებიც კი, ვანურჩეულად ადამიანის ასაყისა, მხოლოდ მოცემულ დროში მას ვებაზე შეტყველებენ. გახევებული მეგობრების წინ თავიავიდულ შაქ-როს ცხარე ცრემლები წაყავდა.

შემდეგ ისევ თვითონ შაქრომ სცადა აშბის ვაბატონსება, რომ ამით მეგობრებიც მოე-ლბო, საწყალო კაცს, როცა ის სვეტაცივ არის, უსა-მარლობის დანახვა თავისი თვალთხედვის შეედრომა ჰგონია.

ციურის საქციელის გამო მეგობრების აბუზ-დუნებაზე, განსხვავებით ქალისთვის აღუღმე-ბის დროს ბირში გამოთქმული სამდებრავისა, შაქრომ ახლა ის თვითონვე დაიცვა.

— აბა თუ ასე არა, მაშ როგორ უნდა მოქ-ეუულიყო საყუთარი თავის აშარა დარწინილი ჩვილბავშვიანი ქალი? ისიც სტუდენტო...

ისე კი, შაქრო საშინლად გულგატეხილი იყო. მიხაკოსა და ნესტორისაც მეგობრის სანუგე-შებლად ძველი აღარაფერი ახსენებოდათ და არც ახალი აზრი მოსდიოდათ ისეთი, რაც შაქროს გულს გაუტეობდა. მით ისლა შეწელოთ შეეთვაზებინათ შაქროსთვის, რომ მეტრეველა ეკისრა ისევ ახალავარდა ქალისა, რომელიც ორიოდე წლის წინ ვეფის შეილის დედა ვაბდა. შემდეგ კი ცხოვრებაში მარტო დარჩა მიხაკომ და ნესტორმა ქალის შესახებ შაქროზე მეტი იცოდნენ. ქალი მართლაც თითქმის მარ-ტო იყო ცხოვრებაში, რადგან სადღაც რა-იონში უღებლოდ ვათხოვილი დის ვარდა სისბ-ლად, შეილიშვილის ყოლის ვაგებობა და თით-ქმის მაშინვე აქ იმედის ზელიდან გამოცლით აფორიაქებული შაქრო კი უყვე შეხურობილი იყო მოთხოვნილებით თავათ უბედურა, ვინმე უწყროს მტლად დასდებოდა. უმწყო იყო ციურის. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ მარ-ტოხელა ახალავარდა დედის მძიმე დანაშა-ულზე შეხედულება თეთონ შაქრომ შეარბილა, ციურის დანაშაული მაინც არ ეხსენებოდა.

მიხაკომ და ნესტორმა მომდევნო რამდენიმე დღე დამაბულად იფიქრეს როგორ ეშველათ შაქროსთვის, მაგრამ ამაოდ. ისინი იმაზელა შეჩურდნენ, რომ შაქრო რითიმე ვაერბოთ. ოღონდ აქ ნარდი, ქადრაცი და არც კინო არ გამოდგებოდა. ამას ისინი შაქროს ვერც შებე-დადუნენ. უნდა მოეფიქრნათ რაიმე უფრო უბ-რალო და ბუნებრივი, რაც თავის ამაყანას რამდენიმე მიწე შესასრულებდა. შაქრო კი ვერც მსხვერპლდა, რომ ეს მისთვის იყო მო-წყობილი.

თბილი და წვიმის მონატრებული შემოდგომა იდგა. შაქროს ეზოში კი დიდხინის მოთვლელი აუზი სანაცვრე ორშოს დასავსებულადა. მისაკომ და ნესტორმა აუზს ძარი მოუსუფთავეს და რაყის წყრილი ქვითა და ხაისის ბულებით მოუფინეს, შემდეგ მორღვეული კრავალი შეუბრთელეს და ლამაზად შეუღესეს, ბოლოს შეწალასადენობაც გასწიეს და ეზო შადრევნის ჩქვამ გაახალისა.

აუზი ყველანე ახლო შაქროს შემაბანდთან იყო და სამი ნაღელიანი მეგობარი შადრევანს დაფიქრებული მისჩერებოდა ხოლმე. ასე თუ ისე შაქროს რაღაც მაინც ართობდა.

შადრევანის მხელიშა და მისი მხეფების ფრქვევამ, უფრო კი აუზის ირგვლივ მებრუნებული ბავშვების ერთმანეთს შაქრო მადლიერე ავადმყოფური გაბინდებიდან ცოტა გაამოყვანა. ესეც რამეს ნიშნავდა შაქროს შუბლში შემყურე მეგობრებისთვის!

ოღონდ, შუაბანს მიტანებული, ბუნების კანონზომიერებაზე გულდაწყვეტილი ადამიანები უკმა დაუფარავად შეფიქრანებული აქცევენ უწყობაღმას დროის სწრაფ სულს. მისხალსა და ნესტორსაც თვალწინ დაუდგათ შარშანდელი და შარშანწინდელი შემოდგომებისა და ზამთრების გაგრძელებული პირვეულობა.

კარზე იყო მომდგარი იგივე ვაში, მიუხედავად ბუნების ვერხობით ლმობიერებისა, კალენდრის კანონი მაინც თავისას გიტირდა. ამას მოჰყვებოდა ბუნების დროებითი დაუძღვრება და პალკის ყველა შადრევანს კვლავ დაუდგებაც. მათ შორის მისხალსა და ნესტორის ხელებით მეგობრის გასართობად აღდგენილი შადრევანის ჩაუყრება. პოდა, აი, მაშინ რაღას ვადააყოლოს შაქრამ გული?

მათ ისეთი სახეები ჰქონდათ თითქოს სამივე ერთოდაიგივეს ფიქრობდა. მეგობრები ფიქრიდან გამოიყვანა ეზოს ალაყადის კარის დენე, გაწილშია პრიალიშა. ოღონდ, პრიალისთანავე ეზოში არ გამოჩნდა ვინც კარს გაუბედავად აწვალედა. ვიღაცა აღზათ ეზოს კარგად არ იცნობდა და ჯერ გარედან ავირიდებოდა სწორედ მოვიდა თუ არა.

ბოლოს ეზოში ამაყი შესახედაობის უღამაზესი ახალგაზრდა ქალი გამოჩნდა. ქალს მკერდზე მიხატებული ბავშვი ეხებდა და დღაშვილის დანახვაზე სამივე მეგობარი უცნაურად აფორიანდა. ქალმაც პირდაპირ მათ მიამურა, ოღონდ გამართული ნაბიჯით, ტანის ბუნებრივი რბევით. როდესაც ის ღია შემაბანდთან მათ წინ შეჩერდა, ყველა სხვა შემაბანდში ერთი დამატებული თანაზროლის უკანასკნელი იმედის ნატრით ახდენის მომლოდინე დანარჩენი მეზობლები გულმომინაწივით გამოჩნდნენ. ყველას სახეზე სეფდანარევი ბედნიერი დამილი გასართობა. ხოლო, სწორედისგან დაბნეული მანამანდლებივით აწიარალებული მისაკომ და ნესტორი, რომლებიც ყველა ვითარებაში შეუ-

თანმგებლივაც ერთნაირად მიქმედებდნენ, მოულოდნელი კეთილშეოჯველი სტუმრის შესაღებად ხან ერთ კარს ეცნენ და ხან მისხალსა და ნესტორს კი პატარა გვიის უკვე შაბანს შეუღებოდა გადამცელა და ჯერ ისევე მისინარე, ანგარიშმიუხედავად მას მიეკროდა მეკრებზე.

ღაწვებისამინამული შაქრო ძვირფასი მონაპოვით ხელში სუნთქვასაც კი იკავებდა, რომ ბავშვს უეცრად არ გაღვივებოდა და იღვწალი ნეტარება ორივეს არ დაზღვევოდა. მღვდვარე განცდებში იყო ციერიც. ისიც წუმად ტრობდა. საერთოდაც ასეაო, ამაუ სულის წმინდა აღამიანებს ძალიან მალე ერევათო გულწრფელი ცრემლი, თუმცა ციერის ხმა არ ამაყალეზბია.

— რაც ქარაფშებო ახალგაზრდა ქალმა თქვენთან შეუგნებლობით ეიცრუე იმას ცოდვად წუნა მამითვლით. მე თქვენი ვაყო თვედაიწყებით მიყვარდა. ჩვენი შეუღლებაც გადაწყვეტილი იყო, მხოლოდ ძალიან ახალგაზრდები რომ ვიყავით ჩვენს კავშირს იმიტომ ვმაღავდით. მერე, როცა თქვენსა და ჩემ თაქუ უმდღვრება დატრიალდა, ხოლო დავრძობდეს შემდეგ გვიის საფლავზე ვერსადრისს ვაპირე. ვიფიქრე მამას შეილი არ უყარებია-მუთქი და გული მომიკვდა. ამიტომ მივიღეთ ცივად და უგულვლო. როცა სახლში ბავშვის თაობაზე მოვიბრუნე, მაშინ მე უკვე გავებული ჰქონდა რომ თქვენთვის ცნობილი გამზღარიყო ჩემსა და გვიის საიდუმლო. ჩემი და ბავშვის არსებობა და რაკი ჩემი რწმენით თქვენ შეილი არ ვიყვარდით, დავიშალეთ შეილიშვილიც. თქვენ მე თქვენი მეგობრების მეცადინეობით აღმომაჩინეთ. შემდეგ კი უკვე გაასარჩენე ჩემი მეგობრები, რომლებთანაც ბავშვი მყავდა დროებით მიგარებულა, და თქვენს შესახებ მთელი სინამდვილე ვაიციე. რაც მოავარია ვიციე თუ რატომ ერთიღებოდით სსაფლავს. იქ თქვენ მართლაც ვერ ასცდებოდით გულდაუფიქრელ შუახინს ქალთან შეხვედრას. ქალთან, რომელიც გვიის საფლავის ქვასავით გაქვარებული მე მიუხედავად ხოლმე მის საფლავზე მე კი ეციოდი რასაც ფიქრობდა ვიგი დღდაზე და იმ ქირისუფალ ქალს არც გამოვლამარაკიბივარ. თვითონ ქალს კი ჩემი დანახვა, ვატყობდი, არ სთამოვნებდა და როგორც კი მე გამოჩნდებოდი ის მაშინვე ეცლებოდა სასაფლავის ყოველივე ამან შთამოვინა, რომ მე თქვენთან მოსვლა მმართებდა. აი, მოვედი კიდევ, ჩემი პატარა ობოლი ვივითი. ახლა როგორც მიბრძანებთ, ისე მოვიქცევი.

პატარა ვიგი ჯერ სამი წლისაც არ იყო და ნიშანდობლივ არც მამას ჰგავდა არც დედას. მაგრამ იგი შაქროს ნაბოენი ალადა შეილი-შვილი იყო და ყოვლად უწყველოდ აღიღებულ შაბანს დამდნარ გულს უტოცლებოდა. შაქროს უმდღვრება რომ არ დასტებოდა თაქი-ორმოცდაათის წლის ასაკში ახალგაზრდა პა-

პალ გამოჩნდებოდა. ახლა კი ნაადრევად უცებ მოტყეხილი ნამდვილ ბერ პაპას ჰგავდა.

ბედნიერი პაპა ხან იცინოდა, ხან ტიროდა, ბავშვის მოუხეშავად ეალერსებოდა და ვარშე-მო მის ვარადა ვერავის ველარ გრანობდა. მის ვერადით კი ისევე რაღაცას წრიალებდნენ და ცხოვრებდნენ მშაკაცის სიხარულზე მასავით ცრემლმორთული მიხაკო და ნესტორი, ხოლო წინ, შეშაბანდის ვაგრო, მოაჯირზე ზღარამოდებული, მისი პასუხის მოლოდინში უმრავლად იდგა ლაყუბშეფავლული ციფრი, ახალგაზრდა ქალი მოსწავლე გოგონასავით ნორჩად გამოთუფრობოდა და დაუჯერებლად ჩანდა, რომ უკვე თითქმის სამი წლის შვილის დედა იყო და ქვირილი-შაქრო მისმა დარღვიანმა თვალებმა ჩააგდო გულისხმავი.

— როგორ უნდა მოიქცე? ძალიან უბრალოდ და ბუნებრივად! არ გეწყინოსდა, ჩემი ბინა შენსაზე ბევრად უკეთესია.

— არ შეწყინება. თათა, რომელშიც თქვენ მესტუმრებთ და ჩემი გვარნებათ, სინამდვილესი ნაქირავეები მაქვს. მე თქვენთან უნდა ვდამოვიდე?

— სწორედ შავაზე ვაღმოვიკარი სიტყვა. გვიან ოთახი მისი ცოლ-შვილის კეთილიშენაა. თუ შენი სურვილი იქნება, ინებე შეივრო ოთახიც. მე შეშაბანდსაც დავჯერებდი. ან არადა, ოღონდ კი შენა და შენი შვილი ბედნიერია შეგულუბნოდეთ და მე სულაც ვაგვეცლებით.

— უთქვენოდ მე აქ რა მიხდა! მთელი ბინა კი არა, მე ერთი პატარა კუთხეც შეყავთა ამა-რეც იმართებთ ვთანხმდებით, რომ პაპასა და შვილ-შვილს ერთ ჰერტზეც ცხოვრება მოვენიჭოთ.

ბავშვებზეთ ამინატებულმა სამმა შეაბანს მა-შაკაცმა ციფრის ნაქირავეები ბინიდან მისი მცირე ხაბაკი იმავე საღამოს ერთ წაღებაზე თავის ხელთ გადახანდა შაქროს სახლში.

შემდეგ მიხაკო და ნესტორი კეთილი საქმის მოვეარბის აღსანიშნავ თათო მთლილი ტყონის „გასაქვლტად“ გაეშურნენ. ამის შერე კი ისინი ამბავს თავისიანებს უფრო ხალისით მია-ხარებდნენ. მიხაკო და ნესტორა ერთ სახლში ცხოვრობდნენ და მეზობლები იყვნენ.

მათი წახვლის შერე პირისპირ მარტო დარჩე-ნილმა შაქრომ და ციფრამ პირველად უბე-ხებულება იგრანეს. ნამეტნავად შებოღლი იყო ციფრი. ახალგაზრდა ქალი ახალა ჩაუკვირდა თავის დაუფორტებელ გადაწყვეტილებას და გამქცევი სტუმარივით მოსუენირობას გამოხატა-ტაოდა. შაქროს კი შეიშინა სული ეტეოდა.— ვთუ თუ ციფრის მასთან არ მოსწონებოდა და ციფრ ისევე უკან ვაბრუნებულყო. იგი ვერც ხმას იღებდა, ვერც რამეს აკეთებდა და ვარინ-დებულ იქდა რაღისგან მომორებით. ასე აშა-ნაც შებოღკა, რომ შენიშნა როგორ გამოაცე-ტა მათვეც ცნობისმოყვარე თვალი რამდენიმე მეზობელმა ქალმა, რომლებმაც საერთო ონკა-ნიდან წყლის ასაღებად მიინდამიანე მისი

დაა შეშაბანდის წინ გაიარეს წყლილი ტურტ-ლით ზღლი, თუმცა ონკანთან სხვა მხრილან უფრო მარჭივდ მიხსულდონდა. მისი წყლები: ლომ სულაც მოაჯირზე ამარჭებულდონდა. მთა-ლის შაქრომ გაბედულება მოაჯირბა და ციფ-რის მთელი ბინა კუნძულ-კუნძულ დაათვალიე-რებინა. თან ისევე შენიშ ქონდა, რომ დიდისნის მოუხეველი ოთახების დაღაზევ უაქიზ ახალ-გაზრდა ქალს ზაზლი არ მორეოდა. აქატომ შაქრო რასაც კი მყვარი-მოყვარის ამჩნევდა ნალელად ასწორებდა. ციფრი მას თვალს არ აუღევებდა, ოღონდ იგვიეს აკეთებდა ოკიითო-ნაც. ასე ნელნელა შეუყვენენ ისინი საერთოდ არივე ოთახის დაღაგებას და ბარემ ორა სა-თი გვლმოდგინე ვარცის შეღებვად ბინამ ახალ მიმზიდველ იერზე გამოხებდა. თუმცა საქმ-დილინით არ ვაკეთოდა. აქამდე ციფრი ოურბე ასე თუ ისე ნიღბავდა თავის მძიმე მწყხარებას. შაქროს კი მისი თავდაქერა უდარდულობა ეგო-ნა და თავისთვის ჩუმაღ, მწარედ ვანიღლიდა, რომ გვირგე ის ბევრს არ ნალვლობდა. მით უფ-რო ეტარებოდა თვითონ გვიც. აი, გვიც ნიუ-თებთან და ტანსაცმელთან შეხებამ კი უცებ ზარად თქვა ყველაფერა, რაც ციფრის გულში ტრიალებდა. ციფრი სათითოდ გულში იყო-ნებდა ყოველივეს. რასაც კი გვიცის ზღი შე-ნებოდა და ცხარე ცრემლით ნამავდა. ასეთ ყო-ფაში ციფრი კიდევ უფრო დაემსხავნა მოსწა-ვლე გოგონას, უმწეო გულამოჭდარ გოგონას, რომელსაც ძლიერი მზრუნველი სჭირდებოდა. და შაქრომ იგრანო, რომ ასეთი ძლიერი მზრუნველი იგი უნდა გამხდარიყო.

უკვე შეღაპზე იყო, როდესაც დაღლილი და ნაყრემლი შაქრო და ციფრი წინა ოთახში და-ბალი, რბილი ტანტის კიდებზე ჩამოყდნენ და სუკარულით დაბერდნენ შუაში, შემოაწიობი-ლი ბალიშების საგანში მშვიდად მკვქრნავ პატარა გვიცის, თან ერთმანეთს სევედან-რევი დიმილითა და ჩუმი ოხერით ვავზიარნენ, ძალა კი აღარცერთს ეყო კიდევ რამზე ვაქეთთ იმანზე, ვისგანაც გულმოკლული იყვნენ.

იმ საფუძველზე, რომ უბინაო ციფრი და ნაყყოფი ბინის პატრონი შაქრო გერ კიდევ გაცნობაშლე დანათესაებული გამოდიოდნენ. მათი საერთო ჰერტვეც ცხოვრება საუკლებით კანონზომიერი იყო. მით უფრო, რომ მათ ერ-თიდათვეც ძვირფასი აღამიანის ქირისუფლობა ხედათ და ორვეს საზრუნავად და მთელ იმე-დად ერთი თითოსტოლა ბიჭი დარჩათ. თანაც, ამგვარად, არცერთი მათგანი სახლში მთლად გამოყოფებულ იღარ იქნებოდა და თვითუ-ძლის ცხოვრებას მეტი აზრი მიეცებოდა.

შაქროს გულიდან თავის გვირგე დარღს ვერა ძალა ვერ ამოგლეჯდა, მხოლოდ სახლში ჩაპოენი რაღისა და შვილიშვილის დამკვადრე-ბიდან სისზე დიმილი ისევე დაუბრუნდა. შაქრო და ციფრი პირველ ხანებში ერთმან-ნეთთან ზაინდ უტსობებზეთ იყენენ, დრომ კი

ისიხი თანდათან მამაშვილებად შეხამდებოდა და სახლში სასტრუქოლი თანხმობებზე დაწყებდა. შაქრომ ბავშვის მომვლელად თავის პერქვეშ კეთებ მიუღწია ერთი, ქვეყანაზე მარტო დარჩენილ სათნო და ხნირ გამარჯვებულად დაეკაცა. თვალს, რომელიც ოჯახში შინაურულად ყოფილად დატრიალდა და ყველას ყველაფერს დროზე უსწრებდა. ყველაზე მეტად თვალს ცოფრის შეუვლავთა და მისი ხელშეწყობით ერთიანობაში ჩამორჩენილ სტრუქტურ ქალს ლექციებზე დაწვრილებით დასწრების საშუალებაც მიეცა და ურჩებოდა საქმით დრო შინ სამეცადინოდ. თუმცა, საოჯახო საქმეებს მოცილისთანავე ხელს არც ის აუღებდა. თვითონ შაქრომ მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ მტრულად მოეპოვებულ კაცს ჰგავდა. ძველებში ხალისით აღარ სჩქვდა, ოღონდ აღარც ბედზე მთლად იმედგადაწურული იყო წინასწარობაში ჩადგა. საშინაურში ყველაფერს ისევე რჩებუ აუთებდა. ოჯახზე ზრუნვდა. დროდადრო მეგობრებში აღჩინდებოდა ჩნდებოდა. მთელ თავისუფალ დროს კი შეიღწეულს უთმობდა. არ ვერტიწებოდა, არც ვეუცერტყებოდა, მხოლოდ ნაღვლიანი ღიმილით უყურებდა და უყურებდა და სუბალ ხარობდა.

შაქრომ აი, ყოველგვარი საბაზისი და საფრტვას გარეშე შაქროს მოთვალდნულად ვამოგონსა და ავტობიო ერთი უცნაური მამუხარა ეჭვი, რომელმაც მას გულის დრდა დაუწყო.

რწმე პატარა გვი მისი ღვიძლი შეიღწევილი არ იყო! ღვიძლი შეიღწევილის კვლი იქნებ მართლაც დაეკარგა. ეს ბიჭუნა კი სხარა შაქროს სასოფარკვთობა დაგულებული ნამდვილი შეიღწევილის გაშვილების გამო, ცოტრიმ შეიძლება მასთან ჩუმად შეთქმული მიხაყოსა და ნესტორის დახმარებით იშოვა იგივე გზით, როგორცათა თვითონ მან სხვას ამოგონისა შეიღწევი თავის დროს. შაქროს გვივის დასაბამი ის იყო, რომ ბავშვი ვერ კიდევ არც მამას ჰგავდა და არც ღვიძლს. შაქროს გაეხარებოდა, რომ ბავშვი ორივე მშობელს მსგავსებოდა, მაგრამ ნატერა მანვე უფრო ღვიძლი შეიღწევი სასარგებლოდ ვხრებოდა. ეს ფიქრი შაქროს გულში ახედებდა და სრცხვილს ჰგვრიდა, როგორც თითქოსდა დაწინაყვეს. პირველად, როცა ნამდვილი პატარა გვიის გზაყვლი დაეკარგულად გამოუცხადეს, შაქრო კი ამ უღანსანელ იმედსა ებღაუჭებოდა, იგი თანახმა იყო შეიღწევილად სხვა ბავშვი ეყრო და მიეღო, ოღონდ კი კეთილშობილური ახრით მოუტყუებინათ. აი, ახლა კი, როცა ეჭვი შეეგებრა, რომ შეიღწევილი მართლაც შეუტყუაღეს, მას გული საშინლად უქოთქოთებდა. ამასი იღებდა ის დანაშაუღსაც. თუმცა, პოღვლობდა თავის გამართლებასაც. მართალია, მან შეთავაზნა ახალგაყრობად რასღს მისი მოტყუების ეს ბერბი, მაგრამ თვითონ მშობელ ღვიძლს 5. „ნათობი“, № 2.

არ უნდა ვეადრა ასეთი გულღანაშვილი სრულზე. თორემ, შაქროს გული მართლაც შეეკოლო ვაგლო სხვა ბავშვისთვის მსგავსი მსგავსი ანაზად კიდევ უფრო ამარბუნებ უფრო მოქმედი ღვიძლი იქნებ მთელი ეს ოანი უსულგულად და ცხებებმა ცოტრიმ აავო მხოლოდ იმისთვის, რომ პერქვეშ მამატი კაცისა, როგორც შაქროა, ვერ ფეხი მოეკიდნა, შემდეგ კი ბინას დაპატრონებოდა. შაქროს ყველა ამ სინაძგლის წარმოდგენაზე მთელ ტანში ცოფად სტრიდა და თვითონვე არ სჯეროდა, რომ ეს მისი ფიქრები იყო, ფიქრები, ეჭვებითა და უნდობლობით ავადმყოფი მეთავისე კაცისა, რომელიც შაქრო წინათ არასდროს არ ყოფილა. ალბათ ესევე აღჩეული სიბერის მანვე ამონაყარი იყო!

შაქრო ჩვეულებრივ ნაღვლიანი ღიმილით აყვირდებოდა პატარა გვიის, რომელიც ისევე რბილ ტაბეტზე ფეშფუღა ბალიშებში ნებიერობდა. შაქრო თან თავის მღერი ფიქრებს ებრძოდა. კარგადა, ვთქვით მართლაც მისი ნამდვილი შეიღწევილი არ იყო ბიჭუნა. საშინაურად მას იგი უკვე თავდავიწყებით უყვარდა, სწორედ ისე, როგორც შეიძლება უყვარდეს კაცს ნამდვილი შეიღწევილი, მით უმეტეს სობრებში გადამფარ კაცს. უკვე შეიღწევილი უყვარდა მას ცოტრიც, რომელზეც შინათ მხოლოდ იმას ფიქრობდა, რომ ვერ კიდევ ძალზე ახალგაზრდა იყო და შეიძლება გათხოვილიყო. ამიტომ შაქროს ფიქრები სხვათაირად უნდა გადაეწყო, ტყუილია თუ მართალზე აღარ ვიფიქრნა და საბარლო დედაშვილის ცხოვრებით ეცხოვრა.

ბიჭუნა კი ისევე ბალიშებში ფეშფუთებდა და ენავაუტერებლოე ტიტტიკებდა. მას ყველაზე მეტად ასე გატობდა უყვარდა და მოსწონდა ისიც, რომ მისი ონაერობა პაპასაც სთავონებდა. ამიტომ მთელ თავის პატარა გონების გამოგონებლობას მეტად პაპის დანახვაზე აუღუნდა ზოღვე. ახლა გვიყვამ უცებ იგრიწი, რომ პაპამ მას ყურადღება მოაკლო, ამიტომ დალობა მყისვე შეწყვეტა და გაბზბბულს სხვ მიღო. თურმე კი, თვალთმამყენა როგორც კი პაპის ყურადღება ისევე მიიპყრო, გვიყომ მას გვერდულად თვალის გაღლებით გაღვიდა და შაქრო მამაგად შეკრთა. ეს სრულიად განსაყუთრებელი ღიმილი ზუსტი ასლი და ანარკული იყო იმ ბავშვური სიამციის გამოსხივებისა, რომელიც შაქრომ პირველად ვერ კიდევ ოტი-ოტუღარით წლის წინათ შეიყვარა და საშუღამოდ დაიხსომა მისთვის ყველაზე ძვირფასი ბავშვის სახიდან, რომელმაც მხოლოდ ოცდაორი წელი იტოცხდა.

პაპა-შვილიშვილის საიდუმლო გარინდუბან შეესწრა ბავშვის უცახებ გაჩუნებზე მათთან მეორე ოთახიდან სწრაფად, მაგრამ უმბაროდ გამოსული ციფრი და თითქოს მიხედა და ვერც

მიხედა თუ რა განცდას შეეპყრო ჰიანანაჰი შაქრო. დედის გამოჩენა პირველად შეიღმა იგრანო და ხელახლა აქიპოყებული წამსვე მის ზელეზში მოგვცა.

წამოღვა ტაბტიდან შაქროც. პირველი მამარი შეერთების შემდეგ მას ახლა მთელი სხეული უცახტაბებდა. რძლის წინ ასე განერეზული შაქროს საბე ერთდროულად მონანებუსაც გამოხატაედა და ნანატრ სიხარულსაც. თუმცა, სიხარულს ჯებირს ვერ უხსნიდა. შაქრომ უდაბური ეპეების გამო, რომლებიც ერთიანია გონს ურყევდნენ, თავი ცოდვილად იგრძნო. შაქრამ ცოდვის აღიარება ციურისთან, ვის წინაშეც გულში დამნაშავე იყო, ახალი გამოუსწორებელი შეცდომის დაშვება იქნებოდა. შკაიტი სიხართლის გაგება ცხოვრებაში ძალზე აღრეულად დაზაგრულ სულგრძელ ახალგაზრდა ქალს ერთბაშად გულს მოუქლავდა. არადა, სანყალ შაქროს უელში რაღაც ლორწოვანი ნალექი აწებოდა და აღსარებას აიძულებდა. თუმცა, შაქროს ისედაც არ შეეძლო თავისი საიოთირო ეპეების გამო მიხაკოსა და

ნესტორთან თვითგვემა არ მოეხდინა. ისინი გაუგებდნენ და შეუნდობდნენ მას შაქროს ნაფიქრს.

უკვე ღამე იყო. გარეთ ციოდა და ქვეაი იდგა. ქარი მწარედ ზუზუნებდა და ნათურების შუქზე სველ ფიფქებს წაღმა-უქულმა ფანტაედა. შაქროსაც სწორედ ასეთი როზგი მოუხდებოდა უკულმართი ფიქრებისათვის და იგი წასასვლელად დაფაქტრდა. ზოლო, როცა პალტო და ქუდი მოძებნა და შეშაბანდის კარიც გამოალო, მან დედა-შვილს დამნაშავედ, ოღონდ განსაკუთრებული თბილი სიყვარულით და მადლიერებით გაუღიმა.

უკვე ქუჩაში შაქრომ მუხლში ქარი ჩაიყენა. ზურგიდან ქარიც ეხმარებოდა და შაქრო ისე გამალებული მიაბიყებდა მეგობრების სახლისკენ, როგორც მომხდარის შესაბებ მართლმსაქულებში განსაცხადებლად თავისი ფეხით მიეშერება უნებლიედ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ გონზე მოსული მართალი კაცი.

გვამბეობის ლიტერატურის განვითარების უმნიშვნელო თავისებურების შესახებ

დღევანდელ ვითარებაში, როდესაც არაბულ აღმოსავლეთში თხუთმეტი არაბული სახელმწიფოა, იმის მტკიცებამ, რომ ერთიანი არაბული ლიტერატურის არსებობა რეალურია, შეიძლება დეკვი აღძრას. მაგრამ სინამდვილეში ასე როდია. ერთი მხრივ, არაბული ქვეყნების ერთიანობის შედეგად მოქმედი ტენდენცია, თავისუფლებისათვის ბრძოლის საერთო ამოცანები, და მეორე მხრივ, მკიდრო კულტურული თანამშრომლობა, საერთო კულტურული ტრადიციები და საერთო ლიტერატურული ენა, გამაერთიანებელ მისიას ასრულებს. აი ამიტომ არის, რომ თვით არაბები თანამედროვე ერთიან არაბულ ლიტერატურაზე უფრო სწორად ლაპარაკობენ, ვიდრე ეგვიპტურ, ლიბანურ, ერაყულ ან სირიულ მწერლობაზე.

არაბული სახელმწიფოები სოციალ-დემოკრატიული და პოლიტიკური განვითარების სხვადასხვა დონეზე რომ დგანან, განაპირობებს თავისთავად არაბული ლიტერატურის განვითარებაში ცალკეულ არაბულ ქვეყანათა უთანაბრო წვლილს.

თუ თანამედროვე არაბული ლიტერატურის დამოუკიდებელ განვითარებაზე ვილაპარაკებთ (ამ ლიტერატურის ისტორია კი თითქმის ას წელიწადს ითვლის), შედარებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ ეგვიპტე, სირია და ლიბანი. ჩვენი საუკუნის ოციანი წლების ბოლოს ამ ქვეყნებს დამატა ერაყი, ხოლო მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კი დანარჩენი არაბული ქვეყნებიც.

დღევანდელი არაბული ლიტერატურის შეფასებისათვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ მისი განვითარების ზოგიერთი თავისებურება, რომელიც საკვებით განსხვავდება ახალი დროის ევროპული ლიტერატურის ნიშანთვისებებისაგან. საქმე ის არის, რომ მთელი თავისი ის-

ტორიის მანძილზე არაბული ლიტერატურა დამოუკიდებლობისა და ეროვნული კულტურის აღორძინებისათვის მებრძოლი კოლონიური და ნახევრადკოლონიური ქვეყნების მწერლობა იყო.

მეორე თავისებურება, რომელმაც თავისი დალი დასვა ახალ არაბულ ლიტერატურას, ეს ამ მწერლობაში თითქმის ერთდროულად წარმოშობილი სხვადასხვა მიმართულებებია.

შესასუფენებების პერიოდის კლასიკური არაბული ლიტერატურისაგან განსხვავებით, ახალი და უახლოესი პერიოდის ლიტერატურას ახალი არაბული ლიტერატურა ეწოდება.

მისი ნამოყალიბება გასული საუკუნის ორმოციან წლებში იწყება. ეს ის პერიოდია, როდესაც აუცილებელი გახდა ყველა არაბის გაერთიანება ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოებისათვის. ეროვნული თვითგამორკვევისათვის ბრძოლა იმის შედეგი იყო, რომ არაბული სამყარო უცხოელთა ბატონობის — თურქ-ოსმალთა ფეოდალების, ინგლისელი და ფრანგი კოლონიზატორების უღელქვეშ გმინავდა. ეს იყო ძირითადი მიზეზი ეროვნული მოძრაობის აღმშენებლობისა და არა ის, რომ ნაბილუნის ექსპედიციის შედეგად, ეგვიპტეში შემოიჭრა „დასავლეთის იდეები, რომ ევროპულ და ამერიკულ მისიონერთა სკოლებმა ფართოდ გავლეს კარები არაბ ახალგაზრდობას, რასაც ამტკიცებენ ევროპელი იდეოლოგები.

სწორედ ახალმა არაბულმა ლიტერატურამ იკისრა არაბთა ეროვნული თვითშეგარწმუნების გამოღვივების დიდი მისია. 1840 წელს სირიაში შეიქმნა არაბ ლიტერატორთა საზოგადოება, რომელიც ფორმალურად კლასიკური არაბული ენისა და ლიტერატურის შესწავლას ისახავდა მიზნად, ფაქტურად კი ქადაგებდა არაბთა ერთიანობის აუცილებლობას კოლონიზატორთა

წინააღმდეგ ბრძოლაში. 1857 წელს ამ საზოგადოებას შეუერთდა სირიის მეცნიერული საზოგადოება, რომელმაც დასაბამი მისცა არაბთა ეროვნულ მოძრაობას. საზოგადოების წევრები აგრძელებდნენ ანონიმურ ფურცლებს, რომლებიც მოეწოდებდნენ ეროვნული აღორძინებისათვის ბრძოლისაკენ. 1880 წელს საზოგადოებამ შეიმუშავა პოლიტიკური პროგრამა, რომელიც არაბების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის პირველი დოკუმენტა. მასში აღნიშნულია, რომ არაბული ენა უნდა გამოყენდეს ოფიციალურ სახელმწიფო ენად ყველა არაბულ ქვეყანაში. მეორე არაბული ეროვნული საზოგადოება შეიქმნა 1895 წელს პარიზში და მას „არაბული სამშობლოს ლიგა“ ეწოდა. ლიგამ 1906 წელს გამოაქვეყნა მანიფესტო, რომელიც მოითხოვდა „... ტერორისა და ვეფრატის ველიდან სუეის ყელამდე, ჰმელთაშუა ზღვიდან ომანის ზღვამდე...“ გადმოვიღო ვაერთიანებული არაბული სახელმწიფოს შექმნას.

1908-1915 წლებში ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობა აღმავალი გზით მიმდინარეობდა. 1908 წელს შეიქმნა კიდევ ერთი ეროვნული არაბული ორგანიზაცია — „ტერაქტის არაბების თემი“, რომელიც მალე აგრძელეს ხელისუფლებმა. 1909 წელს არაბმა ახალგაზრდებმა სტამბოლში შექმნეს „ლიტერატურული კლუბი“ („ალ-მენტადა ალ-ადამი“), რომელიც ძირითადად ლიტერატურის პროპაგანდას ეწეოდა, მაგრამ ამასთან ერთად ახლო მომავალი პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნისათვის საზოგადოებრივ აზრს ამზადებდა. ამ კლუბის საქმიანობამ შედეგად გამოიღო და 1912 წელს კიარიში შეიქმნა პირველი არაბული პოლიტიკური ორგანიზაცია „თურქული აღმოსტრაციის დეკლარაციისათვის ასოციაცია“ („ალ-ჟამა ალ-დამარჯბაია ალ-იღარია ალ-ოსმანი“). აღნიშნულ ორგანიზაციას მჭიდრო კავშირი ჰქონდა პარიზსა და ბეირუტში მოქმედ არაბულ ლიტერატურულ საზოგადოებთან. 1912 წელს პარიზში შეიქმნა არაბული ეროვნული საზოგადოება „ახალგაზრდა არაბთა საზოგადოება“ („ალ-ჟამა ალ-არაბია ალ-ფათათა“), რომელიც მიზნად ისახავდა... „არაბი ერის პროგრესისა და მისი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის ბრძოლას“. მეორე ორგანიზაცია „რეფორმის კავშირი“ („ალ-ჟამა ალ-ოსტალია“) შეიქმნა იმავე წელს ბეირუტში. ის ეროვნული აღორძინების ერთადერთ საშუალებად რეფორმების გზას მიიჩნევდა, დასაუღური რეფორმისტული მოძრაობის დიდ გავლენას განიცდიდა. 1913 წელს ეს ორი უკანასკნელი საზოგადოება ვაერთიანდა და ბეირუტში გადმოიტანა ადგოლისამყოფელი.

არაბი განმათავისუფლებლის (მათ ახსოვდებოდა უმრავლესობას მწერლები შეადგენდნენ) ექ-

ტური პოლიტიკური მოღვაწეობის შედეგად 1913 წლის 18 ივლისს პარიზში გაიხსნა პირველი არაბული კონფერენცია, რომელიც შემდგომშიც დიდი ადგილი დაეუფლა არაბული ნაციონალიზმის ცალკეული პრობლემებისა და მათ შორის მწერლობის აღორძინების საკითხებს. ვინაიდან კონფერენციის მუშაობა დასაუღური ორიენტაციის გზით წავიდა, საკითხის გადაჭრა იმით დამთარდა, რომ მან დადასტურა მხოლოდ არაბული ენის სახელმწიფო ენად აღიარების მიზანშეწონილობა. სანდურტრასო აღინიშნოს, რომ არაბული ნაციონალიზმის პრობლემის განხილვისას ეგვიპტელმა განმათავისუფლებელმა და ამ კონფერენციის თავმჯდომარემ ახალ აღ-კამიდ ახ-ზახაიომ აღნიშნა, არაბთა პოლიტიკური ერთიანობის მიღწევის ცდა რელიგიის საფუძველზე ყოველთვის კრახით მთავრდებოდა.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ახალ არაბულ ლიტერატურას საესეებით გარკვევით ეტყობა არაბული ნაციონალიზმის ვადლება. საქმე ის არის, რომ არაბული ნაციონალიზმის იდეოლოგიები არაბთა განმათავისუფლებელ მოძრაობას, დასაწყისშიც და ახლაც, განიხილავენ როგორც არა მარტო მესელმანთა რელიგიურ მოძრაობას, არამედ როგორც პოლიტიკურ მოძრაობას იმ ხალხებისა, რომლებიც არაბულ ენაზე მტყულებენ და იბრძვიან ეროვნული თვითგამორკვევისათვის. ამიტომ არის, რომ არაბულ ნაციონალიზმში ეროვნული დამოუკიდებლობის მისწრაფება შერწყმულია არაბული ქვეყნების ერთიანობის იდეასთან. არაბული ნაციონალიზმის თეორეტიკოსი და მწერალი აბუ ხალდუნ სატი ხუსარი თავის წიგნში „არაბიზმი პირველ რიგში“ წერს, რომ „ყველა ენის კი ნათესაური ურთიერთობით დაკავშირებულია რომელიმე არაბულ ქვეყანასთან და ლაპარაკობს არაბულ ენაზე, არაბია. არაბია, მიუხედავად იმისა, როგორია სახელწოდება იმ არაბული ქვეყნისა, სადაც ის დაიბადა, როგორია მისი ოფიციალური ქვეშეგარდობა, არაბია, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი რელიგია სწამს მას...“

ახალი არაბული ლიტერატურისა და არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მიმართულებას წასახვის პირველვე წლებიდან არაბული ნაციონალიზმი განსაზღვრავდა. ეს საესეებით დაიწყო მწერლობის მიღწევა იყო, ვინაიდან ამ ნაციონალიზმში მთავარ როლს ასრულებდა დამონების წინააღმდეგ მიმართული მისი საერთო დემოკრატიული შინაარსი. ვ. ი. ლენინი გვასწავლის, რომ დამონებული ერების ნაციონალიზმი არის დამონების წინააღმდეგ მიმართული საერთო დემოკრატიული შინაარსი, რომელსაც მხარს უჭერენ კომუნისტები.

ამ საერთო დემოკრატიულ შინაარსში პოვლობდა გამოხატულებას ხალხთა მსახურის ბრძო-

ლა ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, მისწრაფება არაბული ქვეყნების გერმანიისა და კულტურის აღორძინებისაკენ. არაბული ქვეყნების ხალხების შეგნება შექმნილი ისტორიული მდგომარეობის გამო, ჯერ კიდევ ვერ ამაღლა ელასობრები შეგნების დონემდე, ასეთ ვითარებაში არაბთა ეროვნული თვითშეგნების გამოვლინება იყო და არის ახალი არაბული ლიტერატურის საბატიო მოვლევება. სწორედ ამიტომაც, რომ არაბი მწერლები და სხვა საზოგადო მოღვაწენი ნაციონალიზმს განიხილავენ ისეთ იდეოლოგიადა, რომელიც „...წინსვლის შესტიმულირებელია, სველის იმ პირობებს, რომელშიც არაბები ცხოვრობენ, მოკვან არაბები საბოლოო გამარჯვებამდე“ — წერს ცნობილი არაბი მწერალი და მეცნიერი დოქტორი მუჰამედ მაქრუბი.

ნაციონალიზმ, როგორც იდეოლოგიური მიმდინარეობა, ნაციონალისტურ ეგოიზმად კი არ არის გავებული არაბულ სამყაროში, არამედ ის მიწნეულია ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლის საშუალებად. ცნობილი არაბი პროგრესული მწერალი და ფილოსოფოსი ჟორჯ ხანა წერდა, რომ ნაციონალიზმი არაბულ ქვეყნებში ისეა გავებული, როგორც „...არაბული ქვეყნების დამოუკიდებლობა, თავის დაღწევა იმპერიალიზმის ბორტშეშობებისაკენ... არაბებს შორის ურთიერთგაგების საშუალება... მათ შორის დაახლოების გზა... სხვადასხვა ქვეყნებში მცხოვრებ არაბთა პოზიტიური და სასარგებლო ურთიერთკავშირის საშუალება“.

არაბული ნაციონალიზმი ბერეკაბული ნაციონალიზმის უბრალო ნარსახებია კი არ არის, არამედ ახალი არაბული ლიტერატურის იდეოლოგიაა. არაბული ნაციონალიზმის თავისებურება, მისი აღმოცენებიდანვე, ის არის, რომ მასში ფაქტობრივად წარმოდგენილი და მის ბრძოლად ლიტერატურულ შეადგენს სარტოთ დემოკრატიული შინაარსი. სწორედ ამან ჩამოაყალიბა არაბული ნაციონალიზმი ანტიკოლონიურ ანტიიმპერიალისტურ საფუძვლებზე და ეს გახდა იმის მიზეზი, რომ იგი ახალში არაბულმა ლიტერატურამ შეითვისა.

არაბული ნაციონალიზმის იდეოლოგიის შემდგომ განვითარებას და მას ანტიიმპერიალისტური მიმართულებით წარმართვები დიდი როლი შეასრულა არაბულმა კონფერენციებმა, რომლებიც არაბული კულტურის აღორძინების პრობლემებსაც განიხილავდა 1931 წლის აგვისტოში ქალაქ ნაბულუსში (სირია), იმავე წლის სექტემბერში იერუსალიმში (იორდანია); 1936 წლის იანვარში ქალ. ლამასკოში (სირია) იმავე წლის სექტემბერში ქალ. ბლიდანში (სირია); 1938 წლის ნოემბერში ქალ. კაიროში შემდგარმა არაბულმა კონფერენციებმა, 1939 წლის ეგვიპტელი მწერლობის მიერ შექმნილმა ვრაცის, ეგვიპტის, სირიისა და პალესტინის ახალ-

გაზრდობის საზოგადოებამ, 1942 წელს კაიროში შექმნილმა სართო არაბულმა პოლიტიკურმა ორგანიზაციამ „არაბული ქვეყნების კავშირი“ („კამაია-ალ-ოთთობა დელ-ქარკაბი“) გამოქვეყნებული შეასრულა არაბული ნაციონალიზმის ანტიიმპერიალისტური ხასიათის ჩამოყალიბებამაში.

ამ იდეოლოგიის ანტიიმპერიალისტურმა მიმართულებამ განსაზღვრა ახალი არაბული ლიტერატურის დემოკრატიული არსი და ის, რომ არაბული მწერლობის შედარებით ნაყოფიერი ძველებური ტრადიციები, რომლებიც თავს იჩენდა ხასიათების გახსნაში, კომპოზიციასა და სტილისტურ ხერხებში, ვითარდებოდა ახალი ეპოქის მოთხოვნილებათა შესაბამისად.

ახალი არაბული ლიტერატურის აღორძინებასთან ერთად ფეხი აიდგა ეგვიპტის ლიტერატურამაც. ეგვიპტეში ნაპოლეონის ექსპედიციის დამარცხების შემდეგ (1798-1801) ფაქტურად ოსმალეთის იმპერიისაკენ დამოუკიდებელი სახელმწიფო შეიქმნა მუჰამედ ალის მეფობით. ამან კი ხელი შეუწყო ქვეყნის გერმანიურ და კულტურულ აღმავლობას. გასული საუკუნის პირველი სამი ათეული წლის განმავლობაში ეგვიპტეში შეიქმნა სახელმწიფო სკოლების ქსელი, შემოიღეს წიგნის ბეჭდვა დაიწყო (1827 წლიდან) არაბულ ენაზე პირველი გაზეთის „ალ-ვაკაი ალ-მისრიას“ (ეგვიპტური ამბები) გამოცემა.

ამვე პერიოდში დაიწყო პირველი ეგვიპტული განმანათლებლების მოღვაწეობაც. მათ შორის გამოირჩეოდა რიფათ-ბეი ატ-ტახტევი, რომელმაც ტრადიციული განათლება მუსულმანურ სასულიერო უნივერსიტეტში „ალ-აზ-ხარში“ მიიღო, ხოლო ვეროპული კი — საფრანკეთში. მან აზიარა ეგვიპტელები საფრანკეთის ბერეკაბული რევოლუციის იდეებს.

60-იან წლებში ეგვიპტეში სწრაფად ვითარდება პრესა, გამოდის გაზეთი „ეალი-ან-ნალ“ („ნილოსის ველი“), რომელიც პოლიტიკურ საკითხებთან ერთად დიდ ყურადღებას უთმობს ლიტერატურასაც. ცნობილი განმანათლებლები იბრაჰიმ ალ-მუვალიდი და ოსმან ჯალალი კორაში აარსებენ ყოველკვირულ გაზეთს „ნუჯუმი ალ-აფჟარ“ („აზრების გასეირნება“), გამოსვლას იწყებს პედაგოგიური ტრინალი „აუუ-დათ ალ-მადარის“ („სკოლის ბაღი“), რომლის რედაქტორიც იყო ეგვიპტის პირველი ეროვნული ბიბლიოთეკის დამაარსებელი ალი მუჰარაჟ ატ-ტახტევი.

70-იანი წლები კიდევ უფრო ნაყოფიერი გამოდგა. 1875 წელს ალექსანდრიაში ყალიბებდა ყოველდღიური გაზეთი „ალ-აპრამი“ („პირამიდები“), რომელიც დღესაც გამოდის და ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ნახევრად ოფიციოზია.

ასეთ მძლავრ კულტურულ აღორძინებას

ზღვარი დაუდო ეგვიპტეში ეგვიპტელი კაპიტალის შემოჭრამ, რამაც იგი ეგვიპტელი კვიპტების კაბალურ დამოკიდებულებაში ჩააყენა და 80-იანი წლების დასაწყისისათვის კი ის უკვე ინგლისის კოლონიური პოლიტიკის მოვარობიერად იქცა.

1881-1882 წელს ეგვიპტელმა ხალხმა ხმა აიმაღლა ინგლისელთა ბატონობის წინააღმდეგ. ეგვიპტის არმიის პოლკოვნიკმა არაბი-ფაშას ხელმძღვანელობით იფეთქა დიდმა აჯანყებამ, რომელიც მასწავლით ჩაახშვეს ინგლისელმა კოლონიზატორებმა.

არაბი-ფაშას აჯანყებამ დიდი გავლენა მოახდინა ეგვიპტის ლიტერატურაზე. ეროვნულ განმათავისუფლებელი ბრძოლის ამოცანებმა განსაზღვრა XIX საუკუნის დასასრულისა და წვენი საუკუნის დასაწყისის ლიტერატურული ნაწარმოებების როგორც შინაარსი, ისე ფორმები. პირველ ხანებში ძირითადი პროზაული ძეგრი პოლიტიკური სტატიები იყო. აღორძინების პერიოდის მოღვაწეების — ეგვიპტელი აბდ-ნური ალაფდინის, მუჰამედ აბდოს, ადმი ისხაკის და სხვათა მგზნებარე პოლიტიკური პამფლეტები მიმართული იყო კოლონიზატორების წინააღმდეგ აღსავსე იყო თავისუფლებისა და სოციალური პროგრესისათვის ბრძოლის პათოსით. თუმცა იმ დროის პოლიტიკური სტატიები გართობული პროზით იწერებოდა და მათი ენა რამდენადმე არქაული იყო, ისინი მაინც პუბლიცისტების უბედლო ნიმუშებად რჩებიან.

შეოცე საუკუნის დასაწყისამდე მხატვრული ლიტერატურა ეგვიპტეში წარმოდგენილი იყო პირველ რიგში პოეზიით, რომლის აღორძინებლში დიდი წვლილი მიუძღვის მამუდ საში ალ-მარუფის (1838-1904 წ.) არაბი-ფაშას აჯანყების პერიოდში ალ-მარუფი გამოჩნდა როგორც დიდი ეროვნული პოეტი, ეგვიპტელი ხალხის ოცნებებისა და ფიქრების გამოხატველი. ის აჯანყების უშუალო მონაწილე იყო, და თავის ლექსებში უცხოელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ ბრძოლისაყენ მოუწყობდა ხალხს.

შეოცე საუკუნის დასაწყისში სამწერლო ახარებაზე გამოდის „ნალოსის პოეტი“ ჰაფიზ იბრაჰიმი (1871-1932 წ.წ.) სუდანის წინააღმდეგ მოწყობილი ეგვიპტის სამხედრო ექსპედიციის უშუალო მონაწილე ოფიცერი, რომელიც თვით რწმუნდება ადამიანთა დამოკიდების უსამართლობაში და ამისათვის მას არმიიდან აძევებენ. ჰაფიზ იბრაჰიმი ამიერიდან მთლიანად პოეზიაში მიეწეოდა. ის იბრაჰიმის თავისი ხალხის დამოკიდებული მდგომარეობის წინააღმდეგ ტუბელ უმღერას თავის მშობლიურ არაბულ ენას, რომლის ვანდენასაც ცდილობდნენ კოლონიზატორები ეგვიპტიდან.

ენა არაბთა
ტუბელ სიტყვათა,

სევეა და ოსერის
ზღვათა ზღვაა
უფრო და დაუძლეველი.

წერდა ალ-მარუფი.

დიდა ეგვიპტის „პოეტთა ამირას“ ახმედ შაჰყის (1863-1932 წ.წ.) როლი ეგვიპტის პოეზიის განვითარებაში. ის შეოცე საუკუნის გარეგანზე გამოდის სამწერლო ასპარეზზე და მის შემოქმედებას თავიდანვე აზის ანტიიმპერიალისტური დალი. ა. შაჰყი ასე მიმართავს ინგლისელ ლორდს კრომერს, რომელიც სისხლით აოკებდა ეგვიპტელ ხალხის თავისუფლებისადმი წყურვილს.

ეგვიპტის მიწა შენ ვინ მოგვცა ასე
სამართალ,
არვის არ ჰყოფსო განიინება, არვის არ
ენდო?

ახმედ შაჰყის 1915 წელს აძევებენ სამშობლოდან, ის ესპანეთში მიდის. სამი წლით სამშობლოდან მოშორებამ კიდევ უფრო გააღრმავა მისი პატრიოტული გრძობები. სამშობლოში დაბრუნებამ, მაშინ როდესაც ეგვიპტეში შეიფუტებოდა პირობები 1919-21 წლების ეროვნული რევოლუციისათვის, ა. შაჰყის საშუალება მისცა არაბული სამყაროს ერთხმად აღიარებულ პოეტი გამხდარიყო.

პოეტთა ამ პლუადის მიეკუთვნება ხალილ მურტანი (1872-1949 წ.წ.), რომელიც კარგად იცნობდა და სათანადოდ აფასებდა კიდევ ფრანგულ და ინგლისურ პოეზიას. მთელი მისი შემოქმედება მიმართული იყო ახალი თემატურის ძიებისაკენ. ხ. მურტანი აქტიური მონაწილე გახლდა ლიტერატორთა იმ ჯგუფისა, რომელიც მიზნად ისახავდა ახალგაზრდა თაობა გაერთიანებინა მათი ეპოქის სოციალ-ლიტერატურული რევოლუციისათვის ბრძოლაში. ეს ჯგუფი მხოლოდ ეგვიპტის შერე პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვებით არ ემაყოფილებოდა, სურდა ეგვიპტეს მისთვის შესაფერისი ადგილი დაეკავებინა მსოფლიო ცივილიზაციაში. ამ მიმართულებას მიმდევარი ეფრო ნაციონალიზმის იდეებით იყენებდნენ გიტაცებულნი. მაგრამ ამასთან ერთად აღიარებდნენ დასავლეთში განათლებულ მოღვაწეებს ეგვიპტელობას. ერთხელ მდგომარეობიდან გამოსავალს ისინი ძველისაკენ აუცილებელ დაბრუნებაში კი არ ხელაყდნენ, როგორც ამას ფიქრობდნენ ლიტერატურის არქაისტ-კონსერვატორები (თუმცა პარატიკულადაც არ ეთამებოდნენ მათ), არამედ ფართო განათლებასა და რევოლუციის ნელ პროცესში. ამიტომ ამ მიმდინარეობამ თანდათან მტკიცედ შეითვისა დასავლური რევოლუციის იდეები და ეგვიპტეში ათარა რევოლუციური ბრძოლის გზას.

მეოცე საუკუნის დასაწყისის ევგობტორი მწერლობისათვის დამახასიათებელი იყო უცხოელთა ზატონობისაგან თავისუფალი სამშობლოს ხილვის დიდი სურვილი, მაგრამ ამასთან ერთად ისინი გრძნობდნენ, რომ მამინდელ პირობებში ევგობტორები უძლურნი იყვნენ რამე ეღონათ. ამიტომ იყო, რომ მწერლებმა მიმართეს ისტორიული რომანის ეანს, რომლის საშუალებითაც ედილობდნენ გავლენითიანთ წარსულს, ეწვევებინათ არაბების მიერ განედილ დღეთა ბრწყინვალეობა და ამით ავმადლებინათ ევგობტორებში პატრიოტული გრძნობები.

ამ ეანის შექმნაში დიდი დამსახურება მიუძღვის ვერჯ ზეიდანს (1861-1914 წ.წ.). მისი მრავალრიცხოვანი რომანები ხელიდან ხელში გადადიოდა არა მარტო ევგობტორსა და მთელს არაბულ სამყაროში, არამედ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაშიც. ამ მხრივ საინტერესოა მისი რომანი „ევგობტორი ქალი არმანოსა“, დიდი ვერჯ ზეიდანის დამსახურება, როგორც არაბული ლიტერატურის ისტორიის მკვლევარისა. მან შექმნა კამბრალური ომბტომიანი ნაშრომი „არაბულნივანი ლიტერატორის ისტორია“, რომელიც მოიცავს არაბული ლიტერატურის ისტორიის უძველესი დროიდან ე. წ. „წინამართობის საუკუნიდან“ (ყასარ ალ-ჰალია) მეოცე საუკუნის დასაწყისამდე. ეს ნაშრომი კაიროს უნივერსიტეტის დოქტორმა შავი დაფმა გამოსცა 1957 წელს და დღეს ის ბიბლიოგრაფიულ ინივითობას წარმოადგენს. ამ სტრატეგიის ავტორის საშუალება მიეცა ხანგრძლივი ძეგლის შემდეგ აღნიშნული ომბტორული შეგინა კაიროში ბუქინისტებისაგან 1963 წელს.

3. ზეიდანის გზას მიუყვამეოცე ევგობტორი მწერალი მუჰამედ ალ-ჰუეილიხი (1868-1930 წ.წ.), რომელმაც 1912 წელს გამოაქვეყნა რომანი „ისა იბნ ზიშამის მოთბრობა“. სხვა არაბ განმანათლებელთა მსგავსად მ. ალ-ჰუეილიხის შემოქმედებაში მერწყმულია არაბული და ევროპული კულტურის ელემენტები. ის ამსოლტორისა და უცხოელთა ზატონობის წინააღმდეგ ილაშქრებდა. დიდი წვლილი მიუძღვის მის ავტორთვ ძველი არაბული ეროვნული კულტურის და განსაყუთრებით კი ელასიკური არაბული ლიტერატურის შესწავლის საქმეში. ერთად კი შუასაუკუნეების პოეტის ამბ-ღალი ალ-ჰარის შემოქმედების შესწავლაში.

ალ-ჰუეილიხის „ისა იბნ ზიშამის მოთბრობა“ მეოცე საუკუნის დასაწყისის ევგობტორს საზოგადოების ყოფიერებისა და ზნეობის მკაცრი სოციალური სტირია. ავტორი თამამად ამყარავებს იმ დროინდელი საზოგადოების სოციალურ უსამართლობას. სასტიკად და უღმობილად ამბობს ბურჟუატიზმს, შექრიაჰობას, სიძუნწეს, სარკასტულად დასცინის დასავლური კულტურის ბრმა თყუანისცემას.

„ეისაც სურს ემსახუროს სამშობლოს, ეგუადებს ავტორი აღნიშნულ მოთბრობაში. — მან უნდა თავი დააღწიოს მხატვრულ საქმეებს“. ეს ნაწარმოები არაბულ ლიტერატურის აღორძინების მწვერვალია, ელასიკური პერიოდის შედეგების ტოლფასოვანია.

მეოცე საუკუნის პირველი თმწელი ევგობტორი ეროვნულ-განმთავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობით აღინიშნა, რასაც ვარჯეულად ხელი შეუწყო დენშავის „საქმეში“, რომელიც შეთბზეს ინგლისელმა კოლონიზატორებმა. 1906 წლის ივნისში ინგლისელ ოფიცერთა ჯგუფი მტრედებზე სანადიროდ გაემგზავრა ევგობტორს სოფელ დენშავიში. მათ გაათლეს ნაფსები, დაწვეს ერთი ფულაბის ოქახი, დამტრეს გლეხის ქალი, თოფს ესროდნენ გლეხებს. ფულახები ხელკეტებით თავს იცავდნენ. ერთი ოფიცერი ვაიქცა და ვხაში ვარდაიელად შიის დავერისაგან, ხოლო ფულახები კი დადაწამულეს ოფიცერის მკელელობაში. ამ საბაბით ინგლისელებმა ოთხი ფულაბი წამოხარჩეს. ცხრა კი კატორღაში გაგზავნეს. ევგობტორი დაეღუა ამ უკანონობამ. მთელ ქვეყანას ვადუბარა მიტინგებისა და დემონსტრაციების ტალღამ.

ამ მოკლეს ფართოდ გამოეხზურნენ ევგობტორი მწერლები, პოეტმა ჰაფიზ იბრაჰიმმა ლექსებიც კი უძღვნა უდაწამულოდ დასჯილ ფულახებს. პატრიოტულად განწყობილმა ბურჟუაზიულმა ინტელეგენციამ თავისი პოლიტიკური პარტიაც კი შექმნა, რომელსაც სათავე ენიბილი განმანათლებელი მუსტაფა ქამილი (1874-1908 წ.წ.) ჩაუდგა. მ. ქამილის მოღვაწეობა მიმართული იყო ევგობტორს კულტურის აღორძინებისაკენ, მის მგზნებაზე პოლიტიკური სტატეგისა და ნარკვევებზე იბრდებოდნენ ევგობტორს კულტურის მოღვაწეების მთელი თობები.

მ. ქამილის თანამებრძოლი იყო ყასემ ამინი (1865-1908 წ.წ.), რომელმაც ევგობტორს ლიტერატურაში დაამკვიდრა ევგობტორი ქალის ემანსიპაციისათვის ბრძოლის თემა. მისი ეთილშობილი იდეები მხატვრულ აღქმას პოელობა მრავალი მწერლისა და პოეტის შემოქმედებაში, განსაყუთრებით კი ცნობილი ევგობტორი პოეტის მუსტაფა ლტეფი ალ-მინფალუტის (1876-1924 წ.წ.) შემოქმედებაში.

მუსტაფა ალ-მინფალტორი ნიქიერი პებლიცისტი იყო. თავის მრავალრიცხოვან ნარკვევებსა და სტატეებში, მოთბრობებსა და სხვა ეანის ლიტერატურულ ნაწარმოებებში იგი მრავალფეროვან სიუჟეტებს იყენებდა, იბილავდა ლიტერატურული კრიტიკის, სოციალურა და პოლიტიკური ხასიათის საკითხებსაც. გადმოცემის კარგი უნარით დიქცილოვებულს, შექმლო მხატვრული ლიტერატურის ჩინებელი პოეტურიზაცია.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გავლენით 1919-1921 წლებში ეგვიპტეში იფიქრა დიდმა ანტიიმპერიალისტურმა რევოლუციამ, რომელმაც თავის მხრივ დიდი ზეგავლენა იქონია რეალისტური ლიტერატურის განვითარებაზე. შერაოლმა-რეალისტებმა თავიანთი ბრძოლის მიზნად ქვეყნის ეროვნული განთავისუფლება და ეროვნული კულტურის აღორძინება დაისახეს, მათვე შექმნილი ე. წ. „მოდერნისტული სკოლა“. როგორც ამ სკოლის სახელი გვიჩვენებს (თანამედროვე მოდერნისტულ მიმდინარეობასთან მის საერთო არაფერი აქვს), მის საფუძვლად ედო იმდროინდელი ევროპული კულტურის აღიარება, ძველი და ახალი არაბული ლიტერატურის მზახვე ამ კულტურის მიღწევათა გამოყენება ეროვნული არაბული ლიტერატურის აღორძინებისათვის.

გამოდიოდნენ რა ლიტერატურაში რომანტიზმის წინააღმდეგ, ამ სკოლის მიმდევრებმა შექმნეს შერაოლის ახალი ენარი „ეგვიპტური ნოველა“ — პატარა მოთხრობები, სადაც აღწერილია უბრალო ადამიანების ცხოვრება და უურადლება გამახვილებული კაპიტალისტური საზოგადოების ურედმართობაზე. 1919-1930 წლები ეგვიპტეში „ეროვნული აღორძინების“ წლებია ცნობილი. სწორედ ამ დროს შეიქმნა ნაწარმოებები, რომლებიც დამაყრებლად და სიმართლისეულად გვიჩვენებს ფელახებისა და უბრალო ჩინოვნიკების ცხოვრებას.

დიდი როლი შეასრულეს მოდერნისტული მიმართულების რეალისტურ მიმდინარეობასთან დაახლოებაში შერაოლებმა პერჰამედ ჰუსეინ ჰეიქალმა და ტახა ჰუსეინმა. პირველის მოთხრობამ — „ზეინაბმა“ და მეორის ორმა არაბულმა და ფრანგულმა დისერტაციამ ახალი სკოლის მანიფესტის როლი შეასრულა. მოთხრობა „ზეინაბში“ პირველად აისახა ეგვიპტელი ფელახის ცხოვრება, შემოხვევით არ არის ის ვარაუდობა, რომ ავტორმა „ეგვიპტელი ფელახის“ ფსევდონიმით გამოაქვეყნა ეს ნაწარმოები. მოთხრობაში დამაყრებლად არის აღწერილი ეგვიპტური სოფლის ცხოვრება, თუმცა იტარება რბილი და რამდენადმე სენტიმენტალური ტონი. ასევე დიდია სორბონისა და სასულეიკო „ალ-ახზარის“ უნივერსიტეტთა აღზრდილის, უსინათლო ტახა ჰუსეინის როლი, რომლის პირველმა ნაწარმოებმა გზა გაუკაფა თანამედროვე ისტორიულ-ლიტერატურულ მეთოდებსა და ლიტერატურული კრიტიკის პრინციპებს.

თანამედროვე არაბული ლიტერატურის კოროფე ტახა ჰუსეინი დაიბადა 1889 წელს. შერაოლის ცხოვრება თავიდანვე ტრაგიკულად აიწყო. დაიბადა ერთ მიკვდებულ სოფელში და ისევე როგორც მრავალი ათასობით ფელახის ბავშვი, იგიც მსხვერპლი გახდა ეგვიპტეში გაყრდნობული თვალის დაავადებისა; სამი წლის ბავშვი სამედამოდ დაბრმავდა. უსინათ-

ლო ბიჭი დაწყებით მუსულმანურ სკოლაში — „ქუთაბში“ მიიზარეს, რათა ის მომაველში ყურანის მოკადავე გამხდარიყო. (წმენი წმენი სწავლას დაეწავა, როგორც უკვე ნახსენებია ცამეტი წელი, ის კაიროს გაემგზავრა მუსულმანური ლეთისმეტყველების უნივერსიტეტში — „ალ-ახზარში“ შეცნიერების საქმენელად.

„ალ-ახზარში“ იმ დროს სწავლების ტრადიციულ-დოგმატური შესაბუქნობრივი სიტუცმა მეფობდა, მაგრამ კლასიკური არაბული ენის შესწავლისათვის აქ საკმაო პირობები იყო შექმნილი და ტახა ჰუსეინმაც ეს კარგად გამოიყენა, თუმცა „ალ-ახზარის“ ყველგნე გამოდევნული სკოლასტური სული მასში ზიზი იწვევდა. მან შეიგნო, რომ საჭირო იყო სხვაგან ეძებნა შეცნიერება და გადავიდა იმ დროს ახლად გახსნილ კაიროს უნივერსიტეტში.

ამის შერაოლი მოგვიხსრობს ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებში „დღეებში“ („ალ-იამი“), რომლის პირველი ნაწილი 1929 წელს და მეორე კი 1939 წელს გამოიცა. ამ მოთხრობით თანამედროვენი აღტაცებულნი იყვნენ. მოსწონდათ მისი მხატვრული წარმოსახვა, განსაკუთრებული და განუშეოკრებული სტილი, სადაც აზრების მკაფიოა და მოქნილობა შეხამებულია ბერაათა მომადლოებელ მარქსიზმსთან, ყოველივე ეს კი ამ მოთხრობებს ახალეი ლიტერატურის მარგალიტად აქცევს.

ტახა ჰუსეინი ამ ნაწარმოების გამოქვეყნების ეგვიპტეში უკვე კარგად ცნობილი შერაოლი იყო. ის პირველი ეგვიპტელი გახლდათ, რომელმაც დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მიიღო კაიროს უნივერსიტეტში. 1920 წელს, მის შემდეგ, რაც სორბონში მეორე სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა ფრანგულ ენაზე, ტახა ჰუსეინი დაუბრუნდა ეგვიპტეს. აქ ის ბევრს და ნაყოფიერად მუშაობს როგორც ისტორიკოსი და ლიტერატურისმცოდნე. მისი ბევრი გახვედელი კრიტიკული შეხედულება ნამოყალიბებულია წიგნში „ისლამამდელი პოეზია“ (1926 წ.). შერაოლი, კრიტიკ. ექვს გამოსთქამდა ისლამამდელი პოეტების ლექსების სინამდვილის თაობაზე, უარყოფდა იმას, რომ ყურანი ლმერთის მიერაა შეთავონებული. ამიტომ სდენიდან ტ. ჰუსეინის რაქტიონერები, მოწინავე ახალგაზრდობის თვალში კი ის თავისუფალი აზროვნების სიმბოლოდ იქცა.

ტახა ჰუსეინმა ლიტერატურული მოღვაწეობა ბერძნული ტრავადიების თარგმნითა და ანტიკური სიმღელების პოპულარიზაციით დაიწყო. 20-იანი წლების პირველ ნახევარში ის არაბული ლიტერატურის ისტორიით დაინტერესდა. მისი ლიტერატურული ხერხები, რომელთაც ავტორის დიდი ტემპერამენტისა და ბოზოქარი სულის დალი აზის, განირჩევა პეიქალის თავშეკავებული სიტემისაგან. ის ახალი და ძველი, არაბული და უცხოური ლიტერატურების შესწავლის კრიტიკული მეთოდის დამკ-

ვიდრებისავე მიისწრაფვოდა. ტ. ჰუსეინის სა-
მეცნიერო-პოპულარული ნაწარმოებები, რომ-
ლებიც ხშირად ლექციებისა და სტატიებისაგან
შედგება, თანამედროვე არაბული ლიტერატუ-
რის დიდი შენაძენია არა მარტო შინაარსობრი-
ვად, არამედ სტილის თვალსაზრისითაც.

1943 წელს ტახა ჰუსეინი აქვეყნებს თავის
მეორე მოთხრობას — „სავათის ძახილ“
(დღეა აღ-კარაუნა), რომელიც გავლენითი-
ლია კაცთმოყვარეობის იდეებით, ჰეივალის ე-
თილშობილი და სუსტი გმირისაგან განსხვავ-
ებით ტახა ჰუსეინის გმირი შტაილე ნების-
ყოფისაა. ეს ნაწარმოები თავის მხატვრული
ღირებულებით მისი პირველი მოთხრობის
ტოლფასოვანია. ტახა ჰუსეინის ამ ნაწარმოე-
ბთა სტილი იმდენად მიწვილდელია, რომ მას
ბევრი მიმდევარი გაუჩნდა. ტახა ჰუსეინის შე-
მოქმედებამ დიდი ინტერესი გამოიწვია არა
მარტო ეგვიპტეში, არამედ მთელ მსოფლიო-
ში. მისი „დღეები“ ითარგმნა რუსულ, ინგლი-
სურ, ფრანგულ, ჩინურ და ჰველ ებრაულ
ენებზე.

ტახა ჰუსეინმა დიდი როლი შეასრულა
არაბული ბელეტრისტიკის განვითარებაში.
მისმა რომანებმა — „პოეტრი“, „უბედურე-
ბის ხე“, „სავათის ძახილი“ და სხვები, —
ალეგორიამ — „შაჰაზადას სიზმრები“, აფო-
როზმების, ივავების, ნაკვევების, სტატიე-
ბის, ჩანაწერებისა და მოთხრობების კრებუ-
ლებმა ეგვიპტის პროზა დიდების შარავინდე-
ლით შეიშინა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტახა ჰუსეინის შე-
მოქმედების გვიანდელი პერიოდის ნაწარმოე-
ბებმა დაკარგა ის მოშიზბეულობა, რომელიც
ახასიათებდა მის აღრინდელ შემოქმედებას.
ეს იმანაც გამოიწვია, რომ ჩენი საუკუნის
ოცდაათიან წლებში ეგვიპტის ლიტერატური-
სა და კულტურის აღმავლობაზე, რომელიც
1929-1931 წლების რევოლუციის შემდეგ და-
იწყო, უარყოფითი გავლენა მოახდინა სო-
ცი-ფაშის რეჟიმულმა დიქტატორამ (1930-
1934 წ. წ.), რომელიც ნახევრადფეოდალური
მიწათმფლობელობისა და მსხვილი რეჟიმულ
კომპარბორული ბერჟუაზიის ინტერესებს
გამოსატყდა.

ასეთ ვითარებაში, წინა პლანზე გამოდიან
ეგვიპტელი მწერლები, რომლებიც ფრანგული
და ინგლისური ლიტერატურის გავლენას გა-
ნიციდთან. ისინი, როგორც ამას აღნიშნავდა
აქადემიკოსი ი. ი. კრანკოვსკი, მიზნად ისა-
ხადენენ შეეჭმნათ სპეციფიკური ეგვიპ-
ტური კულტურა, ამიტომ ცდილობდნენ არა-
ბული მასალის საფუძველზე გადამეშუაებო-
ნათ ევროპული ელემენტრ და ამგვარად მიე-
ღოთ ერთიანი არაბულ-მუსლიმანური კულ-
ტურა. ისინი საერთო ეროვნულ აღორძინე-
ბას აზრებობ რევოლუციასთან ერთად, ლი-

ტერატურულ აღორძინებაში ხელაფენენ. ფი-
ლოსოფოსი მანსურ ფახში, ლიტერატურის ის-
ტორიის სპეციალისტი ალ-მანსური, რომელი
ლიტერატურის თეორიის შარაფიერი მწველი
დაიფი, რომელმაც ფრანგ ლიტერატორი თრან-
სუა ბონენათან ერთად გამოაშუა ფრანგულ
ენაზე ტრილოგია „მანსური“ — „ალ-აბარი“
— „შეიხი აბლ ეგვიპტელი“ (1924-1930 წ. წ.)
და რომელიც თავის დროზე, როგორც აქადე-
მიკოსი ი. ი. კრანკოვსკი აღნიშნავდა, მ. გორ-
კის გავლენას განიცდიდა, მარტო ფრანგული
კი არა, არამედ ევროპული ლიტერატურის
მთლიანად დიდ გავლენასაც განიცდიდნენ. ყვე-
ლა ისინი პროპაგანდას უწყევდნენ ეგვიპტეში
რუსის, შატობრიანს, ვ. პეტროს, ა. მიუსეს,
ა. ფრანსისა და სხვებს.

ძლიერი იყო ინგლისური ლიტერატურის
გავლენაც. ე. შექსპირი, დიკენსი, ტენისო-
ნი, უელსი, ბ. შოუ დიდ გამოხმართვებას
პოულობდა აბას მახმუდ ალ-აყადის, იბრაჰიმ-
ალ-კადირ ალ-შაზინის შემოქმედებაში. ალ-აყა-
დი თავისუფლების ქვეშარტ გამოხატულებადა
ლიტერატურისა და ზღოავენებას თვლიდა და
მათ ძირითად ამოცანას უბრალო დროსტარე-
ბაში კი არ ხელაფედა, არამედ აღამიანების
მსოფლმხედველობის გაფართოებაში. ალ-შაზი-
ნი რეალისტი იყო. მისი რომანი „ფერნანდის-
ტი იბრაჰიმი“ (1931 წ.) ლიტერატურული
ღირსების გარდა იმითაც გამოირჩეოდა, რომ
მასში დამაჭერებლად აბის აღწერილი იმდრო-
ინდელი ეგვიპტის ცხოვრება.

ამევე პერიოდში პირველად ეგვიპტის ლი-
ტერატურაში წარმოიშვა ე. წ. „თანამედროვე
მეზარტყენა“ მიმდინარეობა, რომლის ყველა-
ზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი კობტი სალა-
მე შესა იყო. იგი ხანგრძლივი დროის მანძილ-
ზე, 30-იან წლებში, რედაქტორობდა კაიროს
გავლენიან ფერნალს „ალ-ჰილალს“. სალაჰმ მე-
ლა ფაბიანური ტიპის დემოკრატიული სოცია-
ლიზმის მიმდევარი იყო, მან დიდი ხანი დაჰყო
ინგლისში და მ. უელსისა და ბ. შოუს გავლენ-
ას განიცდიდა, სწორედ მან პირველმა არა-
ბულ აღმოსავლეთში გამოაქვეყნა სტატია სო-
ციალიზმის შესახებ. სალაჰმ შესას სტატიას
გავლენის შედეგად 1915 წელს ეგვიპტეში, პირ-
ველად ამ ქვეყნის ისტორიაში, გამოვიდა პუბ-
ლიცისტური წიგნი „სოციალისტური მიმდინარე-
ობის ისტორია“, რომლის ავტორიც მწე-
რალი მუსტაფა ალ-მანსური იყო. ამ წიგნში
პირველად არაბულ ენაზე აღდგრა აქამდე
არაბულსათვის უცნობი სიტყვები კაბიტა-
ლი, ექსპლუატაცია, კლასობრივი წინააღმდე-
გობანი, კრძო საკუთრების მოსაპობა და სხვა.
ამ წიგნის ღირსება ისიც იყო, რომ ალ-
მანსურმა არაბებს გააცნო კ. მარქსი და მისი
ნაშრომები.

ს. მუსა პირველ რიგში პუბლიცისტი და
სოციოლოგია. იგი წერდა ნაკვევებს, რომ-

ღებში გამიზნული იყო სოციალიზმის იდეების გავრცელებისათვის, თავის ნაწერებში იყო არ უარყოფდა, რომ ის იბრძოდა წარსულის მიმე წვედრისაგან განთავისუფლებისათვის და თვლიდა, რომ ეგვიპტე, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, ხოლო ეგვიპტელები კი დამოუკიდებელი ერი თავისი ტრადიციებით უძველეს დროიდან ევროპასთან (საბერძნეთი, რომი) უფრო იყო დაკავშირებული, ვიდრე არაბულ სამყაროსთან. ს. შესან არაბი კრიტიკოსები სწორად კომენტარი მსოფლმეტყველებს მატარებელ მონარქიუნდ თვლიან. ეს კი სინამდვილეს არ შეეფერება. თავისი შეხედულებებით ის მხოლოდ უახლოვდება სოციალიზმის იდეებს.

ს. შესან რუსული ლიტერატურის ერთგვარ გავლენასაც განიცდიდა. განსაკუთრებით კი თ. დოსტოვესკისას. მან არაბულად თარგმნა თ. დოსტოვესკის (დასავლური თარგმანების საშუალებით) ზოგიერთი ნაწარმოები.

აღნიშნულ მიმდინარეობას მხარს უჭერდა დოქტორი შაბლი შემეილიც, რომლის მსოფლმეტყველობაც ჩ. დარუინის ევოლუციური მოძღვრების ძალზედ ძლიერი ზეგავლენის ქვეშ იმყოფებოდა.

„შემარცხენე თანამედროვე“ მიმდინარეობის ლიტერატურათა და საზოგადო მოღვაწეთა პროგრესული აზროვნების ნაყოფიანობაში გარკვეული წყვილი შეიტანა ინგლისში ემიგრაციაში მცხოვრებმა რევოლუციონერმა. შემდგომში საბჭოთა აკადემიკოსმა თ. ა. როტშტეინმა, რომელიც 1907 წლიდან მთელი რიგი წლების განმავლობაში კიაროს ვახეთის „ალ-ლივას“ („დრონი“) ლონდონში კორესპონდენტი იყო და რომელიც ეგვიპტის ახალ-გონიერობის II კონგრესში (ყენევაში შედგა) მონაწილეობდა. თავის პუბლიკაციებში თ. ა. როტშტეინი, განსაკუთრებით წიგნში „ეგვიპტის გალტაქება“ (1910 წ.), მარქსისტული პოზიციებიდან აანჟიარებდა ინგლისელ იმპერიალისტთა კოლონიურ პოლიტიკას ეგვიპტეში.

ნიუბედვად რეაქციის მოძალებისა, უახლესი პერიოდის ეგვიპტურ მწერლობაში მძლავრად იჩინა თავს რეალისტური ტენდენციები, რომლებიც რელიეფურად შეინიშნება მასშედ თეიმურის და ტაუფიკ ალ-ხაყების შემოქმედებაში.

მასშედ თეიმური უფროსი თაობის ერთერთი უნიკურესი მწერალია. მისი შემოქმედების ხასიათის ვაეებისათვის შეიძლება საკმარისი იყოს თქვადე ის, რომ თავისი ნოველების ერთერთი კრებული მან ასე დასაბუთაურა: „რასაც თვლი ზედებს“, ამ ნაწარმოებში ავტორი ცდილობს ასახოს ეგვიპტის ცხოვრება და ეგვიპტური სული, „შექმნას ორიგინალური ეგვიპტური სული“, რომელთა გვირგვინც ეგვიპტელები იქნებათ თავიანთ

ერთგუნული ხასიათებითა და სულერი სპეარითი. სწორედ ამ მიწრადებში განვსჯერა მასშედ თეიმურის, როგორც მწერლის სუბეტიკური მწარედ, ზოგჯერ კი ნაარქსისტულიად აკრიტიკეი იმდროინდელი ეგვიპტის საზოგადოებას. მაგალითად, ნოველაში „სიკვილის კომედია“ ის აჩვენებს მდიდრების მსახურთა უსულგულობას, რომლებიც მომავლადე მეგობრის თვალწინ ინაწილებენ მის ქონებას.

უფრო ხშირად მასშედ თეიმური აღწერს ეგვიპტელთა ყოველდღიურ ცხოვრებას, მშინ მისი ხმა ოდნავ სველიანია, ირონიაც შხამგარეული იგრძნობა („შეიხი ჟემა“, „მოვზაურეხი“).

მასშედ თეიმურის კრიტიკული აღლი ეგვიპტური ცხოვრების ღრმა კენჭულებსაც წყდება, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ამხელს რა საზოგადოების მანკიერ მხარეებსა და ნაკლოვანებებს, არ ცდილობს უარყოფილი მოვლენების მიზეზები ახსნას. ცხოვრებისეულ კოლიზიებს ავტორი მორალურ-ეთიკური პლანიით აღწერს.

რამე ხედავს მასშედ თეიმური უიშედო ცხოვრებიდან გამოსავალს? ამ საკითხზე მწერლის შემოქმედებაში ჩვენ ვერ ვპოულობთ პასუხს. თავის პირველ ნაწარმოებში „შეიხი ჟემა“ მ. თეიმურმა დიდი სიყვარულითა და სიმპათიით დავეხებატ მოხუცი გლეხის (ფელახის) სურათი. მისი ჩანაფიქრის მოხუციით შეიხი ჟემა, „ხალხის უყვადე სულის“ განსახიერებაა, რომელიც არ შეისისხლობრეებს მისთვის უცხო დასავლურ ცივილიზაციას და ბუნების წიაღში, პატრიარქალურ ცხოვრებაში ხედავს ნამდვილ ბუნდერიებას შეიხი ჟემა განდევლი რილია, ის უფს არ ამბობს ამ ქვეყნიერ სიამტკილობაზე, ის „შეოცნებე და განუსახურელი ტუბლი იმედების“ მქონე აღმინია, მაგრამ ყველა მისი ოცნებაში დაკავშირებულა წარსულის დაბრუნებასთან, ისეთ ცხოვრებასთან, რომელშიც, მისი აზრით, არ არის არრეულ-ღარეული შეცნიერება და უღიმღამო ფილოსოფია. მასშედ თეიმურს უყვარს შეიხი ჟემა, იმიტომ, რომ ის კეთილი, გულწრფელი და უშუალო აღმინია, მაგრამ მტკიცება იმისა, რომ შეიხი ჟემა მ. თეიმურის სულიერი სამყაროს ორეულია, არ იქნებოდა სწორი. შეიხი ჟემის სახე დახატული აქვს ავტორს სვედისა და იღმორის გრძნობით. მ. თეიმური თითქოს და გულდაწყვეტილია იმით, რომ ჟემას მსგავსი აღმინების რაოდენობა სულ უფრო და უფრო მცირდება და იმავე დროს ავტორი გრძნობს რომ შეიხი ჟემა მისი ღირსების მიუყვადედ არ შეიძლება ეპოქის გმირი ვახდეს, იმიტომ, რომ ქალაქური ცივილიზაცია აღლიერებს თავის გაღვწას სოფლის ცხოვრებაზე.

მ. თეიმურის შემოქმედებაში განსაკუთრებით 30-იან წლებში იგრძნობა ერთგვარი დაბ-

წევლობა, შემდგომი პროგრესული განვითარების რწმუნის დაკარგვა, პესიმიზმი, ამ დროისათვის მოდერნი ლიბერალიზმი — სხვაობები სხვაობებისათვის“ გატაცება. შეინიშნება სიმბოლიზმის ელემენტები.

მეორე მსოფლიო ომის წლებში მრავალი ეგვიპტელი მწერალი შემარყვევ პოზიციებზე გადადის. ისინი ასე თუ ისე დაეუფარებულნი იყვნენ მმართველ წრეებთან, თუმცა უოვროლის როლი იწინადადებენ რეაქციული მთავრობის დინამიკებებს, ამასთან ისინი ვერ ხედავენ ძალას, რომელიც წინ აღუდგება რეაქციას, ამიტომ ისინი მათში თავი სინამდვილისაგან ვაძვინებენ, იმის ცდამ, რომ ჩაიყვანონ „სპილოს ძეგლის კომპი“ საეუროპო ინტელექტუალური განცდების ნიშნები. ბერძნულად ლიტერატურის შორის ვაძვინებება მხოლოდ დეკლარატორია თეორიებში, ამ თეორიის მძლავრ ელემენტს ვერ აცდა ვერც მ. თეიმურაზი. ის წერს სიმბოლიტურ ნაწარმოებებს „ეშმაკის ქალიშვილი“ (1944 წ.), „ეკლუმატრა ხან-ხალიცის ბაზარში“ (1946 წ.); და სხვა. მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მ. თეიმურაზი ასევე პერიოდში წერს რეალისტურ ნაწარმოებებსაც. მან შექმნა ასეთი სახის ნაწარმოებები: „ტრაპეზი № 2“ (1944 წ.), რომელშიც დამატებულია და ამაღლებულია ალყარალი მშრომელთა ცხოვრება.

მან დიდი ნაბიჯი გადადგა 1952 წლის ეგვიპტის რევოლუციის შემდეგ. მისი ღირსება ის არის, რომ შეიგნო ლიტერატურის ამოცანების ახლებურად გაგების აუცილებლობა. თუკი 1947 წელს ის ამბობდა, რეალურმა ცხოვრებამ ვაძვინა არ უნდა მოახდინოს მწერლის შემოქმედებაზე, 1957 წელს არაბ ლიტერატურისა შესაძლო ყრილობაზე ის მოუწოდებდა თანამოქალაქეებს, რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში აქტიური მონაწილეობა მიეღოთ.

მ. თეიმურაზთან ერთად გამოდის სამწერლო ასპარეზზე ნიჟერი ნოველისტი და დრამატურგი ტაჟიჟ ალ-ხაკიმი. უკვე 1935 წელს სპეციალურ კავშირში რუსულ ენაზე გამოიცა მისი ტრილოგია — „სულის დაბრუნება“ ნაწილი. ამ ნაწარმოებში ტაჟიჟ ალ-ხაკიმი გვიხატავს ეგვიპტელთა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობას, მწერლის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოებია „პროვინციელი გამომგებლის ჩანაწერები“, სადაც რეალისტურადაა აღწერილი მისივე წლების ეგვიპტის პროვინციის ცხოვრება.

ტაჟიჟ ალ-ხაკიმს არაბულ აღმოსავლეთში „მშობლიურ სულის მწერალს“ უწოდებენ. მართლაც, მის შემოქმედებაში საოცრად თავს იჩენს რეალისტური და სიმბოლიტური ტენდენციების გადახრობა, ეს ორი ტენდენცია ერთდროულადაა შერწყმული ერთ ნაწარმოებში. იგი სხვადასხვა ჟანრში მუშაობს, დრამა

და კომედია, რომანი და მოთხრობა, ნოველა და ნარკვევი, იგაგები და ექსპერიმენტული რეჟიმები და ნაკვეთები მისთვის უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე არსენალის იარაღებია.

ეგვიპტის სტილიზმი იგრძნობა ეგვიპტური და დასავლეთეთეროული მანერების აღრევა. ნოველა „ლატარიაში“, რომელიც საოცრად ვამკილავი იუმორითაა დაწერილი, იგრძნობა ფრანგული და არაბული ლიტერატურული ხერხების გავლენა ეს ნოველა დასაწყისში რამდენადმე წააგავს მოხასანის ნოველებს. მოქმედება მშვიდად ვითარდება, შედარებანა მოულოდნელია, წმინდა აღმოსავლური, ზოგჯერ აღმოსავლეთი უფრო გამოკვეთილად იგრძნობა, სადაც ნაბრუნელი ისტორიაც მწიბვა პარალელური სიუჟეტით. ეს შეტანილი რეალისტური ნაწარმოებია, სადაც ძველი ლიტერატურული ტრადიციები შესაძლებელია თანამედროვეობასთან.

მწერლის მეორე დეკლარატორი მიმართულებისადმი ხარისხი ვადახდა იყო მისი რეა პიესის კრებოში, რომელიც 1937 წელს გამოიცა. ზოგერთი მათგანი აღრეა ალყარალი, ზოგიერთიც თარგმნილია ფრანგულიდან (ორიგინალიდან). ტ. ალ-ხაკიმი ორ ენაზე — არაბულსა და ფრანგულზე წერდა. ეს პიესები სიუჟეტის მიხედვით ფრანგულ ცხოვრებასთან არის დაეუფარებული, ისინი შერეუბენ სენტიმენტალურ მელოდრამასა და სიმბოლიზმს შორის.

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში, განსაკუთრებით კი 1952 წლის ეგვიპტის რევოლუციის შემდეგ ტ. ალ-ხაკიმი ვარკვეულად გაემიჯნა თავის ძველ სიმბოლიტურ პოეტიკებს. ამ მხრივ საინტერესოა კაიროში 1959 წელს გამოქმულ ნაშრომში — „ცხოვრების ლიტერატურაში“ გამოკვეთებული ტ. ალ-ხაკიმის სტატია „ცხოვრების პრაქტიკა ახალი ლიტერატურის წყაროა“. იგი ამ სტატიაში განსაზღვრავს ხა ახალი ლიტერატურის ამოცანებს, წერს: „ახალი ლიტერატურის ძირითადი ღირსება მის პრაქტიკულ ცხოვრებასთან ეკვიპროში მდგომარეობს. იგი უნდა იყოს ცხოველ-მყოფელი, მშვიდითი ვლემენტი იმ ეპოქისა, რომელსაც ისახავს, იმ საზოგადოებისა ან წრისა, რომელსაც აღწერს, იმ მოვლენებისა, რომელსაც მიმართავს“.

ტ. ალ-ხაკიმი აქვრად ეგვიპტის ლიტერატურის წმინდა ეროვნულობას დაშველდაც ვველენება. ამიტომია, რომ წერს: „ახალი ლიტერატურა წარსულის მოვლენებზე მეტწილურად კი არ რეაგირებს. ის წარსულ დღეებს ახალ სულს შთაბრავს, ღველ სხველს ახალ თავს მოარგებს“. მწერალი მრავალჯერის ხაზს უსვამს თავის ძირითად დებულებას მხატვრული ლიტერატურის ცხოვრებასთან ეკვიპროის აუცილებლობის შესახებ და წერს: „ახალი ლიტერატურა, ჩემი წარმოდგენით, თუკი

ცხოვრების პრაქტიკიდან. მუშის, ჯარისკაცის, გლეხის (ყველა ადამიანის, ვინც კი გაიარა მორალური და იდეური განვითარების სხვადასხვა საფეხურები) გრძნობებიდან და აღქმიდან უნდა გამოვლინაობდეს... ჩვენი ლიტერატურა ცხოვრების პრაქტიკას გამოსახავს — დასაცენის ავტორი.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევკვიპტის ლიტერატურაში საგრძნობი თვისებრივი ცვლილებები მოხდა. ფაშისშის წინააღმდეგ ბრძოლაში საბჭოთა კავშირის გამარჯვებამ და მსოფლიო სოციალისტური სისტემის შექმნამ არაბ ხალხებს იმპერიალისტური ჩაჯვრისაგან განთავისუფლების ბრძოლის რწმენა ჩაუნერგა და დასაბამი დაუდო ეროვნულ-გამთავისუფლებელ მოძრაობის ახალ აღმავლობას.

თავით ეროვნული ბრძოლის აღმავლობის პერიოდში ჩამოყალიბდა პროგრესული ინტელიგენციის კადრები. ევკვიპტულ ლიტერატურაში რიგებს შეემატა ახალგაზრდა მწერლების დიდი რაზმი, რომელიც მუშათა კლასის, გლეხობისა და წერტილი ბურჟუაზიის ინტერესებს გამოხატავდა ამის შემდეგ ევკვიპტის ლიტერატურაში გამოიყვითა განვითარების ორი მიმართულება — რევოლუციური და კონსერვატიული.

რევოლუციური მიმდინარეობის წარმომადგენლები მწერლის მისიას მხატვრულ ნაწარმოებებში ხალხის ოცნების — ეროვნული განთავისუფლების, სოციალური უთანასწორობისა და მშვიდობისათვის სახალხო მსესების ბრძოლის ასახვაში ხედავდნენ. მათ წამოაყენეს ლოზუნგი „რეალიზმი და ხალხურება“. ისინი „შიზანდასახელი ლიტერატურის“ მომხრედ გამოდიოდნენ. მხატვრული სიტყვის ახალ ფორმებსა და ხერხებს ეძებდნენ.

50-იან წლებში ლიტერატურის განვითარების ამ ორი მიმართულების ბრძოლა დიალექტიკურად ვითარდებოდა და ცნობილი გახდა, როგორც „კამათი მოხუცებსა და ახალგაზრდებს შორის“.

მწერალ-დემოკრატთა პოზიციას პროგრესული საზოგადოება უჭერდა მხარს. მათ კონსერვატორების წინააღმდეგ დიდი ბრძოლის გატანაში მოუხდათ, პირველ ხანებში ბევრ ახალგაზრდა მწერალს არ ჰყოფნიდა ოსტატობა, მათი ნაწარმოებები ხშირად დეკლარაციული იყო. დაკრავდა რიტორიკის იერი. კონსერვატორული მიმდინარეობის მომხრენი ცდილობდნენ ახალგაზრდა მწერლებთან თავიანთი წინააღმდეგობის ნამდვილი შინაარსი შენიღბათ თითქოსდა მარტო ესთეტიკური პრობლემების ირგვლივ კამათით. სინამდვილეში ეს იყო კლასობრივი წინააღმდეგობანი.

სულ მალე კონსერვატორებს ხელიდან გამოეცალათ პროფესიონალური მოუწყვეტლობის არტემენტიც. ახალგაზრდა ავტორების

ბრავალმა ნაწარმოებმა გაუძლო დროს ვერცხლს. პროზაიკოსები და პოეტები: აბდარაჰმან ამ-შარკაე, იუსუფ ილრისი, მუხამად მუხამადი, მუხამად სიდე, სალამუდ მუხამადი, მუხამად მუხამადი სულ მალე საბუღოხვევილი მწერლები გახდნენ.

ევკვიპტის ახალგაზრდა დემოკრატიული ლიტერატურა გაიზარდა და გაშავდა. მისმა ძირითადი მიმართულებამ არაბულ ლიტერატურულ კრიტიკაში „ახალი რეალიზმის“ სახელწოდება მიიღო: რა თქმა უნდა, ასევე, ვითარდებოდა კრიტიკული რეალიზმის მიმართულებაც.

50-იან წლებში მნიშვნელოვანი გაერტყევა ჰყოლოდა რომანტიზმიც, რომლის მიმდევრები შეიძლება ორ ჯგუფად გაიყოს: პირველი ჯგუფია: მწერლები, რომლებიც თავიანთ შემოქმედებაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის რომანტიკას ასახვენ, ჰუმანიზმისა და თანამედროვეობის თემებს მიმართავენ. ამ ჯგუფს ეკუთვნის იუსუფ ას-ბინა, ისხან აბდულ-ყუდუსი, მუხამად აბდულ ხალიფ აბდულა და სხვები. მეორე ჯგუფში შედის მწერლები, რომლებიც ევკვიპტურ ლიტერატურაში კონსერვატიული ხაზის გამგრძელებლად ვეკონდინებიან. მათი ნაწარმოებები ინდივიდუალიზმის სულითაა გატენილი, სასოციალური ინტერესებზე აგებულია და ობიექტულად გამოვლენება შეესატყვისება.

ამ პერიოდშიც ნოველა გამოდის როგორც ძირითადი ჟანრი. ეს სრულიად კანონზომიერი მოვლენაა, ვინაიდან პუბლიცისტურ ნარკვევთან ერთად ნოველა თანამედროვე ევკვიპტის პროზის ომერატული და შედარებით დამწევებული ჟანრია.

ნოველებს, რომლებშიც აღწერილია ხალხის ბრძოლა ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, ევკვიპტის თანამედროვე ლიტერატურაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს. აბდარაჰმან ამ-შარკაეი თავისი ნოველებს ერეებულნი — „ბრაილის ველი“ („არდ აღ-მავრაქა“) — ცდილობს შექმნას ევკვიპტელი ხალხის მიერ მრავალი ათეული წლის მანძილზე გაწეული ბრძოლის სურათი და ამით ხაზი გაუსვას ამ ბრძოლის მნიშვნელობას. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ აქ გამოჩენილი ცალკეულად, იზოლირებულად კი არ მოქმედებენ, არამედ მთელ ხალხთან ერთად იბრძვიან. სავსთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ არაბულ ლიტერატურაში ბევრი როდია ისეთი ნაწარმოები, რომლებშიც ასახულია ის დიდი როლი, რომელიც ევკვიპტელმა მშრომლებმა შეასრულეს ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებაში.

უფრადღებას იქცევს ნოველისტი მუხამად სიდე (დაიბადა 1927 წელს), რომელიც პროეტურული წარმომობისაა. მწერლის ნაწარმოებებში დაბატული მუშათა სახეები ღრმად

ცხოვრებისეული და ფსიქოლოგიური. მ. სიდ-
კის ნაწარმოებებში დასაბამი მისეეს ეგვიპტის
პროლეტარიატზე ნამდვილი მხატვრული ლი-
ტერატურის შექმნას. მის მოთხრობაში „ამი-
ნა“ აღწერილია უბრალო მუშის ოჯახი. იგი
პროფესიონალი მოძრაობის აქტივისტია და
ამის გამო ხშირად უმეშვეარი რჩება. მისი მე-
ტელე ამინა სესტი ქალია, მას მოხებრდა ასე-
თი ცხოვრება, მზადია დატოვოს ქმარი, ეძე-
ბოს სამუშაო. ეს თითქოს კიდევ გადაწყვეტა
მან, მაგრამ ავტორი ამინას ციხის ყარებთან
მიიყვანს. რათა ქმარს გაჭირვებით ნაშოენი
გროვებით შექმნილი საქმელი შეუგზავნოს.

მოთხრობები მუშათა ცხოვრებაზე ეგვიპ-
ტური ლიტერატურისათვის უცხო როდია.
30-იან წლებში ნავი მახფუზმა დაწერა ნოვე-
ლა „მომოლი“, სადაც აღწერილია წინააღდე-
გობა ვაშლარ კამიტალისტა და მწერ მუშას
შორის. ასეთი ნაწარმოებები ცალკეულ მუშა-
თა, რომელთაც ვერ ეპონათ გამოსავალი თა-
ვიანთი უფლებებო მდგომარეობიდან, ცხოვრე-
ბას ავეწიერდენ. ხოლო მუშაზე სიდის ნა-
წარმოებებში კი შექმნილია მთლიანი მხატვ-
რული სახეები მუშებისა, რომლებიც ატიუ-
რად იბრძვიან თავისი კლასის ინტერესებისა-
თვის და პირადი ბედნიერებისათვის.

თანამედროვე ეგვიპტის ლიტერატურის და-
ვთქალებაზე მითითების რომინის ფანრის ვაწ-
ვითობა. ამ მხრე დიდი ნავი მახფუზის
(დაიბადა 1911 წ.) დამახერება. არაბულ
საშყაროში მწელია შეხვედ ადამიანს, რომელსაც
არ უყარდეს ნავი მახფუზის წიგნები. მისი
შემოქმედება შეადგენს მთელ თანამედროვე
არაბული ლიტერატურის მნიშვნელოვან ნა-
წილს და ამიტომ მწერლის ყოველი ახალი
ნაწარმოები მთელი მოკლენაა არა მარტო ეგ-
ვიპტის ლიტერატურულ ცხოვრებაში, არამედ
სხვა არაბულ ქვეყნებშიც. არცერთი არაბი
მწერლის შემოქმედება არ განხილულა და გაა-
ნალიზებულია ისე დაწერილებით, როგორც
ნ. მახფუზისა.

უკანასკნელ დროზე არაბულ ლიტერატურის-
მცოდნეობაში მეფობდა აზრი, თითქოსდა ნ.
მახფუზი — ეგვიპტის წერილი ბერყეზიის
ყოფა-ცხოვრების აღმწერელია. მისი შემოქმე-
დების ვერგვინად ითვლებოდა ტრილოგია
„ბენი აღ-კასარინი“ („ორ სასახლეს შუა“
1950-1960 წ. წ.), რომელსაც არაბი კრიტიკო-
სები თომას მანის „ბუდეზროკებს“ ან ვილ-
ზეორთის „ფორსაიტების საგას“ ადარებდენ.
მაგრამ 60-იან წლების დასაწყისში მოთხრო-
ბის „ლიბენ ვა-ქალბენ“ („ქურდი და ძალ-
ღები“ 1962წ.) გამოქვეყნების შემდეგ ეგ-
ვიპტის ლიტერატურული პრესა აქრულდა მტი-
ყებით, რომ ნ. მახფუზის შემოქმედებაში დაი-
წყო ახალი მიმართულება. კრიტიკოსები გუ-

კრველობაში ჩივარდენ. თუ აქამდე ნ. მახ-
ფუზის შემოქმედება არაერთგვაროვანი ხი-
ლელი, ღრმად იყო შესწავლილი, მისი გერბე-
ბი, მათი მოქმედების გამოშყვევი მიზეზები
და სოციალური არე, რომელშიც ეს გმირები
წარმოშეა, ეღა ყველაფერი გურჯვევლა
გახდა. დეტალებითა და მოქმედი პირებით
გადატვირთული რთული და სქელტანიანი
რომანის ნაცვლად ზელთ შეგვრჩა მოკლე მო-
თხრობა ერთი სიუჟეტური ხაზით და ერო
გმირით. ვანოშილი თხრობის ნაცვლად ეითა-
რების ჩქარი გაშლა (ზოგჯერ დეტექტივის
შსგავსად), ტრადიციული რეალისტური მანე-
რის ნაცვლად პირობითობისა და სიმბოლიკო-
საყენ ლტოლვა, ქვეტექსტის შეშვევობით გვერის
თქმის ცეა — აი რა ახასიათებს ამ მოთხრო-
ბას. და ბოლოს კი — ის, რომ ამჟერად ნ.
მახფუზის გმირი მდამით წრიდენაა. ქურდი ნ.
რომელსაც ავტორი თანაგვარანობს კიდევ და
ბერყეზიული საზოგადოების ბრალმუდბლის
როლსაც აეთენებს. ყოველივე ეს საგონებე-
ლში აგდებს კრიტიკოსებს.

ამ სტილიზების ავტორს ეგვიპტეში ზან-
გრძლება ცხოვრებისა საშუალება ჰქონდა
აქლოს გასცნობოდა ნ. მახფუზის შემოქმედებას
და დარწმუნებელიყო იმაშიც, რომ კრიტიკო-
სების აზრი ამ მოთხრობის რგველიე ურთიერთ
საწინააღმდეგო იყო. ერთნი ამ მოთხრობას
„განესტერილი“ ლტერატურის ფანრს მია-
კეთებდენენ. მეორე — მასში „აღმხრებლო-
ბით“ ზანითის ელემენტებს ხედავდენ და
ფიქრობდენ, რომ ის მიმართული იყო იტი-
ყენ, რათა ახალგაზრდობა აცდენოდა მანე
ფილოსოფურ აზრებს. მესამენი — ამ მო-
ხრობას მელიდრამად თელიდენ, მეოთხენი —
ისაზრებობდენ ავტორის „ღრმა პოეტური
სტილის“ შექებით. დაბოლოს ისეთებიც კი გა-
მონდენ, რომლებიც სასტიკად ჰეკცხადენ
ნ. მახფუზის შემოქმედებაში ახალ მიმართუ-
ბას, მასში დასაყლეთის თანამედროვე მოდერ-
ნისტული ლიტერატურის „მოლოდ ბრმა აუო-
ლასა“ და რეალიზმის პრინციპებისადმი ლა-
ლატისა ხედავდენ. ერთი სიტყვით ნ. მახფუ-
ზის არცერთ ნაწარმოებს, გარდა „ქურდი და
ძალღებისა“, არაობექტური და აშყარად მტრე-
ლი კრიტიკის ასეთი ქარინხალი არ მოპყლიდა.

რა თქმა უნდა, ეს კრიტიკა ნ. მახფუზის მი-
ერ ფორმის ნოვატორული ძიების შედეგი არ
ყოფილა. უნდა ვახსოვდეს, რომ თავისი შინა-
არსით ღრმა სოციალური მოთხრობა „ქურ-
დი და ძალღები“ 1952 წლის რეგოლუციის შე-
დეგად ეგვიპტის საზოგადოებაში მიმხდარი
ცვლილებების კრიტიკულად გააზრების ერთა-
დერთი ცეა იყო.

ეგვიპტე ელოდებოდა განახლებას, 1952 წლის რევოლუციის ლოკალური გაგრძელებასა და ეგვიპტელ ხალხს არ სურდა შუა გზაზე გაჩერება. ბუნებრივია, რომ ასეთ ვითარებაში კომუნისტური პარტიის — ნავიბი მახფუზს არ შეეძლო არ გაეზიარებინა თავისი ხალხის გულისტკივილი რევოლუციის მიმავალი პერიოდის თაობაზე. ამ გულისტკივილის გამოხატვა იყო მოთხოვნა „ქურდი და ძაღლები“. ამ მოთხოვნაში ის ეგვიპტის საზოგადოების გარდამავალ პერიოდს აღწერს და დამაჯერებლად მოგვიჩვენებს, რომ თეთი ნ. მახფუზი რევოლუციის შემდეგ არ შეერგოდა ბერტუაზიულ საზოგადოებას, მის შორალსა და იდეალებს, მის „ძაღლებს“ კანონებს, რომლებიც ამკირებს ადამიანურ ღირსებებს და დანაშაულობისაგან უბიძგებს ადამიანს. ამიტომ არ შეიძლება დავეთანხმოთ იმ ეგვიპტელ კრიტიკოსებს, რომლებიც ნ. მახფუზს ცილს სწამებენ იმაში, რომ მწერალმა უნდაღა „თავის თავს“ და „განუდგარეალისტურ ტრადიციებს“. პირიქით ამ ნაწარმოებებში ავტორმა დამატკიცა კრიტიკულ რეალიზმისა და ლიტერატურის ჰუმანიტარული ტრადიციებისადმი თავისი ერთგულება.

შემთხვევითი არ არის (თუმცა ნ. მახფუზისათვის უჩვეულოა), რომ მას მოეპარა გმირად პროფესიონალური ქურდი გამოკვას. ახევენებს რა ამ გმირის მიერ გაკებულ ბერტუაზიულ საზოგადოებას „ძაღლების საშყაროს“ ავტორი მიდის ერთგვარად პარადოქსიულ დასკვნამდე — ჩამოყალიბებული დამნაშავე გამოდის ადამიანების შეურაცხყოფილი იდეალებისათვის შერისპირებულად. მის გმირ საიღს, ქურდსა და მკვლელს უფრო ქანშირთელი და წმინდა მორალი აქვს, ვიდრე იმას, ვისაც იმ დროინდელ ეგვიპტეში შტეტი ძალა-უფლება ჰქონდა. ვინც მილიონობით ადამიანების ღირსებას ზღაპროვანად და ფარისევლურად მსჯელობდა წესიერებისა და პატიოსანების შესახებ.

ლიტერატურული შემოქმედების საერთო ხაზის მიხედვით, ნ. მახფუზის მიმართულებით მიდის მეორე ცნობილი ეგვიპტელი პროზაიკოსი იუსუფ ასსინი. იგი ეგვიპტის პოლიტიკურ ცხოვრებაში სავსადად ცნობილი პირივინაა, აზიასა და აფრიკის ქვეყნების ხალხთან სოლიდარობის საერთაშორისო ორგანიზაციის მუდმივი კომიტეტის თავმჯდომარეა, მტკიცე ანტი-იმპერიალისტური პოზიციებზე დგას. მის ნაწარმოებებიდან გამოირჩევა „დამიბრუნე გული ჩემი“ („რუდა კალბი“ 1955 წ.)

ეგვიპტის უახლოეს ლიტერატურაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პროზაიკოსი და დრამატურგი განათლებით ექიმი იუსუფ იბრაჰიმი. ის მხატვრული სიტყვის ნამდვილი პროგრესული ოსტატია. მას უყვარს თავისი ხალხი, სტყვია ხალხის სატიკოარი, ახარებს ხალხის სიხარული. ი. იბრაჰიმის გმირები უბრალოდ არ

ბი ადამიანები არიან: გლეხები, შოფრები, მეტანიკოსები, ქუჩაში ხელზე ქვეყნმწერელები, ლის ღარიბი მასწავლებლები და სხვა. ი. იბრაჰიმის უყვარს თავისი გმირები, მათ ის შეუღამაზებლად გვიჩვენებს ისეთს, როგორც არიან სინამდვილეში.

სხვაგვარი ხდება ი. იბრაჰიმის, როდესაც ის შეიტყობს და ეგვიპტის ინტელიგენციის იმ ნაწილის ცხოვრებას აღწერს, რომლებიც ემოციონიან ფულსა და ქონებას, ყველაზე ძვირფასად კი ეცლიან სიმდიდრის მოსაპოვებლად. ის ახარებს ცოდვებს საბრალო პლის მომტან ახლად აღის, პროფინციული კონსერვატორების მხარეზეა, დიდი სიყვარულითა და თანაგრძნობით ხატავს ქიშის მასწავლებლის ზიფინი-ფუნდის სახეს, აღტაცებულია ფიქსურულტორის ახალგაზრდა მასწავლებლით, რომელიც ბავშვებს შთაუწერავს ადამიანებისადმი ნდობას (მოთხრობა „პირველი ვარჯიში“), მაგრამ არაფერს ახარებს მდიდარ-შემამულეებს, ცნობილ ექიმებსა და ექიმებს, პოლიციის მაღალ ჩინოვნიკებს. თუ მოთხრობაში — „თვალის ერთი გადავლებით“ — ავტორმა ექვილი არც ისე მძაფრი ირონიით დახატა, მეორე მოთხრობაში „მეოთხე პაიენტი“ — ექიმი არისტოკრატ მზინს მწვავე სარკაზმით ხატავს, დასკვნის მას. მოთხრობაში „არ არის დამნაშავე“ — ის სასტიკად ილაშქრებს ნარკომანი ექიმისა და პოლიციელის წინააღმდეგ, რომელიც პანიკის ხმარებისათვის ციხეში ჩააგდეს საბრალო გლეხი.

ი. იბრაჰიმის თავისი საზოგადოების მანიკერი მხარეებს თამამად ამხელს, იბრაჰიმის ხალხთა სიღატაკის, უფროსების თვითნებობის, თვალთშეშობის, სისასტიკისა და ფულის ძალის წინააღმდეგ, ამისთან ერთად თავისი ხალხის შეილება, მასში ძლიერია პარტიოტიზმის გრძნობა, მაგრამ მას თვალს როდი უბრუნებებს ეს გრძნობა...

როგორც ყოველი ცნობილი მწერალი, ი. იბრაჰიმის თვითმყოფადი მხატვარია, ის არ ჰკავს არცერთ ეცხოველ მწერალს. შეიძლება ითქვას რომ ის ახლოს დგას ა. ჩეხოვთან.

ეგვიპტის თანამედროვე ლიტერატურამ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში დიდი და რთული გზა გაიწეო, გაიზარდა არა მარტო მისი მხატვრული ღირსება, არამედ იგი გამდიდრდა ახალი სოციალური, ეროვნული და ჰუმანიტარული იდეებით. ახალი ლიტერატურა პოპულარული გახდა. შეგებულად და დამაჯერებლად აღწერს თანამედროვეობის საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ მოვლენებს, დიდი დანიშნულება აქვს იმასაც, რომ მწერლობაში მოვიდნენ პროგრესული მეცნიერული თეორიით შეარჩებულნი ახალი ადამიანები.

ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ეგვიპტის თანამედროვე ლიტერატურაში მოისპო

ძველი მიმდინარეობები, რომლებიც რეაქციული დაჯგუფების ინტერესებს გამოხატავდა. ერთი დღითაც არ შენგრებულა ბრძოლა ძველს, ჩამორჩენილსა და მოწინავე რევოლუციურ მიმდინარეობებს შორის, რომელიც ლიტერატურული პოლემიკის სახით გამოვლინდება ხოლმე. ამ ბრძოლაში როგორც ზემოთ იყო ნაჩვენები, დიდ გამარჯვებებს აღწევს რეალისტური მიმდინარეობა.

ამრიგად, ეკვიპტეში არაბული ლიტერატურის თანამედროვე მდგომარეობა ხასიათდება შემდეგი ძირითადი თავისებურებებით: არსებობს რამდენიმე ლიტერატურული სკოლა, რომლებიც თავისებურად ასახავენ ახალ სოციალურ

სინამდვილეს; გაბატონებული რეალისტური მიმდინარეობა, რომელიც საზოგადოებაში მიმდინარე რევოლუციურ მოძრაობას ასახავს და ხალხთა წარმომადგენლების ეროვნული, საზოგადოებრივი და სოციალური ცვლილებებისათვის ბრძოლას აღწერს, იგრძნობა ნეგატივიზმის, საზოგადოებრივი იზოლაციისა და ვიწრო ინდივიდუალისტური პრივილეგიების გამოშატეული ლიტერატურის დაცემა; მხატვრული ფორმების სიმწიფე, პოეზიის, პროზის, დრამატურგიასა და სხვა დარგებში მალალმხატვრული ნაწარმოებების შექმნა მოწმობს ახალი პროგრესული ლიტერატურის მიერ სულ უფრო მნიშვნელოვანი პოზიციების დაპყრობას.

ნაზიმ ჰიქმეთი საბჭოეთში

იყო დრო და ეს იყო სულ რაღაც ხუთი-
 ექვსი წლის წინათ, რომ ნაზიმ ჰიქმეთს თურ-
 კეთში ვერაფერი ახსენებდა, ლიტერატურულ
 კულტურებში მასზე ლაპარაკობდნენ როგორც
 დიდ პოეტზე, რომელმაც გარდაქმნა, ერთი-
 ანაღ შესცვალა თურქული პოეზია, მაგრამ სა-
 ჩაროდ მასზე ლაპარაკი არავის ძალღებდა,
 რადგან არავინ სტრდა, ჰიქმეთივით ტანჯვის
 გზებზე ეარა.

თურქეთის ინტელიგენციამ, მართლაცდა,
 პირში წყალი ჩაივება და ვერაფერს ამბობდა
 თავის დიდ პოეტზე. აქ ამიტომაც გულს-
 ტკივილით წერდა პოეტი სიუიციდლის უკა-
 ნასკენელ წლებში: „მე ვიბეჭდები მსოფლიოს
 40 ენაზე, ჩემს სამშობლოში, თურქეთში კი
 ჩემი ლექსები აკრძალულია“. ეს დიდი დრა-
 მა იყო პოეტისათვის, რადგან, უწინარეს ყოვე-
 ლისა, მისი ლექსები თურქი კითხველისა-
 თვის, თურქი ადამიანებისათვის იწერებოდა.
 20-30-იან წლებში, დაპატიმრებამდე, იგი
 ლიტერატურული თურქეთის კერა იყო, მას
 ებრძოდნენ და მუდამ იმარჯვებდა უთანასწო-
 რი ბრძოლაში, საყრდობილით ემუქრებოდნ-
 ნენ და მაინც თავის საქმეს აცეთვბდა — მზო-
 ლოდ ბრძოლის სელისკვეთებით ანთებული
 ადამიანების მხარდაშხარ მიდიოდა.

ბოლო ორი საუკუნის თურქეთს ჭარჭარო-
 ბით არა მყოლია ქემალ ათათურქზე უფრო
 დიდი პოლიტიკური მოღვაწე, სწორედ მან
 გარდაქმნა თურქეთი, ნაზიმ ჰიქმეთიც უდი-
 დეს პატივს სცემდა იმ ადამიანს, რომელმაც
 მისი სამშობლო მესულმანური სამყაროს
 წყველიდიდან გამოიყვანა, მაგრამ საქმარისი
 აღმოჩნდა ქემალ ათათურქის მტრული დამო-
 კიდებულება თურქი კომუნისტებისადმი, რომ
 ნაზიმ ჰიქმეთი უმალ განუდგა მას. უფრო მე-
 ტიკი — პრეზიდენტ ათათურქის სტრდა პოეტ
 ჰიქმეთის მეგობრობა, უნდოდა, რომ ჰიქმეთი

მის მეგობრობა შორის ყოფილიყო და სასახ-
 ლეში მიიწვია პოეტი, მაგრამ ნაზიმ ჰიქმეთმა
 უარი თქვა პრეზიდენტის მიწვევაზე, არ ეწვია
 იმ ადამიანს, რომლის ხელზე ამბორიე მთელი
 თურქეთის ოცნება იყო.

ნაზიმ ჰიქმეთმა იცოდა, რომ მისი ცხოვე-
 ბის გზა ბრძოლებით იქნებოდა აღსაყვ და მაინც
 ასეთ მკვეთრ ვესტებს არ ერიდებოდა. ეს
 ცხოვერების გზა კი დაიწყო ერთ პატარა ბერ-
 ინულ ქალაქ სალონიკში, სადაც 1902 წლის 20
 იანვარს დაიბადა ნაზიმ ჰიქმეთი, ქალაქის გუ-
 ბერნატორის ჰიქმეთ ნაზიმ ბეის ოჯახში.
 გუბერნატორი პოეტის ბაბუა იყო.

ერთ-ერთ ინტერვიუში, უკვე ხანდაზმული-
 ბის ფაქს, ჰიქმეთმა განაცხადა: „მე თურქი
 ვარ, მაგრამ ჩემს ძარღვებში ცოტა ქართუ-
 ლი სისხლიც ფეთქავს, დედაჩემის წინაპრები
 ხომ ქართველები იყვნენ, ჩვენს ოჯახში ხში-
 რად გვიგონებდით კავშირის, ცრემლისა და
 შეუვგრძნობი სტრეილის მომგვრულ ქართულ
 სიმღერებს: ქართული ქალი, ქართული დე-
 და, იმღერეთ მასზე, ისინი ხომ სათაყვანონი
 არიან“.

ნაზიმ ჰიქმეთის წინაპრები, მამის მხრი-
 თ, თურქეთის დიდგვაროვანთა შთამომავლები
 იყვნენ. ნაზიმ ჰიქმეთს სწორედ დედის მხრი-
 თ მიანდა თავი ქართველთა შთამომავლად. პო-
 ეტის დედის წინაპრებში კი საქმად ინტერ-
 ნაციონალური ნაირგვარობაა. აქ არის პოლო-
 ნელი მარკიზი ბორჯინსკი, რომელმაც ცოლად
 შეირთო თურქეთს გაღმობეწილი გერმანე-
 ლი კადეტის ქალი. ქართველი ქალი კი იყო
 პოლონელი მარკიზისა და გერმანელი კადე-
 ტის ქალიშვილის რძალი, დედა ჯალილ მანუ-
 მისა. ჯალილ მანუმი კი თავად ნაზიმ ჰიქმე-
 თის დედა ვახლდათ. ასე რომ, ქართველი ქა-
 ლი იყო ნაზიმ ჰიქმეთის ბებია.

იქნება ამ ნათესაურმა გრძნობამაც გააბედ-

ვინა 19 წლის ნაზიმ ქიქმეთს დაეტოვებინა სამშობლო, ოჯახი და საბჭოეთში, კერძოდ საქართველოში ჩამოხდეთ.

საქართველოში დიდი როლი ითამაშა ნაზიმ ქიქმეთის, როგორც პიროვნებისა და შემოქმედის ჩამოყალიბებაში. კახეთი პოეტი საბ. პოეთისაგან რომ გამოეშვრა, მას უთუოდ ვარყვევლი შიდალი იდეალები ამოძრავებდა. მათგან ერთი, რომ ქიქმეთი დაღბინებულთა წინა წარმომადგენელი იყო და კარიერისათვის დამახული ზრძოლა არც მოუწყვედა.

აი, პოეტი ჩამოღის საბჭოეთში, თვალნათლად ხედავს იმას, რისკენაც მოისწრაფოდა, ეცნობა იმ საზოგადოებრივ ფორმაციას, რომელიც მისი იდეაა. სწორედ ჩვენში, ბათუმში დასტურდება კომუნისტური საზოგადოების არსი. პოეტს იმედები კი არ ვასკრებოდა, რამდენიმე თვრ შემდეგ უკან, სტამბულში გაბრუნება კი არ მოსურებოდა, პირაქით — ბათუმთან მოსკოვს მიშავალ გზებს დაუწყო ძებნა.

თურთმტკი დღე-ღამე მინაქჩაქება მატარებელი თბილისიდან მოსკოვამდე.

1922 წლის ივლისში ნაზიმ ქიქმეთი უკვე მოსკოვშია. მის ცხოვრებაში სრულიად ახალი პორაზონტები ისახება.

სიკმატყეში მოსკოვსა და, საერთოდ, საბჭოთა კავშირში გატარებულმა წლებმა საბოლოოდ განსაზღვრა ნაზიმ ქიქმეთის, როგორც პოეტისა და საზოგადო შილენაის პრაფილი. აქ ჩამოყალიბდა იგი საბოლოოდ. ისეთი პიროვნება, როგორც ნაზიმ ქიქმეთი იყო, უთუოდ ერთერთ მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავრდა მეოცე საუკუნის თურქულ პოეზიაში, ამ წინაპართა კვალზე ივლიდა და ცნობილი პოლიტიკური შილენაე ვახდებოდა. ყველაფერი ეს შეიძლებოდა მომხდარიყო თუ ნაზიმ ქიქმეთი მოსკოვში არ ჩამოვიდოდა, მაგრამ ეს საქმი ერთი მხარეა და, შესაძლოა, უსაბჭოეთო იგი არ ყოფილიყო ერთადერთი და ვანუმორებელი ფიგურა მეოცე საუკუნის თურქულ პოეზიაში. ვერ ქვეუდიყო მებრძოლი და მოწინავე თურქეთის სიმბოლოდ.

„მამ, გადაწყვიტე, მშობილო, — ვეუბნები მე ჩემს თავს, — გადაწყვიტე, თუკეა უავე ყველაფერი გადაწყვიტოლია, უკანდასხივებო დებში დაეწვი, მოიცა, მშობილო, ნუ ამქარდები, მოდო, კარგად დაეფიქრდეთ. რა შევიძლია მსხერპლად ვილო? ყველაფერი, ყველაფერი, რაც კი ვაგანია. თავისუფლება? დიახ, თავისუფლება. რამდენი წელი შევიძლია საამისოდ ცხებებში იქდე? თუ საჭირო იქნება, მოელი ჩემი სიცოცხლე... მაგრამ შენ ხომ გიყვარხ ჭალებო, გიყვარხ ჭამა და სმა, კარგი ჩიკმა... შენი შიხანია მოიარო ვერომა, ახია, ამეროკა, აფროკა. მამ, შეეშვი მაგ შენს ანატოლიაზე ფიქრს, ვაემგზავრე თბილისში, თბილისიდან ფარსში, უარსიდან კი ანკარაში დაბრუნდი.“

ს. „მნათობი“, № 8/

ოთხ-ხუთ წელიწადში ვახდები დებეტარი, მანისტრი, ჭალებო, დროსტარება, დენილე, ჭელოვნება, მოელი ქვეყანა შენე ქენება... დაუხსენი თუ საჭირო იქნა, მოელი სილოკოსხლეს ციხებში ვავატარებ: თუ კომუნისტა ვახდი, შეიძლება ჩამოვახრონ, ან მოკლან, ან ზღვაში დავახრონ, ისე, როგორც დაახრწვეს მუსტაფა სუბუი და მისი ამხანაგები“.

ასეთი ფიქრები დასტრიალებდა თავს მისი რომანის მთავარ პერსონაჟს აშველს. აშველის პრატიკტები კი თვით ნაზიმ ქიქმეთია, მან ამ იდეამაინში მოუყარა თავი ყველაფერ იმას, რაც მას და ნაწილობრივ მის თაობას ვადახდა თავს.

ეს ფიქრები საესებით ბუნებრივია — ნაზიმ ქიქმეთი არ იყო ისეთი პიროვნება, რომელიც პაიპარად ვადაწყვეტდა ყველაფერს. მის ცხოვრებაში არაფერი შემთხვევითი არ ყოფილა, იგი ყველაფერს ზომავდა, რადგან სჯეროდა, საქმე, რომლისთვისაც იბრძოდა, დიდ მსხვერპლს მოითხოვდა და მოელი არსებით მზად უნდა ყოფილიყო საბრძოლველად.

საქართველოსა და მოსკოვში გატარებულმა წლებმა, საბჭოთა სინამდვილის ვაცნობამ, მარქსისტული იდეების დაუფლებამ, გამოჩინო პოეტებთან სახლოვემ და, საერთოდ, მოღუს საბჭოეთში იმ დროს არსებულმა ატმოსფერომ, ჭახუის სულში ვააღვივა ფიქრები დამშვეულ ანატოლიაზე, ვააღვივა ის ნაპერწყალი, რომელიც მის გულში ერთი და დროსა და დაძახილს ელოდა.

მოსკოვში ჩამოსულ ნაზიმ ქიქმეთს თან მოკუბა კარგა ვანათლება და აღზრდა, მოკუბა მხატრობისა და მუსიკის ღრმა ცოდნა, შემოქმედებითი გამოცდილება და, რაც მთავარია, ენთუზიაზმი, დაუკლებელი წყურვილი. საჭირო იყო თბილი და ძლიერი ხელი, რომელიც ყოველივე ამას სასურველი გზით წარმართავდა.

ასეუ მოხდა, მოსკოვში ნაზიმ ქიქმეთი შეღის „აღმოსავლეთის მშრომელთა კულტურის უნივერსიტეტიში.“

საბჭოთა საბელწიფო სხვა ქვეყნების ახლავაზრლობაზეც ზრუნავდა. ამ დროს მოსკოვში თავს იფრიდნენ აღმოსავლეთის ქვეყნების ახლავაზრდები. ამ უნივერსიტეტში სწავლობდნენ იაკონელები და არაწლები, თურქები და ჩინელები, ეთარნამელები, სუღანელები.

ახლავაზრდა პოეტი ამაზე უაეთესს ვერც ინატრებდა. იმდროინდელი მოსკოვის ზეკა მეოცე საუკუნის პოეტური ვარსკვლავებით იყო დასახლებული. ჭერ კიდევ ცოცხალი იყენ და ყველგან, ქნებში თუ პოეტურ თავყრილობებზე, შეიძლებოდა შეხედროლოთ ბლოკსა და ესენინს, მაიაკოვსკის, ბაგროცკის და სხვებს. თავისთავად ამ პოეტთა ლექსების მოსმენა იყო ახალი საწყარო ნაზიმ ქიქმეთისათვის. ეს იყო ახალი მუსიკა, ახალი ლექსო-

წუბა, პოეტური აზროვნების მისთვის სრულად უცნობი და შოულონდელი სისტემა. გვერდი არ უნდა ავიტოვოთ იმასაც, რომ ნაზიმ ქიქმეთი მინაგანად უკვე შემზადებული იყო ამ ახალი საბუაროსთვის, ამიტომაც ამ სახლეს პოეტის სულში დაბნეულობა კი არ გამოიქვეყნა, პირაქით — მან ათთვისა ყოველივე ის, რაც მის პოეტურ მარჯვებს მისედად ვებოდა.

რაოდენ გულბერყვილო და გამოუცდელი იყო მაშინ კაბუცი პოეტი, როცა მოსკოვში ჩამოდიოდა, ერთი ფიქრი კი არ ასვენებდა, უნდოდა მისიულიყო ლენინთან და გიოთხა — როგორ უნდა მოეჭყტე, რომ ჩემს საშობლო-შიც მოვახდინოთ რევოლუციაო.

ეს იყო ოცნება.

პოეტი საპატიო ყარაულში იდგა ლენინის ცხედართან. ამ ღროისათვის მას უკვე შეესწავლა თუ როგორ ხდებოდა რევოლუცია და ლენინის ცხედართან იდგა, როგორც ნამდვილი რევოლუციონერი. ავტობიოგრაფიულ რომანში — „რომანტიკა“ ნაზიმ ქიქმეთმა ფართო პლანით დავიანახა თავისი და მთელი რუსი ხალხის სიყვარული ლენინისადმი. ჩინებულად დაგვიხატა ლენინის სიყვდილი შემარწმუნებულად ქალაქის ატმოსფერო, ხალხის სულიერ სასოწარკვეთილება.

„უცებ სადღაც ჩემს წინ, უკან თუ გვერდით, ხის უზარმაზარი კიშკარი ვაიღო. იქიდან საბარკო მანქანები და ხალხის ბრბო გამოვარდა. ყვითელი მომესმა, იმ წამს უამარვი ხალხს ყვიროდა, მაგრამ მომეჩვენა, რომ ეს მხოლოდ ერთი კაცი იყო, მხოლოდ ერთმა კაცმა დაიყვირა, ამ კაცის უზარმაზარმა, უძლიერესმა ხელმა გააოგნა განათებული, მოფლუსუსე და უსასრულო ქუჩა და კიდე დაიყვირა ღამე და ყინეამ: ლენინი ვარდოვდა! რა იყო მერე? თუ რა იყო მერე, ამას მე ვხედავდი ფრანკონტრულად, ერთმანეთში არეულად, ასევე მესმოდა ყველაფერი. დიდი კიშკრიდან ქუჩაში გამოცვენილ ხალხს ხელში ვაჭუთები ეჭირა, ვაჭუთები თვალის დახამხამებაში დაიტაცეს. ჩემს წინ ტრამვაი გაჩერდა. იგი ერთ წამში დაკარიღლდა. ყველა ტრამვაი შეჩერდა, ყველა დაკარიღლდა. მე არაფერი მესმის, მოხუცს წელას გულზე მოუჯრავს და ქვითინებს. მოხუცის შელოტ თავზე თოვლის ფანტელები ცვივა. დაკარიღლდნენ კინოთეატრები, რესტორნები და საცხოვრებელი სახლები, თითქოს ხანძარი გაჩნდაო, ხალხი შენობებს ტოვებს, ტყერის ბუღვარი ხალხით ავისო, ისინი ვაჭუთების ვამეიდუღლებს შემოეჭარნენ ირგვლივ, ვატმანი ტრამვაის კიბის საფეხურზე ჩამოიჭდარა და ტარის, ტარის ვარდისფერლოყებიანი ვოგონა, ქერბის ვახუთი უქირავს ხელში და ტარის, მაგრამ მე არაფერი მესმის და ყველაფერი, რასაც ახლა ვაჭუთავ, თითქოს უზარმაზარ აკვარიუმში ხდება. აკვარიუმს არც თავი აქვს და არც ბოლო. ვი-

ღაცა მიწაზე დავიკა, მას შელოტ მთქვა, მე ვხედავ ადამიანებს, რომლებიც ერთმანეთს ჩაბხევიან და ტარის, მაგრამ არაფერი უნდა ვილაყამ სახელოში მამოქონი ხელში მხებრუნდი, სახედანაოკებელი მოხუცი ქალი იყო, ქუჩა ეცვა, თავზე შალი მოეხვია, სახელოში მუქანება და რაღაცას ჩიფჩიფებს, არაფერი მესმის, დავიხარე, ექვსი-შვიდი წლის ვოგონას შემინებელი ხმით მეთყუხება: „ლენინი ვარდაიკვალა“ თავს ეშქნევ, „ვარდაიკვალა“. მგონია, ახლა პირჯვარს ვადაიქერს, მაგრამ არა, ხელს მიშვებს და ჩიფჩიფებს — „ეს რა მები დაგვეცვია? კიდეც იმეორებს „ეს რა მები დაგვეცვია? ეს რა მები დაგვეცვია? მისი ხმა თანდათან ძლიერდება და ყოველ მხარეს ეღვება. „ქიქმეთის ეს განცდა ბელადის სიყვდილის გამო საყოველთაო იყო, მწერალმა ფიქსაცია ვაუკეთა მთელი ხალხის სულიერ გამოყოხილებსა და ამით კაცობრობას დაუტოვა კიდეც ერთი დღეუმენტი ბელადისადმი ღრმა პატივისცემისა და სოუვარდის გრძნობისა.

მაშ ასე, ახალგაზრდა კაცი, ადამიანი, რომელიც პოეტის თვლით უფერებს ცხოვრების მოუღენებს, ოციან წლებში მოსკოვშია, ეს ქალაქი ნაზიმ ქიქმეთისათვის, უწინარეს ყოვლისა, რევოლუციური მოსტლიოს ცენტრია. ამიტომია, რომ ვერ კიდეც გულბერყვილო კაბუცს მოსკოვის ქუჩებში შემხვედრი ყოველი ადამიანი რევოლუციონერი მგონია. ფიქრობს, რომ ყოველი მათგანი იცავს რევოლუციის მონაპეარს. ამ ღროს პოეტმა ვერ კიდეც არ იცო, რომ ოქტომბრის ბელადს უამარვი მტერი ჰქავს. რომ სულ მალე, რამდენიმე თვის შემდეგ, ეს მტრები ლენინსაც კი ესერაბნ ტყვისს, და როდესაც ნაზიმ ქიქმეთი ყოველივე ამას ჩასწელება, როცა დარწმუნდება, რომ ისე როგორც ყოველ დიდსა და კეთილ საქმეს, რევოლუციისაც თავისი მტრები ჰქავს, უფრო პასრის და შეურთვებელი ხდება მისი კალამი. აქ უკვე საბოლოოდ შეივნო ნაზიმ ქიქმეთმა თუ ვინ იყო სოციალ-დემოკრატის მტერი და ამგობარი. შეივნო და ცდილობდა კიდეც მათთან ბრძოლის ხერხებს დაუფლებოდა.

მოსკოვში ვრძელდება დასაბუღი შემოქმედებითი ცხოვრება: პოეტის შემოქმედებითი ფორმირების საქმეში გარკვეული როლი ითამაშა ვ. მაიაკოვსკისთან შეხვედრამ. მაიაკოვსკი და თერქეთოდან ჩამოსული საყვარელი კარგი ერთსპექტრების მქონე ახალგაზრდა პოეტი ერთმანეთს შეახვედრეს მაიაკოვსკის მეგობარმა ქალბებმა. ეს შეხვედრა სასტუმროში მოხდა, იგონებს ნაზიმ ქიქმეთი. — მე წარმატდენეს, როგორც ახალგაზრდა თერქი პოეტი. მაიაკოვსკი ძალიან დაინტერესდა ჩემი ბროვნებით. შემდეგ ეთხოვე და რამდენიმე ლექსი წაიკითხა. ამ ლექსებმა გამოაცხეს — მაიაკოვსკი არ კითხულობდა ისე, როგორც ჩვენშია მიღებული —

წამლებით, იგი კიბუნობდა, როგორც ორატორი“.

ამ წლებში ნაზიმ ჰიქმეთი ძალიან დაინტერესდა დრამატული ხელოვნებით. იგი ხშირი სტუმარი იყო მეიერჰოლდისა თუ ვახტანგოვის თეატრებისა. ამ ორი მამიებელი ნოვატორი რეჟისორის შემოქმედება ყველაზე უფრო ესადაგება ნაზიმ ჰიქმეთის სულისკვეთებას და ისიც სწორედ აქ, ამ თეატრებში პოეტობს სულიერ საზღვოს, იზიდავს მეიერჰოლდის თეატრის სცენაზე აღმართული რთული კონსტრუქციები. ამ შემოქმედებით დამეგობრებას იმანაც შეუწყობ ხელი, რომ „რუსტრას პირველი თეატრი“, რომელსაც მეიერჰოლდი ხელმძღვანელობდა, შეფლობას უწყევდა აღმოსავლეთის კულტურის უნივერსიტეტს, თავის მხრივ არც უნივერსიტეტი აკლბდა დახმარებას თეატრს — როცა მეიერჰოლდის თეატრმა ს. ტრეტიაკოვის „ილიადაე, ჩინეთი“ განახორციელა, მასიურ სცენებში უნივერსიტეტის მრავალი ჩინელი სტუდენტი მონაწილეობდა. მეიერჰოლდის რეჟისორული ფანტაზია აციფრებდა და ახალ შემოქმედებით ძილებს მატებდა ნაზიმ ჰიქმეთს. იგი ხედავდა, რომ მეიერჰოლდი სცენის ნოვატორი იყო, ნოვატორობა კი ჰიქმეთის სულის მამოძრავებელ ნაწილს წარმოადგენდა და სიახლის ყოველ მამიებელთან უმალ ჰპოვებდა საერთო ენას.

„აღმოსავლეთის მშრომელთა კულტურის უნივერსიტეტში“ — დრამატული წრეც ჰქონდათ. ამ წრეს მეიერჰოლდის თეატრის რეჟისორი და მსახიობი, შემდეგ ცნობილი საბჭოთა თეატრალური მოღვაწე ნიკოლოზ კეი ხელმძღვანელობდა. ნ. კესა და ნაზიმ ჰიქმეთის შორის შემოქმედებითი მეგობრობა მაშინვე დამყარდა. ისინი ხშირად წარმოადგენდნენ ხოლმე სხვადასხვა სცენებს, რომელთა ტექსტებს უმთავრესად ნაზიმი წერდა.

ნაზიმ ჰიქმეთის შემოქმედებითი მეგობრობა ამ კოლექტივთან კვლავ თურქული თემატკით დაიწყო — ნაზიმ ჰიქმეთის სულში ღრმად ჩაბუდებულიყო 15 თურქი კომუნისტის დაღუპვის შემთხვევებითი ამბავი. მართალია, მან ამ ფაქტთან დაკავშირებით არამე ნიშნულს იღებდა, მაგრამ იგი ხომ მამიებელი სულის აღმანი იყო და გამოსახვის სრულიად სხვადასხვა საშუალებებს ეძებდა. სწორედ ამით იყო ნაყარნახევი, რომ გააკეთა ინსცენირება თავისივე ლექსებისა — „15 პრილა“ და „28 იანვარი“. ეს ინსცენირება მადურებელს წარმოუდგინეს 1923 წლის იანვრის დამლევს თურქი კომუნისტების დაღუპვის წლისთავზე.

მოსკოვში ცხოვრების წლები ძალზე ნაყოფიერია პოეტისათვის. იგი ბევრს ეძიებს, ზღერს წერს. თუ ყურადღებით გადავხედავთ

ნაზიმ ჰიქმეთის იმ პუბლიცისტურ ლექსებს, რომლებშიც მას სახელი და დიდება მრუტანეს, უმეტესობა სწორედ ამ წლებში დაწერილი. მიუხედავად იმისა, რომ ამ წლებში პოეტის საკმაოდ სერიოზულად ვაიტაცა სხვადასხვა ლიტერატურულმა მიმდინარეობამ, მას მაინც არ გადაუხვევია თავისი პოეზიის მთავარი ხაზიდან. უფრო მეტიც, ნაზიმ ჰიქმეთის მიერ ამ წლებში შექმნილი ფორმალისტური ხასიათის ლექსები კიდევ ერთი დადასტურებაა, იმისა, რომ ნიქმეთი შემოქმედისათვის ყოველგვარი მიმდინარეობის გაცნობა და დაფიქრება აუცილებელია და შემოქმედებითი სიბეცეა, როცა პოეტი თავისი ეზოს მიღმა არ გადაახედავს. ფორმალისტური იზმებისადმი თავმოდრეკას სრულიად არ შეუშლია ხელი ნაზიმ ჰიქმეთისათვის, გამხდარიყო თურქი ხალხის მესიტყვე, მისი საუფეთესო იდეალების გამომხატველი და რეალიზმის ერთ-ერთი საუფეთესო წარმომადგენელი.

ამ წლებში ნაზიმ ჰიქმეთი ვატაცებულა სიმბოლისტური პოეზიით, არსებობს მოსახრება რომ მაიაკოვსკისაგან გადაეღო ფერტრისშით ვატაცება. მაგრამ ყოველივე ეს გარდასავალი პერიოდი აყო პოეტის შემოქმედების ეს ვატაცებანი შემოქმედებითად კიდევ უფრო აკადებდა პოეტს. მატებდა მას გამოცდილებას, ზეწვდა და რაფინირებულს ხდიდა მის აზროვნებას.

ნაზიმ ჰიქმეთის მომავალი ცხოვრება წარმოუდგება რაღაც გრანდიოზულ ნაგებობად. მწეღა პოეტს შეეკამათო, ამ დროს მას თავისი მოდერნისტული ხედვა ჰქონდა და საკუთარი ხედვის კუთხიდან აღწერდა ყოფას. ასე, მაგალითად, 1923 წელს ნაზიმ ჰიქმეთი წერს ასეთ ფრაზას: „ოი, პოეტებო, იმ დროისა, რომელიც დადგება 77 წლის შემდეგ, თქვენ აღმართავთ აღმოსავლეთის ფერტრისტულ ნაგებობას“.

ყოველ იდეას, ყოველ სათქმელს თავისი ფორმა უნდა მოეხაოს, ამ მხრივ ნაზიმ ჰიქმეთმა თურქულ პოეზიაში ზოგადაკოებრებულ პუმიანურ იდეებთან ერთად, ახალი საღეჭო ფორმაც შეიტაცა. ფერტრისთ, მეოცე საუკუნის არც ერთი ქვეყნის პოეტს არ ხეღომია წილად ისეთი ვადატრიალების მოხდენა თავისი ერის პოეზიაში, როგორც ეს ნაზიმ ჰიქმეთმა მოახდინა. ხომ გრანდიოზული მოვლენა იყო მე-20 საუკუნის რუსულ პოეზიაში მაიაკოვსკი, პაბლო ნერუდა—ჩილიში, ვიიომ ამლინერი — ფრანგულ პოეზიაში, ვაბარიელა მისტრალი თუ სხვანი, მაგრამ თუ ამ პოეტთა შემოქმედებას განვიხილავთ თავიანთ სამშობლოში არსებულ მდროინდელ პოეტურ კულტურასთან შეფარდებით და შემდეგ ნაზიმ ჰიქმეთის პოეზიისა და მეოცე საუკუნის 20-იანი წლების თურქეთის პოეზიის გავყენებით, დავინახავთ, რომ ნაზიმ ჰიქმეთი არა მარტო დიდი მოვლენა იყო თურ-

ჭელ პოეზიაში, არამედ ის რევოლუციაც, რომელმაც სრულიად ახალი პერსპექტივები გადამალა თურქული პოეზიის წინაშე და რომლის მიერ გაცალუნულ პოეტურ ხეულში, შემდგომ წლებში, სულ სხვადასხვა ფერისა და სურნელების ზეხილმა იხარა.

ამგვარი ვხვით სულ მდამი მაკონუნებელია და საშინო, მაგრამ ნაზიმ ჰიქმეთი სწორედ იმ-იტომ იყო ჩინებული შემოქმედი, რომ ახალი ფორმის, ახალი სტილის ძიება მისთვის თვით-მიზანი კი არ ვახდა, არამედ ყოველივე ეს თავის შემოქმედების მთავარ თემას დაუქვემდებარა, მან ყოველგვარი ლიტერატურული მანერა შეითვისა, რათა შემდეგ შეექმნა ერთიანი სინთეზური, თურქული პოეზიისათვის სრულიად ახალი და მოვლადნელი ლექსთწყობა. ეს უდავოდ დიდი ტალანტით დაჯილდოებული ადამიანის შემოქმედებითა ბრძოლა იყო. ასეთი სინთეზი, ალბათ, ძალიან ცოტას თუ მოუხდენია.

ჰიქმეთისათვის ფორმის ძიება და დაუფლება როდეს იყო მთავარი. მისთვის წინა პლანზე მათც ნაწარმოების სულსკვეთება იდგა. სწორედ ამ დროს ხდება ნაზიმ ჰიქმეთის შინაგან სამყაროში ერთი მეტად საყურადღებო და მნიშვნელოვანი მოვლენა: როდესაც ნაზიმ ჰიქმეთი თურქეთს სტოვებდა და რუსეთში მოდიოდა, მან იცოდა, რომ ნახავდა სრულიად ახალ საზოგადოებრივ ფორმაციას. მაშინ ნაზიმ ჰიქმეთი 19 წლისა იყო.

ცოტა მოგვიანებით, რამდენიმე წლის შემდეგ, ნაზიმ ჰიქმეთი დიდი სიამოვნებით იკონებს იმ წლებს საბჭოთა ცხოვრების რომანტიკას, როცა შაშინით შეიარაღებული სდარაჯობდნენ საბატო მანქანას, კითხულობდნენ წიგნებს შემეცნებაზე, მატერიასა და კლასებზე და იყო წიგნები, წიგნები. პოეტი საყვარელით იკონებს იმ შრომის პათოსს. ეს, რასაც არ ველოდა, სულ სხვა ყოფა იყო, სულ სხვა ატმოსფერო, ვიდრე მას თურქეთში შეხვედრია.

მის სამშობლოში არსებული თითქმის ფეოდალური ურთიერთობანი, მწვევე კონტრასტი დაღინებულთა და დამკირებულთა შორის და, რაც მთავარია, ღარიბული ყოფა და უშეცხვება, ახალგაზრდა პოეტს ადრევე აღიზიანებდა. მაგრამ შემდეგ, როცა ნაზიმ ჰიქმეთი მის-სკოში ჩამოდის, დადინებებით ეცნობა საბჭოეთის ცხოვრებას და თვითონაც ამ ყოფის ერთ-ერთი რიგითი მონაწილე ხდება, მის სულში თანდათან იზადება და ყალიბდება სულ სხვა ტიპის ადამიანი. ეს ადამიანი ძლიერია და მრისხანევი, იგი არ უფრთხის დაბრკოლებებს, ხიბრალულის გრძნობაც კი უცხოა მისთვის. აი, ასეთ განწყობილებას ბადებდა პოეტის სულში ის კონტრასტი, რომელიც მის საყვარელ სამშობლოსა და ახალგადაცნობილ საბჭოთა რუსეთს შორის არსებობდა. იგი უკვე შინაგანად მზად იყო ბრძოლისათვის, სულში დაკუმბუ-

ლი პროტესტისა და ბრძოლის სურვილს ვერ იტყვია და ლექსებით მოეწოდებდა ხალხს. აი, ამ სულსკვეთებამ შეაქმნა ერთი ლექსები, როგორცაა: „პოეტი“, „როდესაც სტატეა“. „ორკვანტა“, „ოქტომბრის რევოლუციის 5 წლისთავზე“, „როგორ მესმის ხელოვნება“, „ლენინის სიყვლილზე თქმული“, „შპის-მსმელთა სიმღერა“ და ბოლოს „საბჭოთა კავშირთან დამშვიდობება“. ამ ლექსებში უკვე საბოლოოდ ჩამოყალიბდა პოეტის მებრძოლი სული.

ბიე!
მისმინე!
ბრწყინო, ეგ საზო
დროგადისული, სუსტი და ნაზი,
როდემდის უნდა გოდებდეს ასე?
ეგ სამი სიმი,
სამი ბელბული,
ვერა,
ვერ შესძლებს აანთოს გული
და კლდე-ღრეებში გაუძღვეს მისებს.
პატარა საზო როგორ გადმოგვეცემს
ბელაქის,
სოფლის,
უძღველი ძალს,
ბოლმის და რისხვას რომ ველარ მალავს,
და შმაგ ტალღების ამირებს ამლას,
როგორც მდინარე
თავის ნაბირებს
გადალახავს და გაშლის დენებას...
დღეს მილიონებს ვერ აიღეღვებს,
ვერც გააციუნებს,
ვერც აატირებს,
პატარა საზის აქვითინება!

დაბ, ეს უკვე სულ სხვა ინტონაციებია. ამ ლექსების მიღმა თურქული პოეზიისათვის უცნობი ადამიანი დგას, ამ ლექსების ლირიკული გიმრი ამსოღებურად განსხვავდება მრავალსაუცურობანი თურქული პოეზიის ლირიკული პერსონაჟისაგან. თუ ადრე მხოლოდ ოზგრასა და ქადაგად დავარდნილი მიგნერის გოდებას ვისმენდით, ზოლო ერის საუცუესო პოეტთა შემოქმედებაში საწუთროს წარმავლობასა და ამოვებაზე იყო ლაპარაკი, ახლა პოეზიაში ბრძოლის ინტონაციები იჭრება. შეიძლება ვერ-ერთობით კონკრეტულად, ცხადად გამოკვეთილი არ იყო ის, ვისაც ებრძვის პოეტი. და იგი ერთგვარი „შევი ძალები“ სიმბოლურ სხვს ატარებდეს, შეიძლება პოეტმა ვერ არც იცოდეს თუ რომელ ციხე-სიმაგრეს მიიტანოს იერიში, მაგრამ მან იცის, რომ ახალი ყოფისათვის, ახლებური ცხოვრებისათვის აუცილებელია ბრძოლა, ახლებური ცხოვრებისათვის ბრძოლა კი მას, უპირველესად, ახალი ხელოვნებისათვის

1 ლექსის თარგმანი თურქულიდან ეკეთენის ვახტანგ კვეციმიძეს.

ბრძოლად წარმოესახება, რადგან ღრმად სწამს, რომ სწორედ ნამდვილი ხელოვნების დიდ ემოციურ შემოქმედებას ძალის ადამიანის გულის მოყადობა, მისი დამორჩილება.

სწორედ ახალი ხელოვნების შექმნის სულისკვეთებით არის გამსჭვალული ლექსები „პოეტ“ და „ხელოვნების წემი გავება“.

ესარე ბრძოლის დღეებში ახალგაზრდა პოეტი, რასაკვირველია, დაზღვეული არ იქნებოდა გარკვეული გავლენებისაგან.

თუ რაოდენ დიდი იყო ვ. შაიკოვსკის გავლენა ნაზიმ ჰიქმეთზე, ამას მოწმობს ნაზიმ ჰიქმეთის შეგობართა ერთი პატარა მოგონება.

შაიკოვსკის ნაზიმ ჰიქმეთი სახლში მიუწვევდა, ნაზიმ ჰიქმეთის მოსწავლე თურქი შეგობარბაქ წაუყვანია თან. აი, როგორ იგონებენ ამ შეხვედრას ჰიქმეთის შეგობარბები.

„შაიკოვსკი მებლეთურის ტანსაცმელში გამოწყობილი დაგვიხვდა, წელზე პისტოლეტი გაეკეთებინა. მალე თავისი ცნობილი ნაწარმოების „მარცხენა მარშის“ კითხვა დაიწყო. ნაზიმ ჰიქმეთი უდიდესი ყურადღებით უსმენდა შაიკოვსკის, თვალს ადევნებდა მის უცოვლ მოძრაობას, ყურს უგდებდა ინტონაციას. რამდენიმე დღის შემდეგ ჰიქმეთმა თავისი ახალი ლექსი წაგვიკითხა. ლექსი შაიკოვსკის სტილით იყო დაწერილი. ნაზიმიც ისე არ კითხულობდა, როგორც ადრეულ წლებში დაწერილ თავის ლექსებს“.

ნაზიმ ჰიქმეთი ცდილობდა თურქულ პოეზიაში შემოეტანა სრულიად ახალი თემატიკა. მან დაარღვია თურქული პოეზიის თემატიკური წრე, ზურგი აქცია მის „მარადიულ“ პოეტურ სხეულებს — ვარდსა და ბუღბუღს, შთავარაან ღამეში მიჭრურის ოხერას, საზის ნაზ ხმას, ვახლებულ მიჭრურებს და სულ სხვა ადამიანი გახადა პოეზიის ინტერესების საგანი.

1922 წელს იგი წერდა:

მე პოეტი ვარ,
პოეზიის შესმის ხელობა,
ვერ გამოიტაცებს ლიფვარდებზე
რითმათა რიგი,
ჩემთვის ყველაზე საყვარელი ლექსის
ზომაა
„ანტი-დიორინგი“.

მე პოეტი ვარ,
დავანზე სალექსო თემა
თვით შემოდგომის ცყარ-ნამზე მეტი,
შვარამ შარქსისტულ

ნამდვილ პოემას

„უკაბიტალოდ“ მაინც ვერ ვწერად...
(თარგმანი ზურა ხატიანი)

პაბუეი პოეტისათვის მოსკოვში გატარებული წლები მეტად მნიშვნელოვანია. იმასთან ერთად, რომ ნაზიმ ჰიქმეთი მოსკოვში ნაყოფიერ შემოქმედებით შრომას ეწეოდა და სწავლობდა კიდევ, არც თავის სამშობლოსთან — თურქეთთან წყვეტდა კავშირს.

ამ წლებში თურქეთში არსებობდა „თურქეთის მუშათა და გლეხთა სოციალისტური პარტია“. პარტია ლეგალურად მუშაობდა და ოფიციალური მთავრობის მხრივ არავითარ დევნას არ განიცდიდა. მოწინავე თურქი ინტელინგენციის იმდროინდელ ცხოვრებაში ეს იყო უხედიანერესი ხანა, რადგან ქვეყანაში ნამდვილი დემოკრატია სუფიერდა. არსებობდა სიტყვისა და აზრის გამოთქმის თავისუფლება... „თურქეთის მუშათა და გლეხთა სოციალისტური პარტია“ თავისი პრესაც გააჩნდა გამოდროდა ეტრნალი „აიღინლიკი“ (სინათლე) და გაზეთი „ორაქ-ჩექმ“ (ნამგალი და ურო) ეტრნალი და გაზეთი სახელმწიფოში თავისუფლად ვრცელდებოდა.

განსაკუთრებით დიდია „აიღინლიკის“ როლი თურქეთის ელტურის განვითარების საქმეში. ამ ეტრნალმა ერთიორად განავითარა საზოგადოებრივი აზროვნება. ნაზიმ ჰიქმეთი მოსკოვიდან „აიღინლიკში“ გზავნიდა ლექსებს — ეტრნალიც ვრწმობდა ახალგაზრდა კაცის მისწრაფებებს და ცდილობდა ფართო ასპარეზზე მიეცა მისთვის. ეტრნალ „აიღინლიკის“ ფურცლებზე დაბეჭდილმა ლექსებმა მოუტანა ნაზიმს დიდება. ორი ათეული წლის შემდეგ ამ ეტრნალში დაბეჭდილ ლექსებზე კრტიკოსი ასიმ სარფი იტყვის: „ჰიქმეთის ლექსებმა გააქარწყლეს ჩვენი მოძველებული წარმოდგენები ხელოვნებაზე, მის როლზე საზოგადოების ცხოვრებაში“.

ახალგაზრდა ნაზიმ ჰიქმეთს თურქეთში იმთავითვე უჩნდებოდა მიმდევრები, შვარამ ეს მიმდევრობა ძალზე პასიური ხასიათისაა და იმაში გამოიხატება, რომ პოეტს თანაუგრძნობენ. რასაკვირველია, წარმოუდგენელი იყო თურქ პოეტებს ესოდენ მასობრივად ექციათ ზურგი თურქული პოეზიის სიუყენოვანი ტრადიციებისათვის და ისე დაეწყათ წერა, როგორც ნაზიმ ჰიქმეთი წერდა. ნაზიმ ჰიქმეთს გაუგეს, იგი მიიღეს, და აღიარეს. ასე რომ, 1924 წელს როცა ნაზიმ ჰიქმეთი მოსკოვიდან სამშობლოში დაბრუნდა, მას კარგად იცნობდნენ თურქეთში, იცნობდნენ, როგორც ახალი ყიდიის პოეტს.

ირანის ქართველი მოსახლეობა

„ქველი და ნარეკლიანი იყო საქართველოს გზა საუკუნეთა და თაოსწლეულთა განმავლობაში, — თქვა ლ. ო. ბრეენეცმა 1971 წ. 14 მაისს თბილისში საბუნებისმეტყველო საზოგადოებაში მოთქმულ სიტყვაში, — მაგნიტივით იზიდავდა ამიერკავკასია დაპყრობათა ურდოებს. ვის არ დაუღალაქრავს ეს მიწა. მაგრამ კირ-ვარაშხა, რომელიც წილად ზედა ქართველ ხალხს, ვერ მოღრია ეგი, ვერ ჩააქრო მისი შემოქმედებითი ენერჯია. ეს ენერჯია ისევე და ისევე აღადგენდა საქართველოს ნანგრევებიდან და ფერ-ფლიდან“.

მართლაც, ვის არ დაუღალაქრავს საქართველოს დოვლათიანი და მადლიანი მიწა. აქვთ მოეშურებოდნენ აქემენიდი თუ სისანიდი მბრძანებლების ლეგიონები, არაბი ბედუინი დამპყრობები თუ თურქსელურეთი მარბიელები, მონღოლთა დაუთვლელი ურდოები თუ თემურ-ლენგის მოლაშქრენი, თეთრბატნიანი და შავბატნიანი თურქმანები და არდებილელ სეფიანთა ყოზილბაში ნაშეიკრები, ოსმალ-თურქების იანიჩარები და ნიდირ-შაის მეომრები თუ პარსისხლიანი საკურის ალა-შაჰმად-ხანის თავზებულადებული მხედრები.

ბარბაროსული შემოსევების ამ გრძელი რივიდან, რაც მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში გრძელდებოდა, შაჰ-აბასის ყოზილბაშთა ლაშქრობანი, მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში რომ წარმოებდა, სისხლიან ფერ-ცლებად ჩაიწერა საქართველოს ისტორიაში. შაჰს მიზანში ჰქონდა ამოღებული აღმოსავლეთი საქართველო და, განსაკუთრებით, მისი ერთგობით მდიდარი და აყვავებული ეკლესია — ახალეთი. შაჰ-აბასის ამ ლაშქრობათა ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ისიც იყო, რომ ირანელ და თურქ დამპყრობთა განუწყვეტელი თავდასხმებით თავმოზურებული ქართლ-კახეთის მაშინდელი ხელმძღვანელები დახმარების სარეზერვოდ პირველ კავშირს ამყარებდნენ შორეულ, მაგრამ ერთმორწმუნე რუსეთის სახელმწიფოსთან. მტერი ურცხვი ურდოებით შემოესია მაშინ საქართველოს. ქართველობა მტერს

გმირულად შეერკინა. ათასობით მომხდურმა ქართულ მიწაზე ჰყოვა სამარე. მაგრამ მტრის სიმრავლემ ბოლოს მაინც თავისი გოტანა. მან დროებით წარმატებას მიაღწია. მტერმა დალაშქრა თბილისის მიდამოები, მოითარეა არაგვისა და იერის ხეობები და შუა კახეთში, ილაზის ველზე შეიჭრა ღრმად. მან მოშალა სარწყავები, გადაწვა სოფლები, მონასტრები, ზეგნები, ხეხილის ბაღები და ნათესები. ირანელი შემტრისი, ისპანდერ ზეგ თურქმენის (ისპანდერ მუნშის) სიტყვით, 130 ათასი ტყვე გადაარქვეს ირანს. ნამდვილად კი ტყვეთა რიცხვი რამდენიმე ასეული ათასი იყო. ნასოფლარი და პარტახი დაეუფლა ქვეყანას. ბევრი ტყვე გზაში დაიღუპა. დანარჩენი ირანის უზარმაზარი ზეგნის თოქშის ყველა ეთხე-ეკენ-ქელში მიმოფანტეს და მცირე ჯგუფებად შაჰ-აბასს. შაჰის საწადელი იყო ტყვე ქაოჯკელების შემწეობით დაფუძნებული, ეტლბურთული მეურნეობა განვითარებინა მაშინდელი მომადურ ირანში. ამასთან, ქართველი მეომრები თუ ეტლბურთა და შაჰისხევის ახალი საქარისო შენაერთები შეავსო, რათა ამით თავისი სამხედრო პოტენციალი აემაღლებინა. ქართველი ქალწულებით კი შაჰისა და დიდებულთა პარამანები შეამკო. გავიდა ღრო. მოხდა მოსახლენი. ბევრ ადგილას ქართველმა მოსახლემ თანდათანობით დაიარაგა საწმენობა, ზნე-ჩვეულებანი, ბოლოს დედაენა და ადგილობრივ მოსახლეობაში იქნა ასიმილირებული. სახვანაირად არც შეიძლებოდა მომხდარიყო, ვინაიდან ქართველები ვარშემორტყმული იყვნენ უცხო, უმეტესად სპარსულ ენაზე მოლაპარაკე ხალხებით. სამ საუკუნეწინახევაზე მეტი გვაშორებს იმ დროიდან. ახლა ქართველი მოსახლეობა შემორჩა მხოლოდ ფერეიდანის რაიონში, სადაც ქართველთა შედარებით დიდი მასა ჩაასახლეს, რათა ბახთიარის მთებში მოსახლე ბახთიარების, ქურთებისა და ღურთის მოუსვენარა, მარბიელი ტომებისათვის და ებრისისმარბინათ. ეს ტომები ხშირად ემეუბოდნენ მთებდან ფერეიდანის გზით, თავს ეს-

მხოლოდ და ძარცვადუნენ ისტაქანსა და მის შემოგარენს. ფერეიდანის მთებში მამაცი ქართველების ჩასახლებით შაჰ-აბასი ხელოვნურ შაროერს ქმნიდა მომთაბარეებისაგან სატაბტოს დასაცავად. ზოგიერთი ცნობით, გარდა ფერეიდანისა, ქართული ენა კიდევ არის შემონახული რამდენიმე მაზანდერანის, ქერთის-ტანისა და ქერმანშაის ზოგიერთ სოფლებში.

ფერეიდანსა და საერთოდ ირანში მცხოვრები ქართველების შესახებ საინტერესო მასალებს ეძლევა ირანელ გენერალ-მაიორ ალი რაზმარას ავტომიან ნაშრომში — „ფარსანგ-ე ჟოდრაფი-ე ირან“ („ირანის გეოგრაფიული ლექსიკონი“), რომელიც გამოქვეყნდა თეირანში 1949-1954 წწ.

თანამედროვე ფერეიდანი ირანის რიგით მე-ათე, ისტაქანის ოსთანის (სავებერნატორი) შეიდიდან ერთერთ შაჰრესთანს (პროვინცია) წარმოადგენს. იგი მდებარეობს ირანის ცენტრალურ მთიანეთში, ბახთიარის მაღალ მთებში. მისი საზღვრებია: ჩრდილოეთით ვოლდევანის, აღმოსავლეთით ისტაქანის ცენტრალური, სამხრეთით შაჰქოდის შაჰრესთანები, ხოლო დასავლეთით მას ბელიქ-ოლ ბაქუდარაზი საზღვრავს. ამის გარდა, გორჯის, ქარჩამბუს და ჩადევანის დეპესთანებში (სასოფლო თემი). შემავალი სოფლები ირანის სტატისტიკური სამმართველოს მიერ ფერეიდანის ერთ დიდ დეპესთანად არის მიჩნეული.

ფერეიდანის შაჰრესთანი შედგება ახორის

(მარტყოფი) და ღარანის ბაზმების (რაიონი), 6 დეპესთანისა და 262 დასახლებული პუნქტისაგან. მისი მოსახლეობა 113 ათას კაცს აღემატება.

რეფორმადელი (1962 წ.) სტატისტიკური ცნობებით, ფერეიდანის პროვინციაში 10 წელზე უზნესი 75,7 ათასი კაციდან მხოლოდ 5,8 ათასი კაცი ანუ 7,7% იყო წერა-კითხვის მცოდნე. აქედან ოფიციალური განათლება პქონდა მიღებული 2,7 ათას კაცს, ხოლო არა-ოფიციალური — 3,1. ქალთა შორის წერა-კითხვის მცოდნეთა რიცხვით 1,5% შეადგენდა. ფერეიდანის მოსახლეობის 75%-ზე მეტი მიწათმოქმედებაში იყო დასაქმებული. დანარჩენი მესაქონლეობასა და ხელის წეროდ წარმოებას ეწეოდა.

ფერეიდანის შაჰრესთანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში (ღარანის ბაზმში) მდებარეობს გორჯის დეპესთანი. იგი აერთიანებს 25 სოფელს — 24,175 მოსახლით. გორჯის დეპესთანის 8 სოფელში ქართველები ცხოვრობენ.

გორჯის დეპესთანს სამხრეთით ესაზღვრება შავის ანუ ჰემეს დეპესთანი, რომელშიც ქართველებით დასახლებული სამი სოფელია. ამის გარდა, ქართველები ცხოვრობდნენ ახორე ბლაში (ზემო მარტყოფი), რომელიც ახორეს ბაზმის ცენტრს წარმოადგენს.

გენერალ ალი რაზმარას ცნობით, ზვენი საეყენის 40-იან წლების ბოლოს ფერეიდანის ქართულ სოფლებში მოსახლეობა ასე ნაწილდებოდა:

სოფლების დასახლება	ბ.ს.წ. და ჰესთანე	სილაპარაკო ენა	მცხოვრებთა რაოდენობა	რელიგია
ახორე ბლა (ზემო მარტყოფი)	ახორეს ბაზში	ქართული, სპარსული. $\frac{3}{4}$ ქართულად ლაპარაკობს	4649	შიიტება, ქრისტიანები
ახორე ფან (ქვემო მარტყოფი)	გორჯის დეპესთანი	სპარსული, თურქული, ქართული	1929	შიიტები
აღსა	"	თურქული, ქართული, სპარსული	1010	"
იფესა (რუისპირი)	"	ქართული	2369	"
ხადეიანე ახორე ბოთინი	"	სპარსული, ქართული	1117	"
დეფეანი დაშქესანი	"	ქართული, თურქული, სპარსული	1430	"
შემე ყავანა	"	ქართული, ლურჯი, თურქული, ქართული, სპარსული	297	"
ჯაყაყა	"	თურქული, ქართული, სპარსული	540	"
ჯაყაყა	ქვემო დეპესთანი	ლურჯი, ქართული, თურქული	1008	"
ჩეფესთანი (ჩელდერეთი)	"	ქართული, ლურჯი, თურქული	1117	"
სიბაბი (ვაშლოვანი)	"	ქართული, ლურჯი	885	"
			1297	"

ამ არ არის წარმოდგენილი ქართული მოსახლეობის ზუსტი რაოდენობა. არც ირანის ოფიციალური სტატისტიკა გამოყოფს ცალკე ქართულ ენაზე მოლაპარაკე მოსახლეობის რიცხვს. მაგრამ ალი რაზმარას მიერ მოცემული სტეტიკური შეიძლება დაახლოებით გამოანგარიშებულ იქნას დასახლებულ სოფლებში მცხოვრები ქართველების რაოდენობა: 1. სოფელ აფუსში ქართულ ენაზე მოლაპარაკე 2369 კაცი ცხოვრობდა, ხოლო ზემო მარტყოფში მცხოვრებთა საში შეიძლება, ანუ 3486 კაცი ქართველი იყო. ამრიგად, ამ ორ სოფელში სულ 5855 სული ქართველი ცხოვრობდა. 2. ოთხ სოფელში (ბოინი, ჩუღურეთი, ვაშლოვანი და დაჯვანი), რომელთა მოსახლეობა 4 ათასამდე კაცს შეადგენდა, პირველ რიგში ქართველები არიან დასახლებულნი: ეს იმას ნიშნავს, რომ უმრავლესობა ქართველები იყვნენ. ამიტომ შეიძლება ვეგარაუდოთ, რომ მათი რიცხვი, სულ ერთად 2.500 კაცი მაინც იქნებოდა. 3. დანარჩენ სოფლებში მოსახლეობის საერთო რაოდენობა 6721 სულს უდრია. მათ

შორის ქართველები ზღო შემთხვევაში მეთრე ადგილზე, ხოლო ერთ შემთხვევაში მესამე ადგილზე დასახლებულნი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ისინი ამ სოფლებში მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს ანუ არანაკლებ 3000 კაცს შეადგენენ. მაშასადამე, 40-იან წლებში ფერეიდანის ქართულ სოფლებში 11,350-ზე მეტი ქართველი ცხოვრობდა. ეს რიცხვი უახლოვდება ამჟამო ჰელიძის მონაცემებს. მან ფერეიდანის ქართული სოფლები ინახულა 1927 წელს და წერდა, რომ იმ დროს იქ 11,865 კაცი ცხოვრობდა.

მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა ირანის ისტორიაში პირველად მხოლოდ 1956 წელს ჩატარდა. მაშინ მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომ შემდგომი აღწერები მოწყობილიყო ყოველი მეათე წლის ნოემბერში. ირანის მოსახლეობის უკანასკნელი აღწერა 1966 შემოდგომაზე ჩატარდა. ამ ორი აღწერის შედეგების მიხედვით ფერეიდანის ქართულ სოფლებში მოსახლეობის სტატისტიკა შემდეგ სურათს იძლევა:

სოფლები	1956 წლის აღწერით			1966 წლის აღწერით	
	მოსახლეობა	მთ შორის		მოსახლეობა	ოჯახების რაოდენობა
		კაცი	ქალი		
ასორე ბალა (ზემო მარტყოფი, იკვეი დარბაზში)	4840	2636	2203	და.ბ. 5000	და.ბ. 1000
ასორე ფაინ (ქვემო მარტყოფი)	1687	876	811	1759	335
აღბა	1022	495	527	1332	256
აფუსი (რუისპირი)	2359	1234	1125	2669	528
ბაღოყან-ე ასორე	366	199	167	302	59
ბოინი	1329	707	622	1845	386
ვაყაფი	1011	501	510	1081	200
ჩუღურეთი	868	444	224	1044	155
დაჯვანი	140	71	69	156	30
დაშქესანი	395	206	189	545	116
ს ბაეი (ვაშლოვანი)	1079	522	557	1119	231
შეშ ვაეიანი	913	477	436	1191	237
სულ	16012	8372	7640	18043	3209

მოტანილი ცნობებიდან ჩანს, რომ 1956 წელს, 40-იან წლებთან შედარებით, ფერეიდანის ქართულ სოფლებში საერთოდ მოსახლეობა მნიშვნელოვნად შემცირდა. ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლებელია ეს განმარტებული იყო მთის სოფლებიდან მოსახლეობის ბარში ჩამოსახლებით ან ქალაქებში საშოგარზე წასვლით. ამ ხანებში ბევრი ფერეიდელი წაიდა სამეზაოდ თერანში, ისფაჰანსა და სხვა ქალაქებში. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ, როგორც ირანის პრესა წერდა, მოსახლეობის პირველი აღწერის დროს ზოგიერთ შორეულ და მალაღმთიან სოფლებში ბევრი ოჯახი მთლიანად აღწერული დარ-

ჩა. უკანასკნელი, 1966 წლის მოსახლეობის აღწერა შედარებით უფრო ორგანიზებულად მოწყდა. ამ აღწერის შედეგად ფერეიდანის ქართული სოფლებს მოსახლეობა ორი ათას სულზე მეტით გაიზარდა. თუ ისევ ალი რაზმარას მიერ მოცემულ პროპორციას დავტბრნდებით, მის შესაბამისად ქართველები ამ 12 სოფლის მთელი მოსახლეობის ორ მესამედს მაინც შეადგენენ. ამრიგად, უკანასკნელი აღწერის საფუძველზე ფერეიდანის ქართულ სოფლებში ცხოვრობდა სულ ერთად 12 ათასი ქართველი ანუ 2.500-მდე ოჯახი. მთ რიცხვში, რა თქმა უნდა, არ შედიან ის ქართველები, რომლებიც ცხოვრობენ ქალაქებში ან შესა-

ლოა მზანდერანში და ზოგიერთ სხვა პრ-
ვიციში.

მოსახლეობის 1966 წლის აღწერის სტატის-
ტიკაში ემოვლეობთ აგრეთვე ცნობებს, რომ
ფერეიდანის თვითელ ქართულ სოფელში
არსებობდა სოფლის ენჯემენი (საბჭო), დაწ-
ყებითი სკოლა და მენეთი. ამ დროისათვის
გორჯის დეპესთანში მუშაობდა 5 ტრაქტორი,
აქედან ერთი სოფელ ბიანში. დაარსებული
იყო 3 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი.
ერთი კოოპერატიული საზოგადოება სოფელ
დამქვანში მოქმედებდა.

რამზარა იძლევა ცალკეული სოფლების და-
ხასიათებას. აღწერილი აქვს თვითელი სოფ-
ლის მდებარეობა, მანძილი ამა თუ იმ მნიშ-
ვნელოვანი გზიდან თუ პუნქტიდან, მეურნე-
ობის სახე, წყლის რესურსები, საღამარაკო
ენა, რელიგია და მოსახლეობის რაოდენობა.

იგი დამწერლებით აღწერს ფერეიდანის ყვე-
ლაზე დიდ სოფელს ზემო მარტყოფს (ახორე
ბლა, ახლა ფერეიდნშაბი). ამ სოფელში
„მზაველსობა (სამი შეთხვედი, გ.კ.) ქართვე-
ლებია, რომლებიც შამ-აბას დიდის დროს სა-
ქართველოდან ამ ადგილას გადმოესახლები-
ათ“ (ტ. 10, გვ. 5). იგი მდებარეობს გრინეიხის
მერიდიანის აღმოსავლეთით, გრძედის 50 გრა-
დუსზე, 6 წუთსა და 15 სეკუნდზე და განედის
32 გრადუსზე, 56 წუთსა და 20 სეკუნდზე.
ზღვის დონიდან ეს სოფელი 2670 მეტრზეა გა-
შენებული.

დღეაქლამ თეირანთან შედარებით დროში
სხვაობა 6 წუთი და 12 წამია. ასე რომ, როცა
თეირანში 12 საათია, მარტყოფში მანში 11
საათი, 53 წუთი და 47 წამია.

ზემო მარტყოფი მდებარეობს ფართო და
მშვიდველ ხეობაში, რომელიც მცენარეულ-
ობით არის შემოსილი. იგი ზრდილოეთიდან შე-
მოსაზღვრულია აფსისის მთით, სამხრეთიდან
და ჩრდილოეთიდან საზღვრავს ყაბლესა და
დენის მთები, აღმოსავლეთიდან კი მამაკერის
ბორცვი აკრავს. „შეიძლება ითქვას, — წერს
რამზარა — რომ დაბა (მარტყოფი, გ.კ.) ფე-
რეიდანის მთისძირის კუიშვარს წარმოადგენს.
იგი ფერეიდანის ფეოლორეს მთებში მდებარე-
ობს და ახორანს სახელწოდებაც აქედან მი-
ღლია. სიტყვა „ახორი“ ეტიმოლოგიურად „ა-
კრა“-დან მომდინარეობს. „ახორ“ სპარსულია
და ქართულად ბოლოს, კიდევ ნიშნავს.

მარტყოფის ქვეა ცივი და მკაცრია. ზამთარ-
ში ხშირად თოვლისაგან გზები იყრებმა. ზაფ-
ხული მოკლე და გრილი იცის. ამიტომ იგი ფე-
რეიდანის შაბრესთანის მოსახლეობისათვის სა-
ეკორტო ადგილს წარმოადგენს. ესელ ზაფ-
ხელში ხალხი მარტყოფში მიემგზავრება თვით
რესპონდენტად სუფთა, განსლ პურისა და სამ-
ეურნალო წყლებისათვის. შემოღობისა კამ-
დევს მარტყოფის ქვეა უკვე აცივებას იწყებს.

მარტყოფი სარწყავ წყალს მდინარე ჩუღუ-

რეთიდან იღებს. ამ მრავალ ბუნებრივ სის-
მელი და სამეურნალო წყარო, მარტყოფის
წყალს სასიამოვნო გემო აქვს, რამზარა შენიშ-
ნავს შეიძლება ამიტომაც არის, რომ აქედან
ხალხი ფერეიანი, ძლიერი და განმარტოლოა.

სოფლის ყველა ნაგებობა, ვარდა სკოლისა
და ზოგიერთი სხვა, ბოლო ხანებში აგებულს
შენობისა, ძველი გლეხური სახლებია, ქვითა
და ალზით ნაგები. საუურადლებოა ისიც, რომ
რამზარა ზემო მარტყოფის მოსახლეობის ნა-
წილს ქრისტიანად მიიჩნევს.

მოსახლეობა მისდევს მიწათმოქმედებას და
მესაქონლეობას. დაბაში რამდენიმე სავაჭრო
ფარდულია. ეწვეიან აგრეთვე ხალიჩებისა და
ჩეჩიმების (თხელი, ორმხრივ მოხატული, პატა-
რა ჭრელი ხალიჩა) ქსივას. აქეთ სავრთო სარ-
გებლობის გარაგი.

დაბაში არის ბახშის სამმართველო, სტატის-
ტიკის, სარეგისტრაციო, განმარტოლობის დაც-
ვის სააგენტოები, სატელეფონო სადგური და
ქანდარმერია. გარშემო ბალებია გაშენებული.

ყველა დანარჩენი ქართული სოფელი ავ-
რეთვე მთებში, ცივი სარტყლის ზონაში მდებ-
არეობს; მოკავეთ მარტველელი, მისდევნ
შეზალობას და მესაქონლეობას. სარწყავად
იყენებენ მდინარეების, წყაროების და მიწის-
ქვეა არხების წყალს.

განვითარებულია ხელის ექსტარული მრეწ-
ველობა შვედლობა და მკურნალობა. ხალი-
ჩების პრიმიტიული წარმოება ყველა სოკელ-
შია გავრცელებული. აქედან ისტამანისა და
ხანსარის ბახარზე გააქვთ მატყლი, რკვი და
არის პრუდქტები. შემოიქვთ ქაოვილები, ნაი,
შაქარი, სავალანტერიო და პირველი მომზარე-
ბის სხვა სიგნები.

1962 წლის იანვრის მიწის რეკორმამდე ფე-
რეიდანის ქართულ სოფელში ისევე, როგორც
მთელ ირანში, ვაბატონებული იყო ე. წ. „არ-
ბაბ-რაიათის“ ფეოდალურ-ბატონყმური სისტე-
მა. გლეხების დიდი ემზავლესობა მიწა არ-
ქონდა და ხელფულმდინარე წილადლობავე
იქართ ამუშავებდა შემამულე-ფეოდალის მი-
წის. ამასთან უნდა შეესრულებინა საბატო-
ნო ბეგვარა და მიწის მფლობელისათვის მი-
ერთშია ისეთი ნატურალური გამოსაღებე-
ბი, როგორცაა ბატყები, ქათამები, კარაქი
და სხვ. რეფორმამ მართალია, გააუქმა ფეოდა-
ლური სისტემა, მაგრამ გლეხების დიდი მას-
კვლავ უმეოოდ დარჩა. ბოლო ის გლეხები
რომლებმაც მიწა მიიღეს, ვალდებული არიან
15 წლის მანძილზე იხადონ გამოსასყიდი თანხა.

სამართველოში ყოველთვის დიდ ინტერესს
იჩენდნენ ფერეიდანისა და იქ მცხოვრები ქარ-

ფერეიდანის ქართული სოფლების გეოგრაფიული მემბარეობის შესახებ

სოფლების დასახელება	რომელი პუბლიკაციის	მემართელება	წელი	რომელი გზიდან	მემართელება	წელი
ახორჯი ფანი (ქვემო მარტყოფი)	ღირანი	სამხ. დასავ. ჩრ. დასავ. დასავლეთი	24 კმ	—	—	—
აღლა	"	"	34 კმ	აზნა-ისფაშანი	დასავლეთი სამხრეთი	11 კმ.
აფხა (რუისპირა)	"	"	30 კმ.	"	"	10 კმ.
ბადყანუ ახორჯი ბოინი	"	"	22 კმ.	"	"	12 მ.
ბაყაყაი	"	"	24 კმ.	"	"	5 მ.
ჩეღერეთი (ხეღერეთი)	ახორჯი	სამხრეთი ჩრ. დასავ. დასავლეთი	7 კმ.	ახორჯი-სამბაქო	აღმოსავლეთი ჩრ. დასავ.	5 კმ.
დაუაი	ღირანი	ჩრ. დასავ. დასავლეთი	15 კმ.	"	"	12 კმ.
დაშქეაი	"	"	26 კმ.	აზნა-ისფაშანი	დასავლეთი	10 კმ.
სიბაქა (ვაშლიანი)	ახორჯი	სამხ. დასავ.	10 კმ.	"	აღმოსავლეთი	1 კმ.
შეკ ჯაიანი	ღირანი	ჩრ. დასავ.	8 კმ.	ახორჯეთიან დაკავშირებულია გზით	აღმოსავლეთი	
			25 კმ.	აზნა-ისფაშანი	აღმოსავლეთი	

სოფლებისადმი. საინტერესო ცნობები იხილეთ ზოდად ფერეიდნელი ქართველების შესახებ ქართულ პრესაში მე-19-ე საუკუნის მეორე ნახევარში. პირველი ქართველი, რომელიც სპეციალურად გაემგზავრა ირანში იქაური ქართველების ცხოვრების პირობების შესასწავლად, ლადო აღნიშვილი იყო. 1894 წლის ზაფხულს მან ხანგრძლივად დაჰყო ფერეიდანის სოფლებში და 1896 წელს გამოაქვეყნა წიგნი „სპარსეთი და იქაური ქართველობა“. 1927 წელს ფერეიდანი ინახულა ამბაკო ჰელიძემ თავის მემულისთან — სარასთან ერთად, და 1935 წელს გამოსცა წიგნი „ფერეიდნელი ქართველები“. მეორე მსოფლიო ომის დროს, 1944 წლის აპრილში ირაკი ემიგრაციაში იმოგზაურა ფერეიდანში და ნახული ფირზე აღბეჭდა. ბოლოს, 1969 წლის ოქტომბერში კონორეისორმა გურამ პატარაიამ ფერეიდანში გადიარა საინტერესო სატელევიზიო დოკუმენტური ფილმი „შორია ვერფისთანამდგ“. რისთვისაც რუსთაველის სახელობის პრემია დაეწესებოდა.

ფერეიდანის ვარდა, ირანის სხვადასხვა პროვინციაში დღესაც არსებობს 11 სოფელი, რომელთა სახელწოდებანი გორჯთან (ქართველთა) არის დაკავშირებული. ეს მიგვაჩვენებს, რომ ამ სოფლებში ერთ დროს ქართველებს უცხოურათ. მარტო მაზანდერანის პროვინციაში ექვსი ისეთი სოფელია: სოფელი გორჯი, რომელიც მდებარეობს შაპრდლის შაპრესთანში, 13 კმ-ზე შაპრედ-გორჯიანის გზაზე — 5 კმ მდებარე უაღ-ნოვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით; გორჯი ხილი — შაპის მაკრესთანში, 36 კმ სადგურ ვარსაქიდან — 4 კმ. მდებარე სედილის ხიდის სამხრეთით; გორჯი სარა — შამსევარის მაკრესთანში, 1,5 კმ შამსევარ-ჩაღდუხის გზით სამხრეთით; გორჯი ქალა-სარის შაპრესთანში, ნახევარ კმ სარი-შაპის გზატკეცილის სამხრეთით; გორჯი მავალე-სარის შაპრესთანში 2 კმ ბეშმარ-სარის გზის სამხრეთით;

გორჯი მავალე-გორჯიანის შაპრესთანში 8 კმ გორჯან-ბენდრ. შაპის გზას სამხრეთით ქურთისტანში; სოფელი გორჯი — მალაიერის შაპრესთანში, 36 კმ ქალაქ მალაიერის სამხრეთით. ლურისტანში: ათაველი გორჯი ბაიანი — ქურმანშაპის შაპრესთანში, 34 კმ სანყარ-ქენარის გზით ჩრდილოეთით. ზუზისთანში სოფელი გორჯი — ბერტყერდის შაპრესთანში, 4 კმ აზნა-ბერტყერდის გზის სამხრეთ-აღმოსავლეთით და 6 კმ ალაგუდუზის გზით დასავლეთით. ზორასანში: სოფელი გორჯიანი — ბირჯანდის შაპრესთანში, 5 კმ ხუსაფის დასავლეთით; გორჯი — მეშეიდის შაპრესთანში 3 კმ მეშეიდის ჩრდილო-აღმოსავლეთით.

ისტორიიდან ცნობილია, რომ შა-აბასმა 3 ათასი ქართველი ოჯახი ჩაასახლა მაზანდერანში — ავრადის (ბეშმარკი), სარისა და ფარა-შაბადის რაიონებში. მან ტყეები გააჩენა, ყამირი გაატეხინა და ბევრად თუთის ხეები გააშენებინა. შაჰს ამ რაიონში გამოცდილი ქართველების საშუალებით მემბარეობის განვითარება ჰქონდა გათვალისწინებული. შემდეგში, აქ ჩასახლებული ქართველების გულმოდგინე შრომის წყალობით, ჩაღდის რაიონი ირანის აბრეშუმის ქსოვილების წარმოების ერთერთ მნიშვნელოვან ცენტრად იქცა. ჩაღდის დღესაც განთქმულია ირანში აბრეშუმის საწარმოებით.

სარწმუნო წყაროებით, მაზანდერანის სოფლებში მცხოვრებმა ქართველთა შთამომავლებმა ქვე კიდევ იციან ქართული ენა. პ. ლ. რაბინო, რომელიც მაზანდერანში 1928 წელს იმოგზაურა, წერდა, რომ ავრადის რაიონის ზოგ ადგილას მოხუცებს შეეძლოთ ქართულად ლაპარაკი. ამასვე აღსატყუებს მ. თოდუა, რომელმაც ამ ადგილებში იმოგზაურა 1971 წლის დამდეგს. საყურადღებოა ისიც, რომ პირველი მსოფლიო ომის დროს პეტერბურგში გამოცემულ ირანის რეკავზ, რომელზეც ტომების ვან-

ლაგება არის აღნიშნული, დადასტურებულია მაზანდერანში ქართველი მოსახლეობის არსებობის ფაქტი.

ქართველთა მნიშვნელოვანი კოლონია იყო ჩასახლებული აბას-აბადის უდაბნოში თერან-მეშქედის გზაზე, შაჰრდესა და საზხეუარს შორის. მათი იქ ჩასახლება გამოიწველი იყო ომებისა და გოქლანის თურქმანი ტომებისაგან ამ გზაზე ქართველების დასაცავად. ქართველ მოსახლეობის ნაწილი გაწედა თურქმან მარბიელებთან განწყვეტულ, უთანასწორო ბრძოლებში. ჟენს ბასეტის ცნობით, რომელიც აბას-აბადს 1878 წელს ეწვია, დარჩენილ მოსახლეობას ქართველი ენა ძირითადად უკან დაკარგული ჰქონდა და ქართველ-სპარსული სიტყვებისაგან შედგენილ ვარგონებს ხმარობდა.

ინგლისელ აღმოსავლეთმცოდნე რ. ობერლინგს, რომელმაც ირანში 1957 და 1960 წწ. იმოგზაურა, მიაჩნია, რომ ქართული ენა ჯერ კიდევ არ დაუკარგავთ ქურთისათვის, მალაიურის მახლობლად მდებარე სოფელ გორჯაის მცხოვრებლებს. იგი ასევე ფიქრობს ქერმან-შაის ახლო მდებარე სოფელ გორჯი შაიანის მოსახლეობის შესახებაც.

დანარჩენი მოსახლეობა, რომელიც ირანის უზარმაზარი ზეგნის მრავალ ადგილას იყო მიმოფანტული, როგორც ითქვა, დიდი ხანია შეარწყმა ადგილობრივ მოსახლეობას. ჟერ კიდევ სათანადოდ არ არის შესწავლილი და გარკვეული ასიმილაციის ამ უღმობელი პროცესის ისტორია. ჟერ-ჟერობით ბევრი არაფერი ვიცით, თუ რა ბედები ეწია ათი ათასობით ქართველ დოღამებს და მათ შთამომავლებს, რომლებიც ნაძალადეოდ დგრიდნენ სისხლს ირანული მშრანებლების დამპყრობითი მიზნების აღსასრულებლად. ეინ იესი, რომდენი ტანჯვა, წამება და უბედურება გადაიტანეს სამშობლოსაგან მოწყვეტილმა, უვლად უღანაშვილო ტყვეებმა და მათმა უბედურმა შთამომავლებმა უცხო ირანის მიწაზე.

მას შემდეგ ბევრ უცხოელ მოგზაურს მოუხდა ირანის ტერიტორიის შემოვლა სხვადასხვა დროს. ეს ხომ ის პერიოდია, როცა ევროპაში კაპიტალიზმის გენეზისისა და განვითარების ხანა იწყება. ბევრი ევროპელი მოგზაურ-მისიონერი მიისწრაფოდა აღმოსავლეთში, კერძოდ ირანში. მათი მიზანი იყო ქვეყნის და ხალხის შესწავლა, ევროპული საქონლის გასაღების ბაზრებისა და ზეგნის დაზრუნვა-ძიება. საყურადღებოა, რომ ისინი თავიანთ სავაზო ჩანაწერებში და შთაბეჭდილებათა წიგნებში მნიშვნელოვან ადგილს უთმობდნენ ქრისტიან ქართველთა ცხოვრების ფაქტებს ირანის სხვადასხვა კუთხეში. აი, ამ მოგზაურ-დამწერებელთა არასრული სია: პიეტრო დე ლავალე (იმოგზაურა 1618-1621 წწ.), სერ თომას პერბერტი (1627 წ.), ჟენს ბაბტისტე თავერნიერი და ჟენს დე ოსტენიოლი (1665 წ.), ჟონ ფრიერი

(1677 წ.), ჟონ ფრაზერი (1821-22 წწ.), ჟ. გოლსმიდი (1874 წ.), ჟ. ბასეტი (1878 წ.), ს. ლაიბელი (1887 წ.), დე მორგანი (1899 წ.), უინსტონ-ჩიჩილი (1905 წ.) და სხვები.

ინგლისელმა სერ თომას პერბერტმა, რომელმაც ისტანიის სოფლებში ჟერ კიდევ შაბასის სიციცხლეში, 1627 წელს, გაიარა და ასიასის რაიონში ჩასახლებული ქართველები ნახა თავის დიღობი ჩაწერა: „უბედურ სულეზი როცა გაიგეს, რომ ჩვენ ქრისტიანები ვართ, ვარს შემოგვეხვივნენ და თვალცრმულიანი შემოგვეტყობდნენ. ჩვენ წელაბა ვიწვეოდა, როცა ამ სპარალო ქრისტიანებს მოინძობა და უმწვეო მდგომარეობაში ეხდებოდნენ.“

პირველ ხანებში უველა მოგზაური ერთხმად აღნიშნავდა, რომ ქართველთა მცირე კოლონიები ზედგობდათ მათ ირანის თითქმის ყველა პროვინციაში. მაგრამ უფრო მოგვიანებით, მოგზაურთა შემდეგი თაობები, რომლებმაც იგივე ადგილები გაიარეს, მითითებენ, რომ ამ ადგილებში ერთ დროს უცხოვრიათ ქართველებს, რომელთა შთამომავალი ახლა მამადიანები არიან და სპარსულად ლაპარაკობენ.

ისტორიამ შემოგვიანა ქართველ ტყვეობევი შთამომავლის სახელი, რომელთა ტანტანტი ბრწყინავდა ირანის სამხედრო, პოლიტიკურ და კულტურულ სარბიელზე. ბევრი მათგანის ცხოვრების შესწავლა-გამომხვერებას დიდი ღვაწლი დასდეს გამოჩენილმა ქართველმა ირანისტმა პროფესორმა ვალერიან გაბაშვილმა და მისმა მოწაფეებმა. ზოგიერთის სახელი კი ჟერ კიდევ ახლ შევლევარს ვიხს.

შთამავალი თაობები, რომლებიც იმრომბენ და იცხოვრებენ ისეთ საზოგადოებაში, როცა იმების, ექსპლოატაციისა და ჩაჯვრის ადგილს საბოლოოდ დამიყვადრებს ხალხთა შორის მშვილობა, ძმობა და მეგობრობა, არასოდეს არ დაიფიქვენ იმას, რაც მათს წინაპარებს გადაუბოდა, განუღლიათ და გადაუტანიათ.

ეხებოდა რა ქართველი ხალხის ისტორიის სისხლიან ფურცლებს, ე.პ. შავიანაძემ 1971 წ. 14 მაისს საიუბილეო სხდომაზე გაკეთებულ მოხსენებაში ხაზგასმით აღნიშნა: „ეს ფურცლები მოვითბრობენ, თუ როგორ აპარტახებდნენ ჩვენს მიწა-წყალს უცხოელი დამპყრობლები. ისინი ატრაცხენი იყვნენ. მათ მოპქონადთ სიკვდილი და გაანაგება ჩებადნენ ტყვეებს და ზერებს, წვადნენ ნათესებს, ტყველ მებრეცობოდნენ ქაბეუებს და ქალაშვილებს. იწვიდა ქალაქები და სოფლები, წყალი შრებოდა სარწყავ არხებში, ისპობოდა კულტურული ღირებულებანი, პირისივან მიწისა აღიგავა მრავალი ცოხ-სიმარტე, ტაპარი, ძველი ატქიტატურული ძეგლი.“

და საქართველო შაინც აღდა ნანგრევებიდან ფერულიდან.

გრძნობადისა და აბსტრაქტულის დიდქმეტიკა პოეზიაში

რეალიზმის კანონი გრძნობად-კონკრეტულია და ზოგადაბსტრაქტულის დიალექტიკური ერთიანობის შესახებ უფრო მკაფიოდ გამომდგენდება, რაკ რეალისტურ და სიმბოლისტურ მხატვრულ კონცეფციებს (სტილსა და მეთოდს) დავეპირისპირება ერთმანეთს. ამ თვალსაზრისით, არც ლირიკა არის გამოწვეული. ლირიკა, როგორც პოეზიის ყველაზე უფრო „ენივერსალური“ ფენომენი, თვალნათლივ ადასტურებს, რომ რეაღიკური ქარტეხილება, „უერნებელი დროის წყლულება“ მგრძნობელობით ფორმებში აირყვება და აისახება. მგრძნობელობით ფორმებში პოეზობენ გამოძახილს ერთმანეთის საწინააღმდეგო მხატვრული კონცეფციები, სტილისტური თვალსაზრისები და შემოქმედებითი მეთოდის თავისებურებანი; ლირიკის მგრძნობელობაში იხატება რეალისტური პოეტური სახის სპეციფიკური ბუნება. ამიტომ, აუცილებელია მგრძნობელობის ბუნების გარკვევა რადგან „ლირიკული“ შინაარსს გრძნობაერება წარმართავს, რამდენადაც, „ლირიკული“, პირველყოფილსა, სწორედ გრძნობებს ეყრდნობა და მათ განსაზღვრებას ველისსმობს. ლირიკის ამ ასპექტში განხილვა, კიდევ ერთხელ დაადასტურებს, რომ რეალისტური პოეზიის სტილი არის „მრავალსახეობის ერთიანობა“.

მგრძნობელობის ბუნების ეს ხასიათი ქართული პოეზიის ტრადიციებიდან არის განმტკიცებული. როგორც ალ. ქავთავაძე იტყვოდა:

„მგრძნობელობა სოქმის უოვლათ თვისებათ ცით მოვლენილსა.

გონებასაც და შეენებასაც ის ასულდგმულებს“...

გრძნობა და „გრძნობიერება“ პოეზიის ნიშანდობლივი თვისებაა. ვალაკტიონის აზრით, გრძნობაა პირველი „ტემა“. გრძნობა ცხოვრების

ზღვია და მხარეთა ცვლილებას გამოხატავს... რეალური გრძნობის ვარტე არ არსებობს პოეტურ-ესთეტიკური იდეალი საერთოდ პოეზიაში. ურიგო არ იქნება ვაიხსენოთ ვალაკტიონის ლექსი: „რაა ეს გრძნობა“, რომ ნათელი ვახდეს თუ რა როლი ენიჭება საკუთარი ძლიერი სიმღერის რეალურ „ზეშთაგონებით“ გრძნობას. როგორც პოეტურ და ესთეტიკურ იდეალს შემოქმედებაში.

მეუღლო ნაპირზე, სადაც ზღვის წინწყლებს სიოს სუნთქვა ათამაშებდა, იდგა აღფრთოვანებულ ფიქრებში ჩაძრული მუცელზე ურმა: „ჭენიოსი“. ზღვის ტალღების კიხხევაზე, თუ რატომ არის იგი თავხედი, რატომ ფიქრობს თითქმის ვასცილდა საზღვარს, რასაც კაცთათვის ამყარებს ბედი, ურმა „ჭენიოსი“ ამყად უხასტებს: გულყოვობას (უგრძნობელობას) არ შეუძლია იცოდეს, თუ რა ძალია შემოქმედისათვის საკუთარი ძლიერი სიმღერის გრძნობა, რომელიც უცნაურ ძალს ესაბამება და რომელსაც შობს და ქმნის მხოლოდ წამება... გულს, გრძნობას და მგრძნობიერებას ეუფთვნის პოეტის თვითიველი „ტემა“ და შედეგური (ვალაკტიონი, „არჩან დღენი“).

გრძნობა (მგრძნობიერება) პოეზიის დამახასიათებელი თვისებაა მისი განხილვის ვარტე შეუძლებელია დაეახასიათოთ „წამების ცეცხლში გაწმენდილი“ საკუთარი ძლიერი სიმღერის გრძნობის მნიშვნელობა სხვა ფსიქოლოგიურ კატეგორიებსა (შთაგონება, ნებელობა) და ესთეტიკურ ფენომენებთან (მოტივი, თემა, იდეა) ვაშორის ვათვალისწინების მიზნით. ასეთი კავშირის ვათვალისწინების ვარტე არ არსებობს ესთეტიკური იდეალი...

ჭერ კიდევ ანტიკური პერიოდის თეორეტიკონები მოითხოვდნენ ზელოვნების ამა თუ იმ ქმნილებისაგან, რომ მას მგრძნობელობა სპეცი-

ფიქრი ხერხების საშუალებით გამოხატა. თეოდორ შტორმი აღნიშნავს, რომ ასეთი ტენდენციები ისახებოდა პოეზიაში, კლავდიუსის დროიდან, და უფრო ადრეც. სახვითი ხელოვნება უნდა გამოხატავდეს გრანძობებს ხედვითი საშუალებებით, მუსიკა სმენითი საშუალებებით, ხოლო პოეზიისაგან დღესაც მოითხოვენ, რომ მან გამოხატოს გრანძობა როგორც ხედვითი, ასევე სმენითი საშუალებებით, რადგან გრანძობა, როგორც ფსიქოლოგი ლისი იტყვოდა არის სულის მდგომარეობა.

გრანძობლობაზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ პოეზია წარმოქმნის სავანს, ისევე როგორც გარდაქმნის მას და ამ პროცესში თავს იჩენს ორი პარალელური დინამია, ორი მიმართულება. ბელინსკი თავის დროზე წერდა, რომ პოეზია, ასე ვთქვათ, ორგვარი ხერხით მოიკავს და ასახავს ცხოვრების მოვლენებს. ეს ხერხები ერთიმეორის საპირისპიროა, თუმცა ერთი და იგივე მიზნისაკენ მიყვებიან. პოეტი ცხოვრებას წარმოქმნის თავისი საკუთარი იდეალის მიხედვით, რომელიც უკავშირდება საგნებზე მისი შეხედულებების ნაირობას, მის დამოკიდებულებას ეპოქისა და ხალხისადმი და ასახავს მას მთელი კონსტიტუციით, რჩება რა ერთგული ამ სინამდვილის უოველი წვრილმანის, ფერისა და ელფერისადმი. ამიტომ პოეზია შეიძლება ვთქვათ, ასე ვთქვათ, ორ ნაყოფად — იდეალურად და რეალურად, როგორც იტყვოდა ბელინსკი, ან იდეალისტურად და რეალისტურად, როგორც ვინაიდან და ფრიდრიხ შლერერი. როგორც არ უნდა იყოს აბსტრაქცია და ბუნების მოვლენათა გარდასახვა, „ობიექტური საყაროს სუბიექტური გამოხატულება“ (ლენინი) გრანძობლობის მოთხოვნილება კონკრეტირებულ და მთლიან გამოხატულებას იღებს.

ძალიან ხშირად, პოეზიაში აბრობრივი მთლიანობა და მისი გამოხატვის სინატიფე, საკუთარი ძლიერი სიმღერის გრანძობა (ესთეტიკური იდეალი) ისე არაა შეჩვეული ერთიმეორესთან, რომ ძნელია მათი გათიშვა. აბრობრივი მთლიანობის ანუ გრანძობის ესთეტიკური და იდეური დუნქიონის, გრანძობის დუნქიონალური თვისების, ე. ი. ცენტრობერებას ვარშე შეუძლებელია ვეარკეით პოეზიის სტილი, ესთეტიკური იდეალი, როგორც სრულქმნილი მშენიერება — მინისა და საშუალების, ფორმისა და შინაარსის ერთიანობა.

ცხადია, არ შეიძლება ვაიზიაროთ აღქმანდრე დღემას მოსაზრება პოეზიიდან გრანძობელობის განდენის შესახებ. ასეთი მოსაზრება, მოკლებულია მეცნიერულ საფუძველს. გრანძობელობა არ არის რაღაც ზემოღმერთი („ტრანსცენდენტური“) და აუსხნელი ფაქტი, რომელიც მხოლოდ მუსიკისა და მხატვრობისათვის არის დამახასიათებელი. დღემას „საუბრებში“ მოყვანილი მთლიანი, რომ მხატვრობა და მუსიკა შე-

დამ შვიდრო კავშირშია ერთმანეთთან ხოლო ორივენი მტრობენ პოეზიასაც, ვწინააღმდეგება მეცნიერული აზრისა და კლავდიუსის სერტიო განვითარების კანონზომიერებას. ეს კარგად შეიჩნეს თვით უკლებრესმა სიმბოლისტებმა, რომლებიც დღემას შემდეგ მოღვაწიობდნენ. განსაკუთრებული თვამაოდებით იცადნენ პოეზიის გრანძობელობას შარლ ბოდლერი, სტეფან მალარმე, პოლ ვერლენი, აბტურ რემბო; ცოტა უფრო მოგვიანებით, პოლ ვალერი. სიმბოლისტების დეკლარაცია ამ საკითხზე გამოხატავდა რეაქციას, დამირისპირებას წინამორბედი რეალისტური, ნატურალისტური და რომანტიკული სკოლების მიმართ.

ესთეტიკურ და ფსიქოლოგიურ დენომენთა საწინააღმდეგო განმარტებებმა ასე თანდათანობით წარმოშვა თავისებური ფილოსოფიურ-ესთეტიკური დოქტრინა, რომელიც მეტაფიზიკური იდეალიზმის ანუ სიმბოლიზმის სახელწოდებით გახდა ცნობილი მსოფლიო პოეზიის ისტორიაში.

ასეთია კანონი პოეზიის გრანძობელობისა: ნეკოლოზ ბარათაშვილის სიტყვით — მოკვდავთა ენას სერს გამოთქმის უკვდავთა გრანძობა და ახტრწელ ცისიერ მშენიერებას მხოლოდ კაცურმა (აბსტრაქტურმა) გრანძობებმა უნდა დასადავან თავისი სახელი. უკვდავი ბუნების გრანძობა ერთია, მთლიანია, განუყოფელი, ხოლო ამ მთლიანობის მოკვდავთა ენაზე გამოთქმა შეიძლება იყოს მრავალგვარი, მრავალსახოვანი. ეს მრავალგვარობა, მრავალსახოვანება და თავისებურება ქმნის შემოქმედებითი პროცესის აქტიურ სფეროს, ესთეტიკური იდეალს, შემოქმედებით მეთოდს და მათი გამოვლენის კონკრეტული ინდივიდუალური ფორმას, ამიტომ — არსებობს არამარტო გრანძობათა მთლიანობის, ერთიანობის ფსიქოლოგიური კავშირი, არამედ მისი გამოთქმის რთული და მრავალფეროვანი პოეტური, მხატვრული და ესთეტიკური ფორმები („კლავტირებული“ მოვლენების სახით).

ფსიქოლოგებმა მეცნიერულად აღწერეს ეს აბსტრაქტული ტენდენციები, როგორც სახვით ხელოვნებაში, ასევე პოეზიაში. მავალითად: მხატვრის თავის სერათში სერს გამოხატვის იმაზე უფრო მეტი, ვიდრე ამის საშუალებას ის მხატვრული ხერხები და საშუალებები იძლევიან, რომლებიც მას გააჩნია. სახელდობრ: მხატვარი ცდილობს გამოხატოს ქსოვილის აბრეშუმისებური თვისება, ქმნილების ზავერდოვნება, ტალღების სინარბატი, ცერით დანამული ფოთლები, მსხუნეარე შხით გადამწვარი გზა, ოკვანის მლაშე სურნელება, — პლავრე მგრავინაეი ტალღების ხმური. ყველა იმ გრანძობათა ტენდენციება, რომლებიც გამოხატულებამი იჭრებთან, მიღებულა ბუნებისაგან: ასე იქმნება მთლიანი სერათი. ეს ტენდენცია ქმნის სერათის მომხიბვლელობას და იწვევს გარკვეულ ემოციებს. ბუნების მოვლენათა პოეტური ხედვის, ესთეტიკური იდე-

აღის პირველი გამოხატულების ტენდენცია (მისწრაფება მთლიანობისაკენ, რომელიც ფსიქოლოგიურ კანონებს ემორჩილება) და სურათის მხატვრული მომზიდველობა, ეს არის მხოლოდ მარტივი ფსიქოლოგიური მომენტი, რომელმაც უნდა მიიღოს პირველი საწყისი—სურათის გააზრებული იდეალური სახე.

შთავგონებელი გრძნობადობა თუ გრძნობადი ასოციაციის კავშირი კმინის ანალოგიას და რეალურ სურათოვნებას, რადგან გრძნობადობისა და წარმოსახვის ძირითადი დინამიზმი ერთი და იგივეა. ეს ორი ფენონენი: ასოციაცია და ანალოგია განაპირობებს გრძნობათა მთლიანობასა და განუყოფადობას. ბუნების უკუდავ გრძნობათა — ფერთა და ბგერათა ინტაქტურ კავშირის წარმოშობის ფსიქოლოგიური ფაქტორი წინ უსწრებს ესთეტიკურ-პოეტური იდეალის, საკუთარი ძლიერი სიძლიერის გრძნობის, დასრულებული მხატვრული ნაწარმოების ანუ მხატვრული სახის წარმოქმნას.

ეს არის პოეტური სტილისა და სახის წარმოქმნის აუცილებელი პირობა.

შთავგონებითი გრძნობადობის უნარი თანდათან გადაიქცევა წარმოსახვის უნარად, რადგან არ არსებობს წმინდა დუალობრივი აღამიანობა (და მასთან დაკავშირებული წმინდა „დუალობრივი ზეშთავგონება“), ანუ, როგორც ჰაინრიხ ჰაინე იტყობდა, უმანკო, წმინდა შეიძლება იყოს ყოველი ცალკე აღამიანი, ანგარბებისათვის კი ორი აღამიანია საჭირო (ამ მოსაზრებას იწონებდა ვენგელი „ნულდვიგ ფოიერბახში“). წმინდა შთავგონება, წმინდა ანგარება ანუ წმინდა უმანკობა, ეს იგივე წმინდა ნათელია და წმინდა სიწყვდიადე, რომლის შესახებ, ჰეგელის დამოწმებით, აცხადებს გალაკტიონ ტაიძე ლექსში „ზნაობის სიტყვა ყრმის თუ შეპყდრის“:

„წმინდა ნათელი ამბობს გეგელი, წმინდა სინათლის დიად ბაღეში, ისე ცოტაა ვასაგებელი, როგორც რომ წმინდა სიწყვდიადეში“.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ რეალური გრძნობადობა და ბუნებრივი შთავგონება, ისევე როგორც ესთეტიკური წარმოსახვისა და განსჯის უნარი, ერთობლივად ვერწყობის.

მედი დარის სასიკადალო პოეტმა ოვიდი ნაზონმა თავის „მეტამორფოზებში“ მოხდენილად განსაზღვრა შემოქმედებითი პროცესის საწყისი ფაზა — „შთავგონება — გრძნობადობა (როგორც სულის საწყისი დიდიმარგობა, რასაც, ზოგიერთ შემთხვევაში, პოეტური განწყობილება, მიზნობრივ-ორიგინალური პოეტური განწყობა, წინარე რიტმი, რიტმის გუგუნით თუ აზრთან შეგმა უწოდეს), არის ის ძალა, რომელიც ამძღვებს პოეტს შექმნას გრძნობადი საგნები ახალი ფორმით, რათა მან იმდროინდელმატრენით“.

შთავგონება ფაქტია, თანაც ფსიქოლოგიური ფაქტი, რომელიც წარმოსახვითა და ფანტაზიის შენართ იმსჯელება. ამის უმარტივესი კარგით შემოქმედს არ უცდია. ისევე როგორც მხატვრის ძირადენი, მოღვირის გააზნურებული მდაბიო, ვერ გრძნობდა, რომ მთელი ორმოცი წელიწადი პროზით ლანარაკობდა, ასევე პოეტი შეიძლება არც კი ფიქრობდეს იმაზე, რომ იგი შთავგონებით იწყებს... ამით, აგრეთვე, მტიყიდება ის ფაქტია, რომ თვით მწერალს დასაწყისში გაცნობიერებული არა აქვს შემოქმედებითი პროცესი, რადგან გაცნობიერება უკვე ესთეტიკური იდეალისა და სტილის სფეროში შედის.

მამსაღამე, შთავგონების წინ უძღვის გრძნობადი საგნები, გრძნობადი ელემენტები... ამიტომ, ბუნება, ობიექტური რეალობა, სინამდვილე, საზოგადოებრივი ცხოვრება არის შთავგონებელი წყარო, საწყისი, სტიმული, მისი აუცილებელი მომენტი. ამ უპილობელ ფაქტს ვერ არღვევს ის მოსაზრება, რომ ბუნება პოეზიაში (არსებითად აქ გულისხმობენ პეიზაჟურ მხატვრობას) არის „პოეტის სულიერი განწყობილება“ (ამიელი).

აზრი, გრძნობა, შთავგონება, სულიერი ცხოვრების გამოხატულება, — პოეზიის, აუცილებელი ფაქტორია (როგორც სტიმულის მიმცემი); უფრო მეტიც, თუ გვინდა ვიცოდეთ, რა არის გრძნობა, როგორც მოხდენილად ამბობდა ბე-ლინსკი, უნდა ვიცოდეთ რა არის აზრი. გრძნობა პოეზიისაგან ისევე განუყოფელია, როგორც აზრი. და, თვით თვითი ნაზონის განმარტებითაც ხომ, აზრი, გრძნობა, გონება, შთავგონება სინონიმური ცნებებია, რომელთაც იგი აღნიშნავს და გამოხატავს ერთი სიტყვით — „ანიმუს“. მარქსის განმარტებითაც ნებელობა არის „შინაგანი გრძნობა“. თვით დიდი მოთა არსთსაველი, ცხადია, კარგად იცნობდა რომელიც ბრძენის მოსაზრებას აღნიშნულ საკითხზე, როცა ამბობდა: „გული, გრძნობა და გონება ერთმანეთზედა ჰქვილია“.

სიმბოლისტური სულის აღიარებულმა თეორეტიკოსმა, იდეალისტური სულის დიდმა პატრარაქმა სტეფან მალარმემ თავის „ლიტერატურული სიმბოლიზმი“ მოგვცა სიმბოლური სახის ზოგიერთი მონახაზი, რომელთა შორის სინესთეზიას (გრძნობადობის თეორიას) განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. სიმბოლისტური პოეზიის ბეჭითი მკვლევარი, გერმანელი მეცნიერ-კრტიკ ვაიპი აღიარებდა, რომ სტეფან მალარმეს კალამი სიმშვენიერე აჯღად, მაგრამ მისი პოეზიის განუყოფელ თვისებად დარჩა: „წერამუსიკის კარნახითა“.

მკვლევართა აზრით ცურტ ვაისი, სვედ იოპინსენი) მალარმეს „განატიფებელი გონების“ (ე. წ. „სპირიტუალური გონების“) ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისებაა წერა მუსიკის კარნახით (შდრ. პოლ ვერლენის ცნობილ მოწოდება

ბას: მუსიკა — უპირველეს ყოვლისა, და გალაქტიონი „პოეზია უპირველეს ყოვლისა“). ეს არის მისი მთავარი ნიჭი სხვა ნიჭთა შორის. თემუცა უნდა ითქვას, რომ ეს არის არა ნიჭი, არამედ ვინი, რომლითაც გამსჭვალულია მალარმეს მთელი სიმბოლისტური პოეზია...

გრძნობათა ამ მოახლოვლებას (ტენდენციას), მალარმემ უწოდებდა „შესაბამისობათა ანუ შეთანხმებათა განბის, საუნჯე, წინარე რიტმის მოგონება“, სიტყვის ზოგადობის (ლოგოსის, აზრის, „აბსოლუტის“, ე. ი. ღმერთის) ზოგადი სიმბოლოს, „ტრანსენდანსის“ მისტერიული შემეცნება. ეს იგივეა, რაც ადრეთა ინტიმური კავშირი“. სიმბოლისტებისათვის მხოლოდ ამ ფერთა ნიუანსი და მუსიკალობის გრძნობა არსებობს; სხვა ყველაფერი „ლიტერატურა“ და იგი ზიზღის ღირსია.

თუ აქამდე გრძნობათა მთლიანობა მარტივად და რეალურად, ბუნებრივად იყო გაგებელი, მალარმეს ბუნდოვანი ფრაზებში მოკლეულია საეჭიბის ვართლდებელი, თეორიულ-პრაქტიკული გაგება. მალარმეს ზემოთყვანილი მისაზრება სავსებით ეთანხმება შარლ ბოდლერის შეხედულებას, რომელიც მან გამოთქვა სონეტში „შესაბამისობა“.

ყველაზე უფრო რთული და მნიშვნელოვანია მალარმესული გამოთქმა — „ზოგადი სიტყვის მისტერიული შემეცნება“, რომელიც ყველა ტიპის სიმბოლისტთა თვალსაზრისით არაამკვეთნიერ, მღმირურ, ღვთაებრივ, იდეალურ ფეროშენს გამოხატავს. ბოდლერი პრაქტიკაში იყენებდა სინესთეზიას. უფრო მეტიც: „მწარე, ბორბორ, ბედშავი და ავი ყვავილებს“ შემოქმედთან, მგრძნობელობის მთლიანობის კავშირი, როგორც ქვემოთ დავინახებთ, „ფაქტისტურ“ ხასიათს იღებს. კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ „სინესთეზია“ უვადშირდება ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს, მგრძნობელობა დაკავშირებულია წინარე-პოეტურ განწყობილებასთან (ტრანსლობასთან — ჯერ უთქმელ, ფართლ ინტონაციებთან) შეთავრებასთან და იგი წინ უსწრებს აბსტრაქტულ შემეცნებას; მგრძნობელობას (შეგრძნებებთან ერთად) შეუძლია მოგვეყვას „ობიექტური სამყაროს სუბიექტური სურათი“.

ბოდლერის აზრით, მართლაც განსაკვირვებელი იქნებოდა, რომ ბეგრას არ შეეძლოს ფერის შეთავრება და გამოწვევა. ბეგრა იქმნება ფერის კარნახით, ფერის წარმოქმნის მელოდიურობის იდეას. ბეგრა და ფერი არლია შესაბამიო საშეღლება იდეათა გადმოსაცემად. საგნებში მუდამ გამოიხატება უქუქცივითი ანალოგიით. „ასე ხდება დასაბამიდან ბუნებაში რადგან თვით ბუნება არის სავანთა კომპლექსი, ანუ განუყოფადი მთლიანობა“.

თუ ერთმანეთს შევედარებთ ბოდლერის ამ მისაზრებასა და ზემოთყვანილ განმარტებას გრძნობათა დიალექტიკური მთლიანობის შესა-

ხებ, დავინახებთ, რომ აქაც შეთანხმება ბეგრასა და ფერს შორის გამოხატავს გრძნობათა მთლიანობის პირველ პრინციპულ მთლიანობას.

ამგვარად, ბეგრათა და ფერის შეთანხმებებუნებთ არის განპირობებული, ხოლო შემდგებ, ავტორის მხატვრული კონცეფციის მიხედვით ხდება მისი იდეის ენაზე გადატანა-გადათარგმნა. აქ უკვე მოცემულია ბუნების მთლიანობის (მისი განუყოფადობის) ობიექტური სურათი, ჯერ კიდევ ნაადრუდია ვიმსჯელოთ სიმბოლისტის ანუ იდეალიზმის შესახებ პოეზიაში, თემუცა აქედანვე ისახება „ტრანსცენდენტურ“ სახეთა წარმოქმნის სთავე.

სინესთეზიის შესახებ არსებობს სხვა უფრო ბრწყინვალე არგუმენტი, რომლის ციტირებას ახლენ ყოველთვის განარჩევლად, როცა კი დამოწმებენ სიმბოლისტისა და, საერთოდ, სიმბოლურ სახეზე მსჯელობას. ესაა ბოდლერის ცნობილი სონეტი „შესაბამისობაში“ ანუ „შეთანხმებაში“ (ფრანგულად „კორესპონდანსი“), რომელიც ქართულად არ უთარგმნიათ სიმბოლისტის ქართულ მიმდევართ, ქართული პოეზიის ყვავილარში უხვად რომ რგადენენ შარლ ბოდლერის „მწარე, შხამინ, ბორბორ და ველიან“ ყვავილებს. ფრანგული ლირიკის სპეცილისტთა აღიარებით (ანდრე ბარი, კამილ მოლერი, სეგალენი, სევერანი, იოჰანსენი და სხვანი) ეს სონეტი არ იშხახრებს განსაკუთრებულ ყვადრეულებას. არ გამოირჩევა ფერის ბრწყინვადებით, როგორც ბოდლერის სხვა სონეტები. ამ სონეტში გამოთქმულია პროგრამული დებულებები, თანაც არა მარტივი სინესთეზიისა, არამედ მისი ყველაზე უფრო რთული ფორმებისა. წმინდა „თეორეტული“ დეკლარაციის თვალსაზრისით ამ სონეტს ზაღას ვერ მოვუძენთ; მას, მსგავსად, ტიუნტინვის გამოწონაქვამისა „სიტყვებში გამოხატული აზრის სიცრვის შესახებ“, შეიძლება ეწოდოს სიმბოლისტურად გაგებელი „სუბ სპეციეს ეტერნიტატის“.

გაღმოცემთ ამ სონეტის დედააზრს, რომელიც კომენტარების გარეშე კი მეტყველებს მის დეკლარაციულობაზე.

პირველი კატრენი (ოთხტაქვიანი სტროფი): „ბუნება არის ტამარი, რომლის ცხოველ და მათელ სევეტებიდან გამოურთის მღულვარე სიტყვები; ყოველი აღამიანი აქ გათვლის სიმბოლოთა უსიერ ტერენი და მას უყვირდებათ ფამილარული ხედვით“.

მეორე კატრენი: „სურნელება, ფერი და ბეგრა ერთმანეთს ეხმატებილებიან ბუნდოვან და ღრმა ერთიანობაში ვითარცა ერთმანეთში არეული შორეული ეჭობის გამოძახილი, ვრცელი, როგორც ღამე და სინათლე“.

პირველი ტერკინა (სამტაქვიანი სტროფი): „სურნელების სონორე ისეთივეა, როგორც ბავშვის სხეული. წყნარია, როგორც პიპობის

ქვეყანა, მწიანე — როგორც ველ-მინდორი; სხვა სურნელებათა სინორჩე კი გამოირჩევა გაბრწყინებით, სიმღერითა და ბუნებისადაც.

მეორე ტიპიანია: „მათ აქვთ ვანწისაზღვრულ საგანთა ვანწერობადობა, ისევე როგორც ასეთივე განწერობადობა აქვთ ამპარს (სურნელუნას). მეშეს ან სანთელ-საქმეველს, რომლებიც ვენდრატეს უკვეყენ ვონებას და მღერაიან ვრწინობათა აღდრთოვანების შესახებ“.

ტიპიურად უნდა ჩითვალოს ის ვარემოება, რომ ბოლღერი უპირატესობას უნსივს ზენსორულ აღქმებს ანიჭებს. სურნელება შეადგენს ძირითად ელემენტს, რომლის ვარწემო თანდათანობით ჯვეფდება სხვა სენსორული ელემენტბი.

ლესივგის ვანწაღერებას, რომ პოეზია არის მეტყველი მხატვრობა, ხოლო მხატვრობა უტყვე პოეზიაო, დემიტა აგრეთვე სტუფან მალარმეს „ლიტერატურული სიმფონია“. წერამ მესიკის კარნახით, შეთანხმებათა მფიდარმა საუნჯემ წარმოქმნა ფერთა ინტიმური კავშირი, წინარე რიტმის მოგონება (მესიკის ვანწუობილება), რომელიც თვის მხრად ზოგადი სიტყვის (ლოგოსის, „ტრანსცენდენტის“, უზოგადესა სიმბოლოს, დუბოლოგებელი იფენი) მისტერიული შემეცნებაა. ეს უკანასკნელი სიმბოლისტთა ერთადერთ პირად საკუთრებას შეადგენს.

პოეზია, ცხადია, ეშუარება მგვრწინებლობისა და სინესთეზიის ბუნებრივ ფაქტორებს (რეალურ მგვრწინებლობას ანუ ბუნებრივ შთაგონებას). მაგრამ ასე როდია სიმბოლისტებთან, რომლებიც იმსჯელებიან არაბუნებრივ შთაგონებით და ქმნიან არარეალურ მგვრწინებლობას. ახალი პანგეზისა და სტილის თვისებურებათა ძიებაში ვარობული ბუნების გამო იქმნება მხოლოდ მგვრწინებლობის ილუზია მაშინ, როდესაც მხატვრის-ლიტერის დიალექტიკის მომღერების მიხედვით ვრწინობა აუტოლოგული ფაქტორია იდამიანის სულოერი ცხოვრებისა. ცნობიერების ფორმები „არის ვარეგანი ვალიზიანების ფაქტის ვადამქვევა ცნობიერების ფაქტად“ (ლენინი). ცნობიერება (თუნდაც მგვრწინებლობის სახით მოვლორი) სიტყვაში, პოეტურ ფორმებში, მეტაფორებში ვამოიხატება.

პოეტური სიმბოლური სახე, როგორც არ უნდა იყოს იგი, ხატოვანი იდეალური ფენომენია და ამგვარად, ილიას ვამოქმეა რომ ვიხზაროთ, იგი, როგორც პოეტური მხატვრული ხატი, „უკრისა და ვონების მონავარია“, ერთგვარის მადლის საიდუმლოებაა და ზეგარდმო შეთავონებათა მიილება (მხოლოდ არა — „სუფეტესტიერად“, არამედ, „ენსპირაიეულად“).

პოეტური სიმბოლური სახე აბსტრაქტული და „ტრანსცენდენტური“ მხოლოდ პარნასული სკოლის პოეტებთან — სიმბოლისტებთან. ანდრე ბელის მარტივი და ელემენტარული ვან-

მარტივითაც, სიმბოლური სახე აღებულია ბუნებისაგან და ვარდამწილია შემოქმედის მიერ. სიმბოლური პოეტურ სახეში ვანწინანწებულა მხატვრის ვანცეა და ის ნანწეობს კანწებში აღებულია ბუნებისაგან.

პარნასული სკოლის ერთ-ერთი სულისჩამდგმელი თეოფილ ვოტიეც, რომელიც იმავე ვითომ ლექსის წერის ხელოვნებაში სიმბოლისტთა მოძღვრად და სულიერ მამად გამოაცხადა, ამბობდა: პოეზია არის ხელოვნება, რომელსაც უნდა შესწავლა, რომელსაც ვანწინა თავისი მეოთხი, ფორმულა, საიდუმლოება, თავისი „კონტრაპუნტი“ და პარამიული მუშაობა“. ცხადია, უნდა დავემოწმოთ ვითოს, რომელმაც იქვე შენიშნა: ვოტიემ დავიწყა, რომ „კონტრაპუნქტი“ შთავონების („ენსპირაციის“) ვარეგან ასანოდეს არ შეუქმნია „რამე ღრმა“, „რამე ახალი“, მესიკოსის შემოქმედებაში, ხოლო სიმბოლისტურ „შეგონებას“ („სუვეესტიას“) შეუქლია შექმნას არა პოეზია, არამედ მხოლოდ ვერსიფიკაცია, რომელიც ვანსხეველება პოეზისაგან ისევე, როგორც მეცნიერება პარამიის შესახებ ვანსხეველება შთავონებული მესიკაულთა „ქენოსისაგან“ (ვიუო, „ხელოვნება სოციოლოგიის თვალსაზრისით“; გვ. 334).

პარნასული სკოლის პოეტთა შემოქმედებაში, ხშირად „ტრანსცენდენტური“ სიმბოლური სახე იქვევა „წმინდა ხელოვნების“ იარაღად, რომელიც მოკლებულია რეალური ცხოვრების საფუძველს და, როგორც ქემსი შენიშნავს, სიმბოლური აზროვნება უკვე ხდება საფუძველი მისტიციზმისა, მაგრამ არა ყოველთვის და არა ყველა შემთხვევაში... მისტიური წარმოსახვის ერთადერთ უმნიშვნელოვანეს მიზეზად სიმბოლური სახე ხდება მხოლოდ რელიგიაშია და პარნასული სკოლის პოეტთა შემოქმედებაში. როგორც ცნობილია, მთომარტიკოსი აზროვნებს სიმბოლოებით, მაგრამ ეს არ აქვეყნს მას მისტიციზმად. ცნობილი ფსიქოლოგის რიბოს დავიერებით, სიმბოლური სახეები საფუძველია მხოლოდ მისტიციზმისა (რიბო, „შემოქმედებითი წარმოსახვა“, გვ. 185).

პარნასული სკოლის ზოგიერთ პოეტებთან და სიმბოლისტებთან (ბოლღერი, მალარმე, რემბო, ვერლენი, ვალერი), სიმბოლური სახე ვანსაზღვრულია როგორც აბსტრაქტული, რეალობის მოკლებული, ზემთავონებითი, მადლიური, ზემხედველობითი ჰერეტიკი მიღებთან ფენომენი. როგორც არკვევა, სიმბოლისტებთან, ვარკვეულ შემთხვევაში, სიმბოლური სახე აქტიური პროცესთან ფსიქოლოგიური ვრწინობადი ელემენტების მიმართების მფდევად მოპოვეული, რეალობას მოწყვეტილი, არაკონკრეტული, აბსტრაქტული ფენომენია“; მაგრამ ჰემარტიკი სიმბოლისტური სახეები (თუნდაც აბსტრაქტული სურათოვნება) როდია „სტატუარი“, იგი იქნის იგვარაი „ტრანსცენდენტის“ ძალას, რომელსაც

შეუძლია მიიღოს მრავალგვარი მიმართება. ხშირად იგი უკავშირდება სხვა მრავალ აბსტრაქტულ სახეს და, როგორც ვალაკტიონი ამბობს „ღრმად ცხენებში“, ასე იქმნება „შეშლილი სახეების ჩონჩხიანი ტყეები“, რომლებაც უსულღმბულო დღეებშიც ქვესწელებს, ამ სიბინათ ბნელ ზვედებში, ვითარცა გამოქცნობ ქობრებს; ქაოსში დაკარგული ეს შეშლილი სახეების წინაარსდაცლილი ჩონჩხიანი ტყეები ხომ იგივე ჩამავალი მზით ნაფერი ნისლის ნამკვრია, რომელიც შორეულ და უხილავ ნაპირით ელვარებს სამუდამო მხარში, რომელსაც არ უნას შენაბირი, ციფია და მესუსფარი მღვმარების გარეშე და სიცივის თარეშში. ასეთია ეს „ტრანსცენდენტური“ სიმბოლური სახეები, რომლებიც ვნებულ-წამებული ქრება ღამის ზმანებასავით და ზქარი გრვეინვა-გრიალით ქრიაან, ვითარცა „ღურჯა ცხენები“, ეს შეშლილი და ამონჩხილი სახეები (ლანდები და ეფემერები, რომელთაც არა აქვთ რეალური შინაარსი) გამსჭვალულნი არიან „ტრანსცენდენტური“ მისტიური, მიღმიური განწყობილებებით, მისაწყაფიან განდგომისაყენ, განაპირებისაყენ, საღდაც შორს, მეორე „ირეალურ“ სამყაროში, „სამუდამო მხარეში“, სადაც კვიე სამარის სიმწებარეა. და, ცხადია, აღარც სულს უხარია, რადგან ეხლა ეს სამარეა მისი განსახელებული. არავის შეუძლია გამოიციოს ეს წყველით შენაწეუნები სახე, ან ვინ იტყვის მის სახელს, ვინ გაიგებს, ვინ დაიყრებს მის სახელს, როცა ასე უმინოდ დაეხეტებიან ეს განაწეები შეშლილი სახეების აჩონჩხილი ტყეები სელისა და გონების თოვლთან და ღურჯად ნახავერებ უღამანში.

მართალია, აღნიშნულ შემთხვევაში, სიმბოლური „ტრანსცენდენტური“ ფენომენი, როგორც შეშლილი სახეების აჩონჩხილი ტყეები, მოვლადელია გარკვეულ რეალურ შინაარსს, ზგოვთ იგი შიენ სელის განწყობილების (წინარტკობეტური ტონალური ელემენტების) გამოხატულება, ანუ სხვაგვარად: ამ ტონალობის, ბუნდოვანი აზრის, „ირეალური“ შინაარსის აქტივრება, განაღდება, და, ხშირ შემთხვევაში, მოვლადელი როდია ფარულ აზრსა და იდეას, სხვაგვარად იგი ვერ გახდებოდა ესთეტიური ფენომენი. ამგვარად, სიმბოლური სახე ალევორიული არ რეალური ელემენტითაც იმსკვლება. გორაკი გამოთქმა რომ ვინმარით, შხოლოდ ასე შეიძლება დაიბადოს ბასრი რეალიზმით ფესკვამკავრებული სიმბოლური სახე. ცხადია, სიმბოლური სახე ყოველთვის არ იქცევა წმინდა ხელოვნების იარაღად. ხოლო როცა აბსტრაქტული სახეები შერყვნლია „აჩონჩხილი ტყეთა საწინელებითა და ირაციონალური-ტრანსცენდენტური“ უშინაარსობით, წარმოუდგენელი შშრალი რიცხვებით, მიმქრალ შექთა კაპარეთ და ბუნდოვანი პოეტური „ინტეგრალუბით“,

ცხადია, მოვლადელი იქნება რეალურ-სოციალისტულ შინაარსს...

სიმბოლური სახე, როცა იტყვება, რომ სხვაგვარად აღვარობული ფორმით გამოხატავს სახისა და აზრის მთლიანობას. იგი ამ ორი ელემენტის მთლიანობის მანიშნებელია, ე. ი. სახის ალევორიული ელემენტო. აზრის შექით არის ვასიეონნებული. სხვაგვარად: აზრის ალევორიული მნიშვნელობა გამოხატულია არა პირდაპირ, არამედ შხოლოდ მინიშნებით, გადატანით, გადაკრულად, ქარავმულად, შხოლოდ „შეფარებით“. შოთა რუსთაველის სიტყვები, „შეფარეთ მითქვამს, მიქია“, სიმბოლური სახის ძირითადი ელემენტია.

მასასადამე, სიმბოლური სახე, როგორც სუბიექტური და ესთეტიური გამოხატვის ფორმა, ორმაგი ბუნებით ხასიათდება — ორი, თვალნათლივი და ფარული ელემენტისაგან შედგება. ერთთა კონკრეტულად დასახელებული და თვალნათლივ დასახული სიტყვა, ხატი, ხოლო მეორე — ნაგულასხმევი, მინიშნებული, ქარავმულად, შეფარეთ ნათქვამი სახე, რომელიც, აგრეთვე, კონკრეტული აზრისა და რეალური შინაარსის გამოხატულია.

ალევორიულად გამოხატულ აზრს არ შეიძლება მიეკუთვნნოთ სხვა თვისება, გარდა მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობისა; ცხადია, არ შეიძლება „ეთარგმნოთ“ (გადეიტანოთ) სიმბოლური სახე აზრებში (ანუ სხვანაირად: აზრი სიმბოლურ სახეში გაითქვიფოს), ეს იქნებოდა მისი ბუნების საწინააღმდეგო, რადგან სიმბოლური სახე არის შეტფორული აზრი, რომელიც წარმოქმნილია ისევე სახისაგან.

როცა „პოზიტივიზმის (ობიექტივიზმის, რეალტივიზმის, კომპარტივიზმის) პოზიციებიდან განიხილავენ პარანსელი სყოლიდან წარმოშობილი სიმბოლისტური სახის თეორიას და პრაქტიკას, ცხადია, იმ დასკვნამდე მიღიან, რომ სიმბოლური სახე არის ტონალობის (სხვაგვარი ტერმინოლოგიით, წინარე-პოეტური განწყობილების) მოტივი, თემა, აზრი-იდეა, წინარე რიტმი, გრანობა, შოავონება, სელის საწყისი მდგომარეობა) „შეკონებითი“ და არა „შოავონებითი“ გამოხატულება წარმოსახვაში, რომელიც რთული და მრავალგვარი „ტრანსცენდანსის“ შესაძლებლობას შეიცავს.

საპირისპირო და პრინციპულად განსხვავებული განსახლებებით, სიმბოლური სახე არის ტონალობის „ენსპირაციული“ (შოავონებითი და არა „შეკონებითი“) გამოხატულება კონკრეტულ წარმოსახვაში, რომელიც რტიურ ხასიათთა, მდგომარეობათა და განწყობილებათა წარმოქმნის მრავალგვარ რეალურ შესაძლებლობას შეიცავს...

სიმბოლური სახე ზდება იმ ინსტრუმენტად, რომელმაც მოვლენათა და საგანთა შორის „კო-

მეტრი* კავშირი უნდა გამოხატოს. ამგვარად, თეორეტიკოსთა ტერმინოლოგიით, სიმბოლურმა სახემ უნდა გამოხატოს ამა თუ იმ ასპექტის „ინტერსექციები“, მათ შორის არსებული იდეო-მალე, უხილავი და წუთთერი კავშირი, რომელიც, თურმე, გამოხატავს „ეურიოზულ“ დამოუყვებლობას დროისადმი (ეპოქისადმი). ასეთია პოეზიის მთელი „ინტერდინგენცია“, რომლისაკენაც მიისწრაფვის წმინდა ხელოვნების ერთგული მესიტყვე და, შეიძლება ითქვას, სიმბოლისმის ყველაზე უფრო გააფთრებული დამცველი, პირწმინდა ადვკატი — სტეფან მალარმე, ხოლო XX საუკუნეში მალარმეს კვალს ერთგულად აგრძელებს პოლ ვალერი (*ახ. მისი „ჩემი ფაქტა“*, „ახალგაზრდა პარკა“). ასევე, ესთეტიკური ხასიათის შპავალარიცხოვანი ტრანკატები).

ასეთი იყო ფარული და აშკარა სიმბოლისმის დედამისი. ასეთი აზრებია გატარებული ვალაკტიონ ტაპიძის მრავალ ლექსში, როცა იგი შემოქმედების აღრიზდელ პერიოდში სიმბოლისმით იყო გატაცებული. ეს ლექსები მაინც გამოიჩინებოდა წინააღმდეგობის მუსიკალური განწყობილებითა და სათუთი მგრძობილებით („უხილავი“, „წუთი“).

ამგვარად, სიმბოლისმის თეორეტიკოსთა მტკიცებით საგანთა პირდაპირი და მთლიანი ჩვენების გზით შექმნილი სახეები მანკურია, რადგან უარყოფილია მისტრია, საგანთა პირდაპირი დასახელება მალარმეს სკოლისათვის მიუღებელია, რადგან პოემისაგან მიღებული ტკობა აღარ ხერხდება... მთავარია მხოლოდ „სუბექსტური შეგონება“; მალარმესათვის ეს იგივეა, რაც მისტრია და ოცნება. მხოლოდ სრულქმნილი მისტრია იქნება წარმოქმნის „სიმბოლის“, საჭიროა საგანთა თანდათანობით გამოწვევა, რომ უარყოფით სულის მდგომარეობა, ან, პირუთუ, შევარჩიოთ საგანი და ამ გზით გავწმინდოთ და გაეთავისუფლოთ სული... მალარმეს სიმბოლისტური პოეტიკის სული ზოგჯერ პირდაპირ გვენიშნება ვალაკტიონის მთელ რიგ ლექსებში ამ ვარემობას საუფეთესოდ მოწმობს 1916 წელს დაწერილი ლექსი, სადაც პოეტი გადმოგვეცხვოს სიმბოლისტური პოეტიკას, როგორც თეორიის* (ტურ, „თეატრი და ცხოვრება“. მისი სათაური იყო „არტ პოეტიკ“ ფრანგული ტრანსკრიპციით. „სატრინს“ წერა იმ ლექსის შესახებ დაიბეჭდა ჟურნალში „ახალი ცისკარი“, 1916).

მეყარდა პანტი გრძნობით გამოხარო
 ყვაილებივით ნაზი და ჩემო,
 ხან მომრიალე ვით აბრეშუმი, ხან მოთამაშე
 ვით ნიავეჭი —
 სიმღერა გულში დაგებულელი ხან ნივივით,
 ხან შეშლილივით, —

როს სიღრმეში ვერ იტყვია გული,
 გადმოდიოდა ფერად ლეველივით...
 ემღეროდი დამთვრალ ყვავილეთა...
 ემღეროდი ტრფობის ან მტრობის ხმაზე.
 მსურდა ყოველში და ყველაფერში, მუსიკა,
 გრძნობა, და სილაშხზე.
 მუსიკა იგი! პოე, მგონებო, მართალი არის
 იგი თქმულება,
 რომ უფრო დიდი და საოცნებო, უფრო
 მალალი დანიშნულება,
 არ არის როგორც განწმენდის ხმაში ვით
 ცეცხლის აღში დააცხრო ვნება;
 რასაც არ ჰქვია რითმითა ტანში და განცდათ
 ტანზე მშვენიერება.

მართალია, ეს ლექსი ეთანხმება მალარმეს ზემომოტანილ სიმბოლისტურ თეორიას... ცხადია, აქ სიმბოლისტური პოეტიკის უყვე ნაცობი აკორდებია... „სიტყვისა და ლოგოსის დაპირისპირებაში აზრისა და სიტყვის განთავსულება, სიტყვის მატროოდენ მინიშნებად აღიარება სიმბოლისმის თეორიისათვის ნიშანდობლივია“... (ვ. ჯიბლაძე, ეტიუდები, ტ. III, გვ. 38) თუნდაც, სიმბოლური სახის შესახებ არსებული თეორიული რეზოლუცე ვავისხენოთ, რომელიც მოცემულია ჟინი სევერინის დეკლარაცი-ში, აეტარიმა ვიულ პორეს „ანკეტანი“ რომ გამოაქვეყნა. ამ რეზოლუცეს თანხმად, პოეტი კი აღარ ასახელებს საგანს, თუმცა იღვას, შეგრძნებას და სახეს მხოლოდ საგანი იწვევს ჩვენში (შეგრძნებაში იფელისხმება: შთაბეჭდილება და მისი აღქმა). პოეტი არ იძლევა და არც ასახელებს მიზნს, არამედ იგი იძლევა მხოლოდ ეფექტს, განუსაზღვრელ საბოლოო მიზანს და ამ საბოლოო განუსაზღვრელ მიზანს უკავშირებს „უნივერსალურ“ ცხოვრებას. ეს პოეტური მღვლეარება გადმოცემულია ვალაკტიონის ცნობილ „ეფემერაში“

ამა! შორით მოისმის ქვეყნიერი გუგუნი.
 ელვა ელვას გაეჭრა, დაეღევა ცან ღვარი,
 გაქპრა როგორც ღრუბელი ცოლვით
 გადამუგული
 უკანასკნელ ძებნათა სეველიანი საზღვარი.
 კიდევები შეშლილი, დამეგები ველური
 დაატვირთონ წამებით, დამე მთვარეს
 მოვებას,

სულს სწყურია საზღვარი ისევ
 ეფემერული,
 სულს სწყურია საზღვარი როგორც
 უსაზღვროებას.
 სთქვი, რას ნიშნავს ზენიტზე მღვარი შორი
 პალმები?
 წინ! იმ უსაზღვროებაში მწუხარებას აიტან.
 ჩემებარ დიდ საიდუმლოს მე იქ
 მივესალმები,

ყოველ მხრივ სიერცე იყოს, შველა კი არსიდან. ოუბრალო ხმებისთვის არასდროს არ შევალა, დაისერა მსოფლიო გამოუცნობ წყლულებით. კოწყებს სიზმარებისას ნისლი გადაეცალა და იქ მიეცინება სული განწირულებით...

განუსაზღვრელ საბოლოო მიზნისაკენ მისწრაფება, უკანასკნელ ძებნათა სვედიანი საზღვრის ძიება, ეფემერული სულის წყურვილი უსაზღვროებისა, გამოუცნობი წყლულები, ნისლგადაცლილი კოწყები სიზმარებისა, საითაც სული კვლავ განწირულებით მიემართება და რომელიც ქვეყნის შორეულ გუგუნში დაღვრილ ცის ელვას და ღვარს, შეშლილ კიდევებს, ვაღუს დამეებს, წამებით დატვირთულ ზნანებებს უკავშირდება უშიზნოდ და უშიზუზოდ, და სადაც ხდება (აშკარად) ანტირეალისტური, „ფიქტიური“ და ეფემერული“ სიმბოლური ხერხებისა და საშუალებების გამოყენება — ასეთია რეჟიმის საბოლოო მოცემული „ტრანსცენდენტური“ სიმბოლური სახის არსი და რაობა.

ამგვარად, სიმბოლური სახე, როგორც სტილის ელემენტი, მაშინ ხდება სიმბოლისტური (იდეალისტური) შემეცნების საკუთრებად, როცა იგი „ტრანსცენდენტური“ და მისტიური შინაარსით იმსჯელება და თავის პოეტურ, ტრანსლურ, სულიერ განწყობილებებში თავის სულს, თავის თავს, თავის შეს, სუბიექტს ხედავს და ცხადია, უარყოფს სოციალური ძალის არსს, სოციალურ-საზოგადოებრივ სფეროს, ანუ, შიდაკოესკის ტერმინოლოგიით რომ ეთქვას, უარყოფს „ნათელ სოციალურ დაკვეთაბ“...

მაგრამ „პოზიტვისტიკები“ მიიწე ლაპარაკობენ სიმბოლური სახის რეალობისაში დამოკიდებულებაზე: იოპანსენი ფიქრობს, რომ სიმბოლისტებს უნდა ჰქონდეთ, გარკვეული ზომით მაინც, გრძნობა რეალობისა, თუმცა კი სიმბოლისტიკები არიან არა მთხრობელი, ფაბულის შემთხვეული პოეტები, არამედ „სუბესტიური შეგონების“ პოეტები. აქ იმავე გეგმის მოვლენა შეიძინება, როცა იქმნება ახალი და ღრმა „იმპრესიონისტული“ სურათი სინესთეტური ვისუფლების დროს ფერების, ბერყებისა და სხვა რეალურ საშუალებათა გამოყენებით, ე. ი. როცა იქმნება არა რეალობა, არამედ რეალობის ილუზია. ამ პირობებს აშკარად „სიმბოლურ იმპრესიონიზმს“ უწოდებენ და საქმის მდგომარეობა ისეა წარმოდგენილი, თითქმის შეიკარა, „სუბესტიტიკა“, ხელოვნური „შეგონებით“ (და არა შთაგონებით) მიღებული სიმბოლური სახე კვლავ მჭიდროდ უკავშირდება რეალობას და სინამდვილეს, რაც ადრე გაგებული იყო, როგორც „ტრანსცენდენტური, მალეფიანტირებული და ილუ-

ზონისტური“ ეფემერული ფენომენი... როგორც არ უნდა იყოს რეალობის „იმპრესიონისტური სიმბოლისტიკის“ მთავარი სიმბოლისტის თეორიკოსებმა შეტყობეს, ლეგული ფორმით წარმოგვიდგინენ, ახრია შემდგომი განვითარება, აუცილებლობის გზით მიგვიყვანს მოულოდნელი „ალტერნატივის“ აღიარებამდე.

რომელი გზაა მისაღები? ორიდან ერთი: ამ „ჩვეულებრივი იმპრესიონიზმი, ჩვეულებრივი („ორდინალური“) სიმბოლური სახე, როგორც პოეტური ფორმა, უკიდურესი რეალიზმი, ბუნებით, შთაგონებით წარმოქმნილი; ასეთ რეალიზმს შეტყობინების თქმით, „აპრიორულად“ აღიარებდნენ ესკილე და შექსპირი — უველა დროისა და ეპოქის უკიდურეს რეალიზტებში ლიტერატურას, მხატვრობასა და მუსიკას.

ასეთი ხასიათის სიმბოლური სახე უპირისპირდება ისეთ სიმბოლურ სახეს, რომელიც „ტრანსცენდენტური“ მისტიციზმით არის გამსჭვალული და ხელოვნურად გამოიწვევს „სუბესტიტიკური შეგონებით“ წარმოქმნება.

„რეალიზმი“ ამტყობებს რეალურ პოეზიას და ლიტერატურას, რეალური ბუნებრივი შთაგონებით, „შენიოსის“ ძალით, შინაგანი სიდიადით (ეს იგივეა, რაც გერონტი ქიკობის მიერ შემუშავებული ტერმინი: „გარბობა შინაგანი ხელისა“), „სიმბოლისტიკა“ კი „შისთვის საჭილველ“ რეალურ პოეზიას და ლიტერატურას. უპირისპირებს ბუნდოვანი ნიუანსებს, რითმიული ღანღების, ელვარდი ფერადების „სუბესტიტიკური შეგონების“, უსაგნო, უშიზო „წმინდა“ პოეზიას; „შენიოსის“ ძალს კი უპირისპირებს ვერსიფიკაციის კანონების დაცვის შედეგად შექმნილ „კონტრაპუნქტის“ მარბონიულ ხელოვნებას, ხოლო შინაგან სიდიადეს („შინაგან ხილვას“) უპირისპირებს ახალ მოძღვრებას ხელოვნური „შეგონების“ შესახებ (იგივე „სუბესტიკა“), რომელიც უკვე ზემომისხელებული ფრანგი მოაზროვნის გიული სიტყვებით და ბოდლერის მოწმობით, მუდმივი და ზანგრძლივი, მაგრამ უშიზო გონებრივი „გინანტიკაა“. უკეთუ ამ მუდმივი და ზანგრძლივი „გინანტიკის“ (სუბესტიტიკური ანუ მისტერიული „შეგონების“) მიზანი მხოლოდ ის ყოფილა, რომ შექმნას ფორმათა „გრაია“ და გარგნულად ბრჭყვიალა სილამაზე.

„ჩვეულებრივი“ სიმბოლური პოეტური სახის თეორია, ჩვეულებრივად გაგებული რეალიზმი ითვალისწინებს ტიპურ ხასიათებას ტიპურ გარემოში გადმოცემას, ანუ „ნაენობი უნობი“ სახის შექმნას და, როგორც გარკვეულია, იგი საესებით ეწინააღმდეგება ე. წ. „სუბესტიტიკური“ სახის, ანუ „ტრანსცენდენტური“ სიმბოლური სახის ბუნდოვან იდეალისტურ თეორიას...

ასეთია გზა ოციდი ნაზონისა, ესკილესა

შექსპირისა, ვალატიონ ტაბიძისა — გზა რე-
ალიზმისა.

რომეაღლა თქმისა არ იყოს, ვეღას თავისი
გემოვნება აქვს და ფერების თავისებური შეგ-
არღება ვაჩინია — ამიტომ არის, რომ ვემოვნე-
ბაზე არ დავიბნე, ისინი, ვისაც სადავო არაფე-
რი აქვთ. მაგრამ რეალიზმს აქვს სადავო სიმ-
ბოლიზმთან, რადგან განსხვავებულია მისი
მხატვრული კონცეფცია, პოეტური სახის თე-
ორცა, აზროვნების ხელება და სტილი, „მართა-
ლი და პატრიოსანი“ შემოქმედებითი მეთოდი,
ჩასაც შექსპირი გამოხატავს სიტყვით „პო-
ნოსტ“ ანუ, თანამედროვე ტერმინოლოგიით,
ხელოვნებაში, პოეზიაში მოპოვებული, დანა-
ხული და აღიარებული „პატრიონება, ქვეშა-
რითება და სიმართლე“ (შექსპირი, „ამლეტი“).

ამ პატრიოსანი, მართალი და ქვეშაირტი
შემოქმედებითი მეთოდით შეიარაღებული რე-
ალისტი პოეტი „მეტაფორული“ აზროვნების
პროცესში უკვე სცილდება მშრალი — სქემა-
ტური სიმბოლოებით აზრის გამოხატვის წე-
სებსა და კანონებს და მის მიერ გამოყენებუ-
ლი გრანოზალი ელემენტები (პოეტური ხარხე-
ნი და სემეალებები, ტონლისტერ-რიტორიკე-
ლი ფიგურები) ემსახურება ტონალური-წინა-
რე-პოეტური და ორიგინალურ-მიზნობრივი
ფსიქოლოგიური განწყობის გამოხატულებას,
თანაც კონკრეტულად განზოგადებული რეა-
ლური სურათის ფერწერულ სამუალებად იქ-
ვედა ხილი ამ სურათში სკულპტურულად
(მასტერებად) გამოკვეთილი ღრმა იდეური
წინაარსი და ფარულად (შეპარებით) ნათქვა-
ში — საზოგადოებრივად აქტიურებელი რეალე-
რი, თბიქტური ქვეშაირტება ისახება. ეს ფორ-
მულა რომ უფრო გასაგები გახდეს, ვალატიონ-
ნისავე რეალისტურ ფერწერას დაევიწყებთ:

ამ ვარჯისფერ ატმებს მოვიგონებ კვლავ...
იმგვარადვე მდევ... იმგვარადვე მკლავ:
ჩიოგორ მამწყურდლი მწუნხარეა დღე.
იმგვარადვე ცა, იმგვარადვე ზე...
იფე ქარის დაქტრის, იღუნება ზხა.
იმგვარადვე მზე, იმგვარადვე გზა.
ქლიერ... ქლიერ... ქლიერ... ვეტყვი ზენა ქარს.
იმგვარადვე ხშით. იმგვარსავე ზარს.

სრულად აღებებრად გამოიფურება ამ ლექ-
სის ანუ ელემენტური რაუსილიის პოეტურ სახე-
თა მუსიკალურ-ფერადოვანი ელერა და სტი-
ლისტერ-ესთეტიკური კომპოზიცია.

ამ კონკრეტული სურათის მოძარს „სტრუქ-
ტურულ“ ერთიანობაში გამოსკვირვის აღმაინუ-
ნი სულის მოთქმა და გოდება, იმ ბრძოლებისა
და ქარტულიების გამოძახილი, რომელიც ამ
თბიქტურად დახატულ პეიზაჟურ მხატვრობა-
ში მარადიული სულოვით თან ჩაუყოლებია
შემოქმედის დადღეგარ მაძიებელ გონებას,
ჭოგორც თავისივე, საკეთარის განდლით წარ-

მოქმნილი ძიების ნაყოფი და ნოვადა-დამაინუ-
რი ბუნების ხატება.

პოეტი კვლავ იმ ვარდისფერ სტრუქ-
ტურულ იმგვარადვე დღევანესა და...
დაეს ამწერად: „იმგვარადვე მდევ... იმგვარად-
ვე მკლავ...“—ამბობს პოეტი პირველი სტრო-
ფის მეორე ტაქტში, ხოლო მომდევნო მეორე
და მესამე სტროფებში კვლავ: „იმგვარადვე ცა,
იმგვარადვე მზე, იმგვარადვე გზა“ ესახება.

უქანასკნელ სტროფში, რომელიც ორ ტა-
ქტისაგან შედგება, მხატვრული ფერწერის ის
ხერხი, რასაც შეიძლება „ეფფონიური გრად-
ცია“ ვუწოდოთ, აღწევს თავის უმაღლეს მი-
ზანს (ამოვეას):

ქლიერ... ქლიერ... ქლიერ... ვეტყვი ზენა ქარს.
იმგვარადვე ხშით. იმგვარსავე ზარს.

არაპირდაპირი თუ ირიბ-პირდაპირი მეტყვე-
ლების ხერხით, პოეტურ სახეებში შეპარვით
„განწეული“ და შეფარვით ნათქვამი იდეების
დადღეგარი დინამიკით, პოეტი ახერხებს გა-
მოხატოს აღრინად ვაქილარაველები გეღის
აგი ზმანება (მწუნხარე ფიქტები), რომელიც თა-
ვის მხრივ საზოგადოებრივი ცხოვრების ქარ-
ტებლითა სიმბოლური გამოხატულებაა. არა-
პირდაპირ, მეტაფორულად (შეპარებით და შე-
ფარვით) ნათქვამი აზრები სუფევს პეიზაჟური
მხატვრობის სახეთა სიუეტურ ქსოვილში,
სადაც ლოკიკური აზროვნება „დესკურსიულ
პლასტიკაშია“ ჩაქსოვილი (ქიუგოს მტკაცებო-
თაც, ასახისაგან განწყურელი იდეა არის ლირი-
კული პოეზიის დედაპირი“. „ოდებისა და ბა-
ლაღების წინასიტყვაობა“).

ბუნების წიაღში აღმოცენებული საზოგადო-
ებრივი ბრძოლის ანტითეზა (როგორ იღვალა-
საღში წინააღმდეგობა) ახლა „თეთრ-ვარდი-
სფრად და ლურჯ-ციხდრად“ მოელვარე საგან-
თა ციაგებში ბრწყინდება. დღეთა უსაზღგრო
მწუნხარებაში ინასკება ბზასავით დაღუნული,
ვარდისფერი ატმის ყვავილების და რტოებში
ეგობით მძინვარე ზენაქარის შერყინების იღუ-
მალი კვანძები. ქარის კივილსა და ქარაშხალის
ტბორში, ისევ ამ ატმის დაღაღულ რტოთა და
ვარდისფერ ყვავილთა გადარჩენაზე ოცნებობს
რეალისტი პოეტი:

ატმის რტოთ, დაღაღულ რტოთ. ატმის
რტოთ, სიმწვიღეაშირი,
ქარიშხალი მოღის საამდროთ, ყვავილების
ქარში მაქარს ტბორი.
მოღდა არ ღირს, თუ ისევე უღდა, ამ გრეგალ-
ში ღრთ არ არისსივის.
დაღაღული ყვავილი ხარ სუსტი. ქარი კივის,
ქარი კივის, კივის.

ნაპარლებზე გადაიხსენიან ნარკი, ესაა ზღვა, ესაა სისხლის დროს თუ ვადარნი, ხომ ვადარნი, ვარკი... ატმის რტოო, დაღალთო რტოო.

მეტაფორული აზროვნების „ნათელიღივის“ დაუსაბამო მდინარებაში თავს იჩენს იმ ღებულებათა სისწორე, რომ ვრძნობა განწყობელია აზრისაგან, და მათი ურთიერთობაში განიხილვა საშუალებას გვაძლევს განვიხილოთ ფსიქოლოგიური („სინესთეტიკური“) ელემენტების „ფუნქციონალური“ თვისებები (იდეური ფუნქციები), რადგან გრძნობის აზრობრივი მხარე წარმოშობს ფერის (იერის, ელფერის, ნიუანსის) გამოხატველ არსებით სახელს (ეპითეტების სახით), და, საერთოდ, გრძნობათა აზრობრივი გამოხატულება იღებს „სინესთეტიკური“ კმნადობის სახეს, ისე რომ, ფერს ენიჭება არა მხოლოდ ფსიქოლოგიური, არამედ მორალურ-ეთიკური და სტილისტიკურ-ესთეტიკური მნიშვნელობა, და გამოხატველია იდეური შინაარსისა, აღნიშნული მოსაზრების რეალობა და სისწორე შეიძლება ცხადყოფილი იყოს ვალუატიონ ტაბისი პოეზიიდან აღებული თვალსაზრისი არგუმენტებით:

რტოებში აეობს ბებერი ქარი, ყვავილთა ქარი ფიფქით ზანაობს, ტყდება, ნანაობს ეთერა ჩქარი, ნანაობს ქარი და მიქანაობს.

რეალისტი პოეტი, მუღმივი ეპითეტებისა და მეტაფორული ზერხების გამოყენებით ახერხებს მოახლოვანს ელფერის (ნიუანსების) „სუბსტანტიურ“ და ეპითეტებით გამოხატულ არსებით სახელს მიანიჭოს მორალურ-ეთიკური აუცილებლობის მნიშვნელობა, სადაც მათი ტრფობა-სურვილის ტენდენციურად გამოხატული ზნეობრივი სიტყვა და სიკეთის იდეა იხატება. იმ დროს, როცა ქარი შეხვდა ატმის ყვავილებს, ვარდისფერ ღილებს შეატყო ერთგულა, ფრთა დაატოლა ვაშლულ ღილებს, დაწვდა ბილილებს და აათრთოლა — ავობით მჭინვარე ბორბტი, ბებერი ზენაქარის „ანტითეზა“, ატმის ხე ზნეობრივი სიკეთის იდეას განასახიერებს თავისი მუღმივად მოქმედი ეპითეტებით და ფერთა ნიუანსების გამოხატველი ზედსართავი სახელების „სუბსტანტიკებით“. ასე, მავალითად, ატმის ხე ღვას თავივლივით, მიღვეით ფრთის სული, შორით მოსულა ვაზღაფელ-სხივივით, მათა მჭევით ვარკვივით, ატმის ხე ღვას, ვით ნაზი ქალი, ვით დღეღვალე ეტბო მხარეში, სინარჩარეში სწევას მზის აღი, ხოლო გრძნობათ აღი სიმწვხარეში. ატმის ხე შლილი ოცნებაა: მზით აღჭურვილი ღვლავეს... და აჭეც, ისევე როგორც ვალუატიონის მრავალ სხვა ლირიულ რეალისტიკურ კმნილებში („მერე“, „მესაფლავე“, „ატმის რტოო“, „სიღალვარდე ანუ ვარდ სიღამი“ და სხვ.), სამი მოქმედი პირი გამოდის პოეტური გულს-

ატმის სასიკუნო ასპარეზზე. — ატმის ყვავილებში“ პირველი მოქმედი პირი, ელფერი და ხსიათებული ფერის გამოხატველი მოქმედი მოქმედი „სუბსტანტიურული“ ეპითეტებით: ხოლო მეორე მოქმედი პირი თვით პოეტია ხან ტენდენციურად გამოხატული, ხანაც ფარულად ნათქვამი ზნეობრივი სიტყვისა და სიკეთის გამოხატველი კეთილი იდეებით; ხოლო მესამე მოქმედი პირი განლაგთ რტოებში ავობით მჭინვარე ბებერი, ბორბტი ზენაქარი. ამ ობიექტური პერსონაჟი მხატვრობის დროს ყველგან ეამოსკვევილი პოეტოლოგური ქარტეხილებით აღსავსე, ზღვასავით მღვღვარე, სისხლიანი დროის მთაფრ პერსონაჟებში ღრმად ჩაქსოვილი რეალობა, იდეალურ სედაც-კეთილად.

სადაც-კე, ბორბტი, ბებერი, ავობით მჭინვარე ზენაქარის ფრთები გაიშლება, იქ ყოველთვის ატმის ხეს ბზარი აჩნდება და ყვავილების ღვარი იფრქვევა. ამის გამოა, რომ პეპლებივით მშვიდი და ფრთხილი, „აშლილი და აფრენალი“, გადაცვენილი ატმის ყვავილი დაღლილა და მოწყვენილი. უფრო მეტად: ბორბტი, ბებერი ზენაქარის მეღვარე ფრთების გაშლის გამო ისიც მოხდა, რომ „მტკრიტი დაისეარა წყალთა ღილივი, ყვავილი იგი მოკვდა და ჩქარა წითლად დაიფარა ბალის ბილივი“.

ამგვარად, პოეტი, „ფისკურისილი პლასტიკის“ და ობიექტური პერსონაჟი მხატვრობის მეშვეობით, ერთმანეთის საწინააღმდეგე მოვლენათა „ანტითეზური“ დამპირსპირებით გამოხატავს არსებული საზოგადოებრივი ცხოვრების მოყოლოდნელი ქარტეხილებით აღსავსე, ზღვასავით მღვღვარე, სისხლიანი დროის მთაფრ პერსონაჟებს და ვარდისფერი ატმის „ყვავილთა ქარში, კვილისა და ქარიშხლის ტობაში“ სიკეთისა და ბორბტების მარადიულად არსებულ ზნეობრივ შერკინებას ხედავს, ხოლო ფერებისა და ბებრების აზრთან პარამონიში დამქინარ ყვავილთა სურნელების კეთილ იდეას შეიგრძნობს და რეალისტიკური — მეტაფორული აზროვნების იშვილთ ნიშნებს ქმნის.

პოეტი, სიმბოლისტი პოეტისაგან განსხვავებით, ლაბარაკობს არა მხოლოდ სუბიექტურად დანახულ ოცნებაზე, ფიქრებზე, იგი უპირალოდ და მარტივად, ფსიქოლოგიური ფაქტორებით, ბუნებიდან აღებული მარტივი საღებავებით გამოხატავს თავის „პირად-დაყარვულ გრძნობებს“, პოეტურ განწყობილებებს, ტრანსლურ ელემენტებს. პოეტი ლაბარაკობს არა მხოლოდ თავისი საკეთარი, სინესთეტიკურად წარმოქმნილი გრძნობაზე, არამედ იმ გრძნობის შესახებ, რომელიც საერთოა, საზოგადოა. ასე იქმნება შინაარსი საკეთარი და პირადი გრძნობისა, შინაარსი და ფორმა ფსიქოლოგიურად წარმოქმნილი სუბიექტური მგრძნობელობისა, რომელიც განზოგადებულ ხასიათს იღებს. ეს ნათელი აზრი საოცარი სიკბადით და სიმსუ-

ბეჭით არის გადმოცემული გადაკტიონის ლექსში, რომელსაც ეწოდება „გრანობა, რომელიც დაკარგულია“:

„ის მღერის როგორც დარის დარება, იმისი გული ხალხის გულია, მასში მოისმის იღუმალთა ხმით მწუხარება, გრანობა რომელიც დაკარგულია, ის ხეტიალობს ასეთნაირ განწირულებით, როგორც სამოთხის დახურულ კართან, გულზე აწინა ეყრდნევი დროის წყლულები ვაუნელებელ ცეცხლთა და ქართა“.

პოეტის გული და გრანობა, ეს იგივე ხალხის გრანობაა, ხალხის გულია, რადგან მასში მოისმის იღუმალ ხმითა მწუხარება (ვაშლისკვირის საზოგადო ნიშნითა „კრებულები“), — „რომელიც ხეტიალობს ასეთნაირი განწირულებით“, როგორც საზოგადოდ ხალხის გული, გრანობა, გონება, ფიქრი იცნება, გულისთქმვა და სულს-კვეთება („განწირული სულისკვეთება“) და, როგორც არ უნდა იყოს დახშული „სამოთხის კარები“, პოეტს მაინც „გულზე აწინა ამ გაუნელებელ ცეცხლთა და ქართა ეყრდნევი დროის წყლულები“.

ორი „პროზაზე“ (სტიქიის (სიმბოლისტური) და რეალისტური, დემონიური) და „მხოლოდ“ ბრძოლის პარობებში, პოეტი ხვდება, რომ ხელოვნების ამოცანა უწინაე იმ ყოფილა, რომ ბუნებას საკედ ვაუხდეს, ცხოვრებას მისი სახის მეტყველება აჩვენოს, ბიჭვრებას — მისი ფშვავისება, დროებას და ხალხს მათი ელოტება და ნაკვალევი“ (მემსართ „სამბოლი“) საკვავართა: პოეტის საკედქვეული გული ბუნების „ნათავებია“, და მხოლოდ მის ხაზებს უჩვევებს, რასაც შეე ჩაუხედნია (აქაი). პოეტრობა და ტიპეტობა რეალისტური სახის განმასხავებელი სტილური ნიშანია. სახეთა კონკრეტულობითა და საზოგადო ნიშნების აერთან კრებულობით: იზაშება სიბრძნე და გონიერება რეალისტური პოეზიისა დახვლოვნებისა. ასეთია რეალისტური სახის თეორია.

რეალისტური პოეზია არის მხატვრული სახის სიტყვიერი წარმოქმნის პროცესი და მას თავისი სპეციფიკა, თავისი გამოთქმის ხერხები, საშუალებანი გააჩნია: რეალისტური პოეტის მიერ დახატულ, კონკრეტულად განზოგადებულ სერათში გამოსკვივის წარმოშასხველობით და შთავონებით იაღთა მოქმედების შედეგად წარმოქმნილი მგრანობელობის სტილიტური მღელვარება, რომელიც იზავტარება არსებულ „ცეცხლთა და ქართა ეყრდნევი დროის წყლულებით“ არის გამოწვეული და რომლის განზოგადებულად და სიმბოლურად წარმოსახვა რეალისტური პოეტის ესთეტიკური შეგრანებისა და პოეტური ხედვის ერთ-ერთ სტილისტური თავისებურებაა.

დებარების სისწორით ვგაოცებს რეალისტური პოეტის მიერ დახატული ბუნების პეისაჟი, სადაც გამოსკვივის აღამიანური სერებებს სერებებზე, გრანობათა სიმართლი კომპლექსურ გრანობა გადებულად წარმოდგენილ პირად აღამიანურ გრანობებსა და სულეერ განწყობილებებს მიკვანიშნებს, და დროის, ეპოქის საზოგადო ნიშნებს შევიგრანობთ და შევიკვინებთ. ამიტომ, „ყუთელებით თობა“ და მის ფერთა ციაგებით ვატყება, შემთხვევითი არ არის რეალისტი პოეტისათვის. მრავალი რეალისტური ლექსი მოწმობს, თუ რაოდენ ხიბლავს რეალისტი პოეტის „დაღაღული გულის იცნებას ყუთელთა ფერების აღგნებელი სურნელება“. მაგრამ, ფერთა სიმბოლიკის მრავალი სტილისტური ფერსხვით არ შეიძლება პოეტური-მხატვრული სახის თავისებურების განსაზღვრა, რადგან ფერის წარმოქმნა წმინდა ფსიქოლოგიური პროცესია, მაშინ როცა მხატვრული სახის წარმოქმნის პროცესი არის შემოქმედებითი პროცესის „კონსტრუქციული“ და არა იგივეობრივი მოვლენა, და ამდენად რეალისტიისთვის მთავარია არა სიტყვა, ფერი თავისთავად (როგორც საშენი მასალა), არამედ პოეტური სახე, როგორც შემოქმედებითი პროცესის საბოლოო რეზულტატი, როგორც დასრულებული პოეტური ფორმა და ესთეტიკური „ნაქრებები“. ამიტომ, პოეტური სახე არის რეალისტური სტილის რეგისტრი, არსებობის ერთადერთი პარობა და განმსაზღვრელი საფუძველი... ხოლო „სანესთეტიკურ“ მგრანობელობას, როგორც ფსიქოლოგიურ ფენომენს, რეალისტური პოეზიაში აქვს დაშმაკ — საწესის ფაქტორის მნიშვნელობა და როგორც თავისებური, ირიგინალური არ უნდა იყოს საკანთა და მოვლენათა „სინესთეტიკური“ (სუბიექტური) ხედვა და მგრანობელობა, იგი რეალისტური განზოგადების კარგე პოეზიის ვერ შექმნის.

რეალისტური პოეზიაში ფერთა სიმბოლიკა ფსიქოლოგიური ფაქტორების მოქმედებით არის განმარობებული, მაგრამ რეალისტური პოეზია „სუვეესტიკური“ ხელოვნებით და ვერსიფიკაციის კანონებთა შექმნილი მღუმეობი და ხანგრძლივი გონებრივი „განმასტყვა“ არ არის, არც ფუფია და კონტრაქტების მადალისტატობის სწავლა, როგორც ფიქრობენ სიმბოლისტები, არამედ იგი სახეებით აზროვნება და მისი ესთეტიკური ღიბებულება განსაზღვრულია იმ კავშირითა და ურთიერთობით რომელიც განმარობებულია მისი იღუმალ-მხატვრული მთლიანობა, ფერთა სიმბოლიკა თავისებური ხერხი და საშუალებაა პოეტური-რეალისტური სახის შესაქმნელად.

რეალისტური პოეტს შეუძლია „ოისფერი და ცისფერი სიტყვით ციაგები ვადავიშალოს“, მაგრამ ამ პროცესის დროს ფერთა და სტი-

ყვეს მხოლოდ დამხმარე მნიშვნელობა ენიჭება და თვითმიზნად არ გამოდგება, წინააღმდეგ შემთხვევაში პოეზია დაყარვას თავის მალღ დანიშნულებას და იგი ასევევესტრუქტურით შეგანებით წარმოქმნილ „კონტრაპუნქტის“ მკყარ ზელოენებდ, — უზარო ვერსიდვაციოდ ვადაქცევა, როგორც ეს ზდება სიმბოლისტებთან. სწორი არის რეალისტი პოეტი, როცა აცხადებს: „ღამარტებულა, ვისაც ამ ენის ვა შეუცვლია, რადგან ვონებას არასოდეს არ შეუძლია დაკმაყოფილდეს პარმონის მხოლოდ თამაშით, წინაღმდეგ შემთხვევაში, კვლავ პოეზია უნდა იდგეს სიმბოლისტის ცივ აქლდამაში“ (ვალაკტიონი „საუბარის ღირაკის შესახებ“).

რეალისტური პოეზია ენობრივი სამკაულეებით, სტილისტური ხერხებითა და სმშუალეებით, „მეტაფორულ-ტიოპული“ ფიგურებით შეტყველი მხატვრობა, საარაკო და საოცნებო პოეტურ სახეთა მწყობრის და მთლიანი სისტემა, და იგი ცდილობს შეიცნოს მისი თანამედროვე სინამდვილის, მღელვარე რეალობის უფრი ებოქის კონკრეტული შინაარსი, საზოგადოებრივად აეცილებელი კანონზომიერება და სოციალური განვითარების ტენდენციები, ეს ფაქტორი რეალისტურ სახეს სიმბოლისტურისაგან განასხვავებს. რეალისტური პოეზიის თემები და მოტივები ნაკარანახებია რეალური სინამდვილისაგან, რეალისტურ სახეთა ორიგინალური მიზნობრივი განწყობა, წინარე რიტმი („რიტმის ვეგენი“, წინარე-პოეტური ელემენტები, აზრთან შებმის დაუსაბამო პროცესი), როგორც ფსიქოლოგიური ფაქტორი, პოეტური ქმნადობის „ტანჯვით აღსაყვ გზაზე“, გამოხატვის მამივე სუღიერ მდგომარეობას, ვულისოქმას, სუღიერ ღელვას, რომელიც იბადება „მარტობის საშინელ ფამად“ და გამოწვეულია მწარე სინამდვილის მწარე განცდით.

რეალისტურ პოეზიაში, ჰუნების ღიალი მოკლენები, და საერთოდ პეიზაჟური მხატვრობა, თუნდაც, პეპერი, მჰაფრი, ბოროტი, მღელვარე ზენაქარი, ვროვალი, ატმის ყვაოლები, ზღვაქარიშხალი, გემი-იშედი თუ „ღურქა-ცხენების“ დაუნაბამო სრბოლა უსა-

ზღურებისაგან და მშობლიური „ქვეყნის“ ნაცნობი აკორდები, მთელმეტყველად განთავსდნ მთვარის შეჭთა რბილი ნათელი, არის მამივე სუღიერი განწყობილების და ეროვნული ტრადიციების გამოშხატველი და, მართალია, ძალზე სუბიექტურია (ეროვნული), მეგრამ მისი ზოგად-საყოველთაო საკაცობრიო შინაარსის გამო ენიჭება ობიექტური აეცილებლობისა და მარადიული უკმარებების მნიშვნელობა.

რეალური საზოგადოებრივი ცხოვრებისაგან შინაგანი პოეტური „ზილით“ გამოწვეული სევეა-ნაღველი, რომელიც „გუნენებელ ცეცხლთა და მართა უკურნებელი ღრბის წყლულებით“ არის აღბეჭდილი, როგორც ეროვნული ხსიათი ზოგად-აღამიანურ ბუნებაში არის „ვადამწელი“, რაც აგრეთვე, რეალისტური წარმოქმნის ანუ გენიალობის ერთ-ერთი აეცილებელი პირობაა. ბედი ხალხისა, ბედი კაცობრიობისა, აი რეალისტური ზელოენების მარადიული თემა (პეშკინი). ამ მარადიული თემის რეალისტური ანუ გენიალური წარმოქმნის უნარი რჩეულია ზეღრია. ამ რჩეულთა შორის პეშკინი ერთეულბს ასახელებდა, ამის გამო იყო ღიადი შექსირია... და, ამიტომ ინარჩუნებს რეალისტური პოეზია, რეალისტურ სახეთა სისტემა, რომელ ებოქამიც არ უნდა იყოს იგი შექმნილი, „ფორმისა და ნიშნის მიუწვდომელი ნორმის მნიშვნელობას“ (მარქსი).

ასეთია რეალისტური, სახის სპეციფიკა, რეალობის უნივერსალური კანონი, მისი წარმოქმნის პროცესი და ესთეტიკური იღვალი, მხატვრულ-პოეტურ აზროვნებაში სუბიექტობიექტის დიალექტიკა და რეალობის მხატვრული კონცეფცია, რომლის გათვალისწინება აეცილებელია მხატვრული ნაწარმოების იღვური შეფასების დროს, რადგან ზელოენებისა და პოეზიის სიმშვენიერით დატკობის უნარის მქონე სუბიექტის (საზოგადოების) გარეშე, რეალობის მხატვრული კონცეფციისა და კონკრეტული თვალთახედვის გარეშე, არ არსებობს თვით ობიექტი, ზელოენების მარადიულობა და უკვდავება.

ათაქ ავსაჯანოვნილი

ალ. ყაზბეგის „მოძღვარის“ ხალხური წყაროები

ხალხურ ზეპირსიტყვიერებასთან ორგანულ კავშირშია ალ. ყაზბეგის ფსიქოლოგიური რომანი „მოძღვარი“. ამ რომანში ავტორს გამოყენებული აქვს ხალხური ლექსები.

პატარა ხალხური ლექსი, საგმირო ან ღვინდარული ამბავიც კი საკმარისი იყო იმისათვის, რომ ალ. ყაზბეგს მოთხრობა ან რომანი შეექმნა.

ალ. ყაზბეგს აღაფრთოვანებდა იდეურად ღრმა, მხატვრულად სრულქმნილი ხალხური შემოქმედება. იგი ვულგარულიდან ეცნობოდა მთის ხალხის ჩვეულებებს, მათ ადათებს, რომელიც ხალხის გონიერებამ მიიღო და დაადგინა. ამის თაობაზე მწერალი იონა მეუნარვიას „მოძღვარის“ გამო საპასუხო წერილში წერდა: „დღემდის მომეტებულად მე ვწერდი მოღსრობებს მთის ცხოვრებიდან და ვცდილობდი დამხატვა ის წმინდა ჩვეულებანი, ადათები და წესები, რომელიც ხალხის გონებამ მიიღო და დაადგინა თავიანთ ერთბაშად. ოდესმე, ყოვლად შეუძლებელია, რომ ჩვენის ცხოვრების პირადათა თავიანთი დასაწყისი ამ წარსულიდან არ მიიღონ. მე ვეცადე ამ წესებიდან გამეცნო ხალხი, გამეგებინა რა გავლენა აქონდა ხალხზე და რამდენად შეიძლებოდა მათის ხელმძღვანელობით ურთიერთობის მორგება, ცხოვრება და დამოკიდებულება. მიემართე მათს ხელის შემწველს მიზეზებს და მათი აწმყო მდგომარეობის გამოხატვა ელსტრეე“.

ხალხური ზეპირსიტყვიერების სიყვარულით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ ალ. ყაზბეგი თვითონ დადიოდა ხალხში და იწერდა ხალხურ თქმულებებს.

ყაზბეგის შემკრებლობითი მუშაობის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ალ. ყაზბეგის მწვემსობის შეგობარი დიპირტი ლუღუ-

შაური და სიმონა (ჩეკიაშვილი) გიგაურის მისწვილი.

დიპირტი ლუღუშაური წერს: „სანდროსთან ერთად ჩიხვებზე სანდროდ ვიყავი. ბევრი ვდრეთ ნადირს, მგერამ ვერაფერი ვერ მოვკალით. უნდა გამოებრუნებულაყავით უყარ. რომ თოფის ხმა მოგვესმა. ჩვენც იქითვე გავწიეთ, სიღინაც ეს ხმა მოვიდა. ვხვდავთ. ერთ ხვესურს ორი ჟიხვი მოვკლა და დიდის ტანვით ხან ერთს ჟიხვს ამოიტანდა ხოლმე კლდეებზე, ხან მეორეს. ჩვენ მივებმარეთ ამოტანაშო... იქვე ცეცხლი დაეანთეთ და მწეაღები შეეწიეთ სანდრომ ხვესურს რალაც ამბავი გამოკითხა. ხვესურმა რაც იყოდა, ყველაფერი გვიამბო და ბოლოს დაემატა. ერთი მეცხვარე ფშაველა ამოვიდა ბალიატთან და ისეთ ლექსებს დამღერის ფანდურზე, რომ, ღვთის მადლმა, ტირილა მოვიყავი. სანდრომ თქვა, თუ ის არ ენახე, ვერ მოვისხევენბო. მე სტუფანწმინდას დაებრუნდი, სანდრო კი ხვესურს გაყავა. საში წეღი ისე გავიდა, რომ სანდროს ვეღარ შევხვდი. ერთხელ ქალაქში თურმე მადიოდა სანდრო. ვხათ ჩემთან მოვიდა, ერთხრთი მოვიყიბეთ. ბოლოს სანდრომ ჩვენს ერთად ნადრობა და ფშაველი შეღექსე მოვიგონა. სანდრო ძალიან ღოკავდა იმ ფშაველს, ათვალეები ამიბილაო“.

ალ. ყაზბეგს უცნობი მელექსისაგან ჩაეწვირა „ჯარჯი“, „სამი არ გაიწერთნება“ და „მეთლემის კარზე ჰეღია“.

ასევე საინტერესოა სიმონა გიგაურის მისწვილის გადმოცემული ამბავი ალ. ყაზბეგზე.

„ბობა ჩემისაგან, — იგონებს გიგაური, — ხშირად გამიგონია, რომ სანდრო ცხვარში უც-

1 დ. ბენაშვილი, „ალ. ყაზბეგი“, 1939 წ.

ნათრად იქცეოდა... ვეტუოლით: კაცო, თუ შეცხვარე ზარ, შეცხვარე იუჯი, თუ არა და რას მერგებო. მაგრამ სანდრო უფრადღებას არავის აქცევდა და თავისას დაგატობდა. „მოდღვარის ამბავი“ პეტრეარ მათქმევინო... როდესაც „მოდღვარი“ ბძიანემ წაუკეთებთ, სიტყვა: ხე-ღაჯ-რასთვის მალაპარაკებდა, რამდენჯერ მათქმევინა და საღ ვამოუყვებოა თურმე.“¹

როგორც ამ ამონაწერიდან ჩანს, უბრალო მწვემის მოყვალად ამბავი დასდებია საფუძვლად ალ. ყაზბეგის ფსიქოლოგიურ რომანს „მოდღვარს“.

მისი მწვემოსობის მეგობრები — პეტრე გუჯარაძე და იაკობ ღუღუშაური იგონებენ: „უცნურა კაცია სანდრო, როცა ყარაულშია ზოლში, კარტოფლის სანთელს შეიჭანს, აანთებს და სწერს“. ამაზე იაკობ ღუღუშაურს უთქვამს: „რთა საკვირველი, იმაზიან მთელი ღღუღა-მე სწერს, სახლშია ნახვევი და აქაც, ქალაქ ლამეს რა ვასტებს, თუ არ სწერაო“.

ასე გატაცებით წერდა ალ. ყაზბეგი, სადაც წერის გინი მოუვლიდა, იქ დაიწყებდა თავის მდლიანი კლამით გმირებთან საუბარს, იქ ატორდებოდა იგი თავისი გმირების ზედიზე და იწუ დასყვამდა ყვირის მოძალადე მტერს, რომელმაც მისი ოდესღაც წმინდა და შეურყვევლო თემი ფეხქვეშ გათელა.

ალ. ყაზბეგი „მოძღვარში“ გმირთა ღრამას შლის თემისა და პიროვნების დაპირისპირების ნიადაგზე. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ნიადაგზე აღმოცენებული კონფლიქტი მაინც არ თრგუნის ადამიანის მოსწავლევას თავისუფლებიასკენ. თემი თავის უფლებებით პირობებს ზღუდას, მაგრამ თემისა და პიროვნების შორის მაინც არსებობს საზღვარი. ამიტომაც არის, რომ თემი ატორისათვის თავგანისცემის საგანია. თემში ხელუფალი იგი შირალურ და ზნეობრივ სიწმინდეს და ამიტომ შირთხოვდა ყველა წევრისაგან მის დაცვას და თემის შირილიებას. თემი თავის მხრივ ვალდებულია ყველა წევრი დაიცვას, თემისა ზოგჯერ თვითონ თემიც უხეშად ურავო თავის წევრების ცხოვრებაში. ასე, მაგ., თემი ეხვეწება ონისეს დარჩეს („მოდღვარი“). ზელი ალს განზრახვაზე და არ მოშალოს კერა.

„ონისეუ... ონისეისა... ნუ წახელო, ნუ მოგეშორდები! ვთხოვთ! ძაღსა ეი არ გატანო.“²

თემი ცდილობს ერთად შეაკავშიროს თავისი წევრები, დაეკისროს მათ თემის ძველი, დრო-

მიკმული ადამიანებისადმი შირილიება, შირითხოვის მითგან გულწრფელობა, პატიოსნება, სიტყვის ვაუტებლობა და მოქმედის სიყვარული. თავის მხატვრულ პროზაში ალ. ყაზბეგი ერთმანეთს უპირისპირებს თემისა და პიროვნების. კეთილშობილური გრძნობების შირთხოვადე პიროვნება თავის ინდივიდუალურ უფლებებს შირითხოვს, რის გამოც ხდება შეგახება თემისა და პიროვნების შორის. ამ დაპირისპირების დროს პიროვნება ყოველთვის დამარცხებული გამოდის.

ალ. ყაზბეგი, შირთალოა, თავიანისმცემელია თემისა, მაგრამ მაინც ვერ ურგდება პიროვნების თავისუფალი მოსწავლევების შეზღუდვას, რასაც თემი იხენს პიროვნების მიმართ.

ალ. ყაზბეგი ხელდაუდა, რომ ბარი თავის ურთიერთობის წესებით ანგრევადა მისი ცხოვრებას, რითაც ხელს უწყობდა თემის ერთმანეთის რღვევას. თემში ჩნდებოდნენ გელა გოდერაშივილისა და გაგი ჩოფიკაშვილის მსგავსი ტიპები. „მოდღვარში“ ტრაგედის საფუძველი მაინც სიყვარულია. თავისუფალი ზუნებრივი სიყვარულის გარშემო იყრის თავს კონფლიქტების შირალი წყება, მაგრამ სიყვარული შეიარყვება უცხო ძალის შემოჭრის შედეგად.

ალ. ყაზბეგი „მოძღვარში“ იყენებს ხეში ფართოდ ვავრცელებულ ტრადიციას „მოკვეთისა“. თემიდან მოკვეთის იშხახტრება ის პირო, ვინც თემისათვის შეუფერებელ საქციელს ჩადენდა, შირქს მოსცხებდა მას. ასეთი შირიტი განაჩენი გამოუტანა თემის ონისე არახულს, გელა გოდერაშივილისა და მყვალას. თემის ონისე მოკვეთა ოჯახური სიწმინდის დარღვევისათვის.

თემის ყველა წევრს აკრძალული ჰქონდა დახმარების ხელი ვაუწყებდინა იმ პირისა, თვის ვინც თემიდან მოკვეთილი, „სამანჩასტელი“ ხყო. თემის საბჭოს ეს გადაწყვეტილება ყველასათვის ნათელი იყო და ყველას ევალებოდა მისი დაცვა.

„მოძღვარის“ მიხედვით, თემიდან მოკვეთილი მყვალა, თავის ვინაობას ვაუმხელს ქვარე ვითისა, ვითამ ვარვად იცოდა, რომ მყვალა სამანჩასტელი იყო, მის არსებაში იბრძოდა ორი სპირისპირო გრძნობა და, არ იცოდა, რომლი-ნათვის შირედა უპირატესობა. ერთი მხრივ, იგი ვალდებული იყო თემის გადაწყვეტილება შეესრულებინა და, შირეც მხრივ, ეცოდებოდა ქრისტიანის შირეა, რომელიც უსამართლობის მსგავსი გამოდარაყო და „როდესაც ეი მყვალასაკენ ვამგზავრებოდა, ყოველთვის პირიჯარს ვადიწერდა და წყნარად წარშოს-თქვამდა:

— უფალო, გელი საშეველად მერყის და თუ ცოდოს ჩადივარ, შენ მამატიე“ (გვ.362). ვითი მხად არის ვატეხოს თემის ვადაწყვე-

¹ ვ. კოტეტიშვილი, „ალ. ყაზბეგი თუ დიმიტრი ყაზბეგი“, 1925 წ.

² ალ. ყაზბეგი თხზულებათა სრული კრებული, თბ. 1965, გვ. 421.

შემდგომში ამ წლის გამოცემის შირილივ გვარდებს აღნიშნავთ ტექსტში.

ტილება, თუ კი ის ეწინააღმდეგება ჭეშმარიტ ადამიანურ გრძნობებს.

მოკვეთილი ადამიანის შემნახვისა და ხელის-შემწყობი პიროვნების განდევნა არ დასტურდება ალ. ყაზბეგის შემოქმედებაში. სამანის ჩასმის კი ხშირად ვხვდებით. სამანს ჩუხსამდნენ თემიდან მოკვეთილ ადამიანს. ამას ამტკიცებს როგორც ალ. ყაზბეგის შემოქმედება, ისე ზეპირგადმოცემები და თეთი ნიშანცვალი სამანის არსებობისა.

„მოძღვარის“ მიხედვით სამანისაშუღი არიან: ონისე, გელა და მყუელა, ავტორი სამანის ჩასმის წესს შემდეგნაირად აღწერს:

„ონისე, როგორც დიაცის გამშობილებული და მუზობლის ოქანის შეურაცხყოფელი ქედონი სქესისა, დამრღვევი თემის წესისა, გამტეხი მუზობლის სისხლისა.

—შეკრულ იქნას და განდევნილ ზევიდგან. —გელა, როგორც მუზობლის და მოძმის სისხლის დამღვრილი, მიზეზი ცოდის ყოფაქცევისა, დანაშაუდ თემის მშვიდობიანობის დარღვევით, გამტეხი თემის პირისა (რადგანაც თემის გადაწყვეტილების წინააღმდეგ ცოლი ძალად დაიბრუნა. — შეკრულ იქნას და განდევნილ ზევიდგან.

„სამთავის ჩასვით სათემო სამანი, სამნივ თემთაგან მოწყვეტილ და შეჩვენებულ იქნენ.

„დღეის იქით, — გააგრძელა თემის ნების დაღვრებას ვადმომცემმა. — მოწყვეტილი იქნებთან ჩვენი თემითგან, მოშორებული ჩვენი კართთგან, ჩვენი მიწიდგან და წყიდგან... ერთ აღარ ეღიარებებს, არც ჩვენი ცრუმო. არც ჩვენი სამარბ, არ შეეხება ჩვენი საღმართო, არც ჩვენი საწირი.

წყევლით იქნება, ვინც მავათ ხელს ვაწუვდის, მოწყურებულს წყალს მიაწვიდის, შეიკვიზელს დათბუნებს და შებრალებულს ჰყოფს. წყევლით იქნება და განდევნილ თემითგან“ (გვ. 405).

იმ დროში ხალხისათვის ერთობას ჯერ კიდევ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. თემობას თავის საზოგადოება ერთ ოქანად მიანდა, თემი მოვალე იყო დაეცვა თითოეული წევრის ღირსება, ოქანური სიწმინდე და მორალი. ვისაც მჭარელობას თემი უწყვედა, დამატებული არავისაგან დარჩებოდა. ყველა წევრმა იცოდა, რომ მოსარჩლელ მთელი თემობა ჰყავდა.

„მოძღვარის“ მიხედვით სამანის ჩასმაში, თემთან წევრის მოკვეთაში მონაწილეობას იღებს მთელი თემი. სამანად ჩასმული ჭეა ანუ დაწყვეთილი ადგილი ყველას შიშის გრძნობას აღუძრავდა.

ალ. ყაზბეგის შემოქმედებაში არ დასტურდება სამანის ამოღების შემთხვევა. ზეპირი ვალ-მოკეობებით კი ზევის ცხოვრებაში ყოფილა ისეთი შემთხვევა, როდესაც სამანი თემს თავისივე გადაწყვეტილებით უკან ამოღულია. ამას

თემი მაშინ აეთხებდა, როდესაც სამანისაშუღის გამოსწორების გზაზე დამდგარს დანიშნავდა. სამანის ჩასმის ალ. ყაზბეგის შემოქმედებაში ვხვდებით არა მარტო მოკვეთის დროს, არამედ მოსისხლე მტერთან შერიგებისასაც. მაგრამ ამ დროს სამანს უკვე აღარ აქვს ის ფუნქცია, რაც მოკვეთის დროს.

მოსისხლე მტერთან შერიგების დროს ჩასმულ სამანს შემდეგი დანიშნულება ჰქონდა. თუ რომელიმე მხარე შერიგების შემდეგ დაარღვევდა თემის გადაწყვეტილებას, მაშინ ის მხარე დაწყვეთილი იქნებოდა და სამანიც მათ ეუთვნოდად ჩრებოდა.

ამ საწესო ტრადიციას ალ. ყაზბეგი მაშინ აღწერს, როდესაც გელასა და ონისეს ვეარეულობა შეაოგა.

„ხალხი მოეხვია მიწას, — ამბობს ავტორი. — მოთხარა ღრმა ორმო და ამისთანა შესაძლებლობის შემთხვევის მოსაგონებლად მაღალი ჭეპი სამანად ჩასვა“!

ზევის საწესო ტრადიციის მიხედვით, როდესაც რომელიმე გვარს ან პირს ჩაუსვამდნენ სამანს, თემის უფუცესნი ითხოვებოდნენ იმ დანაშაულზე. ვისთვისაც სამანი უნდა ჩაესვა. სამანის ჩასმისთვის ამოთხარდნენ ორ ორმოს (ალ. ყაზბეგის შემოქმედებაში კი ყველაგან ერთი ორმო გვხვდება.) ერთ ორმოსი ჩაღებდნენ მაღალ ჭეპს (ჭეპალის ჭეპს, ვ. ა.) რომელსაც „სამანი“ ეწოდება. მეორე ორმოსი კი ჭეპს ღებდნენ, ის ჭეა სამანის ჭეაზე პატარა იყო და „მოქმენს“ უწოდებდნენ.

თემს ჰქონდა უზნაესი უფლება, მაგრამ იგი ამ უფლებას იყენებდა არა მარტო თავის წევრის დასჯის დროს, არამედ მისი დაცვის დროსაც: მტეგომარეობამ ონისე აიძულა ხელი მყუელას სისხლში გაესვარა, მაგრამ იგივე მტეგომარეობამ იგი იძულებული გახადა თემში გამოცხადებულყოფ და სიყვდილით დასჯა ეთხოვა.

ყველასგან მოშორებული, მოკვეთილი და ტანჯული ონისე თემში ვერ იცნო, სანამ მისი პირით არ მოისმინა აღიარება თავისი დანაშაულისა. ონისემ მძიმე დანაშაული ჩაიღინა. მაგრამ თემმა მას სიციცხლე აიძუტა. თემმა ზევიკურადაც და სულეირადაც განადგურებული ადამიანის დასახვე ვარს თქვა. გელა ვოღერძიშვილი, წინ აღუდგა თემის ვინიერულ გადაწყვეტილებას და მოკლა ონისე, თემმა გელას ასეთი მოქმედება პირადი ღირსების შეტრაცხყოფად ჩათვალა. გელა სასამართლოს პროცესზევე ჩაქოლეს.

გელას მიმართ გამოტანილი ასეთი განაჩენი ალ. ყაზბეგს საშუალებას აძლევს, რომ ნათელი მოჰვიანოს თემის სულიერ სიმაღლეს. თემი ონისეს მიმართ დაუნდობელია, როდესაც ონისეს სიციცხლეს აიძუტებს. ონისეს მტეგომარეობაში

მყოფი კაცისათვის ხომ სიცოცხლეს აზრი აღარ ჰქონდა. თემის განაჩენს ყმებსას პირით ვეცნობთ:

„თემს რომ გაძლიერებელი ენახე, გაუტყუე-ლო, ჰაი, ჰაი, რომ გიჩვენებდა ძალას. მოგვრე-და და მოგტყუებდა... მაგრამ ესლა, ესლა სელს არ გახლებს... არ გახლებს, მაგრამ თემობაშიც ვერ მივიღებს... წადი, იცხოვრე, იცხოვრე, სა-დაც ვინდა... შენ ერთხელ მოსწყუდი თემობას და ვეღარ შეუღუღლებია“ (გვ. 517).

თემი ონისეს კვლავ ძველი განაჩენით ისტემ-რებს, არწმუნებს, რომ ის, როგორც ერთხელ მოკეთილი თემს ვეღარ შეუღუღლებდა. წყა-ლობად თემმა ონისეს სიცოცხლე აჩუქა: მაგ-რამ ონისე არ არის ასეთი განაჩენის ცმაყოფი-ლი. გულდაწყვეტილი ონისე თემს მიპართავს:

„—არა, ხალხნო, არა ყმებზე: არა, ავტომე თქვენს ჰირს დაღუე:... არა ვარ თქვენი წყა-ლობის ღირსი... ეგ წყალობა დიდია, მაგრამ მწე-ლი, შეტად ძნელი... არა ვარ ღირსი არც იმ პე-რისა, რომელსაც მოამწოდენს... ვინც ლეკმას მოასწავებს, ის ლეკმა ალაღი იქნება და მე კი არამი ველ ვეღარ ჩაუწევს... ყმებისათვის ჰირსი კენესამე... ხალხო, თემო!... ავტომე თქვენს ჰირს დაღუე... არ მინდა, მაგად არ მოვსულვარ.“

— მამ რისთვის მოხვედი რა ვინდა?

— იმად, რომ დამნაშავე ვარ... ვაგი დაიკარგა ჩემის მიზეზით და მიშველეთ—დავიხსნა... მიშ-ველეთ, თემი ხართ, დიდი შეგაძლიათ... დაიხს-ნით და თემად ჩამქოლეთ.

ხალხი გაჩუმდა, იმან იგრძნო სრული საამოე-ნება ონისეს მოთხოვნისა; იგრძნო მისი მდგომარ-ეობა, სინდისის ვადვიძება და სატანგელი: მიხედა და სიტყვა გაუწყდა“ (გვ. 517-518).

ონისეს საყვედური თემისადმი მათი შირა-ლური დამარცხება იყო.

ნაწარმოების დასასრულს ავტორი ღაპარა-კობს გულადგომიშვილის ჩაქოლვაზე, ამ საწესო ტრადიციას ვეცნობით „ხევისბერ გოჩაშიც“, როდესაც ხევის მოლაღატ ორ ოსს თემის საბუკო, გოჩას ხელმძღვანელობით, ზა-ქოლვის განაჩენს გამოუტანს.

„აღ. ყაზბეგი ჰუმანური მწერალია, იგი წინა-ღმდეგია სისხლის ძიებისა, აღმიანის მოკვლისა. მაგრამ როგორც უდიდესი პატრიოტი თავის ქვეყნისა, ვერც სამშობლოს დღაღატ ვეგდება, ვერ ურიგდება იმ საუკეთესო ტრადიციების და-რღვევას, რომლებიც ხალხის ინტერესებიდან გამომდინარეობდა.“

ავტორს გელა ნაწარმოების დასაწყისშივე უარყოფით გვიჩად ჰყავს დაბატელი, იგი მე-ფის სამსახურში ჩამღვარა და თავის შიშვე ხალ-ხისათვის ზურგი შეუქცევია. გელა აბუჩად იგ-დებს იმ ტრადიციებს, რომლებზეც თვითონ აღი-ზარდა. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ასეთი გმირი ვერც ავტორისა და ვერც მკითხველის სიუყუ-რულს ვერ დაიმსახურებდა. მან რამდენჯერაჲ

დაარღვია თემის გადაწყვეტილება, დამაშულს ზედ ისიც დაურთო, რომ ონისე მოკლა.

„ხალხი წახლა და თემის პირი იმყოფეს...“ (გვ. 520) ამბობს ყმებსას პირით ავტორის მოსა-ტრიის „ჩვენობის დაკარგვას“, რომელიც უცხო ძალის შემოჭრამ გამოიწვია მთაში.

თემის ან სამშობლოს მოლაღატეთათვის ჩა-ქოლვა ყაზბეგის შემოქმედებაში ყველაზე დი-დი სასწელი. თემმა გელას ჩაქოლვით სიკვდი-ლის განაჩენი გამოუტანა და ასრულა კიდევაც: დაირსება, რასაც აღ. ყაზბეგი იყენებს თავის შემოქმედებაში და, კერძოდ, „მოძღვარში“, ხევენი ბოლო დრომდე შემონახულია. ზალა-ჰეთხავდა თემის ღირსების შემბალავს, სო-ციალური ბორბტების დამწერგავს და იმას, ვინც არ ემორჩილება თემის ადამ-წყებულს.

„აღ. ყაზბეგმა დარისებვა გამოუყენა თავისი გმირების ეროვნული თვითშეგნებისა და შირა-ლის საჩვენებლად. ყაზბეგის გმირებისათვის ყველაზე დიდი უბედურება დარისებვაა. დარის-ებვა „მოძღვარში“ ეროვნული თავისუფლების იდეასთან არის დაკავშირებული, როდესაც თე-მისაგან განდგომილმა ონისემ სამხრული დანა-შაული ჩაიღინა—მყავდა მოკლა, თემი მკვლელს არისებეს სათემო დროშებზე და სამამსაც ჩაუ-ვაშს.“

თემი ყველა წევრს ავალებს მკვლელის მოქე-ნას, რომ უღანაშაული „მოძღვარი“, რომელსაც ბრალად ეუბოდა მყავლას მოკლა, გამოეხს-ნათ პატრიოტიზმად.

აღ. ყაზბეგი, დარისებვასთან ერთად, „მოძ-ღვარში“ დამწყალობენებასაც აღწერს. დამწყა-ლობენების სავნად, ნაწარმოების მიხედვით, ზღე-ბიან ის გმირები, რომლებიც რამე კეთილ საქ-მეს გააკეთებენ. „მოძღვარში“ ღვეანოზი ამწყა-ლობენებს იმით, ვინც საზოგადო სიმდიდრეს სა-კუთარი შეწირულებას უმატებდა.

ხატობაში მისული გლეხები მუხლს იყრიდნენ სათემო დროშების წინაშე, რომელთანაც ხალხს თავისი წარსული პედ-იღბალი შეეერთებინა და „რომელნიც არა ერთხელ და ორჯერ ამოუ-ღებულყო მთელთ სისხლში თავის ქვეყნის, სასწმუნოების და ეროვნული დაცვისათვის აღ-ჩინდელ არეტლობის დროს“ (გვ. 505).

დამწყალობენების შესახებ აღ. ყაზბეგი „მოძ-ღვარში“ ღაპარაკობს: „გაისმოდა დროშის ზა-რის ეღრიალი და ღვეანოზებისაგან დამწყალო-ბნება შეწირავისა, რამელიც უკანასკნელს ნიეთს საზოგადო სიმდიდრეს უმატებდა“ (გვ. 505).

რელიგიურ დღესასწაულებზე შეკრებილი ხა-ლხი, ვარდა იმისა, რომ ასრულებდა გარკვეულ რიტუალს, ერთმანეთს ძალასა და გამოუდგობა-შიც ეციბრებოდა. ამ დროს იმართებოდა ვირთი, შეკრება ქვის სროლაში, გამიარება, გაღუქუ-ბა და სხვა, ხატობაში მისული მლოცავეები ერთ-

მანეთს ეცობრებოდნენ ბერხინობასა და მოსაზრებულობასი, სიმამაცესა და ვაჟაკობასი.

აღ. ყაზბეგი კება-ღიღნებით იხსენიებს იმ ხალხს, ვინც წმინდად და პატივისცემით ეპყრობოდა სათემო სალოცავენს. ანთ საყოლავედ მას მიაჩნდა საპასანგელოზის ხატი. ამ დღესასწაულზე თემის კაცები ერთმანეთს სტუდირის დახვედრასა და პატივისცემაში ეცობრებოდნენ. ეს აღვალემა იმითაც იყო ცნობილი, რომ იქ ინახებოდა სათემო დროშები, რომლებიც სამშობლოს დამოუკიდებლობის დაცვისათვის ბრძოლაში ბევრჯერ შეღებილიყო მთავლების სისხლით. საპასანგელოზის სამლოცველო იმდენად წმიდა აღვიდად ითვლებოდა, რომ იქ შეფარებულ დავრილ ცხოველსაც კი მონადირე ზელს ვერ ახლებდა.

სპარსანგელოზის საეკლტო რიტუალი ავტორმა მოხდენილად ჩაერთო „მოძღვარში“.

აღ. ყაზბეგი მკვეთრად აღწერს იმ სახალხო გართობებს, რომლებიც სრულდებოდა ხატში სპარსანგელოზობის დღესასწაულის დროს. ასეთია „გუდურ-გუდურა“, „ქვეს გაწევა“, „ქუდის ვატაცება“, ხალხური მასობრივი ცეკვა „ვოგონა“ და სხვ.

უნდა ითქვას, რომ ყველა ეს სახალხო გართობა დღეს აღარ გვხვდება, მაგრამ მათ თავის დროზე დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა ჰქონდათ. საწესო ტრადიციის მიხედვით დეკანოზი ანუ ზეისბერი ვალდებული იყო მრევლი, რომელიც კი ხატში მივიდოდა, სალოცავად დაემწყალობინა და სახალხო დავლის შემდეგ, ვისაც კი ახვეწებდნენ ხატის, მისთვის შეღებულ დავლელი საყლაღის სისხლი ქვარის სახით წავსცა.

ამ დღესასწაულის დროს მწერალს ხაზგასმული აქვს ლექსისა და სიმღერის ძლიერი ტრადიცია. ლექსები და შაირები შევირება აუცილებელი იყო ხატობა-ღეოობაში.

ხალხი როცა მიეგება ყველასაგან პატარეკმელ და საყვარელ კაცს თემის უხუცესს ქმუხანს, ქმუხან მადლი ლექსად გადაუხაზა და წარმოიქცა:

დავებრდი, დავჩინაყდი,
წერი შეშემქმნა კლარია:
შინ საქმეს ვეღარ ვაკეთებ,
ვარედ ვარგვიარ აღარა! (გვ. 512)

ქმუხანს ლექსად ნათქვამ სიტყვას თემის ყრილობის უხუცესი წევრებიც ლექსითვე უბახულებენ:

გავიძელ, ბერო მინდაიქ!
მეზლი მოიბი მგლისათ:
ჩავციყოლიე უნტროსნი,
ვისაც თავი აქვს ცდისათ. (გვ. 513).

აღ. ყაზბეგის მოთხრობებისა და რომანების მიხედვით, ასეთი ლექსები და სიმღერები დავა-შირებულთა მშრომელი ხალხის საქმიანობასთან,

მათ ლიხისა და მწუხარებასთან მწვემსები სიმღერით ეგებებთან განთიადს. ლექსები და წაირები მათი სულიერი საზრდოა და მათი შაირების ტრადიცია მწვემსთან შორის ჩამოშალადა მოიქმული „მოძღვარში“.

მთიელი მწვემსების ვასარობა ხალხური საყრავი—ფანდური იყო.

„მოძღვარში“ მწვემსი შეფანდურე ფანდურის აკომპანემენტზე, ამღერებს ლექსს ჭარჭიზე, რომელიც ჭიხებზე ნადირობის დროს იღლება.

მწერალი გადმოგვცემს შეფანდურის მიერ გულში ჩაწერილად შესრულებული მადლიან გავლენას მწვემსებზე, განსაკუთრებით კი ონისებზე.

ონისე არაბული, მავალასა და თემს მომობრებელი, შორს, შოში, მწვემსებთან ატარებს დროს. დღე ცხვარს უდლის, ხოლო დამე მწვემსებთან იქცეის თავს, მაგრამ ეს არ არის გართობას მოწვევებელი აღამიანის თავის შეტყევა. ის საერთო მზიარულებაში არ ერევა.

„ჩაკრა უკანასკნელად მეფანდურემ სიმები, ამოიხზა და დაიძახა—თქვენი გამარჯვებისა იყოს! უველას სული გავამიდა, განაბულიყო და მხოლოდ ფანდურის შეწვევასთან ერთად თავისუფლად ამოსთქვა ძლივს მოახტებს... — დელისთან ტყუილია. დეთის მადლმა! — დაიძახა ველაცამ. სხვებმაც კვერი დაუკრეს და ლამარაკი გახტრდა. მხოლოდ ონისე იჯდა ისევე ისე გაუნძრევლად და სახე მწუხარედ შეტეზუნოდა. ეტყობოდა მის გულში ამ ლექს-ემს საყმარ ნაღველი მოეგროვებინა და საეაგლახო დემილით მოეცემა.

კარგა ხანი იქდა ისე გაჩუმებული ხმამოუღებლად, ყველანი წავიდ-წამოვიდნენ, მაგრამ ონისე არ გაინძრა.

— მამ უღალატა? — ბოლოს მწარის ოხვრით წარმოსთქვა და დავმბატა: — იქნება მეცა მღალატობს, სხვა შეუუყარა? რაისთვის, რად? ვანა ჩემსავით სოყარული შეუძლია ვისმე? არა, არა დეთის მადლმა!

გულის ვასავებრად წარმოსთქვა და აღვზნებულმა ცეცხლმა ორი, მაგრამ მეტად ცხარე ცრემლი თვალთვან გადმოაწურა.

ონისემ ვაამარა ხელი, ვავლო თოფსა, წენარად წამოიღვა და იმ წუთიდან ბინაში აღარ მოსტლა.

ათსში ერთხელ ველად გაეარდნინს ნადირსავით თვალს თუ მოპარადა ვინმე, თორემ სალამარაკოდ ხომ ვერაინ დავახლოდებოდა! — ეთოთხულობთ „მოძღვარში“.

სიმღერის, ხალხური ლექსის დიდი შოამავონებელი გავლენა გვიჩვენა აღ. ყაზბეგმა ონისე არაბულის სახის დახატვისას.

საღამო ხანია, ყველას სინანეს, დიდი ტანყვა-

1 აღ. ყაზბეგი, თხზულებანი, ტ. II, 1948 წ., თავი VII.

წყალებსაიან დაღლილ მწყემსებს მალე დაეპო-
ნათ, ძაღლებმაყ თვით მონახეს ადგილი და
გრძელ კედლი სხვირჩაყოფილები თვლემენ.

მინყარდა არე-მარე; შეწყდა ცხვირის გამაყ-
რებელი ბღაილი. ზუნება თითქოს სამარისე-
ბერმა სიჩუმემ მოიკცა. არ ეძინა ონისეს და
თავისთვის წყნარად, საყუდურით გაიძახდა:
— ტალო! აღარ დამეძინა“. მავალას მღვთმა-
რეობით შემფოთებულ, ველად გაჭრილ ონისე-
ზე სიმღერის გაყენა ასე აქვს ალ. ყაზბეგს გა-
დმოცემული:

„რამდენიმე ხანს მოწყენილი, რაღაცა ფიჭ-
რებს ეძლეოდა და თავისთვის ჩემად ლაპარაკო-
ბდა; ზოლოს წყნარად, სუფიანად, შემღერდა:

მთაო! გადმიშვი მადლო,
რა ნისლი მოვიხვევია?
შენს იქით ჩემი საფულო
ცხოს ვისმე ჩუხხვევია!...

წარმოსთქვა ეს და უჯანსაღელ სიტყვებთან
ერთად თვალები ცეცხლად აუნთო.

— ცხო ვისმე?! — ერთხანად წამოიძახა იმან
და წაჩოქარდა, სახეს აღდური ავარდა, შებლი
შეკუმუნა და წითს წინედ სასიამოვნო, დამშვი-
დებელი სახე გამეხებულს ელვას დაემსგავსა.

— არა, ღვთის მადლმა, მავალაო! თუ მე არა,
ცხოსაც ვერ ერგებოი!... მე ცხოზედ მეტად მიყ-
ვარბარ და საუყუნოდ ზემი ხარ.

როტტომ სთქვა: ერთი არა სჯობს
ამ ზემსა მოგონებასა:
ერთხელ სიყდილი სჯობია
სულ მუდამ დაღონებასა!

— სჯობიან, სჯობიან, ღვთის მადლმა! — წამო-
იძახა ამან და თავივეს დაეშვა“ (გვ. 405).

სიმღერის დიდი ძალა გვაგვრწმობინა მწერალ-
მა ონისესა და მავალას წისქვილში შეხვედრის
დროსაც.

„...აღელვებული ონისე მოადგა წისქვილის კა-
რებს, წაპარბაცდა, ხელათ კედელს მიეგრძნო,
რომ არ დაეარდნილიყო, ონისეს თვალებს წარ-
მოუდგა მავალა თავისი მწყენიერებით: პატარა
წისქვილში ვაჩაღებულს ცეცხლის წინ ჭალს
გაეშალა ნაბადი, უჯან დაღებულ საფუკავზე თა-
ვი მიედო და წმინდა სანთელივით ჩამოსანძული
ვლი გამოსხენოდა. ცეცხლის შუქზე ქალი მე-
ტად დამშვენებელიყო და ციერ საგოჭობეთი
მიზნადეულობა დასთამაშებდა. მავალამ ირივე
ხელი თავივემ ამოიღო, მიესვენა ტომარას და
ოცნებაში შევიდა.

გაიარა წუთმაც და ქალმა ნაზი ხმით დაამ-
ღერა.

მოფრანდი, ჩემო მერცხალო,
დამიკვიტეკე ბანხვლა,
თითქოს პუიციად: მავარხარა?
მამ რაღად დახეიდ ვანხვლა?

ქალმა ველარ გაათავა ეს სიტყვები, რომ კა-
რებში ბრახენი მოესმა“ (გვ. 415).

აღამიანის შინაგანი განცდების წინაშე სიტყვი-
ლი ხალხური ლექსები მრავლად გამოიყენეს სტეპან-
ბეგმა თავის შემოქმედებაში.

ავი ქალის, ავი ცოლის სახეს გვიხატავს ავ-
ტარი ერთსტროფიანი ხალხური ლექსით, რო-
ნელსაც ველა გოდერძიშვილი მღერის:

ვაევაესა ცოლის სიავე
შუა გხას მოგონდება;
წაყალის საგონებელში,
გხას იქით გადაეარდება... (გვ. 384).

ველას მავალა ბოროტ, ავ ქალად ვჩვენება
და თავის უხეშ მოპყარბას იმით ამართლებს,
რომ „—ღედავაცი და ცხენი ერთია—მთარბი
კი ორთავესთვის გაჩენილი!“ (გვ. 385).

ალ. ყაზბეგი თავის შემოქმედებაში სოცია-
ლური ჩაგვრის წინააღმდეგ ბრძოლის მძლეო
იარაღად იყენებს ხალხურ ზეპირსიტყვიერებას.
სოციალური უთანასწოების დასაგმობად ალ.
ყაზბეგმა „შომღღერში“ ყელავ ხალხური ლექს-
ი გამოიყენა:

წუთის სოფელიო! ეფალმა
შეგამყო ათსევიარდა,
ერთი რთ კარგად მოაწყე,
ცხოს რად არ ავღებ ფარად!
(გვ. 358)

ამ სიმღერას მღერის თემიდან მოკვეთილი
მთა-კლდეს შეფარებული მავალა. ვინ იცის, ამ
დროს რა სურათები ეხატებოდა თვალწინ, ყო-
ველი მოგონება წარსულისა ცრემლს აღერვი-
ნებდა, „ტიროდა—წერს ალ. ყაზბეგო—ისეთი
მოთქმით, რომელიც ქვას გაბეჭავდა და მიწას
ააღულებდა“ (გვ. 358).

ეს ხალხური სიმღერები სიბრძნით ამტყუე-
ლებული ხალხური ლექსებია, ამიტომ ალ. ყაზ-
ბეგის გმირები თაიანთ სულიერ განწყობილე-
ბებს ხშირად ხალხური ლექსებით გამოხატა-
ვენ.

ონისე არაბული მავალას მყველად გვეუ-
ლინება. შესაძლებელია, მწერალმა ეს გზა იმი-
ტომ აირჩია, რომ მკითხველისათვის კიდევ ერთ-
ხელ ეჩვენებინა ონისესა და მავალას უჯანსაყ-
ნელი შეხვედრა, მოესმინა, თუ რას ეტყობდა
ონისეს მავალა, მაგრამ ამის შესახებ მწერა-
ლი არაფერს ამბობს. დიდხანს მკველეობის
ამბავი გამოუმღღერებელი რჩება. თუმი ღელავს
თემის საბჭო არისებებს იმას, ვინც ემწყეო ღელა-
კაცის სისხლში ვაისეარა ხელი, რომელიც ბერს
შეფარებოდა და ხალხის სამსახურისთვის გა-
ეწირა თავი: არისებდა იმას, ვისი მიზეზითაც
მთის მღერნალი ბერი გადაასახლეს.

მავალას მოკვლის ამბავს ეძებთ მოძღვრის

პირით და ჩვენში კუმპარტი სობრალდოს გრძობას აღძრავს ამ მრავალტანჯული, თემისაგან უღანაშუალოდ დასჯილი მყავალას სიკვდილი. ისმის კითხვა რატომ აიჩიო ავტორმა მყავალას შევლელად ონისე? ამით ავტორმა კიდევ უფრო დაამძიმა ონისეს ცხოვრების ისტორია, კიდევ უფრო მეტად აავსო ტრაგიზმით მისი ახალგაზრდული სიცოცხლე. ონისე არაბულმა ხანწლით ვაჟი ის გული, რომელშიაც თვითონ ისევნა, მოუხსნო სიცოცხლე იმას, ვის ბიღნიერგებასაც გულით უცდილობდა, რომელთან შეერთებასაც მისი ცხოვრებისა და სიცოცხლის დედაზარი იყო.

ონისე არაბული ერთადერთი გმირია ალ. ყაზბეგისა, რომელიც საკუთარი ხელით ჰკლავს სატრფოს. ამით განსხვავდება იგი დანარჩენი გმირებისაგან. ონისეს სიყვარული ბუნებრივია, ამას იგი დაუფარავად უცხადებს მყავალას:

„—ქალაქი ორნივ ვიტანვეთ, ვიწვალეთ და ვერ დავივიწყეთ ერთურობით. ერთურობით ვნახეთ და შეგვიყვარდა. ჩვენის ნებით არ მომხდარა ესა და ვერც ჩვენის ნებით გავიყრებოთ... ვეცადე ქალაქი ვეცადე დეთის მადლმა, რომ გულად მამოშვლე, შენი სიყვარული ფესვიანად ამომგაღვრა, შენი სახე ცხელის რკინით ამომგებუვა გულადან, მაგრამ დადენი, დავიღე და აჰა, მაინც შენთან მხედავ“ (გვ. 417).

აქ ნაჩვენებია კუმპარტიად ზნეშადლი სიყვარული. ერთი წუთითაც არ გვეპარება ეჭვი, რომ ონისეს იმ წუთშიაც ძლიერი უყვარდა მყავალა, რომელსაც ხანჯალი ვაღამდე გაუტარა გულში. თითქოს იგი მკითხველისათვის უნდა ვადაქციებულიყო საზიზღარ, ბოროტ აღამიანად, ის სიშპათიები დაგვეყარვა, რასაც ადრე ვიჩინდით მის მიმართ, მაგრამ არა, შეუძლებელია გულგრილად მოიხირო გულში ჩამწვდომი სიტყვებზე თემის საბჭოში რომ ამბობს ონისე:

„—მე მყავარა მყავალა—დაიწყო ისევ ონისემ სულის ეცნესებით,—მიყვარდა, ვფიქრობდი, იმედი მქონდა ბედნიერება მეწვევა მეტეი, მაგრამ მოეტყუედი... გული გაგვცდა, გაბრაზდა, სისხლი ამერია... მყავალა ცხოსათვის ვერ დავთმე და მოვყალ... მეგონა მოკვლე მეტეი და მოვიყვებე მაინც, მაგრამ უფალი დიდი უფოლია... დღენი მომეწამლა, სიცოცხლე გამომავდა და გულს მეტი შხამი ჩაესხა. დავდიოდი, ევამდი, ესეამდი, მეძინა თუ მეღვიძა—ვერ ვამეგო... ყველა შავად, მწარედ და ხალხლიანად მეჩვენებოდის...“ (გვ. 518).

მყავალას საღლაჯთან ონისეს უქანასენელი მისილის სურათი შევერთად მეტყველებს სიკვდილზე სიყვარულის გამარჯვებაზე.

ალ. ყაზბეგისათვის გმირი იმდენად არსებობს, სანამ ემორჩილება თემის ადამ-წესებს, ვ. რ. პიროვნება საზოგადოების გარეშე არ შეიძლება არსებობდეს და, ამ კანონიდან გამომდინარე, ყა-

ზბეგის გმირებზე თემის წინააღმდეგ მეტროლონი იღუპება.

ონისე არაბული პირად გრძობდა, ვაჭარა ყვებდა, რომ თემი არ გადალიზებოდა წინ.

ონისეს ტანჯვა-წამება და ტრაგედია სრულიად სამართლიანად აღძრავს მკითხველის მხარდაჭერასა და თანაგრძობას. ონისე, რომ ტრაგიკული გმირი გამძღარიყო, ამისათვის ალ. ყაზბეგმა გამოიყენა საწესო რიტუალები და ხალხური ლექსები.

„მომღვარში“ ალ. ყაზბეგი, როგორც აღვნიშნეთ, იყენებს ხალხურ ზღადავს — „გარჯი“ ამის თაობაზე ცნობას იძლევა მისი მეგობარი დიმიტრი ლედეშერი. ალ. ყაზბეგს დიმიტრისათვის უამბია ფაშველი შელექოსისაგან მოსმენილი ლეგენდა, დაკავშირებული ხევსურ ვოცა—ჭურჭაის სახელთან.

ყაზბეგის „მომღვარში“ აღწერს სისხლის აღების წესს, რომელიც ძველ ხევში საუქუნოებით იყო განმტკიცებული. თემური წყობილებისათვის დამახასიათებელი იყო მყველობა, შერისიძება, სისხლის აღება და თემიდან მოკვება. როგორც ცნობილია, გულად მოსაწრო ონისეს მყავალასთან ტრულიში და საქმე იმით მთავრდება, რომ ონისე დაიჭრება გულას მიერ მოქნეული მახვილით. ონისეს კრილობა არ იყო სასიკვდილო. ონისე მორჩა, მაგრამ საქმე ამით არ დამთავრდა, ამერიდან ონისეს სისხლი დაევილა გულას. ორი გვარი— არაბულებისა და გოდერძიშვილებისა—ერთმანეთს მოსისხლე მტრებად გაუღებენ.

ისმის კითხვა: როგორ უნდა მოგვარებულიყო ეს სახალხო საქმე, როგორ უნდა დამშვიდებულიყო ორი მოსისხლე გვარი? პასუხი ერთია. აქ ისევ თემს უნდა გამოეჩინა გონიერება, კვლავ შეაკაცებს საშუალებით მოხდებოდა მათი შერიგება, მაგრამ ამ დროს შერიგება ხდება გვარისა და არა იმ პიროვნებისა, ვინც ეს დანაშაული ჩადინა. თემი ღრსად არა სთვლის შემოირიგოს გულა, ონისე და მყავალა.

ონისესა და გულას გვარეულობებ მაშინ შერიგდნენ, როდესაც თემმა ონისე, გულა და მყავალა მოკვდილიად გამოაცხადა. ავტორის კარგად აქვს აღწერილი, ხალხური წესი, როდესაც ორი მოსისხლე გვარი ერთმანეთს ურიგდება. ხევის ძველი წესის თანახმად, უფროსი მამაკაცები ვალდებული იყვნენ ერთმანეთს ძმებად გადიოლდნენ, ხოლო უმცროსებს დედა-ქალებისათვის ძმებზე კბილის დაჭრით შევლიდა შევლიდათ. ამის შესახებ ავტორი „მომღვარში“ წერს:

„ამ დღიდან ვადაჭრებოდა ორი გვარეულობა თემის შეაკაცებით და ორ მოსისხლეთ მაგიერ, ორს ძმებად დაკავშირებულს, ერთმანეთისათვის თავდაღებულს სახლობად ვადაიქცია. ხალხი დამშვიდდა, გაიმართა საღმრთო და საოჯახო ღებინის დროს გულას და ონისეს გვარეულობაში უფროსნი ძმად გადიდნენ, უმ-

ცროსები უფროს დედასაცებს ძეძუზე კბილს აღგამდნენ და შეიღობილად უხდებოდნენ და ამგვარად საერთოდ „ნათესავდებოდნენ“.

მართალია თემმა შეარიგა ონისეს და გელას გვარეულობა, მაგრამ თვითონ გელა და ონისე კვლავ მოსისხლე შტრებად დატოვა.

ნაწარმოების დასასრულს გელამ მოკლა ონისე. ამით კიდევ ერთხელ დავალა გელას გვარს ონისეს სისხლი. მაგრამ ავტორი ამ სისხლის აღებაზე აღარაფერს ლაპარაკობს, ვინაიდან ადრე გვითხრა რომ ორი გვიარ შერიგდა, მათ შორის სისხლის აღება აღარ შეიძლებოდა. მაშ როგორ უნდა მოქცეულიყო ონისეს გვარეულობა, მათ ხომ ერთხელ კიდევ აწყენინა გელამ! შეეძლოთ თუ არა მათ პირადად ეძიათ შური გელაზე? ამის შესახებ აღ. უაზბეგი დუმს და გელას მოქმედების დამსჯელად კვლავ თემს წარმოგვიდგენს.

თემმა გაასამართლა გელა, უზენაესი სასჯელი კი სიკვდილი იყო. ასეც იქცევა თემი. გელას ჩაქოლდნენ. ამ ჩაქოლებაში მონაწილეობას იღებს როგორც ონისეს გვარი, ისე გელას გვარი. ამის შემდეგ სრული სიწყინარე და სიშველიე ნამოქარდა ორ გვარს შორის. ონისე მოკლული იყო, ხოლო გელა — ჩაქოლვით მკვდარი.

აღ. უაზბეგმა „მოძღვარში“ დიდი ფსიქოლოგიური ძალით გეინვენა ტრაგედია იმ ადამიანისა, რომელიც წინ უსწრებს თავის ეპოქას, მაგრამ ძველი ცხოვრების კანონებში, საწყისო ადამიანებში იგი ვატეხა.

ავტორმა ამ რომანში სცადა ბუნებრივი სიუჟეტის გზით ადამიანი გამოეყვანა თავისუფლების სარბიელზე და ამ უკანასკნელად უმღერა ტყვექმნილი სიუჟეტის დიად გრძნობას. ვეცნობით თემისა და პიროვნების კონფლიქტების შედეგად აღბრუნდ ადამიანის სულის ტკივილებს და ვგრძნობთ, რომ ამ შეწყვეტებულ ცხოვრებაში მოთავსდება ერთხერ, უხელო და უსწრებელი დარღვევები.

აღ. უაზბეგი ზოგადსაყოფაობრივ ტიპიულებზე გვლაპარაკება. მის „მოძღვარში“ თავისუფალი ბუნებრივი სიუჟეტის გარშემო იყრის თავს კონფლიქტების მთელი კვანძი. აღ. უაზბეგი „მოძღვარში“ იყენებს ფილოსოფიური ხასიათის ხალხურ ლექსს, „ბინდის ფერია სოფელი“ — მღერის ცხოვრებისაგან განაწილები შეყვალა. ამ ლექსს აღ. უაზბეგი იყენებს შეყვალას სულიერი განწყობილების გადმოსაცემად:

ბინდისფერია სოფელი,
უფრო და უფრო ბინდდება,
რა არის ჩვენი სიციცხლე,
ჩიტყვით გავეფერინდება...

აღ. უაზბეგის „მოძღვარში“ ფართოდ არის გამოყენებული ვალექსების ტრადიცია. ვალექსების ნიმუშები მშრამელი ხალხის განსალი იუმორის მანვერებელია. ვალექსების ბევრი ნიმუში მკაცრი სატირაა, მიმართული მორალისა და ეთიკის დამრღვევის წინააღმდეგ. იმათ წინააღმდეგ ვინც არღვევდა ხვეის ადამიანებს, ვინც ლალატობდა მომწე ხალხს. მაგრამ ასეთი ვალექსების დროსაც აღ. უაზბეგის გმირები ზომიერებას იცავენ. მათთვის უცხოა უწმინდური სიტყვებისა და შიირების თქმა.

აღ. უაზბეგმა ხალხური შემოქმედება უხვად გამოიყენა რომან „მოძღვარში“.

ჭარბული ხალხური სიტყვიერების გამოყენებით მან საერთოდ გაზარდა მკითხველის ინტერესი თავისი შემოქმედებისადმი.

ა. შანიძე

ბგპრბაბა ცვალბა მნის ისტორიული ბანვითარკბის ბ ოცმსში დ ბრთბრბაზიბ

შწარლობის მქონე ერის ენის ბგერათა ცვა-
ლებბა ისტორიულად ჩვეულებრივ ისე ბღებბა,
რომ ერსხელ შემოღებულ ბრთბრბაზიბ ვერ
სწრებს ფეხი აუბას ენაში მომბღარ ბგერათა
ცვალბას და ეს ცვალბბა ყოველთვის დროუ-
ლად და სათანადოდ ასახოს წერბლობბით ძვე-
ლებში. ამის გამო ჩვეულებრივბა დაცილებბა წე-
რასბა და გამოთქმას შორის ისეთ ენაშიც კრ,
როგორცბა ძველი ქართული, რომელსაც ჩინე-
ბელი ანბანი მოკოვებბა, სადაც თბთქმის ყო-
ველ ასოს თავისი გამოთქმბა შეეფერებბა და თბ-
თქმის ყოველ ბგერას თავისი საკუთარი ნიშანი
აქვს. საზოგადოდ წერბა უფრო კონკრეტბიუ-
ლიბ, ვიდრე ბგერათბ სიტემბ.

1

ძველის-ძველად, V-VI საუკუნეებში, ქართუ-
ლი სალიტერატურო ენის ანბანში მერვე აღვი-
ლი იქდა ასო, რომელიც მანინ კ ნიშნბთ გამო-
იხატებოდა, რომლის მხედრულ შესატყუბსად
გვბინ შემუშავებბა შ ასო. ამ ასოს ბგერბთი მნიშ-
ვნელობბა თბადამირველად იყო ებ (ძველი ქარ-
თული წერბთი ებ), რომელიც აღნიშნული ასოს
ნაცილად ბშირად გვგვებბა. იგი იხმარებოდა
გარკვეულ შემთხვევებში, სზვბთა შორის, საზო-
გადო სახელბთა სახელობბით ბრუნებში, სადაც
ბრუნვის ნიშანი ბ, მიღებული ბ-საგან რელუქ-
ციის შედეგად. ეს ბ შედის შ ასოში, რომელიც

1 აქ ნახმარი „თბთქმის“ თანამედროვე ქარ-
თული ანბანისთვის ზედმეტბა, რადგანაც დღე-
ვანდელ სალიტერატურო ქართულში ასო და
ბგერბ კარგად ემთხვევბა ერთმანეთს.

ებ-დ დამიღებბა; მბგ, მბშ=მზებ, მთოვარშა-
მთოვარე-ბ, საბშ=სახე-ბ და მისთ.

ძველი სალიტერატურო ქართულის განვითარ-
ების პროცესში ე-ზე ფუძე-გბათავებულ სახე-
ლებს უფრო აღრე დავებრბათ ბრუნვის ნიშანი
სახელობბითში, ვიდრე სზვბ ხმოვნბთ ფუძე-გბ-
თავებულებს: მზებ>მზე, მთოვარებ>მთოვარე,
სახებ>სახე და მისთ... ამიტომ ამ გზბთ მიღე-
ბული ფორმები (მზე, მთოვარე, სახე და მისთ.)
განვითარების შემდგომ საფეხებზე ფუძეც იყო
და სახელობბით ბრუნვის ფორმაც. მებრამ ეს
ცვალბბა ენაში მოხბდა, წერბა კი რამდენადმე ჩა-
მორჩბ ენის განვითარებბას. რაკი ძველად ე-ზე
ფუძე-გბათავებულ საზოგადო სახელებს სახელო-
ბბითში შ მოუდიოდბთ, ამ ბრუნვბში ტრადიცი-
ბთ შ მბინც დარჩბ, თუმცბ მისი გამოთქმბ უკვე
არბ ებ იყო, არამედ ე-ეს მოველნბ კარგად
დადამტურებულიბ IX-X ს.-თბ ძველებში, სა-
დაც შ ნიშნის ხმარებბა ე ბგერბის მნიშვნელობბით
სზვბ შემთხვევებშიც გვგვებბა, მბგ, საკუთარ
სახელებთა სახელობბბთსბ, მოთხრობბბთსბ და წო-
ლებბბთში. მბგ, აღმის 897 წლის სახარებბში,
აგრეტვე პარბლისსბში (973 წ.) სწერბბ: „ბრბანბ
მოსშ“ (მბთ. 84), მებრამ აქ შ უთოდ ე-ს უღ-
რბს („ბრბანბ მოსე“), რადგანაც ამ შემთხვევბ-
ში „მოსე“ მოთხრობბთ ბრუნვბში იველისბ-
ებბა, სადაც ე არბ სპირბთ („ბრბანბ მოსე“,
ე-ბ დღევანდელი ქართულით, „ბრბანბ მო-
სეში“), სზვბგებრად მბი წყბობზვბ შეუძლებულიბ
მამსბადამე, შ ამ შემთხვევბში უღრბს ე-ს.

მისე-ს მსგავსი საკუთარი სახელიბ ქრბსტ
მბი ფუძეც ე-თბ ბოლოვებბა. მბსაც სახელო-
ბბთ-მოთხრობბთ-წოდებბბთბ ე უნდა და არბ შ.
ბოლნისბ, რბიონში, სოფელ ბალჭბში, მბობ-

ვებულ იქნა საჩყოფავი, რომელიც უნიკალური ძეგლია. ამ ქვასამარბის საჩქველზე იკითხება რელიეფურად გამოყვანილი დიდი ასოებით მოკლე წარწერა:

აესეს სოი ქმ მოიქსენ
სოი შემოკლებით დაწერილი სული არის, ქმ კი — შემოკლებით დაწერილი ქრისტმ. ასე რომ, საჩყოფავის საჩქველზე შემოკლებულად ამოკვეთილი სიტყვებს თუ ვაგნისთ, იქნება:

აესეს სული ქრისტმ მოიქსენ

როგორ წავიციოთთო ქრისტმ? ქრისტეა-ღ? — არავითარ შემთხვევაში ეს სახელი აქ წოდებით ბრუნევაში ღვას და უთუოდ ე არის საჭირო და არა ეა. ამიტომ წარწერა ასე უნდა წავიციოთთო: აესეს სული, ქრისტმ, მოიქსენა:

მაშასადამე, საჩყოფავზე ამოკვეთილია მ, რომელიც ძველის-ძველად ეა იყო და რომელიც შემდეგში ე-ს გაუტოლდა.

ერთი ადგილი მათეს სახარებიდან (5,37) ძველ ხელნაწერებში განსხვავებულია იციობება: ჭრუჭისა (936 წ.) და პარზლისაში (973 წ.) ასე: იყავნ სიტყუაა თქუენი ქმ ქმ და არაა არა, ხოლო აღიშნისაში ასე: იყავნ სიტყუაა თქუენი ქმ ქე და არაა არა. გამოცემაში კი დაბეჭდა: იყავნ სიტყუაა თქუენი: ქე, ქე და არა,არა, რაც შეეცდობა. ტექსტი უნდა დაბეჭდილიყო ისე, როგორც აღიშნის ხელნაწერში, და ორწერტილი და მიმდებარე არ იყო საჭირო: იყავნ სიტყუაა თქუენი ქმ ქე და არაა არა. იგრევე იციობება ეს წინადადება უფრო აღრინდელ ხანებტ ტექსტში, რომელიც ი. ჭავჭავაძის პალიმპსესტიდან ამოიკითხა: ხიყავნ სიტყუაა თქუენი ქმ ქე და არაა არა. მათი ორთოგრაფიით დადასტურების ნაწილად (ქე) და უარყოფისა (არა) სახელის ფუნქციით ნახშიარი სიტყუებია; მათ პირველად სახელობითი ბრუნვის ფორმა აქვთ (ქემდებარეებია), მეორედ კი — წრფელობითისა (შედგენილი შემსამენლის ნაწილებია; ეს ბრუნვა უნიშნია) და მას ნიშნავს: თქუენი ქმ იყავნ ქე, თქუენი არა იყავნ არა. მაშასადამე, აღიშნის სახარებას ამ შემთხვევაში ტრადიციით შემორუნაზავს ძველი ორთოგრაფია და მისი მმ აქ (თუ არაა-ს მიხედვით ეიმსკელებთ) თითქო მგა-ს უღრის. ვაშბობთ „თითქოთ“, რადგანაც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, „ბრძანა მოსმ“ წინა-

დადებამი ნახშიარი მ ასო ეა-ს კი არ უღრინდა, არამედ გამოითქმოდა როგორც ე.

პეტროწონის ქართველთა მოწამარბის ტიპიკონში (1083 წ.) დადასტურების ნაწილად ქე ორჯერ არის ნახშიარი, თანაც განსხვავებული ორთოგრაფიით: პირველად ქე (ქე, ნანდვლე 1,4), მეორედ კი მმ (მ და ზემოცა არა მცირე-დი აქუნდა სიფასე 2,16). ცხადია, რომ ისინი გამოთქმით ერთი და იგივეა: მმ უღრის მგ-ს.

ძველი ქართული ასოებით ნაწერ წიგნებსა და სხვა დოკუმენტებში მ ნიშნის ხმარება დარჩა, და XII-XIII საუკუნეებიდან იგი დამკვიდრდა ე-ს გადმოსაცემად უმ ჭგუფში: მაგალითად, გუელი, ძველი, წუერი და მისთ., როგორც წესი, იწერება ასე: ვუშლი, ძეშლი, წუშრი და მისთ. მხედრულ წერაში, რომელიც XI საუკუნეში გამოიყო ხეცურს, უკუვალდა მ ასოს წერა, მაგრამ მე-17 საუკუნეში კვლავ აღადგინეს იგი, სიტყუების უმ ჭგუფში სახმარებლად (ჩუშნი, თქუშნი და მისთ.). მისმა ხმარებამ მხედრულად დაწერილსა თუ დაბეჭდილ წიგნებში ვახანა XIX საუკუნის 60-იან წლებამდე, ვიდრე ილია ჭავჭავაძე არ ჩაერია ქართული ორთოგრაფიის საკითხებში და ეს ასო არ განიდევნა ხმარებიდან.

ძველად გვემონდა ანბანში სხვა ასო, რომლის მხედრული სახე ტ არის. იგი გადმოგვეცხს ხორხისმიერ ბგერას, რომელიც დღევანდელ სალიტერატურო ენაში აღარ გვაქვს, მაგრამ ვაღარა მისი ქართულ ელოებში (ფშვურში, ხეცურულში, თუშურში, მთიულერ-გულამაჟურულში, მოხურში) და აქა-იქ აღმოს. საქართველოს ენობეებში, მაგ., ქიზიყში. იგი კარგად შენახულია აგრეთვე სვანურში.

„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი პოპულარულ გამოცემაში იმეზარად იბეჭდება, რომ ეს ასო სულ ამოგდებულა და შეცვლილია ხ-თვ: ხელმწიფე, ხამს, მუხლი, ხმა და სხვა. მაგრამ სამეცნიერო გამოცემაში აუცილებელია მისი აღდგენა. მაშინ, სხვათა შორის, სხვადასხვაგვარად დაიბეჭდება ორი სიტყვა, რომლებიც ძველად სხვადასხვანაირად გამოითქმოდა და იწერებოდა (ქელი და „ხელი“) რომელთაც მნიშვნელობა სხვადასხვა აქვთ (ქელი — ზედა კიდურია, ხელი — გაღარეული). უნდა აღდგენილ იქნეს იმიტომ, რომ მეთორმეტე საუკუნეში ტ ბგერა მკვიდრი იყო სალიტერატურო ენაში და მისი ხმარება იხვევ აუცილებელი იყო, როგორც დღევანდელი ქართულისთვის ე, დ, წ და სხვ.

ამიტომ დასაინათა, რომ 1956 წ. გამოცემულს ვრცელ „ვეფხისტყაოსანში“, რომელიც 1671 წ. გადაწერილი ხელნაწერის მიხედვით არის შესრულებული (გამოსცა ს. ყუბანეიშვილმა) და აგრეთვე „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა ვარიანტების ოთხსავე ნაკვეთში, რომლებიც მ. რუს-

1 ეს საჩყოფავი ამჟამად თბილისშია დაცული, „ძველი სოფლის“ მუზეუმში, ლია ცის ქვეშ (ეს ტიპის ვაგნობა).

2 ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატერადული ხელნაწერის მიხედვით. გამოსცა ი. შანიძემ (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 2), 1945.

3 ი. ჭავჭავაძის ელი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 321. აქედან ვადაბეჭდა ი. იშინაიშვილი მათვის „ქართული ენის ისტორიულ ქრესტომათიაში“ ტ. I, ნაწილი I. 1970, გვ. 18.

თველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტმა შეადგინა და გამოცა (1960-1963 წწ.), ზელნაწერების ორთოგრაფიას კი არ ვაუწყებს ანგარიში, არამედ დღევანდელა ორთოგრაფია გაატარებს და ქარბის ნაცვლად ყველგან ზანები დაბეჭდეს. ამიტომ ეს გამოცემები არას გვეუბნება ქარის ზმარებისა და მისი ხანთან აღრევის ისტორიისთვის.

2

მგავსი შოკლები სხვა ენებიდანაც არიან ცნობილი. მგავლითად, ძველ სომხურ სალიტერატურო ენაში (გრაბარში) არ იყო ბგერა, რომელიც ქართულად ღ ასოთი გამოიხატება. სამაგიეროდ იყო ორი ღ, რომელიცაც ერთი (ა) „მგავარი“ იყო, მეორე კი (ა) — „ღბილი“. ამოგან „მგავარი“ ღ შემდეგში ღ-ღ იქცა, წერა კი დარჩა ძველი და „მგავარი“ ღ-ს ნიშანზე გადავიდა ახალი ღ ბგერის გამოთქმა. ეინც გრაბარის ასოები გამოთქმის საკითხში გარკვეული არ არის, განიხილავ სიტყვებს დღევანდელი გამოთქმის მიხედვით კითხვობის, როგორიცაა, მაგ.: კაცის სახელები ელიზე, ღაზარ, ღუკას, ელიაზარ და მისთ, რომლებიც მათს გამოთქმაში არის (შესაბამისად) ელიზე, ღაზარ, ღუკას, ელიაზარ და მისთ, როდესაც „მგავარი“ ღ ქერ კიდევ ღ იყო, მაშინ სომხურიდან ქართულში შემოვიდა აღქმა, რომელიც „ღატას“ ნიშნავს. ეს სიტყვა „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება სახელის ფორმითაც და მისგან ნაწარმოები ზმნის ფორმითაც.

მოიღეს ძღვენი უსახო ფრიდონის
არალქატისა.

(1465)

მისთვის ხელმან გამოჭრილმან ღბინი ჩემი
ვალქატე.

(251)

მაგრამ ამ სიტყვას სომხები კაც ზანია აღქატედ გამოითქვამენ და, საზოგადოდ, „მგავარ“ ღ ასოს ღ ბგერად აღიქვამენ ძველის-ძველ სომხურ წიგნებსა და წარწერებშიც. ეს შეეძლოა, — თანამედროვე სომხური გამოთქმის ვაღატანა ძველ წერილობითს ძეგლებში, — ზოგჯერ მეცნიერებსაც მოსლით. მაგ., კოჩიენის „ვარქ მამტოცი“ („მამტოციის ცხოვრების“) წიგნის საკუთარი სახელები არსებლ და არსებლ ამ წიგნის რუსულად მთარგმნელებს — სუმბატაის და მელიქ-ოპანჩინაის არსებლ-ად და არცფლ-ად წაუკითხავთ და რუსულ თარგმანში Арсвах-ად და Арцох-ად გადაუღლიათ.¹

სომხებს დღეს ორი სალიტერატურო ენა აქვთ: აღმოსავლური და დასავლური. აღმოსავლური სომხური შემუშავდა 19-რეკუნ-მზღლისში მეცხრამეტე საუკუნის მანძილზე, მდინარეზად აღმოსავლურ კილოზე დაყრდნობით, დასავლურს კი უფრო ძველი ტრადიციები აქვს და იგი უფრდნობა კონსტანტინოპოლში მცხოვრებ სომხთა პეტრეელებს. ამ კილოებში ძველად საკვირველი გარდატეხა მოხდა ბგერით სისტემაში: გარკვეული ჯგუფის საპირისპირო მელერი და ურე თან-მოუნები ერთმანეთს შეენაცვლენ: ყრუები გ-მელერდნენ, მელერები დაურდნენ. მგავლითებით რომ ეთქვას, კ ტ მ იქცა გ ღ-მ (შესაბამისად) ღ პირთუ, გ ღ ვაღა კ ტ მ. ნრდილო-აღმოსავლურ კილოებში კი, რომელთა ნაწილი ქართველურ ენათა კილოების მოსახლერე იყო, ასეთი ბგერათა ცვალება არ მომხდარა და ძველი ვითარება დარჩა. ამიტომ ახლმა აღმოსავლურმა სომხურმა განაგრძო გრაბარის ტრადიციები შეტყველებშიც და წერაშიც: დასავლურმა კი — მარტო წერაში. დასავლელ სომხები, რომლებიც კონსტანტინოპოლს ვარდა, გაუანტუნენ არიან სხვადასხვა აღგელს და მწერლობას მისდევენ (მაგ., მათ მზითარანთ მზობა აწუთ ვენეციასა და ეენაში), იმავე ანბანს ზმარობენ, რასაც აღმოსავლელები (მაგ., სომხეთის სსრ-ში), მაგრამ ზოგ ასომ ისინი სხვაგვარად გამოითქვამენ, თანახმად იმ ბგერათ ცვალებისა, რომელიც მოხდა სომხური ენის სამხრეთ-დასავლურ კილოებში. ამიტომ ორსავე ახალ სალიტერატურო სომხურში რომელიმე სიტყვა (ძველადგან ნანდერძევი მარავიდან) შეიძლება ერთნაირად იწერებოდეს, მაგრამ სხვადასხვაგვარად გამოითქმოდეს. ასეთია, მგავლითად, სიხელი *Կարոպետ*, რომელიც ერთნაირად იწერება აღმ. სომხურშიც და დასავლურშიც, მაგრამ გამოითქმის სხვადასხვანაირად: აღმოსავლურში *კარაპეტ*-ად, დასავლურში კი — *გარაბედ*-ად. სამაგიეროდ, ინდოეთში არსებული სახელ-მწიფოს სახელი ორივე სალიტერატურო ენით სხვადასხვანაირად დაიწერება: აღმოსავლურზე *მანგლაღუ*, დასავლურზე კი — *მან-ლატუ*, მაგრამ ეს *მანლაღუ* გამოთქმით იგივე *მანგლაღუ* იქნება, რადგანაც სომხურ პეტ ასოებს დასავლელ სომხები აღიქვამენ, როგორც გ ღ-ღ.

განთქმულ სომეხი მოჭადრაკის ექსპედიტორ ტერანის გვარი *Մետրոպოს* აღმოსავლური სომხური წერითაც და გამოთქმითაც *მეტროსო-*ნი არის, დასავლური სომხურით კი წერა იგივეა, მაგრამ გამოთქმა სხვა: *ბედროსიან*.

ბიზანტიის ეკისარმა კონსტანტინე მონომახე მოახერხა, რომ სომხეთის სამეფო დაემხო, უკანასკნელი მეფე გიგე II საბერძნეთში გაიქცა და სატატუო ქალაქი ანისი ზელში ჩავედო (1046 წ.), რასაც სომხეთის შინაურმა აზილობამ შე-

¹ Корион. Жизнь Мелаштоца. Перевод Ш. В. Смбагыана и К. А. Мелик-Огалжания, Ереван, 1962.

უწყო ზელი. ისტორიკოსი ამბობს, რომ ბიზანტიის მხედართმთავარს ანისოს ვასალებს ვედროს კათალიკოსმა გადასცა. ცხადია, რომ ვედროს — ეს არის ბერძნულად დაწერილი ბედროს, რომელიც ამჟამინდის ამ სახელის დასავლურ გამოთქმას. მაშასადამე, ბერძნული ასოებით დაწერილი ვედროს დასავლური სომხურის ბედროს არის, რაც აღმოსავლური სომხურის მიხედვით პეტროს იქნება.

3

ბერძნულ ენაში დიდი ცვლება მოხდა ბერძნული სისტემის გარდაქმნის გამო ამ ენის განვითარების პროცესში. ცვლება შეეხო ხმოვნებსაც და თანხმოვნებსაც. მაგრამ ეს ცვლება ნელ-ნელა ხდებოდა და ერთი თაობისთვის შეუძლებელი რჩებოდა. წერაში კი ძველად შემოღებულ წესებს მისდევდნენ და ბერძნულ-სიტყვები ძველებზე ორთოგრაფიით გამოჰყავდათ. ბერძნული შეიცვალა, ასო კი — არა. ამის გამო მოვიხილო ძველების ენაში გარკვეულ ასოებსა და ასოთა ჯგუფებს სხვა გამოთქმა მიეკუთვნა, ვიდრე მათ წინათ ჰქონდათ. მაგ, წინათ, ძველ ბერძნულში, ა ასო წინამდებელ ხმოვნთან დიფთონგს ქმნიდა: α, ε, ο და ამ ჯგუფების გამოთქმა იყო: აჲ, ეჲ, ოჲ (შესაბამისად). შემდგომი ხანის ბერძნულში, ბიზანტიურში, მათ დაჰკარგეს დიფთონგის ხასიათი და α, ε, ο ხმოვნების გამოხატვა დაეკისრა. თუ წინათ kai („და“, კაჲჲ), εις („ში“, თანდ.) და οίκος („სახლი“) ასე იკითხებოდა (შესაბამისად): კაჲ, ეჲს, ოჲკოს, შემდეგ კითხულობდნენ: კე, ის, იკოს...

ამას გარდა, ბერძნული ანბანის მერვე ასო η (ე) გამოთქმაში ი-ღ იქცა და, თუ ამ ასოს სახელი წინათ ეტა იყო, შემდეგ იტა-ს ექცა.

ამას დაერთო კიდევ, რომ ν ხმოვანი, რომელიც თანხმოვნის წინ ან თანხმოვნებს შორის დაეწერებოდა ი იყო (გერმ. η). შემდეგ კიდევ უფრო დაეწიროდა და ი-ღ იქცა. ამიტომ ი ბერძნის გამოხატვად წარმოიშვა რამდენიმე ვარიანტი: ι, η, ν, ει, οι, მაგ, ძველი-ძველად ოყვიდეს დაახლოებით ს უ ი ნ ე ა დ ე ს ო ს იყო, შემდეგ კი ს ი ნ ი დ ი ს ო ს ვახდა, რამაც ქართულში ს ი ნ დ ი ს ო მოგვცა. ასეთ ვითარებაში ადვილი იყო, რომ სიტყვების დაწერისას შეცდომები მოსვლოდა. ქლასიკური ბერძნული ორთოგრაფიით წერა უცვლელად არ ხერხდებოდა.

როგორც ვთქვით, ბიზანტიურ ბერძნულში α ბერძნული შეიძლება გადამოკლებული ერთნიშნითაც (α, η, ν) და ორითაც (ει, οι). ამიტომ

არ არის გასაკვირველი, რომ მცირე განთავსების მწერლებს ისინი ერთობა ერთმანეთში და ხშირად ერთი ნიშნის ნაცვლად მცირეს წერდნენ. ამ ორთოგრაფიული აღწერვას წინადაგზე შეიძლება კაცს ტექსტის წაიკითხვა-გაგებაში შეეცდომა მოუვიდეს, რომლისგანაც ზოგჯერ კარგი სპეციალისტიც არ არის დაზღვეული.

ძველს ბერძნულში იყო ორი სიტყვა, რომლებიც ერთმანეთისაგან პირველი ხმოვნით განსხვავდებოდნენ: λίκυος (კუპის მოყვარე“, „გუშ-მადლარი“) და λίκυος („სასანთლე“, „შანდალი“). იმისგან ნაწარმოები იყო λίκυია (ნაყროვნება“, „გუშმადლობა“), რომელიც უხშირათ პეტრიწონის ქართულთა მონასტრის ტიპიკონის (წესდების) ბერძნულ ტექსტში, რომელიც 1063 წ. დაიწერა და რომელიც ჩვენ დღემდე ითარგმნა დღევანდელ სალიტერატურო ქართულზე. მაგრამ ამ სიტყვის პირველ ხმოვანად ბერძნულად დაუწერიათ არა α, რომელიც მოსალოდნელი იყო ძველი ორთოგრაფიის თანხმად, არამედ ν (λίκυია), რაც შეიძლება ბიზანტიურ ხანაში მომდარეო იყო და ν ასოთა აღწერის წინადაგზე. ქართულში მთარგმნელმა ეს სიტყვა წაიკითხა ისე, თითქო იგი ძველი ორთოგრაფიით იყოს დაწერილი, მნიშვნელობაც ძველი ივარაუდა, მაგრამ საკონტრულში ჩაერა: რა უნდა აქ სასანთლესა? მან გულწრფელად აღიარა: „აქ ჩვენივეს გუგუზარ ადგის ქართულ ტექსტში შეუფარდება: „რათა დიკსნას ქუვილ მათი, რომელნი უნაყროვნეს-რე იყვენ“, ე. ი. „რათა შეანელოს იმ ძმების მწუხარება, რომლებიც გუშმადლარი არიან“ (Georgica, V, 1963, გვ. 163).

მოუხდებოდა იმისა, რომ ტიპიკონის ქართულ რედაქციის ტექსტი გუშმადლობას აჩენდა („რომელნი უნაყროვნეს-რე იყვენ“) და მ. თარხნიშვილის ლათინური მთარგმნიც მას ემორწმუნებოდა (qui avi dios fuerunt), ახალ ქართულზე მთარგმნელი შემოკილი აღმოჩნდა სიტყვის მცდარი ორთოგრაფიით. ის რომ დაეკვებულყო სიტყვის ორთოგრაფიის სისწორეში და ეცნო, რომ λίκυია შეცდომით დაწერილი λίκυია არის, გუგუზარმა გაითვალისწინა და მთარგმანი სწორი გამოუვიდოდა.

ამ მოთხრობილი ამბები იმ მხრივ არის საუფრადლებო, რომ ტექსტს მისი დაწერის დროინდელი ნორმების მიხედვით უნდა ვითხულოდეთ და არა წინანდელსა ან მერმინდელსა. ეს განსაკუთრებით საჭიროა ბიზანტიური ხანის ბერძნული ტექსტების კითხვის დროს. ამ პრინციპის გამოყენება ბევრჯერ გაკვირათებს სწორ გზას ველუვა-ძიების დროს.

1 X. H. Успенский. История Византии. III. М. Л., 1948, стр. 52.

2 ამ წერაში მხოლოდ ხმოვნების ცვლებას ვეხებთ.

1 ა. შანიძე, ქართულთა მონასტერი ბელგარეთში და მისი ტიპიკონი. ტიპიკონის ქართული რედაქცია. 1970.

კომენოსთა დინასტიის ეთნიკური წარმოშობის საკითხისათვის

ბიზანტიაში XI საუკუნეში უმაღლესი ხელისუფლებისათვის ურთიერთშორის მებრძოლ პროვინციულ დიდ საგვარეულოთაგან ყველაზე მეტ წარმატებას მიაღწია კომენოსთა დინასტიამ, რომლის პირველმა წარმომადგენელმა, ისაკმა 1057 წელს, მცირეაზიულ მსხვილ მიწათმფლობელ ფეოდალთა და სამხედრო წრეების დახმარებით, ხელში ჩაიგდო ბიზანტიის საიმპერატორო ტახტი, თუმცა დიდხანს არ შეტრია მას იგი. უკვე 1059 წ. ისაკი, რაღაც მიზეზის გამო, რომელიც დღემდე მეცნიერულად ზუსტად დადგენილი არ არის, იძულებული გახდა ტახტი მიეტოვებინა და ბერად აღკვეტილიყო.

ამის შემდეგ ტახტი გადავიდა მეორე, აგრეთვე პროვინციულ წარჩინებულ მცირეაზიულ პაფლაგონელთა საგვარეულოს დუკას ხელში.¹ ამ საგვარეულოს ხელისუფლება შეპარჩა 1031 წლამდე. ამ წელს, შინაგან ძალთა გადაჭრუფების შედეგად, სამეფო ტახტი კვლავ წილად ხედა კომენოსთა გვარს, რომლის წარმომადგენელმა ალექსი კომენოსმა 1-მა (1081-1118) დაამყარა იქ კომენოსთა დინასტია (1081-1185).

როგორც ცნობილია, დუკას საგვარეულოც და კომენოსებიც მცირეაზიიდან წარმომავლობდნენ. აქად. თ. უსპენსკის გამოკვლევით, კომენოსებმა შთამომავლობდნენ ქ. კომანანდარ, ხოლო მათ პეონდათ საგვარეულო მამულები. მისი თქმით, კომენოსები იყვნენ: „პონტოს კომანანდარ (უხლა ტოკატ) სინოპსა და ტრაპეზუნდის შორის“...² კომენოსები მცირეაზიის მსხვილ მოპოვებულ მიწათმფლობელთა (ფეოდალთა) წრეს განეკუთვნებოდნენ.

ანა კომენენ თავის მამაზე ამბობს, რომ ვისაც სურს იცოდეს „საიდან შთამომავლობდა

თვითმპყრობელი ალექსი და რომელი საგვარეულოსი იყო იგი“... — უნდა მიპარტოს ნიკიფორე ერეინოსის შრომასაო.³ მაგრამ ამ უკანასკნელში მოიპოვება მხოლოდ ცნობა იმის შესახებ, რომ კომენოსები შთამომავლობენ მანტილიასგან, რომელიც იმპერატორ ბასილ 11-ის უახლოესი თანამებრძოლი იყო და რომლის შვილი ისაკი კომენოსი 1057 წელს ბიზანტიაში გამეფდა.⁴ შესაძლოა, თავის დროზე უფრო ვრცელი ცნობა იყო ერეინოსის შრომაში, რაზედაც ანა მიუთითებს, მაგრამ მან ჩვენამდე არ მოაღწია.

ალნიშნულ ემატება ამავე ავტორის (ერეინოსის) ცნობა, რომ როდესაც იმპერატორი ალექსი კომენოსი კაპადოკიაში ბრძოლას ეწეოდა აჯანყებული ერეკლიოსის წინააღმდეგ და დაიკავა რა ქ. ამასია, — ესტუმრა „თეოდორე დოკიანს, კეთილშობილსა და მდიდარ კაცს, თავის სისხლით ნათესავს (რომელიც შვილი იყო მისი მამის დისა)“⁵ ალექსიმ სტუმრად დაყო თავის მამიდაშვილ „დოკიანთან სამ დღეს“ და მერე „გაემართა პონტოს ზღვის მიმართულებით, როდესაც კაპტაონის მიუხალოდა, მან მოისურვა ენახა თავისი პაპის სახლი, უბრძანა რა მსლებლებს გზა გაეგრძობთ, თვითონ რამდენიმე პირთურთ, გადაეხვია გზას. შევიდა იგი სახლში და ნახა ის სრულიად მოტოვებული, ცრემლს ღვრიდა და ოხრავდა, გაიხსენა რა თავისი წინაპრები“⁶

ამგვარად, ნიკიფორე ერეინოსით, კომენოსთა წინაპრები ყოფილან კაპტაონიდან (თუ მისი მახლობელი მიდამოებიდან), რომელიც ძველ პაფლაგონიის ტერიტორიაზე მდებარეობდა, ხოლო თ. უსპენსკის გამოკვლევით როგორც ვნახეთ, კომენოსები პონტოს კომანანდარ იყვნენ. თუ რაზე ამყარებს თ. უსპენსკი თავის დასკვნას,

არავითარი მითითება მის შრომაში არ მოაპოვება. ჯერ-ჯერობით ძნელი სათქმელია, რომელს უნდა მიეცეს უპირატესობა ვრიენოსს, თუ უსპენსკის. ჩვეთვის რომ ცნობილი იყოს უსპენსკის არგუმენტები, მაშინ შეგვეძლოს არც გვეთქვა გადაჭრით. თუ უსპენსკის ვაგვეყვებით, და ეს არც დასაძრავისი იქნებოდა, გავითვალისწინებთ რა უსპენსკის კრედიტისა და ავადმყოფურ კეთილმინდობას, იმ დიდ ნდობას, რომლითაც სარგებლობს მეცნიერთა შორის მისი კაბიტორები ნაშრომები, უნდა ვაღიაროთ, რომ იგი უსაფუძვლოდ არ მიაწერდა კომუნისტებს კომანდანა შთაბამებლობას; თანაც ახუსტებს ამ პუნქტის მდებარეობას. ამ მოსაზრებით, შესაძლებელი ხდება მიჩნეულ იქნას, რომ კომუნისტები კომანდანა შთაბამებლობენ.

მეორე მხრივ, ძნელი საფიქრებელია, რომ ნიკ. ვრიენოსს, რომელიც კომუნისტებთან ძლიერ დაახლოებული იყო და რომელიც არც თუ ისე შორეულ ამბებს აღწერდა, თვალსაჩინო შეედომა დეშევა კომუნისტთა მშობლიური ადგილის აღნიშვნა, თუმცა, ჩასაყარებელია, ასეთი რამ გამორიცხებულ არ არის. ადვილი შესაძლებელია თვით ამ წყაროში, რომლითაც ვრიენოსს სარგებლობდა, ალ. კომუნისტის კასტამონში მისულა (პაპის სახლის სანახავად) მკლარად იყო დაკავშირებული მის პაფლაგონიურ გავლასთან და შეიძლება ეს ფაქტი უფრო ადრე, კაპადოკიაში მოხდა. ამ ამბის მოხრობელმა, შესაძლებელია, უფრო ადრე მომხდარი ფაქტი (ალ. კომუნისტის მიერ პაპისეული სახლში ნახვა) გვიან მოვლენებთან დაკავშირება მკლარად და იგი პაფლაგონიაში გაღობტანა.

რომ ამ ვეულავერი რაგზე არ არის, იქიდან ჩანს, რომ ანსაც, რომელიც ვრიენოსის შრომით სარგებლობდა, ამბავთა თხრობის დროს ფაქტები და ადგილები არცერთ აქვს, რაც შენიშნული აქვს ა. ლიუბარსკის.⁸

უკრადლებს იპყრობს ის გარემოება, რომ ანა, გადმოგვცემს რა ალექსი კომუნისტის მიერ ურსელიოსის შეპყრობის ამბავს, ამ მას ზედ მოაუბრებს ალექსის მიერ თავისი პაპის სახლის სანახავად მისვლის ამბავს. მერე კვლავ უზრუნველდება შეწყვეტილ ეპიზოდს და აგვიწერს ალექსი კომუნისტის სურბასის დოკიანთან და იმ სვენას, რომელიც ურსელიოსის მოჩვენებით დაბრძოვებასთან არის დაკავშირებული.⁹ ეს გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ ეპიზოდის კასტამონში გადატანა, რაც არახუნებრივად გამოიყურება, თხრობის მომდინარეობის შეუძლებლობა, რადღაც უზუსტობის შედეგი უნდა იყოს ვრიენოსის თხზულებაში. ეს უფრო ცხადი გახდება. თუ გავიხსენებთ, რომ ანა არ ასახელებს ქალაქის სახელს, რომელშიც ალექსი კომუნისტმა პაპისეული სახლი მოინახულა, არც მისი მდებარეობის რაიონს აღნიშნავს და მხოლოდ ამბობს, რომ, ალექსიმ, ქ. ამასიის მოსა-

ხლობასთან სურბასისა და ურსელიოსის შეპყრობის შემდეგ,¹⁰ „...გამოაბრუნა ცხენი... და გაემართა სამეფო ქალაქისაკენ... აღმოჩნდა რა თავისი პაპის ქალაქში...“ და...¹¹

სწორედ ამასთან დაკავშირებით შენიშნავს ა. ლიუბარსკი, რომ ანა კომუნისტს თხრობა დარღვეული აქვს და ანას მიერ მოხსენებულ *капустенный городок*-ად მიიჩნევს კასტამონს პაფლაგონიაში.¹² ა. ლიუბარსკის ეს მოსაზრება უთუოდ ვრიენოსის ცნობას ეყრდნობა. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ: 1. ვრიენოსთან ამბის გადმოცემა დარღვეული მოჩანს, და რასაც იგი კასტამონში მომხდარად მიიჩნევს, უფრო ადრე უნდა მომხდარიყო (საფიქრებელია კაპადოკიის ტერიტორიაზე). 2. ანა კომუნისტს, არ ასახელებს რა ქალაქის არც მდებარეობას და არც სახელს, და ამასთანავე ვანაგრძობს ურსელიოსის თავგადასავალს, რაც დოკიანის სახლში მოხდა, ვეულავერი ეს გვაფიქრებინებს, რომ ალექსის მიერ პაპის სახლის ნახვის ეპიზოდი კასტამონთან არ უნდა იყოს დაკავშირებული, იგი ადრე, კაპადოკიის ტერიტორიაზე უნდა მომხდარიყო.

ა. ლიუბარსკი სწორად მიუთითებს, რომ ის, რასაც ანა მოუთხრობს ალექსის კასტამონში მისვლის შემდეგ, მოხდა „არა კასტამონში, არამედ დოკიანის სახლში, სადაც ალექსიმ გაატარა სამი დღე, კასტამონში მისვლამდე“.¹³

კასტამონში (პაფლაგონიაში) ვითომდა პაპისეული სახლის სანახავად მისვლია ალექსი უკან (კაპადოკიაში) აღარ დაბრუნდებოდა, რათა სწვევოდა თავის მამიდაშვილ დოკიანს, რომლის სახლშიც მიმდინარეობს ურსელიოსის დაბრძოვებასთან დაკავშირებული ეპიზოდის გაგრძელება. კასტამონისაკენ გამგზავრებული ალექსი ამ სტუმრობას უფრო ადრე შეასრულებდა, რათა უკან დაბრუნება აღარ მოხდებოდა.

ვიმეორედ, რომ ანას მიერ მოხსენებელი „სამეფო ქალაქი“ უნდა იყოს კომანა. ასეთი გასმოქმედათვის კასტამონს მიმართ საფუძველი არ არსებობს. საზავიეროდ, იგი საეპიზოტ შევსებაზე (შეფიქრება) კომანას, რომლის შესახებაც სტრაბონი საინტერესო ცნობებს გვაწოდებს.

იგი ერთ ადგილას ამბობს, რომ ანტიტატიოსში დაფუძნებულია „კომანა, რომელიც არის ე. წ. ზემოკაპადოკიელებში“.¹⁴

მეორე ადგილას კი „...ანტიტატიოსში არის ღრმა და ვიწრო ხეობები, რომლებშიც არის კომანა და ენიუსის ტაძარი... ქალაქი მნიშვნელოვანია...“ მცხოვრებლები, „თუმცა შეფის მიერ ამართვინა, მაგრამ უფრო მეტად ქურდებს ემორჩილებიან... ქურდები პატავის მიხედვით კაპადოკიაში მეფის შემდეგ არის მეორე, რადგანაც მეტ წილად ერთი და იმავე გვარიან არიან ქურდები მეფისთან“.¹⁵

ამგვარად, კომანა არის ზემო ანუ დიდი კა-

პადოკის დედაქალაქი, რომელიც პოლიტიკურ-თან ერთად, ქვეყნის რეგიონურ ცენტრსაც წარმოადგენს. ამასთანავე, კომანა შეიძლება ის ადგილი იყოს, სადაც, სტრახონისავე მოწმობით, ლეკოეთას ტაძარიც მდებარეობდა.

სტრახონი ვაუწყებს: „მოსახების ქვეყანაში მდებარეობს ლეკოეთას სამლოცველო... ოდესღაც ის მდიდარი იყო, ხოლო ჩვენს დროს იგი ფარანაკი მიერ, ცოტა მოკვანით, მიითრიადატე პერკაონელის მიერ იქნა გაძარცვლი“. და შერე ერთგვარი გულშემატკივრობით დასტუნს სტრახონი, რომ: „როდესაც ქვეყანა დაუძღურდებოდა“, ამთავრებს იგი ვერძიადეს სიტყვებით, „ღმერთთა კუთვნილიც სურტდება და აღარ უნდათ მისი პატივისცემა“.¹⁶

მოსახების ქვეყნის სიღაღღეც სტრახონი გვამცნობს: „მოსახების ქვეყანა, რომელშიც არის სამლოცველო (ლეკოეთასი), საში ნაწილისაგან შედგება, რომელთაგანაც ერთს ფლობენ კალხები, მეორეს იბერები, მესამეს — არმენიელები“.¹⁷

რადგანაც სტრახონი მის მიერ მოხაზულ კაპადოკიის ვრცელ ტერიტორიაზე ერთ ენაზე მეტყველ ხალხს ასახელებს, ამიტომ მის ძირითად მოსახლეობაში მესხებს უნდა გვლისაზომდეს. ამგვარად, იქნება საკმაოდ სანდო დასაყრდენი იმისათვის, რომ კომწენსები ანაჰ მიერ მოხსენებულ „სამეფო ქალაქ“ კომანადან შთამომავლებად მივიჩნიოთ, როგორც ამას თ. უსპენსკი აღნიშნავდა.

სავარაუდოა, რომ ერთი მხრივ, ვრიენიოსის ცნობამ ალექსი კომწენოსის მიერ პაპისეული სახლის მოხილვის შესახებ, რომელშიც სახლის ადგილ-მდებარეობა საეკეოდ გამოიუტრება და მცირე მხრივ, ანა კომწენეს ცნობამ, რომ ალექსიმ, ქ. აპასიის მოსახლეობასთან საუბრისა და ურსელიოსის შეპყრობის შემდეგ, „გამოაბრუნა ცხენი და ვაგმართა სამეფო ქალაქისადრ, აღმოჩნდა რა თავისი პაპის ქალაქი“ — აფიქრებინა თ. უსპენსკის, სწორედ ეს „სამეფო ქალაქი“ მიეჩნია კომწენოსების შშობლიურ ქალაქად.

სხვათა შორის, თვით ანას მიერ ნახმარი ვაპოთქმა „გამოაბრუნა (თუ შემოაბრუნა) ცხენი“ აკრავდ გადმოგვიცემს იმ მომენტს, რომ ამასილიდან პონტოს მიმართულებით ვაგმავრებულ ალექსის ცხენის შემობრუნება სწორედ კომანაში მისასვლელად უნდა დასჭირებოდა.

ამასი და კასტამონი საკმაო მანძილით არიან ერთმანეთისაგან დაშორებული, რომ კასტამონში მივლავ უშეალოდ ამასილიდან ვაგმავრებმასთან შეიძლებადა ყოფილიყო დაკავშირებული. ასეთა რამ უფრო ბუნებრივია ამასიისა და კომანას მიმართ.

ვრიენიოსთან ალექსი კომწენოსის პაპისეული სახლის კასტამონში მდებარედ მოხსენიება დაკავშირებული უნდა იყოს იმ ფაქტთან, რომ, როგორც ცნობილია, კომწენოსთა საგვარეულოს

პირველმა მესვეტერმა ისაქმა, რომელმაც მიიღო ბიზანტიის იმპერატორის ტახტი, თავისი პოლიტიკური ზრახვების შესახებ მოხილვისა სწორედ კასტამონში გამართა მისი ვერძიადესის თხრობა ამ ფაქტის გამოძახილს უნდა წარმოადგენდეს. ამით აიხსნება უზუსტობა ალექსი კომწენოსის მიერ პაპისეული სახლის მოხილვის ირგვლივ ცნობებში.

თვით თ. უსპენსკი ისაც კომწენოსის სამფლობელოდ კასტამონსაც აღიარებს, მიიჩნევს რა, რომ 1057 წ. ისაქი და მისი თანაგამწერაველნი, რომელნიც შეითქვენ იმისათვის, რათა იმპერატორობა ისაკიასთვის მოეპოვებინათ, შეკრებილან ისაც კომწენოსის მამულში კასტამონში.¹⁸ საფიქრებელია, რომ კომწენოსთა ცილ სავარაუდელს მამულსამფლობელობა ჰქონდა, კაპადოკიის ვარდა, პაფლაგონიაშიც (კასტამონი), სადაც დამკვიდრებული იყო ამ საგვარეულოს ერთერთი შტო. სწორედ ამიტომ შეეძლო ნ. ვრიენიოსის ალექსის პაპის სახლი კასტამონში წარმოედგინა.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ კომანა კაპადოკიაში — მოსახების ქვეყანაში, მისი მცხოვრებნი მესხები არიან და აქედან შთამომავალი კომწენოსებიც, რომლებიც პირველწყაროთა ცნობების მიხედვით, ბერძენებად არ მოსჩანან, იმავე ეთნიკურ საშუაროს უნდა ეკუთვნოდნენ.

საკითხის სწორად გადაწყვეტის მიზნით ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ, მართალია, პონტი-კაპადოკიისა და პაფლაგონიის მოსახლეობის ეთნიკურ ერთიანობაზე, ჭრჭყერაობით, ისე ვარკვევით არ შევძლებოდა ვილაპარაკოთ, როგორც პონტიისა და კაპადოკიის ამ მხრივ ერთგვარ დამოკიდებულებაზე, მაგრამ ამ სამივე გეოგრაფიული რაიონის მოსახლეობის ეთნიკური ნათესაობა კი სავარაუდებელია.

ამ მხრივ საყურადღებოა, რომ ნიკ. ვრიენიოსის ცნობით, იმპერატორ მიხეილ დეცას (პაფლაგონელი) ჰყავს „ყველაზე უფრო თავდადებული ადამიანი ევსტათი კაპადოკიელი“.¹⁹ ხოლო ევსტათის თანამეტომე კონსტანტინე კაპადოკიელი, რომელმაც შექმნა ბიზანტიის არმიამიე. წ. „უცვლდეთა რაზმი“, ნ. ვრიენიოსისავე მოწმობით, იყო „თავისი შთამომავლობით მიხეილის მახლობელი, მისი თანამებრძოლი და აზრითაც მისივე მსგავსი“.²⁰

სამეცნიერო ლიტერატურაში არის გამოთქმული აზრი, რომ პაფლაგონელებსა და მათ მეზობელ ტომებს თავიანთი საცხოვრებელი ტერიტორია უპყრათ ჰომეროსის დრადიდანვე, აღბათ, მას შემდეგ, რაც მათ იქილად განდევნეს იქაური პირვანდელი მოსახლეობა — კაპადოკიელები.²¹

ხოლო რომ შემდგომში კაპადოკიელების საზღვრები მდინარე პალისის დასავლეთით ვრცელდებოდა, ამაზე პირველწყაროებიც მოგვათხრობს.²²

აქ უნდა გავიხსენოთ აგრეთვე პეტატი მილე-

ტლის ცნობა მოსხების შესახებ, რომელთაც ის კოლხურ ტომს უწოდებს („მოსხი კოლხის ეთნოს“) და რომლებიც მდინარე პალისას დასავლეთით ცხოვრობენ მატეინების მეზობლად, ეს უკანასკნელი კი ფრიგიელების შეზობლები არიან.²⁴

ქეატეს ეს ცნობა უშუალოდ მომდინარეობს ადგილობრივ სინამდვილიდან, რაც მის თხულებში, ალბათ ვრცლად იყო მოცემული, მაგრამ ჩვენამდე ფრაგმენტების სახით მოაღწია.

ლაონიე ხალკონდილის ცნობით, **ქანები** (ქანებიც) ცხოვრობენ კ. ამასტრიაში. თანაც ისე, რომ მათ „უჭირავთ კოლხიდის ადგილები ეიღურ ქ. ამასტრისამდე.“²⁵ თუ XV საუკუნეში კოლხეთის ადგილები, ქანებით დასახლებული, მდ. პალისის დასავლეთით ასე შორს ამასტრიაში იდგებოდა, — ადრეულ ეპოქაშიც ეს ასე უნდა ყოფილიყო და შესაძლებელია, დასავლეთით უფრო შორსაც ვრცელდებოდა კოლხეთის კუთვნილი ადგილები და ქართველ ტომთა (თუნდაც ქანებს) მოსახლეობა. პროკოპი კესარიელის ცნობითაც ზომ ქანები ძლიერი და მრავალრიცხოვანი ტომი იყო, რომელიც დამოუკიდებლად ცხოვრობდა და არაეის არ ემორჩილებოდა.

რომ კომუნისტები მართლაც კომანდან უნდა შთამომავლობდნენ, ამაზე მიუთითებს ის გარემოებაც, რომ კომუნისტების თანამოღვაწეებად ვხედავთ რამდენიმე ცნობილ, გამოჩენილ კაბადოციელ მოღვაწეს, რომლებიც მათთან შეიღობად არიან დაეპოვებულნი, მაგრამ ამაზე ცოტა ქვემოთ.

თვით დოკიანის საგვარეულოზე უნდა ითქვას, რომ ის ბუნებრივად თავსდება ქართულ სამყაროში. საქართველოს ყველა კუთხეში გავრცელებული მსგავსდაბოლოებიანი გვარები: ავლიანი, ასათიანი, ახელედინი, ბერეჟიანი, ვიარგობიანი, გორდენიანი, დალიანი, დიდშექლიანი, მკვაჯარიანი, რატიანი და სხვა მრავალი, ხოლო სვანური გვარები, როგორც წესი, ასევე ბოლოვდება (გირგელიანი, მარგვიანი, ონიანი).

დოკიანს ქ. ამასიაში თუ მის მახლობლად უტყობია, ზოლო ეს რაიონი ქანების ძველ საცხოვრისი იყო, სადაც სტრაბონის ნათესაეობი (დედის მხრივ) ცხოვრობდნენ (სტრაბონის დედა ქანის ქალი იყო). თუ ყველაფერთან ერთად ამასიაც ვაითვალისწინებთ, საკითხს უფრო მეტი ნათელი მოეფინება: კასტამონელი ქალი, ალექსის. მაშიდა ამასიელ ქანზე ყოფილა გათხოვილი.

კომუნისტებსა და კასტამონის მფლობელთა შთამომავლებს შორისაც აბლო, გულითადი ურთიერთობა მოსჩანს. 1152 წ. ბიზანტიის ერთ-ერთ წარჩინებულ პირს ისაე კომუნისტს კასტამონში დაუარსებია ღვთისმშობლის სახელზე მონასტერი, რომლისთვის შედგენილ ტიპიკონშიც

მრავალჯერ არის მითითებული მონასტრის დამაარსებლის და ლეონ კასტამონელის მახლობლობაზე. ლეონი გამოცხადებულია ყველაზე უფრო სანდო და ჭეშმარიტ ქვეყნარდრმად იმათგან, ვინც ახალგაზრდობიდანვე ისაე გვერდში ედგა და დიდად ზრუნავდა მისი სურვილის განსახორციელებლად.²⁶

თვით ალექსი კომუნისტის, სხვა მის მახლობელ პირთა და ნათესავთა შორის, ბრძოლის ველზე ახლაც კასტამონელი.²⁷

ალექსი კომუნისტის მიერ ნიკიტა კასტამონელი ინიშნება მოქმედ საზღვაო ფლოტის უფროსად.²⁸ შემოსენებული ლეონ კასტამონელი ამ ნიკიტას შთამომავალი უნდა იყოს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ქ. ამასიის მიმდგომ რაიონებში ბლომად მოსახლეობენ ქართველ ტომთა შთამომავანი (სამასიო ცნობა ქვემოთ იქნება მოტანილი).

ნიკ. ვრიენოსის შემოთმობიანილი ორა ცნობის შემდეგ, რომელთა მიხედვითაც ალექსი კომუნისტის მცირე აზიის ვესტბურება თავის შამოდმეშელსა და მარე მონინებლებს პიპისეულ ფეჟეს, ექვს ალარ უნდა სტოვებდეს იმის შესახებ, რომ კომუნისტები მცირეაზიადან შთამომავლობენ, უფრო კი კაბადოციის კომანდან.

თუკი კომუნისტთა სამშობლო მცირეაზია იყო (მივიჩნევთ ასეთად კაბადოციის თუ პატლაგონიას), მაშინ უნდა წამოიჭრას მათი წინაეკური შთამომავლობის საკითხი. დღეისათვის ბიზანტიოლოგებურ სამეცნიერო ლიტერატურაში კომუნისტები შექანიერად, ავტომიტრად ივლისებზეაან როგორც ბერძენები, მაშინ, როდესაც პირველწყაროებში ანა ჩანს რამე ცნობა და მითითება მათს ბერძნულობაზე.²⁹

განსაკუთრებით საყურადღებოა ამ მხრივ ანა კომუნისტის დემოლო.

მცირეაზია და, კერძოდ, ის მხარეები, სადაც კომანა, კასტამონი ივარაუდება, ეთნიკურად ეთნიკურ სამყაროს არ ეკუთვნოდა. რალა თქმა უნდა, ეს არ გამოიცილება ამ მხარეებში ბერძნული მოსახლეობის არსებობას ამათიშ რაოდენობით (თუქმა არც ისე მასობრივად, როგორც ზოგჯერ ვარაუდობენ). მაგრამ რადგან პირდაპირი კი არა, რამე სამასიო ცნობა არ მოგვეპოვება, ამიტომ, ექვს ქვეშ დგება კომუნისტთა ბერძნული შთამომავლობა, მათი ბერძნული ეთნიკური სამყაროსადმი ეუთვნილება.

ამგვარ ექვს აქლიერებს შემდეგი გარემოება:

პირველ კომუნისტთა შთამომავალი ანა კომუნე თავის ისტორიულ თხულებებაში „ალექსი-სიდა“, მოგვითხრობს რა იმპერატორ მიხეილ დუკას (1071-1078) დამოხობის შემდეგ ბიზანტიის სამეფო კარის ირველიც დატრიალებულ ამბებს, რის შედეგადაც მისმა მამამ და ბიძამ — ალექსი და ისაე კომუნისტებმა — ხელთ რგდეს ძალაუფლება, გაღმოეცემს რამდენიმე მო-

მენტს, რომელთაც მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს კომუნისტთა ეთნიკური შთამომავლობის გასაწყვეტად.

ანა კომუნენ მოვითხოვს, რომ იმპერატორ ნიკოლოზ ბოტანიტს (1078-1081) ძალიან უყვარდა, მისი სიმამაცის გამო, ანას მამა ალექსი კომუნისი და ამისი მამა ისაკი. ანას სიტყვით: „ამან გამოიწვია მათ წინაღობა³⁰ შერი, განსაკუთრებით კი ზემოხსენებულ ბარბაროსების მხრით, წარმოშობით სლავების — ბორილესი და გერმანელი. ისინი იტანჯებოდნენ, კომუნისებისადმი ასეთ განწყობილებას წამ ზედადნენ მეფის მხრით.“³¹

ეს ცნობა ფრად მნიშვნელოვან დეტალს შეიცავს: ბარბაროს სლავების შერი შექმნილია აღმოცენებულიყო კომუნისთა მიმართ, როგორც აგრეთვე „ბარბაროსთა“ — „არაბერძენთა“ მიმართ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს შერი უაღვლო იქნებოდა და უპერსპექტივო, რადგან ბერძენთა სახელმწიფოში ბერძენის მიმართ იმპერატორის გულიანადი დამოკიდებულება, მათთვის უპირატესობის მიცემა, კი, ბუნებრივი იყო და შერი მათ მიმართ არ უქადა სიკეთეს ბარბაროსთ. ბორილე და გერმანე ხომ კომუნისებს იმპერატორის წინაშე ერთგულების გამოჩენაში ემეტოქებოდნენ, და ასეთი მეთოდობა კი ბუნებრივი იქნებოდა უცხო წარმოშობის დაგუფებათა, თუ ინდივიდუალთა შორის, ვიდრე ბერძენებსა და უცხოელთა (ბარბაროსთა) შორის. ბორილა, როგორც ანა გადმოგვცემს: „თვითონ ცდილობდა სამეფო ტახტი ჩაეგდო ხელში“.³²

ანა კომუნენს მიერ ამ ყრულ გადმოცემულ ცნობას, ვლიტრობთ, უნდა ჰქონდეს მნიშვნელობა კომუნისთა შთამომავლობის საკითხის გადასაწყვეტად: ამ ცნობაში ისინი ბერძენებად არ მოსჩანან.

ანას ამგვარი ცნობა კენტად როლი დგას.

ანა მოვითხოვს ამბავს, რომლითაც მარიამ დედოფლისმაც ვაჯს კონსტანტინეს სამეფო ტახტის მემკვიდრეობის საქმეში საფრთხე დამუქრა. ნიკოლოზ ბოტანიტემ, რომელმაც 1078 წ. კომუნისების დახმარებით მიიღო ბიზანტიის სამეფო ტახტი, შეერთა გადაყენებული იმპერატორის მიხეილ დუკას შეუღლე ქართველი მარიამ დედოფალი. ნიკოლოზ უკვე მოხუცებული იყო და რადგანაც იყო, რომ შვილი აღარ ეყოლებოდა, როგორც ანა მოვითხოვს: „შეუდგა ზრუნვას ტახტის მემკვიდრის შესახებ.“³⁴ მას ჰყოლია ნათესავი ენემე ახალგაზრდა სინანდის, წარმოშობით აღმოსავლეთის წარჩინებული გვარისა; მეფე მას აძლევდა უპირატესობას სხვებთან შედარებით და მას ვარაუდობდა თავის მემკვიდრედ სამეფო ტახტზე.³⁵ ამით მარიამმა ვაჟი კონსტანტინე, რომელიც მას იმპერატორ მიხეილ დუკასთან ჰყავდა და რომელიც მემკვიდრეობით ეკუთვნოდა სამეფო ხელისუფლება, უხუცად-

ბელუოფილი რჩებოდა. ამ გარემოებამ დედოფალი მარიამი ძლიერ გაანაწყვეტა და უნაწყვეტა. ეს გაიგეს ძმებმა ალექსე და კონსტანტინოსებმა, წარსდგნენ დედოფლის წინაშე და გულისხმობებით შეეკათხნენ ჰმუნვის მიზნს. შემდეგ ეუბნენ: „ნუთუ არავინ გყავს ისეთი, რომ შეგეძლოს დეობა და საიდუმლოების ვაზიარება?“³⁶

ამაზე, თურმე დედოფალმა „მომედ ამოხე-ნეშა და თქვა: რათ აძლევთ ასეთ შევითხვეს იმით, ვინც უცხო ქვეყანაში ცხოვრობს? მართო ეს არის საქმარისი იმისათვის, რომ ისინი დამუხრებულნი იყვნენ. მე კი, საუბედროლო, ცვლილებები არ მაკლდება და ვინ იცის ელევ რას უნდა ველოდე აბლო მომავალში“³⁷

ეს დიალოგი ძალიან დამაფიქრებლად გუჩენება. ძნელი წარმოსადგენია, რომ ბიზანტიის დედოფალს მისთვის უცხო და ისიც ბერძენების წინაშე, თავისი გულისხმობით ასე ადვილად გამოემდლებინა და ამასთანავე, უცხო ქვეყანაში მართობა და უთვისტომობა მოეჩივლა. პირიქით, ჩანს დედოფალმა იცია, რომ მის წინაშე არამბრძენები დგანან; იგი თავის მოსაუბრებელში ისეთივე უცხო ქვეყანაში ჩხოვრებთ ჰხედავს, როგორც თვითონ იყო და კიდევ ანიშნებს მათ, რომ უცხო ქვეყანაში ცხოვრება საქმარისია ადამიანის მწუხარებისათვის, როგორც ეს თქვეც იცით.

ხოლო ანა კომუნენს შემდეგი ცნობა უფრო მრავალმეტყველო და მეტრისებრად დამაფიქრებელია.³⁸ როგორც იგი მოვითხოვს, მარიამ დედოფლისა და კომუნისების პირველი კონფიდენციალური შეხვედრა იმით დამთავრდა, რომ ეს უკანასკნელი დამუხრებულნი გამოეთხნენ დედოფლს და შინისავე გაემართნენ „აფორიაქებულ გრძნობებით.“³⁹

რამ აფორიაქა კომუნისები?... პოლიტიკურ სიტუაციასთან ერთად, უთუოდ იმან, რომ ისინიც, მარიამის მსგავსად, უცხო ქვეყანაში ცხოვრობდნენ... მათი გრძნობები ერთნაირ განცოდას შეეპარო.

მონათხრობის მიხედვით ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს, მოსაუბრეთა შორის შეხვედრა შემთხვევითი და ეპიზოდური ხასიათისა იყო და ამ ერთი აქტით დამთავრდა. მაგრამ მთულოდნულად გვახსენებს ანა კომუნენ, რომ „მეორე დღეს კომუნისები ეკლა მივიდნენ დედოფალთან სალაპარაკოდ.“⁴⁰

ამჟამად, რომ კომუნისთა მეორეჯერ მისვლა დედოფალთან შედეგი იყო მხარეთა შორის სათანადო მოლაპარაკება-შეთანხმებისა, რაღაც საქმეზე ერთობლივი მოქმედებისათვის.

თ. უსპენსკი ავითარებს იმ აზრს, რომ სანაზღობის არსებული ხელისუფლების დასამზობად და კომუნისთა გასამეფებლად, ქარვა ბანის მიმდინარეობდა და რომ ამ საქმეს სათავეში ედგა კომუნისთა დედა ანა. დასისინი, რომელიც დიდი ბანია იმ აზრით იყო შეპყრობილი,

რომ დეკებისთვის, რომლებმაც კომუნისტებს გამოსტაცეს ხელიდან ძალაუფლება (იგულისხმება 1059 წ. ისაყ კომუნისტის გადაღობა) კვლავ წაერთმია იგი და თავისი შვილებისათვის დაუბრუნებინა. ანა უღებდა სათავეში ამ შეთქმულებას.⁴¹ ხოლო ი. ლიუბარსკის მიზანია, რომ არსებობდა შეთქმულება. მისი აზრით: „კომუნისტთა აჯანყება იყო არა თავდაცვითი აქტი, როგორც ცდილობენ წარმოვიდგინონ ანა და რამდენიმე მისი უკრიტიკოდ მიმდევარი თანამედროვე ისტორიკოსი, არამედ იგი იყო შედეგი ყარაღ შოფიერებული შეთქმულებისა, რომელსაც შეთაურობდა ალექსისა და ისაყის დედა, ჰკვიანი და ენერგული ანა დალასინი.“⁴²

ანა დალასინის მიერ ინსპირირებულ აჯანყებას გადატრიალების ხასიათი ჰქონდა და მიზნად ისახავდა ძალაუფლება კომუნისტების შტოს მიედო... აჯანყებულებს უმაღ შეუერთდებიან ალექსის მრავალრიცხოვანი ნათესავები და თავისიანები, პირველ რიგში, კი დეკების ძლიერი საგვარეულოს წარმომადგენლები, რომლებიც ალექსის მეუღლე ირინე ეკუთვნოდა...“⁴³

კომუნისტთა და მარიამ დედოფლის მეორე შეხვედრის დროს მხარეებმა ერთი მეორე დაარწმუნეს ურთიერთისადმი ერთგულებაში დედოფალმა გაუმეაღვა მათ თავისი საიდუმლოება.

კომუნისტებმა აღუთქვეს დედოფალს მხარის დაჭერა და შეპირდნენ, ყველაფრის შესრულებას, რამაც იგი უბრაძანებს; თან ემუდარებიან, რომ ყველაფერი ხალხით შეეასრულებთ. „ოღონდ ღირს გავგაბე ვითვლებოდეთ შენ თვისტომებად და შეგახრებებად (კითხვობდეთ) იქიდანვე წარმომობილებად, საიდანაც შენ ხარ წარმომობილი“, ე. ი. შენს თანამემამულეებად გვიგულე-მიგვიჩიეთ.

ეს იშვიათი ცნობა! ამაზე უფრო შვეთორ მითითება კომუნისტთა ეთნიკური შთამომავლობის შესახებ მოსალოდნელი (საქირო) აღირკეთა. აქ, გარდა იმისა, რომ მითითებულია დედოფალ მარიამისა და კომუნისტების თვისტომობაზე, ხაზგასმულია აგრეთვე, რომ ისინი ერთი ქვეყნიდან შთამომავლობენ. მარიამს საქართველოდან იყო და კომუნისტებისგანაც — კაპადოკიელ და (მოტომელ) ქართველ ტომთა შთამომავალთ — მიიჩნიათ, რომ საქართველოსაგან გათიშული არ არიან.

ეს დიალოგი მკვერამეტყველურად ლაღლებს კომუნისტებისა და მარიამის თვისტომობას. კომუნისტების და მარიამის როლს სხვადასხვა ტომისა ყოფილიყო ენენ — მანასაკუდრების, ბერძენები რომ ყოფილიყვნენ კომუნისტების, — მაშინ მათი ამგვარი საუბარი ქართველ ქალთან სრულიად უაღ-

ვილო, უაზრო, რაღაც აბსურდული რამ იქნებოდა. მოსაუბრენი... რომ სხვადასხვა ტომისა... ყოფილიყვნენ, მაშინ მათი ურთიერთობა მარსა და ხიფათით აღსავსე სწრაფუვას სრულიად სხვა რამ კარგად მოტივი დაედებოდა საფუძვლად და თვისტომობა სავსებით უცხო და გამოუსადეგარი ფაქტორი იქნებოდა. ან რა აზრი უნდა ჰქონოდა ანას მიერ ამის გადმოცემას, თუ კი ამ შემთხვევაში სინამდვილეს არ გვაუწყებს? რა მოტივით უნდა შეეთხზა მას მარიამისა და კომუნისტების თვისტომობა, თუ ამას რეალური ელემენტი არ ედგა საფუძვლად? ეს არა ჰგავს ცალკეულ ფაქტობრივ შეცდომას. აქ ამ ფაქტორს (თვისტომობას) მთავარი როლი განეკუთვნება დიდმნიშვნელოვან მოვლენაში. ანამ ამაზე (თვისტომობაზე) შემთხვევით კი არ ჩამოაგდო სიტყვა, არამედ ეს არის ლაიტმოტივი დედოფალ მარიამისა და კომუნისტების შორის იმ ურთიერთკავშირის განმტკიცებაში, რამაც კომუნისტებს გამარჯვება მოუტანა და მათს დინასტიას ბიზანტიის სამეფო ტახტი არ გუნდა.

იმისდა მიუხედავად, თუ საიდან შთამომავლობენ კომუნისტები, კომანდან თუ კასტამონიდან (წყარობიდან ჩანს, რომ მათ იქაც და აქაც ჰქონდათ სამფლობელოები) — ის გარემოება, რომ ისინი ქართველ ქალს თანამეტომეობას ეფიცებოდნენ, უდავოდ მიუთითებს, რომ ისინი ბერძენები არ არიან. აქედან კი აღმოცენდება აზრი მათი (კომუნისტების) — როგორც პონტიელ კაპადოკიელების — ქართულ ენითა და სამყაროსთან კავშირის შესახებ. ან კომუნისტს ეს ცნობა იმას უდრის თითქოს ამ პირველ წყაროში პირდაპირ წერებულყოფის: ქართველი ქალი მარიამ დედოფალი და უმაღლესი ხელისუფლებამ პრეტენდენტი კომუნისტები ქართული სამყაროს შვილები არიან.

გუნ რამ არაფერი გვეოდნოდა პონტი-კაპადოკიის მოსახლეობისა და, კერძოდ, „კაპადოკიელთა“ ქართული სამყაროსადმი დამოკიდებულების შესახებ: რომ კაპადოკიელები იქვე შესხები არიან,⁴⁵ მაშინაც კი ანა კომუნისტს ცნობაში დაინებთით ლაპარაკი ქართველ მარიამ დედოფლისა და კომუნისტთა თვისტომობაზე, რასაც რამდენჯერმე აქვს ხაზი გასმული, საკმარისი იქნებოდა იმისთვის, რათა რეალურად წამოჭრილიყო საკითხი კაპადოკიელებისა და ქართული სამყაროს ერთიანობის შესახებ.

ანას ეს მონათხრობი აღნიშნულ ასპექტში ორმაგი მნიშვნელობისა: ერთი მხრივ, იგი გვიდასტურებს იმას, რომ კაპადოკიელები ნამ-

დვილად შესვები არიან, რაც ჩვენთვის სხვა წყაროებიდანაც უკვე აღრე იყო ცნობილი; მეორე მხრივ, იგი გვაძენებს იმას, რომ პონტო-ელ-კაბადოკიელი კომწენონებე ბერძნები კ არა, ქართველი მარიამის თვისტომნი არიან. აღნიშნულს შემდეგი გარემოებაც ადასტურებს.

როგორც ცნობილია, სტრაბონი გარკვევით ამბობს, რომ მის დროს მთელი კაბადოკიის დიდ სივრცეზე მოსახლეობს ერთი ეთნიკური ელემენტი და მეტყველებს იგი თავის საკუთარ ენაზე.⁴⁶ ხოლო VI საუკუნის ერთი ძველი ავრეთვე გარკვევით გვაუწყებს კაბადოკიელთა ტომისა და მათი ენის არსებობას.⁴⁷ კაბადოკიის მოსახლეობა რომ ბერძნული ენა ფილიყო, მაშინ სტრაბონი ამასაც იტყობდა, და იმასაც, რომ ისინი ბერძნულად მეტყველებდნენ... სტრაბონი ხომ თვითონ ბერძენი იყო.

სტრაბონის შემდგომ პონტოსა და კაბადოკიაში ბერძნების იმ რაოდენობით ჩამოსახლება, რომ მათ შესძლებოდათ ესოდენ მრავალრიცხოვანი და განვითარებული ეთნიკური ელემენტისთვის, როგორადაც იგი, პირველწყაროების თანახმად, შეზღვევით დიდხანს დარჩა, დეკარგანებებით ეროვნება, მშობლიური ენა და კაბადოკიელთა ენის ნაცულად, იქ ბერძნულის დიალექტი დაემკვიდრებინათ — უყოღვარი ვარაუდის ფარგლებს სცილდება. არც მსოფლიოში მოიპოვებოდა ამ რაოდენობის ბერძნები, არც რომელიმე ისტორიული ფაქტავაშენებს მათს ჩამოსახლებას კაბადოკიაში და არც შეიძლება მოსულ ელემენტს არა თუ ადგილობრივი მოსახლეობის ენის მძლავრ გავლენა არ განეცადა, რაც აქცილებელი იყო ცოცხალ, პრაქტიკული ურთიერთობის დროს, არამედ ვანდევნა ავტოხთონი მოსახლეობის ენა და მის ადგილას თავისი დამეკვიდრებინა. მსგავსი მოვლენები ისტორიაში ცნობილი არ არის. საუფრადღებოა, რომ I-IV საუკუნეებისათვის პონტოსა და კაბადოკიაში ბერძნების მასიური სახით მოსახლეობის არსებობას არ გვაუწყებს არც ერთი პირველწყარო; მათს პრიმატზე ლაპარაკი ხომ ზედმეტია.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, IV საუკუნის წყარო გვიდასტურებს კაბადოკიელთა ტომისა და მათი საკუთარი ენის არსებობას. ხოლო სხვა ცნობათა მოწმობით, IV საუკუნის კაბადოკიელი მოღვაწეთათვის ბერძნული ენა სპეციალურად შესწავლის სავანის შეადგენს. VI საუკუნეში კა, პროკოპი ევსარიელის ცნობით, იმავე გეოგრაფიულ არეზე მოსახლეობს მრავალრიცხოვანი, ძლიერი თვითთავადი ჭანების ტომი, რომელსაც უცხო ბატონობა არ განეცდია.⁴⁸

ამრიგად, კაბადოკიის ვრცელ ტერიტორიაზე I-IV საუკუნეების მანძილზე ეთნიკურ ცვლი-

ლებებს ადგილი არ ჰქონია. ხოლო შემდეგ ხანებში ეს მითვმეტეს მოსალოდნელი არ იყო, რასაც ადასტურებს ბიზანტიელთა პრაქტიკაში განმტკიცებული გეოგრაფიულ-ეთნიკური სიუიუი და ავთის ნომენკლატურა (ხალდისის თემი და სხვ.)

სამართლიანად შენიშნავს პ. ციმერერი, რომ მცირეაზიის შიდა რაიონების მოსახლეობა ეთნიკური ფიზიონომიის შეცვლა ვერ შესძლებდნენ, სამყაროში ათასი წლის მანძილზე; ეს მოახერხა მხოლოდ თურქულმა ელემენტმა.⁴⁹

ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ანა კომწენეს თხრობაში ალექსის ცხოვრება და მოღვაწეობა ერთგვარად იზოლირებულად გამოიყურება და რაიმე მნიშვნელოვანი კონტაქტი ბერძნებთან, საერთოდ ბერძნულ სამყაროსთან, არ შეიშენება. ანა მთელი თავისი თხზულების მანძილზე არაფრით არ გვანიშნებს ალექსის რაიმე ორგანულ კავშირს ბერძნულ სამყაროსთან, ამჟამად იკრძალობა, რომ მას ალექსი ბერძნად არ მიაჩნდა.

როგორც ი. ლუბარსკი შენიშნავს: — ფრად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ალექსის არშისა და სასახლეშიც დიდ როლს ასრულებენ უცხოელები, „ბარბაროსები“: ალანი როსიკი, „სკივთები“ — უხა და კარაკა, „ნახევრადბარბაროსი“ მონასტრა და იმპერატორის მრავალრიცხოვანი „ლათინი“ მრჩეველნი.⁵⁰

ანა კომწენეს ცნობით, კონსტანტინეპოლში შესული გამარჯვებული კომწენოსები, მას შემდეგ, რაც მათი ჭარი ვაიფანტა და მძარცველობის მიყო ხელი, დარჩნენ მხოლოდ „მათი სისხლითა და თვისებებით მახლობლებთან ერთად, მცირერიცხოვან უცხოელებებთან.“⁵¹ ხოლო დაეუფლნენ რა ქალაქს, ანასავე თქმით: „თვით ალექსი მშვიდით, დედითა და თავისიანებითურთ ავიდა ზემო სასახლეში.“⁵²

ბიუმენდის წინააღმდეგ ბრძოლის წინ ალექსი გადაწყვიტა „გაბაევა უველა რაზმები თავისი ნათესავეებისათვის. მთავარსარდლებად კი დანიშნა ნიკიფორე მელისინი⁵³ და ბასილი კურტიკოსი, რომელსაც აგრეთვე იოანეს უწოდებდნენ (ეს წარჩინებული ადამიანი იყო აღრიანოპოლიდან და განთქმული იყო თავისი ვეჯაცობითა და სამხედრო ხელოვნებით).“⁵⁴

აქაც, როგორც ვხედავთ, ალექსის ვარს ახვევიან მცირეაზიულ-კაბადოკიელები, რომელთა წრეც მისთვის მშობლიური ჩანს.

აქ უნდა გავიხსენოთ კიდევ ერთი მომენტი, რომელიც კვლავ დაგვიდასტურებს ალექსის მცირე ურთიერთობას კაბადოკიელებთან. ერთერთ ბრძოლაში ალექსის გვერდში უღდა, ანას თქმით, „ვინმე კაბადოკიელი, სახელად გულა, მამარემის ერთგული მონა, ვეჯაცური (მამაკურთ) ხელისა და მებრძოლი სულის პატრონი.“⁵⁵

მთელი რიგი ეს მომენტები მოწმობს, რომ

აღეჭი და სხვა კომუნისტები მართლაც კაბადოკიიდან შემომავლები არიან.

საყურადღებოა, რომ აღეჭი კომუნისტების თანამებრძოლი და თანამოღვაწე არიან მისი მახლობელ-ნათესავნი, ძირითადად მცირეაზიელინი (უპირატესად კაბადოკიელინი). და როგორც ე. ლიბარსკი აღნიშნავს, ვარკვეულად უმეტესბელყოფილი არიან ადრე წარჩინებულნი საგარეოელები: «Создается впечатление, что при Алексее происходит определенное обновление византийской знати: к высшей военной власти и государственной деятельности приходят отпрыски прежде малоазийских родов»⁶⁶.

ესეც ამის მანველებელია, რომ აღეჭი კომუნისტო არ ვუთვნიდა ტომით იმ დიდგვარადათ (ბერძენებს), რომელთა ხელშიც იყო იმპერიის პოლიტიკური ცხოვრების საფუძველი.

აღეჭი კომუნისტის მახლობელ-ნათესავთა შორის მხოლოდ მცირეაზიელინი არაბერძენები მოსწინაა.

კომუნისტებისა და მარიამ დედოფლის თვისტომობის ასპექტში განსაკუთრებულა მნიშვნელობა ენიჭება მარიამ დედოფლის ვინაობას.

როგორც კარგად ცნობილია, მარიამი იყო ბიზანტიის იმპერატორ მიხეილ VII დუკა პარაპინაის (1071-1078) მეუღლე და ასევე საქართველოს მეფის ბაგრატ IV.

„მეტიანე ქართლისასი“ ცნობის თანახმად „დიდმა ბაგრატ მეფემან გაათხოვა ასული თვისი მართა და შერთო ბერძენთა მეფესა.“⁶⁷

ხოლო ნიკთორე ვრიენიოსი გვაუწყებს, რომ მიხეილი იყო „დაქორწინებულ იმართა მხრანების ბაგრატის ქალშვილზე მარიამზე.“⁶⁸

მართას ბიზანტიაში უწოდებს მარიამი.

რას უნდა ნიშნავდეს კომუნისტთა ღალადი მარიამის მიმართ, მიიჩნაოს მან ისინი არა მხოლოდ თავის მეგობარად, არამედ თანამეცობეებადაც და იქილანეე შთანთმავლებად, საიდანაც თვით დედოფალი იყო? შეეძლოთ ტომით ბერძენებს ქართველი ქალისათვის ასეთი რამის თქმა? ან რა აზრი უნდა ჰქონოდა მათ მიერ ასეთი სურვილის გამოთქმას? მეგობრობის დამყარება შეიძლება სხვადასხვა მოტივით, მაგრამ თვისტომობის გაჩენაროგორ შეიძლება სხვადასხვა ტომის ადამიანთა შორის! მეგობრობა შეიძლება აღმოცენდეს სხვადასხვა ნიადაგზე, მაგრამ თვისტომობას ხომ სხვა ვერაფერი წარმოშობს, თუ არა ნაშლევი ტომობრივი ერთიანობა. თვისტომობის არგუმენტი მხოლოდ თვისტომთა შორის შეიძლება იყოს გამოყენებულა. ამგვარა, რომ ანა კომუნე თავის მონათბრობში ქვეყნობილად სწორედ იმის აღსტურებს, რომ მარიამ დედოფალი და კომუნისტები ქართული სამყაროს შვილი იყ-

ვნენ და კომუნისტთა სახით მარიამი ქართველსაც ეძება — თვისტომნი.⁶⁹

შეიძლება დიდადოს აზრთ, რომ კომუნისტებში იყო იყო დენე მარიამის ქართული (საქართველოდან) შემომავლობა, მაშინ რატომ პირდაპირ არ ეუბნებოდან, ჩვენც ქართველები ვართ. შენი თანამემამულე-თანამეცობენი?

საქმე ის არის, რომ მარიამი (ქართველი საქართველოდან) და კომუნისტები (მცირეაზიიდან, კომანიდან) თვისტომნი არიან, მაგრამ გეოგრაფიული სივრცითა და პოლიტიკურ მდგომარეობით გათიშულნი; ოდესღაც კი ესენი ერთ მთლიან სამყაროს წარმოადგენდნენ. ამასთანავე, ეუნებ სწორედ ქართველობის მომენტზე იყო საუბარი მარიამსა და კომუნისტებს შორის, მაგრამ ამის სწორად გადმოცევერ შესძლო ანამ. იუნება, მისი აზრით, თვისტომობის მომენტის აღნიშვნა უკვე გულისხმობდა ქართველობაზე მითითებას, რადგანაც მარიამი ხომ ქართველი იყო. თვისტომობა ამ შემთხვევაში მხოლოდ ქართველობის მომენტზე შეიძლება უოფილიყო აღმოცენებულა. ამ მხრივ საყურადღებოა შემდეგი ვარკვეობა:

ჩვენ ვეფიქრობთ, რომ, სხვა ვარკვეობათ გვერდით, ბიზანტიისაგან ტრაპიზონის იმპერია გამოყოფის საქმეში მთავარი მნიშვნელობა ამ მხარის მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას ჰქონდა.

ტრაპიზონის ოლქის მოსახლეობის ძირითად ნაწილს ადგილობრივი ტომები შეადგენდნენ. იე. ყავახიშვილის თქმით: „ოდესღაც ლაზების ანუ ქანების მოსახლეობა ტრაპიზონსაც კი სცილებოდა და თვით ქალაქი და ოლქი მათ ქვეყანას ეკუთვნოდა.“⁷⁰

საისტორიო წყაროების მოწმობით ირკვევა, რომ მოსახლეობის სწორედ ეს ნაწილი წარმოადგენდა ტრაპიზონის იმპერიის პოლიტიკურ ცხოვრებას, დღიდან მისი წარმოქმნისა, — იყო რა იგივე მოსახლეობა თვით იმპერიის წარმოქმნის ერთ-ერთი უველაზე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.“⁷¹

საქონოა გათვალისწინებული გვერდეს, რომ ტრაპიზონის გამოყოფა ბიზანტიის იმპერიისაგან ადრევე მზადდებოდა და თვით გამოყოფის ფაქტი 1204 წლის კონსტანტინეპოლის კატასტროფას წინ უსწრებდა.

საქმე ის არის, რომ უკვე დავით აღმაშენებლის დროიდან მოკიდებულა, საქართველოში დღიერი ფეოდალური მონარქია ენერგიულად ავითარებდა თავის მისწრაფებას. საქართველოში მოყოლილის საშხრეთის ტერიტორიები, რომლებიც ქართველთა მომე ტომები იყო დასახლებული, მაგრამ ბიზანტიის პოლიტიკურ ორიბიტაში იყო მოქცეული. ამ ნიადაგზე წარმოებდა ბრძოლა ბიზანტიასა და საქართველოს შორის კარგა დიდი ხნის მინძილზე.“⁷²

თ. უსენესის თქმით, ტრაპიზონის „კომუნისტთა სახელმწიფოს შექმნა წარმოადგენდა

მხოლოდ ეპიზოდს იმ ბრძოლისა, რომელსაც საქართველო აწარმოებდა შავი ზღვის აღმოსავლელ სანაპიროზე გაბატონებისათვის; ეს იყო ვაგრძელება თამარის შამის პოლიტიკისა, რომლის ლაშქარმაც ერზურუმსა და თეთი ტრაპიზონამდე მიაღწია.⁶³

ფრიალ საინტერესოა, რომ ტრაპიზონის იმპერატორთა ტიტულატურაში ნათქვამია, რომ ტრაპიზონის იმპერატორი არის: „ერთგულ მეფე და თვითმპყრობელი შთელი ანატოლიისა, საქართველოსი და პერატეისა.“⁶⁴

საქართველოს შეტანა ტიტულატურაში ყარვად ეხმარება კომწენოსების ღალადს შარამ დედოფლის მიმართ: მიიჩნის ისინი თვისტოებად. იგი აგრეთვე ეხმარება პირველწყაროს უაღრესად დიდმწიფელოვან ცნობას იმის შესახებ, რომ VI ს-ში კომანა-ამასისა და ნეოკესარიის რაიონებში ბლომად ცხოვრობენ იბერები (ქართველები), როგორც ამას ვეაფხვეს პატრიარქ ვერტის ბერძნულად დაწერილ ცხოვრება. იქ ნათქვამია, რომ არდევსა ხოსრომ (572 წ.) ააოხრა კაპადოკია, სებასტია-მელიტენეთით, ქალაქებიდან ნიკოპოლი, ნეოკესარია, კომანა, ძელა და სხვ. — ლტოვილ მოსახლეობა შეიხიზნა კარგად გამაგრებულ ქ. ამასიაში. ლტოვილ-შეხიზნულთა შორის უმეტესობას იბერები შეადგენდნენ.⁶⁵

ტრაპიზონის იმპერატორთა ტიტულატორის პერატეიაზე თ. უსპენსკი შენიშნავს, რომ „ეს უკანასკნელი ტერმინი აღნიშნავს სამხრეთ რუსეთის იმ ნაწილს, რომელიც მდებარეობს ზღვის იქვე, ტრაპეზენტის ჩრდილოეთით.“⁶⁶

თუ ტიტულატორის შენიშნავს ჩვეუკვირდებით: პერატეია აღნიშნება ტრაპიზონის იმპერიის ჩრდილოეთი ნაწილი, ანატოლით — სამხრეთი ნაწილი, ხოლო იმპერიის შუაგულს, არსებითად ძირითად ნაწილს, სახელმწიფო ცენტრს, ეწოდება საქართველო და ეს რასაკვირველია, შემთხვევითი არ არის. იმპერიის სწორედ ეს ნაწილი განსაკუთრებით ქართველ ტომებით იყო დასახლებული, რაც დღეისათვისაც ადვილი შესამჩნევია. სამართლიანად შეუთუბებს თ. უსპენსკი, რომ ტრაპიზონის იმპერიის „აღმოცენება და არსებობა ემყარება როგორც ქართულ ეროვნებას, აგრეთვე ჯერჯერობით ნაყლებად გამოკვეთულ გერმანოზღვის და სავაჭრო-სამხრევლო კავშირ-ურთიერთობას, რომელიც მას ჰქონდა ყირიმთან და კავკასიანთან.“⁶⁷

როგორც ვხედავთ, ქართველ დედოფალ შარამსა და კომწენოსების თესტამენტის აღიარებას რეალური საფუძველი ჰქონია. ამ ფაქტიდან კი ისიც გამოსჩანს, თუ რამდენად მძლავრი იყო შამის ბიზანტიის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მცირეაზიულ-კაპადოკიური ნაკადი. ამდენად, კომწენოსთა გამარჯვება სრულიად ბუნებრივი ჩანს... და სუფთა ქართული (სა-

ერთივე ქართული) ელემენტის მოწინააღმდეგე აგრეთვე ბუნებრივი იყო კომწენოსთა... გამარჯვებაში და მნიშვნელოვანიც თავისი ზეგავლენით წინთ, როგორც ამას ქვეშით დავიხსავთ.

როგორც ღღეს უკვე საკმაოდ ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურაში, მცირეაზიის გარკვეული რაიონები, კერძოდ, პონტო და კაპადოკია — ისტორიულად დასახლებული იყო ქართველი ტომებით. შარამ ამ საკუთრად საქართველოსა და მცირეაზიულ ქართველ ტომთა შორის ეროვნულ-პოლიტიკური კონტაქტების ისტორიის მსვლელობაში მოშლილი იყო და ამ ხანგრძლივი გათიშულობის წყალობით, მათ შორის ერთიანობის შეგნება შერყვეული ახლა. ამ კერძო შემთხვევაში, ორივე მხარისათვის გასაჭირის მომენტში, ამ ერთიანობამ იჩინა თავი და იგი კიდევ გამოდგამს ფაქტორად რომელმაც დედოფალსა და კომწენოსთა შორის საიდუმლო კავშირი შესაძლებელი გახადა, იგი მათ შორის ხილად გაიღვა. სწორედ ამ თვისტოობამ განაპირობა მათი ერთიერთ დაახლოება, მათი ზედის ურთიერთ გადაჭყა. ეს იყო მცირე პრეულდი იმ დიდი მოვლენისა, რაც შემდეგში ტრაპიზონის იმპერიის დაარსებაში გამოიხატა: ტრაპიზონელი კომწენოსები არა მხოლოდ იმ მხრივ იყვნენ ტრაპიზონის ტახტის მემკვიდრე-პრეტენდენტები, რომ ისინი ბიზანტიის იმპერატორთა შთამომავალი იყვნენ, არამედ იმპერიის მოსახლეობის ლეიტლი შთამომავლიც იყვნენ.

ტრაპიზონის იმპერატორს თანე კომწენოსს (1280-1297) ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიკოსი გ. პახიმერე, მოიხსენიებს რა როგორც ლაზების არქონტს, „იქვე მას უწოდებს „პარაბაროსს“. (Georgii Pachimeris de Mich. Paleologo liber VI, cap. 34, p. 15, Bonnae. Ф. Успенский, Очерки из истории Трапезунтской империи, зв. 68, с. 49-50; გიორგი გოჯალიშვილი, კოპონილი, კი ტრაპიზონის იმპერატორს იხსენიებს „კოლხეთის მეფედ“ — ხოლო მცირე ადგილას, ტრაპიზონის იმპერიის ტახტის მემკვიდრედ, რომელიც ბიზანტიაში იყო-ფლობდა (შიმდგომში გამეფდა ტრაპიზონში ალექს II კომწენოსის სახელით, 1297-1330წ.) და რომლისთვისაც მოსურვეს ცოლად შერთვევინებინათ ბერძენი ქალი იმეფე პახიმერე, მოხსენებული ჰყავს როგორც „ლაზი ქაბუკი“ (X, 7, с. 49-50; გიორგი გოჯალიშვილი თარგმნის — „ლაზთა მთავარი.“ ტექსტში სწერია: „ლაუსპაილი“ თ. უსპენსკის ნათარგმნი აქვს აноша-ლ Очерки, გვ. 72).

XV საუკუნის ბერძენი ისტორიკოსი ლაონიკ ხალკოკონდილე ვეაფხვეს, რომ კოლხეთი (ე. ი. ტრაპიზონის) მეფეები წინათ იყვნენ ბიზანტიის მეფეები კომწენოსთა ოჯახიდან. როდესაც კომწენოსებმა დაკარგეს ძალეუ-

ლება, ტახტიდან ჩამოგდებული იმპერატორის შვილი გაიქცა „კოლხეთის ქვეყანაში და ტრაპიზონში. ის რომ იქ ჩავიდა, ადგილობრივმა ხალხმა დააყენა ის კოლხეთის მთავრად და ამრიგად, სამეფო ტახტი გადაიტანა კოლხეთის ტრაპიზონში“ (ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, IX გვ. 93).

მართალია, ლაონიკე იქვე ამბობს, რომ კომნენოსნი ელიზბრე შთამომავლობისა იყვნენ, მაგრამ ეს იმ ტრადიციის გავლენაა, რომლითაც კომნენოსები ბერძნულად იყვნენ მიჩნეული. დასჯალი იმპერატორის ლტოლვილი ვაჟი კოლხეთის ქვეყნების მოსახლეობაში ისე ადვილად ვერ მოაპოვებდა მხარდაჭერასა და უმაღლეს ხელისუფლებას, კომნენოსებსა და ამ მოსახლეობას შორის ეთნიკური ერთიანობა რომ არა ყოფილიყო შემავსებელი. ლტოლვილ უფლისწულის კოლხეთის მთავრად დადგენას საფუძვლად სწორედ ეთნიკური ნათესაობა ედგა პირველყოფისა.

როგორც ზემოთაც ითქვა, კომნენოსების სამშობლო კომანა იყო⁶⁸, ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ მარიამ დედოფალსა და კომნენოსებს შორის მოლაპარაკება-შეთანხმებას უნდა ჰქონოდა ადგილზე. აყად. თ. უსპენსკის აზრითაც, როდესაც იმპერატორ ნიკეფორე ბოტანიარის განზრახვა, გადაეცა სამეფო ტახტი არა მარიამის შვილსათვის, არამედ თავისი ნათესავისათვის გამომეღვანდა, რაც მარიამისათვის ფრიად უსამართლო იყო და რაც აგრეთვე ძლიერ ბოძლავდა კომუნისტა ინტერესებს, „... უნდა ვიფიქროთ, რომ შემდგომ დონისძიებათა საბოლოო გეგმა იქნა შემუშავებული სწორედ ბოტანიარის განზრახვათა წინააღმდეგ.“⁶⁹

რომ მარიამი, როგორც უცხოეთში მცხოვრები, ეძებდა საშუალო ადამიანებს, რომელთაც შეიძლებოდა დაეპყრნობოდა, ამაზე კიდევ ერთხელ მიუთითებს ანა კომნენა, როდესაც თავის თხრობაში ცდილობს გააბათილოს მარიამის მიმართ ის ცოდნისწიება, რომ, ეითომუ მან კომნენოსებთან მკვიდრო ურთიერთობ. ქვეყნა გრძნობებით ამოპარკებულმა დაამუარა.

ანა ამბობს, რომ ეს მკვიდრო ურთიერთობა აღნიშნულის შედეგი კი არ იყო, არამედ გამოწვეული იყო იმით, რომ მარიამ დედოფალ უცხოეთში ცხოვრობდა, არ ჰყავდა არც ნათესავი, არც ვინმე თანამგრძნობი და არც ერთი თვისტომი.⁷⁰

მარიამისათვის ასეთები (თვისტომნი) აღმოჩნდნენ კომნენოსები.

რასაკვირველია, მარიამ დედოფალსა და კომნენოსებს შორის ურთიერთობაში მთავარი სტიმული იყო პოლიტიკური მომენტი, მათი ინტერესების ამ მხრივ ურთიერთდაძახევა, მაგრამ მათ შორის გულთაღი დამოკიდებულების საქმეში გადაწყვეტი მნიშვნელოვან როლს მათს თვისტომებს, რაც შეიქმნა მათი

თი კავშირის საფუძველი და რაც კომუნისტებს ნათლად გამოკრის ანა კომნენის მონათხრობიდან. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ როდესაც ანა მიუთითებს მარიამსა და კომნენოსებს შორის გულთაღი ურთიერთობა დამყარად მათი თვისტომობის ნიადაგზე, ამით იგი მიუთითებს, რომ ეს თვისტომობა ქართველობას ნიშნავდა, რადგანაც ისტორიკოსმა კარვად იცოდა, რომ მარიამი ქართველი იყო და, მამასადაც, მისი თვისტომნიც ქართველები უნდა ყოფილიყვნენ.⁷¹

არც ის არის უმნიშვნელო, რომ, შეთქმული კომუნისტები ბიზანტიაში უკავშირდებოდნენ წარჩინებულ გრიგოლ ბაქურაიანს ძეს, ქართველს.

შთამომავლობით კაპადოკიელი კომნენოსების მისწრაფება უმაღლესი ხელისუფლებისაკენ არაფერს უჩვეულოს არ წარმოადგენს. გარდა იმისა, რომ ბიზანტიაში ჩვეულებრივი მოვლენა იყო უცხო ტომის (არაბერძნის) სამეფო ტახტზე ასვლა, XI საუკუნეში საერთოდ პროვინციული ფეოდალური დიდკაცობა ასრულეს წამყვან როლს ბიზანტიის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. და არსებითად, ერთი მხრივ, მათ შორის, ხოლო, მეორე მხრივ, კი მათსა და ცენტრალურ ხელისუფლებას შორის წარმოქმნა ბრძოლა ძალაუფლებისათვის. თვით დეკათა საგვარეულოც ხომ პროვინციიდან, სახელდობო, შირაქ აზიიდან, პალეოგონიიდან შთამომავლობდა.⁷²

კომუნისტა გვარი, უნდა მომდინარეობდეს მათი შშობილური ქალაქის კომანას სახელწოდებიდან,⁷³ ისევე, როგორც ტრაპიზონის იმპერიაში ცნობილი წარჩინებული საგვარეულოებისა: კავსიტებისა — კავსადან (აქვლან ქართული გვარი კავსაძე); კომპიტებისა — კომახადან (ქართული გვარი კომახიძე); ქანიიტებისა — ქანიკიდან (ქართული გვარი ქანიშვილი).

აღნიშნული სრულ ანალოგიას ჰპოვებს ქართულში, როგორც არის: ახალციხელი, თმოგველი, ციხისყვარელი და სხვა მრავალი.

კომანის სახელით ცნობილი იყო ორი უმნიშვნელოვანესი პუნქტი: ერთი კაპადოკიაში და მეორე პონტოში, რომელიც კაპადოკიის ნაწილს, ზღვის პირა კაპადოკიას შეადგენდა. ამ ორი, ერთი მეორისაგან დამორბეული პუნქტის, ერთი და იმავე სახელწოდებით აღნიშვნაში უნდა გამოსკვეოდეს ეთნიკურ-კულტურული ერთიანობა: ამ რაიონების მოსახლეობისა, სადაც ეს პუნქტები მდებარეობდა. და მართლაც, ხომ ცნობილია, რომ პონტოსა და კაპადოკიის სახელწოდებით ცნობილ მთარეაზიის რაიონებში ძველი ქართველი ტომები მოსახლეობდნენ ისტორიის მანძილზე, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილიც დღესაც ცოცხლად არის წარმოდგენი-

ლი შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპირო ზოლში.⁷⁴

კომუნისტური კომანდან იყვნენ. ჭ. კომანი კავადოკიაში მდებარეობდა და ამ მხარის პოლიტიკური ცხოვრების ცენტრს წარმოადგენდა.

სტრახონის სიტყვით: „ანტიკავრისში არის ღრმა და ვიწრო ხეობები, რომლებშიც არის კომანა და ვნიესის ტაძარი... ქალაქი მნიშვნელოვანია... მცხოვრებლები... მეფის მიერ ამარაღიანი, მებრამ უფრო მეტად ჭურჭუმებს ემორჩილებიან... ჭურჭმი პატივის მიხედვით კავადოკიაში მეფის შემდეგ არის მეორე, რადგანაც მეტწილად ერთი და იმავე გვარადან არიან ჭურჭუმები მეფეებთან.“⁷⁵

სხვა ადგილას უფრო ზუსტად მიუთითებს სტრახონი, რომ კომანა არის, „ე.წ. ზემო კავადოკიელებში.“⁷⁶

მაშასადამე, კომანა კავადოკიის ტერიტორიაზეა, ხოლო კავადოკიის მოსახლეობა ერთ ენაზე მეტყველებს. თეთ კავადოკიის ტერიტორია შემოსაზღვრულია: „სამხრეთისაკენ ე.წ. კილიკის ტაბრით, აღმოსავლეთისაკენ ანჭინით, კოლხიდიით... ჩრდილოეთისაკენ ევქსინით ვიდრე ჰაღისის შესართავამდე, დასავლეთით პაფლაგონიელთა ტომით და ვალატელთა (ტომით), რომელიც ფრიგიასი მოსახლეობს...“

აი, ამ ვეებერთელა ტერიტორიაზე მოსახლეობს ერთი ტომი ახალხი, რომელსაც კავადოკიელებად უხსმობენ და ეს ხალხი ერთ ენაზე მეტყველებს.⁷⁸

კავადოკიის ბერძნული დიალექტის ჩვენ დროს შეკვლევაზე კაროლიდის აღნიშნავს, რომ ის ენა რომელზედაც, სტრახონის მოწმობით, მეტყველებდნენ კავადოკიელები, იქ გაისმოდა ისტორიულ მანძილზე, მაშინაც კი, როდესაც კავადოკიაში შეიჭრა და გავრცელდა პპოვა ბერძნულმა ენამ, რომელშიც უმთავრესად ქალაქში მოიკადა ფეხი და სხვაგან კი ავტოხონი კავადოკიელები ან კავადოკიურ ენაზე მეტყველებდნენ, ან კავადოკიურისა და ბერძნულის ნარევი დიალექტზე.⁷⁹

ხოლო ი. ფლავიოსის ცნობის თანახმად, „კავადოკიელები“ არის ახალი სახელწოდება ამ მხარის ძირითადი და უძველესი მოსახლეობისა — მესხებისა, რომელთაც ეს ახალი სახელწოდება მიანიჭებიათ პირველი საუკუნის შებლობელ ხანებში.⁸⁰

თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო მაშინდელ სამყაროში კავადოკიის მოსახლეობა, რომელსაც ი. ფლავიოსის მოწმობით, უწინ შესხებდნენ ეწოდებოდა და დიდი ხანი არ არის, რაც, კავადოკიელებად იქნენ წოდებულნი, თავისი პოლიტიკური და საფიქრებელია, კულტურული ეკონომიური ცხოვრებითაც, თუნდაც იმითაც მტკიცდება, რომ ვიდრე კავადოკია რომის პროვინციად გადაიქცეოდა, როცა იგი რომაელებს მოკავშირე ქვეყანას წარმოადგენდა,

რომელები თავიანთ „მეგობრად და მოკავშირედ სთვლიდნენ არა მხოლოდ კავადოკიის მეფეს, როგორც ეს სხვა ქვეყნების მიმართ იყო მიღებული, არამედ აგრეთვე *ქალაქი სტრახონისა ტომისა*ც.“⁸¹

ეს კი იშვიათი მოვლენა იყო მაშინდელ საერთაშორისო ურთიერთობაში და რომის საგარეო პოლიტიკის პრაქტიკაში. აქვე უკვე ავყარად შიჩანს კავადოკია-კომანის მოსახლეობის ზედფენების გავლენა და მნიშვნელობა, რომლისათვისაც ანგარიშის გაწევამ გამოიწვია რომელების უჩვეულო კეთილგანწყობილება მათადმი რომელები თავიანთ მეგობრებად და მოკავშირეებად, რასაკვირველია, სწორედ ამ წარჩინებულთა ზედადენებს მიიჩნევდნენ... სწორედ ამათი შთამომავალინ შეიძლება იყვნენ კომუნისტები.

კომუნისტთა ქართული ფინიკური საწყაროდან შთამომავლობის ასპექტში მნიშვნელობა ენიჭება ანა კომუნეს იმ ცნობას, რომელიც მოგვითხრობს იმპერატორ ალექსი კომუნესის მიერ ბიზანტიაში მყოფ იბერიელთა მიმართ გამოჩენილ მზრუნველობაზე.

ანა გადმოგვცემს: „დიდი მქადაგებლის პავლეს ტაძრისათვის შეჩვენულია დიდძალი და მრავალრიცხოვანი მღვდლობა და უხვი განათება ამ ტაძარში რომ შედინა, დანახავ გუნდებს, რომლებიც ორ მხრად ვალობენ, რამეთუ შან (ალექსიმ) დაუწესა მოციქულთა ტაძარს მგალობელი კაცები და მგალობელი ქალები მსგავსად სოლომონისა, იგი ძალიან ზრუნავდა დედათ-დაეკონებზე. აგრეთვე დიდი ზრუნვა გამოიჩინა იქ დაბინავებულ იბერიელთა მოლოხნების მიმართ, რომლებიც წინათ კარ-კარ დადიოდნენ სამათხოვროდ, როდესაც კონსტანტინეპოლში დასახლდნენ, ხოლო შათ მიმართ გამოჩენილი მამიქემის მზრუნველობით აიკო მონასტერი, სადაც შათ სმა-კემა და ზაი-მა-დახურვა უზრუნველი ქონდათ.“⁸²

უდაჭობთ, რომ ალექსი კომუნესის მიერ იბერიელთა მიმართ გამოჩენილი უღელის (ეგების უჩვეულოც) მზრუნველობა შემთხვევითი არ არის, ისევე, როგორც შემთხვევითი არ უნდა იყოს თვით ანას მიერ ამის საგანგებოდ მოხსენიება საყურადღებოა, თუ ალექსი კომუნესის, რატომ გამოფეხისთანავე იბრთა მონასტერს აარსებს, რომელია მიმართ განსაკუთრებული ყურადღების გამოჩენისა ანა საგანგებოდ აღნიშნავს. განა, კონსტანტინეპოლში იბერიელთა გარდა, სხვანი ეოტანი იყვნენ, რომელნიც ყურადღებას საჭიროებდნენ? ამასთანავე, რატომ მხოლოდ განსაკუთრებულ იბერთა მონასტერს აარსებს ალექსი და არა სხვათა მონასტერს, რომელიც უფალსათვის იქნებოდა განუთენილი და სადაც, სხვებთან ერთად, იბერიელებიც მოთავსდებოდნენ.

ალექსი კომუნესის განსაკუთრებულ ყურადღებას იბერთადმი თავისი საფუძველი იქნა

ანა კომუნებს ცნობით, ალექსი კომუნოსმა, გრიგოლ ბაქურაიანის ძემ და მათმა მომხრეებმა ძალადუღება ხელში ზაიგდეს სწორედ თავიანი თანამეტომთა და ნათესავ-მახლობელთა დახმარება — თანადგომით.⁸³

ანა კომუნეც და სხვა ისტორიკოსებიც ხზგასმით აღნიშნავენ, რომ ალექსი კომუნოსი დიდად ზრუნავდა თავისიანების დაწინაურებაზე სახელმწიფო სამსახურის და მატერიალურად დაუ დიდად უწყობდა მათ ხელს. იმ იბერიელთა მიმართ ზრუნავს, რომელთათვისაც ალექსი კომუნოსმა კონსტანტინეპოლში სპეციალური (ცალკე) მონასტერი დააარსა, სწორედ აქედანვე მომდინარეობდა.

ვის გატეობდა მისწვნელოვანი ელემენტი ალექსი კომუნოსისა და გრიგოლ ბაქურაიანის ქართული ეთნიკური სამყაროსადმი კეთვნილების მიუწყებელ მასალაში. აქვე უხდა აღინიშნოს, რომ მაშინდელ ბიზანტიურ წყაროებში იბერელები მხოლოდ საკუთარივე აღმოსავლეთ საქართველოს (იბერია-იფერიის) მცხოვრებთა აღსანიშნავად კი არ იხმარებოდა, არამედ მას ფართო შინაარსი აქვს და მოიცავს ტოკლარაქეთთან ერთად, შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპირო რაიონებში მცხოვრებთაც, რომელნიც იბერთა ტომს განეკუთვნებოდნენ.

საუტრადღებოა, რომ, ანას თქმით, ალექსი კომუნოსმა მონასტერი დააარსა ქართველთათვის, რომლებიც კონსტანტინეპოლში ცხოვრობდნენ და თავშესაფარი არ გააჩნდათ. იბერთა რიცხვს კონსტანტინეპოლში, საფიჭრებელია, ამრავლებდა იმ ქართველ მეთობარს რიცხვ, რომელნიც იქ უნდა დარჩენილიყვნენ მას შემდეგ, რაც ბიზანტიის ხელისუფლებამ, — როგორც ამას ვიორგი კედრენე მოგვითხრობს, — დასალა „იბერიელი ვარი, დაახლოებით ორმოცდა ათი ათასი კაცისაგან შემდგარი.“⁸⁵

ყოველ შემთხვევაში, ეს ცნობა იმას შიაც ადასტურებს, რომ იბერიული (ქართული) ელემენტი ბიზანტიაში მაშინ შეტად თვალსაჩინო უნდა ყოფილიყო და ეს ელემენტი იმ მოვლენების გარეშე ვერ დარჩებოდა, რაც კომუნოსებისა და ქართველ დედოფალ მარიაშის სამეფო ძალაუფლებისათვის ერთობლივ ბრძოლასთან არის დაკავშირებული.

ბულგარეთში ფილიპოპოლისის რაიონშიც, სადაც ქართველი მოსახლეობა ივრავებდა,⁸⁶ ყოფილან ქართველი ბერები, რომლებსაც გრიგოლ ბაქურაიანის ძემ აუშენა საკუთარი პეტრიწონის მონასტერი.

თეთი კონსტანტინეპოლში თავმოყრილ ქართველებში (იბერებში), რომელთათვისაც ალექსი კომუნოსმა სპეციალური მონასტერი დააარსა, უნდა ყოფილიყვნენ ფილიპოპოლისის რაიონში მცხოვრებ ქართველთაგანნი, რომელნიც, უთუოდ ეხმარებოდნენ ალექსი კომუნოსს სიმპერატორ ხელისუფლების მოსაოყებლად

ბრძოლაშიც და მწვალებელთა წინააღმდეგ ბრძოლაშიც. ესენიც იმსახურებდნენ ალექსი მხრივ უტრადღების და სამაგურებრებრებრებს.

ამგვარად, განხილული გარემოებებიც მისტურებს, რომ კომუნოსები მცირეაზიიდან იყვნენ და იქარ ეთნიკურ სამყაროსთან შედარო ურთიერთობა ჰქონდათ. და ეს სრულიად ბუნებრივია, რადგანაც, როგორც ცნობილია, ბიზანტიის იმპერატორთა უმეტესობა აბაზრებები იყვნენ. მათა ეთნიკური შთამომავლობა უმრავლეს შემთხვევაში უცნობია და დღესაც მეცნიერებისათვის სადავოა, თუ რომელი მათგანი მიმართ ცნობილია ამა თუ იმ გეოგრაფიული არედა წარმომავლობა (ისაიკოლი, მაკედონელი, პავლოგონელი), არ მოიოვება ცნობები მათი გარკვეული ეთნიკური სამყაროსადმი კეთვნილების შესახებ. დღემდე მეცნიერების მიერ საბოლოოდ არ არის დადგენილი, თუ რომელეროვნებას ეკუთვნოდნენ ისეთი თვალსაჩინო იმპერატორები როგორც: თესტინიანე I, პეტრეკე, ლეონ III, პასილი მაკედონელი.

კომუნოსებამდე ბიზანტიის სამეფო ტახტზე ყოფილან მცირეაზიიდან და, კერძოდ, კაპადოკიიდან გამოსულ საგვარტელოთა წარმომადგენლები, მთ შორის — ლუკები პავლაგონიიდან იყვნენ. ნიკეფორე ბოტანიტეც (1076-1081) მცირეაზიელი იყო.

რუსი შეკლევარი ა.3. რუდაკოვის თქმით, „ავიოგრაფიული ლიტერატურა ასახელებს ბიზანტიის დედაქალაქის არისტოკრატიის გვერდით პროვინციულ დიდ კაცობას (провинциальную знать).“⁸⁷ და რომ აღსანიშნავია მცირეაზიელი არისტოკრატიის ისეთი წარმომადგენლები, როგორიც „იონანე მდღემარე, ევდოკიმე, მიხეილ მალეინი, ვაზარა... ნეტარ ევდოკიმესა და თეოდორე ვაზარას, როგორც ადგილობრივ მაცნებებს უკავთ უმაღლესი სამხედრო თანამდებობანი თავიანთ მშობლიურ იმპერატორში: კაპადოკიასა და ტრაპიზონში. ნეტარი მიხეილი შთამომავალი იყო კაპადოკიის სტრატეგოსისა: შისი პაპა შაშის მხრივ, აგრეთვე პატრიკოსისა და სტრატეგოსი იყო; პაპა დედის მხრივ, მახურობ. და აღმოსავლეთის სტრატეგატად; ბებია იყო ნელსავი შომევილი იმპერატორის რომანოს I-ისა. მიხეილის და ცოლად შეირთო ევისარა ვარდამ. ხოლო მამა დამიკელირა შაშისაგან და შაშისაგან კაპადოკიის სტრატეგოსის თანამდებობა.“⁸⁸

კაპადოკიელ წარჩინებულთა წრე საკმაოდ მძლავრი იყო და მას შეეძლო ბიზანტიის იმპერიის პოლიტიკურ საბიბელზე მნიშვნელოვანი როლი შეესრულებინა. ეს წრე აქტიურად ეხმარებოდა კომუნოსებს. «Комнины опирались на сравнительно узкий слой знати, на своих родственников и свойственников» (История Византии, т. II, 1967, გვ. 297).

ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინე X დე-

კას გარდაცვალების (1067 წლ. მისში) შემდეგ ძალუფლება გადავიდა დედოფალ ევდოკიას ხელში, მისი ვაჟების მცირე წლოვანების გამო. ფაქტურად საქმეებს განაგებდნენ გარდაცლილი იმპერატორის ძმა კესარი იოანე და მიხეილ პელოსი. ევდოკიას წინააღმდეგ ეწეობა პროვინციული სამხედრო არისტოკრატების შეთქმულება, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა ვაჟადოკიელი დიდაკი რომანოზ დიოგენი. «Мужественный и сильный человек Роман принадлежал к каппадокийской знати» (იქვე, გვ. 283).

შეთქმულება დამარცხდა, რომანოზს სიკვდილო დასჯა გადაუწყვიტეს... შერე შეიწყალეს... «...смертную казнь заменили ссылкой в Каппадокию, в родные места Диогена» ხოლო იმავე 1067 წლის დამლევს კონსტანტინეპოლში გაიწვიეს და მთავარსარდლად დანიშნეს.

1068 წლის 1 იანვარს რომანოზ დიოგენი იმპერატორად იქნა გამოცხადებული, შეიერთა იგი ევდოკიამ. რომანოზ დიოგენი საიმპერატორო ტახტზე ისევ კომნენოსის მსგავს მოღვაწეობას განაგრძობდა. ა. კეიდანის თქმით: «По существу Роман IV Диоген продолжал политику Исаака Комнина, да он и открыто опирался на могущественный род Комнинов, женив своего сына на Феодоре Комниной... Императору⁹⁹ принадлежали доминальные земли в различных областях Малой Азии — от Мелангеев на западе до фемы Харснани¹⁰⁰, по время похода на восток он вел армию через свои поместья, черпая там необходимые материальные средства» (История Византии, т. II, 283).

ზემოთ მოთხრობილი საინტერესოა, ერთი მხრივ, იმით, რომ ბიზანტიამ უძალესი ხელისუფლებისათვის ბრძოლა წარმოებს აღმოსავლურ, მცირეაზიელ დიდ საგვარეულოთა შორის: დუკათა საგვარეულო მცირე აზიიდან იყო. მეორე მხრივ, რომანოზ დიოგენის სახით ზვეს ვენეზიის ძლიერსა და ენერჯიულ წარჩინებულ კაბადოკიელთა წრიდან გამოვლულ კლობრიულ ფიგურას, რომელიც, როგორც თავისი პირადი ღირსებებით, ისე ქონებრივ-მდგომარეობით, კომნენოსთა საგვარეულოს ვერძლით, ამშვენებს მაშინდელ კაბადოკიურ მოწინავე საზოგადოებას.

ამასთან, ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ დამარცხებული აჯანყების მესვეურს რომანოზ დიოგენს, რომელსაც სიკვდილი მიუსჯეს, შალე საიმპერატორო ტახტზე ეხდებოდა. ეს კი იმ წრის საიმპლავრებზე მიუთითებს, რომელიც გააჩნდა დუკათა და კომნენოსთა საგვარეულოების ირგვლივ დაზარალებულ შორის იმ ბანაკს, კომნენოს-დიოგენის ერთიანობას რომ გამარჯვება მოუტანა. ეს მომენტი ნათლად მეტყველებს იმ მოსახლეობას სიძლიერებზე, რომე-

ლიც კაბადოკიის პოლიტიკურსა და ეკონომიურ-კულტურულ ცხოვრებას წარმოადგენდა.

ხოლო, რომ ამ რაიონში სანდუქლონობის მოსახლეობა თავის ეთნიკურსახეობას ინარჩუნებდა, ამაზე არ დიდაკიე აშობის, რომ სირიაში, სადაც ელენური გავლენა საუკუნეთი მანძილზე იგრძნობოდა, ბერძნული ენა ვერ იქცა საყოველთაოდ და მოსახლეობა „განაგრძობდა სირიულ ენაზე მრეტყველებას. ედესისში არსებობდა სირიული მწერლობის სკოლა.“¹⁰¹ სადაც წარჩინებული და გაბატონებული წრეების შვილები სწავლობდნენ. ეგვიპტეში კი „ადგილობრივი ენა იყო არა მხოლოდ სამეტყველო ენა ხალხის მასისათვის, არამედ ამ ენაზე იქმნებოდა ადგილობრივი აგიოგრაფიული ნაწარმოებები.“¹⁰²

კაბადოკიელებზე კი აშობის ა. რუდაკიევი, რომ აგიოგრაფიულ ნაწარმოებებში განსაკუთრებით ხშირად იხსენიებია კაბადოკიელები: „რომლებმაც, სხვებზე უფრო ძლიერად შეინარჩუნეს თავიანთი ძველი სახელები ეროვნული იერი და დამკვირვებლებს უფრო მკვეთრად ეცემოდათ თვალში.“¹⁰³

იქ ზვეს დავეუბრებოთ, რომ ეს კაბადოკიელები, რომლებიც სხვებზე მეტად ინარჩუნებდნენ „სახელოვან ეროვნულ იერს“, გარკვეულ ეთნიკურ ელემენტს წარმოადგენდნენ. თუ „კაბადოკიელი“, „ტომით კაბადოკიელი“, როგორც ხშირად იხსენიებია პირველწყაროებში, ეთნიკურ მომენტს კი არ მიუთითებდა, არამედ ამა თუ იმ მოღვაწის გეოგრაფიული რაიონიდან წარმომავლობას აღნიშნავდა, მაშინ რატომ სტრაბონი, რომელიც შეივლეს კაბადოკიიდან (ქ. ანასიიდან) იყო, თავის თავს არ უწოდებდა კაბადოკიელს, ან საისტორიო წყაროებში ერთხელ მაინც რატომ არ არის იგი კაბადოკიელად მოხსენიებული. ან კაბადოკიელ მოღვაწეთა დიდ პლავის მიმართ რატომ ნიადვ საგანგებოდ არის ხაზგასმული, რომ ეს მოღვაწენ „ტომით კაბადოკიელი“ არიან და რატომ საისტორიო წყაროებში მათ ერთხელ მაინც ბერძნულობის (სხვათა რომ თავი დაეანებოთ) რამე ნიშანწყალი არ ეტყობათ, ხოლო იმ მოღვაწეების მიმართ კი, რომლებიც კაბადოკიიდან წარმომავლობდნენ — მაგრამ სხვადასხვა ტომს ეთნიკურად იყვნენ, სათანადოდ არის ხოლმე აღნიშნული, და აშკარად, ისინი არ არიან გაიგივებულნი „კაბადოკიელებთან.“ ცხელია, „კაბადოკიელი“ ტომობრივი ნიშანი იმ თვალსაზრისით ეთნიკური ელემენტისა, რომელიც მასიურად იყო დასახლებული ეს მხარე და რომელიც, თვით რაიონის სტყვიით, მცირე აზიის ვრცელ ტერიტორიაზე მოსახლეობდა და ერთ ენაზე მრეტყველებდა, ხოლო ი. ფლავიოსის ავტორიტარული მოწმობით, ამ ელემენტს, — უწინ რომ მესხების სახელით იყო ცნობილი, დაახლოებით პირველ საუკუნეში „კაბადოკიელები“ ეწოდა.

მოციტანთ აქ ერთ საყურადღებო მახალს. ეფთიმე დიდის (გარდ. 473 წ.) ბერძნულად დაწერილ ცხოვრებაში (თავი 6-ე) ვითარდებით, რომ მასთან მივიდა „სამი ღვთისა და მოღვთი კაბადოკიელთა ქვეყნიდან, აღზრდილნი სირიაში და შემოქმედნი ყოველგვარი სულიერი გონიერებით — კოსმა, ჭიჭინა და ვაბრიელი.“⁹⁵

31-ე თავში კი ნათქვამია, რომ ეფთიმემ „... აქრთას სტეფანე და კოსმა კაბადოკიელი წმ. აღდგომის დღეაღწებდა.“⁹⁶

33-ე თავი გვაუწყებს: „ხოლო არქიეპისკოპოსმა იუვენალიმ აქრთას სტეფანე მელიტენელი⁹⁷ შამნის ეპისკოპოსად, კაბადოკიელი კოსმა კი პრეზბიტრად და დაადგინა იგი ჭარბის მცველად.“⁹⁸

ეფთიმესთან მისულ სამივე კაბადოკიელ მძამთავრს უსახელებია თავიანთი მოღვაწეობით; იუვენან ისინი უმალდეს სამღვდელ-მონაზვნო-სამონასტრო თანამდებობებზე; დაუტოვებია ღირსშესანიშნავი თხზულებები. ხოლო ვაბრიელს აუშენებია თავისთვის მცირე მონასტერი. ამ მონასტერში გარდაიცვალა იგი 80 წლის ასაკში: „... ჰქმნიდა რა სასწაულებს; იყო რ: იგი ნიჭიერი, უყვარდა სწავლა, მან შეისწავლა სწორად მეტყველება და წერა ლათინურ, ბერძნულ და სირიულ ენებზე.“⁹⁹

როგორც ვხედავთ, მოტანილ ამონაწერებში სავანეებოლ აქვს ხაზი გასული სამი ძმის ერთ-ერთს წარმოშობისას, რომელიც ტომით კაბადოკიელები არიან და წყაროში რამდენჯერმე ნახმაზი „კაბადოკიელი“ სწორედ ეროვნების სინონიმია. რომ ეს კაბადოკიელ ძმები საყურადღებო ეროვნულად არიან, იქნადაც ჩანს, რომ მათთვის, რომელნიც სირიაში იზრდებოდნენ, არ წარმოადგენს მშობლიურ ენას არც ლათინურის, არც ბერძნული და არც სირიული. ამ ცნობის მიხედვით, კაბადოკიელები ეთნიკურად გამოიწერა არიან, სხვებთან ერთად, ბერძნულ ეთნიკურ სამყაროსაგანაც.

ეფთიმეს ცხოვრება გვაუწყებს აგრეთვე (თავი 48-ე), რომ ეფთიმესთან მისულა ორი პირთაგანა, რომელთაგანაც „ერთი იყო ტომით კაბადოკიელი, სახელად მარტირი (486 წ.),“⁶³ თავში კი მოთხრობილია, რომ იერუსალიმის ბერძნობის სიყვდილის შემდეგ, „საპატარაჟიკო ტახტი მიიღო... მარტირი.“

როგორც ვხედავთ, კაბადოკიაში ცხოვრობს ადგილობრივი გარკვეული ტომის ხალხი, ებლა „კაბადოკიელები“, ადრევე კი მესხებად ცნობილი. მესხები კი, ქართული ეთნიკურ სამყაროს თვალსაჩინო ნაწილს შეადგენდნენ.

რომ პონტოსა და კაბადოკიის მოსახლეობას ქართველი ტომები შეადგენდნენ, ამას ისიც ადასტურებს, რომ, როგორც ცნობილია, პირველწყაროები კაბადოკიის ტერიტორიას მოსახლეობას პონტოელ ხალხებად — „პონტოელებად“ იხსენიებენ.¹⁰⁰ და მათ ეს სახელწო-

დება მიუღიან პონტოს ზღვისაგან.¹⁰¹ და ამ პონტოელ ხალხებში ანტიკური წყაროებიც, ყოველთვის გულისხმობენ „სტრუტონიკურ“ ტომებს.¹⁰²

ამ ცნობებს ავსებს და ადასტურებს პროკესარიელის შემდეგი ცნობა, სადაც ნათქვამია, რომ პატლაგონიელების შემდეგ: „ცხოვრობენ ეგრეთ წოდებული პონტოელები ტრაპეზუნტის ქალაქამდე და მის საზღვრებამდე. აქ სხვა ზღვისპირა ქალაქებს შორის არის სინოპე და ამისე, ხოლო ამისეს მახლობლად არის ეგრეთ-წოდებული თემისიკე და მდინარე თერმოდონტი.“¹⁰³

აქ, როგორც ვხედავთ, სინოპე და ამისე (ამასოა) ო. წ. პონტოელებს ეკუთვნით, ხოლო პონტოელებად პირველწყაროებში ამ რაიონი მოსახლე ქართველი ტომები იგულისხმებიან. პროკოპი კესარიელის ეს ცნობა შეტრიალია სინტრესა. ამით პირველწყარო ადასტურებს, რომ VI საუკუნეში აღნიშნული ქალაქები ქართველ ტომებს ეკუთვნის.¹⁰⁴ პროკ. კესარიელს რომ სწორედ იმის თქმა უნდოდა, რომ ეს ქალაქები პონტოელებს (= ადგილობრივ ქართველ ტომებს) ეკუთვნით, ამაზე პირველწყაროს კონტრესტი ექვს არა სტოეებს. წინამთავალ სტრუტონიკებში პროკოპი, ასახელებს რა მითინიელებს და პატლაგონიელებს, იქვე ამბობს, რომ მათ „უფროატი ქალაქები ჰქარაგლია და ამასტრისი.“¹⁰⁵ ახვე იტყვია იგი პონტოელთა მიმართაც. ასახელებს რა მათ ქალაქებს სინოპესა და ამასოსს. კონსტანტინე პორფიროგენეტიც სინოპეს იხსენიებს მესამე კაბადოკიის ქალაქად.¹⁰⁵

უფრო გვიანდელი პირველწყაროს ცნობის მიხედვითაც, სინოპე ქანთის ოლქში მდებარეობს.

თ. უსპენსკი შემოკლებულად გადმოგვცემს ოფიციალური ქრონიკის სელჯუქნამეს 1214 წლით დათარიღებულ მონაბეობას, რომელშიც აღაპარაია სულტან იზაღ-დინ ბეიკაყე I-ის მცირე აზიაში ლაშქრობაზე და ნათქვამია, რომ როდესაც სულტანი „იპყრებოდა სივამი, შამან მასთან მივიდა მანუე და შეატყობინა, რომ «...тегвер Джанита Кир Алексис обранным образом захватил синоп»¹⁰⁶.

სულტანმა ხელთ იგდო ალექსი ნადეობის დროს, დაუწყო მას, სინოპის მოსახლეობას საყენებლად, წამება, რის შემდეგაც სინოპელები დათანხმდნენ პორიღებზე. იმ პირობით, რომ სულტანი ალექსის არაფერს ავებდა და მათაც ნებას მისცემდა თავისუფლად გასულიდნენ ქალქს. სულტანი დათანხმებულა: «Султан покаялся, что будет охранять области Джанитскую, Трапезунтскую и лазскую», თუ ალექსი იყისრებს ხარკს და სულტანს დაეხმარება ქართი, ამ უკანასკნელის მოთხოვნისა.¹⁰⁷

აქაც, როგორც ვხედავთ, პონტოსა და კაბა-

დოკის მნიშვნელოვანი რაიონები ქართული სამყაროს კუთვნილებად გვევლინება.

განსაკუთრებით საუფრადღებოა, რომ ამ ცნობაში ჩამოთვლილი სამი ოლქიდან, ყველაზე დასავლეთით მდებარეს (სინოპის ოლქს) ეთნიკური სახელწოდება აქვს მონიკებელი (კანეთის ოლქი, კანოიკი), ისევე, როგორც აღმოსავლეთით მდებარე ოლქს — ლაზიკის (ანუ ლაზთა) ოლქი ეწოდება. ზოლო მათ შორის მდებარე ტრაპიზონის ოლქში ზომ მუდამ კოლხები ცხოვრობდნენ. თვით უძველესი წერილობითი წყაროს, ქსენოფონტეს მოწმობით, ტრაპიზონის კოლხეთის ქვეყანაში მდებარეობდა.¹⁰⁹

ამასთანავე, სინტერესოა, რომ პაფლაგონია და კაპადოკიე ვითომღაც არ უნდა იყოს ერთმნიშვნელოვან სხვაფრთხ, თუ არა მხოლოდ გეოგრაფიული ნომენკლატურით. ამდენად, ვასაგებაა, რომ თ. უსპენსკის მტკიცებით, პაფლაგონიაში „იყო კომწენოსთა სამეგვიდრეო მემულები.“¹⁰⁹ ამიტომაც, მისივე თქმით, „ტრაპიზენტთან ყველაზე ახლო მდებარე ქალაქებზე და სოფლები, განსაკუთრებით კი პაფლაგონია, სადაც იყო კომწენოსთა სამეგვიდრეო მემულები, მალე შეერთდნენ“ ტრაპიზონის იმპერიის აღმოცენებისთანავე იქ გაშვებულ ალექსი კომწენოსს.¹¹⁰

ტრაპიზონსა და მის ოლქში ისტორიის მანძილზე ქართველ ტომთა მოსახლეობა ძირითად მასას წარმოადგენდა.¹¹¹

რუსი მეცნიერის პ. შუბინსკის მოწმობით, 1911 წელს ტრაპიზონის მოსახლეობის ორშესამედს ლაზები შეადგენენ.¹¹²

მაგრამ, რომ აღნიშნულ რაიონებში ძველთაგანვე ქართველი ტომები მოსახლეობდნენ, ვარსადა საყოველთაოდ ცნობილი ძველი, თუ ახალი ისტორიის წყაროებშია, ამას ადასტურებს ბიზანტიური ავთოგრაფული ლიტერატურის მიერ შემთხვევით შემონახული არა ერთი ძვირფასი ცნობა.

ამ ცნობათა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ცნობა, რომელიც ზემოთაც იყო მოხსენებული და რომელიც კაპადოკიის ცენტრალური რაიონის VI საუკუნეში ქართველ ტომთა მიერ დასახლებულობას გვიმოწმებს. იგი დაბეჭდილია ვეტიხი პატრიარქის ბერძნულ დაწერილ ცხოვრებაში. ცხოვრების ავტორი პრესბიტერი ევსტატი. იყო ვეტიხის მოწოდ და მერე კონსტანტინეპოლის პატრიარქი. ვარდათცვალია იგი 582 წელს. ცხოვრებაში, სხვათა შორის, მოთხრობილია 572 წელს სპარსელების შეტარზე კაპადოკიაში, რაზედაც თეოდანეც მოგვითხრობს და ამ ომის მიზეზი კი გადმოცემული აქვს ევსტატეს საეკლესიო ისტორიაში.¹¹³ ცნობაში ნათქვამია, რომ ახალმა ნაბუქოდო-

ნოსორმა ხოსრომ მოახორა სევასტია, მეტეტენე, ზოლო: ნაოხლოს, ნეოკესარიის, კომპანას, ძელოს და სხვა ქალაქების. შემოქმედებულმა ლტოლვილმა მოსახლეობამ თავი შეაფარა ქარვად გამაგრებულ ქალაქ ამასიას. ლტოლვილი შორის უპრავლესობას იბერები შეადგენდნენ („პლეიონეს დე ტეტონ იბერეს ეზან“).

მაშ, აღნიშნული რაიონის მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს იბერიელები შეადგენენ, თუ ვიმსჯელებთ ლტოლვილთა რაოდენობის მიხედვით. ზოლო, თუ გავიხსენებთ პრაკობი ექსარქელის ცნობას VI საუკუნეში, ამავე რაიონში კანური მოსახლეობის სიმრავლეზეც, მაშინ სურათი უფრო ნათელი გახდება.

პრაკობი ექსარქელის მოწმობით, „კანებ ძველად თვით-თავადად ცხოვრობდნენ“ და მხოლოდ VI საუკუნეში, თესტინიანე პირველის დროს, მოხერხდა ბიზანტიის მიერ მათი დამორჩილება.¹¹⁵

მაგრამ ვეტიხის ცხოვრებაში სხვა ცნობაც მოიპოვება ამ რაიონებში ქართველ ტომთა მოსახლეობის შესახებ.

ცხოვრებაში მოთხრობილია, რომ ახალგაზრდა ვეტიხის კონსტანტინეპოლში მცხოვრებმა ვაჟუნმა მან თავისიანებმა მოიწადინეს იგი ეურთხებიანთ ამასიის მახლობლად მდებარე ქალაქ ლაზიხის ეპისკოპოსად („...გენესთის იეტონ ეპისკოპონ ტეს ტონ ლაიხენონ პონელის“).

როგორც ვხედავთ, ქ. ამასიის მეზობლად რომელიც ამ დროს საეკლესიო ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი მეტროპოლიის როლს ასრულებს, არსებობს ლაზთა ქალაქი. და რაკი ამასიას ჰევემონობა ევლოვის, მისი მოსახლეობაც ქართული უნდა ყოფილიყო, და ეს არც ვასევირია თუ გავიხსენებთ, რომ კანები სტრაბონის დროსაც, VI საუკუნეშიც და შესაუკუნეებშიც ამ რაიონში ბლომად მოსახლეობდნენ.

რომ ეს ვარაუდი სწორი უნდა იყოს, რომ ამ რაიონში და ეგრძობა, ამასიის ქართული მოსახლეობა ისტორიის მანძილზე ჰევემონობა ინარჩუნებდა, ამას კიდევ ერთი არაპირდაპირი ცნობა ადასტურებს, რომელიც იმავე დროს კომწენოსების აქაურ, და მამასიადამე, ქართულ მოამომავლობაზე მოითხოვს.

ანა კომწენე მოგვითხრობს, რომ აჯანყებულ ურსელისის წინააღმდეგ მებრძოლს ბიზანტიის ჯარის სარდალს ალექსი კომწენოსს თავისი წგაბი ქ. ამასიაში აქვს. იგი ამასიის მოსახლეობისაგან გამოითხოვს ფულს, რომელიც უნდა გადაუხადოს თურქებს ურსელისის შეპყრობისათვის. ამასთანავე ამასიელები ფულს აძლევან ალექსის იმიტომ, რომ მისი ნდობა აქვთ.¹¹⁷

აქაც უნდა გამოსკვიოდეს რაღაც შინაგან გულისითი დამოკიდებულება ალექსი კომწენოსსა და ამასიის მოსახლეობას შორის, რაც მშობლიურ ნიადაგზე იყო აღმოცენებული.

მოტანილი მასალის მიხედვით, კომუნისტებმა და მარხამ დედოფლის თვისებების საფუძველი შექმნეს და ისიც ირკვევა, რომ კახაბრელები ქართულ სამყაროსადმი ეთნიკურად მისწინან.

უნდა აღინიშნოს, რომ კომუნისტთა მიერ ბიზანტიის იმპერიაში ესოდენ დიდი როლის შესრულება, მცირეაზიიდან და, კერძოდ, კონსტანტინოპოლის რაიონიდან, შეიძლება ითქვას, ქართული ეთნიკური სამყაროდან გამოსული მართვითი საგვარეულოს ზეგარი როდი იყო. სხვა საგვარეულოთა შორის ამ მხრივ გამოირჩევიან ქალაქის ერთერთი საგვარეულო — გაბრათა საგვარეულო წარმომადგენელი.

ერთერთ მათგანზე თეოდორე გაბრათე ანა კომუნე ვაღმთაგვეყვს, რომ ანას მამამ ალექსიმ მოიშორა იგი, როგორც შეთქმულების მოწამელი.¹¹⁸ რადგან ალექსიმ იცოდა, რომ თეოდორე გაბრათე „თავხელეალებული იყო და საქმიანობაში ფიციანი, მონსტრეა მისი მოშორება დედაქალაქიდან და დანიშნა იგი ტრაპეზუნტის დედაქალაქის წინათ თვით ვაჯრამ წყართვა თურქებს. ვაჯრა წარმოშობით ხალდიიდან იყო, მისი ზემო-მხარეებიდან, ზოლო თავისი გონიერებით და მამაკობით ყველას სჯობდა და ამიტომ დაიმსახურა გამომწინი მემობის სახელი; მისერ საქმესა რომ მიეკარებოდა, ახალსოდეს არ გაუცდებია, არამედ მუდამ ყველა მოწინააღმდეგეს სძლედა ზოლზე და თვით ტრაპეზუნტი რომ აიღო და როგორც საკუთარი წილხვედრი მიითესა, უძლეველი გახდა.“¹¹⁹

ალექსი კომუნის თეოდორე გაბრათის მიმართ მისი კონსტანტინეპოლიდან გამოქვეყნით და თავიდან მოშორებით არ დამაყოფილდა. მან გაბრათის შვილი გრიგოლი თავისთან მიქვლად დიპტოვა და თავის ერთერთ ქალიშვილზე დანიშნა (თუშმა ვაგი და ქალიც ჟერ მცირეწლოვანება იყვნენ). ამით იმპერატორს სურდა აელაგა თეოდორეს ზრახვები, საშუაო ხელისუფლების მოპოვებისაკენ რომ იყო მიმართული, და მისი დანათესავებით, იგი თავის მიმართ კეთილმეგობრულად გახსნყო. ამასთანავე, შეიძლება ამ დამოუკიდებელი ფაქტში ისიც ვივარდულოთ, რომ ეს შემთხვევა სკილდება დიდგვარიანთა შორის უშუალოდ დანათესავების ტრადიციულ პრაქტიკას და ალექსი კომუნის ცდილობდა თავის მხარეზე მყოფოდა თავისივე ტომის შთამომავალი და ამით გაბრათა ძლიერი საგვარეულო მეტოქედან მოკავშირედ ექცია, რასაც მოყვრობასთან ერთად, თვისებობაზე ხელ უწყობდა. შემდგომში ალექსი კომუნისმა ეს გრიგოლ გაბრათე დანიშნა მისი მამის ადგილზე ტრაპეზუნტის დედა (1103-4). ზოლო უფრო გვიან, იოანე კომუნისის დროს, ამ თანამდებობაზე ეხებათ კონსტანტინე გაბრათის, რომელიც ან თეოდორეს შვილი იყო ან გრიგოლისა, მან თავი დააღწია ბიზანტიისაგან დამოკიდებულებას და წარმატებით იგერიებდა იმპერატორის იერიშებს.¹²⁰

აქედ. თ. უსპენსკიმ დაადგინა, რომ თეოდორე გაბრათე: „...был из местных князьев Трапезунд и правил им самостоятельно... В середине XII в. Трапезунд опять оказался в руках рода Гавра“¹²¹.

თეოდორე გაბრათე შთამომავლობა, როგორც მისი „უხორეებიდან“ ირკვევა, წარჩინებულ და მდიდარ წინაპართაგან, რომელნიც იყვნენ „აღმოსავლური თემებიდან — ხალდიის, კოლონიისა და მათი მეზობელი რაიონებიდან.“¹²²

ხალდაში დღევანდელი ქალაქი ყოფილა გაერთილებული გვარის გაბრათე და გაბრათის.¹²³

თუ ვისი თავი იყო თეოდორე გაბრათე ვისგან შეიღგინა ადგილობრივი ძალა, ამაზე ნათლად მეტყველებს ის გარემოება, რომ ის რაიონი, რომელიც VIII საუკუნეში ბიზანტიის ადმინისტრაციული მმართველობის სისტემაში ხალდიად (თემა ხალდიად) იწოდება, XII-XIV საუკუნეებში ქანიკად იწოდება, — მისი გამომომქმნები (ხალიბები) მოსახლეობდნენ, რომელნიც ბიზანტიელ მწერალთა ცნობებში თანხმად, VI საუკუნეში მეტად მრავალრიცხოვან და სრულად დამოუკიდებლად მცხოვრებ ტომს წარმოადგენენ.¹²⁴

ერთერთ ბიზანტიურ წყაროში განმარტებულია, რომ კონსტანტინე გაბრათე იყო ტომით ლაზი. ისტორიკოსი გიორგი პახიშვილი (1242-1300) გვაუწყებს გერმანე მესამეზე, რომელიც 1267 წელს კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იყო, რომ „ის ტომით სრულად ლაზი და ლაზი და ლაზი იყო“ დაუმატებს: „...სწორედ ისევე, როგორც გაბრათე.“¹²⁵

თვით თურქული, გეოგრაფიული ნომენკლატურით ეს რაიონი იწოდებოდა ქანიკად, რადგან იგი დასახლებული იყო აქ ოდითგანვე მომინარე ხალხურ-ქანიკური ტომით, რაიონის ეს სახელწოდება გუქმდა იმ მოსახრებით, რათა თვალსაჩინო აღარ ყოფილათ მისი ეთნოგრაფიული შინაარსი.

„სიტყვისაგან ზანი ანუ ლაზი წარმოსდგება. ვილაიეტის სახელწოდება ქანიკი (ლაზების ქვეყანა). ვილაიეტის ეს სახელწოდება ქემალისტების დროს შეცვლილ რქნა სამხრეთი (ვილაიეტის მთავარი ქალაქის სახელით).“¹²⁶

ზემოთქმულის შესაბამისად, საერთოდებელი იყო, რომ ტრაპიზონის იმპერიის დაარსების დროს მისი მესვეურები შეიქმნებოდნენ გაბრათს საგვარეულოს წარმომადგენლები, როგორც ადგილობრივი, მნიშვნელოვანი ძალის მქონე მოღვაწენი. მაგარიც ეს წილად ზედა კომუნისტებს და იმითომ, რომ ისინი ადგილობრივი წარმოშობისაც იყვნენ, ბიზანტიის იმპერატორთა შთამომავალნიც და ამასთანავე, მათ აბლობელი ნათესაობის გამო, დახმარება აღმოუჩინა საქართველოს სამეფო კარში. ეს უკა-

ნასწავლი მომენტო ფრად მნიშვნელოვანი იყო. თ. უსპენსკის თქმით: «Решающее влияние в образовании Трапезунтской империи имеет Грузия, царство Тамары»¹²⁷. კომენენოსთა განმტკიცება შავი ზღვის სანაპიროზე იყო «делом правительства Тамары»¹²⁸.

როგორც ვხედავთ, ბიზანტიის პოლიტიკურ სარბილზე წამყვანსა და დიდმნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. მკითრეზიიდან (კამბოლიკი-იდან) გამოსული საგვარეულოები: დუკა, კომენენოსები, გაბრა. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ საგვარეულო დუკა დანათესავებული იყო კომენენოსთა საგვარეულოსთან, რის წყალობითაც ისე კომენენოსის შემდეგ ბიზანტიაში უმაღლესი ხელისუფლება დუკას საგვარეულოს ხელა წილად.¹²⁹

პროვინციული შემოქმედებითი ძალების აქტივობა იმდროინდელ ბიზანტიის საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი იყო. კომენენოსთა დინასტიის პერიოდზე თ. უსპენსკი ამბობს: «Весьма любопытно отметить, что обнаружение новых народных и социальными прогрессирующих начал видно не в центральных эллинических областях, а на отдаленных окраинах, как западных, так и восточных»¹³⁰.

ამგვარად, პონტო-კამბოლიკელ ქართველ ტომთა აქტივობა ბიზანტიის სახელმწიფოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში შემთხვევით მოვლენად არ უნდა ჩაითვალოს.

ამევე ასპექტში საგულისხმოა ის გარემოება რომ მართად დედოფალთან შეთანხმებული შეთქმული კომენენოსები უკუშორდებიან აგრეთვე ბიზანტიაში მოღვაწე გრიგოლ ბაქურიანისძეს და, რაც განსაკუთრებით საყურადღებოა, მათ დაბლოება-დაკავშირებაში მოჩანს მართამ დედოფლის შინაწილეობა. ეს კი იმის მანიშნებელია, რომ მართამსა და გრიგოლ ბაქურიანს შორის, როგორც უცხოელთა შორის იყო ქართველ შორის, გულთბალი ურთიერთობა აღრვეე არსებობდა.

ანა კომენენე მოგვიტობს, რომ კომენენოსთა მოწინააღმდეგე სლავები ბორილა და გერმანე გადასწყვეტენ, რომ კომენენოსები დაბოკოან და ამით ვხილან ჩამოშორდნ.

მათს. საუბარს შემთხვევით უფრო მოპყრავენ შემე ტომით აღანი მავისტროსი, რომელმაც სლავთა ვერაჯი განზრახვა კომენენოსებს აცნობა.¹³¹

ამ ცნობას ანა კომენენე დასძენს: „ზოგიერთები ამბობენ, რომ მავისტროსის გაგზავნა კომენენოსებთან არ უნდა მომხდარიყო დედოფლის ნების გარეშე.“¹³²

გაფრთხილებული ალექსი კომენენოსი დამოხაიდუმლოდ მივიდა გრიგოლ ბაქურიანისძესთან და უამბო, თუ რა ბოროტი ზრახვები აქვთ მის მართად ვერაჯ მეთრქვეებს და უთხრა: „შეფლებულია ამის მოთმენა მონერად და რომ

საქიროთა ვაქეატორად შებრძოლება“ და, თუ საქიროთა გაბდა, თავის გაწირავც, მხოლოდ ასე მოქცევა შეეფერება დიად...¹³³

გრ. ბაქურიანისძემ მოსმენილის მიხედვით დაასკვნა, რომ დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა და მიუგო: „თუ ხელ დილით აღრე, აქედან გაბვალ, მეც გამოყვები და თავგამოდებით დაგიცავო.“¹³⁴

ამაზე ალექსიმ უპასუხა: „ეხედავ, რომ ზრუნავ ჩემს ხსნაზე, და რადგან მე ამაში ღვთის ხელს ვიხმნე, არ უარეყოფ შენს რჩევა-დარჩევას; მაგრამ, უშეშროების უზრუნველდაყოფად, საქიროთა ერთმანეთს დიცო მივეცო.“ ამ გვარად იმათ დიცო დასდეს, რომ თუ ღმერთ ხელს შეუწყობს და ალექსი სამეფო ტახტზე ივა, ალექსი მიანიჭებს მას (გრიგოლს) დოქსიტოსის პატივს, რომელიც ამ ეხმალ თვის ალექსის აქეს.¹³⁵

შპარგთა შორის ასეთი სწრაფი შეთანხმება გვიანშვებს, რომ მათი ეს შეხვედრა პირველი არ უნდა ყოფილიყო, ყოველ შემთხვევაში, შეამავლების მეოხებით მაინც მათს შორის კონტაქტი აღრვეე უნდა ყოფილიყო დამყარებული. გარკვეული ურთიერთობა — შესაძლებელია სწორედ ტომობრივი ერთიანობის საფუძველზე: — აღრვეე არსებულა ალექსისა და გრიგოლ ბაქურიანისძეს შორის. ანა გვაუწყებს, რომ ალექსი იცნობდა მას, ბაქურიანისძეს „როგორც ძალიან ნიჭიერ კაცს ჩარის მომზადების საქმეში, მის დამყობაში ფაღანგ-ფაღანგ და ძალა-ან მოხერხებულს საბრძოლო წყობის გამოყენებაში.“¹³⁶

ამავე ანის მოწმობით, როდესაც იმპერატორმა ალექსი კომენენოსმა დოქსიტოსის გრიგოლ ბაქურიანისძის სიყვლილი გაიგო „განსაკუთრებით სწუხდა და ცრემლს ფერიდა, ვინაიდან ძალიან უყვარდა ეს კაცი ჭერ კიდევ მისი (ალექსის) მეფედ გამოცხადებამდე.“¹³⁷ აქ განსაკუთრებით საყურადღებოა სიტყვები „ამევედ გამოცხადებამდე.“

ორივემ ერთი მეორის ეთნიკური შთამომავლობაც იციან. ალექსი კომენენოსი გრიგოლ ბაქურიანისძესთან იმავე ეთნიკური ნათესაობის ბილიკმა მიიყვანა, რომლითაც კომენენოსები მართამ დედოფალთან მივიდნენ. ეს ამკარად იგრანობა ალექსისა და გრიგოლ ბაქურიანისძის შეხვედრა-შეთანხმებულად.

და მართლაც, დღეს ექვშიუტრანლად არის სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებული, რომ გრიგოლ ბაქურიანისძე იყო ქართველი უზრუნველდაცულ საგვარეულოს შთამომავალი. იგი მოღვაწეობდა ბიზანტიაში, სადაც მოიპოვა უმაღლესი სამხედრო თანამდებობანი და შესაბამისი პატივი. მან ბულგარეთში (პეტრიწონში) დააარსა თავის ზარჩზე ქართველთა მონასტერი და მასთან ერთად სკოლა, ახალგაზრდა მემკვიდრეაფეთა აღსაზრდელად. სკოლა

ქართული ელტერის ერთერთ მნიშვნელოვან ცენტრად გადაიქცა.

კომუნისტების ურთიერთობა მარიამ დედოფალთან, გაბრასთან, გრიგოლ ბაქურიაინის ძესთან, ალექსი კომუნისტის მიერ თვით დღაქალაქ კონსტანტინეპოლში ქართველთა მონასტრის დაარსება, ყველაფერი ეს ერთად აღიქმებულ პირთა ეთნიკურ ნათესაობას, მათს ქართულ სამყაროსადმი ერთგულებას.

რომ კომუნისტებსა და გრიგოლ ბაქურიაინის ძეს შორის გულთხადა ინტიმური ურთიერთობა მხოლოდ მათ ტომობრივ (ეროვნულ) ერთიანობაზე უნდა აღმოცენებულიყო და ასეთი რომ ბერძენებსა და ქართველ ბაქურიაინ შორის შეუძლებელი იქნებოდა, ამას ნათლად მოჰქონეს გრიგოლის შეხედულება ბერძენებზე, რაც ფაქტობრივად პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონში.

მის მიერ საკუთარ ხარჯზე დაარსებულ პეტრიწონის მონასტრისათვის საუკეთესო ზღვიდ აწერია წესდების ოცდაერთეულ თვის პირველ მუხლში გრიგოლი ამბობს: „მე ურჩივე ყველას ამ მონასტერში მყოფთ და უმეტესი ცესი დადგენილებით ვაწესებ, რომ არასდენს ამ ჩემს მონასტერში ბერძენი ზუცესი ან მონაზონი არ იქნეს დამკვიდრებული, გარდა ერთი მღვინისა რომელმაც იცის წერა და რომელიც ხანდახან მთავრებთან გაგზავნის წერაილწ წინამძღვრისაგან...“

ხოლო მეორე მუხლში გრიგოლი ვრცლად განმარტავს ბერძენების მიმართ ასეთ დამოკიდებულებას და გვაუწყებს: „ასეთ ბრძანებას იმის გამო ვცემ, რომ ბერძენები მოსალაღწერ არიან, უბირონი და ანგარნი და მონასტერს რამე ვაპირებუბასა და ვნებას შეამთხვევენ, აქ ვინმე მოწინააღმდეგეს დააყენებენ ადგილზე, რომელიც შეეცდება იქ გაბატონდეს, ან მამასაზღისობა თვითონ მიიღვისოს, ან სხვა რამე დაწყვეილი საბაბით მონასტერი მიიხვეოს, რაც ჩვენ ხშირად გვიანახებს მათგან ჩადენილ ჩვენი ტომის გულუბრყვილობისა და აგრებულ უსამართლობის წყალობით.“¹²⁸

თუ ვის გულისხმობს გრიგოლი „ჩვენს ტომში“, ამას ცხადყოფს ამავე წესდების შესავლის სათანადო ადგილი, სადაც იგი აღნიშნავს, რომ პეტრიწონის მონასტერში დამკვიდრებულნი „ქართველები ვართო.“ ხოლო საკუთარ თავზე ამავე შესავალში ასეთ ავტობიოგრაფიულ ცნობას ვაწვდის. იგი ამბობს, რომ ეს მონასტერი „...აღვიწყენ მე გრიგოლმა, ღვთის ნებით სევასტოპოლისა და მთელი დასავლეთის დომესტიკოსმა ლეონიმო შეიღება ნეტარი ბაქურიაინის, ბრწყინვალე ერისთავთ-ერისთავისა, რომელიც წარმოშობით ვარ აღმოსავლეთი მხარეებიდან, იბერია უბრწყინვალესი გვარიდან.“¹²⁹

ცხადი უნდა იყოს, რომ გრიგოლსა და ალექსი კომუნისტს შორის შეთანხმება ადვილი საქმე არ იქნებოდა, გრიგოლს რომ ალექსის აღვიღებ ბერძენი ჰგულებოდა.

განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია ამ გარემოება, რომ გრიგოლის მიერ ქართველთა მონასტრის დაარსება (1083 წ.) და მასთან ტიპიკონის შედგენა (1084 წ.) თითქმის იქვე მოხდა ალექსი კომუნისტის მიერ ბიზანტიის ტახტის ზღვიში ჩადგებას (1081 წ.), რაც გრიგოლის უშუალო მონაწილეობით განხორციელდა და რის შედეგადაც თვით გრიგოლმაც აღზევებამ მიიღწია. მაშასადამე ბერძენებზე შეხედულება არ შეიძლება მის შექმნილებებთან ალექსი კომუნისტთან მახლობლობის დროს, თუ ეს უკანასკნელი ბერძენი იყო: ბერძენი ალექსი კომუნისტის საჭკველი გრიგოლს საამისო საბაბს ვერ მისცემდა. უდავოა, რომ ბერძენებზე შექმნიებული შეხედულება გრიგოლს აღიარებდა ქართული სამყაროდან მოსდევდა... და ეხლა ამის აშკარად გამოვლენება წაქეზებული იყო იმით, რომ სახელმწიფოს საჭე ეყურა არა ბერძენს „...ალექსის სახით“ გრიგოლს ბერძენი არ ევულებებოდა. ალექსი კომუნისტს რომ ბერძენი ყოფილიყო, გრიგოლ ბაქურიაინის ძე, მისი თანამებრძოლი, უახლოესი თანამშრომელი, იმპერატორის მიერ აღზევებული უმაღლესი ტიტულისა და სახელმწიფო თანამდებობის პირი, ისე ადვილად ვერ გააშედიდა ბერძენთაგან და მათგან გამოიქნას.

იკადრებდა ან გააშედიდა გრიგოლ ბაქურიაინის ძე ასეთ რაშეს „ბერძენს“ იმპერატორის მიმართ, რომელმაც ქართველებზე, მისივე ჭაღლიშვილის ანა კომუნისტს ცნობით, უჩვეულო ზრუნვა გამოიჩინა და პეტრიწონის მონასტერზე უწინარეს, სულ ცოტა ხნის წინათ, თვით იმპერიის დედაქალაქში ქართველთა (იბერთა) სპეციალური მონასტერი დააარსა? ასეთი უტაქტობა გრიგოლ ბაქურიაინის ძესთან ტლანქი უხამსობა იქნებოდა, რაც ყოველად წარმოუდგენელია. გრიგოლი ასეთი უხეში საქციელით ვერ შებღაღავდა „ბერძენს“ ალექსის ეროვნულ თვითშეგნებას, ვერ ესროდა ტოლახს იმ ადამიანის სათუთ ვატიობას, რომელსაც გრიგოლს ძალიან უყვარდა... ვერ კიდევ მისი (ალექსის) მეფედ გამოცხადებამდე.¹⁴⁰

ანდა ბერძენების შესახებ ასეთი უარყოფითი (მეხედულების) აზრის მქონე გრიგოლ ბაქურიაინის ძის წინაშე რომ „ბერძენი“ ალექსი კომუნისტის მდგარიყო, ვანა გრიგოლს ასე ადვილად გადასწევებდა მასთან ერთად თვავიწირიკას, დაუკავშირებდა რა თავის სიცოცხლეს კომუნისტის ბედს? გრიგოლის მიერ თავის წესდებაში აღნიშნული მუხლის შეტანა, არა პირდაპირი გზით, მაგრამ საკმაოდ თვალსაზრისით, მიუთითებს იმაზე, რომ ალექსი კომუნისტის ძის არ იყო ბერძენი, რომ იგი, ქართველი დედოფლის მარიამის თანამებრძოლი, გრიგოლ ბაქურიაინის ძის თანამებრძოლი იყო.

აქ არც ის უნდა დაევიწყოთ, რომ, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ბიზანტიამი მყოფ

ქართველ ბერ-მონაზვნებისა და მლოცველები შიშობთ გრიგოლის ანალოგიური ზრუნვა გამოინანა ალექსი კომნენოსნი, რომელმაც მთვანსკეთრებული მღვდმარცობა შექმნა. აქ თითქოს უნდა შიშანდეს ორი აღმამისი შიერ ზრუნვა თავიანთ თანამოძმეთა მღვდმარცობაზე, თანამოძმეთა, რომელთა შვიერარცობასაც ასინი აღრვევ ჰხედადედნენ და ვანიციდდნენ.

ზემოაღნიშნულის ფონზე შეიძლება არც ის იყოს ექმნიშვენლო, რომ შირამ დედოფალს და კომნენოსებს შორის შვიდრო ურთიერთობა განმტკიცდა არა მხოლოდ იმიო, რომ შირამმა იშვილა ალექსი, არამედ ალექსის შმა ისიცდ დაუხიციედა შირამს. ანა კომნენს გადმოცემით, ისიცა „მოაჭერბა და დუნათესავდა დედოფალს, მისი დისწული (ან შმისწული) შეირთო ცოლად“¹⁴¹ მეორე ადგილას ანა ამზობს, რომ შირამ დედოფალთან „განსაკუთრებით გაბედული იყო ისიცი, როგორც ნათესავი, მისი დისწული (შმისწული) ქმარი.“¹⁴²

ასეთი დანათესავება ზვეულებრივი მოვლენა იყო, პალატეურთა ცხოვრებით ნაკარნახევი, მაგრამ ამ შემთხვევაში, როგორც ჩანს, თვისტომობის მოშენსაც თავისი წილი ეკუთვნოდა. აღსანიშნავია, რომ შველევართა შიერ შირამ დედოფლისა და მისი დისწულის (თუ შმისწულის) ვინაობაზე მსყულობის დროს, არ არის გაოთენებული ნიყოფორე ვრიენიოსის (დაბ. 1062 წ.) ფრიად საინტერესო ცნობა, რომელშიც პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ „შეფე შიხალმა კურთმალატისსა ანა, დედა კომნენოსნებისა, რომლის შესახებდა სიტყვა ადრე იყო ნათქვამი, შვილებთან ერთად გამოიძნა ვალასხლებიდან და ქორწინების სურვლებით ისინი დანათესავა. თვითონ იყო ადრე დაქორწინებული იბერთა მპყრობელის ბაგრატის ქალიშვილზე, შირამზე, ხოლო ამისი დისშვილი ირინე, ქალიშვილი აღანეთის შველობელისა, კურთმალატისსა უფროს შვილს ისიცა მისცა ცოლად.“¹⁴³

ამ ცნობაში, შირამის ვინაობასთან ერთად, რაც ბერძნულ წყაროებში უნიკალურია, მოცემულია მისი დისშვილის ვინაობაც. იგი აღანეთის შველობელის ასულია. ამასთანავე, ეს ცნობა იძლევა მასალას ანა კომნენს: იმ ცნობის დასახუტრებლად, რომელშიც იგი ამ ირინე-შირამ დედოფლის დისწულად მოიხსენიებს. ირკვევა, რომ ანა შირათლი უნდა იყოს და ეს ცნობა მას ვრეინიოსის თხუტლებიდან უნდა ჰქონდეს ამოღებული: ვრიენიოსისაც ირინე მოხსენებული ჰყავს როგორც შირამის ექსადელზე და არა ადელზე, ხოლო ამავე ცნობის წყარობით, ირკვევა, რომ ირინე ყოფილა შირამის დისშვილი და არა შმისწული; აღანეთის შთავრის ასული შირამის მხოლოდ დის შვილი შეიძლება ყოფილიყო და მისი შმისწული ვერ იქნებოდა, შირამი ხომ ბაგრატ IV-ის ასული იყო. მაგრამ, თუ ირინე შირამის შმის-

შვილად არის მისანდევი, შამინ უნდა იყავა უდროთ, რომ აღანეთის შველობელი ყოფილა ბაგრატ IV-ის ძე, ხოლო ასეთი რწმენდნის შემდეგ შესაძლებელია?¹⁴⁴ მაგრამ ალექსის შიერ ალექსი კომნენოსის შვილად აყვანისა და ისიცის სიძედ არჩევის მოტივს ანა კომნენე შემდეგნაირად განმარტავს. იგი ამბობს, რომ შირამს „ასე საქმის მოწყობა გააბედენა არა რიმე მიზეზმა, როგორც ამას ზოგიერთები ამტკიცებენ, და არც ამ ვეყაცების მოშობედლობამ და მისაწედობობამ, არამედ იმ უბრალო ამბავმა, რომ იგი უცხოეთში ცხოვრობდა არ ჰყავდა აქ არც ნათესავი, არც ვინმე თანამგარჯობი და არც ერთი თვისტომი“ (ლიუბარსკით: соотечественники).¹⁴⁵

ამ ცნობიდანაც აშკარად გამოსტკიცვის შირამისისა და კომნენოსისთა თვისტომობა, რაც ანასის თვის ქარტად იყო ცნობილი და რასაც იგი რხედა ასხვეა ვერსით იმეორებს.

კომნენოსთა ეთნიკური წარმომავლობის საკითხში შნიშვენლოვანი უნდა იყოს ანა კომნენის კიდევ ერთი ცნობა, რომელზეც ზემოთაღიყო საუბარი და რომელშიც ალექსი კომნენოსი კვლავ არაბერძნულად გამოსტანს.

ანა შოგეთობრობს, რომ, როდესაც 1081 წ. 1 აბრილს აყანუბული კომნენოსები კონსტანტნუპოლში შევიდნენ, მათი წარისკაცება მოედვნენ ქალაქს საჭარტყავად, რითაც უსარგებელია კომნენოსთა შეტკეკს ბორილას და ვანუზრახავს თედასხმა, კომნენოსებზე, რომელნიც „შარტო დარჩნენ იმათთან ერთად, ვინც მათი მახლობლები იყვნენ სისხლითა და თვისებებით აგრეთვე“ შიერტიციხოვან უცხოელბითურთ.¹⁴⁶

ამ ცნობაში კომნენოსების რამე შვიდრო კონტაქტი ბერძნებთან ნაცლებად შეიშინევა, მათ ირველი მხოლოდ მათი სისხლითნათესავნი და არაბერძენნი, უცხოელნი (ლიუბარსკით: чужеземцы) არიან თავიოყრილი. კომნენოსთა არაბერძნულობის ასპექტში, სხვა ანალოგიურ ცნობათა ვერდობი, ამ ცნობას თავისი წონა აქვს და პოზიტიურე ხასიათის ცნობის შნიშვენლობა ენიჭება.

რაც აღ. კომნენოსის ბერძენი არ არის, მის შიერტახიულ ადგილობრივ ეთნიკურ სამყაროსთან ნათესავობა-მახლობლობის შარვენებული უნდა იყოს აგრეთვე შემდეგი ფაქტი.

ალექსი კომნენოსისა ჰყავს ეროფელი და თავდადებულე ეშა-მისხურთი კაპადოკიელი, რომელიც ბერძენი რომ ყოფილიყო, სასტობიო წყარობი არ იქნებოდა მოხსენებული როგორც კაპადოკიელი, რადგან ასე იხსენიებიან I საუკუნეიდან მოცილებული კაპადოკიის ტერტობირაზე მოსახლე ქართველი ტომები, შირიდადდ მესტები, როგორც ზემოთ იყო განმარტებული.¹⁴⁷

ანა კომნენე ამ პიროვნებას იხსენიებს შემდეგ კონტრასტში: „ი ნ მ ე კ ა პ ა დ ო კ ი ე ლ ი, ს ა ხ ლ ა დ გ უ ლ ი, მ ი ა მ ა რ ი ს ი ვ რ ო თ ე ლ ა ყ მ ა (მსახური), ვაჟაკური ხელისა და მებრძოლი სულის ადამიანი.“¹⁴⁸ მეორე ადგილას ანა ვალ-მოგვეცხვს: „და ი, ალექსიმ უბიხა გულის, თავის ძველ მსახურს და სხვა თანამგზავრთ.“¹⁴⁹

ბრძოლას ველზე გასულმა ალექსი კომნენოსმა: „გამოჰყო ვეწვი მებრძოლი, რომელდაც ევალბოდათ მისი დაცვა და უბრძამა უკაწ მოჰყოლოდნენ მას და სხვა არავესთვის არ მიექცით არავეთარი ყურადღება. ამ ეჭვსთა შორის იყო გულოც, რომელიც უწევდა სამსახურს ჯერ კიდევ ალექსის მამას.“¹⁵⁰

როგორც ვხედავთ, ეს კაცი ალექსის თან ახლავს ყველგან, მისი მცველია. ალექსი მის ენდობა და ასეთი დამოკიდებულება მათ შორის დიდი ხნის ფაქტია.

ამვე ასპექტში მოსახსენებელია აგრეთვე, რომ იმპერატორ მიხეილ დუკას ჰყავს „უხველან ჯე უფრო თვლადებული ადამიანი — ეესტათი კვადლოელი.“¹⁵¹ მიხეილი მას ყველაზე უფრო საპასუხისმგებლო საქმეს ანდობს, დუკანი, როგორც ცნობილია, პეტლაგონიდან შთამომავლობდნენ და მათი ეთნიკური ნათესაობა კავადლოელებთან ბუნებრივად სავარაუდებელია.

ამვე დროს ფრიად თვალაწინო მოღვაწე მონანს ეესტათის თანამემამულე, თანამეტრე კონსტანტინე კვადლოელი: მან შექმნა ბიზანტიის არმიის ე.წ. „უქვადთა რაზმი.“

ეს ერიგნიოსი მოგვითხრობს, რომ ბიზანტიელთა არმიის თურქთაგან დამარცხების შემდეგ, იმპერატორი მიხეილ უქვადთა რა, რომ აღმოსავლეთის ლაშქარში მთლად განადგურებულა... მთელი ძალდონით ცდილობდა მოეგონებინა ახალი ლაშქარი. ამისათვის ის ჰკრებდა ახიში მიმოფანტულთ, რომელნიც აქა-იქ დაჰქირავებულთა სხიით მსახურობდნენ, შემოსალინი ახკრით, მისცა ფარება, დაავალა ეტარებინათ ზაჭქანი, შუბი, მათ სათავეში ჩაუყენებრთრთი ბელადი, კ ა ე რ თ ა ვ ი ს შ თ ა მ ო მ ა ვ ლ ო ბ ი თ მ ი ხ ე ი ლ ი ს მ ა ხ ლ ო ბ ე ლ ი მისი თანამეზრდილი და ზნითაც მისივე მსგავსი. იგი (მიხეილ) წერტნიდა ჯარს და მისი (კონსტანტინეს) დახმარებით, შეასწავლა ყოველგვარი სახმედრო საქმე. მებრძოლებს უკან შეეძლოთ ცხენით ჯარითი და მარჯვენდ ფლობდნენ იარაღს. მკრამ, მისცა რა მათ ვარჯჯანი ცოდნა, კონსტანტინემ, მკონია, გააწაფა მათი სტელიც.“ მერე მოთხრობილია, თუ როგორ ავარჯიშებდა კონსტანტინე თავის ჯარისკაცებს: ცხენდაცხენ ერთმეორისათვის შუბის ტყორცინა; მამაკებს მებრძოლთა პირველ რიგს მოკეტუნებდა, ხოლო ვინც ამ ბრძოლაში განსაყურებოთ გამოირჩეოდა, მათ უქვადებუ უწოდებდა და ცალკე ფალანგაში ჰრიცხავდა. აი, ამგვარად, ყველამ, ვინც ამ ფალანგაში

მოხვდა, მიიღო უქვადთა სახელწოდება.¹⁵² იმპერატორი მიხეილ დუკა ბრეტონე ადგილსწინთ, პეტლაგონიდან შთამომავლები და კონსტანტინე კვადლოელი და მას შორის დიდი მახლობლობა (ასინი ერთად იზრდებოდნენ იყვნენ რა, წყაროს ცნობით, შთამომავლობით მახლობლები), შესაძლებელია, მათს ეთნიკურ ნათესაობაზე იყო აღმოცენებული.

საყურადღებოა, რომ ალექსი კომნენოსსაც, ზემოხსენებულ გულის ვარდა, ჰყავს კიდევ ერთი მოყვარუთაგანი მისი ერთგული კაცი, მისი თანატოლი და მასთან ერთად აღზრდილი, სახელად ტატიკოსი.¹⁵³ ეს კაციც ალექსის თვისტომად მოსჩანს. ხოლო, თუ შესაწყნარებელი იქნებოდა ტატიკოსის ქართულ სახელ ტატიკოსთან (ტატესთან) დაკავშირება, მაშინ უფრო ბუნებრივი იქნებოდა მათი თანამეტრეებად მიჩნევა.

ანა კომნენეს ცნობით, ალექსი კომნენოსს ბრძოლას ველზე მხარში უდგანან „...სისხლითა და თვისებებით მისი მახლობელი“ — მძა აღრიანე, კესარი ნიკიფორე მელისინი — „ალექსის დის ქმარი“... კასტამონელი და ტატიკოსი.¹⁵⁴

აქ მოხსენებული ნიკიტა კასტამონელი ინიშნება მოქმედი საზღვაო ფლოტის უფროსად.¹⁵⁵ ხოლო მის შემდეგ კონსტანტინე დაღისინი — ალექსი კომნენოსის ნათესავი დედის მხრივ, ნიკიტა კასტამონელის შთამომავალი უნდა იყოს ლეონ კასტამონელი.

ალექსი კომნენოსის ცოლის ძმია იოანე დუკა, რომელიც მის მიერ ინიშნება ფლოტის უფროსად.

როგორც ვხედავთ, ალექსი კომნენოსის აქ ნამოთვლელ ს ი ს ხ ლ ი თ ნ ა თ ე ს ა ვ თ ა შ ო რ ი ს, ტატიკოსი შემთხვევით არ უნდა იყოს დასახელებული.

ზემოთხრობილი ყველა არგუმენტს, ცალცალკე აღებულს, არა აქვს თანაბარ მნიშვნელობა, მაგრამ თეოთეულ მათგანს კი, სხვებთან ერთად და ერთიმეორის გვერდით, უდავოდ ენიჭება სათანადო მნიშვნელობა და ერთად აღებულნი ხელს უწყობენ მთლიანი კოლორიტის შექმნას, რაც ამაგრებს საფუძველს კომნენოსთა დინასტიის ქართულ ეთნიკურ სამყაროსთან დასაკავშირებლად.

განმალული მასალის საფუძველზე ბუნებრივად მოსჩანს ვარაუდი, რათა კომნენოსები მივიჩნიოთ კავადლოიდან შთამომავლად და ქართული ეთნიკური სამყაროს ნაწილად.

მომავალში, ერთი მხრივ, ახალი ცნობების გამოჩენა და, მეორე მხრივ, შევლევართა მიერ ყურადღების გამახვილება პრობლემისადმი, აქ გამოთქმულ დებულებებს, ეიმედოვნებთ, უფრო მეტ შუქს მოსვენს.

შენიშვნები:

- 1 ორი წლის იმპერატორობის შემდეგ ისაე კონსტანტინე ტახტი ვადასცა თავის უფილ თანამებრძოლ კონსტანტინე დუკას. *Ф. Успенский, История Византийской империи*, III, გვ. 62. 1948.
- 2 «...из Команы Понтийской (ныне Токат) между Синопом и Трапезунтом», იქვე, გვ. 600.
- 3 *Anna Comn., Alexiada*, II, 1.; Я. Любарский. Анна Комнина Алексиада. Вступит. статья, перевод, комментарий. М., 1968, გვ. 90.
- 4 ნიციფორე ვრიენოსი, I, 1,
- 5 იქვე, II, 19, 26.
- 6 იქვე II, 25.
- 7 იქვე II, 26.
- 8 Я. Любарский, Анна Комнина... Алексиада. Вступительная статья, перевод и комментарий, გვ. 444.
- 9 *Anna Comn.*, I, 2.
- 10 იქვე.
- 11 I, 3. ამ „სამეფო ქალაქში“ სწორედ კონსტანტინე დედქალაქი უნდა იგულისხმებოდეს.
- 12 Я. Любарский, Анна Комнина, გვ. 444.
- 13 Я. Любарский, Анна Комнина... გვ. 444.
- 14 XII, 2, თ. ყაუხჩიშვილი — სტრაბონის ცნებები საქართველოს შესახებ, გვ. 170.
15. XII, 2, 3, თ. ყაუხჩიშვილი, გვ. 30
16. XI, 2, 17.
17. XI, 2, 18.
- 18 Ф. Успенский, Ист. Визант. империи. III, «... сошлись в Кастамоне, в имени Исака Комнина», გვ. 57.
- 19 ნ. ვრიენოსი, III, 4.
- 20 იქვე, III, 4.
- 21 *Hellenische Landskunde und Topographie*, von Dr. H. G. Helling. მოთავსებულია კრებულში *Geographie und politische Geschichte des klassischen Altertums. Nördlingen, 1889. Verlag der C. H. Beck'schen Buchhandlung*, გვ. 261.
- 22 ვაიხსენოთ თუნდაც სტრაბონი.
- 23 K. Müller, *Fragm. hist. graec.*, I, გვ. 13, fr. 188.
- 24 Fr. 189.
- 25 ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VIII, თბ., 1970, გვ. 107.
- 26 *Petit, Tipicon du monastère de la Kosmoteria près d'Aenos (1152)*. Известия Русского-археологического института в Константинополе, XIII, 1908, გვ. 28—36.
- სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული იყო მოსაზრება, რომ „კონსტანტინე შთამომავლობენ მაკედონის სოფ. კომანადან“ (*Mirna, L'origine de Comnene*), მაგრამ როგორც ლიუ-
- ბარსკი აღნიშნავს, ეს არა მტიკიდება პირველწყაროებით. Я. Любарский, *Анны Комнины, Алексиада...* გვ. 463. მიტ. ბელარუსის ენაზე, ისაე კონსტანტინე ვერდნობოდა „უპირატესად მეორე აზიე თემებს“. *Psellos chronogr.*, II, 20. 27 ანა კომნ. VII, 3.
- 28 იქვე, VII, 6.
- 29 ეს გარემოება ვასაკეიბი არ არის. როგორც ცნობილია, სხვადასხვა ეპოქაში ბიზანტიის სამეფო ტახტზე ბლომად იყვნენ სხვადასხვა ტომის წარმომადგენელი იმპერატორები.
- 30 ე. ი. ილევსისა და ისაიის წინააღმდეგ.
- 31 *Anna Comn.*, II, 1. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტომი მეექვსე, თბილისი, 1966, გვ. 47.
- 32 ს. ყაუხჩიშვილი, იქვე, გვ. 58.
- 33 რომელიც ქართველი მეფის ბაგრატ IV-ის ასული იყო.
- 34 *Anna Comn.*, II, 2, ს. ყაუხჩიშვილი, VI, გვ. 51.
- 35 იქვე, VI, 52.
- 36 იქვე, II, 2, VI, გვ. 52-53.
- 37 იქვე.
- 38 *Anna Comn.*, II, 2; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, 54.
- 39 იქვე.
- 40 იქვე.
- 41 Ф. Успенский, История Византийской империи, III, გვ. 70.
- 42 მძებნი კონსტანტინე მარია დედოფალთან დედის შთავონებით მივიდნენ.
- 43 Я. Любарский, Анна Комнина, Алексиада, გვ. 10.
- პეტრებერსაც ასე ეწმის, რომ, რადგანაც მახეილ VII თავის მემკვიდრედ სინანდინი დანიშნა (1080-1081 წ.), მარიაში მიეზბრო კონსტანტინეს. Г. Ф. Герцберг, История Византии. Перевод, примечания и приложения; П. В. Безобразова. М., 1897, გვ. 254.
- 44 *Anna Comn.*, II, 2. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 54. ხაზი ჩემია გ. გ.
- 45 ოსებ ფლავიოსი *Antiqu. iud.*, I, 3; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია I, გვ. 273.
- 46 სტრაბონი, XII, I, I
- 47 ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია I, თბილისი, 1962, გვ. 18.
- თუ რამდენად მრავალრიცხოვანი იყო კამბოჯიის მოსახლეობა, ამას ადასტურებს სტრაბონის ცნობა, რომ სომხეთის მეფე ტიგრანე კაპადოკიიდან წასხა მოსახლეობა, დედა ქალაქის ტიგრანოკერტის დასასახლებლად (XIV 5, 2, XII, 2, 9), ხოლო აზიანს მოწმობით, ტიგრანე კაპადოკიიდან მარტო ერთი (მესამე) ლაშქრობისას 3000000 კაცი წაუყვანია სომხეთში (აზიანე მითრიდატეს ომები, 67).
- 48 *BF.*, I, 15; *De Aedific.*, III, 6.

⁴⁹ R. Oberhammer und H. Zimmerer, *Durch Syrien und Kleinasien*, გვ. 290-291, 292.

⁵⁰ Я. Любарский, Анна Комнина, Алек-
санда... გვ. 13.

⁵¹ II, 12. აქაც ალექსის სისხლით ნათესაე-
ბად ბერძნები არ მოსჩანან.

⁵² III, 1.

⁵³ ეს ალექსის დის ქმარია Anna Comn., VII,
3.

⁵⁴ Anna Comn., V, 5.

⁵⁵ Anna Comn., I, 8.

⁵⁶ Я. Любарский, Анна Комнина... გვ. 12.

⁵⁷ შატანიე ქართლისა, ქართლის ცხოვრება
I, გვ. 6-7; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, VI, გვ.
112-118.

⁵⁸ ვრიენოსი; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა,
V, გვ. 306; გეორგიკა, VII, (გვ. 11 შენ 1).

⁵⁹ ანას შეგნებული აქვს, რომ მარიამსა და
კონსტანტინეს შორის დაახლოებაში ტომობრივი
ფაქტორი არსებითი მნიშვნელობისა იყო...

⁶⁰ ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს საზღვრე-
ბი ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზ-
რისით განხილულა. თბილ. 1919 წ., 46. არნ.
ჩიქობავა, ქანურის გრამატიკული ანალიზი. თბ.
1936 წ., გ. გოზალიშვილი, მითრიდატე პონტო-
ტოელი, თბილ., 1965 წ.; მისივე, ორი ეტიო-
ლოგიკური პონტოსა და კაპადოკიის წარსული-
ლიდან, თბ. 1965. Prof. Doctor Richard Leon-
hard, Paphlagonia, Reisen und Forschungen
im nördlichen Kleinasien. Berlin. 1965. K.
Koch, Reise in pontischen Gebirge und tür-
kischen Armenien.

⁶¹ გ. გოზალიშვილი, ჟეაროსანთა IV ლაშ-
ქრობა და ბიზანტია. თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 87, 1960, გვ. 273

⁶² იქვე, გვ. 274, შეად. აკადემ. კენიკი,
Ученые записки императорской Академии
Наук, т. II, вып. 5.

⁶³ Ф. Успенский, История Визант. импе-
рии, III, 601.

⁶⁴ Ф. Успенский, Хроника византийского
ведения. Виз. Врем., № 23, (1917-1923 წ.) გვ.
135.

⁶⁵ „პლეიონეს დე ტეტონ იბერეს ეზან“. —
qui magna ex parte erant Iberes. Migne, Pat-
rolog. Graecae, t. LXXXVI, pars posterior, გვ.
2344.

⁶⁶ თ. უსპენსკო, იქვე.

⁶⁷ იქვე.

⁶⁸ Ф. Успенский, История Византийской
империи, III, გვ. 600; ტრაპიზონის იმპერატორ
კონსტანტინე შთამომავლობაზე იხ. იქვე, გვ.
58-59.

⁶⁹ იქვე, 75.

⁷⁰ Anna Comn., III, 1; ს. ყაუხჩიშვილი,
გეორგიკა, VI, გვ. 63.

⁷¹ მარიამის უცხოელობას ზაზი აქვს გასმე-
ული ანას მიერ, როდესაც ის ვადმოგვეცხს კ-

სარ იოანე დეკანოზის, რომელიც ბო-
ტანიტის შეერთო ჩამოგდებული იმპერატო-
რის დეკანოზის მემკვიდრე მსწამამოქმედებულ
დეკანოზის ეტიოლოგიას ეუბნება, რომ „იმპერატორის
ხოვლია, მას არ გააჩნია ნათესაეთა ბრბო, რო-
მელთაც შეუძლიათ იმპერატორი შეაწუხონ“.
Anna Comn., III, 2. Я. Любарский, Анна-
Комнина... გვ. 119.

⁷² კონსტანტინე დეკანოზი, რომელმაც 1059 წლის
დეკემბერში შესვლით ისაქ კონსტანტინოპოლში
«происходил из поместного дворянства
Пафлагонии». Ф. Успенский, История Ви-
зант. имп. III, გვ. 62.

⁷³ კონსტანტინე, შეიძლება ნიშნავდეს „კომა-
ნელი“.

⁷⁴ Н. Марр. Поездка в Турецкий Лазистан,
Изв. Импер. Акад. Наук, 1910, 8; А. С. Ха-
ханов, Древнейшие пределы расселения
грузин по Малой Азии. Тифлис, 1903; Д. С.
Завриев. К новейшей истории восточных
вилайетов Турции, 1947; Ф. Успенский,
Трапезунтская империя, еврн. «Анналы»,
ტ. IV, მისივე, Очерки из истории Трапезунт-
ской империи, Л., 1921; Г. Меликишвили,
Наирн-Урарту. Тб., 1954. Э. К. Лиозен, Бер-
гет Рүүского Лазистана, Изв. Кавк. отд.
Русск. Геогр. общ., т. XVIII, 1905-1906;
В. Аболтин, Национальный состав Турец-
кой республики, еврн. «Новый Восток»,
№ 1, 1925; И. С. Проскурков, Заметки о
Турции, Записки Кавк. отд. Русск.
Географ. общ. книжка XXV, вып. I.
ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია. გ.
გოზალიშვილი, მითრიდატე პონტოელი თბ.
1965; მისივე, ორი ეტიოლოგიკური პონტოსა და კა-
პადოკიის წარსულიდან, თბ. 1965; მისივე, ჟეა-
როსანთა IV ლაშქრობა და ბიზანტია. ფლავიუს
არჩილს, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო.
თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა
ნათელა ეკვლამპის, თბ. 1961. კ. გრიგორია,
ქართლის (იბერიის) სამეფოს წარმოქმნის ზოგი-
ერთი საკითხისათვის, საქ. მეცნ. აკად. საზ. მეცნ.
მოამბე, გვ. 1961.

⁷⁵ სტრაბონი, XII, 2, 3; თ. ყაუხჩიშვილი,
სტრაბონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს
შესახებ, თბ., 1957, გვ. 30.

⁷⁶ XI, 12, 1; თ. ყაუხჩიშვილი, გვ. 172.

⁷⁷ XII, 1, 1; თ. ყაუხჩიშვილი, გვ. 199.

⁷⁸ სტრაბონი, XII, 1, 1.

⁷⁹ გლოსსარიონ სოფერტიკონ პელენოკაპა-
ლოკონ ლექსონ. იუპო კ. კაროლიდუ. სმირნა.
1855, გვ. 57.

⁸⁰ ი. ფლავიოსი: „თოხელმა დააფუძნა თო-
ხელეზი, რომელმაც ეხლა იბერები ეწოდებათ;
მოსოხენები დააფუძნებულა არიან შო-
სოხის მიერ, ახლან მათ კაპადოკიელები
ეწოდებათ. Antiquit. iud. I, 6; ს. ყაუხჩიშვი-
ლი, გეორგიკა, I, თბილისი, 1961 წ., გვ. 271.

მეთორმეტე საუკუნეში იოანე პეტრიწს ეს აღ-
გილი ასე უთარგმნია: „ხოლო მესქინნი მესხი-
ონს მიერ აღმწებულნი აწ კაპადოკიად იწოდებ-
იან.“ ს. ყუბნიშვილის განმარტებით, იოანე
პეტრიწს ხელთ ჰქონია იოსებ ფლავიოსის „იუ-
დაებრივი სიტყვა დასაბამობის“ — ნუსხა, სა-
და მესხთა სახელი პეტრანულად ეწერა „მესხე-
ნიო“.

გეორგიკა, I, გვ. 273; იოანე ზონარა
(XI-XII საუკ. ცხოვრობდა) გვაუწყებს: „მო-
სოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი. ესენი
აწ კაპადოკიელებად სახელიდებიან.“ გეორგიკა,
VI, გვ. 191. კაპადოკიელთა და მესხთა იგივე-
ობაზე იხ. გ. გოზალიშვილი, მითრიდატე პონტო-
ელი, თბ. 1965 წ.; მისივე, ორი ეტიუდურ
პონტოსა და კაპადოკიის წარსულიდან, თბილი-
სი, 1965 წ.

⁸¹ სტრაბონი, XII, 2, 11.

⁸² Anna Comn., XV, 7. ს. ყუბნიშვილი,
გეორგიკა, VI, გვ. 110.

⁸³ Anna Comn., II, 12; V, 2; VII, 38; Я. Лю-
барский, Анна Комнина, Алекснада, გვ.
9—11.

⁸⁴ გეორგი კელარენს ცნობები, ს. ყუბნიშ-
ვილი, გეორგიკა, V, გვ., 70, 81, 82.

⁸⁵ ს. ყუბნიშვილი, გეორგიკა, V, გვ. 82.

⁸⁶ გ. გოზალიშვილი, გრიგოლ ბაკურიანის
ძე. „მნათობი“, 1970 წ. № 2,

⁸⁷ А. П. Рудаков, Очерки византийской
культуры по данным греческой агнографии.
М., 1917, გვ. 201.

⁸⁸ იქვე, გვ. 201.

⁸⁹ ე. ო. რომანოვ დიოგენს.

⁹⁰ ხარსიანი ცენტრალური კაპადოკიის რაიონ-
ისა.

⁹¹ А. П. Рудаков, Очерки визант. куль-
туры..., გვ. 49.

⁹² იქვე, გვ. 49.

⁹³ იქვე, გვ. 50.

⁹⁴ შესაძლებელია, რომ „კაპადოკიელები“
დროთა განმავლობაში მცირეაზიაში მოსახლე
ქართველ ტომთა აღმნიშვნელ ზოგად ტერმინად
იქცა.

⁹⁵ Полестинский Патерик, вып. 2. СПб.,
1893. Жизнь иже святого отца нашего Ев-
фимия Великого. თარგმ. И. Помяловский,
გვ. 27.

⁹⁶ იქვე, გვ. 35.

⁹⁷ ეს სტეფანე მელიტენიდან, იყო კაპადო-
კიელი.

⁹⁸ ფელისჩხემა ქრისტეს ცხოველმყოფელი
ქვარი (ეგრესალიშვილი).

⁹⁹ იქვე, თავი 53, გვ. 63-64.

¹⁰⁰ სტრაბონი, XI, 8, 4; XIV, 5, 34; პლესა-
ნი პერიეგეზისტეს ელადოს; II, III, 16, 7;
ფლორ. ეპიტ. 40, 1.

¹⁰¹ გ. გოზალიშვილი, ორი ეტიუდური პონტოსა
და კაპადოკიის წარსულიდან. თბ., 1965, გვ. 86.

¹⁰² Вестник древней истории, 1949 წ., № 3,
შენ. 4, გვ. 321.

¹⁰³ Proc. B. S. VIII, 2. ს. ყუბნიშვილი, გე-
ორგიკა, II, 1965 წ., გვ. 121.

¹⁰⁴ XIII საუკუნეში ოლქი, რომელშიაც სი-
ნოპეტ შედიოდა, იწოდება ჰანეთად. იხ.

Ф. Успенский, Ист. Визант. имп., III, გვ. 602.

¹⁰⁵ De Tematibus თემა არხიზენიკონ ს. ყუბ-
ნიშვილი, გეორგიკა, IV, თბ., 1952, გვ. 300.

¹⁰⁶ Ф. Успенский, Истрия Визант. импе-
рии, III, გვ. 602.

¹⁰⁷ იქვე.

¹⁰⁸ Xenof. IV, VIII, 22, ლაონიე ხალკოკონდი-
ლი ტრაპიზონის სამეფოს კოლხიდაში, ტრაპი-
ზონის მეფის კო — კლხიდის მეფედ იხსენიებს.
ს. ყუბნიშვილი, გეორგიკა, VIII, გვ. 110, 113.

¹⁰⁹ Ф. Успенский, Очерки из истории Тра-
пезунтской империи, 1929, გვ. 31.

¹¹⁰ იქვე, გვ. 38.

¹¹¹ გ. გოზალიშვილი, მითრიდატე პონტოელი,
თბ., 1965, გვ. 202, 207.

¹¹² П. Шубинский, Гробница императорско-
го царя Соломона в Трапезунде. Историчес-
кий Вестник, 1913, გვ. 278.

¹¹³ Lib. V, 7.

¹¹⁴ Patrologiae Graecae, LXXXVI (86), pars
posterior, § 61, გვ. 2344.

¹¹⁵ Proc., De Aedificiis, III, 6; 1, 15.

¹¹⁶ ეტიხის ცხოვრება, II, 12, გვ. 2288.

¹¹⁷ Anna Comn., I, 2, 3.

¹¹⁸ ივლისჩხემა იმპერატორ ალექსი კომ-
ნენოსის წინააღმდეგ მისი ძმისწულის იოანე
მიერ განზრახული შეთქმულება, რომელიც გა-
მოშვლავნდა VIII, 78.

¹¹⁹ Anna Comn., VIII, 9; ს. ყუბნიშვილი,
გეორგიკა, VII, გვ. 111.

¹²⁰ Iac. Ph. Fallmeyer, Geschichte des
Kaiserthums Trapezus, München. 1827, გვ.
20.; Я. Любарский, Анна Комнина, Алек-
снада... გვ. 601.

გაბრათა სავარეულოს წარმომადგენელთა
და იმპერატორ ალექსი კომნენოსის შორის ალა-
უფლებისათვის ბრძოლა ფეოდალურ სახელ-
მწიფოსა და საზოგადოებას შიგნით წარმოე-
ბული დამახასიათებელი ბრძოლის ფარგლებში
თავსდება და უზვეულოს არაფერს წარმოად-
გენს. ამასთანავე, იგი მოწმობს გაბრათა სავარ-
ეულოსა და საერთოდ ქალღვრი პროვინცი-
ის სიმპლავრეს.

¹²¹ Ф. Успенский, История Визант. империи
III, გვ. 600; ფალმერაიერის განმარტებით
(მით. შრ., გვ. 19), გაბრა ძველი ქალღვრი სიტ-
ყვა და უპირატესად ნიშნავს ეპიკოს, გმირს.
შეიძლება შევადაროთ ქართული გმირი, სახელ-
— გაბრა, გაბრო; გვარი — გაბრაშვილი, გაბრი-
ძე. ამისივე სახესხვაობა უნდა იყოს სოფ. დავ-
რა ლაზისტანში და იქვე გვარი ლიბრაძე. ივ.
ჯავახიშვილის თქმით: „შვი ზღვის ნაპირი, ეს-

ღანდელი ჭანეთი, ანუ ლაზისტანი ეკუთვნოდა ქვეყანას „ქალიდასა“. მის უწოდებდნენ „ქვეყანასა ქალდასა“. ჭარბველი ერის ისტორია, II გვ. 64.

- 122 ი. ლიუბარსკი, მით. შრ., გვ. 545.
- 123 იქვე.
- 124 პროკოპი კესარიელი, De Bello Gothico
- 125 ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VII, თბ., 1967, გვ. 63.
- 126 Д. С. Завриев, К новейшей истории восточных вилайетов Турции.
- 127 Ф. Успенский, История Визант. имп. III, გვ. 600.
- 128 იქვე, გვ. 601.
- 129 იქვე, გვ. 59.
- 130 იქვე, გვ. 31.
- 131 Anna Comn., II, 4; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 58-59.
- 132 იქვე.
- 133 II, 4, ს. ყაუხჩიშვილი... გვ. 60.
- 134 იქვე.
- 135 Anna Comn., II, 4; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 60-61.
- 136 Anna Comn., VI, 14; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 86.
- 137 იქვე, გვ. 88.
- 138 ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, V, გვ. 219.
- 139 იქვე, გვ. 99.
- 140 Anna Comn., XXVI, 14; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 88.
- 141 Anna Comn., II, 1; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 48-49, ამას მოჰყვლია, ისაქის მცდელობის შედეგად, მარიაშის მიერ აღეგნის შეილება II, 1. გეორგია, VI, გვ. 49-50.
- 142 Anna Comnena, II, 3; გეორგია, VI, გვ. 63.
- 143 ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, V, გვ. 305-306.
- 144 თ. უსპენსკის თქმით, იმპერატორმა მიხეილ დეკამ ისაყ კომნენოსს მიათხოვა: «ირინუ, дочь грузинского владетеля и племянницу Марии, дочери армянского царя Баграта IV». История Виз. империи, III, გვ. 69. აქ, გარდა იმ უბეში (უთუოდ მექანიკური) შეცდომისა, რომ მარიაშის მამა ბაგრატ IV მიზნულაა სომეხთა მეფედ (შეად. ნ. ვრაიენოსი, ქართლის ცხოვრების ცნობები), ირინედ უსაფუძვლოდ არის გამოცხადებულ ქართველ სეფე ქალად (дочь грузинского вла-

дателя). ისაქისა და მარიაშის ნათესაობისა და ირინეს ვინაობის შესახებ სეფე და სხვა-მხრისა გამოთქმული შეცნირთა მიერ... ყაუხჩიშვილი, ამა კომნენეს ცნობას ასეთ კომენტარს ურთავს: „ამ კომნენეს უწერია ექსაღელუვა, ხოლო ვარიაშისა შოცემულია აღელუვა. მართლაც, ზონარა გაღმორვეტემს, რომ ისაქის მეფულე ირინე იყო მარიაშის და“ გეორგია VI გვ. 49. ამას ამავე ცნობაზე ლიუბარსკი ასეთ განმარტებას იძლევა: «Своей двоюродной сестре ебиге ილია ექსაღელუვა. Слово еქსაღელუვა может означать как «двоюродная сестра», так и «племянница». Ф. Шаландон (Chalandon... Essai... p. 27) ссылается на Броссе, по мнению которого жена Исаака, Ирина была дочерью Деметрия, брата Баграта IV, отца императрицы Марии». იბ. Я. Любарский, Анна Комнина... გვ. 464, შგნ. 189.

ხოლო მოსე განაშვილის თქმით: «Баграт IV (+в 1072) был женат на греческой принцессе; дочь его Мария была замужем за императором Михаилом (1071—1078), который, чтобы скрепить союз с Комнинами, выдал за Исаака Комнина Ирину, племянницу своей жены Марии, которой был усыновлен Алексей I (1080—1118). Екатерина, дочь Давида возобновителя (+1125) была замужем за сыном Анны Комниной (Hist. de la Georgie, I, стр. 340, примеч. Броссе; Н. Скабалинович, Византийское государство и церковь в XI в., стр. 111). კებუელი, ქართული მწერლობა, ტფ., 1909 წ., გვ. 179, შგნ.

- 145 Anna Comn., III, 1; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, VI, გვ. 63; Я. Любарский, Анна Комнина, გვ. 116.
- 146 Anna Comn., II, 1; Я. Любарский, გვ. 114.
- 147 გ. გოზალიშვილი, მთრიალატე პონტოელი, 1965 წ., მისივე, ორი ეტიოლო პონტოსელი და კაპადოკიის წარსულოდან, თბ., 1965.
- 148 II, 8; Я. Любарский, 72.
- 149 V, 5; Я. Любарский 164.
- 150 VII, 3; Я. Любарский, 209.
- 151 ნ. ვრაიენოსი, III, 4.
- 152 ნეტ. ვრაიენოსი, IV, 4.
- 153 ნეტ. ვრაიენოსი, IV, 20.
- 154 VII, 3. Я. Любарский, გვ. 209.
- 155 VII, 8. Я. Любарский, გვ. 218.

თაბორაზ ბაჩიძე

თაბორის ხიზა

(ძველი თბილისის მიკროტოპონიმებიდან)

თბილისი, მდებარეობით, ტაფობს მოგვაგონებს, რომელიც მთაგორებით არის შემოღარგულელი. თითოეული მთა-გორა, თავისი სახელით წინა-ქრისტიანულ თუ ქრისტიანულ რელიგიასთან არის დაკავშირებული და ისინი გორა-სამლოცველოები უნდა უოფილიყუნენ. ჩვენი მოსაზრების სისწორეში დავრწმუნდებით თუ ამ გორათა სახელებს გავიხსენებთ — მღ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, ქალაქის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარეობდა: მახათა (მეხთა მთა), სადაც წმინდა ილიას (ელიას) სახელობის საყდარი იდგა; ევრაცხოვლის გორა (ევირია); ევირიკობის გორა; ყუენის გორა. მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, ქალაქის დასავლეთით: მთაწმინდა, უძოს მთა და სამხრეთით თაბორის მთა.

ამჟერად ჩვენი ყურადღება გვიწვინდა თაბორის მთაზე შევანეროთ.

თაბორის მთა თრიალეთის ქედის ერთ-ერთ განტოტებას ეწოდება. იგი თბილისის სამხრეთით, სოლოლაკის ქედის პარალელურად მდებარეობს (სოლოლაკის ქედიც თრიალეთის ქედის ერთ-ერთი განტოტებაა). თაბორის მთისაგან სოლოლაკის ქედს წაყვისის წყალი ჰყოფს (ლულეთა ხევი, დაბახანა).

წმიდა მთის — თაბორის სახელი ქართულ მიკროტოპონიმიაში, ისევე როგორც საყოველთაოდ ცნობილი სახელები — ბეთლემი, სიონი, ათონი, — ქრისტიანულმა რელიგიამ შემოიტანა.

სულხან-საბა ორბელიანი სიტყვა თაბორის ასეთ განმარტებას აძლევს — „თაბორ სლვა

სულისა; თაბორი — რჩეული, გინა უმანყო“¹. ქრისტეს ვალმერებაში ან, უფრო სწორად, მის ლეგენდარულ ბიოგრაფიაში, ისევე, როგორც ბეთლემის გამოქვაბულს, სადაც ქრისტედ დაიბადა, მღ. იორდანეს, სადაც ქრისტე იოანე ნათლისმცემლის ხელით მოინათლა, ასევე თაბორის მთასაც თავისი ადგილი უკავია თაბორის მთაზე (იერუსალიმში), ქრისტემ ხანმოკლე „ცხოვრების“ მანძილზე მრავალ სასწაულ-მოქმედებათა შორის ერთი სასწაული აქაც მოიმოქმედა, მან ფერი იცვალა თავის მოწაფეთა წინაშე, რითაც ერთხელ კიდევ „დაამტკიცა“ თავისი ღმერთკაცობა.

„ცხოვრებამ ილარიონ ქართველისა“² ში ილარიონ ქართველმა, რომელიც დავით გარეჯის უღაბნოში მოღვაწეობდა, გადაწყვიტა მოენახულებინა წმიდა ადგილები, მონასტრიდან თანამგზავრად ერთი მშაბერი გაიყოლა „და წარემართა წმიდად ქალაქად იერუსალიმად“. გზად მიმავალნი ხიფათს გადაეყრებინან, მაგრამ ილარიონის სასწაულმოქმედება მათ ყოველგვარი გასაჭირიდან იხსნის. იგი წმიდა მთა თაბორზე მიდის, სადაც გაღმარების თანახმად, ქრისტემ ფერი იცვალა: „და ერთი მთავანი წარჰყუა კიდრე მიწვევამდე მთასა მას წმიდასა თაბორსა, კინამ იგი ფერი იცვალა ღიდებით ქრისტემან,

¹ ს.-ს. ორბელიანი, თხზულებანი, IV, 1966, გვ. 612.

ღმერთთან ჩუენმან წინაშე წმინდათა მოწაჟეთა თქსთა.¹

თაბორის მთის შესახებ მეტად საინტერესო ცნობას გვაწვდის ქართული პილიგრაფი ტიმოთე გაბაშვილი, რომელმაც მთელი წინა აზია XVIII საუკ. 50-იან წლებში მოინახულა. სხვა წმიდა ადგილებთან ერთად ტიმოთე გაბაშვილი წმიდა მთას თაბორსაც ეწვია „და იყო ახლოდ მთა თაბორი, სადაც უფალმან ფერი იცვალა, კლდე მაღალი, წითელი და ზუდა მონასტერი დიდი, ზოლო გვეტყობდნენ, ვითარმედ თაბორის მონასტერი და ოთხი ეკლესია ნაზარეთს ქართველთაგან არსო აღშენებულო, რაჟამს ვახტანგ გორგასლან დაიპყრო იერუსალიმი.“²

მორტანილ მონაგვეთში ყველაზე საინტერესო ის არის, რომ გადმოცემის თანახმად, თაბორის მთაზე ქართველთა მონასტერი-საივანე ყოფილა, რომელიც ვითომცა ვახტანგ გორგასალის დროს აუგიათ.

ქართველი მემატიანე ჭეიშვირი მოგვითხრობს, რომ ვახტანგ გორგასალს სანამ ინდოეთის ლაშქრობაში სპარსთა მეფეს ზოსროს მიუხმარებოდა, დედისა და დის ზეარანძეს თხოვნით მათ იერუსალიმს გაპყლია სალოცავად. „შევიდეს და ილოცეს წმიდასა აღდგომისა, და მოილოცეს ყოველი ადგილი წმიდანი, და შეეიდინეს წმიდასა აღდგომისა, შეწირეს შესაწირიანი დიდი და წარმოვიდეს ანტიოქიას.“³

როგორც დამოწმებული ადგილიდან ჩანს, ვახტანგ გორგასალს დედისა და დის თანხლებით, იერუსალიმის წმიდა ადგილებში მხოლოდ ულოცია და შესაწირი შეუწირავს (შეიძლება შენაწირებთ ქართული მონასტერი შემდეგ ააგეს).

მართალია, მემატიანე ცალკე თაბორზე არას ამბობს. მაგრამ, საეკლესიო, „მოილოცენს ყოველი ადგილი წმიდანი“ თაბორის მთასაც შიოცავდეს. თუ რატომ შეეჩრდიოთ ასე დაწერილობით ვახტანგ გორგასალს მიერ იერუსალიმის წმიდა ადგილებში სალოცავი მოგზაურობაზე, ამის შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

თბილისის თაბორის მთაზე ციხეც იდგა და ეკლესიაც. თუ პირველ ხუროთმოძღვრულ ძეგლებზე შედარებით მრავლად მოგვეპოვება წერტილობითი მასალა, მეორეს შესახებ მწირი ცნობები შეგვცვრჩა.

ცნობილია, რომ VIII საუკუნის პირველი ნახევრიდან თბილისში, ქართლის ერისმთავართან ერთად (მისი ხელისუფლება არაბებმა IX საუკ.

დამდეგს გააქვეშეს), ზის არაბი მოხელე — ამირს. თბილისის ამირა ქართლის ქვეყანაში მღვრიარობის სრული ბატონ-პატრონი იყო. მისი ხარკს, ქვეყნიდან გამოჰყავს მღვრიარობის და სხვ. თბილისის ამირას ხელისუფლება ქართლზე ვრცელდებოდა, შემდეგში მისი საგამგებლო ტერიტორია თანდათან მცირდებოდა და, ბოლოს, მხოლოდ თბილისსა და მის მიდამოებს მოიცავდა.

თბილისის ამირა 1045 წელს გარდაიცვალა და ქალაქის გამგებლობა გადავიდა ე. წ. „ქალაქის ბერების“ ხელში. ესენი ქალაქის მოქალაქეთა სოციალურად და ეკონომიურად დაწინაურებულ ჯგუფს წარმოადგენდნენ. ისინი სპარსულად მუფეს ამირს ერწი იყვნენ, რადგანაც „ბერები“ ქართველ მეფეში ხელადგინდნენ შიარველს და არა ბატონს. ამიტომ, როგორც კი „ბერები“ ჩუედგნენ ქალაქის მმართველობას სათავეში, მაშინვე მიმართეს ბაგრატ IV, რომ მას დაეკავებოდა ქალაქი თბილისი. მათი სურვილი იმდენად დიდი ყოფილა, რომ მეფე დასავლეთ საქართველოდან გამოიძვს. მეფეც არ დაეკუნა, მატოვა დასავლეთ საქართველოს საძეგნი და თბილისისაკენ გამოიწვია. ქალაქის მისადგომებად დიდძალ ველზე, მეფეს ქალაქის ბერები და ბაზილი დახდენდნენ და დიდი ზარ-ზემინით ქალაქში შეიყვანეს. ქალაქში რომ შევიდა, „ქალაქნი ქალაქისანი“ გადასცეს, ამირას დარბაზში დასვეს, შავრამ მას მიიწე დასტეიბუბია ციხის ალუბა „და აღილო ციხე ქალაქისა“. მეფეს თავი დაშვიდებულად რომ ეგრძნო და თბილისს მტყიცედ სჭეროდა, საბორო შეჭნილი ქალაქის შემოგარენში სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთით მდებარე თბილისის დაშვიდ სიმაგრეთა თუ ციხე-კოშკთა კომპლექსში შემავალი კიდეც ორი ფორტის ძალით ალუბა — „...და აღილო...“ ორივე ალუბი წყალუინისანი და თაბორი“. ამ კოშკების აღების შემდეგ მეფემ შიგ „...დასტარი თვისნი და ერისთავნი“ ჩააყენა. ჭარი თბილისის აღმოსავლეთის მხარის დაშვიდ ციხეზე — ისანზე მიდგა, მაგრამ ისნულთა მედგარი წინააღმდეგობის გამო მეფემ ის ვერ აიღო. შეიძლება საქმე სულ სხვანაირად დაშთავრებულყო, კლდეკარის ერისთავი რიპარტ ლიპარიტის ძე საქმეში რომ არ ჩაბრულოყო. ბაგრატ IV იქნულბული გახდა გასცლოდა თბილისს.

თაბორი, ზევით მოთხრობილი ამბების შემდეგ კარგახანს ჩუენს თვალსაწიერს მიღმია.

XVIII საუკუნის საქართველოში პოლიტიკური შინაშვილობა ასუსტებდა ქვეყანას, ყუენა უფრო მეტად ებრუნდა ქართლ-კახეთის საშინაო საქმეებში. თბილისის ციხეში ყიზილბაში მეციხოვნეები იდგნენ.

კახეთის მეფე კონსტანტინე (მამად ურლიხანი) მტრობდა ქართლის მეფე ვახტანგ VI. კონსტანტინე სპარსეთის კარის დაშუშის როლს ასრულებდა, იგი ყუენთან ასმენდა ვახტანგ VI. სუხნია ჩხიძე მოგვიხიბობს: „გავახანა კახმა ბა-

1 ცხოვრება ილარიონ ქართველისა, ძე ქართ. აგიოგრაფ. ლიტ. ძეგლები, წ. II, (XI-XVII ს. ს.) თბ., 1967, გვ. 13.

2 ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსვლა. გამოსაცემად მოამზადა ელ. მეტრეველი, თბ., 1956, გვ. 67.

3 ქართლის ცხოვრება, I, 1955, გვ. 186.

ტონმა ყაენ-თან კაცო და შეასმინა მეფე ვახტანგი: „ამა-ზე არის მტერი შენითა და ეყმა ზელ-მწიფესა რუსეთისასა, ამოსწყვიტა რჯელისა თქვენისა მოსავლით, მიბოძე საქართველო, ვიახლო ქართლისა და კახეთისა ქართთა და ესპლიო მტერთა შენთათა“¹. ამასაც არ ჭერდებოდა, თვით კახთა ქართი იბრძოდა ქართლის მეფის წინააღმდეგ. 1723 წელს კონსტანტინე თბილისის ასაღებად იბრძვის — დაიკავა ავღაბარი, ვადმოვიდა მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე და აიღო თაბორის ციხე. ქალაქი თბილისი აღუაშვემორტყმელია, მისი ზედი თითქმის ვადანწყვეტილია, მაგრამ იმაჲყვა ქართლის მეფის ქარმა. თაბორის ციხე ისევ მათ დაიკავეს — „შეპარანენ თაბორისა ქარი ქართველთა, აიღეს თაბორი, დაესხა მეფე ვახტანგ დილასა ვანთიადისასა კახს ბატონსა, ბრძანებთა ლეთისათა გაეშარყვა“².

თაბორის ციხის დეკარგვის შემდეგ მამად-ყულიხანი იძულებული იყო ქალაქ თბილისის დროებით გასცლოდა. თბილისის ციხე კონსტანტინე კახთა ბატონის მძას და ვახტანგ VI სიძეს თეიმურაზს ეკავა. კახმა ბატონმა დაიქირავა მარბეველი ლეკთა ქარი და ისევ შემოერთია თბილისს. ვახტანგ VI დამარცხდა. კონსტანტინემ ქალაქი თბილისი საძარცველად ლეკთა ქარს მისცა.

1723 წელს ქართლში ყიზილბაშები ოსმალებმა შეტეავენს.

კონსტანტინე კახთა ბატონთან მარცხისა და თბილისის დეკარგვის შემდეგ, ვახტანგ VI ქართლში აღარ ედგომება. იგი თავისი მომხრეებისაგან შემდგარი დიდი ამალით რუსეთის იმპერიის კარს მიდის პოლიტიკური თავშესაფრისა და სამხედრო დახმარების მისაღებად. ვახტანგ VI ვახუშტი ბატონიშვილი თან ახლავს. ეტყობა ზემოთ აღწერილი ბრძოლის დროს უნდა დანერგულიყო თაბორის ციხე, სხვანაირად ვერ გავიგებთ ვახუშტის სიტყვებს. „აქ, თაბორს, ყოფილა ციხე არამედ აწ შემესერილ არს“³.

როგორც ჩანს, რუსეთში მიმავალ ვახუშტის თაბორის ციხე დაქცეული დაუტოვებია. ამავე დროს ვახუშტისავე შედგენილ თბილისის 1735 წლის გეგმაზე თაბორის მოაზე № 49-ით აღნიშნული აქვს „მოთაბორა“, სადაცა დგას ნაგებობა. გეგმის მიხედვით ძნელია გადაჭრით თქვა, ეს ნაგებობა ეკლესიაა თუ ციხე. უფრო სავარაუდოა, რომ ვახუშტის გეგმაზე დატანილი ნაგებობის ნახაზში დავიანახოთ ციხე და მის ვალავანში მოთავსებული ეკლესია.

თბილისის სამხრეთი მხარის დამცველი თაბორის ციხის დიდ მნიშვნელობაზე ის ფაქტიც ლაპარაკობს, რომ 1723 წლის ამბების შემდეგ

იგი მალე აღდგენილი. და აი, უკვე 1729 წელს ერთ-ერთ საფუძვლზე იგი იხსენიებენ უკრაინის „...ციხესა მთაბორისასს“⁴ უკრაინურენა.

ოსმალებს აღმოსავლეთ საქართველოში დიდხანს არ უბოგონიოთ, უკვე 1735 წლის 6 დეკემბრისთვის (ოქტომბერს) სპარსთა ქართთამაზხანი (1736 წელს მელანში შაჰად კერთხევის შემდეგ ნადირ შაჰი) თბილისშია. თამაზ-ხანს თბილისში სომხეთიდან, ერევნის მხარის საქმეების მოგვარების შემდეგ მოდის. მას თან ახლავენ ქართველი დიდებულები: — გივი, ამილახვარი, მუხრან-ბატონი, ქაიხოსრო ავალიშვილი. ქართლს მომავალი თამაზ-ხანი ილექსანდრეს, სარდალ ასლამაზ ხანს და ალიფული-ბეგ ამირეყიზს ავალებს, რომ მათ თბილისში 8,000 თუმანი ხარჯი აკრიფონ, სოფლებიდან 3,000 თუმანი, ხურო ათასი ზაკიარი, ერთი ზარვარი, ათი კოლი, ბოლო ქართლ-კახეთიდან 2,000 მოლაშქრე გამოიყვანონ. ასევე თამაზ-ხანმა თეიმურაზ კახთბატონი ცოლშვილით თბილისს დაიბარა. მაგრამ თეიმურაზმა ხანის ბრძანება არ შეასრულა და ცოლშვილით ფშავს შეეფარა, ზოლო თამაზ-ხანის თანამგზავრი ქართველი დიდებულები მას გზიდან გაეპარნენ და მიიმაღლნენ. ყოველივე ამან გაანაწევნა გამძვინვარა თამაზ-ხანი. „მოვიდა, ქალაქს თამაზ-ხან დიდისა დიდებითა, გაუშალეს მოქალაქეთ ციხის-კარიდამ ალაყათის ჩარდახამდის, დადგა ჩარდახში და შიგნით არამო დაყენა“⁵. ამ ზარ-ზეიმით მიღებამ საქმეს ვერ უშველა, ქართველ თვადიშვილთა საქციელის გამო თამაზ-ხანი შურისძიებას შეეპყრო. შურისძიებას ვერ ასცდენია ქალაქ თბილისის ზრახვითა მოზიარე თაბორის ციხე. მოხრობელი სეხნია ჩხვიძე გვაუწყებს, რომ თამაზ-ხანმა — „დააქცია ციხე გორისა, ქალაქს თაბორი“, დამარბეველი ქარი გაუსია ზემო ქართლს, არაკვის ხეობას, ქანს, მტკვრის ხეობას. ამ დამსჯელი ექსპედიციის შედეგად ბევრი ეკლესია და მონასტერი დაიქცა.

ბაბუნა ორბელიანი თავის პოემაში — „შეჭირებანი ქართლისანი“ — ამ ამბავს ასე ავეიწერს:

„ერთი თვე იყო ქალაქში ამ ქარებით და დიდებით,
იყუნენ ქართველნი ურვილნი, მარადის დიდის შიშებით,
დააქცივნა გორს ციხე, გარემოს კილით კიდეით,
და თაბორის ციხე თბილის(ს)ა, სულ ამოიღო მიწებათ“⁶.

¹ ქრონიკები, ტ. III, გვ. 122; საინტერესოა რომ საბელი თაბორი ზოგ შემთხვევაში დეტომოლოგიზაციას განიცდის, უფრო სწორად, მას ქართული ენობრივად ეწოდება ასო მის საბელის წინ დასმით.

² სეხნია ჩხვიძე. გვ. 47.

³ მრავალთავი I, 1971, გვ. 241.

¹ სეხნია ჩხვიძე, ცხოვრება მეფეთა, საქს ცხოვრება, მეორე გამოც. ზ. ტიქინაძის მიერ, 1913, გვ. 35.

² იქვე, გვ. 36.

³ ვახუშტი, აღწერა... გვ. 52.

1747 წლამდე ქართველებს მხოლოდ ქალაქი თბილისი ეკავათ; მეტეხის ციხე, თაბორის ციხე და ნარიალა ყიზილბაშებს ეპყროთ. აღნიშნული ციხეების მტრის ზელში ყოფნა ყიზილბაშებს და ქართლის ტახტის მამიებელ აბდულაბეგს (მეფე იესეს ძეს) საშუალებას აძლევდათ ქალაქში მყოფნი შიშში და ძრწოლავში ჰყოლოდათ. და აი, საჭირო გახდა ამ ციხეების განთავისუფლება.

ნარიალას აღება შეუძლებელი იყო, თუ ქალაქის კიდევ ორ დამცველ ციხეს — ჩრდილოეთიდან მეტეხს და სამხრეთიდან თაბორის მტრისაგან არ გაათავისუფლებდნენ.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ მეტეხსა და თაბორის მეტად სტრატეგიული ადგილი ეკავა ქალაქის დაცვაში. მეტეხი მტერს ძლიერ ჰქონდა გამაგრებული, ამიტომ, მეფე ერეკლემ ამირინდო ამილახორს გორიდან დიდი ზარბაზანი ჩამოატანინა. ერეკლე გარით თაბორის მთაზე ავიდა და ციხის ახლოს თხრილი-სანაგარი გაუჩრქო. როცა მეფე ერეკლემ ნახა, რომ თაბორის ციხე ძნელ ასაღები იყო, დიდი ზარბაზანი თაბორზე ამოატანინა. დააყარეს ყუბბარები თაბორის ციხეს და ქართველთა ყარმა იგრძინა შიიტანა ციხეზე. სიმაგრისათვის ციხის მკველელებს მისთვის მიწით სავსე ტომარები შემოეწყოთ. თუმცა ციხეს მცირერიცხოვანი გარი იცავდა, მათ არ შეუწყვეტიათ თავგანწირული დაცვა, მათ ქართველები შოგ ციხეში არ შეუცვივდნენ. ციხე აიღეს, ზოგი ცოცხალი მიჰგვარეს ერეკლე მეფეს, ზოგსაც თავი წაავსებინეს, ამის შემდეგ ერეკლე მეფემ „დააყენა მუშა ფრიალი, შემოავლო სწრაფად გაღავანი თაბორის ციხეს და დააყენა გარი კახთა, აგრევე რომელი იყო სანაგარი გარისა იქაც დაადგმევინა კოშკი მაგარი და შეაყენა ციხის მისანდონი, თითონ ჩაბანდა ქალაქს გამარჯვებულნი და იტრუა საქმე ციხისა“¹.

თაბორის ციხის შემდეგ გაათავისუფლეს მეტეხის ციხე და ბოლოს ნარიალაც (1748).

კრწანისის ბრძოლას ქართველი ხალხის მრავალსაუფროვან ეპოქაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. სპარსეთის შაჰმა ალა-შაჰმადხანმა 1795 წლის სექტემბრის დასაწყისში შუშის ციხეს ალყა მოხსნა, განჯის გზით საქართველოსკენ გამოემართა და მრავალრიცხოვანი გარით თბილისის მახლობლად, სოღანდუღში დაბანაკდა.

10 სექტემბერს ყაენის მრავალათასიანი ჯარი თბილისის ასაღებად დაიძრა. ერეკლე მეფე მცირერიცხოვანი გარით მომხდურს მომზადებული დაუხვდა. პირველი დღის ბრძოლა ქართველთა გამარჯვებით დამთავრდა ალა-შაჰმადხანი უკან აპირებდა გაბრუნებას. მოლაღატევი-

მა (იოსებ ყორღანაშვილმა და არტემ არარკიანმა) ერეკლე მეფის მიერ დაკავებულ ალა-შაჰმადხანის ელჩი გააპარეს, რომელმაც თაყიბ მბრძანებელს მოახსენა საქმის ვითარება (ქართველთა მეფეს მცირე გარი ჰყავსო).

11 სექტემბერს ალა-შაჰმადხანმა ყიზილბაშებს უკან მოუყენა მათი მოძულე თურქმანების ნასახნ-ბაშების 6.000-იანი რაზმი და ბრძანა უველა უკან გამობრუნებული ყიზილბაში მოეკლათ. მოძალებულ მტერს თაბორის მდგარი დავით ბატონიშვილის ზარბაზნები მესრის ავლებდა — ამდგარს ამუშავებდა დავით ბატონიშვილი ზარბაზნებს თაბორის აყოლება კლდოვანი სერით და მესრის ავლებდა სპარსთა რაზმებსა.²

ქართველთა თავგანწირვამ საქმეს ვერ უშველა. რიცხოვნობა უპირატესობამ თავისი გაიტანა, მეტრმა გაიმარჯვა. მაშინ, როგორც თვით ამბის მომსწრე დავით ბატონიშვილი გადმოგვცემს, ამეფის ძემ დავითმა შთაყარა ჰქეცა შინა საგებრისათა ზარბაზანი იგი, რომელაცა აქვნდა მას თაბორის კერძო, რათა არა დაეშთეს სპარსთა, და ესრეთ განაზინა... აღიღეს ტფილისი, და მოწყვიტა³.

ალა-შაჰმადხანმა თბილისთან ერთად თაბორის ციხეც დაანგრია. სულ მალე, 1801 წელს, ქართლ-კახეთის სამეფო გაუქმდა და რუსეთთან იმპერიას შეუერთდა. ძლიერი სახელმწიფოს ეპლთას შეფარებული საქართველოს დედაქალაქი დამცველ ციხეებს აღარ საჭიროებდა; თაბორის ციხე აღარ აღედგენიათ, მეტეხის ციხე კი, ერმოლოვის თვითმმართველობის (1816-1827) დროს, სატუსაღოდ გადააკეთეს.

რუსი მოხელის მიერ შედგენილ თბილისის 1800 წლის გეგმაზე დატანილია თაბორის მთა, სადაც დგას «Разоренное укрепление Корчи-Кала»⁴.

გეგმაზე დატანილი ნახაზის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, თაბორის ციხე მდგარა მთის უკიდურეს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში. გეგმის ნახაზით, თაბორის ციხე მთის რელიეფს მიჰყვება, კედლებში დატანილია აქვს ვარსკვლავი შეკრული მრგვალი ფორმისა და ციხის მხრილად გაბნული რამდენიმე ბურჯი, საერთოდ, ციხის ფორმაზე რაიმე კონკრეტულის თქმა უკნია.

საინტერესოა თაბორის ციხის სახელი ყორღი-ყალა. თაბორის ციხეს ამავე სახელწოდებით იხსენიებს თბილისის ისტორიის მკვლევარი პლატონ იოსელიანიც. «Крепость Фабор (თაბორი) или Корчи-Кала (ყორჩი-ყალა). Она была со стороны юга Тифлиса и защищала южные или Ганджистские (განჯის კარი) во-

¹ ქრონიკები; III, გვ. 431.

² დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია, 1942, გვ. 23-24.

³ ЦГВИА, Ф. ВУА, д. 22660.

⁴ პაუნა ორბელიანი, ცხოვრება მეფეთა, საქ. ცხოვრება, მეორე გამოც. ზ. კვიციანიძის მიერ, 1913, გვ. 149.

рота города. Во дни славы, она была построена каменными стенами»¹.

ყორნი-ყალა აღმოსავლური სიტყვაა და დამცველ მკველ ციხეს ნიშნავს. ეს მეორე ზედსახელი თაბორის ციხეს როდის და ვინ შეარქვა, არ ვიცით. პლ. იოსელიანი აღნიშნულ ნაშრომში (იქვე) თაბორის მთაზე, ციხის გარდა, ეკლესიის არსებობაზეც ლაპარაკობს: «...и на плоской ее вершине была построена церковь Преображения Господня...» ამის შემდეგ ისტორიკოსი მოგვითხრობს თაბორის ციხეს თავს ვარდამბდარ ამბებს...

შველევარის ცნობა საინტერესოა იმით, რამ იგი თაბორის ეკლესიის სახელს ვაწვდის. საუბარი ღვთის ფერიცვალების სახელზე ყოფილა აგებული (ვაიხსენოთ რომ ქრისტემ თაბორის მთაზე იცვალა ფერი) ტაძრის სახელი წრთხელ კიდევ აღასტერებს ჩვენს მოსაზრებას, რომ სახელი თაბორი ძველი თბილისის მიკროტოპონიმიაში ქრისტიანულმა რელიგიამ შემოიტანა, და რომ იგი ქალაქის ძირძველი ტოპონიმია.

თაბორის ეკლესიაზე ლაპარაკობს ისტორიკოსი მოსე ჯანაშვილი — ტაძარი სახელსა ზედა ყველა ურეკლთა ნუგეშისმცემლისა თაბორის გორაზედა... გაოხრებული ტაძარი².

როგორც აღენიშნეთ, თაბორის ციხის არ აღგენა გამოწვეული იყო ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობით, ხოლო რაც შეეხება საუდარს, რუსეთის საფარქვეშ შესვლამ და 1811 წელს ქართული ეკლესიის დაშოუცილებლობის დაკარგვამ განაპირობა ტაძრის ნანგრევებად დატოვება, რომლის ნაშთიც დროთა სვლამ სულმთლად წარბოცა.

სამწუხაროდ, ვველაზე ადრეული ცნობა თაბორის ეკლესიის შესახებ გვხვდება სრულიად საქართველოს მეფის ალექსანდრე I (1412-1443) 1429 წლის ბუქარაშში.

როდის უნდა გაჩენილიყო თბილისის მახლობლად თაბორის სახელით ცნობილი მთა და მასზე როდის უნდა აეგოთ ციხე და ტაძარი?

ძველ თბილისში და მის შემოგარენში ადრეფეოდალური ხანის საეკლესიო ხასიათის ძეგლები არცთუ ისე ცოტა იდგა — სიონის ტაძარი

(VII), ამის ბატი (მისი ადრეული სახელი არ ვიცით) VII, მოაწმინდა სადაც იდგა ერთ-ერთი სირიულ „ათამეტ“ მამათაგანი — დაკრიოს საკანი (VII), და ბოლოს მეტეხის ღვთისმშობლის ძველ საუდარს განა გადმოცემა ვახტანგ გორგასალს არ უკავშირებს? ვახუშტი გადმოცემს: — „იტყვიან ამის აღმენებას გორგასალისისა“ (აღწერა, გვ. 53).

ჩვენ აქ არ ვცდილობთ ვამტკიცოთ ვახუშტის სიტყვების უცილობლობა, ეს არ შედის ჩვენს კომპეტენციაში და არცა ვვაქვს ამის პრეტენზია (ამის შესახებ იხილეთ ვახტანგ ბერიძის „მეტეხის ტაძარი“, 1969 წ.).

გვიწინა დაუბრუნდეთ ჩვენი კვლევის საგანს — თაბორს.

მართალია თბილისის თაბორი ქართულ ისტორიულ და აგიოგრაფიულ ძეგლებში X-XI საუკუნეებში ვხვდებო, მისი გაჩენა უფრო ადრეა სავარაუდო და სავლესობა.

ბაგრატ IV 1045 წელს ქალაქის ბერებს³ რომ არ მიეწვიათ თბილისში, აღმათ თაბორის შესახებ ქართულ წყაროებში კიდევ დიდხანს არა დააწერებოდა რა. ასეთმა „ბედნიერმა“ შემთხვევამ შემოგვიჩინა თბილისის თაბორის სახელი.

რასაკვირველია, ჩვენ არ შეგვიძლია ხელაღებით და დაბეჭოთებით იმის მტკიცება, თითქმის თბილისის სანახებში სახელი თაბორი ვახტანგ გორგასალის ანდა მისი მემკვიდრის დროს გაჩენილიყო, მაგრამ ერთი კი ცხადია, რომ იგი ადრეულ ხანაში უნდა გაჩენილიყო.

ვარაუდის სახით (გადმოცემებზე დაყრდნობით) შეიძლება ვთქვათ, რომ იერუსალიმიდან დაბრუნების შემდეგ, ვახტანგ გორგასალმა, ანდა მისმა დედამ ან დამ, იერუსალიმში ლოცვა-კურთხევების აღსანიშნავად, თბილისის ახლოს მდებარე მაღალ მთას თაბორი შეარქვეს და მასზე საყდარიც ააგეს მეფის ანდა თავიანთი სულის სიხარად.

ამგვარად, ზემოთ მოტანილ მკვლევარებზე დაყრდნობით, შეგვიძლია ვავაქეთოთ დასკვნა, რომ თაბორის მთა არამარტო სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო, არამედ იგი კორასამლოცველოც ყოფილა.

სამწუხაროდ, დღეს თაბორის მთაზე ხეროთ-მოძღვრული ნაგებობის რაიმე ნაშთის მიკვლევა კირს, იქ მარადმწიანე საფარის ვაშენების გამო.

¹ Па. Иоселиани. Описание древностей, 1866, стр. 253.

² მოსე ჯანაშვილი. საქართველოს დღეაქალაქი ტფილისი, ქუთაისი, 1899, გვ. 184.

³ ქრონიკები, II, 1897, გვ. 236.

ქართული ასომთავრული

111. ქართული ანბანური ჯგუფი

ქართული ასომთავრული ანბანის საკუთრივ ქართულ ანბანურ ჯგუფს ასო „ღან“-ი იწყებს. რადგან ქართული ასო „ღან“-ი „ბერძნული“ ანბანური ჯგუფის უკანასკნელი „ომეგა“ გრაფემის ადგილზე ზის, ამის გამო იგი ქართული ანბანის უკანასკნელი ბერძნული გრაფემაა: რადგან ქართული „ღან“-ი გრაფიკულად „ომეგა“ ასონიშნის მოხაზულობისაა, ამის გამო გრაფიკულად იგი ბერძნული გრაფემაა.

რადგან ქართული ასო „ღან“-ი ქართულ ასომთავრულ ანბანში 25-ე ასონიშნად ზის, ამის გამო იგი საკუთრივ ქართული ანბანური ჯგუფის პირველი გრაფემაა („ომეგა“ ასონიშანი ბერძნულ ანბანში 24-ე ასონიშანია).

გარდა ამისა, ქართული ასომთავრული ანბანის სტრუქტურის განხილვისას უკვე ითქვა, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში ორი ანბანური ნაწილია: 1. ქართული ანბანის „სემურ-ბერძნული“ ანუ „უცხოური“ ანბანური ნაწილი და 2. ქართული ანბანის საკუთრივ ქართული ანბანური ნაწილი.

ქართული ანბანის 24 ასონიშნის შემცველ „უცხოურ“ ანბანურ ნაწილს

ჯვარი (ასო „ქან“-ი) ამთავრებს (+ crux immissa), ამის გამო ქართული ანბანის 25-ე გრაფემა ასო „ღან“-ი ქართული ანბანის საკუთრივ ქართული ანბანური ნაწილის და ქართული ანბანური ჯგუფის პირველი გრაფემაა.

რადგან ქართული ანბანური ჯგუფის პირველ გრაფემას ქართული ფონემური მნიშვნელობა აქვს და არა ბერძნული ფონემური მნიშვნელობა, ამის გამო ასო „ღან“-ი საკუთრივ ქართული ანბანური ჯგუფის პირველი ქართული ფონემაა.

ქართულ ასომთავრულ ანბანში ასო „ღან“-ი ქართული ფონემების საკუთრივ ქართულ ანბანურ მწკრივს იწყებს. ამგვარად, გასაგები ხდება, თუ რატომ არის საკუთრივ ქართული ანბანური ჯგუფის პირველი გრაფემა ასო „ღან“-ი.

ახლა საკითხავია, რამ განაპირობა ასონიშნების თანმიმდევრობა ქართული ასომთავრული ანბანის საკუთრივ ქართულ ანბანურ ჯგუფში? ეს მწკრივი, თუ უკანასკნელ ბოლოში დართულ „ჰაე“ ასონიშანს მივითვლით, ასეთია: ლ, ყ, შ, ჩ, ც, ძ, წ, ქ, ხ, ჯ, გ, პ.

ასონიშნების თანმიმდევრობა ქარ-

თელი ანბანის „სემურ“ ანბანურ მწკრივში ადვილად ასახსნელია, რადგან ქართული ასომთავრული გრაფემების მწკრივი „სემური“ ანბანური ჯგუფის ფარგლებში საკუთრივ სემურ-ფინიურ დედა-ანბანურ მწკრივს მისდევს.

ასო-ნიშნების თანამიმდევრობა ქართული ანბანის „ბერძნულ“ ანბანურ მწკრივში აგრეთვე გასაგებია, რადგან ბერძნული ანბანის საკუთრივ ბერძნული ანბანური ჯგუფის მწკრივს მისდევს.

მაგრამ რამ განაპირობა ასო-ნიშნების თანამიმდევრობა ქართული ანბანის საკუთრივ ქართულ ანბანურ ჯგუფში? ამ საკითხის გამო ივ. ჯავახიშვილი წერს:

„ქართული ანბანის დანართი ასოები გარკვეული სისტემით და ერთგვარი ენათმეცნიერული დაკვირვების მიხედვით არიან დალაგებულნი. დაცულია ერთგვარი ბგერათა ჯგუფობით დაყოფა-დალაგება, მაგალითად: ლ, ყ; შ, ჩ; ც, ძ; წ, ჳ; ხ, ჳ. განმარტოებულად დგანან ჯ. და ჰ. ეს გარემოება, რასაც ეიწვევლია, იმის დამამტკიცებელია, რომ ანბანის პირვანდელი შედგენილობისათვის დანართი ასოების შემქმნელთ ქართული ენის ბგერათა ბუნება გათვალისწინებული ჰქონიათ. მაგრამ საკმარისია დანართ ასოებს თვალი გადაავლოთ, რომ ერთგვარი აღრეულობა მაინც შეატყუთ. ბგერათა ბუნებისდაგვარად რომ ყოფილიყვნენ ასოები მოთავსებულნი, ლ, ყ, ხ, ჳ და ჰ უნდა ერთ ჯგუფად და ერთიმეორის მიდევნულობით ყოფილიყვნენ დალაგებულნი. ქართულ ანბანში კი ჯერ უკანაენისმიერი ლ და ყ ზის, შემდეგ კი სისინა და შიშინა წინაენისმიერ ბგერათა მთელი ექვსი ნიშნისაგან შემდგარი რიგი მისდევს: შ, ჩ, ც, ძ, წ, ჳ. მერმე ისევ უკანაენისმიერი ხ და ჳ არის მოთავსებული, შემდეგ ჯ და სულ ბოლოში ჰ. ასეთი შეუსაბამობა და აღრეულობა ალბათ იმის შედეგი უნდა იყოს, რომ დანართი ასოები ერთ დროს და ერთ-

ბაზად არ უნდა იყვნენ მიმატებული, არამედ თანდათანობით დასხვავდებოდნენ. ამ შირივ საგულმსმართლმ დანართ ასოთა მეორე ნიშნის შემცველი ჯგუფი გასაოცარი დაკვირვებით არის დალაგებული და ბგერების მწკრივი ისეა შედგენილი, რომ ჯერ ბრჯუანუ ყრუ ბგერა ზის, შემდეგ მელერი მაგ. შ, ჩ; ც, ძ; წ, ჳ. ეს პრინციპი დაცულია სისინა-შიშინა ბგერათა ჯგუფის მიმდევრობა და კ-არისაგან შემდგარ ჯგუფშიც, მაგრამ დარღვეულია უკანასკნელ ჯგუფში, რომელიც „ჭ“ ანისა და „ჰ“-აესგან შედგება. ასოთა დალაგებულობის პრინციპის ერთგვარობას მეორე და მესამე ჯგუფში შეიძლება ისეთი აზრიც დაებადა, რომ ეს ორივე ჯგუფი ერთსა და იმავე დროს და ერთად ყოფილიყოს ანბანისათვის მიმატებული, მაგრამ მაშინ ძნელი ასახსნელი იქნებოდა, თუ რატომ არ წაუძღვანეს ამ ჯგუფს ჯერ ხ და ჳ, რომლებიც თავიანთი ბუნებით წინამყოფ „ლ“ და „ყ“-ს უფრო უდგება, არამედ სისინა-შიშინა ბგერათა შემდგომ მოთავსეს.“¹

ამგვარად, ივ. ჯავახიშვილის თქმისა არ იყოს, ასო-ნიშნების თანამიმდევრობა ქართული ანბანის საკუთრივ ქართულ ანბანურ ჯგუფში აუხსნელი რჩება. ბგერათმსგავსების ფონეტიკური პრინციპით რომ ვიხელმძღვანელოთ, ქართული ანბანური მწკრივი შემდეგნაირად შეიძლება დალაგდეს:

I უკანაენისმიერი.

უკანა ველარული თანხმოვნები.

1. ლ — მელერი სპირანტი
2. ყ — ხახისმიერი მკვეთრი ხშული
3. ხ — ყრუ სპირანტი
4. ჳ — ხახისმიერი ფშინვიერი ხშული
5. ჰ — ლარინგალური ყრუ სპირანტი

II უკანაენისმიერი.

შიშინა თანხმოვნები

6. შ — ყრუ სპირანტი
7. ჩ — ყრუ აფრიკატი

¹ ივ. ჯავახიშვილი. ქართული პალეოგრაფია. 23-200.

- 8. ჰ. — მკვეთრი აფრიკატი
- 9. ჯ. — მკლერი აფრიკატი
III წინანუნისმიერნი.
სისინა თანხმოვნები
- 10. ც — ყრუ აფრიკატი
- 11. ძ. — მკლერი აფრიკატი
- 12. წ — მკვეთრი აფრიკატი.

ახლა ქართული ანბანური ჯგუფის ფონეტიკური მწკრივი ქართული ანბანური ჯგუფის ნამდვილ, არსებულ მწკრივს შეიძლება შევადაროთ: ფონეტიკური მწკრივი

	ლ	}	ველარული და ლარინგალური
1.	ყ		
	ბ		
	ქ		
	კ	}	შიშინა
2.	შ		
	ჩ		
	ც		
	ძ	}	სისინა
3.	ც		
	ძ		
	წ		

ქართული ანბანური მწკრივი

	ლ	}	ველარული
	ყ		
	შ		
	ჩ		
	ც	}	სისინა
	ძ		
	წ		
	ჭ		
	ქ	}	შიშინა
	ბ		
	კ		
	ჯ		
	პ	}	ლარინგალური
	ფ		
	ვ		
	გ		

ჩემი ვარაუდით, ქართული ანბანის საკუთრივ ქართული ანბანური ჯგუფი შემოკლებულია ერთ დროს და ერთდროულად, ქართული ასომთავრული ანბანის შექმნისთანავე. ქართული ასომთავრული ანბანის ანალიზი ცხადყოფს, რომ საკუთრივ ქართული ანბანური ჯგუფი განუყოფელია ქართული ანბანის „სემური“ და „ბერძნული“ ჯგუ-

ფებისაგან. ქართული ანბანის სტრუქტურის განხილვისას ამის შესახებ უკვე ითქვა: ქართულ ანბანს „მთავარის იდეოგრამა-აქროფონი იწყებს და „ქარ“ — ხარის იდეოგრამა — აქროფონი ამთავრებს, დასასრულის ნიშნად კი „ჯან“ — ჯვარის იდეოგრამა — აქროფონია დასმული.

საკუთრივ ქართული ანბანური მწკრივის შესწავლამ ცხადყო, რომ უკანასკნელ „ჰაე“ ასო-ნიშანს საერთოდ არ ეძებნება ადგილი ქართულ ანბანურ ჯგუფში: „ჯან“ — ანბანის დასასრულის მათწყებელი ნიშნის შემდეგ მის ყოფნას გამართლება არა აქვს, „ქარ“-ის მომდევნო და „ჯან“-ის წინა ასო-ნიშნად „ჰაე“ ვერ დაჯდება, რადგან ქართული ანბანის ერთებას „ქარ“ იდეოგრამა — აქროფონი უნდა ამთავრებდეს და დასასრულის ნიშნად ჯვარი უნდა იჯდეს; „ქარ“ — ასო-ნიშნის წინ კი „ჰაე“ ვერსად დაჯდება, რადგან „ქარ“ — ასო-ნიშანი ქართულ ანბანში 34-ე გრაფემა უნდა იყოს, რომ მისი საკრალური რიცხვი იყოს 7 — მთვარის წმინდა რიცხვი.

რაც შეეხება „ქარ“ — შიშინა ასო-ნიშანს, იგი ვერ დაჯდება „შინ“-ისა და „ჩინ“-ის მომდევნო ასო-ნიშნად, რადგან „ცან“ — ცისკრის ვარსკვლავის იდეოგრამა-აქროფონი, ვითარცა ასული ცის ღმრთისა და დედოფალი ცისა, მთვარის ციური მოძრაობის უკანასკნელ შეიდეულს უნდა იწყებდეს.

„შინ“-ისა და „ჩინ“-ის გამო უნდა ითქვას, რომ ამ ორი ნიშნის ადგილას ვერ დასხდებოდნენ „ხან“-ი და „ქარ“-ი, უკვე ცნობილი მიზეზების გამო („ქარ“-ი 34-ე ასო-ნიშნად ანბანს უნდა ამთავრებდეს); „ცან“-ის მომდევნო „ძილ“-ი და „წილ“-ი, ვითარცა სისინა ბგერები კუთვნილ ადგილებზე სხედან.

რაც შეეხება „ღან“-სა და „ყარ“-ს, პირველ, მეორე ასო-ნიშნებად რომ სხედან, გამართლებულია როგორც პალეოგრაფიულად, აგრეთვე ფონეტიკურად. „ყარ“-ი მე-19 „კოფ“, „სემურ“ ანბანურ ჯგუფში გამოტოვებული ვრა-

ფემა, „ლან“-ი კი ქართული ანბანის „ბერძნულ“ ანბანურ ჯგუფს ამთავრებს და ერთდროულად ქართული ანბანის საკუთრივ ქართულ ანბანურ ჯგუფს იწყებს.

ამგვარად, ქართულ ანბანურ ჯგუფში ასო-ნიშნების თანამიმდევრობის ერთად-

ერთი შესაძლებელი მწკრივი გვაქვს: ლ, ყ, შ, ჩ, ც, ძ, წ, ჰ, ხ, კ. ქართულში ლ-ან

1. არქაული ფინიკური „აინ“. 2. საშუალო ფინიკური „აინ“. 3. ქართული ასომთავრული „ლან“. 4. ქართული რიცხეთი მნიშვნელობა.

1	2	3	4	5	
○	⊂	∩	700		

ქართული ასომთავრული „ლან“ შექმნილია მე-16 ფინიკური „აინ“ ასო-ნიშნის გრაფიკის საფუძველზე. „ლან“ ასო-ნიშნის შესაქმნელად გამოყენებულია ფინიკური გრაფემის არა არქაული ფორმა (იხ. ტაბულის პირველი უჯრედი), არამედ ამ გრაფემის უფრო გვიანდელი ფორმა — თავგახსნილი ვარიანტი (იხ. ტაბულის მე-2 უჯრედი). „აინ“ ასო-ნიშნის თავგახსნილი ფორმა ფინიკურ დამწერლობაში ჩნდება, როგორც ჩანს, ძველი წელთაღრიცხვის მე-5 საუკუნეში. უფრო ადრე, სემურ დამწერლობებში (ფინიკურში, ძველ-ებრაულში, მოაბურში, არამეულში) „აინ“ გრაფემა შეკრული წრეა. უკვე ითქვა, რომ კლასიკური ბერძნული „ომეგა“ თავგახსნილი ფინიკური „აინ“ გრაფემის ინვერსიული ფორმაა. ამიტომ ცხადია, ბერძნული „ომეგა“ ასო-ნიშნის კლასიკური ფორმა შეუძლებელია შექმნილიყო უწინარეს მე-5 საუკუნისა ძველი წელთაღრიცხვით. ბერძნული „ომეგა“ ასო-ნიშანი ყველაზე გვიან შემოღებული ასო-ნიშანია ბერძნული დამწერლობისა. სწორედ ამის გამო ბერძნულ ანბანში იგი უკანასკნელ ასო-ნიშნად ზის. უფრო ადრე, არქაულ ბერძნულში „ომეგა“ სხვაგვარად იწერებოდა. მისი გრაფიკული ფორმა იყო წრე და წრეში დასმული წერტილი.

შსგავსად კლასიკური ხანის ბერძნული „ომეგისა“, ქართული ასომთავრული „ლან“ მე-16 ფინიკური „აინ“ გრაფემის ინვერსიული ფორმაა. ე. ი. ქართულ

ასომთავრულში გათვალისწინებულია კლასიკური ბერძნული გრაფიკული მეთოდი. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ V/IV საუკუნეთა მიჯნაზე ბერძნული „ომეგა“ არა წრიული, არამედ „თალოვანი“ გრაფემა იყო. ყველა ამის გამო, შეიძლება ითქვას, რომ ქართული „ლან“ გრაფემა იძლევა საკმაოდ კარგ ქრონოლოგიურ მაჩვენებელს. „ლან“ გრაფემა ცხადყოფს, რომ ქართული ასომთავრული დამწერლობა შეუძლებელია შემოღებულ იყოს უადრეს V საუკ. ძვ. წელთაღრიცხვით. ამავე დროს ქართული „ლან“ გრაფიკულად ძალიან ემსგავსება V/IV საუკუნეთა მიჯნის ბერძნულ „ომეგა“ ასო-ნიშანს. ეს გარემოება რამდენადმე ეხმარება ვარაუდს, რომ ქართული ასომთავრული დამწერლობა შექმნილია არა ძველი წელთაღრიცხვის მე-3 საუკუნეში, არამედ გაცილებით ადრე — ძველი წელთაღრიცხვის V/IV საუკუნეთა მიჯნაზე.

უკვე ითქვა იმის შესახებ, თუ რატომ მიენიჭა 25-ე ასო-ნიშანს ქართულ ანბანში „ლ“ — უკანაენისმიერი მელერი სპირანტის მნიშვნელობა: ფინიკურ მე-16 „აინ“ ასო-ნიშანს ორი ფონემური მნიშვნელობა ჰქონდა, — (ხორხისმიერა მელერისა და „ლ“ — უკანაენისმიერი მელერი სპირანტისა. მე-16 ფინიკური ასო-ნიშანი ბერძნულ ანბანში ორგზის არის გამოყენებული „ო-მიკრონ“ და „ო-მეგა“ ასო-ნიშნებად. ქართულ ან-

ბანში მე-16 ფინიკიური ასო-ნიშანი აგრეთვე ორგზის არის გამოყენებული: მე-16 „ონ“ და 25-ე „ლან“ ასო-ნიშნებად. მე-16 ფინიკიური „აინ“ ასო-ნიშნის ფონეტიკური მნიშვნელობანი ქართულ ასომთავრულ დამწერლობაში განხორციელებულია უკეთ, ვიდრე ბერძნულ დამწერლობაში.

ქართული ასომთავრული „ლან“ ასო-ნიშნის გამო კვლავ უნდა გავიმეოროთ ზემოთ უკვე გამოთქმული თვალსაზრისი და ერთხელ კიდევ უნდა დავასკვნათ:

1. ქართული ასომთავრული ანბანის 25-ე და საკუთრივ ქართული ანბანური ჩგუფის პირველი გრაფემა — ასო-ნიშანი „ლან“-ი მე-16 ფინიკიური ასო-ნიშნის ინვერსიული ფორმაა და მე-16 ფინიკიური ასო-ნიშნის უკანაენისმიერი მკლერი სპირანტის ფონემური მნიშვნელობა აქვს. ამდენად, ერთგზის ასო — „ლან“-ი ფინიკიური გრაფემა და ფინიკიური ფონემაა.

2. ქართული ასომთავრული „ლან“-ი ქართული ასომთავრული ანბანის „ბერძნული“ ანბანური ჩგუფის უკანასკნელი გრაფემაა, „ბერძნული“ ანბანური ჩგუფის „ომეგა“ გრაფემის ადგილზე ზის და ბერძნული „ომეგა“ გრაფემის მოხაზულობისაა. ამდენად, მეორეგზის ასო „ლან“-ი ბერძნული გრაფემაა. („ომეგა“ 24-ე ასო-ნიშანია ბერძნულ ანბანში).

3. ქართული ასომთავრული „ლან“-ი ქართულ ანბანში რიგითი სათვალავით 25-ე გრაფემაა, ე. ი. ქართული ასომთავრული ანბანის საკუთრივ ქართული ანბანური ჩგუფის პირველი გრაფემა და პირველი ფონემაა.

გარდა ამისა, როგორც ქვემოთ გაიჩვენება, ქართული ასომთავრული „ლან“-ი ღვთის კარის იდეოგრამაა და ამდენად საკუთრივ ქართული იდეოგრამა-აკროფონია.

ამგვარად, ცხადია, რომ ასო „ლან“-

ში განხორციელებულია ძველი წარმართული სამების პრინციპული გრაფიკული კიდევ ამოსაცნობია მისი სახეობისა და საკრალური მნიშვნელობა.

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ანგარიშგასაწევია ის გარემოება, რომ ქართული ანბანური ჩგუფის პირველ გრაფემას „ლ“ ფონემის მნიშვნელობა აქვს, ე. ი. მისი ფონემური მნიშვნელობა საკრალურია, რადგან აკროფონიულად ღმერთის სახელის აღმნიშვნელია.

წარმართულ საქართველოში მნათობლვთაებათა ტრიადის გარდა, როგორც ჩანს, არსებობდა კულტი დიდი ღმერთისა, ქვეყნის შემოქმედისა. აღმოსავლურ ქართულ წარმართულ პანთეონში უმაღლეს ღვთაებას მიემართება სახელი მორიგე ღმერთისა ანუ ცისა და ქვეყნის გამრიგისა.

ვ. ბარდაველიძე ამის შესახებ წერს: «Согласно религиозным пережиткам, всевышний Гмерти восседал на золотом троне, разверзал золотые уста, изрекал свою волю и властво. вал. Он был верховным законодателем и учредителем порядка на небесах и на земле. Поэтому ему и был присвоен эпитет Мориге. Под этим эпитетом Гмерти упоминается как в бытовых религиозных пережитках, так и в священно-служебных текстах. Кроме того, Гмерти был всевышним правосудцем, который по своему усмотрению распределял добро и зло на земле»*.

დასავლურ-ქართულ წარმართულ პანთეონში უმაღლეს ღვთაებას მიემართება სახელი დიდი ღმერთისა, ქვეყნის შემოქმედისა და ცისა და ქვეყნის მბრძნებლისა.

ვ. ბარდაველიძე ამის შესახებ წერს:

* В. В. Бардавелидзе. Древнейшие религиозные верования... თბილისი, 1937 г. გვ. 15.

«По народным верованиям и пережиточно сохранившимся в устной народной передаче духовным текстам сванов, Хоша гермет (ხოშა ღერმეთ-დიდი ღმერთი. რ. პ.) был владыкой неба (უფალ ღეცემ-უფალი ცისა რ. პ.), господом вселенной великим творцом мира (დამბადებელ ხოშა ღერმეთ. რ. პ.). Вознесенный на небо он... восседал на золотом троне и созерцал вселенную, но непосредственного участия в управлении земными делами не принимал. Для этого в распоряжении хოშა ღერმეთ находилось множество божеств, между которыми он «раз навсегда, неизменно и непрекословно» распределил обязанности и каждому разграничил род деятельности и сферу влияния».

აღმოსავლურ-ქართული მორიგე ღმერთი და დასავლურ-ქართული ხოშა ღერმეთ როგორც ჩანს, ერთი და იგივეა. მორიგე ღმერთი გამჩენი ღმერთია, ხოშა ღერმეთ დამბადებელი ღმერთია. უმაღლესი ღვთაების კულტი, როგორც ჩანს, ძველი ქართული წარმართული მსოფლმხედველობის ზოგად-ქართული მრწამსია.

ღმერთი მროველი ქართული წარმართული პანთეონის შესახებ ამბობს:

„პატეისცემდნენ (ქართველნი) მზესა და მთვარესა და ვარსკვლავთა ხუთთა, და მშახურებდნენ ღმერთსა უხილავსა, დამბადებელსა ყოვლისასა.“

ყოვლისა დამბადებლისა და უხილავი ღმერთის ადგილ-სამყოფელი, რა თქმა უნდა, ცაში იგულისხმებოდა. ქართულ წარმართულ ტექსტებში (ხუცობა, საღი-დებელთაჲ), ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში ხშირად მოიხსენება ღმერთთან დაკავშირებით „ღვთის კარი“. „ღვთის კარი“ დამბადებელი ღმერთის ადგილ-სამყოფელია.

* В. В. Бардавелидзе. Древнейшие религиозные верования. Тбилиси, 1957 г. 33. 171.

ვ. ბარდაველიძე წერს:

«По народным представлениям; в небесном царстве главы ~~вселенной~~ имелись врата, называемые «вратами Гмерти» — ღვთის კარი. «Врата Гмерти» часто упоминаются и в священнослужебных текстах... Гмерти, обитая в небесах, никогда не спускался на землю и не имел на земле... культовых центров. Поэтому его врата находились только на небе»*.

ახლა ასომთავრულ „ღან“-ს რომ დავუბრუნდეთ, იდეოგრაფიულად ეს ასომთავრული თაღოვანი კარია, კარის იდეოგრაფიული ნიშანია. კარის იდეოგრამა ფინიკიურ ღედ-ანბანშიც გვაქვს. რადგან კარის იდეოგრამას ქართულ ანბანში „ლ“ ფონემის მნიშვნელობა აქვს, რატომ არ ვიფიქროთ, რომ ფინიკიური კარის იდეოგრამა ქართულ ანბანში საკრალიზებულია და ამდენად ასო „ღან“-ი ღვთის კარის აღმნიშვნელია და ღვთის კარის იდეოგრამა-აკროფონია.

გარდა ამისა, ცნობილია, რომ ასო „ღან“-ის იდენტური იდეოგრაფიული ნიშანი საკრალური ნიშანია დასავლურ-ქართულ, კერძოდ სვანურ ხალხურ ყოფასა და ხელოვნებაში.

ამის შესახებ ვ. ბარდაველიძე წერს: «Сванское народное творчество преисполнено изображениями подобными сакральным знакам гвала и животных гвала, однако, по своему значению ничего общего не имеющих с ними. Наиболее характерным мотивом сванского орнамента является дуга. (იგულისხმება ასო „ღან“-ის იდენტური იდეოგრაფიული ნიშანი. რ. პ.). Входная дверь, перегородка хлева, помещения для мелких животных, корта, марани, лари, кресла и множество других предметов домашнего обихода украшены узорами дуги. Нередко, орнамент поверхности целого ряда предметов состоит исклю-

* В. В. Бардавелидзе, დასახელებული შრომა.

чительно из узоров дуги, или же они количественно значительно преобладают над другими орнаментальными мотивами. Подобными узорами снабжается даже траурная женская одежда, — края ее рукавов, блузки и подола юбки подрезаются дугообразно... Вообще большое изображение дуги и арочек сванскому народному искусству придает специфический характер*.

რაკი ასო „ღან“ იდეოგრაფიულად მართლაც საკრალური ნიშანია, უნდა ვიფიქროთ, რომ გრაფიკულად იგი ღვთის კარის გამოხატულებაა და უზილავი ღმერთის სამყოფელია.

თუ ეს მართლაც ასეა, ქართულ ასომთავრულ ანბანში დასტურდება წარმართული ღმერთების ასტრალური პანთეონი: მნათობ-ღვთაებათა ტრიადა და „ყოვლისა და მბადებელი“ ღვთის უზილავი ხატი.

მისთვის, რომ შეძლებისამებრ ბოლომდე იქნეს ამოცნობილი ასო „ღან“-ის საკრალური რაობა და მნიშვნელობა, საჭიროა გაირკვეს ასო „ღან“-ის ადგილი ასომთავრულ ანბანში.

ასომთავრული ანბანის სტრუქტურის განხილვისას გაირკვა, რომ ქართულ ასომთავრულში ორი ანბანური ნაწილია: „უცხოური“ ანბანური ნაწილი და საკუთრივ ქართული ანბანური ნაწილი. „უცხოურ“ ანბანურ ნაწილს „ან“ — მთვარის იდეოგრაფია-აკროფონი იწყებს და ჭვარის ნიშანი (+ — „ქან“) ამთავრებს. საკუთრივ ქართულ ანბანურ ნაწილს კი „ღან“ — საკრალური ასო-ნიშანი იწყებს და კვლავ ჭვარის იდეოგრაფიული ნიშანი („ჯან“) ამთავრებს. ცხადია, ანბანის სტრუქტურული თვალსაზრისით, „უცხოური“ ანბანური ნაწილის მსგავსად, ქართულ ანბანურ ნაწილს საკრალური იდეოგრაფია-აკროფონი უნდა იწყებდეს. რაკი ერთი ანბანური ნაწილი იდეოგრაფია-აკროფონითა და იდეოგრა-

ფიქრული, მიტუმეტს მეორე ანბანური ნაწილი აკროფონი-იდეოგრაფია-აკროფონებით უნდა შედგეს. ქართული შეუძლებელია ასო „ღან“-ი არ ახორციელებდეს ქართული ასომთავრულის ანბანურ სტრუქტურას.

ქართული ასომთავრული ანბანის სტრუქტურის განხილვისას გამოირკვა, რომ ქართული ანბანი შეიდეულებად ნაწილდება. გარდა ამისა, ქართულ ანბანში შეიდეულების განსაკუთრებული სისტემა გვაქვს, კერძოდ, სამი, ოთხი და ხუთი შეიდეულებისა. სხვადასხვა ანბანურ ასპექტში, ქართულ ასომთავრულში შეიდეულებად დაჯგუფების ეს სისტემაა განხორციელებული. კერძოდ:

1. ქართული ასომთავრული ანბანის გრაფიკაში გამოიყოფა ხაზოვან-რგოლური გრაფემების სამი შეიდეული. წრიულ-რგოლურ ერთ შეიდეულთან ერთად ჭკუფდება მრგვლოვან ასო-ნიშანთა ოთხი შეიდეული; ხოლო ქართული ანბანი მთლიანად მრგვლოვან და კუთხოვან ასო-ნიშანთა ხუთ შეიდეულს შეადგენს. ე. ი. ქართულ ასომთავრულ გრაფიკაში სამი, ოთხი და ხუთი შეიდეულის სისტემა დასტურდება.

2. ასო-ნიშნების სახელდების ასპექტის თვალსაზრისით, ქართულ ანბანში ჭკუფდება „ან“ — სილაბური ერთეულით სახელდებულ ასო-ნიშანთა სამი შეიდეული; ხოლო „ან“ და „ქარ“ — სილაბური ერთეულებით სახელდებულ ასო-ნიშანთა რაოდენობა ოთხ შეიდეულს ანუ მთვარის სრულ ციკლს შეადგენს. ასო-ნიშნების სახელდების მე-5 შეიდეული, როგორც ჩანს, ქართული ანბანის ასო-ნიშნების სახელდების სისტემას აერთიანებს და მთლიანად ხუთ შეიდეულს ჰქმნის. (დაწვრილებით ქვემოთ ვიტყვი) ე. ი. ასო-ნიშნების სახელდების პრინციპმა ქართულ ანბანში შეიდეულების (სამისა, ოთხისა და ხუთის) იგივე სისტემა დაადასტურა.

3. იმის გამო, რომ ქართულ ანბანს მთვარის იდეოგრაფია-აკროფონი იწყებს, ეს უკვე იმას მიგვანიშნებს, რომ

* В. В. Бардавелидзе. დასახელებული შრომა.

ქართულ ანბანში მთვარის ციკლის შეიდეულების მწერი იუნდა გვქონდეს. ცხადია, შეიდეულების მწერი „ან“ ასონიშნით იწყება, ხოლო ქართული ანბანის „სემური“ ანბანური მწერი ფარგლებში სამი შეიდეულით მთავრდება (საგულისხმოა, რომ მთვარის ციკლის მესამე შეიდეულს, პირველი შეიდეულის მსგავსად, რკალური, ე. ი. საკრალური ასონიშანი იწყებს).

ქართული ანბანის უკანასკნელ შეიდეულს „ცან“ — ცისკრის ვარსკვლავის (მთვარის ღვთაების ასულისა და ცის ღედოფლის) იდეოგრამა-აკროფონი იწყებს, ხოლო ამ უკანასკნელ შეიდეულს „ქარ“-ისა და ჭვარის იდეოგრამა-აკროფონები ამთავრებენ. ამიტომაც ეს შეიდეული, უძველესი მთვარის შეიდეულთა ციკლს განეკუთვნება.

ამგვარად, ქართულ ანბანში გვაქვს მთვარის ციკლის სამი შეიდეული („ან“-ის სამი შეიდეული, შეიდეულთა სამება „სემური“ ანბანური ჭვუფის ფარგლებში) და „ქარ“ — მთვარის ემბლემის შეიდეული, რომელიც მთვარის სრული ციკლის ოთხ შეიდეულს ასრულებს.

ირკვევა, რომ ქართული ანბანის ერთი შეიდეული მთვარის სრული ციკლის ოთხ შეიდეულს არ განეკუთვნება. ეს შეიდეული, როგორც ქვემოთ გაირკვევა, მთვარის შეიდეულთა სისტემას აერთიანებს და მთლიანად ხუთ შეიდეულს ჰქმნის (დაწერილებით ქვემოთ ვიტყვი).

შეიდეული, რომელიც მთვარის ციკლის შეიდეულებს არ განეკუთვნება, ქართულ ანბანში მე-4 შეიდეულია. ამ მეოთხე შეიდეულში მე-4 ასონიშნად ქართული ასომთავრული „ღან“-ი ზის.

4. ქართული ასომთავრული ანბანის სტრუქტურის განხილვისას გაირკვა, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში განხორციელებულია — „სემური“, „ბერძნული“ და საკუთრივ ქართული ანბანური ჭვუფების ერთება, სამების ერთება.

ახლა საკითხავია, ჰქმნიან თუ არა

ქართული ანბანის ანბანური ჭვუფები შეიდეულების იმეფის შემოსახარისხი-ლულ სისტემას? შემთხვევითი თუ არა, რომ ქართული ანბანის „სემური“ ანბანური ჭვუფის 21 გრაფემა სამ შეიდეულს შეადგენს, მაგრამ გვაქვს თუ არა ანბანური ჭვუფების ოთხი და ხუთი შეიდეული?

შემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ერთიან „ბერძნულ-ქართულ“ ანბანურ მწერიში 14 ასონიშანია, ე. ი. „ბერძნულ“ და ქართულ ანბანურ ჭვუფებში ასონიშნების საერთო რაოდენობა ორ შეიდეულს შეადგენს, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საკუთრივ ქართული ანბანური ჭვუფის ასონიშნების რაოდენობა (11) არ შეადგენს ორ შეიდეულს, ხოლო „ბერძნული“ ჭვუფის ასონიშნების რაოდენობა (4) ერთი შეიდეულიც არ არის. ყოველივე ამის გამო, ქართული ანბანური ჭვუფი წმინდა სახით მხოლოდ ერთ შეიდეულს გამოჰყოფს. ეს შეიდეული ქართული ანბანის უკანასკნელი შეიდეულია: „ცან“ — ცისკრის ვარსკვლავის იდეოგრამა-აკროფონით იწყება და „ქარ“ და „ჯან“ — იდეოგრამა-აკროფონებით მთავრდება.

ამგვარად, ქართული ანბანის „სემური“ ანბანური ჭვუფის სამი შეიდეული ქართული ანბანის უკანასკნელ შეიდეულთან ერთიანდება და მთვარის ციკლის სრულ ოთხ შეიდეულს ჰქმნის. ამ შემთხვევაში ერთიანდება „სემური“ ჭვუფის სამი შეიდეული და საკუთრივ ქართული ჭვუფის შეიდეული.

რაც შეეხება „ბერძნულ“ ანბანურ ჭვუფს, იგი ერთ შეიდეულს არ ჰქმნის. ამის გამო ქართული ანბანის მეოთხე შეიდეული მთვარის სრული ციკლის ოთხ შეიდეულს არ განეკუთვნება. ეს შეიდეული, როგორც ქვემოთ გაირკვევა, მთვარის შეიდეულთა სისტემას

აერთიანებს და მთლიანად ანბანის ხუთ შვიდეულს ჰქმნის.

ქართული ანბანის მეოთხე შვიდეულში განსაკუთრებული ვითარება გვაქვს. ამ შვიდეულში „სემურ-ბერძნულ-ქართული“ ასო-ნიშნების ერთობლიობაა, ე. ი. ქართული ანბანის სამების პრინციპი ამ შვიდეულში თავის იდეურ გამოხატულობას ჰპოულობს: შვიდეულის პირველი სამი ქართული ასო-ნიშანი — ვ, ფ, ქ — „ბერძნული“ ანბანური ჯგუფის ასო-ნიშნებია, მათი ფონემური მნიშვნელობა „ბერძნულ“-ქართულია, ხოლო ასო-ნიშნების — გრაფიკა „სემურ“-ქართულია; იგივე შვიდეულის ბოლო სამი ასო-ნიშანი — ყ, შ, ჩ — საკუთრივ ქართული ანბანური ჯგუფის ასო-ნიშნებია, მათი ფონემური მნიშვნელობა „სემურ-ქართულია; ხოლო ასო-ნიშნების გრაფიკა აგრეთვე „სემურ“-ქართულია. რაც შეეხება შვიდეულის შუა, ცენტრალურ გრაფემას — ასო „ღან“-ს, როგორც უკვე ითქვა, იგი ერთდროულად ფინიკიური ასო-ნიშანიც არის, ბერძნული „ომეგა“ გრაფემაც და ქართული იდეოგრამა-აქროფონიც.

როგორც ჩანს, ქართული ანბანის მეოთხე შვიდეულში განზორციელებულია ძველი წარმართული სამების საიდუმლო, საკრალური პრინციპი. სამების ეს პრინციპი ასო „ღან“-სა და „ღან“-ის შვიდეულში დევს.

უნდა დავასკვნათ: სხვადასხვა ანბანურ ასპექტში, ქართულ ასოზმთავრულში ჯგუფდება ასო-ნიშნების სამი შვიდეული ანუ შვიდეულების სამება; ოთხი შვიდეული ანუ მთვარის სრული ციკლი, ხოლო მთლიანად ქართული ანბანი ასო-ნიშნების ხუთი შვიდეულით ერთიანდება.

შვიდეულთა სამებას პირობითად „ან“-ის შვიდეულები შეიძლება ვუწოდოთ; ოთხ შვიდეულს ანუ ზოვარის სრულ ციკლს „ან“-ისა და „ქარ“-ის შვიდეულები ჰქმნიან; ხუთ შვიდეულად კი ასოზმთავრული ანბანი „ღან“-ის შვიდეულით ერთიანდება.

როგორც ჰქვემოთ გაიჩვენება, ქართული ანბანის ხუთი შვიდეული შვიდეულთა სამებას ანუ შვიდეულების სამებას ჰქმნის; მართკუთხა სამკუთხედის სამ, ოთხ და ხუთ შვიდეულს. რიცხვები სამი, ოთხი და ხუთი პითაგორიანული მართკუთხა სამკუთხედისა და პითაგორიანული კვადრატული ჰარმონიის რიცხვებია.

ქართული ასოზმთავრული დაწერლობის ეს საიდუმლო „ღან“-ის შვიდეულსა და ქართულ ასოზმთავრულ „ღან“-ში დევს. მაგრამ ვიდრე ამ საკითხის შესახებ ვიტყვოდე თვით „ღან“-ის რაობა და მნიშვნელობა უნდა ამოვიცნოთ. რამდენადმე უკვე გარკვეულია ასო „ღან“-ის სამების საკრალური პრინციპი. ასო „ღან“-ი ქართული ანბანის მე-4 შვიდეულში ზის და „სემურ-ბერძნულ-ქართული“ ასო-ნიშნების სამების პრინციპს ახორციელებს; ასო „ღან“-ი ერთდროულად სემური, „ბერძნული“ და ქართული გრაფემაა და ამდენად მისი არსი სამებაა.

ჩემი ვარაუდით ასო „ღან“-ი, როგორც ქართული ანბანური ჯგუფის პირველი გრაფემა საკუთრივ ქართული ასო-ნიშანი და საკუთრივ ქართული იდეოგრამა-აქროფონი უნდა იყოს. თუ ასო „ღან“-ი იდეოგრაფიულად მართლაც „ღვთის კარია“, ასეთ შემთხვევაში ამ ასო-ნიშანში უხილავი ლმინით ზის. როგორ ამოვაცნოთ მისი რაობა?

ვფიქრობ, ქართულ ანბანში განზორციელებულია პითაგორიანული მოძღვრება რიცხვის შესახებ.

საერთოდ პითაგორიანული ფილოსოფიის საგანია სამყარო, როგორც ყოვლადი ერთება და ჰარმონიული მთლიანობა. ერთიანი, სრულიადი სამყარო ექვემდებარება ჰარმონიულ წეს-რიგს. ამ ჰარმონიული და სრულიადი ერთების საწყისი და საფუძველია პითაგორიანული რიცხვი. ბერძნული ფილოსოფიის ცნობილი სპეციალისტი

ს. ნ. ტრუბეცკოი პითაგორიანული მეტაფიზიკური რიცხვის გამო სწერს:

«Число есть душа и закон гармонии, ее тайна. Пифагор распространил это заключение на всю гармонию, разлитую во вселенной... между всеми силами природы, в их взаимодействии существуют числовые соотношения, на которых зиждется подвижное равновесие вселенной»*.

* С. Н. Трубецкой. Метафизика в древней Греции, т. III, М., 1910, гл. 176-177.

მეტაფიზიკური არსი კეთილფიქროსი ულა რიცხვისა, სპეციალურად კი ტურაში კარგად ცნობილია. მოკლედ ვიტყვი, თუ ასო-ნიშანი „ლან“-ი ღვთის კარის იდეოგრამა-აკროფონია და ადგილ-სამყოფელია უზილავი ღვთისა, მისი საიდუმლო და ღვთაებრივი რაობა პითაგორიანულმა რიცხვმა უნდა გაარკვეოს.

□ ზაზაქელმა იანმა □

ას ერბასის ღვა

გვალუცი ნოვაგი...

სწორედ ამ მიმართებით მიმდინარეობდა მამინ მემოთა გერმანიაში. ყველას თავისი გარკვეული უბანი ჰქონდა მიჩენილი. მე ისევ „კულტურბუნდის“ საორგანიზაციო კომიტეტთან ერთად მიხლებოდა გერმანული ინტელიგენციის ნაშთების შეკრებივება. ზმირად ვხვდებოდი ხელოვნებისა და ლიტერატურის მოღვაწეებს. ზოგიერთი მათგანი იმდენად ვულგარული იყო, რომ სკვბტიკურად უყურებდა ყველაფერს, სხვები საკმაო ენთუზიაზმს იჩენდნენ. რამდენიმე თეატრი აღდგა, ზოგან ფილმებსაც უჩვენებდნენ, გამოვიდა ლიტერატურული ფერნალი, უმაღლესი სასწავლებლებშიც რაღაცას ჩაღიზობდნენ და საერთოდ ისეთი შთაბეჭდილება მქონდა, თითქოს ძველი ციხე-სიმაგრის ნანგრევებში, ლოდებს შორის აქა-იქ ამოსულ მწვანე ყლორტებს ვუყურებდი. ერთი ასეთი „ყლორტთავანი“ რაინჰარტის სახელგანთქმული თეატრი იყო, რომლის სათავეში ცნობილი მსახიობი და რეჟისორი ვანგენაიმი იდგა. მეც ვიყავი ამ თეატრში. ვიღაც უნგრელი ავტორის ანტიფაშისტურ პიესას დგამდნენ. მონაწილეთა შორის მთავარი მსახიობი ქალი იყო, რომლის გვარი არ დამამსოვრდა, ჩინებულად თამაშობდა და მსურველების დიდი შოწინებაც დაიმსახურა. სპექტაკლის შემდეგ ვანგენაიმი და მხეციოებით მთხოვა ერთხელ კიდეც შენახა ის, რომ ამჟერად სპეციალურად ამ მსახიობი ქალის ხელების თამაშს დაეკვირებოდნენ. ეს ჩემთვის უჩვეული და რამდენადმე გაუგებაროი იყო. იმდენი დრო სად მქონდა, რომ ერთი სპექტაკლი ორჯერ შენახა. ეტუობა ვაკვირებდა შემამჩნია და მთხბრა:

— მსახიობის ხელების მემოთას განსაკუთრებულ ყურადღებას ვსევოლოდ შეიერბოლდი აქცეედა. ბატონი რაინჰარტი და მეც გრტაცებული ვიყავით შეიერბოლდის შემოქმედებით. მოგვხსენებთ, რომ ელეონორა დუზეს დიდი სახელი გაუთქვა მისმა მშვენიერმა ხელებმა. იგი ისე ოსტატურად თამაშებდა ხელებს სპექტაკლში, რომ საერთო აღტაცებას იწვევდა. ყველგან ელეონორა დუზეს თეთრ ხელებზე იყო ლამარაკი. მახსოვს ბატონი შეიერბოლდიც დიდი სიყვარულით მსყელობდა ამ თემაზე. ერთხელ მთხბრა კიდეც:

— ხელებს გამოსახვის დიდი ძალა აქვსო. ამა დააკეორდით, ლეონარდოს „საიდუმლო სერაობაში“ ყველას მაგიდაზე უწყვიო ხელები და ყველა მათგანი დიდი გამომსახველობით აქვს მხატვარს შესრულებული. ასეთი მეტყველი ხელების ძალა. ჩვენს თეატრშიც დიდ ყურადღებას ეაქცეით ამას და თუ შეორედ მობრძანდებით, დარწმუნდებით. კიდეც ამამო...

რაკი ასე დაბეჯითებით მთხოვა, მეორეჯერ მარკოვთან ერთად მივედი თეატრში და მართლაც დავრწმუნდი ვანგენაიმის ნათქვამის სისწორეში...

...მერე რამდენჯერმე კარლსბორტის ვაროეტშიც ვიყავი, სადაც ის ბაბუა ვოტტრილი „ოხით აკაცუნებდა სტრადევიარის მომღერალი ვიოლინოს სიმებზე“. ჩვენი მთარგმნელი გოგოები, ვინც ბერლინში დასტოვეს სამეშოლ, ამ ვარიეტეს ზმირი სტუმრები იყენენ. მათ გამაცუნეს ერთი ახალგაზრდა ქალიშვილი, რომელიც უცხოური აქცენტით, მარამ მაინც კარგად ლამარაკობდა რუსულად.

— ალა ჩეხოვა, — მთხბრა მან და, აღბოთ, იმისათვის, რომ უფრო გაერკვეულიყავი, დამემატა:

— ოლდა ჩეხოვას ქალიშვილი...

მე ზოგი რამ ვიციდი იმ ოღდა ჩეხოვას შე-
სახებ, თუმცა ძალიან ბუნდოვანად, გერმანულ
ეტიკეტად რამდენჯერმე შემიხდა მისი სურათი.
ახლად მასსოუს შუა ხნის ძალზე ლამაზი
მალალი ქალი, მავი კაბით და თეთრი ძვირ-
ფასი ბუწვის მოსახსნაობით. მე ძალიან მაინტე-
რესებდა რას აკეთებდა იგი გერმანიაში ნაცი-
სტური რეჟიმის დროს, მაგრამ უბერხელად
მეჩვენა ადსათვის რამე შეყოხა ამის თაობა-
ზე. ის კი ვიციდი, რომ დედამისის სახელი
შვიდროდ იყო დაკავშირებული პიტლერთან.
ამბობდნენ, რომ... თუმცა რა ჩემი საქმეა რას
პრობობდნენ ამის თაობაზე. ფაქტი ის არის,
რომ ოღდა ჩეხოვა ხშირად ახლდა პიტლერს
ოფიციალურ მიღებებსა თუ თეატრებში. ეს
რაც ჩვეულებრივი მოვლენა იყო, რომ პიტლე-
რის ბიოგრაფიები წერენ, საკვირველია, ევა-
ბრაუნი რატომ არ ეკვიანობდა...

ვინ იცის, იქნებ კიდევ ეკვიანობდა, მაგრამ
ასეთ რამეს იგი მხოლოდ თავის დღიურებს
ანდობდა...

... — ხვალ ჩემი გამოსვლა ვარიეტეტში, —
გვითხრა ადამ, რაც იმას ნიშნავდა, რომ გეთხო-
ვა გვეწახა მისი ნომრები. ეს „ნომრები“ მარ-
თლად ჩვეულებრივი ნომრები აღმოჩნდა. ამ
სიტუციის პირდაპირი მნიშვნელობით. იგი „ქალი-
ნიშვლი ნომერი“ თამაშობდა. იმ ვარიეტეტში, მგო-
ნა საერთოდ გერმანულ ვარიეტეტებში, ასე
იყო მიღებული: მსუფრებლები წინასწარ იძენ-
დნენ საკონცერტო პროგრამას, სადაც როგორ-
ცობით იყო აღნიშნული რა იქნებოდა შესრუ-
ლებული და ვის მიერ. კონცერტანსი არ ჰყავ-
დათ. მის მავიერობას ეს „ქალინიშვლი ნომერი“
სწევდა. ეს ასე ხდებოდა: იხსენება ფარდა, ორ-
კესტრი უჩრავს მარშა, გამოდის შესანიშ-
ნავი ვარეგნობის სრულად ახალგაზრდა
და თითქმის მთლიანად შეშველი ქალიშვილი.
რომელსაც დიდი დაკვირვების შემდეგ შენიშ-
ნავთ, რომ რაღაც აკვია, ხელში უჩრავს მუც-
ოსსაგან ლამაზად გამოპირილი უხარმარაო ნო-
მერი 1... 2... 5... 7... ან სხვა, როგორცობით
და ამ მარშზე ტანის გრაციული რბევით, მომ-
ხიბლავი დიმილითა და რვეერანსებით ვაიცილის
სცენაზე. როგორც ცოცხალი მანქანი კაბის
ახალი მოდის ჩვენების დროს, ამის შემდეგ
მსუფრებელი პროგრამას მიხედვით ეცნობა
მორიგ ნომერს. ისე კი, როგორც ჩანს, „ქალი-
ნიშვლი ნომერი“ თვითონა ვარიეტეტს პროგრამის
ერთ-ერთი მთავარი მონაწილე. ვინც დიდ-
ძალ მსუფრებლებს იზიდავს.

როცა ადამ გამოვიდა სცენაზე, დარბაზში ისე-
ლი შექხარა ოვაკობი ატყდა, რომ იგი იძუ-
ლებული გახდა რამდენჯერმე გაეშეორებინა
თავისი „გაულა ნომრით“. ამის შემდეგაც ყო-
ველი გამოსვლის დროს ადამ უფრო მეტ ადტა-
ციებას და ტანს იმსახურებდა ვიდრე ის ნომერი,
რომელსაც იგი ამცნობდა მსუფრებლებს...

... იმ ვარიეტეტს უამრავი ხალხი ეტანებოდა.
უწინ ამბობდნენ „პერი და კარგი ვარიეტეტის“
ზნის დროს დოქტორმა ლუიჯი კარინი სტუქსა-
რდლობა“ ვადმოისროლა ახალი ლოზუნგი.
ახლა ბერლინელებს არც პერი ჰქონდათ, არც
სამუშაო და იქნებ ამიტომაც ეტანებოდნენ სა-
ნახაობას...

შენი საუბარი

ჩემი ამგავში „ვერტებრტრეგერელი“ მოლა-
წეობა მოულოდნელად შეწყდა. ბერლინში გერ-
მანული ენის მკოდნე ოფიცერების „ტოტალური
მობილიზაცია“ გამოცხადდა. ჩვენს ზონაში მი-
წის რეჟიმმა ტარდებოდა და ყველანი „ამ
ფრონტზე გადაგვიროლეს“. მე ჩემს სუვენიერ-
ებში ახლაც ვინახავ მანდატს, რომელიც მაშინ
მომიცეს:

— მოწმობა. ამის წარმომადგენი მაიორი (ესა-
და ეს) არის გერმანიაში საბჭოთა საშხედრო
ადმინისტრაციის მთავარსარდლის პოლიტიკ-
ური მრჩეველის ახარტის მასუხისმგებელი თა-
ნამშრომელი და ასრულებს პოლიტიკური მრჩე-
ვლისა და გერმანიაში საბჭოთა საშხედრო ადმი-
ნისტრაციის პოლიტიკური ვანყოფილების და-
ვალებას.

ოკუპაციის საბჭოთა ზონის საშხედრო ადმი-
ნისტრაციის ყველა წარმომადგენელსა და კომ-
უნდანტს ევალება ყოველგვარი დახმარება აღ-
მოუჩინოს მაიორ (ამას და ამას) მასზე დაკის-
რებულ მოვალეობის შესრულებაში.

მანდატს ხელს აწერს გერმანიაში საბჭოთა
საშხედრო ადმინისტრაციის შტაბის უფროსი
ვერერალ-ლეიტენანტი ბოკოვი.

ასეთი მოწმობა, როგორც იტყვიან, ქეის გა-
ხეობავდა, მაგრამ ყოველივე ეს ჩემთვის მაინც
სრულად მოულოდნელი და უცნობი სფერო
იყო მოლაწეობისა. თუმცა საშხედროში ყველა-
ფერს ადვილად ვსწავა ადამიანი. განაწილების
დროს მე ბრანდერბერგის პროვინცია შემიხვდა.
„პროვინცია“ რომ ვამბობ, იქნებ სწორად არ
გვიგოთ. ეს უხარმარაო ტერიტორიაა. მოგე-
სენებათ, რომ გერმანიის მთელი ტერიტორია
მაშინ და უფრო ადრეც პროვინციებად იყო
დაყოფილი. ბრანდერბერგის პროვინცია უწინ
ბერლინსაე იერთებდა. მაგრამ მე-19 საუკუნის
დასაწყისში ბერლინი ცალკე გამოვიყო. მე შორს
წასვლა არ მიხდებოდა. რადგან ეს პროვინცია
ძალიან ახლდა ბერლინთან. გამგზავების წინ
მიხბრეს ქ. ვერდერის კომუნდანტი ქვეყანას
აქციეს. მთარგმნელი სხვა ქალაქში ვაბოხოვდა
და ვინმე გამომიგზავნეთო. მე მიხბოვს რომე-
ლიმე მთავარი ჩამეყვანა იქ. რაკი ვიციდი, რომ
ბერლინიდან წასვლა არცერთს ან უნდოდა,
ეუთხარაი თვითონ შეარჩიეთ-მეთქი. მეორე
დღლით ვერდერში „გასახობავდა“ გალინა მოი-
ყვანეს, რომ შეეხედე სახე ჩამოსტიროდა, გტ-
ყობოდა ნაპტირალები იყო, მაგრამ დაკისრე-

ბელი მოვალეობის შესრულების საქმეებზე
 კარგად ესმოდა და ცხადია, წასვლაზეც „სიამო-
 ნებით დათანხმდა“. სხვა დარჩენილია გოგო-
 ებმა გამოაცილეს „საყოფადი ვალიანა“. შევხი-
 რდი რომ მისამართს ჩამოვეტანიდი. თვითონ ვა-
 ლინია კი დავამშვიდე. ვერღერი „თითქმის ბერ-
 ლინია“-მეთქი. ის „უბედური“ მხოლოდ მაშინ
 ვახალისდა, როცა გზად მიმვალმა პოდვამი
 დაეთვალიერებოდა და სანსისის სასახლეც ვნახეთ.
 ყველაფერი მოეწონა, განსაკუთრებით ტბები
 პოდვამის პარკში. მერე ვერღერში ჩავედი-
 მორიგევე მიიხიზა, კომუნდანტი თათბირს ატარ-
 ებსო და რატომღაც ეშმაკურად ჩაიციოდა, რომ
 ვყოფოდა რა გეცინებოდა-მეთქი, ეს მივახსენა:

— შედით ერთი და ნახავთ რა დღეშია ჩვენი
 პოდპოდოვნიკი. ერთი ღერი გერმანული არ
 იცის და გერმანელებს კი თათბირს უტარებს!

შევედი. დარბაზში ოციოდე გერმანული ბერ-
 გომისტრები იყდა. ყველა სოლიდური, მაგრამ
 რაღაც გაოგნებული სახეებით, დაბნეულები. შე-
 წუხებულნიც. პოდპოდოვნიკი უარეს დღეში
 იყო. შეტბლზე ხეივანი გაღასლიოდა. იყდა მკი-
 ლის თაში და რაღაცას ვეიროვდა. „შესვლისთა-
 ნავე გაჩერდნენ. მე შეკრებილთ გერმანულად
 მივესალა. მერე კომუნდანტს ჩემი რწმუნების
 შესახებ მოვახსენე და ის „ყოვლისშემძლე“
 მანდატიც დავედე წინ. არაფერზე უფრადლება
 არ მიუტყვიოდა, ჭირის ოფლი მოიწმინდა და ისე
 ხამამლა იყვირა თითქოს მდინარის ვაღმა
 ვმღვარაყავი და არა მის წინ;

— ამ შობელაძელების ენა თუ იცით, ან
 მთარგმნელი თუ ჩამოიყვანეთ ვინმე?

გავახარე. ამითი ენაც ვიცი და მთარგმნელიც
 ავერ მინჭანათი ზის-მეთქი, ცას ვწია სიხარუ-
 ლით. სულ დააიწყდა ყველაფერი, გადამეხვია,
 დამოცნა, გადამარჩინე კაციო...

... ბურგომისტრებთან „თათბირი“ იმაზე
 ჰქონდა მოწყვეტილი, რომ აეხსნა მიწის რეფორ-
 მის შესახებ მიღებული კანონის თანახმად
 იუნერებს, ვისაც ას ჰექტარზე მეტი ფართობი
 ჰქონდათ, მიწები მთლიანად ჩამოერთვათ, ზო-
 ლო ვისაც 100 ჰექტარზე ნაკლები — მხოლოდ
 ნაწილობრივ. ეს მიწები მცირეკმეწიან და სუ-
 ლაც უმწიფო გლეხობას ურავებოდა. ადგილო-
 ბრი ზელისუფლებას უნდა უზრუნველყო მთ-
 საელის დროულად აღება, და სხვა.

ყოველივე ეს იცოდა კომუნდანტმა, მაგრამ
 გერმანელებისათვის როგორ უნდა გაეგებინე-
 ბინა!

ავერ ორი საათია ველაპარაკები ამ... და მაინც
 ასე ლენჩებოვით სხედან და მომჩერებთან ვითომ
 ვერაფერი ვაჯიგებო.

— თქვენ რუსულად ელაპარაკებით, იმით
 გერმანული მეტი არაფერი იციან, როგორღა
 გაუგებთ ერთმანეთს?

— არა, გერმანულადაც ვეუბნები: ზენდერტ

გა, დალო! კანტა! ალეს კანტა! ნიბტ/ზენ-
 დერტ გა, იავოლ, ვუტ. რა არის კანტა ვეპერი.
 მაგრამ ამ ილიტებს ვითომ კანტა ვეპერი მოსე-
 ვლის აღებაზეც ასე ვეუბნები, გერმანულად,
 ცხადია: ზენდერტ პროცენტ ვუტ, ონენ ვუტ...
 ვომ კაც ვუტ — წამოიძახა მან და ცერო თითი
 გაჭიმა, ეს ზომ ვასაგებია, არა? — ცხადია ვასა-
 გებია, დაასვენა თვითონ. ანდა ვეუბნები, თუ
 ამას არ ვაყვებობ, აქ მან მუშტი მოვლერა
 „მითათბირეებს“ — მაშინ ნიბტ ვუტ, და ფრიც
 ვოლვა დალო, კანტა! თან კისერზე ვამო-
 ისეა ხელი და იციან: ესეც ვასაგებია, არა!
 ცხადია ვასაგებია! — დადასტურა მან და იმ
 ფრიცებს უყვირა:

— პანიშია!

შეშინებული „ფრიცები“ შეიშმუნენ და
 ერთმანეთს გადახედეს, მაგრამ მაინც ვერ მიხ-
 ედნენ ამ მუშტის მოვლებით ან კისერზე ხე-
 ლის გამოსმით რისი თქმა უნდოდა ბატონ კო-
 მუნდანტს. მერე ვილაკამ ვაბედა:

— ნე პანიშია!

— ნე პანიშია და შენი... ვაულებსა კომუნდა-
 ტმა. მისი ფიქრით იგი „უხსნიდა“, რომ მოსა-
 ელის აღების გეგმა ასო პროცენტით უნდა შე-
 ესრულებინათ და ასე ევგონ ამისათვის საყმარი-
 სი იყო „ზენდერტ პროცენტი“ ეთქვა და მუშ-
 ტი მოეჭნა, ამასთანავე ისეთი საოცარი გამო-
 მუტყველება ჰქონდა, რომ უფრო ხაზს უსვა-
 მდა სიტუაციის კომპერობას...

... თათბირი როგორც იქნა ჩავატარეთ. ბერ-
 გომისტრებს აეუხსენა რა, როგორ უნდა გაეყე-
 თებინათ, ისინი დასტურის ნიშნად ყველაფერზე
 თავს მიქნეუდნენ. ეს კომუნდანტს მოეწონა და
 თათბირი „შეაჯამა“:

— ახლა პანიშია!

— პანიშია, პანიშია, — ერთხმად იღვირეს
 მათ, კომუნდანტიც ვახალისდა და რომ „იმ
 ძალღმევილებს“ შერავებოდა, ადგა, მათთან
 მივიდა, ზოგს მხარზე შეგობრულად მოტყუა-
 პუნა ხელი და ისევე თავისებურად „ჩაუტერმა-
 ნდა“:

— სიჩას კამარად, ვუტ კამარად!...

მერე სრულად მოულოდნელად ენა რაც შე-
 ეწლო წინ გამოადგო, ზელი მოყლია, აქუა-
 იჭით ვასწი-გამოსწია და ვითომ, რა ცუდია
 გერმანული რომ არ ვიციო, თქვა:

— მოი იაზიკ ნიბტ ვუტ, მე ვაგისი... სავსემ
 ნიბტ ვუტ!...

გერმანელები თითქოს მიუხედნენ რაც უნდა
 ეთქვა და ახლა იმათ „წაუხადაფიშის“ გერმა-
 ნულ-რესულად:

— ნაინ, ნაინ, ზურ ვუტ, ონენ ვუტ, ონენ
 კორომ... და სიამოვნებისაგან სახე ვაბაღ-
 რათ...

საინფორმაციო მადლობა...

დარბაზიდან გამოვედი თუ არა, კომუნდანტი
 ისევე მივიდა;

— სად არის მთარგმნელი?

ქვეყნი ჩავიყვანე. გალინა ისევ მანქანაში იქაა. ჩვენ რომ დავეყინა, ვამოვივინა და უხერხულად გაიღიმა. ამდენხანს გაბადრულ კომენდანტს სახე უცებ მოეღრუბლა. გალინას ცალკვად გაუღიმა და ხელი ჩამოართვა. მერე გვერდზე გამოიყვანა და ბრაზისაგან გავედღღღმა მომმართა:

— რა არის, კაცო, ეს?

მე ვერ მივხვდი, რა არ მოეწონა მას, და გაცოცხლებლა ვუთხარი:

— რა უნდა იყოს, ვერ უყურებ, მთარგმნელია, მშვენიერად იცის გერმანული ენა.

— მერე, მე აქ სამუშაო მაქვს თუ გასათხოვართა ვაქვტო?

— გათხოვება რა შენაშია, — გავეცვირე მე.

— შე, კაცო გათხოვდება ამა რა იქნება, ასეთ წამაზ ქალს მე ვინ დამიტოვებს კომენდანტურაში?!

გალინას სილამაზისა რა მივახსენოთ, მაგრამ ბევრს გემოვნებისა კი იყო — „კოლოსალური დელიკანა“. ეტყობოდა ის კომენდანტოვ ბეგისებურად უყურებდა სილამაზის საკითხს და ამიტომაც ეშინოდა, ესეც მალე გათხოვდება და მე ისევე „უენოდ“ დავრჩები. ძლივს დავაწყნარე. ისედაც უხერხული სიტუაცია შეიქმნა. გალინა იღვრა მარტო და გაცივრებულ გვიყურებდა, რომ მივედიო, ისევე გაველიმა, მაგრამ ეტყობოდა ნაწყენი იყო. ამასობაში კომენდანტოვ მიხვდა თავის უტაქტობას და ვითომ უცებ გამოასწორა ყველაფერი:

— ა, ბატონო, მთელი ქალაქი თქვენს განკარგულებაშია. — უთხრა მან გაცოცხლებლ გალინას, — გინდათ ცალკე სახლს მოგვცეთ, გინდათ ბინას, რაც გინდათ, სულ ხელისგულზე გატარებთ, ოღონდ ამ...

აქ უცებ მოიყენიბა ენა. მიხვდა, რომ ქალიშვილთან სხვაგვარი სიტუაციების შერჩევა იყო საუბროს.

— მე კი ყველაფერს გავაკეთებ, მაგრამ ერთი პირობა: გათხოვება არ იყოს! — თქვა მან.

გალინას გაეცინა.

— მე სულაც არ ვაპირებ გათხოვებას!

— მე ვიცო თქვენი, — დაუწია ხმას კომენდანტმა — ჩემი ნორაც ასე ამბობდა, მაგრამ, ერთიც ვნახოთ, პოცდამიდან ვილაცა კაპიტანმა უხშირა სიარულს. საღამოობით სულ აქ ტრიბუნაზედა. მერე, ვითომ არაფერი, მეღუმენა...

— ამხანაგო პოდპოლკოვნიკო, გათხოვთ მაპატიოთ, თქვენი მთარგმნელი შევირთე და პოცდამაში მიმიყვას, რა უნდა მექნა, ხომ არ ჩაუშლიდი საქმეს, გავატანე და დავრჩი უენოდ.

— ასეთი რამეები არ იყოს, აი, — გავხუმრე იგი გალინას, — ადგილობრივი თუ იქნა ვინმე, სამაჟოვებით, თუნდაც მე თვითონ დავწერო ჟურნალს, მაგრამ სხვა ქალაქიდან მოსული არ ვნახო, თორემ... და ისევე შეიკავა თავი... ეტყობო-

და ახლაც რაღაც „მამა-პაპერთ“ უნდა ეშვეს, მაგრამ დროზე შეცვალა გეზი და წყნარად დაუმატა:

სერქენული

— რას იზამ, ჩემო კარგო! უნდა შევხებოხარია...

თანამეშვეს დაუმატა, განკარგულებები მისცა და გალინა გაატანა. წასვლამდე გინახულებთ-მეთქი დავამშვიდე და გავუთხარი.

— წასვლამდე კი არა, ერთი-ორი საათის შემდეგ შევხვდებით, ერთად ვისადილებთ, — გაასწორა კომენდანტმა...

...მერე ქალაქის დასათვალისწინებლად წამოვიყვანა ეთხოვე, ფეხით ვავიაროთ-მეთქი, ერთი საათი თუ მეტი ვიხეტიალეთ ქალაქში. აქ ომი ნაკლებად იგრძობოდა, მხოლოდ აქა-იქ ჩანდა ჩამონგრეული სახლები. მღაზიები ვასწილიო იყო და ქუჩაში აუარებელი ხალხი ირეოდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ერთ გრძელ მოსუბე გავედით. ორივე მხარეს მდიდრული ვილები იყო ჩამწკრივებული. ეს პრუსიელი იუნკრების ყოფილი ბუნავებიაო, — ამიხსნა კომენდანტმა.

— თითქმის ყველა გაქცეულია და ეს სახლები ისეა მიტოვებული, — განაგრძო მან — აი, ეგერ რომ ვილას ხედავთ, ვილაც მდიდარ მემამულეს ეკუთვნოდა თორმე. აცო მისი გზაკვალა ჩანს, მეც ავიღე და ერთ სიმპათიურ ბებერს მივეცი. ცნობილი მწერალიაო, ამბობენ, და ქალაქში დიდი პატივისცემით ეპყრობიან. მეც რა მენახვლებოდა, მამაჩემის ქონებაა თუ რამ ის სიცოცხლე პიტლერის დროს სულ სარდაფში იმალებოდა თორმე. აქედანაც ჩანს, კარგი კაცი რომ უნდა იყოს. ახლა დიდი მადლობელია ჩემი, მაგრამ რა გინდა, მავის ენა მე არ ვიცო და იმან ჩემი. ქუჩა სად იყო, თორემ მესწავლა თავის დროზე ამ ძალიშვილების ენა. სკოლაში სწორად ვერმანულის მასწავლებელი გყავდა, შემდეგ ინსტიტუტშიც, მაგრამ ვინ ოხერმა მოკიდა ხელი, რომ მცოდნოდა, ასეთ დღეში ჩავეპარდებოდი, ვისწავლიდი კი არა, სულ თავს დავაკლავდი...

დავინტერესდი, ვინ მწერალი უნდა ყოფილიყო ასეთი და კომენდანტს ვკითხე:

— რა გვარია, თუ იცით ის მწერალი?

— ეშმაკმა იცის მავათი თეი და ტანა, მავათ ვარებებს დამიხსოვრებ თე? რაღაც გრძელი სახელი და გვარი აქვს ვიცი, მაგრამ რა, არ მახსოვს.

თუ შეიძლება შევიდეთ მასთან?

— სიამოვნებით, რატომ არ შეიძლება, გავხარდებო კიდევ იმათ ენაზე მოლაპარაკე ოფიცერს რომ შეხვდებო. მეც უკეთ ვავიკებ იმის ავან-ავანს.

ალეუათის კარები შევალეთ და მშვენიერად მოვიღო ეზოში შევედიო. არაიერ ჩანდა.

— კამარად! — დაიძმა კომენდანტმა. მერე კიბე აირბინა და ზარი დატყვა. არავითარ

პასუხი. იქვე ეზოს კუბურში შევანე მოღზე ჰის მარჯვლი მავიდა და რამდენიმე სკამი იდგა. ჰისლაქში ხეტიალით დაღლილებში ეივაიით და ჩამოვქექით. შესანიშნავი ვილა იყო. ბარლეს შევაში მარმარილოთი მოპირკეთებულ თუხიკ ჰქონდათ გაეთებული, მაგრამ შედრე-ვანი არ მუშაობდა. წინ კვიპაროსის ხეები იყო ჩამწყრივებული. უკან კი ხეხილის ბაღი გაეშვებინათ. გამიყვარდა, ძველებური ჰკაც რომ ენახე. ეს ალბათ „ეგზოტიკისათვის“ უნდოდათ სახლის შებატონებებს. წამოსვლას დაიბრძნოთ, რომ ეზოში ვილაც მოხეცო შე-მოფრატუნდა. თავაქინდრული მოდიოდა და ისე მოვეციხლოვდა, რომ ვერც შეგვიშინა. სარტლის დროს რატომღაც სულ საკეთარ ფეხებს დასკურდა, თითქოს ამოწმებდა ნაბიჯებს წინაფედ ვადგამ თუ არაო.

შეგეხდა და... ელდა ეცა: შეეშინდა ორ საბჭოთა ოფიცერს რომ წააწყდა, მაშინვე შე-ბრუნდა და ასევე უიშროსაკენ გაემართა.

— ემარად! ემარად! — დაუბახა კომენდანტი, მაგრამ იმან უფრო მოუჩქარა ნაბიჯს. კომენდანტი უნდოდა როგორმე გაეჩერებინა ის და რაღაც ეკითხა წამოხტა კიდევ და გავეი-და, მაგრამ მოხეცი ახლა სულ სასაცილოდ მიიჩიქრებდა. აღაყუთის ვარებს რომ მიადწია, კომენდანტი თავისი გერმანული სიტყვებით უკანასკნელ მარაგი ამოყარა და მშვეპარე ხნით მიამახა:

— ემარად, აინ მომენტ! ხენდე ხოზ... ბიტტი... მაგრამ მაინც რომ ვერაფერი გააწყო, რუსულად უუვირა:

— სად ეშვებებში მიეთარევი, შენი... მე სიცილი შემსკდა. ეს „ამხანაგო“, „ხელე-ბი სეითი“ და „გოზოეთი“ რა ლოგოით ეხა-მეოდა ერთმანეთს. ან ეს რუსულად წარ-მოთქმული დესერტი რა იყო, მართლაც ეშმა-კი ეერ გაიგებდა, მაგრამ კომენდანტის „ლო-ჯიკამ“ მაინც გაჭრა. მოხეცი გაჭერდა შე-მობრუნდა და შეშინებული თვალებით მიამ-ტერდა მას. პოღოლოკონიკმა ხელი მოკიდა და ჩემენ წამოიყვანა, რომ მომიახლოვდნენ იმ საცილავს ხელეზე უნაკალებდა.

გამოველაპარაკე, მაგდელსთან მივიწვიე, დაბრძანდით-მეთქი ეთხოვე და ოდნავ დამშვი-დებული მოხეცი სკამზე დავსეი.

— ჰკოთხე ერთი, ვინ ოხერია! — მოღბა კომენდანტი და შეღბზე ოფლი მოიწმინდა.

— მე მწერალი ბერნარდ კელერმანის მკით-ხველი და მეგობარი ვახლავართ, ბატონო, — მიპასუხა მან, კომენდანტისათვის საინტერესო კითხვა რომ მივეცი.

ამით გავიგე, რომ აქ გამოჩენილი გერმანე-ლი მწერალი ბერნარდ კელერმანი ცხოვრობ-და. კელერმანი საქართველოშიც კარგად იყო ცნობილი. მისი რომანი „გვირაობი“ წართლად ითარგმნა და დიდი პოპულარობითაც სარგებ-

ლობდა. მე ისიც ვიცოდი, რომ პიტლერის დირტატორის პერიოდში იგი გერმანიაში იყო დარჩენილი, მაგრამ მის საქმიანობაზე არაე-თარა ცნობა არ მქონდა. თქვა კელერმანის, რომ ნაცისტურ რეჟიმს არ თანაუგრძობდა, თორემ მის სახელს პიტლერელები ფარხე-ასწევდნენ.

მოხეცი ძლივს დაეამშვიდე, ეგონა რამეს ვაბრალებდით და შეშინებული ლულუ-ლებდა:

— ბატონო, მე ცუდი არაფერი ჩამიდგია. ჩემს მეგობარ კელერმანთან მოვედი, მიწლო-და ეს გადამეცა, მეტი არაფერი.

ვინ რას აბრალებდა ან ვის რაში სჭირდუ-ბოდა ეს მოხეცი, მაგრამ ისე იყო შეშინებუ-ლი კომენდანტის „ხენდე ხოზ-ით“, რომ მერე ვერც „ამარადმა“ უშველა და ვერც ჩემმა-ახსნა-განმარტებამ. პორტფელი გახსნა და ჰა-ლალში სათუთად გახვეული ორასიოდე ვრა-მი შავი პური დაღო მავიდაზე:

— აი, ამის გადაცემა მიწლოდა, ბატონო, მე-ტი არაფერი. მოგხსენებთ, ახლა პროდუქ-ტების გაჭირვებაა და გვიწდა მოვეთარო ჩვენს სახელოვან მწერალს...

— კი, ბატონო. — ვუბუნები — თქვენი ნუ-ბაა, რაც გინდათ ის გადაეციოთ. ჩვენც ელე-ვრმანს ურედიოთ. გვიწდა ენახოთ.

როგორც იქნა დამშვიდდა. მერე ენაც კა-ეხსნა და გვიამბო:

— 12 წელიწადია ეინახათ მას, ბატონო, ხან სად ემალავდით, ხან სად. ახლა კი ავერ თქვენი წყალობით სასახლეში ცხოვრობს...

ეს რომ თქვა, რატომღაც ნერწყვი გადაუ-ლაბა და ისე განაგრძო:

ეხ, ბატონო, ასეთ სასახლეს ეინ ექებს, ნეტეე უბრალო თავშესაფარი შექონდეს სადმე.

— განა თქვენ ბინა არა გაქეთ?

— არა, ბატონო, ჩვენი სახლი დინგრა სა-პაერო თავდასხმის დროს, მეზობლებთან ვარ შეფარებული.

მისი ნათქვამი კომენდანტი გადაეეცი. გა-ეკინა:

— ამ საიქიოს დამკედარს ცალი ფეხი სა-მარეში უღვას და კიდევ ამ ქვეყნად ექებს ბინას? კარგი, უთხარა რომ მივეცემ, მოკიდეს ნემთან და მოვეუბერებე რამეს.

ეს რომ იმ „საიქიოს დამკედარ“ მოხეცს გადაეეცი, კინაღამ გაგეყდა სიხარულით. ისე იყო აღზუნებული, რომ კომენდანტის ხელში წვდა და უნდა ეკონა, იმან უკან დაიხია:

— არა ჩემო ძმო, ეს ჩვენში მიღებული არ არის. — უთხრა მან რუსულად და მაშინვე „გერმანულზე“ გადავიდა.

— მე როცა ვიძახი, შენ ბეგაი, ბეგაი, ეს ნიხტ ვერტ. მაგრამ ბინა მაინც იაეოლ, — გაიგე?

— იმ უბედურმა, რა თქმა უნდა, ვერაფერი გაიგო, მაგრამ მაინც უთხრა:

— იაჟოლ, ჰერ კომენდანტი, პანიშია, პანიშია, და თანაც გუბერნევილად გთვლიან...

აქოხვის ნიშანი...

ილაყავის კარები ისევ გაიღო და ეზომი ახლა მალაღი, გამხდარი, სრულიად ქალაქის მოხუცი და შედარებით ახალგაზრდა ქალი შემოვიდა.

— აი, ისიც, — წამოიძახა კომენდანტი. წამოდგებით და მივეგებეთ. კელერმანაყ მაშინვე იცნო „მისი მწუვალბელი“ კომენდანტი და მხიარულად მიესალმნენ ერთმანეთს. მერე მეც გავეცანი. კელერმანის მუდღელემ შინ შეგვიპატოვა, მაგრამ ჩვენ ეზოში დაჩრუნა ვარჩიეთ და საუბარი გავაბით.

უკვე ბინდებოდა, კელერმანი ძალიან მოტეხილი ჩანდა. შეგობრები რომ არ დამხმარებოდნენ, ამდენხანსაც ვერ გავძლებდიო თქვა და სიყვარულით გადახედა მის მოხუც შეგობარს. გრძელი ოვალური სახე სულ ნაკლებით ჰქონდა დეფარული. მხრებშიც კითხვის ნიშანით იყო მოხრილი, მაგრამ საოცრად ახალგაზრდული თვალები ჰქონდა. მისი მუდღელე უფრო ყოჩაღად გამოიყურებოდა.

მე ჩემი ძირითადი სამუშაო გავიხსენე და „ელტერბუნდის“ შესახებ ჩამოვეგდე ლაპარაკი. ძალიან დაინტერესდა და მაშინვე გამოისრა სტრეილი, რითაც შეუძლო მონაწილეობა მივიღო ამ „გამამხრეველ საქმიანობაში.“

მერე ცოტა ხანი ლიტერატურაზე ვისაუბრეთ. 12 წლის განმავლობაში მთელი ჩემი ბიბლიოთეკის დიდი ნაწილი მიწაში მქონდა ჩამარტყლილი. თქვა.

— ტოლსტოისა და დოსტოევსკის ნაწარმოებები ასე გადავიჩინე განადგურებას, — განაგრძო მან — სხვაც ბევრი მაქვს რუსი ავტორების წიგნები გერმანულ ენაზე, ყველაფერი გადავმალე, სინესტემა, მარათალია, ცოტათი დაახიანა. მაგრამ არა უშვას რა, წამობრძანდით ჩემს ბიბლიოთეკას ვაჩვენებთ.

ეს ისეთი თბოვით გვითხრა, რომ არ ვაწყენინეთ და შევეყიით. მთელი პირველი სართული მართლაც წიგნების თაროებით იყო სავსე. მე, სხვათა შორის, ვუთხარი რომ ქართული ვარ და მისი „გვირაბი“ ჩემი ქვეყნის ენაც თარგმნილი.

— მართლა? — იკითხა მან — თუ ასეა, აუცილებლად ჩემს კატალოგებშიც იქნება აღნიშნული.

ეს რომ თქვა, წიგნის თაროებს შორის გაძვრა და საღვალე მიიმალა, მერე უცებ გამოვიყო თავი და იკითხა:

— რამდენა თარგმნილი, ხომ?

— დიახ, რამდენი. — მივეუბნე მე.

კატალოგი გადაქეცა და მართლაც ნახა რამის „გვირაბი“ თარგმნილი ქართულად.

— აი ხომ ხედავთ? მე სრულიად კატალოგი მაქვს შედგენილი ჩემი წიგნებისა, სულ რამდენიმე ითარგმნა და არ დიდს გამოიკა.

მერე საქართველოც მოვიგონა. იგი ერთხელ ვაეღოთ იყო საქართველოში, როცა ირანის აზერბაიჯანში მიდიოდა ახალი რომანის დასაწერად, ბერლინში ერთ ქართველ მწერალს ვხვდებოდით ზოგჯერ, და მოვიგონა, რომ ის მწერალი მისმა მეგობარმა და ქართველი ენის მეოღნე პროფესორმა შეველაინმა ვაეღოთ...

... ერთხანს კიდევ ვისაუბრეთ და წამოვეღოთ. მე ის 200 გრამი შავი პური გამახსენდა და კომენდანტს ვთხოვე, ეიღებ ბერლინში გადავიყვანდეთ, პროდუქტებით დაეხმარებოდეთი ამ მოხუცს. ყველაფერი რიგზე იქნებოდა შეშობიდა. მართლაც სიტყვის პატრონი აღმოჩნდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ბერლინში „ელტერბუნდის“ შენობაში, უკვე ამ საზოგადოების ვიცეპრეზიდენტი, კელერმანს რომ შევხვდი, გაიცინა და მოთხრა:

— რაც თქვენ იყავით ვერტებში, იმის შემდეგ ჩემი სახლი პროდუქტების საწყობად გადაიქცა. იმდენ რამეს მიგზავნიდნენ.

ქალაქ ვერტერსა და, საერთოდ, ბრანდერბერგის პროვინციაში, ერთი კვირა ვიღუშავე. ამასობაში ვაღიანაც შევეგუა ახალ სიტუაციას. ერთ საღამოს „ქვიპა ჩაიზე“ მიგვიწვივა შინ, მე და კომენდანტი. კელერმანიც გაიცნო და საერთოდ კმაყოფილი ჩანდა.

მერე რომ არ დამეიწყუდეს, აქვე ვიტყვიო, რომ ერთი თვის შემდეგ, როგორც გავიგე ვაღიანა თურმე იმ კომენდანტს ვაყუა ცოლად და ამით „უენოდ დარჩენის“ ყოველგვარი საშიშროება მოისპო...

მე კი ერთი კვირის შემდეგ ისევ ბერლინში დავბრუნდი...

... საღამოს ვოქოხეთის იმ ბიბლიოთეკაში აეღდი, მარკოვი და ბერლინში დარჩენილი მთარგმნელი გოგონაც იქ იყვნენ. მარკოვი ძველებურად იღრინებოდა, ღუნა რატომღაც სულ ნიყმის ჩაიარებოდა, ვენადი ისევ ისე ქერდულად აპარებდა მისკენ თვალებს. თუითონ წიგნების კითხვა ეზარებოდა, ამბობდა ეს თქვენი ასტროლოგი საზრდო“ კისერში ამომიღიღიდა, და სხვებსაც ხელს უშლიდა.

მე, ვითომ სხვათა შორის, ვკითხე მას:

— რას შერებთ, ვენადი, ისევ ნაღრობ?

— ჰო, სულ მწვეარივით მივსდევ, მაგრამ მაინც ვერ მივეწვი. — მიპასუხა მან.

ნაშუალამეფა რომ ვაღიარა მარკოვიც გამოაცხადა, წაეღეთ ვენადი.

— ჰო წაეღეთ, — დეთანხმა მაშინვე სათვალუბარი სუზანა და წამოღდა. სხვებაც წა-

მოიშალენ. ლენას წიგნისთვის თვალი არ მო-
უწოვრებია, ისე თქვა...

— მე ვერ მოვიციდი, სინტერესო რამეა,
მინდა ბოლომდე ჩავიკითხო...

მარკომა დარღები გადმოჭია:

— მარტო თარღები? — ისე ვაოცებით იყო-
ხა მან. თითქოს მე იქ სულაც არ ვყოფილი-
ყავი.

— ჰო, რა მიჭირს! — ჩილაბარაყა ლენამ.

— წამსვლელები კარბამდე მივაცილე. და-
ვემშვიდობე და უკან გამოვბრუნდი, მაგრამ
მარკოვი ისეე მობრუნდა და ეშმაკური ლი-
მილით მიხურჩნულა:

— შენგან გამოვონია, მწერისაგან დაღლილი
კურღლევი მერბარმა დაიჭირაო, ასეა არა?

— კურღლელს დავერისა რა მოგახსენო და
ანდაზა კი მართლაც ასეა. — ვუპასუხე მე...

ეშმაკის ხელი...

არც ამის შემდეგ მელირსა „ძირითად სამუ-
შაოზე“ დაბრუნება. ერთი კვირაც არ იყო გა-
სული, რომ ისევ სობოლევმა მიხმო თავისთან
და გამოიძვხადა, პოლკოვნიკ Ne-თან და მის
მთარგმნელთან ერთად. ოცი დღით კასელში
მოკონსტანტო წასვლა სპეციალური დავალები-
თით. ამ მივლინების მიზანიც მისივე ნაამბობა-
დან ვაიგე: ნიურნბერგის პროცესის მზადე-
ბასთან დაკავშირებით, საკითრ იყო ნადავლი
დოკუმენტების დამუშავების წესების დადგენა.
ოთხ სახელმწიფოს წარმომადგენლებს წინას-
წარ თათბირი გაემართათ, თუ როგორ უნდა
მოშდარყო ეს ამერიკის, ინგლისისა და
საფრანგეთის დელეგაციებს განუცხადებიათ
რომ ყველა დოკუმენტს აგროვებენ კასელში
შექმნილ სპეციალურ ცენტრში და წინადადე-
ბას იტყოდნენ საბჭოთა კავშირშიც შეერთე-
ბოდა მათ, როგორც ჩანს, ჩვენებმა წინასწარ
შეიტყვეს, რომ მოკავშირეებს კასელში თავი-
ანთი დოკუმენტების მხოლოდ ნაწილი მოკ-
ტონდათ. დანახენს კი, განსაკუთრებით საგა-
რეო საქმეთა სამინისტროსი და უმაღლესი
მთავარსარდლობის დოკუმენტებს, სხვაგან
ინახედნენ, ეს ართულებდა საკითხის გადაწყ-
ვეტას. თუ ჩვენი მოკავშირეები ასე მოიქცე-
ოდნენ, ცხადია, საბჭოთა მხარე უარს იტყოდა
კასელის „ცენტრთან“ შეერთებაზე. ამის
გამოსარკვევად და მდგომარეობის ადგილობ-
რივ შესასწავლად, ჩვენი მხარემ მოითხოვა
საბჭოთა წარმომადგენლების დამუშავა კასელ-
ში. მასზე პირიქითელი თანხმობა მიიღეს და
შეუდგნენ კოლექციონირებას შეტრევა.
შესაძლებელია იმიტომ, რომ საქმე უმთავრე-
სად გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს
დოკუმენტებს ეხებოდა, ხოლო მე ბერლინიში
ჩვენი საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარია-
ტის სისტემში ვმუშაობდი, ეს დავალება
მეც მივღე...

... ამერიკელები რატომღაც აუტონებდნენ
ჩვენს გაგზავნას. სამკერ გავედოთ ტემპელ-
პოფის აეროდრომზე და სპეციალურ ტრენდ-
ბრუნდით. სულ იმას ამბობდნენ, ცუდი დაზი-
და კასელი თვითმფრინავებს არ იღებოს. ეს რა-
ღაც ფანდი იყო, თორემ ვტყობოდა დარბ
სრულიადაც არ იყო ამის მიზეზი. მეოთხე
დღეს საბჭოთა მხარემ პროტესტი განაცხადა
თუ ჩვენი წარმომადგენლები დაუყოვნებლივ
არ იქნებიან გაგზავნილი, თვითონ გავუშვებთ
თვითმფრინავს ან მანქანებით გაგზავნილო.
მართლაც მანქანებით წასვლა გადაწყდა. ამე-
რიკელების მხრივ გამოკლები იყვნენ პოლ-
კოვნიკი ნიურტონი და პოლკოვნიკი დამერი.
ვთქვით, პოლკოვნიკი ნიურტონი გასაგები იყო
მაგრამ ამ დამერის ფუნქციებში მაშინვე ეტ-
უობოდა, რომ ანაგური ამერიკელი არ იყო.
ჩინებულად ლაბარაკობდა რუსულად, თან
სულ რაღაცას ეშმაკობდა. ტემპელპოფის აე-
როდრომიდან რომ მესამეკერ დაებრუნდით,
მან გვიოხრა:

— უკან გაბრუნება ცუდი ნიშანია. თუ გინ-
დათ ამ თვითმფრინავით ლონდონში ჩავიდეთ
ღამე იქ გაათენოთ და დილით ჩაფრინდეთ
კასელში.

ჩვენ, რა თქმა უნდა, უარი ვთქვი. თუ კა-
სელის აეროდრომი არ იღებდა თვითმფრინავს,
გამა სულერთი არ იყო ბერლინიდან ჩაფრინ-
დებოდათ თუ ლონდონიდან!.

... პოლკოვნიკი დამერი ჩემთან იქდა მანქა-
ნაში, სხვები პოლკოვნიკ ნიურტონთან. გზადა-
გზა ბევრი ვისაუბრეთ. მე ცნობისმოყვარეობამ
შემიპყრო და არ მოვეშვი:

— თქვენი მშობლიური ენა რუსული უნდა
იყოს, ისე კარგად ლაბარაკობთ. უცხოელი ისე
ვერასოდეს ვერ ისწავლის სხვის ენას.

— რატომ, არც თქვენ ხართ რუსი, მაგრამ
კარგად ლაბარაკობთ?

— მე რუსეთში მიცხოვრია, იმიტომ.

— თქვენ რა გგონიათ, მეც მიცხოვრია.

— სად? რომელ ქალაქში?

— ოდესსაში.

შემდეგ ისე დაწვრილებით და გატაცებით
ყვებოდა ოდესსაში თუჯაობის ამბებს, რომ
ცხლად ჩანდა, ამ ქალაქში იყო გაზრდილი.
მე, ვითომ არაფერი, ისე ვკითხე:

— კასელში რა საქმეზე მომხმანებებით?

ჭროლა თვალებით დამამტერდა, მერე გა-
მიკინა და მოხრა:

— მე თქვენი მზღებელი ვარ!

— მე მგონი ჩემთვის ზედმეტი ჰატეოია,
მზღებლად პოლკოვნიკი მუყადეს.

— რატომ? რაკი რუსული ვიცი, გემსახტრე-
ბით, მე ამავე კაცი არ ვარ. ვარდა ამისა
თქვენგანაც ხომ პოლკოვნიკი მოიღ!

ვაჩკობინე ამ საკითხში არ ჩაეღრმავებულ-
ყავი და საუბარი სხვა თემზე გადაიტანე...

... ახლა შეგონდება, რომ იდრეც მქონია
მსგავსი შემთხვევა. ბერლინში საბჭოთა ზონა-
ში სამოგზაუროდ ინგლისის ლორდთა პალა-
ტის დელეგაცია ჩამოვიდა. მე ერთხანს ამ
დელეგაციასთან მომიხდა მოგზაურობა, ჩვენ-
თან ერთად ვილაც ოფიცერი მოდიოდა, რო-
მელსაც შოტლანდიური უნიფორმა ეცვა. მე
მაშინვე ვიციანი, რომ ეს კაცი საკონტრაქტო
საბჭოში ვნახე, მაგრამ არა შოტლანდიურ
აბამულ ინგლისურ ფორმაში. დრეზდენში
რომ ჩავდილი, საღღაც ქალაქგარეთ ერთ
უზარმაზარ ვილაში მოგვათავეს... საღამოთი
ვიქცეთ სალონში და ესაუბრობდით. ერთმა
ინგლისელმა ლორდმა, რომელსაც ავიაციის
გენერლის ფორმა ეცვა, რატომღაც თავის
ქვეყნის ლიტერატურაზე ჩამოავლო ლაპარაკი.
ის ოფიცერი მაშინვე ჩაება საუბარში და ამ
საკითხების კარგი ცოდნა გამოამჟღავნა.

შერე მე მოულოდნელად შოტლანდიურ
ლიტერატურაზე დავუსვი რამდენიმე კითხვა
დააბნა. ვერაფერი მიასახა.

— საკვირველია, — უფთხარი მაშინვე —
შოტლანდიელმა ოფიცერმა ინგლისის ლიტერ-
ატურა ასე კარვად იცოთ, თქვენზე ქვეყნი-
სა კი არა!

მიხვდნენ, რატომ იყო ეს ნათქვამი. სტუმ-
რებს სიცილი აუტუდათ. ვილცამ იხუმრ-
კოდა.

— მეგობრობ, სკოლს ეს შოტლანდიური კა-
ბა გაიხადოთ და ისევ ინგლისური მუნდირი
ჩაიციეთ...

იმ დღეს შემდეგ „შოტლანდიელ ოფიცერს“
არც შეხვდებოდა. ეს ინგლისურ ფორმაში
გამოწყობილი ოდესელი კი გვერდით მეჯღა-
და კიბულად ამტკიცებდა, ამერიკელი ვარა.

... პოლკოვნიკი ნიუტონი უფრო სიმპათი-
ური კაცი ჩანდა. მას უკვე სიბერეში ჰქონდა
ფეხი შედგმული და ეტუობოდა მაწანათი ხან-
გრძლივი მოგზაურობა სწყინდა. ამიტომ გზა-
დაზნა აჩერებდა თავის „ხორხს,“ რომ შეეს-
ვენებინა. პირველი შესვენების დროს გზის
პირას ჩამოვეჭვით.

— გავიარეთ „ემშაის ყელი“, დასწევდეს
ღმერთმა, — სთქვა მან.

„ემშაის ყელს“ იმ ვიწრო დერეფანს უწო-
დებოდა, ბერლინს რომ აერთებს დასავლეთის
ზონასთან. ეს ფაქტობრივად ერთი შოსეა, რომ-
ლის ორივე მხარეს საბჭოთა ზონაა. თვითონ
შოსე კი „ინტერნაციონალურია“.

— რას არ მოიგონებენ ეს პოლიტოკოსები
— სთქვა უკმაყოფილოდ ნიუტონმა — ამისთანა
რამეს პირველად ვხედავ: გზის ორივე მხარე
ერთი სახელმწიფოსი იყოს, გზა კი მეორესი.

რამე რომ დავერდეთ ახლა და ორივე ნა-
ბიჯით შოსედან მარჯვნივ ან მარცხენა ვად-
უხვიოთ ბუჩქებში, სახელმწიფო საზღვრების
დარღვევად ჩაგეთვლება! ეს საჭეწაა! — ჩი-
ციანი მან და ფოტოაპარატს გაიხსენა. გზა-
დაზნა სულ სტრათებს გვიღებდა. კასელში
დავბუქდავ და მოგვემთო. გვიარდებოდა.

დიდი ცნობისმოყვარე ვინმე იყო. სულ იმა-
ზე ოცნებობდა, საბჭოთა კავშირში როდის
მოვხვდები, რომ სტალინგრადად ვინახული
თვითონ სულ „პოლიტოკოსების“ ლანძღვაში
იყო. რაღაცაზე განაწყენებული ჩანდა. რაც
არ უნდა პატროსნად იმსახურო ქარში, ბოლოს
შინც პოლიტოკოსები ჩაერევიან შენს საქმეში
და ყველაფერს გააფუჭებენო.

„ემშაის ყელი“ რომ გავიარეთ და ამერი-
კულ ზონაში შევედი, ჩვენდამი ინტერესი
ერთმაშად გაიზარდა, რადგან აქ პირველად
ხედავდნენ საბჭოთა ოფიცრებს. მისვლების
დროს ყოველგვარი მორიდების გარეშე მოდი-
ოდნენ და ხელით გვესინჯავდნენ მუნდირს
ეპოლეტებს, ორდენებს. თან ათან რამეს გვე-
კითხებოდნენ. ჩვენც ან ეტუახუბებით ან
თავს ვარიდებდით, უჭლებოდით მაწანაში და
მივდიოდით. ასე გავიარეთ პოცდამი, ვერდერი,
მაგდებურგი, გეტინგენი და კასელი შევე-
დიით. უფრო სწორედ, კასელს გარეუბანში.

აქ საღღაც გადაუხვით და ერთხანს ტყე-ტყე
ვიარეთ. შერე აამ ტყეში არაჩვეულებრივად
დაბალი სახლები გამოჩნდა, 2-3 მეტრი სიმაღ-
ლისა, შენობის დანაჩრები ნაწილი სულ მიწის
ქვეშ იყო. ამიტომაც უწოდებდნენ მიწისქვეშა
ქალაქს. სახურავებზეც მიწა ჰქონდათ დაყრი-
ლი და მცენარეები დათესილი. რაც არ უნდა
ეცადა მტრის ავიაციის პეროდან აქ ტყის
გარდა ვერაფერს შენიშნავდა. მიწის ქვეშ კი
უზარმაზარი კორპუსები იყო მოწყობილი.
ჩვენ ერთ-ერთს ასეთ სახლთან შევჩერდით.
წინ ამერიკელი ოფიცრები შემოგვეგზნენ.
ნიუტონსა და დამერს მეგობრულად მოესალ-
მნენ, ეტყობოდათ ისინი აქ შინაურები იყ-
ვნენ. შერე ერთ პატარა კოტეჯში შეგვიყვან-
ნეს და ცალ-ცალკე ბინებში მოგვამყვებს. და-
შერმა გამოგვიცხადა:

— ერთი საათი წესრიგში მოყვანა, მომხალე-
ბა და პროგრამა დაიწყება!

ასეც მოიქცეით. სამგზავრო ტანისამოსი
გამოვიცვალეთ და დანიშნულ დროს ვესტი-
ბიულში შევიკრიბეთ. მალე დაშერცი მოვიდა
და საღღაც წაგვიყვანა. უკვე შებინდებულ
იყო, შორიდან რომ მიყრუებული ტყე ნაღდა,
ახლა დაეაკვირდი და ვნახე რომ ზეებქვეშ
ხალხი ჰიანჯველბოვით ირეოდა. იყვნენ რო-
გორც სამხედრონი, რე სამოქალაქონი — ქალე-
ბი, კაცები; ამერიკელები, ინგლისელები,
ფრანგები, გერმანელები, უმრავლესობა ქალე-
ბი...

— აქ ფრთხილად უნდა იყოთ, თორემ ღამე მარტო გავლა საშიშია, — გაგვანთხილა დამერმა.

— რატომ, საშიში რა არის? — ვკითხე მე.

— შერე ნახავთ! — მითხრა მან და ეშმაკურად ჩაიცივნა.

პირველი შეხვედრა...

ფიქვანარში ვერ მარჯვნივ შეუხვებით, მერე მარცხნივ და ერთ სანახევროდ მიწაში ჩამარბულ სახლს მივადევნებთ. აქაც ამერიკელი ოფიცრები შეგვხვდნენ და სახლში შეგვიყვანეს, მერე უცებ საყვოლ დიდ და მდიდრულად მოწყობილ დარბაზში აღმოჩნდით, სადაც უკვე ოციოდენ ოფიცერი იყო თავმოყრილი, ასევე მდიდრულად გამოხილი მავლის გარშემო. ჩვენ პირველად მივლი, მზარბუქიანი ქალბარა გენერალი გაგვანგეს.

— გენერალი ტიმბერლეიკი, გარნიზონის უფროსი და ჩვენი შუფი, — თქვა დამერმა, მერე ინგლისელ გენერალთან წარგვადგინეს, ბოლოს კი პატარა სათვალეზიან ფრანგთან, რონელიც ძველებურ კანტორის მუშაკს უფრო გავლა ვიდრე გენერალს. დანარჩენ ოფიცრებსაც გავეცანით და მამინეე ჩავებით მეგობრულ საუბარში...

... მთელ ამ შეკრებილობის გენერალი ტიმბერლეიკი მეთაურობდა. მხიარული კაცი ჩანდა და ყოველ უმნიშვნელო ხუმრობაზე ისე არხროხლებოდა, რომ შემდეგ გაიჭრება უქირადა. თავი სრულიად თავისუფლად ეჭირა და არავითარ „სეთიყვეტო შეზღუდულობას“ არ გრამობდა სტუმრების წინაშე. ინგლისელი გენერალი უფრო თავშეკავებულად იქცეოდა. გინგეს ხუმრობას იგი მხოლოდ ოდნავ შესამჩნევი ლაშქრობით უპასუხებდა და ცდილობდა ეუბნებინა გამომეტყველების მიუხედავად ყველასთან თავაზიანი ყოფილიყო. ფრანგი ერთ ავგილას ვერ ისვენებდა, ხან აქ იყო, ხან იქ. წამდარეწმ სათვალეს იხსნიდა და ისევ იყო-ობდა, ბევრს ლამაზაყოფდა და იცინოდა.

— ჩვენი შეკრება მიძღვნილია რუს მოკავშირეებისადმი, — გამოაცხადა ტიმბერლეიკმა და მავიდასთან მოგვიწვია.

— დღეს მოკავშირენი პირველად ვართ სრული შემადგენლობით, — განაგრძობ მან უკვე მავილაზე: რუბეზი, ამერიკელები, ინგლისელები... მერე რატომღაც ჩაახველა, ჩაიცივნა და დაუმატა, — ფრანგებიც, რა თქმა უნდა...

— რა თქმა უნდა, კი არა, ფრანგებიც, — შეუწწორა სათვალისაში გენერალმა.

— დიხ, წარმოიდგინეთ, რომ მე მხედველობაში მამეს ფრანგებიც, — ისევ იხუმრა ტიმბერლეიკმა, — თუკი ამის ისტორიაც მიიღებს მხედველობაში.

— უსათუოდ მიიღებს! — არ ცხრებოდა ფრანგი.

— ღმერთმა ქნას, — დეველანდო უკვეტიკელმა, — პირველად მე ამის საწინააღმდეგო არაფერი მამეს, თუნდაც ამის ხათრით, — თქვა მან და ზღაში ფრანგული ღვინის ბოთლი შეათამაშა.

— დაასხით, ბატონებო! ვის რა გესიამოვნებათ. მსოფლიოში არსებული ყველაზე საუკეთესო ღვინოები მოამიყვება ამ მავიდაზე. რაც აქ არ არის, საქმარისია ისურვით და ისიც დაუყოვნებლივ განძდება. ეს არის დღეს ჩემი სამხედრო ძალა და მინდა თქვენც დარწმუნდეთ ამასში. აბა, ისურვეთ ვის რა ღვინო გნებათ.

ამას უმოთაყვსად ჩვენს საყურადღებოდ ამბობდა. ამიტომ ვუთხარი:

— აქ ისეთი დიდი არჩევანია, რომ დავიბენით. ყოველ შემთხვევაში, რაც არის, ჩვენთვის ისიც საქმარისია.

მავიდაზე, მართლაც, სულ სხვადასხვა მარკის ღვინოება ეწყო: თეთრი და წითელი, ფრანგული ბორდო, შედოკი, სე-ემილიონი წმინდა ბერგენდიული, ალიგატე და მერსო, გერმანული როსლინგი, იტალიური კიანტი და ასე. სხვა რაღა გვინდოდა, მავრამ გენერალი ტიმბერლეიკი მაინც ჩავვაყოფა:

— ისურვეთ და გამომცადეთ, თუ უმალვე არ გავანინო!

რომ ისურვო, უნდა იცოდე რა, მე კი წინანდალს ან ზეანჯარას ზომ არ მოვითხოვდი, ამიტომ ვერ მავიდა შევათვლიაგრე, მერე უცებ უნგრული ღვინო გამახსენდა და ვთქვა:

— მე მურის ტოკაი!

ტიმბერლეიკმა მავიდას თვალი გადაავლო, მავრამ ტოკაი ვერ ნახა და სიცილი დაიწყო: — ასეც ვიცოდი, რუხებს უყვართ მოწინააღმდეგის სუსტი მზარის აღმოჩენა. ეს მათა ტაქტიკაა. თუმიც იარაღს მინეც არ დავერი. კაპიტანი დევიდსონი, ტოკაი თუ წუთში!

აბალგაზრდა ოფიცერი აღდა და სწრაფად გავიდა...

... ფაუსტური ლევენდის მბეჭდვით მეფისტოფელი ზომ ისე სწრაფი იყო, როგორც „აზრი აღამიანის“, ამიტომ რასაც ფუსტიც ისურვებდა, იმავე წამს ხორციელდებოდა. ეს კაპიტანი დევიდსონი კი რას იზამდა, საინტერესო იყო.

მე ტოკაი ისე ვთქვი, თორემ განა არ ეცოდა ამ ღვინოებთან რომ ვერ მოვიდოდა.

ტიმბერლეიკმა ვერ კონიაკი დაგვასახშვეინა და გამოაცხადა:

— ეს ნაპოლეონის დროის კონიაკია!

ჩვენ ყველაფერ ამას ხუმრობად ვიღებდით. მავრამ თანდათან დავრწმუნდით, რომ ასე არ იყო. გენერალმა გვითხრა:

— არცაბრუნებ მე ხელ გავუმჯობესებ ჩემს სა-
იღმრობას, თუ ამალამ ჩემმა ინგლისელმა
ან ფრანგმა კოლეგებმა არ გამცეს...

პირადად მე სრულიად ვერ ვერკვეოდი
ხასმელანების ხანდაზმულობის საერთაშორისო, ასე
რომ ტომბერლეიკს შევძლო თავისი კონიაკი
ნაბოლგონის კი არა, თუნდაც, ალექსანდრე მა-
კდონელის დროსათვის მიეწერა. ეს ჩემთვის
სუღერითი იყო.

მერე ტომბერლეიკმა ხელში ისევ ფრანგუ-
ლი ღვინის ბოთლი შეათამაშა და გამოაცხადა:

— პირველად მაინც ბორდო დავლიოთ. ეს
ჩვენი გამარჯვების სადღეგრძელო იყო. მარ-
თალია, ფრანგებს არცთუ ისე დიდი წილი მი-
უძღვით ამ გამარჯვებაში, მაგრამ რაკი ღვინი
კარგი აქვთ, ხათრი ვაძევიოთ და ისინიც ვა-
დღეგრძელოთ!

მე მივკვირება, როგორ მოუტირებლად დას-
ციროდა ტომბერლეიკი თავის ინგლისელ და
ფრანგ კოლეგებს. ვფიქრობდი, წუთი არ
სწყინთ-მეთქი, მაგრამ როგორც ჩანდა, ისინი
მირვეული იყვნენ მის ხასიათს, ალბათ ამიტომ
იყო, რომ ფრანგმა გენერალმა ტომბერლეიკის
ამ მწარე სიტყვებს სიკეთით უპასუხა:

— ყოველ შემთხვევაში, ფრანგებს ამერიკე-
ლებივით არასოდეს ტერისტული ომები არ
უწარმოებიათ!

არც ეციე ამ „ტერისტული ომი“ რას გუ-
ლისხმობდა, ალბათ იმას, რომ ამერიკელები
ყოველთვის სხვის ტერიტორიაზე ომობენ.

ინგლისელი გენერალი უსმენდა მათ კინლა-
ობას და დიწყად ეღიმიებოდა.

ამ დროს დედისონმა დარბაზში სავი ბოთ-
ლი ტოკაი შემოიტანა. ტომბერლეიკი ისეთი
ზეიმით შეხვდა ამას, თითქოს დიდი ბრძოლა
მოგვოს.

— აი, ზომ ხედავთ. — რომბობებდა იგი —
არის ტოკაი! აქ ჩემი დამარცხება არ შეიძლე-
ბა. ხელ თქვენც დარწმუნდებით ამას!

რას გვეტყობოდა ამ „ხელანდელი დღით“
მამინ გენერალის გაუგებარი იყო. ეს მერე გავი-
გეთ და მეც მერე მოგიყვებით.

ტომბერლეიკმა ახლა ტოკაი დაასხა და ინ-
გლისელი გენერალი ადღეგრძელა. თანაც თა-
ვისებურად დაგესლა: ინგლისელებს უნგრეთი
ველში აქვთ განხორცილი და იქნებ უნგრეთში
ღვინომ ჩაუფიჩინდოსო.

ინგლისელმა ისევ მედიდურად გაიღიმა,
მაგრამ ტომბერლეიკი არ მოეშვა.

— ზედა ზომ კვირა, დილით გამოვიცილთ,
— მოგვმართა მან, — და კასულს დაგათვლი-
ვრებინებთ. ნახეთ ნაიცისტებს როგორ ვადა-
უფხადეთ ინგლისური ქალაქის კოვენტრის
დანგრევამ აბა, ამას ზომ თვითონ ინგლისელები
ვერასოდეს მოახერხებდნენ. ისინი ისე ბე-

რძიან, რომ არ უნდათ თეთრი ხელთათმანე-
ბი დაისვარონ.

ინგლისელმა მედიდური **გენერალი** **გენერალი**
მოითორა. ტუთილა კი არ ამბობენ, ხათრი რქე-
ბით კლავს, ცხენი — წიხლებით, ინგლისე-
ლი კი — ღიმილითო.

ფრანგი გენერალი ინგლისელ კოლეგას მი-
ეშველა:

— ტომბერლეიკი მართალია, ხომ ნახეთ ანე-
რიკელები პირლ-პარბორში სამარადო ხელ-
თათმანების კი არა, შარვლების დასერასაც არ
მოირიდებიაო.

მასპინძელი მიხვდა საით ურტყამდა ფრანგი
გენერლის იუმორი, და სტვა რომ ვერაფერი
მოიფიქრა, ეს უთხრა:

— ზემ ფრანგ კოლეგას ენა მაგინოს ხაზი-
ვით აქვს გამაგრებულიო...

...ტომბერლეიკმა დაიბრუნა შეასრულა და დე-
ლით ორი ვილისით მოგვადგა. ჩვენთან ერთად
წამოვიდა ფრანგი გენერალიც. ინგლისელი არ
ჩანდა. ალბათ არცთუ ისე მოსწონდა „კონტრ-
ბრუნებულ“ კასულით რომ ამერიკელი გენერალი
ამყოფდა. მე ურვე ვიამბეთ, იმის შესახებ, თუ
როგორ „დაკოვენტრეს“ ამერიკელებმა ქ. კა-
სელი. ახლა კი, შემთხვევამ მოიტანა და თვითონ
წუხადეთ დიდი სამრეწველო ქალაქის ამგვარი
„ტოტალტრი დაბოშების“ შედეგს. აქველი წარ-
მოსადგენია თუ რა კომპარტული იყო ის ღამე
კასელის მოსახლეობისათვის. ჩვენ ახლა გენე-
რალ ტომბერლეიკს იმიტომ მიუყვდიოთ იქ, რომ
ამერიკელი ავიაციის ძალა ეხვეწებინა. იგი ამტ-
კიცებდა, რომ კასელიმ არც ერთი სახლი არ
ღარაა დაღწერველი. მგონი ასეც იყო. ჩვენ
თვალწინ სამხედრო საწარმოა გაღიშალა. ყველ
გან სახლების ჩონჩხები ჩანდა ქუჩებზე ნანგ-
რევებით იყო სავსე. ვილისები მოხერხებულად
დაძებნობდნენ ამ ნანგრევებს შორის. ცოცხ-
ლად გადაარჩინილი მოსახლეობა სარდალში
ცხოვრობდა. ბავშვები ნაგავში იტყუებოდნენ და
რ-ლაკებს ეძებდნენ. ისინი მონესტელი თვალე-
ბით უყურებდნენ ჩვენს მანქანებს.

მე არ დამაფიქვლებია ამ ბავშვების შემინებუ-
ლი, მაგრამ მაინც ცნობისმოყვარე თვალე-
ბით ამ შეუძლოთ გარკვეულობენ, რაღამ ხდე-
ბა ეს ყველაფერი! დიდების თვალეში კი არც
ბავშვური ცნობისმოყვარეობა იყო, არც ხალი-
სი, ისინი ნაღვლიანად, ოდნავ დამკონადად თუ
ხიზლით მოგჩერებოდნენ. ზოგიერთები ნანგ-
რეველიდან გამოყოფდნენ თავს და ისევ იმალე-
ბოდნენ. ვილისები კი თავგებოვნით დაძებნობ-
დნენ ამ ანგრეტულ-ფანგრეტულ ქუჩებში. ვერ
აეღნის ქუჩას გამოვეყვით, კონტორიას მოსე გა-
დაესერეთ და ბანკის უხარმაზრი შენობის ნან-
გრევეს ჩაუტარეთ. მერე მარცხნივ გადაუხვი-
ეთ და ლუთერის ქუჩაზე ვაუვდიოთ. აქ ერთი პა-
ტარა ველსიასთან შეეჩერდიოთ. გვიბრტეს, რომ
ეს ველსია ცნობილი გერმანელი მხატვრის ტი-

შინაინს ფრესკებით აყო სახელგანთქმული, მაგარამ ჩვენ ისე მიღწეულ-მოღწეული დავგებდით, რომ ამ ფრესკების რამე წიშანაც ვერ მოგვყარით თვალს. შემდეგ ისევ უკან დაბრუნდით და სამეფო მოედანზე გავედით. მე ლიტერატორიდან მახსოვდა ამ მოედნის უცნაური აგებულებას შესახებ. შენობები ასე იყო განლაგებული, რომ თუ ვინმე მოედნის ცენტრში დადგებოდა და დაიყურებდა, ექვსჯამი ეხო უპასუხებდა. ეს რომ ტიმბერლეის ენაა, დანტეარსდა. მანქანები მოედნის ცენტრში დააყენა და საყვარები მიუშვა. არაერთად ეჭო. ირგვლივ უხარმარაო შენობების ჩონჩხები შემოგვეტყუაროდნენ დემილით. ტუქილი უოფილაო, დასყენა ტიმბერლეისმა.

ცხადია, ეს ტუქილი არ იყო, მაგრამ ამა დანგრეული სახლების ჩონჩხები რა ეჭოს გამოცემდნენ!

ამის შემდეგ მდინარე ფედლას სანაპიროზე გამოვედით და ქალაქის უღამაზეს ნაწილში, კარლის ველზე, მოგვხვდით. აქ აკაცების ზეფანის გავყვით და მწვანეში ჩაფლული ბაღები გავიარეთ. უზარმაზარი ხეების ტოტები ჩამოღწეული იყო ყუბარების ნამსხვერველები. სავან. აქვე ვნახეთ კასელის ცნობილი სამსახურთა ვალერაის ნაწერეები. დრეზდენის და მიუნხენის ვალერებთან ერთად კასელის ეს ვალერაე ცნობილი იყო თავისი მდიდრული ექსპოზიციით. განსაკუთრებით პოლანდიელი ოსტატების ნამუშევრებით. აქ ჰქონდათ რემბრანდტი, რუბენსი, ვან დეიკი, იორდანსი, აგრეთვე: დიურერი, ტიციანი, გვიდო რენი და სხვები...

ყოველივე ეს იყო... ახლა არაფერი. მხოლოდ ნაწერეები და აქეთ-იქით მიყრილ-მოყრილი სულპატრული ფიგურების ნამსხვერველები.

კიდევ ერთხანს ვიხეტიალეთ ქალაქის ნაწერეებს შორის. მერე პლატონე ავედით, რომელიც ისე დაყურებდა ქალაქს, როგორც მოაწმინდა თბილისს, აი სწორედ აქ ვნახეთ ერთადერთი დაუნგრეველი ძეგლი — პერკულესის უზარმაზარი ქანდაკება, გლიკონის ანტიკური ორიგინალის მიხედვით შესრულებული.

ესეც ირონია სინამდვილისა!..

... ბერძნული მითოლოგიის გმირთა-გმირი პერკულე ანუ რომაულად პერკულესი ადრე მზის ღმერთი იყო, რომელიც თავისი ელვის ისრებით სპობდა სიზნულესა და ბორბტემას. შემდეგ მეცნიერებმა ერთ-ერთ თანავარსკვლავედს პერკულესი უწოდეს. მის ახლო, მერკურსს კი პოდრა, რომელიც პერკულემ დაამარცხა, გლიკონის ქანდაკება გამოხატავს პერკულესს, როგორც მოხვეული ძალის გამოსატრელებას,

უღიერესი მამაკაცის კუნთბაღმცემელ სხეულს, რომელიც ოდნავ გადახრული დაყრდნობა რაღაცას და მორცხვად დაჰყურებს დანგრეულსა და დაღწეულ კასელს.

ეს მართლაც საშინელი სანახაობა იყო. მე მესმის, რომ ომი, ომია და ქალაქების დაბომბვაე ბუნებრივია. მაგრამ სამხედრო ობიექტების განგრეველად მთელი ქალაქის ასე მთლიანად მოსპობა ერთ ღამეს... უოველ შემთხვევაში, სიხარულის გრძობას არ უნდა იწვევდეს. ტიმბერლეიე კი უზომობდა:

— ზომ ზედათ, ჩვენ აზერაველები პერკულესივით დაყურებთ ახლა ამ ნაყარტუტად ქვეულ კართავენს. ეს ვაფრთხილებთა!

მე არ ვიცი ვის გასაფრთხილებლად წარმოსთქვა მან ეს სიტყვები, მაგრამ ტონი მაინც არ მომეწონა და ქ.ბოხუში ვახსენე. ეს არცთუ ისე დიდი ქალაქია სამხრეთ გერმანიაში, ომი დასასრულს ისე უახლოვდებოდა, რომ აქ ერთი ყუბარაე არ ჩამოვარდნილა. ახლა არც ჰქონდა აზრი, რადგან ამ საყურბორტო ქალაქში სამხედრო ობიექტები არ იყო. ამის გამო უამრავი ლტოლვილი მიაწყდა ბოხუმს. ამბობდნენ, მარტო იატაკზე დასაწოლი ადგილი ფანტასტიკური ფედლი ღირდაო. თითო ოთახში თერმე 20-30 კაცი მიეწყობოდა ერთმანეთს.

ერთ ღამეს ათასზე მეტი თეთმფრინავი დაესხა ამ ქალაქს და ნაყარტუტად აქცია ყველაფერი.

ტიმბერლეიე მიხვდა, რატომ ვახსენე ბოხუმი და ღიმილით მითხრა, ავიაცია მარტო ქალაქების წინააღმდეგ კი არ მოქმედებს, არამედ ცოცხელი ძალის წინააღმდეგაცო.

ახლა აღამიანი ზომ „ცოცხალ ძალას“ ნიშნავს, მეომართა ენაზე, მაგრამ სამხედროსა და სამოქალაქო მოსახლეობას შორის მაინც არის განსხვავება:

რამდენიმე ხნის შემდეგ ისევ დაებრუნდით ჩვენს მიწისქვეშა ქალაქში. ტიმბერლეიემა შეგვახსენა, საღამოთი ჩემი ოფიციალური სტუმრები იქნებოთ და წაეღო...

ამორკალაშის ბუნაბი...

კვირა დღე იყო და სამეშაო არაფერი გექონდა. ამიტომ დამერის თანხლებით ტუქში გამოვედით, მიწისქვეშა ქალაქის დასათავალიერებლად. ეს არც მისე ადვილი აღმოჩნდა. „ადგილობრივი მოსახლეობა“ სულ კარგით იყო გამოფენილი — უმთავრესად ქალები: მთარგმნელები მემანქანეები, მღივნები; აქა-იქ ოფიცრებიც. ღამით მარტო არ გამოხვიდით ამ ამორკალაშის ბუნაგში, თორემ თქვენს დაევაზე პასუხს არ ვაგებ, — ისევე გავფრთხილდამერმა.

ეს არც დღისით იყო უხედიოთა. საბჭოთა

ოფიცრები აქაც ისეთი უცხო ფრანგულები აღმოჩნდნენ, რომ ყველა განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა ჩვენდამი. ვასაგებიცაა, რადგან ამერიკელ, ინგლისელ და ფრანგ ოფიცრებს მიჩვეულნი იყვნენ, „ჩვენ მას“ კი პირველად ხედავდნენ. ამიტომ ქერ შორიდან დაკვირვებს თვალდერბა, მერე ახლოს მივიდნენ და ბოლოს შეტყაზეც გადმოვიდნენ. უამრავ კითხვებს გადალევდნენ. სამხედრო ფორმას, ეპოლეტებს განსაკუთრებით ორდენებსა და მედლებს ბეღით სინჯავდნენ. ქედზე ხუთქიმიანი ვარსკვლავები მაშინვე ავჯავლიყვს და სუვენირებად წაიღეს. მერე ჩვენი ზოლკონიკის მთარგმნელს ვილაყამ შევადამ „სტალინგრადის დაცვისათვის“ აღმოუჩინა. ეს სიტყვა „სტალინგრადი“ ისე მაგიასათით მოქმედებდა ყველაზე, რომ ერთბაშად თხუთმეტვიოდე ქალიშვილი მიესია იმ უბედურს და შედარი აკვლიყვს. დამერმა სხვა ამერიკელ ოფიცრებსაც მოუხმია და ლეიტენანტს ძლავს დაეხურნეს თავისი საამაყო ჩოლო...

...ვერც მე ვადავტრნი ამგვარ შემოტევას. ცუცხ ვილაც ნახევარდღისშველი, ვეღლით დაკლანძლი ველი გამოტა და ჩემს წითელი ვარსკვლავის ორდენს უცა. მე გავიტარბოლე, მაგრამ ის „ამორბალი“ ფოცხვერრით ჩამევიდა და ძლიეს მომგლიყვს. ბრინჯაოს-ფერისა იყო, თმებგაწეწილი და ისეთი ველური გამოხედვა მქონდა, რომ, მართალი ვითბათ, ველადამიქანდა, კიდეც არ შეეცს-მეუტი. მის გვერდით ახალგაზრდა სიმათიერი ყმაწვილი იდგა და ეხვეწებოდა, თავი დაანებეთ.

— ლახლოტა, რა ამბავი ბარ! — მომესმა ვილაყის ხმა. შევხედე, კარებში სანდომიან სახის მოხუცი იდგა...

— ნუ გეშინიათ კოლეგა, ღიზი იკბინება მაგრამ ცოფიანი არ არის! — დამამშვიდა იმამ და გაიცილა.

ასეთი იყო ჩემი პირველი შეხვედრა იმ, „წმიდა სამებასთან“, რაზედაც აღრეც ვიამბეთ...

ამის შემდეგ, რამდენიმე ამერიკელი ოფიცრის თანხლებით ჩვენჩვენს ოთახებში დავბრუნდით. მე ქედზე მისამარებელი წითელი ვარსკვლავების ისეთი მარჯვი მქონდა წამოღებელი, რომ დანაკლისი უცებ აეინახა-ჩეთ. ორდენები და მედლები კი ჩამოვხსენით და მხოლოდ ოფიციალური მიღებებზე ვიკეთებდით...

... კარზე ფრთხილი კაცნი გავიგონე.

— ვინ არის? — ვიკითხე შეშინებულმა, აქაც არ შემომცვიდნენ-მეთქი.

— თუ შეიძლება! — მომესმა მამაკაცის ხმა.

— მობრძანდით! — მივეცე მე და ინგლისელი გენერლის მთარგმნელი შემოვიდა.

— სერგეი პეტროვიჩ, — გამეცნო იგი — თუ თქვენი კეთილშობილების ნებართვით ვინმე ვაპოვესაუბრობო.

— სიამოვნებით, ოღონდ ამ „კეთილშობილებას“ თავი დაანებეთ, ეს ჩვენი მიღებული არ არის.

— დიახ, თქვენო... — დაიბნა იგი — დიახ... ბატონო მაიბრო, როგორც იქნა, გამართ მან ენა და განაგრძობ:

— ასე მოვლოდნელად შევხვდი ჩემი ყოფილი ქვეყნის წარმომადგენლებს და შემობვევის როგორ გავუშვებ ხელიდან. მე დამერიკეთ კი არ ვმალავ ჩემს წარმოშობას, რუსი ვახლავართ, მაშინვე ჩვეოლციის შემდეგ წამოვიდა უცხოეთში. მე მაშინ 14 წლის ვიყავი. ამჟამად კანადაში ვცხოვრობო.

დამერის ვინაობის „საიდუმლო“ უცებ გაიხსნა, მაგრამ მე ვითომ ვერ შევხვდი ამას.

— დამერს რატომ ამბობ ასე იგი ხომ წმიდა ამერიკელია.

— ისეთივე ამერიკელი, როგორც მე კანადელი, თქვენო... არ დაამთავრა მან, — ორივენი რუსეთიდან ვართ, ბატონო, მხოლოდ იგი ებრაელია, მე კი რუსი.

— შეტყებულაია, თუმცა ამას რა მნიშვნელობა აქვს.

— რატომ არა აქვს მნიშვნელობა, ვინც თავის წარმოშობას მალავს, ვერც ცხოვრებას აკებს სიმატოლზე. გარდა ამისა, სამშობლო ყველას უნდა უყვარდეს, თუნდაც დაკარგულია.

— თქვენ ფიქრობთ, რომ სამშობლო დაკარგულია თქვენთვის?

— რა თქმა უნდა!.. მართალია მე თვალდურს ვადევნებ ყველაფერს, რაც იქ ხდება, მაგრამ ეს სულ სხვაა.

— თუ სერგეი გეწებათ, ალბათ, შესაძლებლობაც გაჩნდება დაბრუნდეთ სამშობლოში.

— არა, ბატონო, ეს შეუძლებელია, მაშინვე ისეთი სიძულელითაა გამსკვალული წითელი... უკაცრავად, ვთხოვთ მამატიოთ... — ეს „წითელი“ მის წარმოდგენაში, როგორც ჩანდა, შეურაცხყოფილად სიტყვა იყო. ამტომაც გასწორდა: — „ახალი რუსეთისადმი.“ რომ მის სიცოცხლეში ეს შეუძლებელია...

— იცით კი რამე ამ „ახალი რუსეთის“ შესახებ? — ვიკითხე მე.

— მართალი ვითბარა, ბატონო, კარგი არაფერი. მე ისეთ წრეში გავიზარდე, კარგს არც შეტყოდნენ. მაგრამ ახლა რომ ცხედრე თუ რა მიმიღე ომი მოიგეთ, შეხედულება შემიცვალა. შეუძლებელია, ისეთმა სახელმწიფომ, როგორსაც მე მიხატავდნენ, ასეთი ომი მოიგოს. ომი დიდი გამოცდაა, ბატონო, ეს რომ ასე არ იყოს, შეიძლება მისი უდიდებულებობა ნიკოლოზ რომანოვი ახლაც რუსეთის მეფე ყოფილიყო.

— არ ვიცი, ვუთხარი მე, — ამგვარ საკითხებში ნაკლებად ვერკვევი...

ერთხანს ვისაუბრეთ სხვადასხვა საკითხებზე, მეტე დამეშვიდობა და წავიდა. იმავე წუთს დამერი შემოვიდა ზემთან. ცოტა აღუღებელი ჩანდა:

— რაო, რა გითხრათ იმ მეღამ, აღბათ ზემზე გელაპარაკათ. რუსიარ გეტყვადათ, შეიძლება ებრაელიცა, გითხრათ, რაკი ოღესამი ვცხოვრობდი, ებრაელი ვგონივარ.

— პო, რალაქ მითხრა ამის მსგავსი, მაგრამ რა მნიშვნელობა აქვს?

— მე არ მინდა იღვტროთ, რომ მაშინ სწორი არ გითხარიო: წარმოშობით, რა თქმა უნდა, რუსი ვარ. დღეა მართლაც ებრაელი მყავდა, მაგრამ დღეს ამერიკის მოქალაქე ვახლავართ. ამიტომაც ვამბობდი, ამერიკელი ვარმეთქი.

— იუდეით მეტე, მე რაში მყითხებდი!

— არა, რა თქმა უნდა, მაგრამ უხერხელია, გენდამეხმე ტყელი არ უნდა თქვას.

— ენ ვაბრალებთ.

— არა, ხომ? მამ საკითხი ამოწერულია?

— დიას, აბა, როგორი...

ის გველაძეა დამერი კი წაივდა, მაგრამ ის დღე იყო და ის, სურგვი პეტროვიჩი ამის შემდეგ არ გამოჩენილა. იმის მაგივრად ინგლისელ გენერალთან რამდენიმე დღის შემდეგ სხვა მთარგმნელი ჩამოვიდა... ახლა უკვე პოლანელი.

სამარბახის სარდაფი...

ჭერ კიდე შეზინდებული არ იყო, რომ გენერალ ტიმბერლეიკის რეზიდენციაში წაგვიყვანეს. ერთი შეხედვით ვერც გაიგებდით, ეს რა შენობაში მოხედდით. საცხოვრებელ ბინას სრულიად არ ჰგავდა. გარშემო შესანიშნავი კიდეები იდგა. ეს კი ყველაზე უარესი იყო, რალაქ კანტარის მსგავსი. ვერ მიგხდოდა, რატომ მაინცა და მაინც ეს შენობა აირჩია მან თავის საცხოვრებელ ადგილად!

შესვლისთანავე წინ თვითონ გენერალი მოგვეგება. შალაღი, მხარბეჭიანი, მწითლური, თეთრი, სრულიად თეთრი თმებით. ისე კი ძალიან ახალგაზრდულად გამოიყურებოდა. მუქი მწვანე ფერის მუნდირი ეცვა, რომელსაც მარტო ოქროსფერი ასოები ეკვრა ეპოლეტებზე. იქვე იყვნენ მისი ინგლისელი და ფრანგი კოლეგები და უფროსი ოფიცრები, დაახლოებით 30 ვაჟი. მათ შორის 2 ქალი, მთარგმნელები, რომელთაგანაც ერთი ინგლისურად ლაპარაკობდა, მეორე ფრანგულად.

ეს ოფიციალური წვეულება ჩვენი დელეგაციის ჩასვლასთან დაკავშირებით მოაწყო ტიმბერლეიკმა, ამიტომ მთავარ ყურადღებას აქაც ჩვენ ვეთმობდნენ. ერთხანს მისაღებ დარბაზში ვისაუბრეთ. მეტე ტიმბერლეიკმა გამოაცხადა:

— ახლა რუს კოლეგებს უნდა გაეცნო ჩემი სასაბლის საიდუმლოება. დანარჩენებმა ეს უკვე იციან...

— გთხოვთ წამობრძანდეთ... მსგავსი ჩვენ და წინ გაგივლიდა. რამდენიმე ოთახის გაელის შემდეგ ძირს ჩავედით სარდაფში. აქ სულ სხვა სანახაობა გაიშალა ჩვენს თვალწინ. უხარმაზარი მარმარილოს დარბაზი, შესანიშნავი ავეჯი, ვამილი სუფრა, რომლის გარშემო შეკლერეებიანი ოფიციანტები აღდუსდუსებდნენ. ცისფერი მარმარილოს ყეღღები და კოლონები, უფრო მოღურჩო ფერის, პატარა ესტრადა და ძვირფასი სურათები, ყელღებზე ბროლის უხარმაზარი კედლები და მდიდრული კანდელაბრები რალაქ საზეიმო იერს აძლევდა ყველაფერს. მეტე ერთი საბთული კიდეე ძირს ჩავიწვიეთ, აქ თურმე უძველესი ლეონოების ერთ-ერთი ცნობილი საცავი ყოფილა. მსოფლიოს ყველა კუთხიდან ჰქონიათ სხვადასხვა ვიშის ლეონოები მოტანილი და სათუთად შენახული. ძირს კიდეე სამი საბთული იყო, სადაც უძველესი მფავრი სასმელების საუყუთესო კოლექცია ინახებოდა.

აი თურმე რატომ მოეწყო გენერალი ამ „აუერბახის სარდაფში“. მართალია ზევით კანტორის შენობას ვავდა, მაგრამ სამაგიეროდ ისეთ სიმდიდრეს აქდა, რომ სხვა რა სასახლე შეედრებოდა ამას! — *In vino veritas!* — წარმოსთქვა საზეიმოდ გენერალმა და ზევით აგვიყვანა. გზადაგზა კი ეს გვითხრა:

— ახლა ხომ მიხვდით ჩემს საიდუმლოებას, საიდან მოდის ლეონოები. ან ის ტოკაი საიდან ვანდა! აბრე რომ მეკონოდა, ასეთ სასახლეში მომიხდებოდა ცხოვრება, მეორე ფრონტს უფრო აღვე გაეხნილით.

მეტე ყველანი „სილფერ დარბაზში“ მივიწვიეს, წინასწარ განაწილებულ ადგილებზე დაკვსვეს და... ის იყო, რომ აქედან მოკიდებული სულ შხამად ამოშხდა იმდღევანდელი ტოკაის ნატერა...

სუფრაზე შესანიშნავი ლეონოები მოქონდათ, მე კი მხოლოდ იმ „ნანატრ ტოკაის“ მისხამდნენ...

... აბა, სუფრული საუბრის მოყოლა რა საინტერესოა! მთელი ამ ხნის განმავლობაში ტიმბერლეიკი სულ ბახტისის მდიდარი კოლეციის დემონსტრაციას ახდენდა. ინგლისელი და ფრანგი კოლეგების მიმართ კი ისეც ენაგესილიანობდა.

— კიდევ კარგი, — თქვა მან — ჩვენმა მოკავშირეებმა არ იციან ამ „ბახტისის სასახლის“ ამბები, თორემ ამასაც გერმანისავით ოთხ ზონად ვყოფდნენ და წილში შემოვიდიოდნენ.

შემდეგ, როცა ჩემი სადღერბჭელი დალა: მოვიდა ვადამეხვია და თან ასეთი რამ მითხრა: — რუსი და ამერიკელი ოფიცრები ასე მე-

გობრულად რომ ვებევიო, ისეთი განწყობი-
ლება მაქვს. თითქოს კუნთებს ვუსინჯავდეთ
ერთმანეთს.

მაშინ მოკავშირეთა ჭარბების წარმომადგენ-
ლები ვარეგნულად მაინც თავაზიანად ვხვდენ-
ბოდით; ასეთი სიტყვები კი პირველად ტომ-
ბერლეიკისაგან გავიგონე, მაგრამ არაფერი
მოთქვამს. ახლა კი იმ სიტყვებს რომ ვიგონებ,
ვხვდები „კუნთების მოსინჯვა“, მართლაც, მა-
შინ დაიწყე, როცა ჩვენი და დასავლეთელი
მოკავშირეების არმიები პირისპირ შეხვდნენ
ერთმანეთს.

მუსკა ხართეს და დარბაზში რომელიღაც
ნაცრობი სახეიმი მარნის პანგები გაისმა...

მერე, ვარე ესტრადისა, სინათლე ყველგან
ჩაქრა და მუსკის რიტმზე ნარნარი მოძრა-
ობით 30 თითქმის შიშველი ქალიშვილი ავი-
და სცენაზე. მე ადრეც მქონდა გავიანილი ამე-
რიკაში ძალიან პოპულარული ანსამბლ
„30 girls“-ის შესახებ, ახლა კი საყვარელი თვა-
ლით ვხედავდი ამას.

ეს ნამდვილი სიურპრიზი იყო! მაგიდაზე
ტანსაცმეა და მოწონების ყვირია ატუდა. ახ-
სამბლი რაღაც რიტმულ ცეკვას ასრულებდა.
გამოვივრდა, როგორ არჩევდნენ ყველას ასე
ერთნაირს; სიმალღობით მათი ფერითა და ვარცხ-
ნილობით, ვარეგნობით. შთი შთავარი ღირსება
ტანისა და სახის სელამაზეა. ვრაცეულობა,
სხვა დანარჩენი მდარე ხარისხის. ცეკვები ვულ-
გარულია და უფრო „შიშველი სხეულის გამო-
დენის“ სურვილს ემსახურება, ვიდრე ქორე-
ოგრაფიის ინტერესებს.

რამდენიმე ნომერი ამერიკელი ოფიცრების
საერთო მოწონების ყვირის ქვეშ ჩაატარეს.
მერე ტომბერლეიკმა დაიბაზა:

— აბა, ფერებო, ახლა ყველანი მაგიდას-
თან, მაგრამ არც ერთი ახალი სკამი! თვითონ
მოეწყვეთ სხვის სკამებზე, როგორ? ეს თქვე-
ნი ფანტაზიის საქმეა... „30 girls“ სიცილ-კის-
კისით გამოიქცა მაგიდასკენ, ჩვენ სამივენი ავი-
დგეთ, დადლილობა მოვიმიზებეთ და ტომბერ-
ლეიკის ხეწანა-მუდარის მიუხედავად, დაუყო-
ნებლად დატოვეთ მისი „ზახუსის სასახლე“.
ჩვენთან ერთად წამოვიდა ინგლისელი გენერა-
ლიც, ფრანგი დარჩა. ის ორი მთარგმნელი ქა-
ლიც ჩვენ შემოგვივრდნენ.

დარბაზიდან რომ გამოვდიოდით, ამერიკელ-
მა ოფიცრებმა სიცილი მოგვაცოცლეს,
წამოსვლისას, ჩვენმა ლეიტენანტმა უწყაო-
ფილოდ ჩაბურტყუნა:

— ყველაზე საინტერესო დროს კი წამოვე-
დი!

— ვაუშვი, ვაუშვაბული ხალხია, — უთხრა
პოლკოვნიკმა.

— ორივენი მართალი ბრძანდებით, —
ვთქვი მე. — თუმცა თვითონაც არ მესმოდა,
რა აზრი ჰქონდა ჩემს ნათქვამს.

ინგლისელი გენერალი წამოგვეწერა, თავის
მანქანაში ჩავესვია და წამოგვიყვანა. უკვე გვი-
ან იყო, მაგრამ მაინც სახლში შევსვით.

— საყვარელი ხალხია ეს ამერიკელები, —
სთქვა მან, ომის დროსაც სულ ასე ტურისტე-
ბივით იქცევიან...

სიტყვა „ტურისტ“ ესეც ისეთი ზიზღით ამ-
ზობდა, რომ ეტყობოდა რაღაც სპეციფიკურ
შინაარსს სუბედა მასში.

— ის ნამოღერიან ნაზღერაოც რომ დარჩა
— გაიყვრდა გენერალმა — ოღონდ ზრანჯს
ასეთ თავგადასავლებს ნუ მოაკლებ და...

მერე რაღაც სისამელები გახსნა და თითო
ჭიკა დაგვადევინა.

ესეც აღბათ იმ „ზახუსის სასახლიდან“ იქნე-
ბოდა მოტრედილი. ცოტა ხნის შემდეგ მასპინ-
ძელს დავემშვიდობეთ და წამოვედი. ჩვენი
სახლიც იქვე იყო, ოთახში რომ შევიღობდით
ლეიტენანტმა ერთხელ კიდევ გამოსთქვა თა-
ვისი უმწუფოფილგება:

— რომ დავრჩენილიყავით, ვითომ რა იქნე-
ბოდა?

— დაიწეო და დაიბნე! ბეჭებს ნუ ლაპარა-
კობ! — დატუქსა პოლკოვნიკმა.

— არის ძალი და ტყბილი სიზმრები! — მი-
უგო ლეიტენანტმა და კარი მიიხურა.

თეთრი ნიღაზარი...

მეორე დღეს დღიდანვე შევედგეთ მე-
შაობას. პოლკოვნიკს რაღაც სხვა საქმე ჰქონ-
და და თავის მთარგმნელიანად ისე გაქრა, რომ
მთელი დღე არ მინახავს. სამაგიეროდ დაშვარი
არ მშორდებოდა. ჯერ დავათვალიერეთ ყვე-
ლაფერი, მოვიარეთ უზარმაზარი მიწისქვეშა
ანგარები, პირველად რომ ერთ-ერთ ასეთ წარ-
გებობაში შევიდით, შორიდანვე რაღაც ვრ-
გვგენი მოგვინმა, რაც უფრო ვუახლოვდებ-
ოდით იმ შენობას, გვგენი უფრო ძლიერდებ-
ოდა. შემდეგ ჩვენს თვალწინ ასეთი სანახა-
ობა გადაიშალა: როგორც უკვე ვიცავით, უზ-
არმაზარ სამშრომლო ოთხმყარეად იღვა საბუ-
დი მანქანები, სულ, როგორც დამეტი ამბობ-
და, სამი ათასამდე. სამი ათასი მეტი ღერე ზა-
ლათებში ჩაცმული შემანქანე ბეჭდავდა გერ-
მანულ დოკუმენტებს. სამი ათას მანქანას ერ-
თად გაქონდა გუგუნი. მართლაც ისეთი შთა-
ბეჭდილება იყო, თითქოს საბუქდი მანქანები
კი არა, სამი ათასი ტუვიამფრქვევი დაეყენე-
ბინათ და ტუვიებს უმწვდნენ გერმანულ ნა-
ცისტებს. ერთ დარბაზში ასულეს იღებდნენ
დოკუმენტებიდან. მეორე დარბაზშიც ასიოდ
შემანქანე იქდა და უკვე ინგლისურად თარ-
გმნილ დოკუმენტებს ბეჭდავდნენ. შესამეში
როტორებზე ამრავლებდნენ უკვე გამზადებულ
საბუთებს.

მერე მიწისქვეშა გვიარბით სხვა სამაქროში გა-

დავედით. აქ სრული სიჩქმე სუფევდა, მხოლოდ ქალაქლების ისეთ ყრუ შრიალი ისმოდა. გარკვევითად, საღიდა ახლო მდინარე მივიღებო. აქ ორასამდე თანამშრომელი ქალი და ცაცი თარგმნიდა დოკუმენტებს ინგლისურ და ფრანგულ ენაზე...

სხვა დარბაზებშიც დოკუმენტები... ზღვა დოკუმენტებისა!... აქაც ისხდნენ, არჩევდნენ, ახარისხებდნენ, ყუვისფერ მუყაოს ყდებში აღადგებდნენ და საღიდა ავხავნიდნენ ისე, რომ ქალაქლების ამ ნიაღვარს საზღვარი არ უჩანდა.

— სულ რამდენი დოკუმენტი იქნება შეგროვილი? — ვკითხე დამპყრობელი...

— ემშობა იცი! — ჩაიქნია მან ზელი, — ჩვენ ჯერ წონით ვიღებთ მათ. დღემდე რამდენადაც ვიცი სამათას ზეთის ტონა დოკუმენტია აქ შეგროვილი. ახლაც ყოველდღე მოაქვთ ათარბელები.

— იცით როგორ ავროვებდნენ მათ?

— როგორ არა, ამერიკას და ინგლისის არმიების ყოველ შენაერთთან იყო გერმანული ენის საუკეთესო მცოდნეთა სპეციალური სამხედრო საველე რაზმები, რომელთაც ეს ვეალებოდათ. მათ მუშაობას ხელმძღვანელობდა პოლკოვნიკი რ. საოტი. მეც მის განყოფილებაში ვმუშაობდი. გერმანელებმა, უნდა ვითხრობო, ამ მხრივ მდიდარი მემკვიდრეობა დაგვიტოვეს. ჩვენ უამრავ დოკუმენტებს ვხოულობდით განადგურებული გერმანელი არმიების შტაბებში, მთავრობისა და სხვადასხვა ორგანიზაციების შენობებში, უმთავრესად კი გამოქვეპბულებსა და კატაკომბებში გადაამოძღვლეს. ან მიწაში ჩამარბულს... მთი მავალი-თად, რომენბერგის მთელი პირადი თუ საშა-ხურებრივი მიმოწერა ბავარიის ერთ-ერთ სასახლეში აღმოჩნდა ყალბ კედლებს იქით შენახული. სამხედრო საქარო ფლოტისა და გერმანის სამინისტროს მთელი არქივი ბავარიის აღბებში ვიპოვეთ. ჩვენ იგი ბერპტეს-გადენში გადავიტანეთ და იქ დავამუშავეთ. ადრე ყველა არმიის თავისი ზონა ჰქონდა მიწენილი, სადაც ეს დოკუმენტები გროვდებოდა. მერე რაც პროცესის მზადება დაიწყო, ეს ცენტრი შეიქმნა — Ministerial Collekting Searwise აქ გროვდება და მუშავდება ყველაფერი.

— ვითომ ყველაფერი?

— რა თქმა უნდა, რაკი ეს ცენტრალური ბუნქტია...

— საგარეო საქმეთა სამინისტროს დოკუმენტებიც?

— რაც ხელთ ვიგდეთ, ცხადია...

— მე ვიცი, რომ ეს დოკუმენტები მთლიანდ თქვენს ზელშია...

— თუ ასეა. აქ იქნება...

— მე მინდა ვნახო...

— ვნახათ... ჯერ წესრიგში მოვიყვანო...

— არა, მე შემიძლია ისე ვნახო...

— ყოველ შემთხვევაში დღეს! არ შემიძლება... არც ვიცი ცალკე თუ მისი გამორკვევია...

გაივიგებ და ზელ გეტყვიო...

— ქარგი, ზელ იყოს. უმაღლესი სარდლობის დოკუმენტებოც, თუ შეიძლება...

— ის დოკუმენტები სხვა ეწყების ზელთია...

— უწყება სულერთია, ოღონდ ვნახო...

— ქარგი, ამასაც გავიგებო...

ვიტოდი რასაც „გაიგებდა“. ეს სწორედ ის დოკუმენტები იყო, მარბერგსა და ფლესბერგში რომ ჰქონდათ შენახული. ისე კი, უნდაოდათ შობაბუდილება შეეჭმნათ, თითქოს ყველა დოკუმენტი აქ იყო, როგორც ჩანდა, დაშერი არ მოელოდა ასე დაიენებით რომ მოეთხოვლით იმ დოკუმენტებს, ამორკმაც დამატარებდა ასე თავისუფლად ამ პალატებში, აქაოდა, ზომ ზედათ, რამდენი დოკუმენტები გვაქვს შეგროვილიო.

— არც მეორე და მესამე დღეს გაირკვა რამე. ჩემ დაიენებულ კითხვაზე: სად არის საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და უმაღლესი სარდლობის დოკუმენტები! — ერთსა და იმავე პასუხს მაძლევენ. დოკუმენტები ჯერ მთლიანდ დამარსხებელი არ არის, ყველაფერი ერთადაა და ებებეთ, რაც ვაინტერესებო. მაგრამ, აბა ებებეთ სამი ათას ზეთის ტონა დოკუმენტებში ის, რაც თქვენ ვინდათ! მერე ვთხოვე საშუალება მომეცით საღამოთაც ვიმუშავო-მეთქი, მაგრამ უარი მითხრეს წესი არ არის, საღამოობით ყველა ოთახი იღუქება და ამას ვერ ვიხამთო. ისე კი, რა უნდა მოქსწრო! რაც შეეძლო, ვცდილობდი დროს ამ დამეკარგა, მაგრამ წუთებმა და საათებს მალეო ზომ ვერ გაწერაქ...

... მთელი ამ ხნის განმავლობაში დამერი ერთი წუთითაც არ მშორდებოდა და სულ იმაში მიჩინებდა, ზედათ, რამდენი დოკუმენტი გვაქვსო. ერთი ისიც ვკითხა, ჩვენებს რამდენი ჰქონდათ! გერმანიის და მისი სატელეტების ყველა დედაქალაქი ჩვენებმა აიღეს: ბერლინი, ბუქარესტი, სოფია, ბუდაპეშტი, აგრეთვე ვარშავა, ვენა, პრაღა... 5 წლის განმავლობაში ვანუწყებდოვ გროვებოდა ნადავილი დოკუმენტები. ეს დოკუმენტები გარდა საღამო-ვერეო განყოფილებისა, ჩვენც მოკვდიოდა და დაახლოვებით მიანც ჰქონდა წარმოდგენილი მათი რაოდენობა და მნიშვნელობა

ამ დოკუმენტებს, მართლაც, უდიდესი როლი უნდა ეთამაშათ პიტლერელთა მერე ჩაღუნულ დანაშაულის გამოკვლევაში, თუ მათ ნამდილი ას ერგახის „წულით რღუნა“ ვერ გამოწვივს, ქალაქების ახეთი ნიაღვარი მაინც წაღუკავდა მათ ნამთებს. როცა ისინი ამ საშინელ დოკუმენტებს ავროვებდნენ და მალა-

დარდოვან სიტყვებს წარმოსთქვამდნენ, არც დიქრობდნენ, რომ ყოველივე ამას საშინელო სამსაყვარო და მარადიული შერევენდა მოყვებოდა: პირიქით თავს ისტორიის უღელეს ადამიანებად თვლიდნენ და ცინიკურ გულახდილობამდე მოსყვადათ იმ „სულღატო სუბსტანციის“ არსს, რამაც მათი მოძღვრების საფუძვლები შექმნა...

ისტორიის ყველა დიდი საქმე სისხლით იწერებოდა, — ამბობდნენ ისინი და გულმოდგინედ აწახადებდნენ ახალ სისხლიან წარღვნას. იმის ნაკედად, რომ ერის ხასიათის კარგი თვისებები განვეითარებინათ, ომებისა და მტაცებლობისაკენ მოუწოდებდნენ მას. შემდეგ სამხედრო-ოპერაციულ გეგმებსაც აღგენდნენ სხვათა მიწა-წყლის დასაპყრობად. სალოცავ ზატადაც ისინი ქუავდით, ვინც ამგვარი თარუსით ისახელა: თავი: ალექსანდრე მაკედონელი, ჩინების ხანი, თემურ ლენგი, ფრიდრიხ დიდი, ნაპოლეონი და სხვები. ისინი რომ დიდების შარკავანდილთა მოსაყვანენ შათ სახელეს, ეს გარკვევია, მაგრამ მე ის შეივარს, რომ ისტორიაც თავს იწონებს იმ ნაღბო-კაცებითა და მტაცებლებებით? მკვლევრებსაც იმათ უღდამენ, შემორჩალურ მუხუდუმებსაც უშარბათვენ და სქელტანინან მონოგრაფიებსაც უხვად უძღვნიან შათ „გმირულ სახელებს“.

სახელწმიფო დოკუმენტების მთელი ეს ნიღვარიც ამ მტაცებლობის გამართლებას ან შენიღბვას ცდილობს. ის, რისი გამხელაც სირცხვილია, თავს სირაქველმასავით მალავს სიღაში და ზედაც აწერს: „საიდუმლო“, „სრულიად საიდუმლო“, „სახელწმიფო საიდუმლო საქმე“ და ა.შ. საბოლოო ანგარიში კი საიდუმლოდ არაფერი რჩება და მთელი ეს სიბზნელე შემამარწყუნებელი დოკუმენტების მღვრიე ნაკადოდ მიედინება კაცობრიობის წინაშე...

მერე მათ გადაბეჭდვენ, დასტამბავენ, მაგარ მუყაოს ყდებს გაუყუთებენ, ოქროთილ მოავარაყებენ და ვაზნებივით ჩაალაგებენ წიგნების თაროებზე. ამათ მთელ და სისამაგლეს ისტორია დეარქმევა და დაუსრულებლად იხანგრძლივებს დროში, რათა ისევ იმ „შხამიანი ნეტარით“ მოსწამლონ კაცთა გონება...

გაბზარულ ღიმილი...

ამ უსიამო ფიქრებს, ასევე უსიამოვნო ამომსფერო დაემოხვა. იმ დღეს სადილად ინგლისელი გენერლის სტუმრები ეყავით. აქ სულ სხვა წესრიგი იყო: ოფიციალური, სერვიოზული, აწონილ-დაწონილი, ყველაფერი წინასწარ გათვალისწინებული და ზუსტად განსაზღვრული. ეს ყველას გადმოგველო და ჩვენი ნურბრელი დავიწყეთ სუბარჩი. ტიმბერლეიკი ლატანჯა ასეთი გამოზომილი წესრიგით, განზე გამიბზო და მიიხრა:

— არ მიყვარს ინგლისელ კოლეგასთან დროს ტარება. ყველაფერს დიპლომატიის წესით აეთმებენ. მე ჯარისკაცი ვარ და მას ვერ ვიტან, მოკრძავე რაგვარც ამ წესებსას და ჩემთან წაიდეო.

მადლობა მოგახსენე და გარემოების მიხედვით მეც ზედმეტად სერიოზული გამომეტყველება მივიღე. არასოდეს არ მიყვარდა ანდახა, რომელ ქვეყანაში მიხვალ, აქაური ქუდი და იხურეო, მაგრამ თურმე ესეც საჭირო ყოფილა...

მხოლოდ ფრანგ გენერალს ეხერა თავისი ქუდი. ხან ერთთან მივიღოდა, ხან მეორესთან, ხამამულა ლაბარაკობდა და თავისუფლად იცინოდა. სხვები მაინც ნურბრელი უმასუბზნდნენ. ეს სენი მართლაც გადამძღები ყოფილა და ჩქარა იმანაც დაეწია ხმას.

მაგადასთან რომ მიგვიწვიეს, ყველამ წინასწარ განსაზღვრულ ადგილს მივაფერეთ. ცარიელ სუფრაზე ყოველ სკამის წინ მხოლოდ თითო ცარიელი თეფში, კრავა და დანა-ჩანგალი იდო, შეშაშა ღვინის ბოთლები და ყვავილები. დღევანე თუ არა, მაშინვე თვალში მეცა, რომ წინ ისეც ის დასაქცივი „ტოკაი“ მდებარე. ჩემს გვერდით ტიმბერლეიკი დაჯდა მეორე მხარეს რუსი ლეიტენანტი.

— ასეთ სიტუაციაში არც იცი, თვითონ უნდა იილო ინიციატივა, თუ ბრძანებას უყადო, — მიჩურჩულა ტიმბერლეიკმა.

— როგორი ჩანს, უნდა დაველოდოთ რა მოხდება, — ვუპასუხე მე.

— პო, მართალია, ორიენტაცია ბრძოლის ველზე! — წარმოსთქვა მან და დემონსტრატულად გულზელი დააკრთვა. ეს ფრანგმა გენერალმა შენიღვა და მაშინვე ესროტა:

— კოლეგა, ფრანგი ნაპოლეონის პოზა არ უხდება ამერიკელ გენერალს! ტიმბერლეიკმა ხელები ჩამოშევა, ინგლისელი გენერალი კანდაკებასავით იქდა და ტურზე გაზხარული ღიმილი უთამაშებდა. ეს ღიმილი რომ არა, ვიფიქრებდი, ლოცულობა-მეთქი.

— იქნებ ჩვენ შეივით უნდა დაეისხათ ღვინო, — მიჩურჩულა ლეიტენანტმა.

— რა დროს ღვინოა ვერ არაფერი მოუტანიათ.

მერე ლივრებში გამოწყობილმა მსახურებმა რაღაც წვინანი საქმელი შემოიტანეს. ტიმბერლეიკი უფრო მოიღუმა, მაგრამ ზრდილობისათვის მაინც „სიამოვნებით“ მიიჩთვა. ხუთი წუთის საქმეს აქ რატომღაც ნახევარ საათზე მეტს მოგუნდით. ყველა ჩუმად იქდა და ხელებდა თავის წილ სითხეს. მხოლოდ ფრანგი თუ გადაღლამარაკებდა მუზობლებს რამეს. მერე თვლემები გამოცვალა, კიდევ რაღაც მოიტანეს და ახლა ამაზე გადავედით. ისევ სიბრემე; და აქა-იქ მოგუდული ჩურჩული.

— ეს ღვინობა ტყუილად დგას? — წამ-
ჩურჩულა მოთმენელმა ლეიტენანტმა.

— მოიცაო, ალბათ ამის დროც მოვა!

— ჩინებულა, ჩინებულა! — აქებდა კერძს
ფრანგი.

— დიახ, საუცხოო რამეა, — დაუდასტურა
ტიმბერლეიკმა. ეს ერთადერთი რეპლიკა იყო
ჯერჯერობით, რაც მთელი საათის განმავლობა-
ში წარმოსთქვა მან. მერე ისევ რაღაც მოიტა-
ნეს და სუფრაზე სინთუმ ჩამოიარდა. მსახუ-
რები ახლა უფრო ზეპარ-ზეპარა შემოდინდნენ
და ცელიდნენ თევზებს. ბოთლები კი ისევ
ხელსუფლებლად ეწყო. ბოლის რაღაც უკემუ-
რი დესერტიც მოაყალღეს.

— შირა, აწი ღვინო ვის რათ უნდა, — გა-
დაიწყებოდა იმედი ლეიტენანტმა.

უცანასუნლად ნაყინიც დაგვიდგეს წინ და
ჩემმა მეზობელმა უნდევოდ ამოიხარა.

ამასაც რომ მოერჩით, ინგლისელმა სიგარას
მოუკიდა და გააბოლა. იმავე წუთს მსახურებმა
ჩამოიარეს და ვერცხლის ღანგარზე დაწყობი-
ლი სიგარები მოგაწოდეს. ჩვენც გააბობოლეთ.
ვიღაცას ხველება აუტყდა. მერე ტიმბერლე-
იკს რაღაც უჩურჩულეს. ტიმბერლეიკმა თავა-
ცურ შეიკვია და ხმამაღლა გაიცინა. მერე ჩემ-
სკენ გადმოიხარა და შეუბნება:

— პოლკოვნიკ ტომპსონს თამბაქო არასო-
დეს მოუწევია, მაგრამ ახლა ის შექანიკურად
ღაემორჩილა საერთო მოქმედებას, რომ კი-
ნაღამ დაახარჩო ბოლმა.

ინგლისელი გენერალი ისევ დუმდა და სი-
გარას აბოლებდა. ნამწვავი საფერფლემი და-
დო თუ არა, მსახური მაშინვე ეცა და გაიტა-
ნა. ჩვენც დაედეთ სიგარის ნარჩენები და ისი-
ნიც გააქრეს მაგიდიდან.

ამის შემდეგ ინგლისელმა გენერალმა, რო-
გორც იქნა, მის წინ დადგმულ ბოთლს ხელი
წაიკო და ბოლის ქიქამი სისხლივით წითე-
ლი ღვინო ჩასხა. სხვებთანაც მაშინვე გაი-
ნდნენ მსახურები და ქიქები აავსეს. მე, რა
თქმა უნდა, ისევ „ტოკაი“ მერგო.

ინგლისელი ფეხზე წამოდგა და ყალბი, პა-
თეტაიკური ხმით შესძახა The King! — შეჯი...
ყალბანი ფეხზე წამოვიციედიო და დაე-
ლოთ.

ინგლისელმა მეორედ შეავსო ქიქა და კა-
ლინინის სადღეგრძელო დალია. მეორეს მე-
სამე მოუკიდა — ტრემინისა. ფრანგები არც ინ-
გლისელს „გახსენებია“...

ნაყინის შემდეგ ეს შავარი „ტოკაი“ არც-
თუ ისე სასიამოვნო იყო, მაგრამ ახლა ამას
ვინ დაეძებდა. მაგიდა უცებ ახმაურდა. ისეთი
შთაბეჭდილება იყო, თითქმის ენაზე ბოქლომეზა
აგუბნეს. მერე ტიმბერლეიკი ადგა, მასპინ-
ძელს მადლობა გადაუხადა და ავიშალეთ.
ერთხანს კიდევ ვიღვით ქვუფგუფად და წა-

მოვედიო. ტიმბერლეიკი ჩავაიციედა. ახლა
ჩემთან წამოდითო, მაგრამ არ გაუფრევით. თუ
ასეა, საღამოთი ვამოვივლიო...
გენერალის ხმა

ორმაგი განმარტება...

საღამოთი მართლაც მომადგა ტიმბერლეიკის
მანქანა და ელაც ამერკელმა ლეიტენანტმა
წამოყვანა მასთან. „ხოლო“ შემიატიეეს. აქ
უცებ რამდენიმე ამერკელი ოფიცერი იყო,
მათ შორის ნიუტონიც. ერთიანი ბილიარდის თა-
მამობდნენ მეზობელ ოთახში, მეორენი ქაღ-
რაკს მოსხდომოდნენ, სხვები იდგნენ დაბ-
ლთან და ვისკის ექანებოდნენ. ტიმბერლეიკი,
ნიუტონი და მე ერთ მყუდრო ადგილას მოვე-
თავადით. წინ აქაც ვიკი დაგვიდგეს. თუ შინ-
ვეული არა ხარ ვაკო, ეს ისეთი საშაგული სას-
შელია, რომ დიდი გვირგვინით თუ ერთ ქი-
ქას მოერევიო. ტიმბერლეიკმა შეინიშნა როგორ
ეიტანებოდი და სხვა რამეს ბოძ არ დაღვე-
თო — შემეკითხა. ჩემი საყვარელი ანანასის
წვენი ვთხოვე. ირონიულად შემომხედა, ეს რა
ქარისკაცის საქმეაო. მე ვისკის დაღვევაზე უკ-
ეთ მის ირონიას ეიტანიდი და მთელი საღამო
ანანასის წვენის მეტს არაფერს გავყარებოვარ.

იქნებ „ტოკაი“ მოვატანინოთ, — შეითხა ტიმ-
ბერლეიკმა და მე სიცილი წამსკდა. ახლა კი
უკამბე, ტოკაიზე სრულიადაც არ ვგვადებო,
მაგრამ ერთხელ რომ შემთხვევით ეთქვი, იმის
შემდეგ შემგალოთ-მთქვი ამ სასმელს. ამაზე
თვითონაც ბევრი იცინა.

— მე თქვენთან საუბარი მინდა, — სთქვა
ტიმბერლეიკმა. პირველად ვხედები საბჭოთა
ოფიცერს. ვინ იცის, შემდეგ როდის მომეცება
ასეთი შემთხვევა, ბევრი რამ მაინტერესებს.

— თუკი შევძლებ თქვენი ცნობისმოყვარე-
ობის დაკმაყოფილებას, სიამოვნებით, — ვუპა-
სუბე მე.

— ოო, თუ ასეა, იმდენ კოხებას მოგცემო,
იქნებ სანანებელიც გავიხდეთ ეს თავაზია-
ნობა!

— არა უშავს, გავუძლებ...

ჯერ თვითონ მოუკიდა, როგორ იყო აღტაცე-
ბული საბჭოთა არმიის წარმატებით. როცა
გერმანელებმა ელგას და კავკასიას მიალწი-
ეს, უცებ აღარც შეგონა ვარდატების თუ მო-
ახდენდითო, — თქვა მან და განაგრძო:

— სტალინგრადმა განმაცვიფრა. სიმარცხის
ასეთი დაყვის სხვა მავალითის დასახელება
გამასწავლებდა კიდევ ეს საოცრება!

— სასწაულია პირდაპირ, სასწაული. — ჩა-
ტობო ნიუტონმა და ვისკის ქიქა ბოლომდე
დასცლია.

— დადი ამტანი ხალხი ხართ, — ჩამოართვა
სიტყვა ტიმბერლეიკმა. გერმანელები მოტყუ-

დნენ თქვენი ძალების შეფასებაში. ჩვენც უნდა პირდაპირ ვთხოვრათ, ჩვენც მოვტყუვდეთ, ამერიკელები და ინგლისელები.

— თქვენ რატომ, განა იმთავითვე არ იცოდით, როგორ მოკავშირეებთან გქონდათ საქმე?

— როგორც ჩანს, არა, თორემ ომის შედეგები ასეთი არ იქნებოდა.

— არ მოვლოდი, რომ ომი მოკავშირეთა გამარჯვებით დამთავრდებოდა?

— როგორ არა, მაგრამ ჩვენ შეგვეძლო ორმაგი გამარჯვება მოგვეპოვებინა.

მე ვერ ვერ მივხვდი, რას ნიშნავდა ეს „ორმაგი გამარჯვება“. შემდეგ კი ტიმბერლეივის ნათქვამიდან გავიგე ყველაფერი.

— იცით, — სთქვა მან — მე ქარისკაცი ვარ და პირდაპირი ლაპარაკი მიყვარს. პირიქით მეყვარება პოლიტიკოსება და დიპლომატები. მოყვებიან რაღაცას შიკოტელ-მოკოტელად, ხლართავენ ინტრიგების ქსელს, მერე საქმე რომ ცუდად წაუვთ და თვითონვე გაეხვევიან ამ ქსელში, ყველაფერს სამხედროებს გადააბრალებენ. მე მწამს, რომ ომის დროს სახელმწიფოს სამხედრო პირები უნდა მართავდნენ და არა პოლიტიკოსები, დიპლომატები მაშინვე ფრონტზე უნდა გაგზავნიონ რიგით ქარისკაცებად, რომ ნათქვამი რას ნიშნავს ბრძოლა.

— მაინც რას ნიშნავს ეს „ორმაგი გამარჯვება“, თქვენ რომ ბრძანეთ, — შევეკოთზე ტიმბერლეივის.

— უბრალო რამეს, ორივეს დამარცხებას — როგორც გერმანელების, ისე თქვენს.

— ჩინეი? რატომ! აქი მოკავშირეები ვიყავით?

— დროებით, ჩემო მეგობარო, დროებით. გარეშობის გამო და არა პრინციპებისა, პოლიტიკოსებმა ამას თავი ვერ გაართვეს და ისე გამოვიდა, რომ ერთი ძლიერი მოწინააღმდეგე დამარცხდეს, მაგრამ უფრო ძლიერი გავიჩინეთ: ახლა კი თითქმის მთელი ევროპა წითლების გავლენის ქვეშ მოქცეა. თქვენ დღეს უფრო ძლიერნი ხართ, ვიდრე ომის დაწყების დროს, ასე თუ ვაკრძელებ, ვინ იცის, სადამდე მივა საქმე...

— ომი თქვენ მოიგეთ, აბა, ჩვენ რა? — ისევ ჩაუბრუნო ნიუტონმა, რომელსაც ვისკი ისე მოეკიდა, რომ უკვე ძილს ებრძოდა.

— ასეა, — დაუფრა კვრი ტიმბერლეივი — წარღვნა რომ დამთავრდა მდინარის ერთ ნაპირზე თქვენ გამოხვდით, შეორატე ინგლისელები, ჩვენ კი მესამე ნაპირი დავეტოვეთ. სხვათა შორის, ფრანგებსაც. — დაუმატა მან.

ახლა მეც მივხვდი რატომ მითხრა ტიმბერლეივი იმ დღეს, კენტებს ეუსინჯავთ ერთმანეთს. ამიტომაც ვთხოვ:

— თქვენზე რომ ყოფილიყო დამოკიდებელი, როგორ მოიქცეოდით?

— გახედულად, რა თქმა უნდა! ტიმბერლეივი გზავდებოდა. როცა თქვენ ელდინგსონს დაეპირფიცადით, ჩვენ მაშინ უნდა გავგეხსნა მეორე ფრონტი. გერმანია ვერ გავიძლებოდა ევროპაში, ან არც იბრძოლებოდა ჩვენს წინააღმდეგ ისე მონდომებით, როგორც აღმოსავლეთში. ამიტომ წინ სწრაფად წავიდოდით და თქვენებს ელბასთან კი არ შეეხებებოდით, არამედ საღმე, მოსკოვთან ახლოს...

— დარწმუნებული ხართ, რომ ამას შესაძლებელია?

— რა თქმა უნდა!

— მაშინ თქვენმა ინგლისელმა კოლეგებმა რატომ მოახდინეს დენიერტის ევაკუაცია?

— ეს პოლიტიკოსების ბრალი იყო. ისინი შეუდნენ. ჩვენ რომ მთელი ძალებით დავხმარებოდით ფრანგებს შვეინოს ხაზზე, გერმანელები ლამაზზე ვერ გამოვიდოდნენ.

— ბრუტლენტის მთავრობამ არ მოახდინა ძალების სწრაფი მობოლოზაცია, — გააბოლოვალი ნიუტონმა, — ამერიკელმა პოლიტიკოსებმა საერთოდ, ასე იციან, თუ ზურგი არ ეწვიეთ, ფიქრობენ, რომ შეიძლება არ იქნარონ ზურგი რომ აეწევათ. მერე ეშინიათ. ვაი თუ უარები მოგვივიდესო. ამასობაში მოწინააღმდეგეს არ ძინავს. ის უფრო სწრაფად მოქმედებს. ჩვენ კი მერე ვივებთ, რომ დავაგვიანეთ ასეა. ამერიკელები ყოველთვის აგვიანებენ.

— ინგლისელები? ინგლისელები უარესები არიან, — განავრძობ ისევ ტიმბერლეივი. — სანამ ლონდონს ეუმბრატი არ დაეყარეს. მბრტანეთის ლომმა არ გაიღვიძა. მერე კი მორთო ღრიალი, მაგრამ დენიერტში მაინც მოკვდით კედლი. ასეა, ჩემო კარგო, პოლიტიკოსებმა დიპლომატობა დაიწყეს, დიპლომატებმა — პოლიტიკოსობა, მერე სამხედროებიც გამოლიტოვდნენ და... ისევ შედეგი!

სამხედროების „გამოლიტოვებაზე“ რომ ამბობდა, თავისი ვრძელი ხელებით ისეთ მსხვილი წრე შემოხაზა ჰაერში, რომ მაშინვე მივხვდი, ჩარჩოლს რომ გულისხმობდა. ამაზე ნიუტონმავე ეშმაკურად ჩაიციინა და ნაშინარევი ხმით ჩაერთო:

— როცა პოლიტიკა კოჭლობს, სამხედროებმა რა უნდა ქნან, — არც ეს მინიშნება იწვევდა ორგევარ აზრს, ისედაც ცხადი იყო, ეს ეხებოდა ეს სიტყვა „კოჭლობს“.

— ამიტომაც ვაგვიანებთ ყოველთვის, — დაასცინა ტიმბერლეივი.

სიტყვას „ყოველთვის“ ისე ხშირად ხმარობდა, რომ მინდოდა დამეხუსტებინა.

— როდის ყოველთვის?

— ჯერ 1933 წლიდან 1939 წლამდე. გერმანია ჩვენს თვალწინ იარაღდებოდა, ჩვენ კი მხოლოდ სიტყვებს წარმოვითქვამდით. მერე 1939

წლიდან 1941 წლამდე. გერმანიისათვის ისე უნდა მოგვემტკიცა კბილი დასავლეთში, რომ აღმოსავლეთისაკენ ებრუნებინა პირი. 1941 წლიდან 1944 წლამდე კი ვიდრე თქვენ ვეროპაში არ შევბრუნდით, ჩვენ ხელი არ გავაჩნებოთ. მეტრე გადასტყვის კონტინენტზე დესანტები, მაგრამ უკვე გვიან იყო.

— არც მეტრე იყო გვიან, თუ ვადაწვევებ ნაბიჯს ვადავდგამდით, — ისევე ჩაერთო ლაპარაკში ნიურნოი. ყოველ რეპლიკის შემდეგ იგი ისევე თითო ჭიჭი ვისკს იმატებდა და ძილი თანადთან ეკიდებოდა. მე ამ ატელახდილ საუბარისათვის მინდოდა გვერდი ამეგლო, თანაც დაღლილი ვიყავი, ბოდში მოვითხოვე და წამოვედი.

ისევე იმ კაბიტანმა გამომაყილა...

მეტყველი პარანო...

მეორე დღეს ისევე დოკუმენტების ჩხრეკას შევედევნი. დაშერი ჩატომდაც ვანსაუბრებულ გულმოდგინეობას იჩენდა. მიმართულება-საც ის მიუარანებდა, საით წავსვლიყავი. იმდენი მოახერხა, რომ ერთ ძველებურ კარდასთან მიმიყვანა, ვითომ შემთხვევით.

— აი აქ ვნახოთ, მე შვინი საგარეო საქმეთა სამინისტროს დოკუმენტები აქ უნდა იყოს, — მოიხრა მან და კარაღა დაშალა.

მართლაც ასე იყო. დამიწვე დოკუმენტების თვალერება. 12 საათის საუბრემდე ისე ვათვალიერე ეს ქაღალდები, რომ დაშერი არ მომშორებია. საუბრის შემდეგ ისევე დაებრუნდი და ორიოდე საათი ვიმუშავე. არაფერი მნიშვნელოვანი.

— არ დიდალეთ? — მკითხა დაშერმა.

— არა, დრო ისედაც ცოტა მაქვს.

— აკი ამბობდით, საგარეო საქმეთა სამინისტროს დოკუმენტები აქ არ არისო, აი ხომ ხედავთ?

— ვერჯერობით დიდ ვერაფერს ვხედავ. აქ უმთავრესად შინა საქანცელარაიო მიმოიწერა...

— რაც არის, ეს არის, — აიჩნება მხრები მან.

მე მაშინვე მივხედი, რომ ეს დოკუმენტები მარტურგლიდან გადმოიტანეს თვალის ასახვევად. უმნიშვნელო რამ გაიმეტეს, ოღონდ დამტკიცებინათ, რომ ყველა დოკუმენტს აქ კასელში უყრიან თავს. ერთ რამეში მოტყუდნენ მხოლოდ, რამაც მაშინვე მიმახვედრა, რომ ეს მასალები ჩამოტანილია და არა აქ დამუშავებელი. კასელში დამუშავებულ დოკუმენტებს შიფერი ასეთი ჰქონდა „MCC“, ხოლო იმ კარაღში მოთავსებულ დოკუმენტს მხოლოდ „M“ (Marburg).

— დაიღებოდით, წვაიღეთ, — ისევე შემომიჩნდა დაშერი.

— არა, არ დავდლილვარ.

იქნებ შემოაბის ჩასიათი გამოიცვალდით. ეს დოკუმენტები ხეალაც აქ იქნება: ახლა კი ფილმების სექტორში წვაიღეთ.

რაკი შევატყვე, ძალიან უნდოდა, რომ ამ კარდას მოვშორებოდი, არ ვაწყენენ ისევე გავიარეთ დერეფნები. ნახევარსაბანელებული ლაბორინთები და ერთერთი ოთახი. თან შევჩერებდი. დამეშამა დააკეცა.

— მობრძანდით! — გაისმა ხმა შიგნიდან.

ჩაბნელებულ დარბაზში შევედიო. სამხედრო მარშების ხმა ისმოდა ევრანზე. გერმანული ჯარისკაცები მიაბიჯებდნენ. მრგვალ მაგიდასთან ამერიკელი ოფიცერი და ორი, სამხედრო ფორმადი გამოწყობილი ქალიშვილი იჯდა. დამეშამა წარმადგინა თუ არა, დარბაზში სინათლე აანთეს.

— სასიამოვნოა, მობრძანდით, რას იხებებოთ, — მომმართა თავახიანად ოფიცერმა.

— არაფერს, თუ შეიძლება თქვენთან ერთად ვუყურებოთ, — უბასუხა ჩემს მაგივრად დაშერმა.

— საიამოვნებოთ, დაბრძანდით...

დარბაზში სინათლე ისევე ჩაქრა და სერათის ჩვენება ვანაგრძეს. ისევე გერმანული ჯარისკაცები მიაბიჯებდნენ. მეტრე ესეხლებიც წამოვიდნენ რკინის მუზარადებით. უცებ მალაღი ტრიბუნა გამოჩნდა და დარბაზი აივსო ისტერიული კივილით: პიტლერი მიმართავდა არმიას, ეს იყო ჩემი პირველი შეხვედრა ევრანზე კაცთან, ვიზუდაც ამდენი ლაპარაკი იყო მსოფლიოში. მაშინვე მე იგი მხოლოდ ფოტოსურათებზე მყავდა ნახაბი. ახლა კი იღვა ცოცხალიოთ და რალაცას ვაკიოლდა გერმანული იარაღის უძლეველობაზე. მე უტრადღება დაეძამე. იგი, მართლაც, თავისი გარეგნობით, ექსტეზითა და გამყინავი ხმით უფრო იქცეოდა უტრადღებას. ვიდრე წარმოთქმული სიტყვების შინაარსით სინოზას უტყვამს, არაფერს ისე არ ემონება კაცი, რაგორც თავის ენასო. ევრანზე რომ პიტლერს ვუყურებდი და ვესმენდი, მე მასში ვგრძობოდი სიტყვების მაგიერი ძალის ექსტაზით შეპურობილ ქადაგს, ისეთ დემონურ ტიპს, რომელიც შეხედვითიანვე შეგაჩნწუნებს. მთელი ნახევარი საათი მხოლოდ პიტლერის ლაპარაკი ისმოდა. ზანდაზან მის გამოსახულებამ ზღვა ხალხი ცალიდა, რომელიც დრო და დრო ღრიალებდა:

— ჰაილ პიტლერი! ჰაილ პიტლერი!

ამასთანვე ხელები ყველას მისკენ ჰქონდა გამეწერაო. ის კი ზეკას მისჩერებოდა და ისტერიულად გაკიოდა, თან მუშტებს იქნევდა, ვილიცას ემუქრებოდა.

— ჩვენ დავამხტრევეთ ყველაფერს. რაც წინ დავვიდგება, მოვსპობთ, ვინც წინააღმდეგობას გაგვიწევს... გაეინადგურებოთ... ნანგრევებად ვაქცევთ... — ეს სიტყვები ისმოდა წამდაუწუმ, ხალხი კი ღრიალებდა:

— ჰაილ პიტლერი! ჰაილ პიტლერი!

— მე იმისათვის არ მოვსულვარ ამ ქვეყნად, რომ მშვიდობა ვიქადაგო. მე მოვედი, რომ

მთელ მსოფლიოს ვაჩვენო გერმანული საბა-
ლის ძალა, — დაიკვლა პიტლერმა.

ხალხი ისევ აღრიალდა:

— პაილ პიტლერ! პაილ პიტლერ!

მერე პორტუგალიის სიმღერა გაისმა და
ეკრანზე ისევ ეხსენებოდა კოლონიები გამოჩნ-
დნენ.

დარბაზში სინათლე აინთო.

— წავიდეთ? — მკითხა დამერმა.

ახლა აქედან მე ვინ ვამიყვანდა, ისე დამა-
ინტერესებდა ნანახმა.

— არა, თუ კიდევ იქნება ჩვენება, დავრჩები.

— დიახ, ახლავე ვიწყებთ შემდეგს, — სთქვა
ამერიკელმა ოფიცერმა.

— მაშინ მე წაიღე და ერთ საათში მოგა-
კითხათ, — მითხრა დამერმა და დაუშვა:

— დღეს ძალიან წუ დაიღვებოდა, სადილად
ფრანგების სტუმრები ვართ. იქ ისე კი არ
იქნება, ინგლისელთან რომ იყო.

დამერის წასვლის შემდეგ ერთ-ერთმა ქალი-
შვილმა მითხრა:

თუ რამე სპეციალურად გაინტერესებთ
ბრძანეთ და მოეძებნა...

— არა, ჩემთვის სულერთია. თქვენ განაგრ-
ძეთ, მე მხოლოდ ცნობისმოყვარეობის გამო
ვუყურებ.

სინათლე ისევ ჩაქრა და ეკრანზე ნიურნ-
ბერგის პარტიულ ყრილობათა უზარმაზარი
დარბაზი გამოჩნდა... ხალხი ზუზუვიან ირეოდა,
უშთაფრესად არმიის, ესესის ან პარტიის ფორ-
მებში. აპარატმა დარბაზის პირველ რიგს ჩაუ-
არა. მაშინვე ვიციანი უზარმაზარი გერინგი,
მალალი და კისერწაწერილებული ჰესი, პატა-
რა, დაგრეხილი გვებლსი. შემდეგ სხვებო,
ფელდმარშლები, გენერლები, სამოქალაქო პი-
რები. ჩვეთების სრულიად უცნობანი იყვნენ. მა-
შინ მე არ ვეჭვობდი, რომ ბევრი მათგანს
ნახვა იქვე მომხდებოდა. ნიურნბერგში, მა-
გრამ უკვე პარტიულ ყრილობაზე კი არა...
საბრალებო სკამზე...

...კინოდარბაზში ისევ საშინელი ღრიალი
ატყდა. ეკრანზე დროშების ტყე შეიჩაბა. უკანა
კარბაზე გამოჩნდა პიტლერი. ჩემქმებით, ვალი-
ფე შარვლით, შიგ ჩატანებული ყუთისფერი
ხალათით, შავი საფელოთი და უზარმაზარი
სვასტიკით მკლავზე. მთელი დარბაზი ერთხმად
ღრიალებდა. პიტლერმა წინ გაიშვირა ხელი
და საშხედრო ნაბიჯებით წამოვიდა ტრიბუ-
ნისაკენ. ღრიალმა იმატა. ტრიბუნას რომ მიუ-
ახლოვდა, უკან ჰესი მიჰყვა და შესავალი
სიტყვით სხდომა გახსნა. შემდეგ პიტლერი
ავიდა ტრიბუნაზე. საერთო ღრიალი რაღაც
პაროქსისტულ ექსტაზში გადავიდა. დარბაზი
მხოლოდ მაშინ დაეცრა, როცა პიტლერმა
მარჯვენა ხელი ასწია და ნიშანი მისცა გაჩე-
რებულ იყვნენ.

კვლავ მისი გამყინავე ხმა მოიხმა ეკრანი-

დან. ისევ ვიღაცას ემუქრებოდა. ძალაზე და
მოსპობაზე ლაპარაკობდა. ხან ინგლისს უქნე-
და მუშტს, ხან საფრანგეთს. მუშტს უშლო-
ნეთ ვადასწავდა ყველას მოსპობის დაემუშ-
რა...

ილიას უთქვამს, სიკეთის სურვილი აშვე-
ნიერებს კაცის სიტყვებსო.

აქ კი რის სიკეთის სურვილი! მხოლოდ
ნგრევა და ქაოსი. ქვეყნის აოხრება და აკლ-
ება, მიწისთან გასწორება, ნაცარ-ტუტად ქცევა-
სისხლში ბანაობა „სობრძინის უღლიდან გამო-
შვებული სიკრთე“, „უციკობის გალაღებული
გამბედაობა“, „ცუდმადიდობა“ და ვინ იცის
კიდევ რა... ბოლოს კი ფეხქვეშ გათვლილი
დარბაზისღრიალი თავდაბლობა და თავხედური
ამბრაბუნება:

— ჩვენი ეპოქის უდიდესი სასწაული ის
არის, რომ მე მოგველინეთ — გააკიოდა
პიტლერი ეკრანიდან.

დარბაზში ისევ ovis — თვაცოცა, და დაუ-
სრულებელი ოსანა, ყვირილი, ხელების ისტე-
რიული ქნევა და მოწოდება:

— ზიგ პაილ, ზიგ პაილ! — ღრიალებს და-
ბაზი.

დაგონილი დიდაზა...

მე ამ ფილმის კიდევ ორჯერ ნახვამ მომიწია
ნიურნბერგში. როცა საერთაშორისო სამედი-
ცინო კონსილი პესის შერაცხადობის საკითხს
ამოწმებდა, ბრალმდებელმა ამანმა მას სწორედ
ეს ფილმი აჩვენა.

როგორც კი ეკრანზე პიტლერი გამოჩნდა,
საერთოდ აპატიური ჰესი უცებ გამოცოცხლდა,
ფეხზე წამოხტა და დაიყვირა:

— ჩვენი ფიურერი! აღიღე პიტლერი!...

ზიგ პაილ!.. ზიგ პაილ!..

ორმა საშხედრო პოლიციელმა ძალიან დახვა
ის სკამზე.

— ვაგონდებთ ეს ამბავი? — მკითხა მას
ამანმა.

ჰესმა თვალები მოიფშენიდა და ისევ დუნედ
თქვა:

— მე ვიციანი პიტლერი და გერინგი, მაგრამ
იმათ მხედღვით, რომ დიქტორმა მათი გვა-
რები ახსენა.

— არ ვაგონდებთ, რომ თქვენც იქ იყავით?
ჩაკითხა ამან.

ჰესი ისევ სიმულაციის ძველ კალაპოტში
ჩადგა და ასე არუღლად უბასუხა ბრალმდებ-
ლის კითხვას:

— მე ეს არ მაგონდება. მაგრამ, აღზათ უნ-
და ვყოფილიყავი, რადგან დაეინახე, რომ მეც
იქ ვიყავი...

...როცა იგივე ფილმი მესამედ ვნახე ნიურნ-
ბერგის ტრიბუნალის დარბაზში, იქ სულ სხვა
სიტუაცია იყო. ერთი და იგივე ხალხი ძალა-

უფლების თუ დიდების ზენიტში და საბრალ-
დებო სკამზე.

ჯეოსონი ამბობდა:

— ახლა ძნელია დიანახო ამ უბადრუკ პატი-
მრაცში ნიშნაწვალთ იმ ძალაუფლებებისა, რითაც
ნაციონტი ლიდერები ოდესღაც ბატონობდნენ
დღემამის მნიშვნელოვან ნაწილზე და შიშის
ზარს სცემდნენ მოსახლეობას დიდ რაოდენო-
ბას. შათ პირად ბედს უკვე არავითარი მნი-
შვნელობა არა აქვს კაცობრიობისათვის.

ეს პრალდებულებებიც იყოდნენ და ამიტომ
ყო ასეთი სინანულით რომ შესცქეროდნენ
თავიანთ წარსულ დიდებებს.

დანტეს უთქვამს:

„მოგონება გარდასული ბედნიერების

უბედობის ეამს უდიდესი სატყვიარია...“

დსიქოლოგი-ექიმები ყურადღებით აკვირ-
დებოდნენ შათ სახეებს და ინიშნავდნენ მნი-
შვნელოვან დეტალებს. როცა ეკრანზე პიტლე-
რი გამოჩნდებოდა, ყველას სახე გაუბრწყინ-
დებოდა. ზოგი სიხარულით ტროლიდა კიდეც.
თავის საკანში დაბრუნებულმა რიბენტრომმა
უთხრა ჯილბერტს:

— პიტლერი რომ გამოჩნდა, ჩვეუ ყველა ისე
გტროლით თითქოს გარდაცვლილი მამა
დაგვბრუნებოდა. მაგრამ, განა თქვენ შეგიძ-
ლიათ იგრანოთ მისი პიროვნების საოცარი
ზეგაღდნის ძალა? ახლა რომ აქ, საკანში,
ფიურერი შემოვიდეს და მითხრას: „გააკეთე
ასე!“ მიუხედავად ყველაფრისა, რაც ახლა
ცხადია ჩემთვის, მაინც ვაჯავთებდი. განა ეს
საოცარი არ არის?

ზოგი ისე გაიტაცა ამ „დიდებულმა სანახა-
ობამ“, სულ დააოქუცდა საბრალდებო სკამზე
რომ იქდა და აღტაცებული სიამაყით მისიერ-
ებობდა ეკრანს. ასე გასიწყით თვით შახტიც
კი რამელიც სულ იმის ცდაში იყო, დაემტკიცე-
ტებინა, შე იმითან საერთო არაფერი მქონდაო.

როცა გერმანული იუნკერებისა და მესერ-
შიტების ესკადრალია გამოჩნდა, ყოფილი
რაიხსმარშალი გერინგი ბავშვივით აცმუქდა.
მის უკან მჭდომმა დენიკმა გადაუღაპარავა
გერინგს:

— ოჰო, თვითმფრინავები!..

— სსს... ვაიერე ენა— შეუღრინა გერინგ-
მა და ისევე ეკრანს მიანერდა, არაფერი გამო-
ჩნტო.

თვითმფრინავები რომ მიიშალნენ, თვითონ
გერინგი მიუბრუნდა დენიკს:

— ჩვენი ავიაცია საუკეთესო იყო მთელ
მსოფლიოში...

— შესაძლებელია, შესაძლებელია, — რა-
ღაც ორჭოფულად დაუპოქმა მას დენიკმა.

მერე საზღვაო აღლუმი დაიწყო. ახლა ყო-
ფილმა გროსადმირალმა „გაიხარა“, სკამზე
წინ გადმოიწია და გერინგს უთხრა:

— ყველას შეუძლია დარწმუნდეს, რომ ჩვე-
ნი ფლოტი საუკეთესო იყო მსოფლიოში.

— არა უნებს, არა უნებს! სხვადასხვადა
გერინგმა მას.

სხვებიც თავიანთ თავს ეძებდნენ ეკრანზე
და ამოწმებდნენ, კარგად იყვნენ თუ არა
ნაჩვენები. დიდების ზენიტი და უფსკრულის
პირი აქ, ამ დარბაზში, ორმავე ექსპოზიციად
ეფინებოდა ერთმანეთს. ის რასაც ეკრანზე
უჩვენებდნენ, რაღაც წარმატიც ზმანება იყო
მათთვის. მართლაც! რისგან რა დარბა... არა-
ფერი, ან ისევე ის გაარაფრებული არა-
ფერი, რაზედაც მათივე ფილოსოფოსები წე-
რენ...

როცა სხდომა დამთავრდა, ხელკეტებიანმა
სამხედრო პოლიციელმა ისინი ამ ზმანები-
დან გამოიყვანეს და თავთავიანთ საკნებში
დაანუქუნეს, ჯილბერტი მაშინვე მოჰყვა შათ
და გამოესაუბრა, გერინგმა უქმყოფილება
გამოთქვა, იმ ფილში გერმანული ავიაცია არ
იყო შესაფერისად ნაჩვენებო.

საერთოდ კი ნახაშოვნები ზანდა. კარგია,
ეს ფილში რომ აჩვენეს პროტესტო. ამით ის
უნდოდა ეთქვა, ვითომ ნახონ „ჩვენი ძველი,
კარგი დრო, რა ბიჭები (Kerl) ვიყავითო“
მერე იხუმრა კიდეც, ეს ისეთი აღმაფრთოვა-
ნებელი ფილშია, ჯეოსონს რომ აღრე ენახა
თვითონაც ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის
წევრი გახდებოდაო...

აღფრთოვნებისა რა მოგახსენოთ და ამ
ფილშით ისე დაინტერესდი, რომ დაშვრის
რამდენჯერმე შესხენების მიუხედავად, საპიროა
დავისენოთ, თორემ საღამოთი ვერ ვაუჭ-
ლებთ ფრანგული ბანკეტის სიურპრიზებსო,
შე მაინც ბოლომდე დავრჩი კინოდარბაზში.
ან იქიდან რა გამომიყვანდა, როცა ისეთ ფილ-
მებს უჩვენებდნენ, რასაც გერმანულ ლიტე-
რატურასა და ხელოვნებასთან ჰქონდა კავშირი.
გინდა თქვენც ვიამბოთ ამის შესახებ, რად-
გან საკითხი ეხება ნაციონალ-სოციალისტუ-
რი რეჟიმისა და კულტურის ურთიერთობას,
რახედაც ჩვენ უკვე გვეჩნდა საუბარი. ეს რომ
უფრო ნათელი გახდეს, მცირე ექსკურსის გაუ-
თებაც იქნება საჭირო...

...პიტლერებმა ძალაუფლების ხელში
ჩაგდებისთანავე დააბატონრეს და საკონცენ-
ტრაციო ბანაკში წაშებით მოკლეს გამოჩენი-
ლი გერმანული მწერალი კარლ ოსტეცი.

დღი ჰმაური ატყდა მაშინ ამის თაობაზე.
მთელი მსოფლიოს მოწინავე მწერლობა გამო-
ვიდა ოსტეცის დასაცავად. იგი ნობელის
პრემიაზეც წარადგინეს. ეს იუკადრისეს
პიტლერებმა და წინასწარ თავს დაესხნენ
პრემიის მიმნიჭებელ კომიტეტს, მაგრამ ოსტე-
ცის თომას მანი გამოესარჩლა.

— მთელი ინტელექტუალური სამყარო აღ-

ტაბებით მიიღებს ცნობას ოსეციის დაქი-
ლოების შესახებ, — განაცხადა მან.

თომას მანის აზრით ოსეციისათვის ამ პრე-
მიის მინიჭება თვით ნობელის კომიტეტისა-
თვის იქნებოდა სასაბულო, როდგან „იგი
შთაუწერგავდა იმედს ყველას, ვისაც სიკეთე-
ზე გული გაუტყდა. მორალურმა ამატიამ მო-
იცვა და მოღლილი შემარბევლობით დარ-
ლუნგდა“.

დასასრულ თომას მანი წერდა:
— მშვიდობის პრემიის გერმანელი წამე-
ბულისათვის მინიჭება, მილიონობით თანა-
მედროვეთათვის, რომელნიც სიბუნღესა და
შიშში იტანებოდნენ, სიკეთის გამოცხადების
ნიშანი იქნება. ამიტომ ყველა მათგანის სახე-
ლით მე სულით და გულით ვთხოვთ: მიეცით
სამყაროს ეს ნიშანი...

ასევე მოხდა, საკონცენტრაციო ბანაკში წამე-
ბულ კარლ ოსეციის ნობელის პრემია მიენი-
ჭა...

პიტლერმა ეს გერმანიის პრესტიჟის შელახ-
ვად მიიღო და ასეთი ბრძანება გამოსცა:

— ამგვარი სამარცხეიანი შემთხვევის თავი-
დან ასაკლებლად, დღის აქვდა ვაარსებ
გერმანულ ნაციონალურ პრემიას მეცნიერებო-
სა და ზელოვნების დარგში. ეს პრემია, ასე
ათასი რაახსმარვის რაოდენობით, ყოველ-
წლიურად მიენიჭება სამ დასახურებულ მოლ-
დაწეს.

ამ ბრძანების შემდეგ ნობელის პრემიის მი-
ღება ეკრძალება ყველა გერმანელს...

...პირველად პიტლერული პრემიის მინიჭება
1937 წელს მოხდა ნიურნბერგის პარტიულ
ყრილობაზე.

კასელის კინოლარბაზში სწორედ ამ ყრილო-
ბისა და ნაციონალურ პრემიებით პირველ
დაქილოებისადმი მიძღვნილ საზეიმო სხდო-
მას უჩვენებდნენ.

7 სექტემბერს ოპერის თეატრი გაკვიდილი
იყო დღეგატებითა და სტუმრებით. აქ იყვნენ
რაახსლაიტერები, მინისტრები, ოლქების პარ-
ტიული ზღმძღვანელები, გენერლები, დიპ-
ლომატიური კორპუსი, აგრეთვე იმპერიის კულ-
ტურის პალატის და მისი განყოფილებების
პრეზიდენტები, უმაღლესი სასწავლებლების
რექტორები, ზელოვნებისა და ლიტერატურის
„გაიოზენილი“ მოღვაწეები.

სალამის 8 საათზე ნელ-ნელა აიხდა
მეწამულა ფარდა, რომელზედაც გამო-
სახული იყო რახარდ კლინერის „შე-
დგარი“. სამი მამაკაცი კარიბტიდებო-
ვით იკავებენ იმპერიის შიშიყ თაღებს.
იმავე წამს თეატრში შემოვიდა პიტლერი და
ისევ დაიწყო „ქრისტიანობის“ გამოცხადე-
ბის რიტუალი. დარბაზი ფეხზე აღგომით მიე-
სალმა მას. დილარმონის დიფმა ორკესტრმა

შეასრულა „ღმერთების შესვლა ვალჰალში“,
ვაგნერის „რაინგოლდი“-დარქი ზელოვნების
ღმერთის ხმა, ცისარტყელში უმღეროდნენ და
პიტლერი ავიდა სცენაზე...

საზეიმო სხდომა როზენბერგმა გახსნა. შემ-
დეგ გამოვიდა გებელსი და წაიკითხა პიტლე-
რის ბრძანება ნაციონალური პრემიის დაწე-
სების შესახებ. „ფიურერის დავალებით“, მან-
ვე გამოაცხადა ამ პრემიის პირველი ლაურე-
ატები:

წერ არქიტექტორი ლუდვიგ ტროოსტი ახ-
სენა. ფიურერის ნებასურვილით მას, რო-
გორც „გერმანული ნაციონალ-სოციალისტუ-
რა მოწოდებულ არქიტექტორის დილსტატს“
ეს პრემია ენიჭებოდა გარდაცვალების შემდეგ.
გებელსმა თქვა, ეს სიმბოლური აქტაა და
ტროოსტს „ახალი იმპერიის არქიტექტურულ-
სტრუქტურული“ უწოდა. იმაზე კი, ცხადია,
არაფერი უთქვამს თუ როგორ გარდაიცვა-
ოს ტროოსტი...

...ეს ტრაგიკომედია ყარგადაა ცნობილი: პიტ-
ლერმა ვადუწვიტა ქალაქ ნიურნბერგში, სა-
ხალხო დღესასწაულებისათვის აეგო გრანდი-
ოზული სტადიონი. გვეგის შედგენა შეუერთან
ერთად ტროოსტსაც მიენდო. სტადიონის
საფუძვლის ჩაყრის საზეიმო ცერემონიას ასე
ათასამდე კაცი დაესწრა. მოვიდა პიტლერიც,
რომელსაც უნდა შეესრულებინა „სიმბოლური
აქტი“ და პირველს დაეკრა ფეხი ბარახსათვის.
საყურებების ზრიალსა და „პაილ პიტლერის“
გამაყრებულ ძახილში, იგი მიუახლოვდა იმ
„წმინდა ადგილს“. მეორე მხრიდან ცერემონი-
ული ნაბიჯებით წამოვიდა ტროოსტი და ბარი
მიაწოდა თავის ფიურერს. პიტლერმა გამო-
ართვა და საერთო კაჯაფონიის ზენიტში, ფე-
ხი დაქრა ზარს... დაქრა და გატყდა კიდევ...
ეს აშკარა ბეგისებური „კონფუზი“ იყო,
მეგრამ ვითომ არაფერი...

თუმცა რაღა არაფერი... ტროოსტი დაბ-
რუნდა თუ არა შინ, ჯარისხაგან გული გაუ-
კდა და მოკვდა...

...ამას მეორე „კონფუზიაც“ დაერთო. გე-
ბელსს მოუხდა ტროოსტის შემდეგ ნაციონა-
ლური პრემიის ლაურეატად გამოცხადებინა
თავისი „მეტოქე“ და არამითხე ზედამხედ-
ველი აღფრულ როზენბერგი, რომელიც ყო-
ველთვის ებრძოდა მას. ცხადია, აქ თავის
ბოლოს ვერ გამოძღვრებდა პირიქით,
ისიც უნდა მას კიდრა, ტროოსტის შემდეგ
„მეორე ლაურეატაიო“, ეთქვა და „ეოცხალთა
შორის პირველი“ უწოდა მას. ისიც აღნიშნა
რომ როზენბერგის შრომებმა დიდდ შეუწე-
ვეს ხელი ნაციონალ-სოციალისტური მსოფლ-
მზღველობას განმტკიცებასო, მეგრამ იმდენი

ემშაობა მიანც იხმარა, რომ „ინტელიტუ-რალი“ ჩაუშობა.

შემდეგ მეორე და მესამე პრემიით დაჯილდოებულები გამოაცხადა და ყველას მიუღოცა „ჟიურების ეს დიდი წყალობა“...

ბოლოს თვითონ პიტლერი გამოვიდა და კიდევ ერთი „ისტორიული სიტყვა“ წარმოსთქვა ხელოვნებისა და ლიტერატურის შესახებ...

ბორკილები და ოცნება...

მამინ მსოფლიოში ისეთი ხმაური იყო ბტეხილი პიტლერის დესპოტური რეჟიმის ვარშეშო, რომ „პრესტიჟზე ზრუნვა“ ვაბდა საჰირო. კულტურის დაცვის საერთაშორისო კომიტეტებმა მძიმე ბრალდებები წაუყენეს ნაციონალურ გერმანიას, თანაც ისე დაყენებით, რომ „წყურების პოლიტიკა“ უკვე შეუძლებელი გახდა. ამანაც გამოიწვია პიტლერის გამოსვლა ნიურნბერგში ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებზე. რაკი დარბაზში მთელი დიპლომატიური კორპუსი იყო წარმოდგენილი, პიტლერსაც შეგნებული ჰქონდა, რომ იგი „მთელ მსოფლიოს ელაპარაკებოდა“. მისი მდგომარეობა კი არც ისე ადვილი იყო. ის, რაც გერმანიაში ხდებოდა, ყველამ იცოდა. ამის არც დამალვა შეიძლებოდა და არც უარყოფა.

ამიტომაც, პიტლერმა მოხსენების დასაწყისშივე, შეუტრა „თავისუფლების“ ცნებას. ლექსებსა და სიმღერებში ისე ასხამენ ხოტბას თავისუფლებას, რომ სერიოზულად არც ფიქრობენ, რას წარმოადგენს ის კონკრეტულად, — თქვა მან. მერე იშაო გადამწვდა, ვინც პლატონის იდეებს ვფარება და არ იცის რეალურად რა ვითარებაა. ბერს ხელებზე ბორკილები აიდებს, მაგრამ ამას ითმენს და თავისუფლებაზე ოცნებას. ის კი არ იცის, რომ ჭერ ბორკილები უნდა დამსხვრიო და მერე იოცნებო. ამისთვის კი ბრძოლაა საჭირო. გმირობა, თავდადება, რაც შტეკერ ხასიათს მოითხოვენ და არა ლაუბობას ხალხთა უფლებებზე. გერმანელები 15 წელიწადი ისვენდნენ ამვგარ ლაუბობას და იტანჯებოდნენ. მერე ჰყენ ბატალიონები დეაწყვეთ საბრძოლველად, ისინი კი, ვინც „ეროვნულ თავისუფლებაზე“ და „ქუშირტებაზე“ ყველაზე მეტს ლაპარაკობდნენ, შტრულად შევხედნენ ამას, რადგან ნამდვილი ბრძოლა კი არ უნდათ, არამედ, — „მშვენიერი ოცნება“.

მოლაპყენი მხოლოდ ლაპარაკობენ, ჰყენ კი ვმოქმედებთ და იმ რწმენით ვსულდგმულობთ, რომ ნამდვილ თავისუფლებას მძიმე პოლიტიკური ბრძოლებით უნდა მოაპოვება და არა პოეტური ოცნებით. მთავარი აქედ საჭმია და არა სიტყვა. ასევეა კულტურის სფეროშიც: საკითხს მსჯელობა და კრიტიკა კი არ წყვეტს,

არამედ შემოქმედებითი ფაქტი. კულტურის ისტორიას ქმნიან დიდი მხატვრული ნაწარმოებები და არა მუხუდულები. ვინც უნდა ჰქონდეს კულტურის გრძობა, — გერმანეებმა იმ-იტომ კი არ შექმნეს მშვენიერი სხეულის კულტი, რომ თვითონ იყვნენ ასეთები. არა, მათ ჰქონდათ მშვენიერების წარმოდგენის უნარი.

შემდეგ პიტლერმა განავითარა აზრი, რომ „ნამდვილე“ მალა დგას „მიზანშეწონილი“. ამით იგი უფრო დაუახლოვდა გერმანიაში შექმნილ ვითარებას:

— ნამდვილი ხელოვნება ის არის, რაც მიზანშეწონილია. რაც არა — ცეცხლში მიხანი ქმნის ღირებულებას. ვინც ვარკვეულ მიზანს (იგულისხმება ნაციონალ-ციკალისტური) ემსახურება — ხელოვნაია; ვინც არა — აიკრძალოს! კულტურა პრაქტიკულ მიზნებს უნდა დემორჩილოს. ყველამ უნდა შეიგნოს, რომ არა მარტო „პურითა ერთითა“ შეიძლება ცხოვრება. ხელოვნება ერის საყუთრებაა, მისი ღირსების საქმე. მას თავისი ტრადიცია აქვს, რაც ღაცუი უნდა იქნეს. მიხამეა ყოველთვის როდელი უარსაყოფი. სჯობს კარგს მივამოთ, ვიდრე ახალი, მაგრამ არასწორი გზა ვეძებოთ. უნდა გამოვლინდეს ის, რაც არის, რაც არა, ხელოვნების საგანი ვერ გახდება.

— ხელოვნება მომავლისკენ უნდა იხედებოდეს, — განაცხადა მან — ქმნიდეს ახალ ღირებულებას და არა უბრალოდ უბრუნდებოდეს წარსულს. წარსულიდან ის უნდა ავილოთ, რაც თანამედროვეობას გამოადგება. ვეძებოთ ის სწორი ხაზი, რაც ერთ დროს იყო, მაგრამ დაიკარგა...

ამ პრიციპიდან გამომდინარე, პიტლერმა შეუტრა ე. წ. ახალ ხელოვნებას. მოდერნისტიკა მიმართულებასა და დეკადენტისმს. ყოველივე ეს მან „უბრაულ პროპაგანდად“ გამოაცხადა და კატეგორიულად უარყო იგი, რგორც ესთეტიკური, ისე პოლიტიკური მოსაზრებით.

მერე ისევ წმუნდათ დაიწყო ლაპარაკი და მუშტების ქნვაზე ვადავიდა. ამით მან „გამართა“ ის ბარბაროსული ლონისძებანა, რაზედაც ყვე მოგახსენებო. სამაგიეროდ მას არ დაუსახებელია, არც ერთი მნიშვნელოვანი ნაწარმოები, რაც ნაციონალ-სოციალისტური მოძრაობის თვალსაზრისით ნიშნულად გამოდგებოდა. ამის ნაცულად დაიწყო ლაპარაკი პეტროლებზე, როცა მოქმედება უფროა საჰირო ვიდრე გამოსახვა. თქვა, რომ ზეგრმა შემოქმედმა საყუთარი გმირული საქმე არჩია სხვის მიერ ჩადენილ გმირობის აღწერას.

ლოზენვი: ერთ ხელში — ზოფი, მეორეში — ჩანთა, პიტლერის აზრით, ყოველთვის როდელი ხორციელდება. არის ისტორიული გერი-

ოდები, როცა თოფია უფრო საჭირო, ვიდრე ჩანავი. და რომ ნაციონალ-სოციალისტური ხელშეწყობისა და ლიტერატურის სიღატაკე გაღმართლებინა, ისტორიასაც გადაწვდა და გაწყადა:

— დიდი პოლიტიკური აღმავლობა ცხოვრებაში და ხელშეწყობაში ყოველთვის როდი ემთხვევა ერთმანეთს. როცა დიდი მოძრაობის ტალღა აგორდებდა, იგი გაიტაცებს შემოქმედ ადამიანებსაც და აძულებს უფრო საქმიან ჩაიდინონ გმირობა, ვიდრე სიტყვით. განგებამ ისე იხედა, რომ დღეს პოეტებიც რაგეთი მებრძოლები არიან. მხოლოდ ვენისებს შეუძლიათ ასეთ დროს თავიანთი სიტყვით წინ წარუძღვენ ერს...

როგორც ჩანს, პიტლერს გმირული საქმეც „ვენიანურ შემოქმედებად“ მიაჩნდა და რა გასაკვირია თუ მლიქვნელებმა თვითონ მას მიანიჭეს „მესამე იმპერიის პირველი ხელგაიანის“ ტიტული. აღრე კი „ახალი გერმანიის უდიდეს“ ხუროთმოძღვარს ეძახდნენ ადამიანს, რომელიც თითქმის თავისი პოლიტიკური მოღვაწეობით ქმნიდა ათასწლოვანი იმპერიის გრანდიოზულ ხეროთმოძღვრებას. ამიტომ იყო რომ ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის არქიტექტურაზე ლაპარაკის დროს სულ აიწვევიტა და მოითხოვა ისეთი კლასიკური შენობების აგება, რაც „მრავალი ათასი წლის შემდეგაც ისევე სანიშნო იქნებოდა, როგორც რამდენიმე საუკუნის წინ აგებული ტაძრები დღევანდელი დღისათვის...“

ესეც „ყარიელი ოცნება“ იყო, მაგრამ პიტლერმა მაინც გამოაცხადა, ნაციონალ-სოციალისტური მესამე იმპერია შექმნის ისეთ კულტურას, რომლის მსგავსი ვერ არ შეუქმნია კაცობრიობას...

მე შემღევეცი სწორად მჭონია შემთხვევა მენახა თვით გერმანელების მიერ გადაღებული აშკარად დოკუმენტური ფილმები, გარდა რიფენშტალის, ბერტრაშისა და სხვათა სურათებისა, პიტლერელებს ათეული და ასეული ათასი მტერი ფირი დარჩათ, სადაც ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის ცხოვრებისა და მეორე მსოფლიო ომის სურათებია აღბეჭდილი, უწინარეს უოულისა კი ადოლფ პიტლერის ცხოვრება. პარტიული ყრილობები, „გამარჯვების აღწერები“ ეენაში, პრაღაში, პარიზში, საზეიმოსამგლოვიანო პრაქცეებო, დროშების კურთხევა და მიტინგო... გაუთავებელი მიტინგები სტალიონებზე, მოედნებზე, ქარხნებში... ტრიბუნაზე სულ პიტლერი... მერე ვებელსი... ლეი... მოწოდებები, ლოზუნგები...

გერმანიაში პერიოდულად გამოდიოდა კინო-ეჟრნალი „ვიჩენელი მიმოხილვა“ (Wochen-schau). როცა ფრონტზე საქმე კარგად მიდიოდათ, ეს ეჟრნალი ერთ აურ-ზაურს ტეხდა „გერმანული იარაღის გაუგონარი გამარჯვე-

ბების შესახებ“. მოსკოვთან და სტალინგრადთან კატასტროფული მარცხის დროს კი მათი გამოშვება სულ შეწყდა, ენდომნენ ცხენსკი ყინვია, ოპერატორები ვერ მღეშობდნენ...

საკვირველი ის არის, რომ ნაციონალი კინემატოგრაფისტები არც საკონცენტრაციო ბანაკებისა და მსობრთვი ეგზეკუციების ფირზე აღბეჭდვას ერიდებოდნენ. ამ მასალებმა შემარჩუნებელი შთაბეჭდილება მოახდინა პარტისზე, როცა საკონცენტრაციო ბანაკების მასალებს უჩვენებდნენ, დარბაზში წარმოუდგენელი ამბავი ტრიალებდა. სინათლე რომ აანთეს, ბევრი ტირიდა. ბრალდებულთა უკან მდგომ ვოლიათ პოლიციელსაც კი ცრემლი ჩამოდიოდა, მაგრამ შევლაზე საოცარი ის იყო, რომ თვით სპი მილიონი ადამიანის მგეღული ფრანკის კი ქეთიონებდა...

იმ დღეს ტრიბუნალის თავმჯდომარე ლურენსი ისე გააბრწყინა დარბაზიდან, რომ შესვენების გამოცხადებაც კი დააიწყდა...

... ამერკისი, ინგლისისა და საფრანგეთის ზონების კომენდანტებმა, ბრძანება გამოსცეს, რომ ეს ფილმი გერმანიის შთელ მობრძილ მოსახლეობისათვის ეჩვენებინათ. ცხადია, ამის დიდი სურვილი არავის ჰქონდა, მაგრამ რა უნდა ექნათ: თუ ფილმს ნახავდნენ, კინოთეატრიდან გამოსვლის დროს სასურსათო ბარათზე სპეციალურ ბეჭედს ურტყამდნენ, ვინც არა, არაფერს არ აძლევდნენ... სხვა გზა რომ არ ჰქონდათ, ისტდნენ დარბაზში შედრწუნებულ გერმანელები და უუერებდნენ მათი შეილების, ქალების, ძმების თუ ნათესაების ნახელავს... ეამბობო, „უეუერებდნენ“ თორემ უმრავლესობას თავი ჰქონდა ჩაქვიანებული დრსახებზე ხელში ათეატრული ვასავეტიცა: ეს ფილმი სასურსათო ბარათზე კი არა, შიგ სულში ურტყამდა მათ სამარცხივრო ბეჭედს... სულერთია, დამნაშავესა თუ უდანაშაულოს რადგან, ისევე იასპერსისა არ იყოს, ყოველ მათგანი გრძობდა თავის კომინალურ, იურიდიულ მორალურ თუ მეტაფიზიკურ დანიშეულს...

კასელში მე მოწმე ვიყავი როგორ უმბიმდათ ამ ფილმების ყურება იმათაც, ვისთვისაც ეს სამსახურებრივ მოვალეობას შეადგენდა. აცე ჩემთვის იყო დანტეს ჟოჯობეოში ამგვარი მოგზაურობა სასიამოვნო, მაგრამ ცნობისმოყვარეობას მაინც ვერ მოვერიე...

მორიგი ფილმის ჩვენება რომ დამთავრდა, დამერი ისევ ასასიეთ დამადგა თავზე და კიდე ერთხელ შემახსენა ის „სულ სხვა ბანკეტი“, რომელიც გველოდა უკვე სადილობის დროც იყო და წამოვედი...

ამერიკელმა ოფიცრებმა შენიშნეს, რომ მე ძალიან დაეინტერესედი იმ ფილმებით და, ხვალ კიდევ მობრძანდითო, მიობრეს.

მე სიამოვნებით მივიღე მათი მიწვევა...

წალხი პირობები...

ფრანგი გენერლის წვეულება მართლაც, სხვა იყო... აქ სრული თავისუფლება სუფევდა. ტრამპერიც მერტ ყაედა, ქალებიც, კაცებიც ყველაზე დიდი გემოვნებით ჩაცმულნი და თავზონანები. მართალია, ზოგიერთები აქაც ზედმეტ ცნობისმოყვარეობას იჩენდნენ ჰვენდამი, მაგრამ რამე ესტრავაგანტურ გამოხდომას აღვილი არ ჰქონია. ჩვენც ხან ერთ ჩვეულებრივ გაეჩრდებოდით, ხან მეორეში. სადღაც კუთხეში იმ „წილია სამება“ მოვარი თვალს, მაგრამ გავერბოდე. ოდნავ შემოსულ ლიხელოტასთან მიანიც იმდენი ვინმე ირეოდა, რომ ჩვენ არც შევეჩინევიართ.

ის, რაც ინგლისელებთან სადილის შემდეგ დაიწყო, აქ სადილამდე გაჩაღდა. მსახურებს დაქონდათ სხედასხვა სასმელები და ზეზეურად გემოთსაინძლებოდნენ.

— დღეს მხოლოდ ფრანგული სასმელები! — გამოაცხადა მასპინძელმა.

— შე შევბით ამოვიღსთქვე. მეგონა ტოკაის თავი დავაღწე-მეთქი, მაგრამ... მასპინძელმა ხელი მომხვია, განზე გამიყვანა და საიდუმლოდ მიიხრია.

— თქვენთვის გამონაკლისს ვაეტოებთ, მხოლოდ არ გამცეთ.

ეს რომ თქვა, თვალებით ვილაცას დაუწყო თვბა და დაუძახა:

— გარსონ!

მსახური მამინვე მოვარდა. ლანგარზე ორი ბოთლი იდგა, ორივე ფრანგული იარლიეთ.

— შეხედეთ ნამდვილი ფრანგული ღვინოა, არა?

— დიხა...

— აბა, დაღეთ?

ქიკა აივღ და მოვსეი... დასწევლოს ღმერთმა ისევ ტოკაი ფრანგს სიცილი წასკდა: ხომ ხედავ ბოთლი და იარლიეთ ფრანგული, ღვინო უნგრული, არც საერთო წესის დარღვევა, არც არჩევანის თავისუფლების შელახვა. თქვენ თქვენს საყვარელ ღვინოს მიირთმევთ, ჩვენ კი საერთო პრინციპს არ ვუღალატებთ და ისევ ერთგვით: დღეს მხოლოდ ფრანგულს სასმელები!

შე ის-ღა დამჩინეოდა, რომ მადლობა გადაგხადა და ისევ იმ ტოკაის დაეჭვებოდი.

მერე მაგიდაზე მივეიწვიეს. მოპირდაპირე მხარეს ის „წილია სამება“ დაგდა. ეტენი და შარლი მომესალმენ, მეც საღამით ვუპასუხე. ლიხელოტამ რატომღაც ისე დამციხავად შემომხედა, რომ უხერხულად შევიშმუშენ და თვალი ავარიდე.

მერე ისევ საოცრება მოხდა. ჩემს წინ „ფრანგული“ ღვინო დადგეს, მაგრამ, დაასხეს თუ არა ისევ ტოკაი. ფრანგმა გენერალმა შემომხედა, თვალი ჩამიკრა და გაიცინა. მეც გა-

ვეყინე, დიდად ნასიამოვნები გახლავართ-მეთქი და „ფრიად კმაყოფილი“ სატე მივედე.

მაგიდაზე ყველა ხმაურობდა, მხოლოდ ინგლისელი გენერალი იჭდა გამეშვებელი. ტრამპერიც აქ თავისი სტიქიაში იყო. სანამ სხეები „სულს მოითქვამდნენ“, იმან უკვე ორიოდე ბოთლი ბორღო გამოცალა. თქვენ რა გენაღვლებათ, ეს ღვინოებიც ხომ ჩემი „ბახუსის სასახლისდანაა“ გამოტანილიო, — სთქვა და მიანიც წაუციემატა:

— რატომბა, რომ ამ ღვინოებს ჩემთან კარგი გემო აქვს, ფრანგთან რატომღაც მწარდება, ხოლო ინგლისელ კოლეგასთან ნამდვილ ძმრად იქცევა?

ამის თქმაზე ისე ხმამაღლა გაიცინა, რომ დარბაზმა ზანზარი დაიწყო. ფრანგი არ დაინბა.

— ამიტომ, კოლეგა, რომ ღვინოს კეთილშობილი ღმერთი ბახუსი შურს იძიებს თქვენზე, რაღა ასეთი უღირსი ინტენდანტის ხელში ჩავვაგვდეთო.

— იმ „უღირს ინტენდანტს“ შეუძლია თავისი სარდადი სულაც დაგიხუროთ, ბატონებო, მაშინ რას იხამო! — გამაგრდა ტრამპერიცო.

— სხვა სარდაფს მოუქმებით, — მოუარე ფრანგმა.

— სად არის ასეთი სარდაფი?

— აღმოჩნდება სადმე, ეს მწელი არ არის!

— რამდენადაც ვიცი, იმ თქვენს „სასახლეში“ ამერიკელი არაფერია, — ჩაქრია ინგლისელი.

— არც ინგლისური, — მოუჭრა ტრამპერიცო.

— დღეს მხოლოდ ფრანგული ღვინოები, ბატონებო, — ვანიტირალა მდგომარეობა ფრანგმა.

შე არ მინდოდა მით კენწლობაში ჩარევა, ამიტომ როცა ისინი მოურიდებლად ჰქირდავდნენ ერთმანეთს, შე გულმოდგინედ „ესწავლობდი“ ფრანგული სამზარეულოს საოცრებას.

— აი ზომ ზედაეთ, — სთქვა უცებ ინგლისელმა გენერალმა — ჩვენ რომ ერთმანეთში ვდგაობთ, რუსი კოლეგები თავიანთ საჭმესაც თებენ.

— იმათ რაინსტაგის გუმათზე შოითავენ თავიანთი საჭმე, — ჩაურთო ტრამპერიცო.

— ჩვენ პატივს ვცემთ მასპინძლის მიერ თავიდანვე გამოცხადებულ პრინციპს: დღეს მხოლოდ ფრანგული სასმელები! — ვთქვი მე და... ისევ ის დასაქცივი უნგრული ტოკაი დაუნბი...

პაროდუსი ასული...

რამდენიმე ხნის შემდეგ შესვენება ან, როგორც მასპინძელმა თქვა, მოქმედების „სრუ-

ლი ფრანგული თავისუფლება“ გამოაცხადა. მესიკა წართხის და ყველამ ცეკვა დაიწყო. ლიზელტა და შარლი ერთად ცეკვავდნენ. ისინი ნაღვლიანი თვალებით მისჩერებოდნენ ერთმანეთს და ლამაზად დაცურავდნენ მოუხეშავ ოფიტურებსა და შენდობრივად მანდილოსნებს შორის. მე თავის ვადევნებდი მათ ცეკვას, უფრო მათ გამოჰტყუვებლას. ქალის სახეზე დაკინებისა და სიზარალულის ზანები ებრძოდა ერთმანეთს. ვაჟის სახეზე კი შიშისა და აღტაცების, ორივე გარინდებული იყო, გაჭვავებული. ვერც იტყვილით რა იყო ეს მოძრაობა ერთ წერტილზე, ადგილის უძრავი გაღანაცვლება, თუ სინქროს იდრმალი გარინდებდა. ამ დროს ალბათ არც სისხლი მოძრაობდა მათ ძარღვებში... არც გული ფეთქავდა... არაფერი გარდა ეარსკვლავების ჩემი მოძრაობისა ან შთაგარის შეუმჩნეველი სვლისა უღრმობა ცაზე...

მერე რაღაც ქაზური საცეკვაო დაუკრეს. დარბაზი უცებ ახმურდა. ყველამ ველურად დაიწყო. ლიზი და შარლი კი ისევ უძრავად იდგნენ ერთმანეთის პირდაპირ, დარბაზის შუა ველში, ვარშემო ყველანი ტრიალებდნენ. ქაზის ხმა აყრდებდა იქაბრობას... ისინი კი იდგნენ უძრავად და უუფრებდნენ ერთმანეთს... მერე ქალს მზრები ატრიადა... ფეხებზე ჰიტმულად აუშობრავდა, წელში უცნაურად გადაიწინა... რაღაც ველური ეინი გამოეხატა სახეზე... ვაჟმა შეხედა მას და შიში ჩაუდგა აუღლებში. მერე უკან-უკან დაიხია, კედელს მიეყრდნო და თვალები დახუჭა... ქალი მარტო დარბაზი, მავრამ მისი ტანი მიინკ აყვა მუსიკის რიტმს. მერე ფეხსაცმელები წაიგდო და უ... ჰე... ჰეი ზაი — შესძახა. ორკესტრი სულ გახელდა... ლიზი კი გველივით დაიკუნა დარბაზის შუა. სხვები ნელ-ნელა შეჩერდნენ და ვაზზე გაიწიეს. ბოლოს ყველა დადგა და შუა დარბაზში მარტო ფეხშიშველი ლიზელტა დარბაზი ორკესტრის ხმას სტუმრებში წგრ ტამის ცემა აყოლებს... მერე ფეხებიც ახრახუნეს, უღაც კოვზს აჯახუნებდა თეფშზე. ლიზელტა კი ცეკვავდა. იგი საოცრად ატყავებოდა... თვალები დახუჭული ჰქონდა... ბუნებმა ღია და თეთრი კბილებს ავლევდა... ომბი აეწეწა. სახეზე თასმა ჩამოუვარდა და პრინციპალური გულმკერდი სანახევროდ გაუშეშლდა. მავრამ იგი არაფერს არ გრძნობდა, არც არაფერს ხედავდა, რადგან თვალები დახუჭული ჰქონდა და ...ეთიარცა შობისა დღეში იყვნეს ჰეროდესნი, როკიდა ასული ჰეროდიაში შობის და სთნდა ჰეროდეს როკვაჲ იგი მიიბ.

როდენს უთქვამს, ცეკვა სულდგმული არ-ჩრტებურააო. ეს, ილბათ, ასეა და, ვინ იცის, ექნებ სალომეაც ასე ცეკვავდა შვიდი მოსასახლის ცეკვის ტეტრარქის წინაშე...

შარლი... ეფელთან, რღვა: და. თვალები ისევ

დახუჭული ჰქონდა... მერე სახეზე ხელშიც აიჭარა...

ლიზელტა სულ გახელდა. მასში მიწინააღმდეგე ვნების ველური ისტერია, პაროქსისტული ექსტაზი, მისი სხეული საოცარი რიტმითლობა და მოქნილობით მიუყვებოდა მუსიკის ტეზილ ხაზებს. თვითონაც იმტერავოდა და იგრახებოდა. კისერი ისე ჰქონდა უკან გადადებული, რომ თავის შიშველ ქუსლებს დასჩერებოდა... მთელი დარბაზი ხმურბოდა. ხანდახან თვათონ ლიზელტასაც აღმოხდებოდა მისებური იე, ჰე, ჰეი... ბააი! და...

მესიკა უცებ შეწყდა. ლიზი იმავე პოზაში გაიყინა. სამარისებური სიჩრუმე ჩამოვარდა... შარლი შებლიდან ოფლს იწმენდა და მოქალოებული უუფრებდა ლიზელტას. მერე საოცარი რამ მოხდა. იგი ორივე მუხზე დაეცა „მისი ღვთაების“ წინაშე, შიშველ ფეხზე ზე-ლი სტაცა, ტრჩთან მიიტანა და მოწიწებით ეამბორა. ამან ყველაზე შემზარავი შთაბეჭდილება მოახდინა, ლიზელტამაც დამცინავად გადახედა მას და...

მე მიშვრევენა, რომ ერთი წამით სიამაყის სხივმა გადაურბინა სახეზე.

— სალომე, იოქანანის მოჭრილი თავით! — გამიღევა თავში ისევ იმ შედარებამ...

... უხერხული პეუხა რომ შეეწყვიტა, ტიმბერლეიკმა კიკა აავსო და დაიქუხა:

— ახლა ისევ ფრანგული ღვინოები! იმავე წუთს შეავსეს სასმისები.

— გულმარჯოს საფრანგეთს! — გაისმა ისევ ტიმბერლეიკის შეშხარე ხმა.

ყველამ დასცაღა. მე თვალი ისევ იმ „სამეზობლავ“ გაეაპარე და გავიციდი, ლიზელტამაც ბოლომდე გამოიწურა შობრდილი სასმისი. მერე თვითონვე დაისხა და ისიც გამოსცაღა. იქნებ შესამდრაც შეეცხო კიკა, მაგრამ თვალი მომკრა, გაოცებული რომ ვუუფრებდი და ბოლოდ ძირს დადგა. ეტრენის სახეს შთავლი ამ ხნის განმავლობაში დმილი არ გაქყარებია. თვალცრემლიანი შარლი კი ისევ ისე შესციკინებდა „თავის მადონას“ და სრულიად არ გრძნობდა იმ უხერხულობას, რაც მისმა საქციელმა გამოიწვია.

ტიმბერლეიკი ჩემვენ გადმოიხარა და ჩამჩურჩულა:

— იტალიელები რომ ამბობენ, ქალი თვალის სამოთხეა, ჯიბის განსაწმენდელი და სულის ჯოჯობითი, ალბათ ასეთი მავდალინებრ პეავთ მხედველობაში.

— ყოველ შემთხვევაში, დანტე ასე არ ფიქრობდა თავის ბეატრიჩეზე, — მიუუტე მე.

— ჩემი სიტყვები უკან მიმაქვს და ესვამ ფრანგული სილაპაზის სადღეგრძელოს, — უკვე ხმამაღლა წამოიძახა ტიმბერლეიკმა, თუმცა ვერაფერს გააგებდა რა სიტყვები მიქონდა მას უკან.

— ეს სადღევრძელო პირველი თვითონ სი-
ლამაზის ქალღმერთმა შესესა, — დაძაბა რო-
მელიდა შეზარბოშებულმა ოდიცერმა.

ყველანი ამხურდნენ და მზარი დაუჭირეს
მას. ფრანგი ვენერალი ლიზელოტასთან მივი-
და, თითქმის ძალით შეაყენა სკამზე, ხელში
ღვინით სავსე-კიკა მისცა, და შესძახა:

— Bois à la Sante des dames — des dames-
des deux hemispheres! (დავლით ორივე
კემისფეროს ქალების სადღევრძელო.

სტუმრები ღრიალებდნენ, ყვიროდნენ, მაგი-
დაზე აბრახუნებდნენ. ვაუმარქოს საფრანგეთს,
ვაუმარქოს მოკავშირეებს, — ისმოდა ამ ალი-
აქოთში ტიმბერლეიკის ხმა.

ლიზმა ნელ-ნელა დასცალა სასმისი და მოწ-
ყვეტილად დაცა სკამზე. ჩვევს მოვიქანცეთ,
მაგრამ მასანძელი არ გვიშვებდა. უკვე არა-
ვითარი წესრიგი არ იყო. ვისაც როგორ უნ-
დოდა, ისე ერთობოდა, მერე წამოვიშალეთ და
ჭვუჭ-ჭვუჭად ვსაუბრობდით. ჩემთან ვტიერ
მოვიდა.

— პროფესორი ეტიენ ლ... — გამომეცნა-
ურა იგი.

— ერთხანს ვისაუბრეთ, ძალიან სიმპათიური
მოხუცი ჩანდა. ჩემთვის ისიც სასიამოვნო იყო,
რომ პროფესიით ლიტერატორი აღმოჩნდა.
რუსოს სპეციალისტი, როგორც ამბობდა... ავ-
ტორი საკმაოდ პოპულარული მონოგრაფიისა
რუსოს შესახებ.

— ლიზი! — დაძაბა მან სკამზე: უღონოდ
მისვენებულ „სალომეას“.

ლიზი და შარლი ერთად მივიდნენ. ეტიენმა
გამეცნო ორივე. პატონი ოდიცერი ჩვენი პრო-
ფესიის ყოლიდა სამოქალაქოში, ლიტერატო-
რი. ჩამოპიტანე ჩემი წიგნი... შინდა ვაიქუო.

— ო, პატონო, თუ ეტიენმა ხელთ გივლით
რუსოს მეტს არაფერს ვაიხსენებს, — მითხრა
მან და დავალების შესასრულებლად წავიდა.
შარლიც ვაყუა: ჩვენ ისევე საუბარი ვავაბით.

— მთელი ჩემი სიცოცხლე ადამიანის ბუ-
ნებას, მის ზასიას ვსწავლობ, პატონო, —
მითხრა ეტიენმა — მინდა ვაჯერკვე, რატომ
ხდება, რომ ადამიანს ასეთი მიღრევილება აქვს
სისასტიკისადმი. წიგნიც მინდა დაეწერო, მაგ-
რამ არ ვაგვიკირდეთ, ასეთ თემაზე: „სისასტი-
კის ეტიმოლოგია“, ამიტომაც ვსწავლობ გერ-
მანულ დოკუმენტებს. ლიზი მეზმარება, მაგ-
რამ ჩემდა სამწუხაროდ, მას სრულიად სხვა
შეხედულებები აქვს. ახლანდელ ახალგაზრდო-
ბასთან საერთო ენას ვერ მოძებნის კაცი. ეს
ცეტი შარლიც მას ეზმარება. რასაც ლიზი იტ-
ყვის, შარლი კვერს უკრავს. იმას სიყვარული
აღაპარავენს და არა პრინციპი...

— მე არ ვიცოდი რა შეთქვა, რაზე მელაპარაკა,
ამიტომ ვაჩუმება ვარჩიე და ისევე იმან ვანაგ-
რძო.

— მე ძლიერ მაინტერესებს თქვენი აზრი

ჩემს წიგნზე. იცით რატომ? ძალიან უცხო
სართ ჩემთვის და იმიტომ. ფრანგები ისე მო-
ვეჩვიეთ ერთმანეთის აზრს, რომ უკვე ანგარი-
შსაც არ ვერწევთ ამას. თქვენ ეს სრულიად
უცხო ბრძანებები და ძალიან მაინტერესებს
რას იტყვიო...

— ლიზელოტა დაბრუნდა და მშვენიერად გამო-
ცემული წიგნი მოიტანა — „რუსი“ — ჩვენი თან-
მედროვე. უკვე სათაურმა დაამინტერესა. ეტი-
ენმა წარწერა ვაუწყეთა და ვადომოქა. მე მად-
ლობა ვაღაღვებადე.

— წაიკითხეთ, ოღონდ ვაყუთეთ საწინააღ-
მდეგო დასკვნები, — მითხრა ლიზელოტამ.

შარლიც ლექსების პატარა კრებული მარ-
ტა და... საოცრება! ადრე ნაფიქრი სიზმარითი
ამიხდა: სუბერზე სალომეა ებატა ოქსანანის
მოჭრილი თავით...

— ეს ჩემი ტანჯული სულის ვოღებაა, —
მომესმა შარლის ხავერდისებური ხმა.

— ღმერთო ჩემო! — წამოიძახა რატომღაც
ლიზელოტამ.

— დაბ გოღება, რა ვუყოთ, ლიზის არ მოს-
წონს ჩემი ლექსები, ზოგჯერ დამცინის კოლეც-
მაგრამ...

— შარლ, რა საჭიროა ამდენი სანტიმენტა-
ლობა! — ისე შეაწყვეტინა ლიზი.

— ბავშვებო, ნუ ჩხუბობთ, სულერთაა
თქვენს აზრებს არავისთვის არა აქვს შინაშენ-
ლობა.

— აბა, რისი ვოღება! მოყვება რაღაცას, —
ვაკაპასდა ლიზელოტა.

მინდოდა იმ საცოდავ შარლს ვამოესარ-
ჩლებოდი, მაგრამ ლიზის ვაღამასებულ სახეს
რომ შევხვებდი, მართალი ვითხარათ, გული ვადა-
მივანდა და დღემილი ვარჩიე.

როგორც ზანს, ეტიენმაც ვაჩინო შექმნილ
გარემოების უხერხულობა და ორივე დატუქსა:

— აბა, ახლა წადით, ნუ გვიშლით, ჩვენ სე-
ლაპარაკო ვვაქვს.

ლიზელოტას რომ ხელი ჩამოვართვი, რაღაც
გესლიანი ვამოშტეველემა შილი და ჩამილა-
პარაკა:

— ვანა ვერ შეგნიშნეთ, ჩემთვის ერთხელაც
არ დავიკრავს ტაში!

— შარლმა? არ ვიცო... აღმათ ისე ვიყავი
მოხიბლული...

— ეგ ზღაპრები ბრიყვეებს მოუყუეთ. — მო-
მიგლო მან და მამინევე ზურგს შემაქცია...

... მე და ეტიენი რომ ვანვმარტოვდით, საუ-
ბარიც, შარლაც, რუსოს შევხო.

— ლიზი მართალი არ არის, კოლეცა, —
მითხრა მან. მე სულაც არა ვარ რუსოს მიმ-
დევარი, არც სხვა ვინმესი. მე, საერთოდ სხე-
ლი აზრების კოლეცკიონერი ვახლავართ. სხვა
ბევრია ასეთი, მაგრამ როლი ამხელენ ამას. მე
კი პირდაპირ ვამბობ: მორჩენვია სხვისი აზრ-
ები ვამოვიყუო, ვადრე საკუთარი შექმნა.

სულერთია, ახალს მაინც ვერაფერს ვიტყვი. მე კი არა, ჯარ კიდევ ტერენტეოსმა თქვა, ბატონო, ისეთი არაფერი მოიქვამს, რაც უკვე თქმული არ ყოფილიყო. მეგრე ეს გოეთემაც ვაიმერია:

— რას წარმოვიდგენ მე თვითონ? რა გავაკეთე? — თქვა მან — მე შევეკრიბე და გამოვიყენე ყველაფერი, რაც ენაზე, ვაგიგონე და რაზაკ ვავეირდებოდი. ჩემს ნაწარმოებებს ყვებავე სხვადასხვა პირები — უმეცრები და ბრძენები, მკვიანები და სულელები. ბავშვებმა, ქაბუტეებმა ხანდახმულებმა, ყველამ, მომიტანა, თავისი აზრი, თავისი უნარი, თავისი იმედები და ცხოვრების მანერა. მე ხშირად ვიმიკიდი ხვათა მიერ დათესილ მოსავალს. ჩემი შრომა ეს არის ღვაწლი კოლექტიური არსებისა, რომელსაც ეწოდება გოეთე.

— ა, ბატონო, წამოიძახა ეტრენმა, — ამას თუ გოეთე ამბობს, მე რატომ უნდა დამეზრახოს თუ ვალიარებ, რომ საკუთარი აზრები არ მაქვს და არც შეინდა მქონდეს. მე ეიღბე სხვის აზრს, ოდნავ შეუუცვლი სიტყვიერ სამოსს და ისე ჩავსება საკუთარ ნაწერებში, რომ კაცის-შვილი ვერ გაიგებს, ვისი ნათქვამია ეს, ჩემი ან სხვისი, უნდა გითხრათ, რომ ადვილიცაა და მოსახერხებელიც. ასე რომ არ იყოს, მონტენი არ იტყობა:

— მე არ მივეუთობ იმას, რასაც სხვისგან ვესწავლობ, მე მხოლოდ ვარჩევ და ვაფასებ. რომ მიწოდებს მათი ღირებულება რაოდენობის მიხედვით განესაზღვრო, ორჯერ მეტს გამოიყოყნებდი საკუთარ ნაწერებში. ჩემს მიერ ნათესებები აზრი, სულ მეიგრე გამოწყლისის ვარდა, გეტყვენის იმდენად დიდად სახელგანთქმულსა და ძველ ავტორებს, რომ ისინი თვითონ მეტყველებენ თავიანთ თავზე. მე შეგნებულად არ ვასახელებ იმ აზრებისა და არგუმენტების ავტორებს, რომელთა ნააზრები გადმომაქვს ჩემს ნაწერებში და საკუთარ აზრებში ვერც, რადგან ამით მინდა გავანელო ნაქარვეი მსყარდების სიფიცე, ჯარ კიდევ ცოცხალი ავტორის წიგნზე რომ ვამოკებ ხოლმე. ასეთ მსყარმდებლად გამოსვლას კისრულობს ყველა, ვისაც ჰგონია, რომ საკმაოდ კომპეტენტურია ამ საკითხში. მე მინდა, რომ ჩემი ხაზით მასხრად ავღონ პლუტარქე, ან თავს დაესხან სენეკას. მე კი იმ დიდ სახელებს ამოვიფარებ.

— ხედავთ! ამას ამბობს მონტენი, ვინც, მოგვხსენებთ, საკუთარ აზრებსაც უხეად აფრქვევდა...

... ცხადია ეტრენი ცდებოდა. იგი პირდაპირ იღებდა იმას, რაც გოეთესა და მონტენთან ირონიულად ეღერს. ასეთ პარადოქსებს კი სხვებთანაც შეხედებით. ერთი თანამედროვე ამერიკელი მწერალი თავისი ავტობიოგრაფიული წიგნისბოლოსიტყვაობაში წერს:

— შრომა დამთავრებულა, მე, მაღლობს ვუხდი ჩემს მამას და ჩემს დედას, ჩემს მამებასა და ჩემს დედას. მე მაღლობს ვუხდი კოლუმბს, მარკო პოლოს, ბერძნებს, იტალიელებს, ეგვიპტელებს, მეგრებს, ესპანელებს, ებრაელებს, გერმანელებს, რუსებს, სპარსელებს, ფრანგებს, ინგლისელებს, იაპონელებს — ყველა ხალხს: ვანსაკუთრებით კი ქურთებსა და ბასეებს. მე მაღლობს ვუხდი ავრატოვე ჩემს ვაჟსა და ქალიშვილს...

აქ რომ ირონიას არ ვგვრძობდვ, ამგვარ რამეს მეც ვავიმეორებდი...

მიხეილის გოეთეა...

შინ რომ მივედი 9 საათი იყო. ისე ჩარავამოღეული ვიყავი, მამინვე დავიძინებდი, მაგრამ მეუხერხულა, ვაი თუ ვინმემ მომეკითხოს-მეთქი და ნაჩუქარი წიგნების თვალეირება დაიწყო. აბა, რუსოზე მონოგრაფიას მაკითხებდა და შაროს წიგნი ვადავებოდა. მეგრე დავიბრტყესდი კიდევ და თხუთმეტოდე ლექსი წაიკითხე. რაღაც ნაცნობი პოეტური ინტონაციები შევიგრძენი. მეგრე მივხვდი ყველაფერი ეს რომ გულუბრყვილო მიბაძვა იყო. რაინერ მარია რილეს „საგალობელთა წიგნისაღმა“. გულუბრყვილო, მაგრამ ნიჭიერი, რილეს ფილოსოფიურ ღირიკას აქ ეფერო სანტიმენტალური ინტონაციები ცვლიდა. თითქმის ყველა ლექსი მარიამ ლეთისშობლისაღმა იყო მიძღვნილი. პოეტის დიდი მოწიწება და მოყრალეობა ლეთისშობლისაღმა რაღაც რელიგიურ ექსტაზში გადადიოდა და საკუთარი ცხოვრების დრამას უყავშირდებოდა. იგი აღწერდა ლეთისშობლის სათნო სილამაზეს, მის ღეთაებრივ ვარეგნობას, მაგრამ საოკრება ის იყო, რომ ამ აღწერაში ღიზელატას სახეს წარმოიდგენილი. იმდენი დაქიზა გრძნობა იყო ამ ლექსებში, იმდენი ხიბობა ქალწულებრივი სიწმინდისა და იმავე დროს ისეთი პორტრეტული მსგავსება ღიზელატასთან, რომ გვეკოცდით: სად უღაბნოების ის ბნელი ნაშიერი და სად ლეთისშობელი მარიაში!! რა შეიძლებოდა მათ შორის საერთო ყოფილიყო, მაგრამ პოეტებისას რას ვაიგებს კაცი. შარო შეღალობდა ლეთისშობელს გავგო მისი გულისთქმა და ეცანუგეში, რადგან უყვარდა იგი უხეშთაესი სიყვარულით, ისე როგორც უყვართ დილოს ეკმი სიყმწილისა, უყვართ ცა დედაშიწა, ზღვა, ტყე და მინდვრები, მღინარეები, ყვავილები და ცხოველები, როგორც შვილი და დიადი ბუნება, ასსებობა და სუნთქვა, ან ფიქრისა და ოცნების სილამაზე.

ეს ჩემი სულის გოდებააო რომ ამბობდა, ვგრძნობდი ამის გულწრფელობას. მართლაც გოდება იყო, ოღონდ გოდება ცარიელი სულია. ეს უყარგავდა მის ლექსებს ემოციურ ზეგავლენის ძალს, იქნებ მის პირაუნებასაც. ის-

იც წარმომადგამ, ხან რა სიყვარულით შეკუთრებდა ლიზელოტა არ ახალგაზრდა მეოცნებე პოეტს და ხანაც რომელი ზიზლი იხატებოდა მის თვალებში... საიდან მოდიოდა ამგვარი კონტრასტული განწყობილება?

შარლის ლექსებს რომ ვკითხულობდი, ვფიქრობდი, ალბათ არც ერთი მათგანი არ დაიწერებოდა ლიზელოტა რომ არ ყოფილიყო ამ ქვეყნად. რა დიდი მადლიერება იგრძნობა მას ლექსებში ისე, რომ ერთხელაც არ ახსენებდა მის სახელს. ლიზელოტა და ლეთისშობელი მისთვის რატომღაც სინონიმური მოვლენა იყო. იქნებ იმიტომაც, რომ მათ არაფერი ჰქონდათ საერთო. შარლს ისედაც უყვარდა ლამაზი წინააღმდეგობათა იგივეობის შესახებ. ორ უკიდურესობას ისე შეადუღებდა ერთმანეთთან, როგორც დანტე ექვსფეხა ურჩხულს, კიანთა დონატოსა და აგნელოს, რომელთაგან აღარც ერთი ჩნებოდა და აღარც ორი...

...შენ ზოგჯერ სხვა ხარ, მე კი მინდა მედამ იგივე იყო, — შელალადებდა შარლი. მე შეშინა იმ სხვისი, იმ უცნობის, რომელიც უცებ ჩნდება შენში... მე შეშინა კენტარების მხოლოდინისა შენს ფეხებში. მე შეშინა შენი თვალების სიღრმის, შენი ტუჩების სიწითლის, შეშინა შენი ტანის სილამაზის, ნაკვთების გარკვეულობის; იმის სურვილის, რაც არ შეიძლება მოხდეს, მეწაშელი ვნების, რაც ამსხვრევს უბიწოებას. საშინელია ძალა, რომელიც შენში იმალება, ცუცხლი რომელიც შენს ძარღვებს ეღება. მე შეშინა შენი სისხლის სიწითლის, მე შეშინა ყველაფრის, შეშინა... ო, ლეთისშობელო მარიამ, მეცი ნუგეში... ნუ დაბრკობს ამ საშინელი შიშის ამარა... მომეცი სიმშვიდე... დააცხრე მჭურვალე-ბა ცხელი ჭეშმისა, გაანელე ეს სისხლის დუღილი, წაშალე მეწაშელი ფერები. შეივედრე ჩემი ტანჯული სული...

და ისევე შიში, შიში გიშრისფერ თვალეზისა, რომელსაც არა აქვს ნაპირები, არ უჩანს ფსკერი: შიში ხშირი წამწამებისა, რომლებიც შეებზვიეთ არიან მომართული და ვილაყას განგმირვით ემტყრებიან, შიში ცილების თეთრი ელვარებისა, რაც თვალებს ტყენს...

... ღმერთო რატომ აკლია შენს ოცნებას სრულყოფა...

... რად უნდა სულს ასეთი მაცდური ფორმა ო, ლეთისშობელო, რომელმაც შთასაბუღეთავე შეცოდების გარეშე, რატომ უკვამ ცდუნების აძლენ მაჭეს ადამიანებს; რატომ აღვიბებ ნდომას შეცოდებისა, რატომ აგრძნობინებ ტკივილის სიტკბოებას, რატომ აძლევ სილამაზეს ცდუნების ასეთ ძალას...

იგი წერდა იმის შესახებ, თუ პლანეტაზე დანაიეთ ნებიერად გაწოლად დამეს როგორ ანაყოფიერებს იუბიტერი, ან მრუში დედამი-

წაზღვის ლურჯი თვალეზით როგორ მიხერხება ზეცას, რომ ჰიპოპოტამივით მიიზნოდოს ავითაი-სკენ. იმაზეც, გაზხუღზე დემონი როგორ იღვრება ბუნებაში და ავზორცი დედამიწა იწყებს ვნებიან სუნთქვას... არაფერი არ ეტევა თავის ფარგლებში, ყველაფერი იშლება, იფურჩქნება. ვარდის კოკორი სკდება და წითელი სისხლის სილამაზე იფეთქებს მისგან. ყველაფერს სილამაზის სურვილი იპყრობს, ევლებს, შინდვრებს, მწერებზეც კი ლამაზდება, ირთვებთან და ყოველივე ეს იმისათვის, რომ უფრო მომხიბვლელი იყოს ცდუნება, რომ ლამაზმა ქათიბებმა დაფაროს ბუნების მრუშობა. იგი უხეში ნაყოფიერებაა, სილამაზე კი შიში ნილაბი, გაზაფხულზე გველიც კი იცვლის კანს რომ ჰტრელი ქათიბით მოიწონოს თავი.

... დედაო ლეთისა, ლეთისშობელო მარიამ! დააცხრე ბუნების ვნება, მოეც სამშვიდე ადამიანებს, წაშალე ამდენი სიციხადე და სიჭრულე ფერებისა...

სანთ ნინიპარსუნიხა...

დილით რომ გამეტივია შარლის ლექსებს წიგნი ლოგინში ეგლო. ელექტრონათურა ძლივს ბუტბავდა დღის სინათლეზე. ვკირა დღე იყო და არსად არ მეჩქარებოდა, მაგრამ არც შარლის ლექსების კითხვის თავი მქონდა, მით უმეტეს ეტიენის წიგნისა. ეპიგრაფს დაუხედ მხოლოდ. ვწერა:

— ჩემი დაბადება იყო ჩემი პირველი უბედურება. რუსსო.

წიგნი დავხურე და ერთხანს ლოგინში ვინებოვრე. ისე ვიყავი გადაღლილი, რომ ჰინეს ნათქვამისა არ იყო, არაფრის კეთება იყო ჩემი შიზანი: Und nichts zu machen Dass war mein Sinn.

ერთხანს არც არაფერი მიეცეთებია, მაგრამ უნებლიედ აშლილი ფიქრები მაინც ვერ მოვიშორე. მე ყოველთვის მაღიზიანებდა ამგვარი ტრაგიკული უძღურება ცხოვრების წინაშე. ადამიანები, რომელნიც სწვევლიან თავიანთ დაბადების დღეს, მაგრამ რას იზამ, აქ რუსოს-ათორ ისეთ ავტორიტეტებს შოიშველიებენ, რომ ძალაუფლებურად უნდა ვაჩუფდე:

... არ დაბადო, ეს ჭობია ყველაფერს. სოფოკლე.

... ჩვენი ყველაზე დიდი დანაშაული ის არის, რომ ვინაბდებით, კალდერონი.

... ადამიანი როცა იბადება მამში უნდა დაიტიროს და არა როცა კვდება. მონტესკიე.

... დაბადო იმას ნიშნავს რომ ეკლამა იწყო. გოტიე.

ჩვენი ქართველი პოეტიც ამბობდა: დედაო ლეთისა, რად გამაინებ, მე ხომ სიცოცხლე არ მიმოხვია... ზოგი სულ memento mori-ს (ვახსოვდე)

სიკვდილი გაიწახის თურქულ ეკლავშიც წე-
რია თურმე:

— ნუ დაიფიქვებ სიკვდილს: რამეთუ იგი
არ დაგვიწყევებს შენ.

ასეთ ჩრველას იძლევიან, იცხოვრეთ ისე
თითქოს ყოველდღე კვდებოდეთ. ზოგი მარ-
თლაც ყოველდღე კვდება, მაგრამ დილით ის-
ევ ახელს თვალს და წივის ცხოვრება ბეწვის
ხიდია, რომლის თავი სიკვდილზეა გამობმუ-
ლიო. ასეთები, მართლაც, სიცოცხლეშივე
კვდებიან. მეტიც: სენეკას სიტყვებისა არ იყოს,
ზოგი მანამ ამითაერებს სიცოცხლეს, ვიდრე
დაიწყებდეს. დანტე ისეთ „უბედურებზეც“
წერდა, რომელნიც „არასოდეს არ ყოფილან
ცოცხალნი“.

ასეა სიცოცხლეს ზოგი სიკვდილში პოე-
ლომს, ზოგიც სიკვდილს — სიცოცხლეში. არც
კაცი ვარგაო... — მართლაც შეიძლება რომ ბრძანებს,
ესეც იმის პასუხია, თუმცა ამგვარ აზრებს რომ
გაყვეს კაცი, ვინ იცის, ცხოვრების რა ლაბი-
რინთში შეგუფს თავს. იქ კი ისეთებიც არი-
ან ვეშაბის მთა რომ აქვთ, და ცხოვრების ტა-
ლანში გაითხმულნი საკუთარ „ლუწს ანელე-
ბენ“. სწორედ ამგვარ „ცოცხალ ლუწებზე“ ამ-
ბობდა სოკრატე, ისინი იმისათვის კი არ ჰა-
მენ რომ იცხოვრონ, არამედ იმისთვის ცხოვ-
რობენ, რომ ჰქონოთ. მათი სული და ხორცი
ჰქონსი ცურავს, მაგრამ მაინც „ცხოვრების ამ-
ოების“ მისტირიან, რადგან ენანებთ ამქვეყ-
ნად რომ კიდევ რაღაც რჩებათ შეუქმელი.

ახლა კი იმათ ჰკითხეთ, „სიმართლისათვის
ღვენილია“ და შეჩვენებული, რომელნიც ჰე-
ჩა-მუნა დაწინაულებენ მშობრნი, მაგრამ მშვე-
ნიერების საყოფრთხველთან მაინც იყრიან
მუხლს. აჟი მოგახსენეთ: ტანჯული და გაუბე-
დურებულნი, მაგრამ ცხოვრების დიდი ტრფი-
ალი პოეტი ეერმენ ნევი ჰეაფენილს კოცნი-
და და იწახდა, ღმერთი სილამაზაო. ვინც ასე
ფიქრობს, რაც არ უნდა მიიმე ცხოვრება ჰქონ-
დეს, მის დამათრბელ მომზიბველეთას მაინც
ვერ შეელება და ალბერ კამიუს სიტყვებს გა-
იმოვრებს:

— მივესალმები ცხოვრებას, თუნდაც ტან-
ჯილი ასლავსეს, რამეთუ ჩვენი არსებობის შუა-
გულში, რა ბნელიც არ უნდა იყოს იგი, მაინც
ანათებს დაუშრეტელი შუე...

ისე, მე თუ მკითხავთ, „მემენტო მორისტეა-
ის“ ამდენ ფრთამოტეხილ სიბრძნეს, ჩვენი სი-
ყვარული ლადოს ორი ფრთიანი სტრიქონი
მორჩენია:

... და იმ ბედნიერ დღეს გაუმარჯოს,
როცა ჩვენ გავნდით ამ ქვეყანაზე...

... ეზოში რომ გამოვედი ღიზი და შარლა-
ხის ქვეშ იდგნენ და ჩვეულებისამებრ რაღა-
ცაზე ჩხუბობდნენ.

— ხელს ხომ არ შევილით? — კითხვ მათ
და მვეუახლოვდი.

— არა, არაა ბრძანებთ, — პირიქით თქვენ
ჩვენი მსაჯული იქნებით, — სხაბა-სხუელი მო-
მყარა შარლა და ისევ ღიზის შექტა...
რა ეცი რაზე არ დაჟობდნენ შარლა თქვენ
ლუბს ნახავდა, ოხრავდა, თითებს იმტრეულ-
და ისე უმტკიცებდა ღიზის, რომ კაცობრიო-
ბის უმალესი მიზანი ანუ „ამინ უნივერსუმისა“
არის სიყვარული. ის კი დამკინავად უპა-
სუბებდა, სიყვარული ჩვენს დროში ისეთი აუ-
ტანელია, როგორც შენი ლექსებო...

ამზე შარლა ბრბადებოდა, მაგრამ ღიზი
უფრო უკიდებდა ცეცხლს:

— და თუ იგია ამინ უნივერსუმისა, განეს-
ვენე მას უფალო აქნა მარადის? —

ღიზი იმიოაც ავიყებდა შარლს, რომ ამბობ-
და:

— თუ მაინცდამაინც სიყვარულზე გინდათ
ლაპარაკი, იცოდეთ, რომ იგი ცნობისმოყვარე-
ობაა, შეყოფების მომზიბველეობა, შხამიანი
ნექტარით სავსე ფილა ან მახრჩობელა გვე-
ლის სრიალი შიშველ მკერდზე.

— ეგ სიძულელია და არა სიყვარული. —
ამოიკენესა შარლმა, მაგრამ ღიზიმ ამაზეც
დამკინავად უპასუხა, ჩვენი სიძულელი უფ-
რო ხანგრძლივია ვიდრე სიყვარული და გა-
მოაკხადა:

— მე ისეთი სიყვარული მინდა, რომელიც
გამანადვრებს მაგრამ არ დამამიერებს...

უფალი უფლებათა...

მათი დავა მხოლოდ მაშინ შეწყდა, როცა
სასაუბრეში შევედიო. ღიზიმ არც აქ მიაქცია
ყურადღება შარლის შედარას და ვისკი დაის-
ხა. რამდენჯერაც ვთხოვდიო, მეტს ნუ დალე-
ვი, იგი ომდენჯერაც იყებდა კიჭას. მერე უ-
ცე წამოდგა და გვითხრა:

— გინდათ ტყეში წავიდეთ სასიერნოდ?

— თუ ჩვენი სტუმარიც მოისურვებს, — უ-
ასუხა შარლმა.

— მოისურვებს, რატომაც არა, — მიუგო
ჩემს მავებრად ღიზიმ.

— მაშინ, ბატონ ეტენსაც ვთხოვოთ, იქ-
ნებ ისიც წამოვიდეს, — ეთქვი მე.

— ოხ, არ გვიინდა, — წამოიბახა ღიზიმ —
ისევ თავისი რუსოთი შეგვიჩუბებს გულს...

სხეა რა გზა იყო, დაეთანხმეთ და ტყის
სიღრმეს შევეყვიოთ. ერთხანს ზეტიალის შემ-
დეგ პატარა მდინარეს მივაღქვით, წყლით სა-
ხე გაივრილეთ და ჩამოვყვით.

— ჩემი ლექსები თუ გადაათვალიერეთ? —
მკითხა შარლამ.

— დიახ, და ძალიან მომეწონა, ნამდვილად
მომეწონა...

— მადლობელი ვარ, — თქვა მან და ყურე-
ბამდე გაწითლდა.

— ხომ არ წაგვიკითხავთ რომელიმე ლექსს?

— სიამოვნებით, — წამოიძახა მან, მაგრამ ლიზიმ გაუფრქვა ხასიათი:

— ეხ, მოყვება ახლა სისულულეებს...

— რატომ სისულულეებს? — გაევიკირე მე

— იმიტომ, მოწყალეო ხელმწიფე, რომ ჩვენს დროში ლექსების თხზვას ისიც ვერ გამართლებს ათ მცნებაში რომ ეწეროს „ლექსები წერეო.“ — ირონიულად მოიფიკო ლიზიმ.

— არ გინდა ლიზი, ძვირფასო, არ გინდა, მე უკვე ვიცი რას იტყვი, — შევედრა შარლი.

— იცი, ჩემო ძვირფასო მაგრამ მაინც გაგიშვობ, მოლიერის სიტყვებს: „შეიძლება იმდენად სულელი იყო რომ ლექსებს წერდო, მაგრამ ეს სხვას კი არ უნდა გაუმხილო“.

შარლიმ ეს იწინაა, მაგრამ მაინც წაიკითხა რამდენიმე ლექსი... წაიკითხა ვატკებით, მაგრამ უოველგვარი ისტერიული თეატრალიზი გარეშე. ისეთი სასიამოვნო ხმა ჰქონდა და ისე მელოდითრად კითხულობდა, რომ შთაბეჭდილებას ერთი ორად აძლიერებდა.

ლიზი დემონსტრაციულად ადგა და მდინარის ნაპირს ჩაუყვ. შარლია ლექსების კითხვა განაგრძო.

ეტყობოდა, ლიზი ისე გააცოფა ამგვარმუხურადლებობამ, რომ ისევ თავზე წამოგვადგა, უსირცხვილო კი არა, სულ ნამუსგარეცხილი პოსა მიიღო და ერთბაშად შემოგვიტია:

— გინდათ აბუნალ ამიგდოთ? არ გამოვივათ!

... რამეთუ მე ვარ დედაყვი, მჭდომარე მხეცსა ზედა წითელსა, საესესა სახელებითა გზობისათა და შუბლსა ჩემსა ზედა სახელი დაწერილია: საიდუმლოად ბაბილონი დიდი, დედა მუქათაჲ და სამაგლებათა ჭეშუვეინისათაჲ.

ამას რომ ამბობდა, ისე გამოშფევედ იდგა, რომ ჩვენი კი არა, მგონია ბუღა ხარამქცეულ ზეესსაც წამოართქებდა მის წინაშე.

შეძრწუნებული შარლი მართლაც მუხლებზე დაეცა:

— ნუ, ლიზი, ნუ გინდა ეს საშინელება! — შევედრა შარლი და აპოკალიპსის ერთეუ სცადა მისი დაცხრომა:

ის დედაყვი იყო „მთვრალი სისხლითა წმინდათაჲთა და სისხლითა მით მოწამეთა იესოჲსათაჲთა და იგი შიშველ ჰყვეს, ბოლო ხორცენ მისნი შეჰმანენ და დაუწუან ცეცხლითა...“

— ჰოდა მე ვარ ის დედაყვი, „რომელსა ედგნეს შვიდნი თავნი და აწინი რქანი... და აბუნდა ხელთა მისთა ბარძიმი ოქროსაჲ, საესე საძაგლებითა და არაწმინდებითა სიძვისა ქუეყანისათა...“

გახელებულმა „ღვთისმშობელმა“ სამხრები ჩამოგდო და წვლამდე ისე ჩაშიშვლდა... ვითარმედ: შეუფე მეუფეთაჲ და უფალი უფლებათაჲ...

შეძრწუნებულმა შარლია თვალთ დახტუა ლიზიმ კი განაგრძო:

— ესა ვარ მე, და ამიტომაც დაგადრწუნებოთავს, ფხბთა წინაშე ჩემთა...

— ეს მეც შემეხება? — ისე გაევიკირე, თითქოს ეჭვი მეპარებოდა.

— თქვენც კი არა, მხოლოდ თქვენ, ნარაბოტო, — მითხრა მან და ისე აფთარივით წამოვიდა ჩემსკენ, რომ ზურგულულმა მომიხდა დახევა. იმას კი სიცილი აუტყდა: საშინელი და გაუთავებელი სიცილი. თან ცეკვავდა და სულს რომ მოითქვამდა ე... ჰე... ბააო — შექიცილებდა.

თვალდრემლიანი შარლი გაოგნებული მისჩერებოდა მას. მეც გამეცინა, ლიზი კი უცეც ვაიერდა, სრულიად ნორმალური სახე მიიღო და მოულოდნელად გვეითხა:

— გინდათ ნადირობა ვითამაშოთ?

— არა, არ ვვინდა, — აღმოხდა შემინებული შარლს.

— მაინც სახლში წავალ, მომწყინდა. — უკვე მშვიდად თქვა ლიზიმ.

ჩვენი ადგილით და ისევ ტუის სიღრმეში შევედით.

— რატომ არ გინდათ ნადირობის თამაში? — სულ დაიტბილა ხმა ლიზიმ.

— ბავშვები ხომ არა ვართ, რომ ვითამაშოთ? — უთხრა შარლმა, მაგრამ იმ „სატანოს გულმა“ მაინც დიიჩემა:

— ნადირობას ბავშვები კი არა, დიდები თამაშობენ.

მე არ ეციოდა რა თამაშია ეს „ნადირობა“. ამიტომაც ვეითხე:

— კი, მაგრამ, რაზე უნდა ვინადიროთ?

— ეს მონადირეზეა დამოკიდებული, — გაიცილა ლიზიმ.

შერე რომ ამისხნეს მიუხედავად, რომ ეს ნადირობა ჩვენივეტრ — დამალობანას“ ჰყვეს, მაგრამ აქ ერთი „ნადირობი“ იმალება, დანარჩენები კი „ნადირობენ“. დაყოფენ ტყეს ზონებად, დანაწილდებიან და იწყება „ნადირობის“ ძებნა. ვინც „მონადირეებს“, ნანადირევიც იმისი იქნებაო, — სთქვეს.

ამ შემთხვევაში ინიციატივა თვითონ ლიზიმ აიღო, ზონებში მან გაუთ მარჯვენე — მე, მარცხნივ — შარლი; ერთი საათის შემდეგ ისევ აქ უნდა შევიკრიბოთო, გამოვიცხადა და დასამალად გაეშხადა. ჩვენ თვალთ დახტუქო შარლიმ ორმოცდაათამდე დათვალა და წავედით...

რამდენიმე წუთიკ არ სყო ვაშული, რომ ლიზის ჩემ შეძახილს „ე, ჰე, ჰეი, ბაას-ს“ მოგვარი ყური და ტყეში გაქცეულ „ნადირსაჲ“ შევავლუ თვალთ...

...ერთი საჭათს შემდეგ, მე და შარლი დანიშნულ ადგილას ისევ შევხვდით ერთმანეთთ...

— ვერ ვიპოვე! — ჩაღლაბარცა მან ნაღვლიანად და ქვაზე ჩამოვდა.

— ვერა მე. — ვიკრუე რატომღაც და გვერდზე მივეჯექი.

— დაველოდით და თვითონ მოვა, — სთქვა მან.

— სანამ ლიზი მოვიდოდეს ლექსები ვიკითხო. მე ძალიან მიყვარს თქვენი ლექსების მოსმენა, — შევაგულაანე შარლი.

იგი ერთხანს სდუმდა, მერე უცებ დაიწყო. ლექსს რომ ამბობდა, თვალში დახუებული ჰქონდა, სიტყვებსა და სტრიქონებს წელა წარმოსთქვამდა, ზოგჯერ დაფიქრდებოდა და მერე ისევ განავრცობდა. მაშინვე მივხვდი რომ ეს ექსპრომტი იყო:

ჭერ უღრანი ტყე აღწერა, დაბურული და ადამიანის ფიქრებოვით გავგებარა. მერე თუთხი კენტავრი გაჩნდა მის სტრიქონებში — ძე კენტავრი ვერცხლისფერი თმებითა და ლურჯი წინწკლებით ზურგზე. მიდიოდა ტყეში ის კენტავრი და სწუხდა კაცის სიმართლეს, სწუხდა და ფიქრობდა ზვად კენტავრების ალისფერ ქოჯზე, რომელნიც ტყეში შეეფეთებოდნენ და გამომდებოდნენ მისი სილამაზის ხილვით. აქ შარლი ისევ გაჩერდა, სული მოთქვა და განაკრძო:

მერე იმ ვერცხლისფერმა კენტავრმა ერთი ვნებიაანად ვიდრისკისა და ვაგარდა. ალისფერი კენტავრები დაეღვენენ მას. თითქოს ცეცხლის ტალღები მისდევდა ვერცხლისფერი კენტავრის ქარივით ქროლვას... ტყეს აყრუებდა მათი ფლოქვების ქაჭარა-თქერი და ენებანი ჰიხინი... მერე ერთი ძალაგამორღული კენტავრი დაეცა და მოკვდა, კიდევ ცოტა ხანი უდაღაცა მეორე... მესამე... მეოთხე... მეათე... ტყე მოიფინა დახოცილი კენტავრების გვაშებით... მაგრამ ერთი, ყველაზე ძლიერი, მაინც მისდევდა იმ ვერცხლისფერ კენტავრს, რომელაც მუშუტად მინაგარდობდა ტყის სიღრმეში. იგი ხანდახან მოხუდავდა ალისფერ კენტავრს, გავლიშებდა და ისევ გვაგრდებოდა. ალისფერი მაინც არ ეშვებოდა, ბრახი ახრჩობდა, ზელდებოდა, იცოდა, თუ დაეწია იმ ვერცხლისფერ ეღვენებას, ფლოქვებით ზაფხუსვრვდა თავის ქალას ან კბილებით დაეღვქდა მის შვევიერ სხეულს. ვერცხლისფერი კენტავრიც ვრძინობდა ამას და ამიტომაც მიფერინავდა ანუ ლაღად და მსუბუქად... ბილოს იმ ალისფერმა კენტავრმაც შეჰკივლა, შეტრატმანდა, კიდევ ერთხელ შედგა ყალუჯ და... დაეცა...

ვერცხლისფერი კენტავრი გამოერკვა ფიქრებოდან... იგი ისევ მარტო იყო ტყეში, მაგრამ მაკდურო ღიმილი მაინც ისე უთამაშებდა ტუჩებზე, თითქოს ის ტყე მართლაც ალისფერი კენტავრების გვაშებით ყოფილიყო მოფენილი...

...შარლმა თვალი გაახილა და წუნარად იკითხო:

— ლიზი არ მოსულა?
— არა, არ მოსულა — მივეცი პასუხი. მაშინვე წამოვარდა, ხან მარცხნივ და ვერცხლად, ხან მარცხნივ და ვერცხლად:
— ლიზი!.. ჰეი, ლიზი!...

...მისი ლიზი ამ დროს თავის სახლის წინ იდგა ხის ქვეშ და უცდიდა როდის დაებრუნდებოდათ ტყიდან...

თვლში გაღვრილი შარლიც რომ შინ მავაიციე, ჭერ სიცილი მოგვესმა, მერე მისი დამცინავი მახილიც გავიგონეთ:
— სალუტ, მონადირეებო!...

...იმ საღამოს გენერალმა ტიმბერლეიკმა გამოსახოვარი წვერულება გამართა. ლიზელოტა ამ წვერულებას არ დასწრებია, არც „30 girls“ ჰყოლია მოწვეული...

მეორე დღით მასპინძლებმა გამოგვიცილეს. ლიზი ძველებურ პოზაში იდგა კართან და გვიყურებდა შანქანებში რომ ესხდებოდათ იმან ერთი ნაბიჯიც არ გადმოედგამს ჰვენსკენ, არც ზელი დატყვევია გამოსამშვლობებლად. მე ეს არც გამეიკრებია, რადგან ვიცოდი, მისთვის საერთოდ არ არსებობდა, რაც „გუშინ“ მოხდა ან რაც შეიძლება „ზევალ“ მომხდარიყო. ერთხელ მითხრა კიდევ:

— მე არ ვატი არც გუშინ და არც ზეალ. ზემთვის ყოველივეს ყველაფერი არის დღეს... ის „დღეს“ კი უკვე ზეენ აღარ ვაკეთებოდა...

პოთილასის მხარე

ბერლინში მოხსენებითი ბარათი დავეწერე სობოლევის სახელზე და მეგონა, ამით მოვრჩიო იმ დავალებას, მაგრამ არა. სობოლევმა ერთი-ორი შენიშვნა მამეცა, რაღაც თვითონაც შეასწორა და ის ბარათი მოსკოვში ვთავაზენა, შავარტო საქმეთა სახალხო კომისიის მოადგილის ვიშინსკის სახელზე.

მე ერთხანს ისევ „კულტურტრევერულ“ საშუალებას დავეზრუნდი, უნდა კინოსტედია „დღე“ აღგვედგინა. ვეებდით რეკონსტრუქცია და მშაბობება, მათ შორის მარკო როკს, რომელიც ძალიან პოპულარული იყო გერმანიაში. მე ვნახე მისი ფილმი „ჩემი ოცნების ასელი“. ამბობდნენ, ეს ფილმი გვებლასს განკარგულებით გადაიღეს „მომივე წლებში“, რომ საბერო თაღდასმებით თავზარდაცემული მოსახლეობა გავრთოთო.

იყო სხვა უფრო სინტერესო საშუალებებიც. მაგრამ, მართალი ვიხსრბათ, უკვე არცთუ დიდი ხალხი ჰქონდა ამისი. ვიცოდი, ნიურბერგში რომ დიდი მოსამზადებელი მუშაობა მიმდინარეობდა ზეავარ სამხედრო დამანაშვეთა პროცესის მოსაწყობად. გული იჭითყენ მივა-

ვიწვედა, მეც და სხვებსაც. ყველა ვიცნებობდით როგორმე მოცხვედრილიყავით ამ პროცესზე და ერთხელ მაინც მოგვეყარა თვალი მთავარ სამხედრო დამნაშავეთათვის. ეს ინტერესი უფრო გააზარდა, როცა ხმა დაიბნა, შესაძლებელია ბერლინის სამხედრო ადმინისტრაციის ერთი წარმომადგენელი გაიზავნოს ნიურნბერგშიო. ყველას უნდოდა ეს „ერთი“ ყოფილიყო, მაგრამ ათასნი ერთის იმედი თითქმის ყველასათვის უიმედო ჩანდა. ის კი ვაჟგი, რომ ჩემი ბერლინში არყოფნის დროს მარკოვი უკვე გაეგზავნათ იქ. მეც მივდიოდა წასვლა, მაგრამ როგორ? 1941 წლიდანვე ვმსახურობდი მოქმედ არმიასი და ბუნებრივია, რომ დიდი სამამულო ომის ეს ეპილოგიც მივდიოდა მენახა. მაგრამ ასეთი „უფლება“ თუ სურვილი სხვასაც ჰქონდა. ყველა ამ პროცესით იყო დაინტერესებული, ცხადია, გერმანელებიც, შათ უკვე იყოღნენ „ფიურერებისასგან“ ვინ დაიღუპა ვინ ჩაბარდა მსოფინაღმდეგეს. გერინგის, რიბენტროპის, კაიტელის, როზენბერგის, დენიციის, რედერისა და სიუების ინტერნირების ამბავი ადვილობრივ პრესასიც გამოცხადდა. მთასახლობის ინტერესს ამ საკითხებისადმი, მე ისევ ღივი მარლენის საშუალებით ვიკვებდი. შემოიკვლიდა ჩემთან თუ არა, მომპირიდა კითხვებს: რას უზამენ თუ იციო? ნუთუ სიკვდილით დასჯიან ყველას? და სხვ.

ასეთ შემთხვევაში მე უოკელთვის ნეიტრალურ პასუხს ვამღვდებ:

— რა ვიცი, მე ხომ არა ვარ მოსამართლე!

ღივი მართლენი მაინც თავისებურ კომენტარს უკეთებდა ყველაფერს.

— ახი ენა იმათზე, ციხეში ქდომას და დამცირებებს ის არ ვერჩიათ, თავი გაეწირათ ფიურერისათვის?

მე მივდიოდა გააქტება მისი ასეთი ჩიუტარქმენა და ექტობარი:

— ხომ ზედაც, რომ თავი არავის გაუწირავს იმ „მატყუარა გებელსის“ გარდა, ახლა ციხეში სხედან: გერინგი, რიბენტროპი, როზენბერგია, სხვები ყველანი; ახალგაზრდობის „ფიურერია“ ბალდურ ფონ შირახიც აქ არის.

ლოლს ყველაზე უფრო შირახის ამბავი აკვირებდა. ვერაფერი ვერ წარმოუდგინა, რამ „მათი ბელადი“ თავს არ გასწირავდა ფიურერისათვის. უფრო ის აფიქვებდა, ხმა რომ იყო დაზრებული, შირახი თვითონ ჩაბარდა მოქმინაღმდეგესო.

— შეუძლებელია! — იძახდა იგი, — როგორ შეიძლება შირახის ლალატი! ჩვენ ასე გვეჩეროდა მისი!

ამას ძველებურად კი გაიძახოდა, მაგრამ ლოლის თუ აქამდე მზახარტული ფონოგრაფია უტ-

რიალებდა თავში, ახლა, ზოგჯერ, საკუთარი აზრებსაც გამოუტყვდა.

— ამბობდნენ, წითლებზე ყველა უკვე მომწინებელი დახვრეტენო. მაგრამ მე ხომ ვხედავ, რომ არავის არ ზვრეტენ. თუ ასე იყო, ჩვენ რაღად ვაპტუებდნენ? ისედაც ხომ ვენდობოდით და ვაკეთებდით. რასაღ გვეუბნებოდნენ?

ამ აზრს მეც მივეყვი და ვცაღე გონზე მომეყვანა:

— რატომ იჭვრებდით მერე, ვისი ბრალაა? არც დაფიქრებულა, ისე მოიასუხა:

— რა ვიციო, რომ ყველაფერი ეს ტუტილია! მეც წამოინეე ვკითხე:

— ახლა ხომ იცი?

ამის თქმა და ფაცურთან მიღწენილ კალმასივით შეტრიალდა:

— არც ახლა ვიცი, არაფერი არ ვიცი, არც მინდა ვიციოღე. — შერე დაწუნარდა და დაუშობა:

— ყველა არამზადაა ფიურერის გარდა, მარტო იმან გასწირა ცოცი ჩვენთვის.

„ფიურერზე“ ცუდს მაინც ვერაფერს წამოაიღვენივინდაო. სანაგვიროდ ბაბუას ლანდავდა. სულ გამოსულულდა, ლამის წითლებს მიემგროსო.

— ოო, ესეც ახალი ამბავი, — ვითომ დავინტერესდი მე, — შენ რას ეუბნები?

— მე სულაც არ ველაპარავები!

— რატომ?

— რატომ და ხმას არ მცემს, გამებუტა. აღბოში რომ გიჩვენეთ გაიგო და, გული მოიყვანა. რომ დაეშვირე, მცემდა კიდევ, მაგრამ ვაჟივცეო. რაც თქვენ აქ არ იყავით, სულ ზემოთ შემინა ბიბლიოთეკანი. შერე ადვილიდამ წამოყვანა თავისთან.

— ბაბუამ როგორ გაიგო აღბომის ამბავი. ვინ უთხრა?

— მე თვითონ ვუთხარი.

— რატომ უთხარი მერე?

— ტუტუცი ვარ და იმიტომ. მივდიოდა გამებრაზებინა, ამა რატომ ლანდაღეს ფიურერს.. უწინ ხომ აქვბდა, ახლა კი ლანდაღეს... სულ გამოსულულდა...

ეს თქვა და ტირილიც წასკდა.

— მე არ ვიცი. არაფერი არ ვიცი... ეშმაკს წაუღია ყველა... მამა მე არ მზავს, დედა არ ვიცი სად არის, ბაბუა სახლიდან მავდებს... მე რა უნდა ვქნა... ვის რა დაფუშავე... რასაც მუღუნებოდნენ, იმას ვაკეთებდი. ახლა არავის არ ვენდიფარ... არც მე არ მინდა არაფინ, — მოუშობა მან ტირილს — ჟანდაბას გერმანიაც, ფიურერიც, ბაბუაც... ყველა. მე არავინაც არ მინდა...

შემეყოდა, დავუყვავე და შევპირდი, ბაბუასთან შეგაოკვებ-მოქოქი. არ მინდაო, წამოიძახა.

მერე თანდათან დამშვიდდა, ცრემლები ქერ კიდევ დალაღობით ჩამოსდიოდა სახეზე.

— შაპტაიეთ, — სთქვა მან, — სისუსტემ მოამიარა, თორემ მე მწუხარების ატანაც შემძინა... მე ყველაფერს ავიტან...

მერე ერთიმ გაიციინა და ცრემლი მოაწმინდა.

— გუშინ სად გეძინა? — ვკითხე მე.

აღელვალდასთან, ახლა მარტო ისაა ჩემი აზზანაგი: ისეთი კეთილია, ისეთი კარგი, დედა გერმანელი ყავს თურმე — მაინც თავისი გზით ვაუტყვი მან. მეც ამიტომ ვუთხარია:

— ადვლაიდა როგორაა შენი აზზანაგი, ის ხომ წითელია?

ეკვის თვლით შემომხედა:

— წითელი როგორ იქნება თუ დედა გერმანელი ყავს?!

— ეთქვათ, ნახევრად წითელი!

— მერე რა, ჰყენი დროშაც ხომ ნახევრად წითელი იყო. მე რა, ფერის კი არ შეშინია, მაგრამ ადვლაიდა თუ კარგი გოგოა, წითელი რატომ იქნება?

მე მაშინ მივხედი, რომ ნაციონალური პროპაგანდით ვაბრუნებული ღიმი მარტონისათვის ისეთი ცნებები როგორცაა „წითლები“, „ებრაელები“ კონკრეტულად ადამიანებს კი არ უკავშირდებოდა, არამედ რაღაც საერთო საშინაობას, თორემ შესაძლებელი იყო „კარგი წითელი“ და „კარგი ებრაელი“ არც „წითლებად“ ჩაეთვალა და არც „ებრაელებად“.

— მე ხომ ვარ წითელი? — ვკითხე ამის დასადასტურებლად. ახლა უფრო გაოცებულად სახე მიიღო:

— თქვენ როგორ ხართ წითელი!

— ვითომ რატომ არა ვარ?

— იმიტომ, რომ გერმანულად ლაპარაკობთ!...

— გერმანულად ებრაელებიც ლაპარაკობდნენ. მაგრამ დახოცეს, შეძემწოვარა ბავშვებიც კი არ დაინდეს, აქაო და ებრაელები...

— ბავშვები როგორ იქნებოდნენ ებრაელები! — კიდევ უფრო გაიკვირვა მან.

— ებრაელების ბავშვებიც ებრაელები იქნებოდა აბა, რა?!

— ებრაელები ფიურერის მტრებია, პატარა ბავშვები როგორ იქნებოდნენ ფიურერის მტრები? ამ ხლართიდან ღილის გამოყვანა შეუძლებელი იყო. მეც ხელი ჩავიჭინე და ჩემს საქმეს მივხედე.

მერე ადვლაიდაც მოვიდა და ღილი თავისთან წაიყვანა. მე ფანჯარაში ვაიხებდე და ენახე, ბაბუა იოჰანი როგორ მოფარებოდა ხეს და უფურცლად ადვლაიდა და ღილი ხელობელ ჩაყიდებულად რომ მიდიოდნენ. ერთხანს უკან ვაპყუა, მაგრამ მერე ისევ გამობრუნდა. ფანჯარა

გამოვალე და დავეძახე. შემხედო თუ არა, დამდურულივით გაიქცა.

ბაბუა იოჰანს ჩემთან შესაჯვდრურ მივხედე: მერე უკონდა იმ ალბომის შემდეგ... მერე უკონდა იმ ალბომთან მანაც გული შეტკიოდა. ამიტომ არც ადვლაიდას ვასტორებოდა მათი შერაგება...

...იმ დღეს აუარებელი სამუშაო შეკონდა და შინ გვიან ღამით დავბრუნდი. ნახევარი საათის შემდეგ სამსახურიდან მორიგე მოვიდა და მითხრა, სობოლური ვიბარებოდა. მისაღებში ჩამ შევედი, ღამის ორი საათი იყო. სობოლური კეთილი ღიმილით შემხედა.

— ახალი დავალება მოგვლით, — მითხრა მან შესვლისთანავე.

ფიქვრე, ისევ სადმე მგზავნიან-შეთქი. როგორც ჩანს, არაერთი სიხარული არ აღიბეჭდა ჩემს სახეზე.

— ამჯერად, ალბათ, კმაყოფილი იქნებით, — მითხრა მან და წინ საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილის დანაშაულები დაიწყო.

დეკემბრის სწრაფად გადავადე თვალს. სამი იყო ნიურნბერგში მგზავნიდნენ მივლანებაში გული სობოლურისაგან ისე ამიჭერდა, რომ მივლანება არ მიოქვამდა.

— თანახმა ხართ? — მითხრა მან, თითქოს კარგად მართლაც ჩემი თანხმობა იყო საჭირო. თანახმა კი არა აღფრთოვანებული ვარ-შეთქი — ვუთხარი და მივლანება მოვხსენე.

— ამ საქმეში მე წილი არ მიდევს, როგორც ჩანს, თქვენი მოხსენებით ბარათის შედგენა, — მითხრა მან, — დღითი მოდით და დავალებებს მოგცემთ. წასასვლელად კი დღესვე მოემზადეთ, იქნებ ხვალეც მოგიხდეთ ნიურნბერგში გაფრენა...

...ის ღამე თეთრად გავათენე. ყველაფერი გავამზადე და მხოლოდ გაჩიქრავისას ჩავთვლინე.

ღილიც გამოვლინა, სამსახურში არ დავაგვიანდეთო. მართლაც კარგა ხანი გასულყოფითი საათის შემდეგ დავიღზე ვიყავი. მეგობრები ამ შემთხვევით და მილოცავდნენ. თუ დღეს აქ დარჩი, საღამოთი უნდა ბოთლები ეანტეროთო. „ბოთლების მტრეცა“ მათ ენახე „უღმერთო ქვიფს“ ნიშნავდა.

სობოლურმა დაწვრილებითი ინსტრუქციამ მომცა, რა უნდა მეკეთებინა ნიურნბერგში მერე მისამ მოადგილემ სემიონოვმა სულ „ბეჭედში გამოტარა“ ყველაფერი. მისგანვე ავირევი, რომ ნიურნბერგში მეორე დღეს გაფრინდებოდი.

— დღეს ჩამოვლენ მოსკოვიდან ექიმები, პროფესორები — მითხრა მან — საერთაშორისო სამედიცინო კომისიის წევრები, რომლებიც ნიურნბერგში იგზავნიან სპეციალური დავალებით. თქვენც იმათთან ერთად გა-

ემგზავრებით. საღამოთი შემოიარეთ და გააკაც-
 (ობთ თქვენს თანამგზავრებს... გაეცანი კი-
 დევ; სამი პროფესორი იყო; სამედლიცინო მეც-
 ნიერების დოქტორი კრასნუშკინი, სამედლიცი-
 ნო აკადემიის წევრი სეპი და სამედლიცინო
 მეცნიერებათა დოქტორი ეურმაკოვი...

მე ამ ექიმებთან არაერთადი საქმე არ მქონ-
 ლა გარდა იმისა, რომ ერთად უნდა გვემგზავ-

რა. შეეთანხმდით, რომ დილით იქვე შევიკრი-
 ბებოდით...

ერეკნული

ამ ღამეს მართლაც „ვამტკრებდით [ჩუქლები]“.
 დილითაც გამომაცილეს შეგობრებმა. „ჩემი“
 ბიბლიოთეკა ისევ ლილის და ადელაიდასა და-
 ვებრვე.

მაშინ რა ვიციოდი, თუ სამი თვის მავიურად
 ამ თვეზე მეტიც მომხდებოდა ნიურნბერგ-
 ში უოფნა...

მისამე წიგნის პირველი ნაწილის დასასრული

ქართული ლექსიკა რუსულ ენაში

ქართული ლექსიკის ნიმუშები ბევრ ენაშია შესული და დამკვიდრებული ხალხის ყოფაში. ადამიანთა ურტაქტებში, სალიტერატურო და ეკონომიურ ურთიერთობათა, მხატვრული და სამეცნიერო ლიტერატურის გაცელის, თარგმანების, მიწერ-მოწერის, ეპრობისა და ეკონომიურ ურთიერთდამოკიდებულებათა წყალობით ათეულობით ღვიძლი ქართული სიტყვა გავრცელდა სხვა ენებში. ბორჯომი და წინანდალი, ქინძმარაული და ტვიში, ენსელი და ვარციხე, ორერა და ცერული, მარანი და სტერიი, ღვინო და ჩონგური... დღეს ათეულობით ენაზე არსებულ პერიოდულ გამოცემებში ერთნაირად ეღერს. ამიტომ ცალ-ცალკე უნდა იქნას შესწავლილი არა მარტოდღა უცხოური ლექსიკა ქართულ ენაში, არამედ ქართული ლექსიკაც უცხოურ ენებში.

ისტორიულ გარემოებათა შეოხებით ქართული ლექსიკა ყველაზე მეტად რუსულ ენაში გავრცელდებოდა. XIX საუკუნის დასაწყისიდან მოკიდებული ქართული სიტყვის ნიმუშები სულ უფრო მეტად და მეტად იკადეხა ფეხს რუსულ მეტყველებასა და სამწერლო ენაში. ამიტომ ბუნებრივია ის მეცნიერული ინტერესი, რასაც იწვევს პრობლემა რუსულ ენაში ქართული ლექსიკის შესვლისა და დამკვიდრების შეზღობის შესახებ. ეგ პრობლემა რამდენიმე შეკვლევარის ძიებებს საგნად იყო გამხდარი ვერ კიდევ ადრე, რველდელიამდის, და მას არც უკანასკნელ ხანებში მოკლება ინტერესი, მაგრამ ყველაზე შედეგიანი მაინც ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, გიორგი გოლუთიანის, დაკვირვებანი აღმოჩნდა. ამჟამად ზელთა გვაქვს გ. გოლუთიანის ფრანკო-საინტერესო წიგნი «Грузинская лексика в русском языке» (1972 წ.) და საშუალება გვეძლევა შედარებით სრულად წარმოვიდგინოთ რუსულ ენაში ქართული სიტყვების შეღწევის გზები, წყაროები, თვით ფონდი ამ სიტყვებისა და ძირითადი თემატური რკალები.

წიგნი ძვირფას ინფორმაციას გვწვდის და არსებითად ლექსიკონს შეადგენს იმ სიტყვებისას, რომლებიც დღეს რუსულ მეტყველებასა და შესაბამის წყაროებში გვხვდება. ავტორის დაკვირვებები, უწინარეს ყოვლისა, ეყრდნობა ცენტრალურ ორგანოებში «Правда», «Известия», «Комсомольская правда», «Огонек», «Крокодил», «Здоровье» რუსულ რესპუბლიკურ გაზეთებსა და ჟურნალებში («Заря Востока», «Вечерний Тбилиси», «Молодежь Грузии», «Литературная Грузия»). წლების განმავლობაში გამოქვეყნებულ მასალებს, ზოგიერთი რუსი მწერლის (ა. პუშკინი, მ. ლერმოლოვი, ლ. ტოლსტოი, ა. პოლონსკი, მ. გორკი, ვ. მაიაკოვსკი, ნ. ტიხონოვი, ი. ერეზნერგი, კ. პუსტოვსკი, მ. პავლენკო, ა. ანტონოვსკაია, კ. ფედინი, ვ. გოლუცკი, ბ. ჩორნი, ლ. ლეონოვი...) თხზულებებს, თარგმნილ მხატვრულსა და სამეცნიერო ლიტერატურას.

ლექსიკონში შეტანილია რუსულ ენაში ვერ კიდევ ადრე დამკვიდრებული და შესაბამის განმარტებით ლექსიკონებში აღებუილი ქართული სიტყვები (მაწონი, ჩახოხბლი, ბორჯომი...); აქვეა ფართო ხმარებაში მყოფი ქართული სიტყვები, რომელთაც ვერ კიდევ ვერ უპოვიათ ადგარი რუსულ ლექსიკონებსა და ცნობარებში (ზულგენი, საცივი, ჩურჩხელა, საირმე...); დამოწმებულია აგრეთვე მოძველებული (აზნაური, მოურავი, თავალი...), ნაკლებ პოპულარული (შეშხენა, საოჭახო, კრწანისული...) და სხვა ენებიდან ქართულში შემოსული სიტყვები (აზრთეშა, ვამი, კელა...) წიგნში ადგარი ეთმობა ქართულში სხვა ენებიდან შეთვისებულ ისეთ სიტყვებს, რომლებიც რუსული ენის ლექსიკონებშიაც გვხვდება ოღონდ სხვა მნიშვნელობით და ა. შ.

შთელი სიტყვარი 1300-ზე მეტ ერთეულს შეიცავს, დადავებულია თემატურად და დოკუმენტირებულია შესაბამისი ტექსტებიდან ამოწერილი ფრაზა-წინადადებებით. წიგნის პრაქტიკულად გამოყენებას აადვილებს თანდართული საძიებელი.

გ. გოლუთიანი, «Грузинская лексика в русском языке» 1972.

ლექსიკური ერთეულები განლაგებულია თემატურად რალებად. სულ გამოყოფილია 35 ამოსახა რაელი, რომელთაგან პირველ რიგში აღსანიშნავია: 1. ყურძნის ჭიშკები (ალა-დისტური, ბუდეშური, ჩხავარი, შავაპირი...); 2. შევენახეობასთან დაკავშირებული სიტყვები (დაბლარი, მალარი, გასხვლა, როველი...); 3. დვინის, არაყის, კონიაკის სახელწოდებები (არვევთი, ანავა, ახმეტა, ვარძია...); 4. ხილის ხეები (ალიბუხარი, კებურა... ლღნოშო, ჭანჭურა...); 5. პურეული (ღოში, დია; დოლი, ზანდური, შახა, თაფთხი...); 6. კერძები, პროდუქტები (არტალა, ბოზხაში, ჭიქალაყა, ქადა, ყვერი...); 7. მწვენილი და ბოსტნეული (ქინძი, ქონდარი, პრასა, ტარხუნა, წიწმარი, ქლაკვი...); 8. მცენარეები (ას-ფულა, ბუღრა, ძელქვა, ასელი...); 9. სიმღერები, სამუსიკო ტერმინები (ალილო, ალიფაშა, ამოდუღდი, იავნანა, ბანი, გვრინი; ძნობი, ინდი-მინდი, კრიმანჭული, ლილე, მრავალგამიერი, შთიბღური...); 10. ცეკვები (არჩია, ვანდავან, ბაღდადური, დავღური, ქართული...); 11. მინერალური წყლები (ბოლნისი, ბორჯომი, ჭავა, ზვარე, ლუგლა, მენჩი, ნაბულაფი, საირში, სურბი, ცაში, უჭერა...); 12. ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, ქსოვილები, (ჯლანი, დოღბანი, კაბა, დრა, ყაბალაბი, ყაბაზა, ქალაშანი, შინდი...); 13. საოჯახო ნივთები (გობი, გოდორი, ჭინი, ჭოკო...); 14. სოფლის მეურნეობის ტერმინები (ანეული, აპურბი, ტაბიკი, არნაღი, აჩაზა, გამარველა, გამორადება, გუთანი, გუთნისდღა...); 15. საღვამი, ნაგებობა, ბინა (კომი, სპილი, დარბაზი, ბანი, დედაბობი, სარკმელი, ვრდი...); 16. ფრინველი, თევზი (ობი, ფიხელი, ხრამელი, ცოცხალი...); 17. სალიტერატურო და საენათმეცნიერო ტერმინები (ასოთაურელი, ნესხური, შებღრელი, ხეფარი, კაფია, მესტევირელი, ჩახრხაიელი, შირი...); 18. სუფრასთან დაკავშირებული ტერმინები (ნადიმი, პურ-მარბილი, სამხარი, თამადა...); 19. წესჩვეულებები (აგუნა, ბოსლობა, გიორგობა, შოთაობა, ილიაობა, კვირიკობა, ლახარობა, ლაშარი, იჩხარი, ხატობა, უსაწეთობა, წაწლობა...); 20. ზომა-წონის ერთეულები (ალღი, დღიური, კოღი, კოკა, მჭევა, ლიტრა, თუნჯი, ჩაფი, ჩარეჭა...); 21. სამხედრო ლექსიკა (ბობაღი, გორდა, დამბაზა, მკაბულა, საღროშო...); 22. დოკუმენტების წიგნთა სახელწოდებები (გუფარი, დასტურდამალი, კალმასობა, ქართლის ცხოვრება, კარაბადინ...); 23. წოდებითა სახელწოდებანი (ბატონი, გლეხი, დიდებული, ყმა, თა-

ვადი, ხიზანი, ხევისბერი, ერისთავი...); 24. სპორტი (ჭირთი, ისინდი, ლელო, მარულა, ქიდაობა, რიკი, ლახტო...); 25. სხვადასხვა (ბატონი, ბეჩა, ბიჭვი, ვაშა, გამარობა, გაწყალა, იმე, ქალბატონო, კაცო, ტაში, თვენი ქირიმი, შენი კენესამე)...

ჩვენ აქ განგებ ჩამოვწერეთ მოკლე ნუსხა რუსულ ენაში შესული ქართული სიტყვების თემატურად რალებისა. ამით გვიჩვენა მკითხველს ვაჩვენოთ ის ფართო წრე ჩვენი ენის სპეციფიკური ზეგარტის მოდელირება, რომელიც ვა გოკვლიეს საერთოდ სხვა ენებში და, პირველ რიგში, ისეთი უმდიდრესი ლექსიკის მქონე ენაში, როგორც რუსულია.

ამ თემატურად რალების მასალა მოწმობს, რომ იგი სხვადასხვა გარემოებასთან დაკავშირებითაა გავრცელებული. ყველაზე მეტად ეს სიტყვები ქართული სალიტერატურო, სასაზოგადოებრივი, მედიკალური, ეკონომიური, ეთნოგრაფიული თუ სხვა დარგის თხზულებათა რუსულ თარგმანებში გვხვდება.

ბევრი ქართული სიტყვა უხმარიათ თავიანთ ქმნილებებში ლერმონტოვსა და ტოლსტოის, გორკისა და შთაქოვსკის, ტახონოვსა და პასტერნაკს, ანტოვსკიასა და ანდრონიკოსს. შ. რუსთაველისა და ს.—ს. ორბელიანის, ნ. ბარათაშვილისა და დ. კონჭაძის, ი. ჭავჭავაძისა და ა. წერეთლის, ა. ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას, ვ. ნინოშვილისა და დ. კლდიაშვილის, ე. გამსახურდიასა და შ. ჭავჭავაძის, გ. ტაბიძისა და გ. ლეონიძის, ა. გრიშაშვილისა და ტ. ტაბიძის, ი. აბაშიძისა და დ. შენგელიას, გ. აბაშიძისა და ა. შანშიაშვილის, ხ. ბურულაგასა და ი. ნონეშვილის თხზულებათა რუსულ თარგმანებში, ი. კავახიშვილის, ე. ყველეძის, დ. კაპანაძის, ე. დონდუას, გ. ჩიტაძის, ა. შანიძის, ს. ჭანშიაშვილის, ბერძენიშვილის ნაშრომების რუსულ გამოცემებში, რევოლუციამდელ ადგილობრივ რუსულ ორგანოებში («Кавказ, материалы по общ. местностей и племен Кавказа»...), თანამედროვე რუსულ ეურნალ-გაზეთებში, რომლებიც საქართველოში გამოდის, ზემოთ ჩამოთვლილი სიტყვები ჩვეულებრივ ან მეტ-ნაკლებად იხმარება.

მართალია, ამ მდიდარი ფონდიდან ჩერკურობით უმნიშვნელო ნაწილია აღბეჭდილი რუსულ განმარტებითს ლექსიკონებში, მაგრამ უნდა ვიფიქროთ, ეს ნაკი თანდათანობით გამოისწორდება.

გ. გოლუთიანს უეჭველად დიდი შრომა გაუწევია. გულმოდგინედ და შეყვრებული უხვი წყაროები. აღწესებულია თითქმის ყველა ქართული სიტყვა, რაც კი ზემოხსენებულ წყაროებში გვხვდება. გამოუღწევი და გაცხრილული მრავალფეროვანი მასალა.

ავტორი, როგორც მოსალოდნელი იყო, პატივისცემით იმორჩმებს სპეციალურ ლიტერატურას.

არ იგიწევს წინამორბედთა ღვაწლს. ბექდურთან ერთად თავთავის ადგილასაა მოითხოვნილი გამოუქვეყნებელი ნაშრომებიც. მაგ., თავის ადგილასაა მოხსენებული დოქ. ტ. ნ. შადურის ნაშრომი «Грузинская лексика в русской литературе первой половины XIX века», რომელიც, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ არ არის გამოცემული.

გ. გოლეთიანის წიგნს ხალხით გაცნობიან არა მარტო სპეციალისტები, არამედ მკითხველთა ფართო მასებიც. ამ ნაშრომის გამოცემით ნამდვილად სასარგებლო საქმე გაკეთდა.

ეს უფროდ მშვენიერი წიგნი ჩვენს ორიოდ ტექნიკური ხასიათის შენიშვნას იწვევს. ასეთი შენიშვნის ნაშრომის უნაკლოდ შედგენა, ცხადია, შეუძლებელი იყო, რადგან ავტორს წინამორბედნი, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, არ ჰყოლია, თავად მოუხდა ყაშირის გატეხაც. მასალის დალაგებისა და კვალიფიკაციის პრინციპების ჩამოყალიბებაც.

პირველ ყოვლისა, ჩვენ გვგონია, რომ ამ წიგნში ტოპონიმების შეტანა აუცილებელი არ იყო. ჯერ ერთი, ტოპონიმი ნასესხებ სიტყვად ვერ მიიჩნევა; შემდეგ, ამ დამოწმებულთა მხოლოდ რამდენიმე ტერმინი, რაც შეტად მცირე ნაწილია ამ ქართული ტოპონიმებისა, რომლებიც რუსულ წყაროებში გვხვდება. თუ ავტორს სურდა ქართული ტოპონიმების რუსული მართლწერის ჩვენება, მაშინ ამ რუსული წყაროებიდან ცნობილი ყველა ქართული ტოპონიმი უნდა დაესახელებინა. ზედმეტად გამოიყურება კალკირებული სიტყვებიც. მაგალითად, «Грузинский чай» კალკია „ქართული ჩაი“ და არა ქართული ტერმინი. ამიტომ იგი არ მიიჩნევა ქართულიდან რუსულ ენაში შესულ სიტყვად და ამ წიგნში მას ადგილი არც უნდა დათმობოდა. ეგვიპტე უნდა ითქვას გამოქმეზზე: абашская желтая (აბაშის ყვითელი), аджаметская белая (აჯამეთის თეთრი), гелутская желтая (გელეთის ყვითელი), клен грузинский (ქართული ნეკერჩხალი), плюш колхидский (კოლხური სურბი), самшит колхидский (კოლხური ბზა), грузинская пчела (ქართული ფუტყარი) და მათი ტიპის ერთეულებზე. ესენი ქართული შესაბამისი სინტაგმების კალკები და სპეციალური დანიშნულების წიგნში ადგილი არ უნდა დათმობოდა. თუ მაინცა და მაინც მათ ავტორი ვერ შეეღებოდა, მაშინ სათანადო შენიშვნები უნდა გვაკეთებინა. საერ-

თოდაც ამ დამოწმებელი მასალა რამდენიმე დასახეწეწია.

ბოლოს, უნდა აღინიშნოს კალკურ ერთი გარემოება. წყაროთა დამოწმებაში დატული არ არის ენით წესი: ზოგი სიტყვა ზუსტადაა დამოწმებული, ზოგის წყარო კი ძნელად მოსაძებნია, ზოგჯერ დასახელებულია მხოლოდ ავტორი იმ თხზულებისა, საიდანაც ესა თუ ის სიტყვაა ამოღებული, მაგრამ ნაჩვენავ არ არის თავად თხზულება და მკითხველს ამა თუ იმ ლექსიკური ერთეულის შესაძომებლად მწერალთა თხზულებების მთელი ტომების ფურცელი უხდება. მაგალითად, наив-наива (იავ-ნაინა), чемо гуло, чемо тао (ჩემო გულო, ჩემო თაო) სიტყვებს წყაროდ მიწერილი აქვთ «Борис Черный»; ასევე шхенисладузу (ცხენისძედი), маглари (მალარი), кумели (ქემელი), соннари (სონარი), самая (სამაია), кабача (კაბაჩა) და მისთანა სიტყვებს წყაროდ მიწერილი აქვთ: «К. Гамсахурдия, Давид Стронтеля». კერძოდ, კ. გამსახურდიას ამ დასახელებული რომანი თხზულებიდან და მკითხველს ამოღენა ტრეტის მთლიანად ვადასინჯვა დასჭირდება, რომ იპოვოს ის ადგილი, სადაც ეგ სიტყვებია ნახარი. ზოგიერთ სიტყვას უბრალოდ მწერლის გვარი აქვს მიწერილი და არა მისი თხზულება. ასეთი სიტყვებია, მაგალითად, хинкали (ხინკალი) — მიწერილი აქვს «Н. Тихонов»; сапсрави (საფერავი) — მიწერილი აქვს წყაროდ «Гр. Абашидзе»; сагзали (საგზალი) — მიწერილი აქვს: «А. Сулакаури»; маидили (მაიდილი), сациви (საცივი), мацони (მაწონი), урмули (ურმული), багдади (ბაღდადი), катиби (კათიბი) და სხვა. — მიწერილი აქვთ «А. Антоновская, Великий Моурави». ძნელია კაცმა წარმოადგინოს, კერძოდ ამ მწერალთა თუ სახელდობრ რომელ ნაწარმოებშია ნახარი ეგ სიტყვები, Экала (ეკალი) და ზოგიერთ სხვა სიტყვას სულ არა აქვს მითითებული წყარო.

სასურველი იყო წყაროთა დამოწმებაში ერთი წესის დაცვა. ბევრი წყარო, როგორც ითქვა, სწორადაა მოხსენებული, ზოგი კი — დაზუსტების საჭიროებას.

ასეთია ჩვენი მცირე შენიშვნები გ. გოლეთიანის ლექსიკონზე. ეს უფრო ტექნიკური ნაწილია ლექსიკონისა და მეორე გამოცემაში ადვილად გასწორდება. მთლიანად წიგნი ფრიად საკარო ინფორმას გვაწვდის ქართული ლექსიკონის გავრცელების შესახებ რუსულ ენაში. ამისთანა ნაშრომს მკითხველი გულწრფელად მიესალმება. სასურველია მისი ქართული ენაზე გამოცემა.

0
5560 80 333.

ИНДЕКС
76128

საქართველოს
საბჭოთაო კავშირი

«М Н А Т О Б И»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ